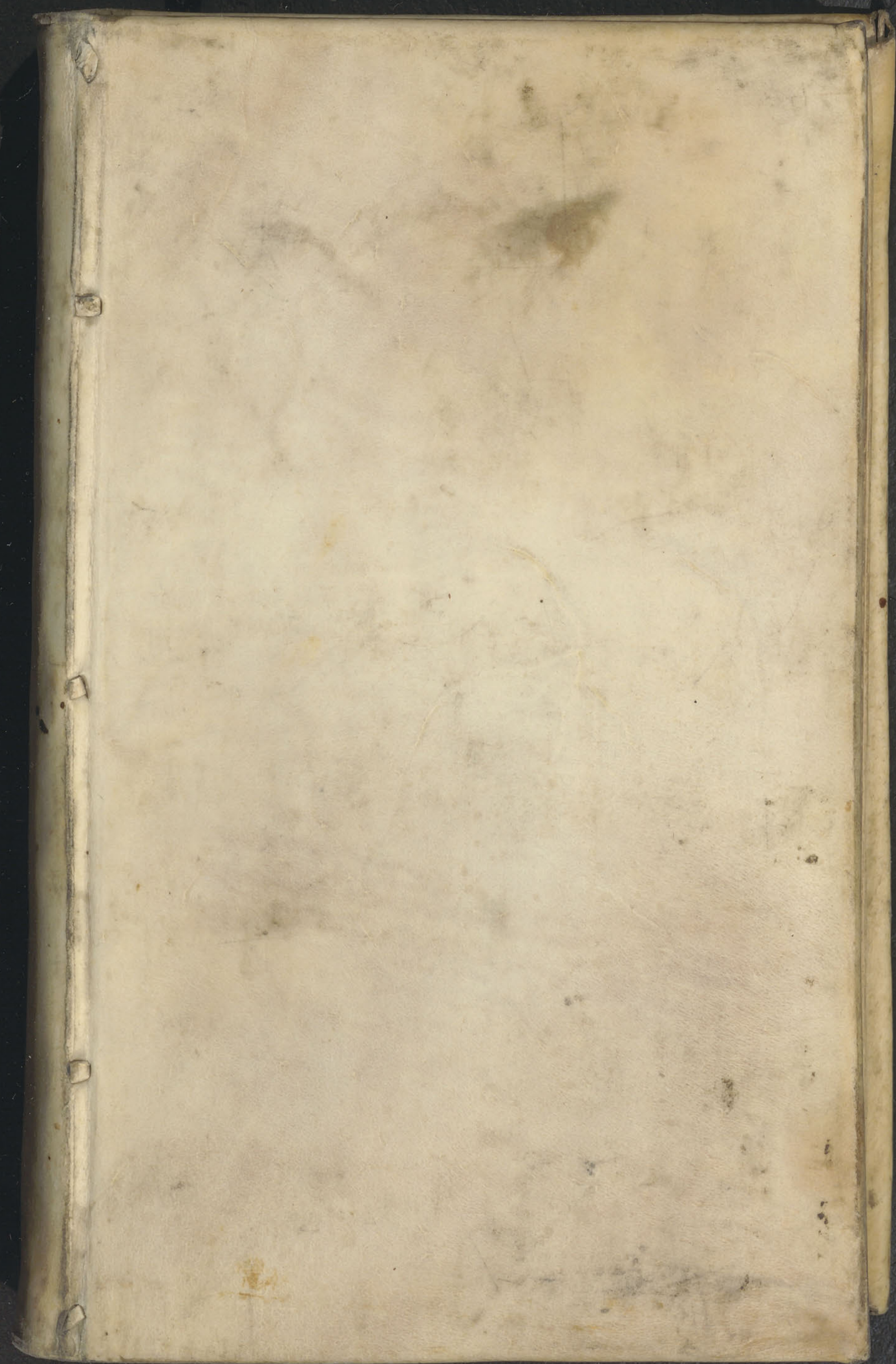
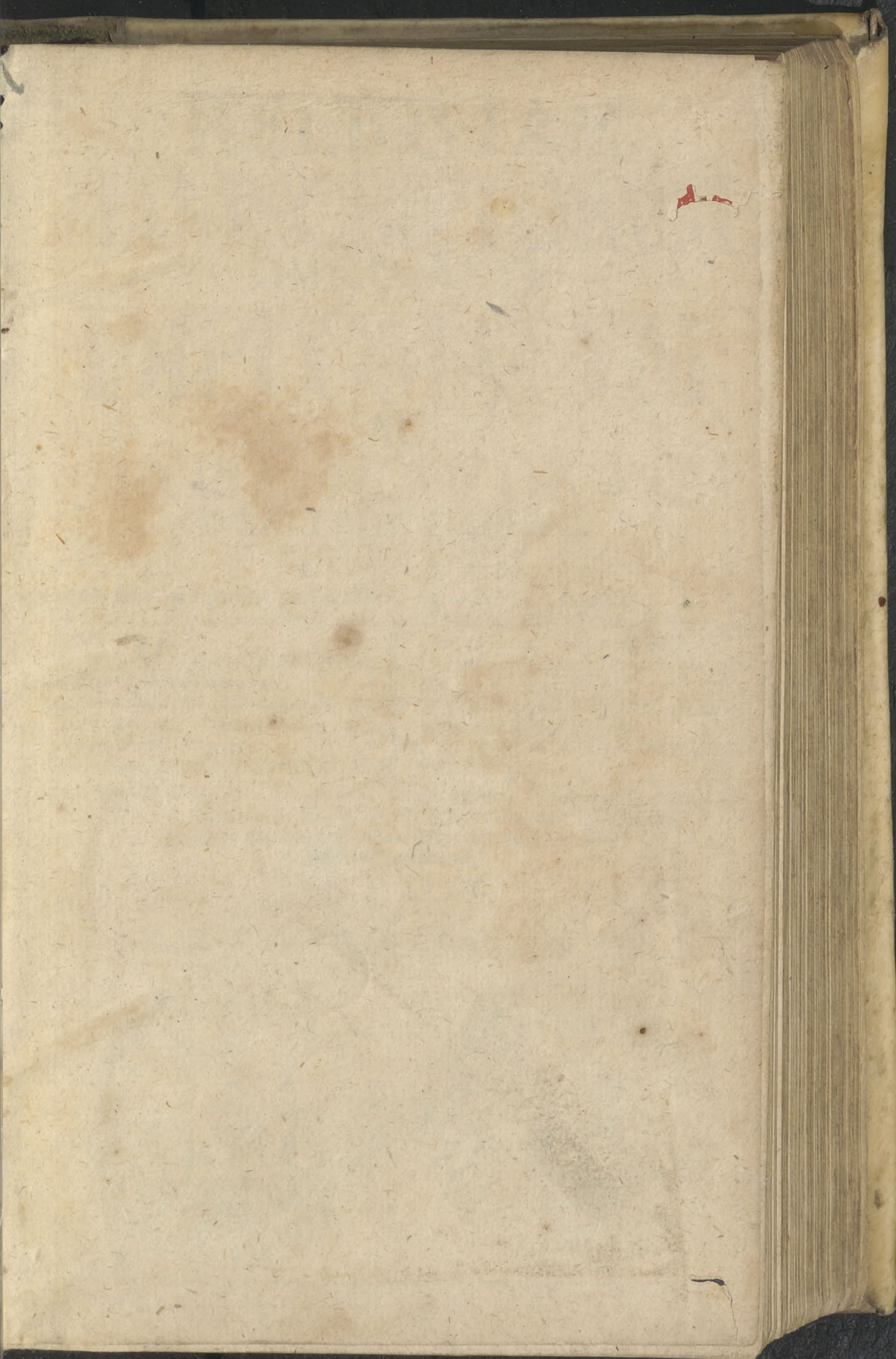

RELIQVIAE MANVSCRIPTORVM OMNIS AEVI DIPLOMATVM AC MONVMENTORVM INEDITORVM ADHVC.

TOMO VII.

I. *Diplomatarium* Ludouici BRANDENBVRGICI *ducis &* marchionis *ab an.* 1330. *ad* 1345.
II. *E codice msco Leges* NORMANNICAE, Germanico Saxonicae *uere.*
III. *Commentariolus ad illas, unde LL.* Normannicarum, Germanicarum *atque* Saxonicarum *harmonia.*
IV. *Diplomatarium* HALBERSTADIENSE *ab an.* 911. *ad* 1400.
V. CAPITVLATIO Friderici II. *imperatoris, an.* 1232. *eiusque* AVREA BVLLA, *cum commentario, unde* formula S. R. I. *optime intelligitur.*
VI. Brandenburgica AQVILA BICEPS; imperialis *auctor & origo.*
VII. BRANDEBVRGICARVM MONETARVM *syllabus.*

Cum PRAEFATIONE, *ubi monumenta haec recensentur sigillatim, &, cuius commatis ac utilitatis in* historia *ciuili & sacra studioque* iuris *publici, feudalis, priuati, prouincialis &* ecclesiastici *illa sint, eruitur & explicatur,*

IO. PETRI de LVDEWIG, ICTI,
FRIDERICIANAE CANCELLARII.

FRANCOFVRTI ET LIPSIAE, CIↃIↃCCXXVI.

PRAEFATIO AD
TOMI VII.
RELIQVIAS
MANVSCRIPTORVM
ATQVE
OMNIS AEVI DIPLOMATVM.
CVM RECENSIONE EIVS SINGVLARIVM ARGVMENTORVM.

Reditus ad RELIQVIARVM *cultum.*

REfero me ad otium, dicatum cultui mearum RELIQVIARVM. Nam, hoc & superiori anno, multitudine rerum aliarum, quas REGIS AVGVSTISSIMI iussu expediui, distractum circumtuli animum, ut licuerit necquicquam uel cogitare de litteraria hac supellectili. Vti uero musarum umbris plus delector, quam curiis magnatum: ita felicem me arbitror, si ad umbratilia redire aut temporis aliquid suffurari licet negotiis curialibus & palatinis, quod dare queam studio litterarum. Quo etiam symbolo usus sum alibi, instar hospitalis tesserae, quam suspendi in gratiam artium liberarum (*). Et, ne quid frustra uidear dixisse, accipe singularia quaedam, quibus quodammodo interceptum

(*) In epistola ad opusculum: *de opifice exule in pagis*, quod edidi mense *Iulio* an. 1724. p. 73.

ac perruptum fuit meum, in *colendis reliquiis*, institutum.

Iter cum PRINCIPE *an. 1724.*

§. 2. Nam anno CIↃ IↃCCXXIV. die XXVIII. mensis *Februarii* excurrendum fuerat per *Thuringiae* saltus & syluas in *Franconiam* & *Sueuiam*, tempestate horrida omnino nunc imbribus, nunc procellis ac uentis, nunc turbine glomeratis niuibus, nunc frigore pluuio, adeo conspirauerant omnia tum ad aeris inclementiam. Comitabar in eo itinere PRINCIPEM animi excelsi atque rerum, bello ac pace gestarum, magnitudine & gloria insignem; de SECVRITATE ORBIS ROMANI optime meritum. Quem si a reportatis uictoriis & triumphatis hostibus adpellaueris, ITALICVM; GALLICVM; BELGICVM dixeris omni iure: si a conditis aedibus, uillis, pagis, oppidis, ductis *coloniis* cum domi, tum foris ad Porussiae ultimam uiciniam confiniaque Lithuaniae usque, ANCVM MARTIVM: si a uirtute ac fortitudine HERCVLEM & HEROEM sui aeui maximum. Et uero quanta per uniuersam Germaniam PRINCIPIS huius celebritas, meritorum trophaea & fama; illud clare eluxit tum, in omnibus angulis ac oris, per quas transsiuimus. Simulauerat PRINCEPS aliud nomen, ex ordine *nobilium* adscitum, ut esset ignotus faceretque itum

ac

ac reditum sine impeditione solennium, quibus alias PRINCIPES HOSPITES solent excipi a rerum dominis. Verum prodidit peregrinatorem uultus ille, quem Romani DIVALEM & AETERNALEM dixere, oculorum maiestas, dignitas oris & habitus: ut omnes in pagis ac urbibus concurrerent ad officia reuerentiae & honoris. Et licet celeres ac trossuli, conducti ante in singulis stationibus, nos intra triduum NORIBERGAM hinc deferrent: praecurrit tamen fama tanti hospitis hos ipsos. Vt in VRBE conuolarent incolae passim ad uidendum ac demirandum illum, qui ferro consilioque nunc tutauisset patriam, nunc imminentia bella inde auerruncasset. Nil omisere PATRES PATRATI, quod facere posset ad significationem cultus ac reuerentiae, debitae ac iustae PRINCIPI & HEROI. Recusabat tamen ille officia quaeque a populis & rerum dominis oblata. Quod VRBEM ingressus esset, simulato nomine ac munere; quos limites, sibi positos, sine uenia & indulgentia singulari, liceret transilire nemini. Fateor, eandem etiam religionem mihi obstitisse, ut moras ante necterem, quam proderem PRINCIPI desideria. Cum duobus abhinc lustris, id est an. CIↃ IↃCC-XIII. argumentum produxissem in acade-

micam arenam: DE NORIBERGA, INSIGNIVM S.R. I. TVTELARI, illud posui in uotis; usurpare illa oculis meis, quae descripseram operose, fide imaginum & effigierum, incisarum aeri. In mores enim iuit VRBIS: nulli aditum aperire ad uidendum IMPERIALIA INSIGNIA, quam PRINCIPI maioris ordinis REGENTI. Ex eo maxime tempore, quo an. CIↃ IↃCC XII. augustissimus imperator, CAROLVS VI. nouae sanctionis instar iniunxit NORIBERGENSIBVS: ut IMPERIALIA haec INSIGNIA, Rpontificiis sacra, porro intacta essent neque *contrectatione* aut *exhibitione* frequentiori attererentur. Sed uix intellexit PRINCEPS INDVLGENTISSIMVS animum meum; quo etiam optationi meae respondit requisiuitque ideo a senatu ad haec cimelia solennem accessum. Prandio igitur finito iussit, ut adsiderem ei in curru, quem sequuti sunt plura uehicula alia, ut adeo, conductu solenni intraremus templum S. SP. dicatum, in quo palladio is thesaurus non tam recondi solet, quam suspendi in eius arcu supremo indeque demitti in arcula ad spectandum. Adficiebar ego hac RELIQVIARVM AVGVSTALIVM *αὐτοψίᾳ*. PRINCEPS prehendit dextra ENSEM CAROLINVM bipennem &, quomodo, ueteri ritu, gestari, duci, intendi & tra-

& tractari manu posset, rei fecit periculum. Ingens hominum multitudo, in templo constituta, conuerterat oculos irretortos in PRINCIPEM magis, quam in haec symbola canae uetustatis. Interim ego curate omnia contuli cum meis, aeri incisis exemplis atque utriusque inueni pulchram harmoniam (*). Parato abitu iussit PRINCEPS uehicula conuerti in uiam, quae ad CASTRVM ducit IMPERIALE; quod pariter adscendit & ingressus est. Exceptus in eo fuerat officiosissimis uerbis ab illustri PRAEFECTO, nobili uiro de NVZEL, adpositis in aulaeo bellariis. Sed PRINCEPS, loci & prospectus amoenitate oblectatus, in memoriam sibi reuocauit pristina iura uenditi BVRGGRAVIATVS, intra urbem ueterem, non uero nouam & prolatam finibus, consilio praepostero ac peruerso. NORIBERGA relicta, contendimus in Sueuiae uiciniam & GOLDBACENSEM dynastiam, GEIERO comite testatore, relictam REGI PORVSSIAE. Quatuor illa praefecturis distinguitur, *Goldbaco; Reinsbrunna; Ingolstadio; Neunkircha.* Sed hae inuicem disiectae sunt spatiis itinerum diei unius: quapropter redituum non

(*) Senator primarii ordinis, ab EBNER, ostendit mihi *delineationes*, scite periteque factas horum insignium, ea quidem magnitudine in charta, quam re ipsa habent. Vt adeo, si prodierint in lucem, oculos cum liceat pascere in his picturis impensius.

infima pars abſumitur horum adminiſtrorum annuis ſalariis. Imo cum inter ſubditos fundi diuiſi, illi conuentam tantum mercedem ſoluunt annuatim; ut adeo ex oeconomia prudentiori nulla incrementorum ſpes. Contra in his locis, dominus praedii nobilis, hanc omnino collocat in agris eorumque cultura, gregibus, armentis, aliisque pluribus, quae diſtincta omnino a bonis ſubditorum. Tum etiam per tractum LIMBVRGENSIVM dynaſtiarum tranſiuimus, in quas PORVSSICA IVRA expoſuimus oratione ſingulari. Quam inter *oratoria opuſcula* noſtra licet reperire. Pernoctauimus in patria urbe, HALENSI, olim dulciſſima mihi; nunc memoriae beatae cum ob MATREM; FRATREM; SORORES. Nam habet gens noſtra illud a coeleſti NVMINE: quod mediae ſortis fortunarum aliquid deſit nulli. Nam ſorores, honeſtis connubiis elocatae, frater autem olim militaria munera, praeſertim in oris *Italiae* obiit; nuperrime uero adſcriptus eſt numero SENATORVM, penes quos ſumma patriae reipublicae. Dignatus eſt eum PRINCEPS conuictu & colloquiis, inſtitutis potiſſimum de bellis Italicis, quibus olim interfuit ipſe ſub PRINCIPIS imperio, paucorum annorum adoleſcens. Inde

facti

factire duces per MERGENTHEMIVM, magistri Teutonici ordinis metropolin, HALAM Venedorum die XVII. mensis Martii. Nugiuenduli rerum nouellarum scriptores de hoc itinere multiplicia sparserunt commenta; ut omnino dolenda sit posteritas, quae olim his gerris facile tribuerit fidem feceritque historias ex anilibus fabellis.

§. 3. Sub ingressum anni sequentis die XIV. mensis *Ianuarii*, iussu principali, finium regundorum iudicia iterum fuerant subeunda in comitatu MANSFELDENSI. Erit de hac re dicendi locus alibi, quae inuoluta fuerat ac irretita tenebris Cimmeriis, ut, in paganorum arena, opus esset quodam DEO TERMINALI, qui ex hoc labyrintho, ostenderet exitum. Sed filum nobis ariadneum membranae ueteres; scripta & libelli partium, mole uere immani; seniorum sermo ac fides multiplex ac diuersa; finalia monumenta, lapides, arbores, montes, pontes, flumina, margines, septa, syluae, aedificia, nunc collapsa uetustate; nunc a maleuolis deleta, excisa, destructa; nunc tecta obductaque obliuiis & fallaciis. Sed ex his meandris ac offuciis, post instituta & repetita colloquia, emersimus demum &, quid dari quidue retineri queat, con-

FINIVM REGVNDORVM *iudicia in pago* MANSFELDENSI *an. 1725.*

uenimus in LEGES FINALES, ante tamen non ſtabiles aut firmas, quam REGALI IVDICIO iuſſuque ratae. In quibus uotis optatisque bona pace diſceſſimus iterum *die* XX. menſis Ianuarii CIↃIↃCC XXV.

De PRAEBENDA SCHOLASTICI *an.* CIↃIↃCCX.

§. 4. Supereſt cauſa alia ſingularis, quae muſulae meae hoc & ſuperiori anno multum negotii faceſſiuit. Non dubito hiſtoriam referre, amoris & odii cauſis procul habitis. Anno CIↃ IↃCCX. b. m. STRYKIVS, iureconſultus, qui hodieque bene audit in tribunalibus Germaniae uniuerſae, collegio noſtro *problema iuris* propoſuit: *utrum*, ſaluis imperii legibus, *poſſit praebendarum aliqua pars adſignari impenſis academiarum?* Adfirmauerat ipſe thema: quod finis ſacri patrimonii, inſtitutio iuuentutis in doctrina ac uita; quod plerarumque academiarum ea priuilegia, ab imperatore indulta & pontifice, ut aliqui *canonicatus* ſeu *praebendae* uerterentur in hos uſus, indeque uiuerent artium & litterarum, ciuilium & ſacrarum, profeſſores, exemplis *Treuirenſis*, *Viennenſis*, *Lipſienſis*, *Argentoratenſis*, quarum doctores hodieque ob cauſam muneris uel reditibus gaudent *canonicorum* uel ipſi ſpartam habent exornantque *canonici*, indulgentia tamen muniti aduerſus *reſiden-*

fidentiam; demum quod LVTHERVS & CALVINVS damnent nostri aeui & euangelii *canonicos*, qui sacros reditus deglubant deglutiantque in luxu, otio, torpore & sopore, ut demum iustissimo orbis iudici, in rationibus reddendis, nequeant respondere: quam illud, *fruges consumere nati*; tandem, quod in omnibus piarum donationem tabulis reperiatur, instar causae, spes uitae inter coelites & indulgentia ab igne purgatorii, neutram autem sibi quisquam uel polliceri uel alius promittere inde possit illi, qui reditus quosdem diuis donet dicetque, quos deuorent aliqui homines uel otiosi uel in eo occupati solum, ut mortuas manus adaugeant subtrahantque bona mortalium commerciis. Haec cum graui oratione ipse iureconsultorum ordini exposuisset, adsignauit tum mihi thema, ut hoc, nomine illius, responderem & illustrarem, sacris *canonibus*, *exemplis*, *testibus* ac *testimoniis* omnis aeui. Accepi pensum, licet Minerua admodum inuita: quoniam facile intellexi ac praesensi odia illorum, quorum intererat, otia haec canonicorum ali, foueri, defendi, propugnari: non impeti aut tolli. Nectebam ideo moras, usque dum *curia regalis* tertium excitaret *ordinem* nostrum,

de maturando responso hujus argumenti. Cum igitur deuitare porro nequirem, quod, ordinis nostri suffragiis, uere unanimibus, mihi, collegae erat iniunctum: de illo mitigando ac leniendo fui solicitus. Postquam enim *Vltraiectini* problematis legissem scriptores sacros & ciuiles: *utrum, salua conscientia, homini euangelico liceret esse canonico Vltraiecti?* Voetium, Schookium, Maresium, Wissenbachium, alios: tum uerti stylum & , ne *praebendarum* opes corruerent omnes, illud proposui: annon consultius sit, in uno genere defigere animum & calamum atque solam ac unicam SCHOLASTERIAM uindicare usibus ac impensis scholarum & academiarum; reliquis suo loco pretioque relictis. Habui omnium suffragatorum in collegio calculos communes; tum maxime, postquam elucubrato themati, hoc fine cuique transmisso, nomina sua subscripserunt singuli, omni dubitatione, scrupulis ac scopulis e medio sublatis. Atque hoc illud est, quod post honoratissimus collega noster, *Iustus Henningus* BOEHMERVS iuri *canonico Euangelicorum* non dubitauit inserere, conceptis, sed in epitomen contractis uerbis, suaque sententia non minus adprobatis. Jacuit haec causa tum, AVGVSTISSIMI REGIS insecu-

Instauratum problema an. 1724.

ta

ta morte anno CIↃ IↃCC XIII. Sed cum decennio fere post de ACADEMIARVM reditibus oriretur quaestio essetque deprehensum re ipsa; quod inprimis FRIDERICIANA uiueret ex principis *fisco* & *aerario* reipublicae: illud consultum deliberatumque; num modus esset, illas impensas requirendi aliunde. Non poterat non augustalibus administris, rerum gnaris, pristini RESPONSI, in *Boehmeriano commentario*, typis publicis exscripti, memoria redire in mentem. Hinc an. CIↃ IↃCC XXIV. mense *Iulio* POTENTISSIMI REGIS iussu huc facientia iuris capita ordini nostro transmissa, quae, nouo instituto, ob aduersam etiam partem auditam, responderemus siue nomine ordinis communi siue etiam sigillatim. Vt fieri solet in uetustioris *iuris problematibus*, argumentum hoc expositum & uentilatum est inter collegii nostri suffragatores, quorum alii alia monuerant, plerique autem sua symbola hoc fine contulerant, ut quaestio iuris proposita: *num praebenda aut canonicatus* SCHOLASTICI *uindicari queat academiis, ad alendum magistros disciplinarum, iure quodam postliminii*, adfirmaretur omnino. Imposita fuerat responsi elucubratio humeris meis: quos oneri huic non potueram subtrahere, quam etiam uellem.

Nihil

Nihil igitur omisi, quod ad bonam hanc caussam instruendam ex omni aeuo ac orbe aliquid posset conferre. Vnde demum id consecutus sum: ut facilius de sole in meridie liceat dubitare, quam de huius *thematis iustitia & ueritate.*

Iter Halberstadium *&* Magdeburgum *institutum* Martio *1725.*

§. 5. Hac spe fretus, *iussu regali*, *Magdeburgum* me contuli & *Halberstadium*, ut istis curiis earumque legatis adessem socius & collega, in quorum mandatis fuerat, *postulatum aequum & honestum generali conuentui* sacrorum collegarum, circa haec tempora instituto, aperire, declarare ac sustinere sacrorum *canonum* auctoritate; decretis *conciliorum*; piarum *donationum* formulis ac rationibus; *usu* denique communi cum *Europae* christianae uniuersim, tum *Germaniae* inprimis nostrae; idque in *tribus* sacrorum tolerabilium symbolis, pontificiali, euangelico utroque, ne quid hoc institutum habere uideretur insolentiae, nouitatis, partium studii, iniuriae aut iniquitatis. Vti uero paucissimi canonici iura sacra docti sunt, praesertim inter euangelicos, qui ciuiles sibi Latii leges satis esse, putant ad iurisprudentiam: ita mirum non est, paucissimos eorundem habuisse rei, de qua agebatur, intelligentiam & cognitionem.

nem. Et cum praeterea proprii commodi momenta insignia eorundem oculis obducerent glaucoma; alius consilii exitus, in aequissimo licet & honestissimo instituto, praeuideri non potuit, quam contradictio, studia aduersa, repudia & repugnantia. Inter Euangelicos canonicos praesertim, apud quos fere in mores iuit, sacris hisce reditibus uti ac frui, instar census, foeneris, tantum non trapezitici. Nam euangelico seculo neque hoc turpe: nundinari *canonicatus* & *praebendas* sacras mercari, emere, uendere ad uictum, cultum, gulam, otia, luxum; omni quotidiano officio neglecto, quo tenentur & obligantur sacri collegae in templis, precibus, doctrinis, cantu, uigiliis, ieiuniis & eleemosynis, ritibusque aliis, pacando NVMINI dicatis ex instituto purioris ecclesiae. Sane, quod stupeas, graue est illis hodie, haberi eosdem instar adscriptitiorum ecclesiae suae, unde accipiunt tam immanes reditus & obstringi ad *residentiam*, uniuerso orbi christiano solennem; quam legem, nouissime instauratam, instar iniuriae accipiunt, abiecto omni pudore ac reuerentia diuinorum institutorum. Sed laterem lauo, memor scriptorum eristicorum de *Vltraiectinis canonicis*, quae corrupti

rupti aeui moribus pridem ſuppreſſa, deleta & obliterata. Neque confido, quemquam ſuis ſcriptis profecturum aliquid, niſi arbiter mortalium ſupremus reuocet hanc deprauationem ad rationes, quas, meo ſenſu, nollem ſuſtinere, praemio propoſito omnium harum diuitiarum.

Num SCHOLASTICI *praebenda uindicanda iure* ACADEMIIS?

§. 6. Sed ad rem. Age enim argumenta in medium producenda: *quod* SCHOLASTICI PRAEBENDA *iure meritoque poſſit debeatque uendicari illuſtrioribus ſcholis & academiis ad inſtruendam in omni doctrinarum genere iuuentutem.* Qui negare

Rationes a] negantium.

thema, audent, illi utuntur argutiis, quae ſequuntur. *Principio* quidem, in Germaniae ſacris collegiis haec inſtituta exulare, cum illis ſcholaſticus audiat, non qui doceat, ſed qui praeſit numeris docentium & diſcentium. *Deinde* ex his moribus fieri ius, non infringendum temere, niſi praeſcriptionis omni ſublato nexu. *Poſt* ſcholaſticum ſalario quidem inſtruendum, non uero tota praebenda. *Praeterea* fruſtra hodie requiri ſalaria profeſſorum in *dotatis* iam academiis abunde. *Porro* requiri in canonico iure *Grammaticum*, cui muneri ſufficiat rector ſcholae triuialis. *Tum*, ubi hae inſtitutae, porro aliquid non poſſe requiri. *Imo* in tantis academia-

rum

rum numeris, quibus laboret Germania nostra, frustra consilia quaeri de nouis instituendis. Et, cum in cathedralibus Germaniae ecclesiis nemo habilis sit collega sacer, nisi atauitae nobilitatis: locum hunc dandum necquicquam professoribus umbratilibus. *Demum* sacros praesulatus in eo statu conseruandos, quem habuerint kalendis *Ianuarii*, anno CIϽ IϽC XXIV. qui sit decretorius omnino. *Ad extremum* nefas esse, conuellere formulam prouinciae, in quam iuerint conuenerintque princeps ac subditi. *Tandem* mereri omnes dicam, qui consilia suggerant principi ad deminuendum ecclesiis sacrum patrimonium, positum omnino extra commercium inter mortales.

§. 7. Verum honestioris longe notae argumentis & rationibus instructi sunt: qui scholis primi ordinis, id est, *academiis praebendam scholastici* instituunt uindicare. *Principio* in argumentis sacris, quale nostrum est, audiantur CONCILIA, in iisque LATERANENSE III. an. 1179. cuius caput XVIII. est hoc: *curetur*, *ut*, *per unamquamque ecclesiam cathedralem* MAGISTRO, *qui* 1) CLERICOS *eiusdem ecclèsiae* (episcopatus uniuersi) *&* 2) SCHOLARES (in aliis disciplinis) *gratis*, *doceat*, *competens aliquod beneficium* (praebenda) *adsi-*

b] adfirmantium *argumenta.*

a) *a* CONCILIIS,

Lateranensi,

adſignetur. Quo docentis necesſitas ſubleuetur & diſcentibus uia pateat ad doctrinam. Quod etiam decretum inſcriptum eſt *cap. 1. X. de magiſtris.* Et, ne quis dubitet, unde requirendae impenſae ad alendum academicos doctores: indulget VIENNENSE CONCILIVM regibus

Viennenſi, rerumque dominis in *Gallia, Anglia, Scotia, Hibernia, Hiſpania, Italiaque: ut praelatis, monaſteriis, capitulis, conuentibus, collegiis ſacris, exemtis & non exemtis ideo indicant cogantque indicta tributa, onere hoc ideo ſingulis iuxta facultatum exigentiam imponendo.* Quod decretum concilii repetitur *cap. 1. de magiſtris in Clem.* certiſſimo argumento; non Germanis maius praeſidium ad barbariem & alendum collegia ſacra in otio, ignorantia, luxu. Idem

Cabillonenſi urget CABILONENSE *c. 3.* ex argumentis cauſisque iisdem. Reuocat hoc praeceptum in memoriam orbi chriſtiano *concilium* TRIDENTINVM *ſeſſ. XXIII. cap. 18.*

Tridentino. uerbis ac ſenſibus acrioribus longe: *de coetero dignitates iſtae, quae* SCHOLASTERIAE *dicuntur nonniſi* DOCTORIBVS *uel* MAGISTRIS *aut licentiatis, in ſacra pagina aut in iure canonico & aliis perſonis idoneis & qui NE.* PER SE IPSOS *hoc munus explere posſint, conferantur. Et aliter facta prouiſio nulla ſit & inualida. Non obſtantibus quibusuis 1) priuilegiis 2) & conſuetudinibus etiam*

etiam 3) *immemorialibus*. Quod par est, ut attendant euangelici, ceteroquin ab hoc concilio longissime alieni, cum non haereseos aut nouitatis hic argui illud queat, dum purioris ecclesiae laudabilia decreta uetustissima, suo aeuo aduersus corruptelas inueteratas renouat inculcatque eidem. Romani catholici autem intelligant, quo iure obstrepant christianae fidei, quam habent, formulae ac symbolo? Imo concilium TRIDENTINVM *sess. V. c.* 1. atque *sess. XXIV. c.* 18. id officii etiam iniungit conscientiae & potestati EPISCOPI: *ut* PRAEBENDATVM SCHOLASTICVM *aut ad docendum publice adigat aut substitutum eligat subtrahatque fructus praebendae scholastico. Et mandet episcopus, quae & quomodo docere debeat* SCHOLASTICVS.

§. 8. Deinde non indulgentius in *scholasticum canonicum* est ius *canonicum*. Quae iuris axiomata conceptis uerbis audiemus & recitabimus. *Scholasticus* canonicus IPSE *doceat scholares* c. 1. X. de mag. *doctrina instruat clericos & alios* c. 3. 4. X. eod. *neque excusabit ecclesias magistrorum raritas* c. ult. X. eod. Et porro: *non solum in* CATHEDRALI *ecclesia, sed etiam in aliis, quorum sufficere potuerint facultates, constituatur magister, qui clericos doceat. Cui* VNIVS PRAEBENDAE *prouentus adsignandus* cap. 4. X. eod. Etiam DECRETORVM

b) *iure* CANONICO.

1) *decretalibus.*

2) *decretis.*

TORVM praeceptum eſt idem in *can. 12. de quibus diſt. 37.* uerbis, quae ſequuntur: *de quibusdam locis ad nos refertur, neque* MAGISTROS *inueniri neque curam pro* STVDIO LITTERARVM. *Idcirco in uniuerſis* EPISCOPIIS *& aliis locis diligentia adhibeatur: ut* MAGISTRI *&* DOCTORES *conſtituantur, qui ſtudia litterarum & liberalium artium adſidue doceant.* Quod magis eſt, excitat papa CLEMENS V. uniuerſi orbis chriſtiani *reges* rerumque dominos ad indicendum *capitulis, eccleſiis, piis corporibus omnibus tributa & collectas ad condendum academias alendosque artium profeſſores*, idque communi generalis concilii auctoritate, ut habetur in *cap. 1. de mag. in Clement.*

3) *clementinis.*

c) HISTORIA *uſque in* 1) *Gallia in academiis*

§. 9. Et ne fruſtra haec dicta decretaque fuiſſe, exiſtimet quis, en uſum eorundem pragmaticum, cogendum ex orbe chriſtiano hic per epitomen. Initium faciamus a GALLIA CHRISTIANA, ubi academiarum plurimi profeſſores, ſalarii loco, accipiunt *canonicatus* ſeu praebendas. Quod aliquot tantum exemplis faciemus clarum. In THOLOSANA academiae profeſſor primarius & cancellarius eſt, intuitu huius ſolius ſpartae, *canonicus*, teſte AVFRERO *in quaeſt. Tholoſan. 13.* Idem fit in academia AVRELIANENSI, ubi canonicus ſcholaſticus eſt

Tholoſana,

Aurelianenſi,

ideo

ideo professor, ut CIRONIVS habet in *paratit. lib. V. decretal. tit. V. p. 379.* In prouincia & urbe CADVRCORVM (Cahors) academia dotata est aliquot CANONICATIBVS eius episcopatus, fide *Petri* GREGORII *in syntagm. iur. lib. XV. c. 19.* inscripto, de *cancellario seu magistro scholarum*, quasi utrumque munus rei sit unius eiusdemque. De LAVDVNO (Laon) similia habet CHOPPINVS *de sacra politia lib. III. tit. 3. p. 507.* Qui ibidem docet, eadem etiam incrementa habuisse TORNACENSEM academiam, quod canonicatus quidam uersi in munera & salaria professorum. De PARISIENSI eo minus est dubium, quo haec schola aliis est illustrior in sacrorum beneficiorum & praebendarum numeris, conductis etiam illuc ex sacris collegiis & episcopatibus aliunde. Quod & historici testantur & inter iureconsultos *Anton.* HOTTOMANNVS *en traité des droits ecclesiastiques Françoises p. 356. 357.* qui etiam in collectione reperitur *Petri* PITHOEI *en libertez de l'Eglice.* Sed quis dubitaret de hac metamorphosi canonicatuum in academica salaria? cum ipse pontifex *Alexander III. an. 1159.* ad archiepiscopum *Remensem* loquatur de consuetudine Galliae: *quod per omnes maiores ecclesias Gallicanas receptum, quod ei, qui in scholis* DOCET, *debeatur una* PRAEBENDA,

Cadurcensi, *Laudunensi,* *Tornacensi,* *Parisina,* *Omnibus uniuersim.*

ſubducenda aut deneganda necquicquam, adfirmante hoc ipſum *Coſma* GVYMIERO *ad pragmaticam Galliae ſanctionem tit. de collationib. p.* 71. 72. 73. Neque alia instituta

2] *Hiſpania* ultimae Hiſpaniae. Nam plene planeque *Andr.* MENDO *de iure academ. lib. I. qu.* 7. §. 5. atque *lib. II. qu.* 18. *n.* 20. docet: *ſcholaſticum canonicum Salmanticenſem profeſſorem eſſe ſimul primarium & academiae cancellarium.*

3) *in Germaniae academiis* §. 10. Sed ne iuſto diutius haereamus in regnis extraneis: etiam in patria noſtra illud eſt teſtatiſſimum, ACADEMIARVM *Germaniae cauſas & ſuſtentacula* CANONICATVS, huc translatos. TREVI-

Treuirenſi, RENSI academiae an. 1454. Nicolaus papa adſignauit *ſex canonicatus*, praebendasque alias iuxta tres ecclesias parochiales ſingulari diplomate, quod recitat BROWERVS *lib. XIX. annal. ad an.* 1454. *p* 289. licet ſtudia ſua obmouerint huic priuilegio pontificis ſacra collegia: nouiſſime tamen an. 1618. in ius uocauit ideo immorigeros archiepiſcopus Lotharius, auctore *eodem lib. XXIII. n.* 102. *p.* 461. De

Viennenſi. VIENNENSI academia, tempore etiam uetuſtiſſimo, habet idem & plura LAMBECIVS *tom. II. bibl. Vind. cap.* 5. *p.* 87. & 113. quod, in eius gratiam, *octo canonicatus* expuncti uerſique ſint in ſalaria profeſſorū. Vbi & eius rei monumenta habentur, ad

ad quae prouocat quoque LAZIVS *in hist. Vienn. lib. XII. p.* 100. In INGOLSTADIENSI pariter *canonicus Eichstadiensis* scholasticus est primarius professor & *uicecancellarius*, consuetudinis teste *Iac.* GRETSERO *ad ep. Eichstadienses lib. I. c. 21. p. 254.* In LIPSIENSI academia an. 1481. illud est prorsus singulare: quod ista quidem episcopatu destituta, nihilominus ad dotem eius conciliandam *Iohannes XXI.* pontifex singulari diplomate uoluerit iusseritque, ut trium uicinorum episcopatuum singuli alerent *duos professores Lipsienses*, adsignarentque singulis ideo canonicatum. Quibus iuribus uiuit utiturque etiamnunc alma *Lipsiensis* succeduntque ex professoribus theologis & iureconsultis in *canonicatus* duos *Merseburgi*; totidem *Naumburgi*; totidemque *Misniae*, sine ullo reliquorum collegarum suffragio, quod plenius recenset *Tob.* HEYDENREICH *in chronico Lips. ad an. 1481. p. 55.* Neque uel hoc satis fuerat Saxoniae electori euangelico. Ipse enim, tempore reformationis, omnia *sacra collegia* coenobiaque sustulit adsignauitque eorundem reditus *professoribus Lipsiensibus & Wittebergensibus*, ciuibusque utriusque academiae studiosis. Quam concessionis historiam exponunt HORTLEDER *tom. I. lib. 5. c. 22.* atque SE-

Ingolstadiensi.

Lipsiensi.

VVittebergensi.

CKENDORF *in historia Lutheranismi lib. III. sect. 27. §. 110.* Vnde hodieque illae academiae altrices sunt pauperum studiosorum, quorum ita numeri adaugentur & conseruantur. Eodem iure beneficioque uixit ante reformationem & post
Tubingensi. academia TVBINGENSIS. Nam conditor *Eberhardus* non solum plurium coenobiorum & collegiorum sacrorum reditus an. 1472 adsignauit eidem: sed etiam *Ludouicus* dux an. 1589. sublatum Franciscanum coenobium destinauit academiae. Vnde illa incrementa accepit maxima; quae non solum professorum salariis sufficiunt; sed etiam centum studiosis artium magistris ad uictum & cultum. Imo *principibus* & *comitibus*, quoque, litterarum studiosis, patet ibi *collegium illustre*, distinctum a reliquo corpore academico, quod uariis locis describunt CRVSIVS, LANSIVS, ZEILERVS,
Argentoratensi. historici Sueuici. ARGENTORATENSIS licet Galliae regis nunc pareat imperio adeoque principi pontificiorum sacrorum: illud tamen beneficium conseruat, quo professores plures, muneris sui ergo, sint maneantque *canonici.* In nimio peccarem: nisi hic abrumperem filum. Cum haec exempla testatissima sint: *academiae conditori fas esse, nisi alios plures, scholastici tamen canonicatus transferre &*

adsi-

adſignare profeſſoribus academicis. Imo, *in quibus* EPISCOPATIBVS ACADEMIAE; *in illis etiam uel* CANONICI *ſunt* PROFESSORES *uel* PROFESSORIBVS *adſignati* CANONICATVS, *maxime ſcholaſtici*, inſtar ſalarii.

§. 11. Nam in his inſtitutis in memoriam reuocandus *piarum donationum omnium* propoſitus *finis* & ratio, non certe aliunde requirenda, quam a *gloria dei*, qui cognoſcendus ex *litteris* earumque ſtudio & cognitus celebrandus cultu. Vnde donatores *uitam aeternam* pollicebantur ſibi & aliis: non uero ex eo, ut res fundosque eximerent mortalium commercio adſignarentque illos hominibus, torpentibus in otio parum frugali. Fuerunt itaque coenobia quaeque *ſcholae* uulgares: ſed *artes* cultae fuerant in abbatiis: diuinior iurisprudentia & theologia in *collegiis canonicorum*. Eo quidem ſucceſſu, ut principum ac illuſtrium familiarum filii in illis quoque educerentur ad uirtutem, litteras, linguas, artes, iurisprudentiam & theologiam. De *Oſnabrugenſis epiſcopatus* collegio ſacro diploma quidem dubium eſt, res autem ipſa certo certior: quod Graecas maxime litteras linguasque cum dicendi arte eidem commendauerit conditor, ut inde requireret imperator rerum adminiſtros & *legatos* potiſſimum

d) RATIONIBVS *piarum donationum*

ſimum, adhibendos in negotiis cum gentibus peregrinis. Facile eſſet ad commonſtrandum haec omnia ex ueteris aeui monumentis: ſed cum hanc ſpartam ante nos occupauerint alii, ad illos licet quemque remittere. Agunt de *ſeminariis uirorum* litteratorum in coenobiis MABILLON & ALTESERRA *de uita monaſtica & aſcetica*; CHYTRAEVS & CONRINGIVS *de ſcholis & academiis*; HOSPINIANVS & VOETIVS *de monachis & ſacris collegiis* aliique plures ſcriptores & collectores *eccleſiaſticae diſciplinae & antiquitatum*. In iisque *Carolus* COINTE *tom. 6. annal. 803. §. 72.* SCHATEN. *lib. 8. Weſtphal. p. 516.* TVRKIVS *in faſis Carol. ad an. 784. 804. Ant.* MATTHAEI *in epiſc. Vltr. lib. 2. cap. 2.* MADERVS *in praeſ. ad chron. Montisſer. p. 14.* Quicquid igitur eius conſilii ſuſcipitur in *canonicis* cogendis ad *docendum* uel in *canonicatibus* uertendis in academicos uſus: illud nihil habet nouitatis, ſed iura poſtliminii manifeſto, commendanda omnino omnibus principibus & antiſtitibus in chriſtiano orbe uniuerſo, ad procurandum alterutrum in republica ſacra.

e) TESTIMONIIS *grauiſſimis.*
f) Rpontificiorum.

§. 12. Habes igitur ſacrarum *legum*; *decretorum*; *conſuetudinum*; *finium* ac *rationum* pulcherrimam harmoniam in SCHOLASTICI praebenda adſignanda profeſſoribus academicis: accipe nunc concen-

centum grauissimorum testium, conducendorum ex *tribus fidei formulis*, quas tolerare solemus Germani in imperio. Audiemus primum *pontificios* idque ideo, quoniam illi ecclesiae diuitias & adparatum maiori alias rigore solent defendere ac tueri. Interpretes pontificii iuris, qui seculo XIV. floruerunt, *Franciscus* ZABARELLA atque *Nicolaus* SICVLVS *ad cap.* 1. *de magistris in Clem.* his uerbis in transgressores huius legis inuehuntur: *Hoc capitulum* (de contributione coenobiorum & ecclesiarum ad noue erectas aut erigendas academias) *est salubre: sed male obseruatur. Quia ita* BVRSAE *praelatorum euacuantur. Sed debet tamen obseruari. Inde debet sequi executio, ne dispositum esse uideatur frustratorie.* Huic suppar *Antonius de* BVTRIO *ad V. decret. tit.* 5. *c.* 4. *n.* 5. 6. rem pariter definit ita: *Praebenda* SCHOLASTERIAE *conferenda nonnisi* DOCTORI. *Quod, si doctor desit, conferenda illa alii, ob metum iuris deuolutionis. Sed tamen, post doctorem inuentum,* ALENDVM *esse eum ex* PECVNIA *ab* OMNIBVS CANONICIS COLLECTA, *eroganda pro cuiuslibet* RATA. Addit *Ioannes* ANDREAE *in comment. ad cap.* 4. *X. de magistr.* respondetque casum & causam: *si una ecclesia collegiata non sufficit, coniungantur plures* (ad alendos professores) *donec efficiant idoneam*

Decretistarum 1300.

am praebendam. Parcimus spatio ac tempori, ne plura conducamus, praesertim ex theologis illos, qui damnant uitam ac sortem canonicorum, nisi agant, quod est eorundem officii. Sigillatim PRAEBENDAM SCHOLASTICI nemini demandari posse, quam doctori aut professori academico, ex instituto definiuit, brachio tamen leuiori *Nicolaus de* REBBE *de canonico theologali.* Significanter demum arguit clauditque *Ioh.* ANTONIVS, episcopus Sabinensis *in commentario ad decreta can. 1. causa XII. quaest. 5. Datur beneficium* (praebendae scholastici) *propter officium docendi. Ideo cum cessat officium, subtrahitur beneficium. Et cum retinetur* (scholasteriae praebenda) *abdicato officio* (neglecto munere docendi) *iniuria perpetua infertur Deo & ecclesiae.* Quod repetunt etiam CONZEN *lib. VI. polit. c. 41. §. 3.* & *Ren.* CHOPPINVS *de sacra politia lib. III. tit. 3. p. 497.* Taceo alios.

3) Reformatorum.

§. 13. Inter *euangelicos reformatos*, uti audiunt, loquatur ipse CALVINVS dux ac doctor eorundem princeps. Ita autem ille *in lib. 4. institut. Cogitent canonici* [scholasticus inprimis] *qua* CONSCIENTIA *reditus illos amplissimos possideant & quid aliquando* IVDICI IVSTISSIMO *sint responsuri? Patiantur ergo rationes officii decidi ex auctoritate primae ecclesiae.* Inde

recte

recte VOETIVS *de politia eccles. part. I. lib. 4. tract. 2. c. 1.* arguit definitque: REFORMATIO *alicuius rei est eius ad pristinam suam formam* RESTITVTIO. SCHOLASTICI *igitur praebenda* RESTITVENDA *doctoribus & magistris academicis. Si quidem ecclesiae uere audire uelint* REFORMATAE. Quo iudicio etiam aestimauit rem BVCERVS *de reform. colleg. Argent. p. 192.* & longe post MARESIVS *de canonicis Vltraiectinis c. 9. p. 189.* atque ANONYMVS *de capitul. Vltraiectino sect. VI. c. 4.* Nam ultimum problema: *num salua conscientia aliquis esse possit canonicus euangelicus?* tum uentilatum ex utraque parte acerrime, meum non facio. Sit modo salua bonis litteris una SCHOLASTICI praebenda.

§. 14. In tanta igitur inferioris ac proximi aeui luce, quis dixerit habueritque caecos Lutherum & adseclas in *scholastici praebenda*, otio relinquenda & lautitiae canonicorum. Est hoc sacri iuris axioma, quo saepius utitur Lutherus in suis libellis: *donatores piarum causarum bene fecisse ecclesiis & coenobiis, ut DEO probarentur & CHRISTO. Sed nihil profici in cultu diuino: si officia fingantur, non referantur ex sensu & praecepto foederis noui. Igitur eum, qui sacris beneficiis aut praebendis uti uelit fruique, aut* DOCERE *debere* POPVLVM *aut* IVVENTVTEM. *Reliqua*

3) Lutheranorum.

qua otia negotiaque neque NVMINI *probari neque diuiniori reipublicae prodesse. Tantum abesse, ut stipendia mereantur redituum ecclesiasticorum, qui sufficere queant magnatibus & rerum dominus. Qui ob aliam causam illa adpetat deglubatque, illum diuinae irae reum: quae sit etiam nocitura posteris. Maledictum esse, qui, ex pauperum hoc peculio, colligere uelit opes; quae deuorauerint uel nunc uel olim bona proprii patrimonii.* Longum esset, conquirere ex Luthero omnia, facientia huc. In ALTENBVRGENSIBVS praecipue *tomi VI. VIII. IX.* in IENENSIBVS *tomus VII.* hoc fine euoluendi. Et uti MELANCHTHON, illius συνεργὸς, si non Europae, Germaniae tamen communis praeceptor: sic ille auctor fuit consiliatorque, ut sacri collegiorum reditus uel pauperum uel illorum usibus cederent, qui alendi ad docendum uel discendum in utilitatem reipublicae, qui ideo *part. I. cons. 14. p. 427.* omnino conferendus in hoc argumento. Taceo theologos aeui recentioris, legendos apud *Frid.* PETRI *im bericht von Stifftern*, quem librum ideo scripsit in hac causa ex instituto.

f) CONSTITVTIONE *imperiali.*

§. 15. Ad extremum ne quid ad concentum omnis iuris diuini & humani desit, *scholastici praebendam uindicandam academiis & scholis artium*, CAROLI M. munifi-

nificentiſſimi conditoris plerorumque, Germaniae & Saxoniae praeſertim, epiſcopatuum producenda conſtitutio, qua ſacris antiſtitibus & collegiis mandauit praecepitque, ut in omnibus *epiſcopatibus* alant *doctores* & *profeſſores artium*, ut quotidie inſtituantur iuuenes ac uiri; qui proficiant in litteris & artibus neque *uita* tantum, ſed etiam *ſapientia* aliis meliores; qui *ſacram ſcripturam* non tam *legant* ſine *uitiis* aut maculis, ſed etiam intelligant *interpretari* ac ueros ſenſus eruere, *offuciis* ignauorum interpretum eliminatis ex eccleſia; qui illis *doctrinis* ſint inſtructi, ut inde euocari queant ad *officia* & munera *palatina* obeunda cum ſucceſſu. Extat *Carolina conſtitutio de ſcholis per ſingula epiſcopia & monaſteria inſtituendis* apud *Stephanum* BALVZIVM *tom. I. capitular. p.* 201. 202. *ſeqq.* & in *addit. II. p.* 1137. atque *tom. II. Frid.* PITHOEVS plura *in gloſſario p.* 743. De ſchola Carolina OSNABRVGAE aeternum alenda, ad habendum Graecos oratores, ſcripſimus in *Reliquiar. tom. I. praefatione* §. 18. *p.* 42. *ſeq.* conductis undique teſtibus ac teſtimoniis.

III. CONTRARIORVM *diſſolutio & euerſio.*

§. 16. In tanta igitur *iuris ciuilis; canonici; decretorum in conciliis; conſuetudinum* & exemplorum per orbem chriſtianum; *teſtiumque pontificiorum, Lutheranorum,*

rum, *reformatorum*; imo rerum ac *rationum* harmonia consensuque: PRAEBENDAM SCHOLASTICI scholis uindicandam & academiis: intolerabilis est iniuria eorum, qui piissimo huic instituto consilia sua audent obuertere. Quorum offucias etiamnunc respondebimus per epitomen, curate autem fidenterque, procul habitis amoris & odii causis. Licet enim ex fide conscientiaque uel mea uel aduersariorum non pendeat rei iustitia ac ueritas: tamen hanc dextram testor, me relicturum causam illico, nisi eidem patrocinaretur aequitas, DEO & reipublicae probata. Quod cum ita sit, parum curo aduersantium tela, eo uitae curriculo maxime, quo abesse me puto non procul a fine stadii conficiendi. Et, cum *mascula prole* caream, habebunt, post funera, dentes Theonini uix, quod rodant carpantque, quos, uiui, neque meruimus neque metuimus. Symbolo igitur nostro immoriamur: *time DEVM*; *honora REGEM*, cetera commendanda numinis prouidentiae & principi tutelari. Sed ad rem & nostri argumenti apologiam. *Principio* moribus Germaniae episcopatuum aduersum esse, praebendam scholastici adseri academico professori. Verum prauam hanc consuetudinem dolent canones prae-

ad i.] *contrariam* con suetudinem.

praecipiuntque, ut illa tollatur emendeturque sub poena *anathematis.* Verba certe *cap. 3. quanto X. de magistr.* sunt haec: *cum haec praua consuetudo* (fruendi scholastici praebenda sine onere docendi) *a cupiditatis radice processerit* (auaratia & studio habendi canonicorum) *& decorem admodum ecclesiasticae honestatis* (officii impositi) *confundat: mandamus, consuetudine extirpata, sub* ANATHEMATIS *interminatione, hoc inhibere, curetis. Et transgressores officiis & dignitatibus spolietis.* *Deinde* frustra obtendunt rei *praescriptionem* immemorialem. Nam *in cap. ult. X. de magistr.* clare edicitur ac definite: quod scholastici praebenda professori adsignanda, *non obstante aliqua contraria consuetudine uel statuto.* Eadem uirgula, quod dictum pontificiis, notauit idem concilium TRIDENTINVM *sess. V. c. 1.* & *sess. XXIII. c. 18.* uerbis hisce conceptis: *Et aliter facta prouisio* [scholastici praebendae] *nulla sit & inualida. Non obstantibus quibusuis 1] priuilegiis & 2] consuetudinibus 3] etiam* IMMEMORIALIBVS. Post non *praebendam;* sed *salarium* adsignandum scholastico doctori, frustra arguunt: quoniam ipsa uerba iuris canonici hoc ipsum definiunt ex aduerso. Nam *cap. 4. quia X. de magist.* clare dicitur: *adsignetur cuilibet magistrorum docentium*

ad 2) praescriptionem immemorialem.

ad 3) salarium, non praebendam *scholastico adsignandam.*

tium VNIVS PRAEBENDAE *prouentus*, *quos tam diu percipiet*, *quam diu perſtiterit in docendo*. *Praeterea* irretorto oculo intuentur profeſſores, quaſi his nihil ad uictum & cultum deſit. Cum non tam ſalariis gaudeant: quam honorariis diſcentium pro apertis & habitis collegiis. Quae gratis inſtituenda eſſe, pariter praecipiat *cap. 1. quoniam X. de mag.* Verum enim uero non profeſſorum haec cauſa eſt, ſed *principis*, qui illud urget: opus porro non eſſe, ut ex reditibus fiſcalinis alantur profeſſores academici: cum eccleſiaſtici canones hoc onus requirant a *ſcholaſtici* praebenda, quem ita ſubleuent iſti. Vt adeo aequiſſimum illud ſit: *uel canonicum ſcholaſticum agere profeſſorem uel profeſſoribus adſignari ſcholaſtici praebendam.* Vmbris uero academicis aliquid inuidere uelle, illud eſt omnino improbum: ſi cogites profeſſorum uigilias; ſi ſpartam, cui exornandae, inter mille homines, etiam litteris tinctos, uix ſufficit unus aut alter; ſi docendi labores, inſtar ergaſtuli, ſex, octo, imo decem horis continuatos quotidie; ſi litterariam ſupellectilem, ex omnibus Europae regnis conductam; ſi ueritates, nunc inuentas demum, nunc firmatas nouis rationibus, in utilitatem & commoda utriusque rei-

ad 4) professoribus nihil deeſſe.

publi-

publicae; ſi arborum ſationes, quae profuturae olim poſteris; ſi claritatem & gloriam principis conditoris & altricis domus; ſi opes ac nummos, congeſtos & accumulatos in urbem academicam ex omnibus Germaniae, imo Europae melioris angulis; ſi mores ciuium & incolarum, emollitos & emendatos doctrinis exemplisque. Quod omne oraui olim in panegyri, inſcripta: *fortunae Halenſium ex Fridericiana.* Quod uero, iuxta modica ſalaria, ab auditoribus honoraria accipiant, illud tribuendum potius induſtriae eorundem ſingulari & extra ordinem. Nam deſidi & ſegni ſatis eſt horula unica, impenſa quotidie in docendo. Vt adeo feruor ſolertium magis ali & excitari debeat; non ſupprimi & extingui. *Porro grammatici* uerbum, in medii aeui ſignificatu, idem eſſe, quam *litterati*, artium doctoris uel magiſtri. Quod pridem oſtenderunt gloſſatores & interpretes ad *cap. 4. quia nonnullis X. de magiſtr.* ubi *magiſter* artium & *grammaticus* adhibentur ut ſynonyma. Quod magis eſt, iuxta *artes*, etiam grauiores doctrinas, diuina humanaque iura tractanda & docenda eſſe a *praebendato ſcholaſtico*, uult Innocentius III. papa in *cap. 4. X. de magiſtr. Metropolis eccleſia*, praeter artium magiſtrum, *theologum*

ad 5] Grammatici *uices obire* ludimagiſtros.

logum habeat nihilominus, qui sacerdotes & alios in sacra pagina doceat. Adsignetur autem cuilibet MAGISTRORVM *a capitulo* VNIVS PRAEBENDAE PROVENTVS *& pro* THEOLOGO *tantundem.* Vnde clarum est, canonica iura uelle, ut maioris ordinis episcopatus DVAS PRAEBENDAS reddant scholis: unam *artium magistro*, alteram *theologo*, diuina humanaque iura docto. Quo ipso lenior est sententia nostra, quae unam requirit *scholastici* solius *praebendam* seu *canonicatum.* Ast ideo satisfieri putant sacris canonibus; si episcopatus instructus sit *schola triuiali*; qua gaudeant uere omnes in Germania, uocabulo inde enato singulari, *die stiffts schule, domschule*, cetera. Verum aliter canones sacri: *hoc faciendum, sed ideo non omittendos diuini humanique iuris doctores, academicos uere.* Nam *cap. 4. X. de mag.* requirit a metropolitana ecclesia *primo magistrum*; deinde *theologum* professorem & duos canonicatus his quidem adsignandos. Deinde *cap. 1. X. de mag.* discrimen habetur firmaturque: *ut cathedralis ecclesia canonicatum* VNVM; *sed metropolitana* DVOS *adsignet professoribus, nostro aeuo academicis.* Imo in *cap. ult. eod.* definiuntur auditores, qui requiri & expectari debeant ex scholis episcopalibus. Scilicet *doctores, qui uelut stellae*

ad 6) sufficere scholas triuiales.

in

in perpetuas aeternitates mansuri ad IVSTITIAM *ualeant plurimos erudire.* Non igitur studia hic desiderantur puerilia; sed academica. Qualia hodie requirit status & facies utriusque reipublicae. Et si *capitula* sibi in triuialibus scholis aliquid uoluerint adrogare: caueant omnino sibi, ne urgeatur *registrum*, id est, redituum classis, unde impensae desumantur. Cum enim, quod alibi ostendi in *opusculo de ualetudinario militum emeritorum cap. 7.* ecclesiae bona quadripartita: *una episcopi; altera capituli; tertia fabricae; quarta pauperum:* fama fert, salaria non ex *capituli praebendis* desumta, ut par erat, sed ex penultima & ultima classibus. Vt adeo *praebenda scholastici inde nexu non liberata*, in quo eandem constituunt sacri canones. Sed an *canonico scholastico* otium faciendum, ob numeros academiarum, quibus hodie instructa Germania? Necquicquam. Nam interest cuiusque prouinciae, ne oporteat ciues, litterarum causa, emigrare atque in loca alia excurrere cum damno opum ac fortunarum. Reddant ergo *scholastici praebendam* sacri collegae, cura principi aut superiori relicta, in quo loco parari musis debeat domicilium. Est enim haec prouidentia *iuris canonici*, ut indulgeat episcopo aut prin-

ad 7) academiarum *numeros* plures.

cipi plura ideo. Primo, ut doctrinae causa absens non obstringatur ad residentiam *cap. ult. X. de mag.* Deinde ut *scholastici* praebenda, litterarum causa, adsignari possit alii, quam canonico *cap. 4. X. eod.* Imo ut, si ecclesiae unius forte *collegiatae* seu inferioris praebenda unica non sufficiat: plures coniungantur ad alendum professorem etiam extra dioecesin, uti recte doctores ad *cap. 4. X. de mag.* in iisque REBBE *de praebenda theologicali p. 77.* Quicquid sit, exsibilant sententiam *de scholastici praebenda, academiis adserenda*, etiam ideo: quoniam in mores iuerit Germaniae episcopatuum, idoneus habeatur collega sacer, nonnisi *atauitae nobilitatis*. Verum remouent etiam hoc dubium sacri canones in *c. 4. X. de mag.* Clare enim & definite ibidem: *adsignandum doctori seu professori canonicatus praebendam seu prouentus scholastici. Non, quod propter hoc efficiatur canonicus* (collega purpuratus): *sed reditus tantum percipiat, quamdiu persliterit in docendo.* Quod plenius explicat BELLEMERA *decis. 647.* uerbis, quae sequuntur: *Canonicatus sumitur uel in sensu* spirituali *uel in sensu* temporali, *intuitu redituum, quos dicimus praebendas.* SCHOLASTICO *igitur doctori debetur praebenda, etiam* SINE CANONICATV. *Id est sine loco in capitulo, in choro,*

ad 8] canonicos *nobilitatis* atauitae.

choro, sine dignitatibus in ecclesia. Idem habet *Petr.* REBVFF *in praxi beneficiat. de collationibus* §. 1. *p.* 919. *Ioh. de* SELVA *de beneficiis P.* 1. *qu.* 3. Taceo, quod in pluribus episcopatibus patriae requiratur alterutrum: *ut futurus canonicus aut* NOBILIS *sit aut* DOCTORIS *insula inauguratus.* Quibus moribus uiuunt utunturque etiam hodie *Merseburgensis, Naumburgensis, Misnensis, Caminensis*, alii. Potissimum terriculamentum, sed inane prorsus, succedit, quod laudabili instituto solent oggerere. *Pacis* WESTPHALICAE *tabulas sanctas* cum Germanis omnibus habendas, tum euangelicis praecipue, instar palladii. Tribus locis in illa abuti uolunt partis aduersae patroni. Nam primo perhibent, ARTIC. V. §. 2. uerba esse haec: *terminus* A QVO RESTITVTIONIS *in ecclesiasticis & quae, intuitu eorum, in politicis mutata, sit dies Ima* IANVARII *anni* CIↃ IↃC XXIV. *Cassatis omnibus interim transactionibus, pactis, executionibus.* Verum quis bonus uir torqueat huc haec uerba, hos sensus? Agitur hic de *restituendis* rebus uel iuribus: sed *scholastici* tum *praebenda* neque ablata fuerat neque in ius uocata ullatenus. Quid? quod ne nunc quidem tolli debet uel auferri aut uindicari fisco; sed emendari tantum & adsignari illis, quibus ista, iure diui-

ad 9] Instr. Pac. Westphalic.

Artic. V. §. 2.

no & humano debetur. Alter locus est *Artic. XI. §. I. II.* ARTIC. XI. §. I. & II. *in episcopatibus*, Brandeburgico electori deferendis, inprimis *Halberstadiensi*, *religio & bona ecclesiastica in eo statu relinquantur*, *quemadmodum per Leopoldum Wilhelmum ordinata*. In §. II. autem de *Magdeburgensi* & *Mindensi* habetur, *quod ordinibus & subditis salua competentia eorum iura & priuilegia*. Verum enim uero, uti res ipsa docet, in §. I. respici ad *capitulationem* cum *Leopoldo Wilhelmo* episcopo: sed in illa de *scholastici praebenda* in otio consumenda, nec uola nec uestigium. In §. II. autem salua debent esse *iura* & *priuilegia*; non omni iure damnati *abusus scholastici prae-* *Artic. XVII. §. 3.* *bendae*. Vltimum restat in *artic. XVII. §. 3.* ubi clare definitum: *quod aduersus hanc* TRANSACTIONEM (pacem) *nulla iura canonica*, *ciuilia*, *communia uel specialia*, *conciliorum decreta ualeant* Est, nemini ignotum; quod papa aduersus ecclesiastica bona, euangelicis adsignata, eorumque tolerantiam, dicam scripserit promulgaueritque solennem PROTESTATIONEM. Quasi haec talia aduersa essent *iuri canonico*, *ciuili* & *conciliorum decretis*: reprobanda igitur omnino & execranda. Imo, quod pontifex PACIS TABVLAS ideo retulerit in *catalogum prohibitorum* librorum. Cui uesano conatui

tui erat, herba hac *betonica*, obuiam fuerat eundum. Ceterum WESTPHALICAE PACIS syllabam nullam huc trahendam aut torquendam esse, probo *iuris axiomatibus*. Principio quidem hoc: ubi *nulla dissensio*, ibi nulla *bella*; ubi *bella* nulla, ibi nulla *pax*: sed in *scholastici praebenda*, doctoribus & professoribus adsignanda, nulla inter *euangelicos* & *pontificios dissensio* aut disceptatio, sed communis utriusque formulae concentus & harmonia, atque adeo lis nulla; ergo litis, quae nullo tempore intercessit, compositio nulla, *nulla pax*, pacis tabulae nullae. Alterum sit: *de quo non cogitatum, de illo non est transactum*: sed de scholastici praebenda, emendanda & liberanda abusibus, a pacificatoribus non cogitatum, ergo non transactum. Tantum igitur abest PACIS TABVLAS patrocinari *abusibus* scholastici praebendae: quantum abest, easdem tueri alia canonicorum facinora, *absentiam* eorundem, *neglectum in officiis* diuinis, *otia*, *luxum*, *lautitiam* reliqua. Non maioris roboris *pacta* & *conuentiones* sunt initae cum *principe* & *capitulo* ad conseruanda sacra beneficia & praebendas. Trahunt huc *transactionem* die XXIX. mens. Octobr. initam CIↃ IↃC LXXXVII. cum MAGDEBVRGICIS de *reducenda quarta parte*. Cum HALBERSTA-

ad 10) pacta prouincialia.

DIENSIBVS die III. mensis *Sept.* CIↃIↃCLXVI. atque cum MINDENSIBVS die *X. April.* CIↃIↃCLXV. in iuribus fisci recuperatoriis. Verum enim uero respiciunt hae transactiones *iura* FISCALINA, *recuperatoria* QVARTAE; etiam DOMANIALIA: sed nihil cum illis commune habet *scholasticae praebendae* emendatio. Non enim eam in ius uocat princeps, ut sibi seruet aut *fisco* aut *mensalibus* bonis: uerum, ut liberet conscientiam, qua intelligit, se obstrictum esse, ad scholastici praebendam uindicandam *scholis*, *academiis*, *litteris*, *artibus*, *cultuique doctrinarum*, utilium ecclesiae & reipublicae. Sunt ergo iuris haec axiomata: *transactiones derogatoriae stricti sunt iuris, non extendendae a genere ad genus* MENOCHIVS conf. 335. *Nam renunciatio unius, non est renunciatio alterius* DALNERVS de renunciat. c. 19. n. 3. Porro: *renunciatio non extendenda ad ignorata uel non cogitata* WESENBECIVS consil. 15. n. 55. *non ad ea, quae debuerant specificari* EVERHARDVS conf. 48. n. 3. Cum itaque *principalis* transactio *obiecti* certi; de *abusibus* uero *scholasticae praebendae* tum ne cogitatum quidem; multo minus mentio illius facta singularis; imo illa requiratur non sibi; sed litteris: adeoque *princeps* non *partis*; sed *iudicis* officio hic defungatur: quilibet intelligit

git, ſupra commemoratas transactiones huius loci eſſe necquicquam. Tandem aduerſa pars *latibulum praeſidiumque* quaerit in *diris*, quibus deuouet omnes illos, qui ſtringant calamum in hoc argumento, quaſi ita peccent in DEVM & ECCLESIAM, gehennae rei & aeterni ſupplicii. Verum uti iuſtitia & ueritas non pendet ab his incantamentorum formulis: ita cogunt illi nos ad tela retorquenda & intentanda in illos, qui *iuſtitiam* detinent *iniquitate* & *ſcholaſtici praebendam*, ſcholis debitam, *uſurpant*, *inſtar rei alienae*. Supra §. 12. 13. 14. audiuimus inclamantes PONTIFICEM, LVTHERVM, CALVINVM, ſcholaſtici praebendam ſcholis & academicis doctoribus reddendam ſub poena ANATHEMATIS. Non noſtrum eſt hoc incantamentum: ſed illorum, quorum calculos, quisque in ſua formula & ſecta, adprobat in uniuerſo imperio. Sed uox populi & reipublicae eſt VOX DEI, audienda omnino.

ad 11) incantamenta & diras.

§. 17. Addo ſuperioribus unum dubium, obmotum inſtituto huic a uiro docto & primariae dignitatis. *Scilicet quoniam epiſcoporum capitulationes cum ſacro collegio ſaluas uelint capituli praebendas:* a principe illas fruſtra conuelli. Verum principio eſt notandum illud, quod nefas

ad 12) capitulationes *epiſcoporum*

ſit, tranſigere de re, legibus & iuribus aduerſa notataque poena anathematis *cap. 3. X. de mag.* Nam *quae iuris publici ſunt, pactis priuatorum, nequeunt immutari l. 38. D. de pact.* Deinde *capitulationes* obligant epiſcopum ſolum, necquicquam illius in epiſcopatu ſucceſſorem, cui opus eſt noua *capitulatione*. Imo cum abuſus *capitulationum* ſit maximus, quoniam *electores* ſacri collegae extorquent epiſcopatus candidatis *capitulationes*, neſcio quas, aduerſas *legibus* imperii, ſacris *canonibus*, iuri dignitatique epiſcopali: igitur *imperator* ac *pontifex* ſingularibus edictis cauerunt, ne porro uel fieret *capitulatio* uel facta, licet iurato, obligaret epiſcopum ante, quam illa fuerit *pontificiali* & *imperiali iudicio* firmata. Extant prohibitoriae BVLLAE pontificum NICOLAI III. PII V. & GREGORII X. atque *conſtitutio* LEOPOLDI *Caeſaris*, data *Viennae X. Sept.* anni CIↃIↃCXCVIII. in qua omnes *capitulationes* cum futuris epiſcopis non ſolum dicuntur caſſae ac irritae: ſed etiam, ut ſacra collegia ſibi poſt caueant ab illis, poena propoſita, iniungitur & mandatur. Neque immerito. Nam *capitula* conſiderantur uel intuitu *epiſcopi* uel intuitu *territorii*. Si illud, ſunt officiales eius & conſiliarii: ſi hoc, non plus iuris habent, quam *prouinciales ordines* alii. Cetera, quae haben-

bentur uulgo ſcribunturque de *capituli condominio*, uagantur extra orbitam & oleas. Id quod fieri tamen ſolet eo facilius, quoniam *capitulum* eſt *elector*; igitur duriſſimas quasque leges poteſt imponere eligendo, quas declinare nequit candidatus, ob metum, ne ſic excidat ſpe ſuccedendi. Verum cogitent reputentque ſecum *capitulatores*, quod *Caeſaris* ac *principum* olim fuerit, epiſcopum eligere: quorum ipſi nunc agunt uicarios. Vt adeo uicario munere eo minus poſſint abuti. Nam in *Caeſaris* & *pontificis* diſceptatione, ſuper iure eligendi *epiſcopum*: illi maluerunt hoc ius neutrum habere, quam alterutrum eorundem. Licet aliquibus capitulis ante etiam data facultas, eligendi epiſcopum, imperiali priuilegio. Sed manum de hac tabula, ſuſpenſa hic, partim ad depellendas calumnias, factae iniuriae ſacris collegis; partim in gratiam poſteritatis, cuius intereſt ſcire, quo conſilio, iure, ſucceſſuque thema hoc productum in arenam.

§. 18. Alia impedimentorum genera taceo, ne ſcribere uidear hiſtoriam rerum, ſuperioribus annis, expeditarum. Pergo itaque ad recenſionem eorum, quae in hoc *Recenſio* OPVSCVLORVM.

TOMO VII. RELIQVIARVM exhibentur. In his *primo loco* occurrit

I. DI-

I.
DIPLOMATARIVM LVDOVICIANVM ab an. 1330. ad an. 1345.

BRANDEBVRGICVM *diplomatarium ab an. 1330. ad an. 1345.*

quod tria lustra absoluit eorum, quae in *curia* expedita sunt *electorali Brandeburgica*, clauum tenente LVDOVICO, filio Ludouici IV. bauari imperatoris primogenito. Hunc enim an. 1324. successisse in BRANDEBVRGICO marchionatu, extincto WOLODOMARO; imo, quadriennio post, a Caesare patre fuisse inauguratum: illud in *reliquiarum tom. II. n. 57. & n. 60.* docuimus ex diplomatibus. Vti uero in pluribus tabulariis reperi *chartularia* eius generis: ita crediderim, tum in mores iuisse, ut *instrumenta* quaeque *curialia* conscriberentur in uno libello, ad memoriam posteris conseruandã uel etiam, ut gestarent uiri curiales omnes codicillos in uno libello simul, quem possent secum ferre, habere in manibus, imo pagellis & argumentis adsuefacere memoriam, ueluti localem. Sane in tabulario Palatino oculis meis usurpaui an. CIↃ IↃCC XV. tale *chartularium feudale*, conspicuum & litteris clientelaribus & imaginibus ac picturis clientelarium inaugurationum. Desidero tamen in nostro hoc *Ludouiciano* BRANDEBVRGICO, quod desint plerumque *nomina* & *tituli* principis; quod recitentur alia per *epitomen*;

Quis finis *horum* chartulariorum?

Desideria *in nostro.*

tomen; in aliis autem recenſeantur tantum *capita* ſuprema; quod *finis* adpareat ſine *die* & *conſule*; quod *teſtes* omiſſi; quod ne *loca* quidem indicata, ubi codicillus uel ſcriptus ſit uel a principe indultus. Nam inde formularum diſcrimina: in ultimo ACTVM, in primo DATVM, uti docui in *tomi I. reliquiar. praefatione* §. 19. p. 49.

§. 19. Quicquid ſit, plura tamen ſunt, quae inde haberi ac diſci poſſunt cum in *rebus Brandeburgicis* ſigillatim; tum in aliis cauſis uniuerſim, facientibus ad patrii iuris intellectum. *Num.* 1. 2. *precariae* uox habet multiplices ſignificatus, prolatos extra limites ſacri patrimonii, intra quos ſolet alias contineri. *Fruſtra* ſiue *fruſta* idem, quam pars fundi, canonici cenſus. *Num.* 4. 94. equus *ſeruilis*, in uernacula, *der roſsdienſt*, *das ritterpferd*. *Num.* 5. 36. 83. 105. & pluribus aliis etiam intellexi illud, Marchiae urbium ciues plurimum *nobiles* fuiſſe iuraque nobilitatis conſeruaſſe oppidorum incolas. Eodem *num.* 5. & 6. 7. 11. 23. 53. 105. de *monetandi* iure hereditario elocato & de *legibus monetariis* admodum ſingularia. Ex *num.* 17. 19. 59. 63. 74. 91. 92. adparet, quod *Otto Brunſuicenſis* dux aut potius uxor illius *Agneta* antiquae *marchiae* fuerit domina, filia Cunradi marchio-

Momenta eius ſingularia.

chio-

chionis, ut dubium non ſit, plura marchiae uel allodiis commixta uel feudis ex utroque ſexu ſucceſſoriis. *Num.* 22. 25. 62. conſenſum requiſitum *in alienando* Caeſaris, patris. *Num.* 26. Boioariae ducum ſimultanea inueſtitura. *Num.* 33. *conſulum* electio principis, non ſenatus aut ciuitatis, niſi priuilegio. *Num.* 34. *leges tributariae* carnificum, id eſt, lanionum. *Num.* 37. memoria *Ioannis* marchionis, adpellati auunculi. Vicarius *marchiae* comes *Hennebergenſis*. De pago *Ierichow* ſingularia *n.* 19. 40. *Adpellatio* ad principem, non ad imperatorem *n.* 40. *Marchiae* fundi plures *Magdeburgica* ſubfeuda *n.* 41. 42. 43. *Brandeburgici* marchionis ius admodum ſingulare *primariarum precum n.* 46. *Feudi* in *allodium* uerſi exemplum memorabile *n.* 48. Venia aetatis conceſſa a Brandeburgico marchione iure proprio, non Caeſaris *n.* 67. de quo etiam actum in opuſculo noſtro de *aetate legitima puberum & minorum cap.* 7. §. 5. *Num.* 78. 79. foedus reciprocum principis & aliquorum ex nobilitate hodie uix habiturum fidem. Bella cum duce *Brunſuicenſi Brandeburgici* marchionis & marchiae illi iterum ereptae intelliges ex *num.* 78. 79. 80. 81. 85. 90. 98. 103. 104. 116. Camerae *Brandeburgicae ſerui* Iudaei *num.* 87. 88. 89. 136. 148.

Iudi-

Iudiciaria munera hereditaria *n. 92. 118.* *Coniunctae* manus iura *num. 93. 95.* Moneta olim ualuit nonnisi *noua*, ueteri antiquata semper, ad noua lucra fisci *n. 105.* Leges monetales *n. 105.* Ampachtleute *n. 112. 114.* Nobilis uir *Teckiae* dux *n. 112.* *Rei iudiciariae* gradus & genera *n. 114. 115.* Formulae: *Ridder*, *Knapen*, *Knechte*, *Burger*, *Bauer num. 114. 115. 116.* Discrimina moris *Teutonicalis* & *Slauicalis* & duplicis inde iuris *n. 132.* In Marchia *Brandeburgica* non Saxonica iura, sed *Magdeburgica n. 193.* De *aperturae* iure passim *n. 187.* Vrbium & magistratuum, tribuum, opificum, ciuiumque aliorum iura prorsus singularia *n. 193.* descripta in belli intestini compositione ciuium *Stendaliensium.* Et sane pleraque marchiae Brandeburgicae oppida, urbes, pagos, uillas, familias, gentes notatas deprehendes in chartulario uirgula singulari. Vt luce omnino digna esse, uideretur.

§. 20. Succedit Brandeburgico huic chartulario

II.
CODEX LEGVM NORMANNICARVM.

Obstupui huius codicis lector, quod *Germanici* & *Saxonici* iuris inuenerim in eodem harmoniam, lumina, praesidiaque ad emendandum & supplendum illa, CODEX MEMBRAN. *legum* NORMANNICARVM *an.* 12--.

la, quæ in patriis legibus desiderantur. Vere dico, non sine grauissimo Germanicae iurisprudentiæ damno, illo codice nostros ciues caruisse. Specimina eorum dare aliqua, illud quidem esset superfluum. Quoniam me continere non potui, quin notulas supponerem textui, ad ostendendum differentias a legibus Latii & cum Germaniae institutis *pulcherrimos* concentus. Dolendum, Lindenbrogio, Schulzio, Hachenbergio, Schiltero, Beyero, Titio & quotquot studia posuere in pristinis Germaniae moribus restituendis ueluti postliminio, hunc codicem defuisse. Nam *Lindenbrogiana* fragmenta non sufficiunt his operis & iuris *Saxonici & Sueuici* speculator uterque plenus nugarum & perturbationum legum diuersarum, quas euomit uno rictu, ut quid nostrae reipublicae, quid aliis debeatur, nescias omnino: sed doctissimi uiri, praeter hos duces, alios nullos habuere. Quod cum ita sit, nemo succensere debet nostris conatibus in Romani & Germanici iuris indagandis differentiis, si illi minus ad nostrum palatum; si multoties corrigantur; si reducantur in uiam; si emendentur; si perfundantur nouo lumine. Nam nostris differentiis nauant praestantque auxilia septentrionalium praesertim populorum

In patrio iure *utilitas.*

rum leges, mores, consuetudines, aeui ueteris, medii, noui. Quae symbola si conduxero & contulero inuicem: illud deprehendo, antiquissimis mortalium, in Europa minimum, fuisse unum *grammaticum* & *legislatorem*. Vti enim *septentrionales linguae* omnes, quod ante nos *Georgius* HYKESIVS, *Anglus*, docuit in *linguarum septentrionalium thesauro*: ita etiam *iura omnia* tanto inuicem concentu conspirant, ut uno *uitulo* arauisse gentes omnes, facile intelligatur. Inde eandem omnium originem & propaginem fuisse, ipsa ratio loquitur. Vellem aetati meae, ad senectam uergenti, esset otium ad recludendum hunc thesaurum *septentrionalium iurium* eorumque uelut diuinam harmoniam. Quod si mors me praeuenerit, aliis hunc laborem, non adeo difficilem, in tantis singulorum populorum litterariis praesidiis, relinquo & uerbis uotisque meis commendo. In NORMANNICA gente *iuris iter* facile est ad ostendendum. Nam fuerant illae *Cimbris* uicinae; sed inde egressi sunt, nisi *Germani* omnes, certe *Saxones*. Et uti *Angli* propago *Saxonum*; ita *Normanni* in *Galliam* indeque in *Angliam*, Wilhelmo conquestore duce, irruerunt, patrio iure secum perlato ad *Anglos*, pristinos uicinos, a quibus aliquandiu

Septentrionalium *legum omnium stupendus* concentus.

Normannica *iura*, qui *eadem cum* *a*) Anglicanis. *b*) Germanicis. *c*) Saxonicis?

 diu

diu disiuncti, reduces coniunguntur, iuris utrique communis, quo olim uixerant utrique, cultores etiam deinceps.

CODEX *msct. unde nobis obuenerit?*

§. 21. Sed qui CODEX hic LL. NORMANNICARVM in *litteraria mea supellectili?* Erant olim hae membranae *Petri* PITHOEI: post obuenere *Nicolao Iosepho* FOVCAVLT, comiti consistoriano in Gallia. Cuius bibliotheca cum HAGAE in Belgio ueniret sub hasta, inde aere meo illas redemi. Absoluunt plagulas quingentas & octodecim in forma, quae libris est minima.

Quo tempore LEGES *hae scriptae?*

§. 22. Licet uero NORMANNORVM haec instituta uetustissima omnino: noster tamen *interpres Latinus* uixit circa annum CIƆCCL. eo tempore, quo Normannia, paulo ante Galliae iterum accesserat, postliminio illi innexa. Res patet ex historia: sed etiam e codice ipso *c.39.* §. *14. p.353.* atque *c. 40.* §. *19.20.* Dicit enim iureconsultus noster; neminem audiri in tribunalibus, qui aliquem in ius uocare uelit super re, quam alter possederit tempore *coronamenti Richardi* anno CIƆCXC. Id est, omnem possessorem tutum, uetustiorem Richardi coronamento, ob praescriptionis tricennariae elapsos annos. Verum addit; illum terminum suo tempore stulte adlegari & desiderari, idque ideo, quoniam plures lon-

longe anni ſint lapſi ab hoc coronamento, quam *triginta*, quae praeſcriptori ſint ſatis. Vnde facile conſtat, opinabile eſſe, iureconſultum noſtrum ſcripſiſſe *Normannicas* has *leges* Latine circa annum CIↃCCL. Qua uero auctoritate ſcripſerit, ſua *priuata*, an uero Normanniae *principis* aut *regis* Galliae publica, non poteſt eſſe obſcurum. Nam primum eſt omnino dicendum, non ultimum. Quoniam iureconſultus in cauſis dubiis philoſophatur; quia decidit eas *doctrinali* interpretatione, non authentica; quia relinquit quandoque rem ſuo loco, quod alienum eſt longe ab officio *legislatoris*. Interim nihil ideo deeſt *codici* huic ad iuſtitiam & auctoritatem. Nam ex hoc tempore gauiſi ſunt cum iudices, tum partes, quod haberent *ius*, quod *legere* poſſent, cum ante conſuetudines Normannicae in litteras non relatae. Deinde etiam *codicem* transtulerunt ideo in *linguam Gallicam* Normanni, ut legere & conſulere eum poſſent etiam homines, parum docti. Nam ex quo Normannia iterum ceſſit Galliae, Normannica lingua ſublata, deſuetudine, introductaque Gallica poſtliminio. Licet autem *Gallicae uerſiones* typis exſcriptae multoties: tamen *codex Latinus*, quantum nobis conſtat, non-

Num ſcriptura priuata?

LL. NORMANNIAE, Gallice *ſcriptarum* EDITIONES.

dum uidit lucem. *Versionum* autem *exempla* superſunt plurima, quae, indice digito, hic indicabimus. Sunt autem his libri diuerſi inſcripti:

1) Les COVSTVMES du Païs & Duché de *Normandie*, enrichies de commentaire. Rouen 1599. in 4t.

2) *Haloini* GOTHOFREDI Commentaires ſur la Couſtume reformée du pays & duché de Normandie en 2 tomes *Rothomagi* 1626.

3) *Guilielmi* TERRIEN commentaires du droit ciuil tant public, que priué obſerué au païs & duché de Normandie *Pariſiis* 1534 f.

4) Coutumes du Païs de Normandie *Rouen* 1578. in 8. & iterum *ibidem* 1597. in 16. iterumque *ibidem* 1599. in 24. atque denuo *ibidem* 1609. etiam *ibidem* poſt 1615. 1620. 1626. 1679 1684. in 16 nouiſſime.

Pertinent etiam ad hoc iuris *Normannici* argumentum libri duo alii

5) Diſſertation ſur les aides Cheuets de *Normandie* appellez aides coutumiers par Mr. de IORT, *Rouen* 1706. 8.

6) de IORT ſur le relief des *fiefs* en Normandie, *Rouen* 1706. 8.

Laudatur etiam editio uetuſtiſſima

7) la *Charte*, *ordonnances* & grand *couſtuimiers* de *Normandie* Rouen 1501. & iterum ibidem 1539.

8) Ioſephi BERAVLT Couſtume de *Normandie* Rouen 1648. f.

9) *Henrici* BASNAGE Couſtume de *Normandie* 1694. f.

10) *Commentaire* du droit ciuil du Pays & Duché de *Normandie Pariſ.* 1578. f.

11) *Coutumes* du pays de *Normandie* Pariſ. 1587. f. & iterum ibidem 1597. in 4.

Edidit etiam

12) *Rich.* ZOVCHAEVS, Anglus deſcriptionem iuris & iudicii temporalis ſecundum conſuetudines *Normannicas*, *Oxoniae* 1636. 4. ſed brachio admodum leui, ut uix aliquod operae pretium mereatur.

Ego meis in iure patrio ſenſibus uſus ſum, relictis aliorum commentis in his con-

consuetudinibus cogendis in iuris Latini harmoniam.

§. 23. Vt uero in uno conspectu habeantur singularia LL. Normannicarum argumenta, *capita* eius hic recitabo sigillatim. *Capita* LL. NORMANNIAE *singularia.*

CODEX LEGVM NORMANNICARVM.

PARS I.

PARS II.

Cap.

Habes itaque NORMANNICI CODICIS nostri *rubricas*, *titulos*, *capita*, *argumenta singularia*, unde confici potest illius iuris plenum ac iustum systema.

NOTVLAE ad LL. *Normannicas*.

In EDITIONE *nostra* *LL.* NORMANNICARVM *curae* & NOTAE.

§. 24. Quid uero praestiterimus notis in editione, nostris curis procurata, etiam dicendum & commemorandum. Nam primo e codice *membranaceo* descripsimus has leges. Deinde in describendo fuimus soliciti, ne quid mutaretur in *barbari aeui orthographia*. Praesertim ideo, quoniam *scriptura aetatem* seculi XIII. habet, coaeuam fere ipsis legibus. Imo *elegans* est & emendata in iis, quae faciunt ad *calligraphiam*: ut facile nequeat aliquid uitio tribui librarii. Tum etiam *inscriptiones titulorum* aut rubrica-

bricarum barbaras reliquimus ſuo loco: quae tamen in *margine* ac *latere* adpoſitis uerbis illuſtrauimus. Demum in *infima cera* addidimus NOTVLAS, ſcriptas ex tempore. In quibus primo explicauimus ſententias legum. Tum barbara uocabula reddidimus uel Latine uel Germanice. In quibus plurimos lapſus deprehendimus incomparabilis FRESNEI, gloſſatoris ideo multoties felicis parum, quod neſciuerit linguam Germanicam iuraque patriae noſtrae aliaque, unde barbarae iurisprudentiae acceſſio ac lumen. Praeterea oſtendimus noſtri iuris & Legum Latii differentias binis uerbis. Tandem *Normannici* & *Saxonici*, imo etiam *Germanici* iuris docuimus ac indicauimus conſenſum & harmoniam. Pauciſſimis nonniſi exceptis, ubi leges noſtrae aliquid ſecum trahunt moris alieni ex Latio. Ad extremum etiam diuiſimus *paragraphos* fecimusque ſegmenta. Quoniam hae in codice noſtro deſiderabantur. Noluimus uero uel hic uel alibi aures praebere *uerſionibus Gallicis*, ad quas ſaepius prouocauit Freſneus. Qui *Latinum* etiam *authenticum* habuit in manibus; ſed ultimo uſus eſt indiligenter.

III.
DIPLOMATARIVM HALBERSTADIENSIS EPISCOPATVS
ab an. 966. ad annum 1400.

HALBERSTADIENSIVM L. diplomatum *rationes.*

§. 25. Cum, PRAEBENDAE SCHOLASTICI ergo, ultimo menſis *Februarii* CIↃIↃCCXXV. iuſſu REGALI me contuliſſem HALBERSTADIVM, requiſiui a PRAESIDE PROVINCIAE, uiro illuſtriſſimo de HAMMRATH, ut indulgeret mihi ad principale tabularium acceſſum. Quod ſpem conceperim certiſſimam, fore, ut in illo *Carolingica* inuenirem diplomata Franciſcae ſtirpis, quod iſte epiſcopatus, teſte LVDOVICO infante *num.* 5. *p.* 428. ab his conditus & inſtitutus eſſe, dicatur. Fefellit tamen illa. Nam ſuperſunt *authentica* diplomata non alia in eodem, quam *Ottonum* & ſucceſſorum in imperio & pauciſſima quidem. Vt numerus *authenticorum*, computatis etiam illis, quae ex *Hohenſteinenſi* tabulario iſthuc perlata, non adſurgat ad centuriam unam. Quod ſtupui omnino & dolui uel incendia uel ſpolia, in quibus illa perierunt ſubductaque ſunt prouinciae. Poſſent tamen hae lacunae deſideriaque aliquantum ita reſarciri & expleri: ſi *coenobiorum* iſtius prouinciae tabularia conſulerentur indeque deſcriberentur exempla, conferenda deinceps in unum *chartula-*

tularium. Nam *intra* urbem, post *cathedrale* collegium, sunt alia plura 1) diuae *uirginis*, 2) *S. Mauritii*, 3) *S. Pauli*, 4) *Walbecense* in uicinia. Deinde coenobia 1) *discalceatorum*, 2) *Dominicanorum*, 3) *Augustinianorum* S. Iohannis. Porro *monialium* 1) *S. Nicolai*, 2) *S. Alexii*, 3) *S. Burchardi*, 4) ad *portam*. Extra urbem inprimis celebritatem habent insignem 1) *Husburgense*, 2) *Hammerslebiense*, 3) *Haimerslebiense*, 4) *Aderslebiense*, 5) *Hederslebiense* 6] *Baderslebiense*. Quorum pleraque socios stipendiarios habent *pontificiorum* sacrorum, custodes *chartarum* suarum omnino solertes. Quibus etiam aliqui dioeceseos huius antistites sacri insignem debent diplomatum adparatum. Tantum abest, ut PRINCIPI eadem uel negare uelint uel inuidere. In tanta autem *Halberstadiensis tabularii* inopia unicus CODEX superest, in quo mille *diplomata* congesta atque conscripta sunt exhibenturque in uno uolumine. Scriptor librarius absoluit opus siue *codicem* hunc *diplomaticum* circa exitum seculi XV. Est is *formae maioris* in *folio*, quod dicitur; superatque densitas eius uere palmam. Dicunt *capitulum* in eo conscribendo fecisse olim impensas: sed eiusdem collegas principi episcopo obtulisse liberali manu nouissime.

Tabularia multa coenobiorum.

§. 26.

L. DIPLOMATVM Halberstadiensium *momenta.*

§. 26. Inde igitur, ut aliqua describerentur, instar speciminis, iussi amanuensem, quem mecum habui, unde L. *diplomatum* hic syllabus tum congestus & collatus. *Principio* in eodem patet illud, quod episcopus *Halberstadiensis*, in amore imperatoris fuerit ADOLFI, eo quidem, ut an. CIↃCCXCV. innumera antiquioris aeui diplomata Halberstadiensi episcopatui confirmaret *Mulhusii*, quinto *idus* Iunii, *uno* quidem eodemque *die*. Quae opera haud dubie ita occupauit curiam imperialem, ut praeterea nihil potuerit in illa tum suscipi aut expediri. Imo creditu est omnino difficile, *imperatorem* omne tum otium dedisse utilitati ac commodo Halberstadiensis episcopatus solius, ut legerit uel uocauerit omnia, ut par fuerat, ad trutinam & rationem. Quicquid uero sit credaturque de hoc instituto antistitis: miror tamen in his *transumptis*, quae dicimus barbare, nullum diploma reperiri, CAROLO M. aut LVDOVICO pio scriptoribus: qui tamen huius episcopatus habentur creduntur que conditores. Prouocat etiam *n. 5. p. 428.* *Ludouicus infans* ad priuilegia Halberstadiensia *progenitorum* suorum & *Henricus IV.* an. 1063. sigillatim ad *Caroli M.* & imperatorum *Romanorum* & regum *Francorum*

1) transumta *Caesaris* ADOLFI *an.* 1295.

in quibus Carolingicum *nullum?*

rum num. 27. *p.* 471. & *num.* 14. *p.* 444. 445. ſed illorum nullum in diplomatario adparet. Aut igitur *Halberſtadienſis* epiſcopatus tum caſu iam amiſerat aut eo forte conſilio noluerat illa renouari, quod forte pretii eſſent uilioris proderentque primae originis anguſtias & paupertatem.

§. 27. Caſus ad credendum eſſet facilior, ſi conſtaret hiſtoria, quod epiſcopatus *Salingſtadio* primum a Carolo imperatore adfixus indeque poſt demum translatus ſit *Halberſtadium*. Sane *Salingſtadii* locum aliquem fuiſſe, illud ex diplomate Ottonis II. an. 974. *n.* 19. *pag.* 459. conſtat: qui epiſcopo in loco *Salingſtad* indulſit *monetandi* & *uectigalium* iura. In qua loci celebritate etiam continuata ſub *Ottone III.* an. 993. *num.* 30. *p.* 474. *Henrico S.* an. 1002. *n.* 10. *p.* 438. mirum eſt, eiusdem nominis in Halberſtadienſi tractu hodie nec uolam porro nec ueſtigium ſupereſſe, *Ioan. Georgio* LEVCKFELDIO teſte, primario *Groeningae* in iſtis confiniis paſtore, medii aeui antiquitatum indagatore ſolerti ac felici, cuius futuris conatibus, in aduerſa infirmaque ualetudine, qua eum nuper offendimus, bene precamur &, ut *annalium Halberſtadenſium* filum, anno CIↃ CXX. abruptum, pertexat abſoluatque, uouemus. Ceterum *Sigismundo* epiſcopo

Qui SALINGSTADII *memoria nulla?*

po an. 911. primariam ſeu *principalem ſedem* fuiſſe *Halberſtadii*, diploma *Ludouici infantis* habet *num. 5. p. 427.* & *Henrici S.* an. 1002. *num. 10.* ea, ut uidetur, cauſa, quod tum antiſtites in eius uiciniae pagis aliis atque aliis uixerint, mobili & uolubili animo, ut placuit aut e re eſſe uidebatur ſacri coetus. Eo ſcilicet tempore, ubi in illis oris neque *urbes* aut *oppida* neque *templa* aut *curiae*. Adeo autem difficile ſemper, Romae maieſtatem cum infima Romuli caſa conferre & cuique tribuere fidem, quam meretur, ſuo aeuo ac ſtatu.

HALBERSTADIENSIS *epiſcopatus* PAGI.

§. 28. Nam *epiſcopalis* tum dioeceſis *Halberſtadienſis* diuiſa per *pagos*, *uillas*, *loca*, *foreſta*, *ſylua*, *montes*, *colles*, *flumina*, *riuos*; non *urbium* ambitus & circuitus ampliſſimos. Docebunt hoc diplomata noſtra, in quibus PAGORVM mentio, qui ſunt *tractus definiti nominibus & limitibus, habentibus in ſuo complexu comitatus, caſtra, uillas.* Caue enim, quod uulgo creditur, exiſtimes, *pagum uniuerſum* paruiſſe imperio comitis unius. Nam plures quandoque *comites* habuit *pagus* unicus. Quod cum fuerit, in deſcribenda uilla primo nominatur *pagus uniuerſim*, tum *comes ſigillatim*. Legi hoc fine & conferri poſſunt *diplomatum num. 1. 3. 4. 7. 9.* aliique. Vti autem pagorum

gorum nomina plura occurrunt in his diplomatibus, ſigillatim.

I. DERLINGOV, Derlingen, *num.* 1. 2. 4. 12. 22.

II. NORTDVRINGOV, Nordthuringen *n.* 1. 2. 3. 7. 25.

III. HARDEGOV, Hartzgau *n.* 5. 8. 9. 20. 26. 28. 31. 36.

IV. SVEVEGOV, Schwabegou *n.* 21. 24.

V. COLIDIKI, in *marca* Gunnete *n.* 35.

VI. SEEHVSEN *n.* 42.

VII. HELMGOVE, ubi comitatus Palatinus *n.* 46.

ita difficile eſt, loca confiniaque ſingulorum deſcribere & definire. Nam licet in ſingulis commemorentur etiam loca ſingularia: illa ipſa tamen nunc *ignorantur*; nunc intelliguntur nonniſi *dubitanter*; ſaepius *fallunt* prorſus, ſi uel parum *legibilis* ſcriptura uel cognitu difficilis *dialectus* aeui uetuſtioris.

Singularia de DERLINGOV *pago.*

§. 29. Cum nuper, id eſt, ſub initium menſis *Auguſti* an. CIↃ IↃCC XXV. noſter & *reliquiarum* noſtrarum *patronus* inſignis ac indulgens, *Ludouicus Otto nobilis dominus de* PLOTHO, *potentiſſimo regi a ſanctioribus mandatis*, excurriſſet in *dynaſtiam*, quam habet *Gerbſtadii*, in uicinia noſtrae urbis; iuſſit, ut ego quoque eidem adeſſem hoſpes & conuictor. Inter ſermones conuiuales alios plures etiam

iam fuerat ille de GERMANIAE *pagis* praesertim in tractu *Mansfeldensi*, cui oppidum illud adscriptum. Dixit sententiam suam *uir illustrissimus*, in eaque aperuit nobis, quod saepius inter homines litteratos disputetur, quod dubio careat, dummodo consulantur loci alicuius incolae aut ciues. Nam adhuc lites agitari de situ DERLINGOVIAE siue pagi *Derlingensis*, quam unus in *Brandeburgi* uicinia; alius in ducatu *Brunsuicensi*; iterum alius in MAGDEBVRGICO quaerat: clarum tamen sit illud, quod situs DERLINGOVIAE fuerit in *Mansfeldensi* comitatu uiciniaque *Gerbstadii*, ubi agebamus. Cum hodieque uillae ibidem desertae uestigia sint, quae nomen ferat etiamnunc DERLINGEN, idque in censuum matriculis cum huius aeui, tum uetustioris. Vti ueritas quaeque inuentu est difficilis; sic inuenta facilis cognitu intellectuque. Postquam igitur indice digito ostensus DERLINGOVIAE situs uerus in *Mansfeldensi* comitatu; iamnunc uaria argumenta suppetunt, ad hanc sententiam confirmandam ulterius. *Principio* enim in hac uicinia occurrit *Apolderstaett* prope ab *Alberstadio*: sed hanc uillam in DERLINGOVIA sitam elucet ex *num. 12. p. 442.* *Deinde* hunc *Mansfeldensis* comitatus tractum sub dioecesi fuisse

se *Halberstadiensi*, nemo potest nescire. *Tum Helmgau* pagus, ab *Helmo* fluuio Mansfeldensi adpellatus, Derlingouiae uicinus. *Demum Bruno*, comes in Derlingouiae tractu, est *Mansfeldensis* omnino, quod nomen genti istorum comitum est admodum familiare. Taceo, quod noui nihil sit, *pagorum* Germaniae nomina obliterata esse atque uix memoriam eorundem, in desertis uillis, superesse. Nam pagus in *Magdeburgico* ducatu uniuerso celeberrimus fuerat NELEDIZI, *Nedelizi*, in cuius locum successit BVRGGRAVIATVS GIBICHENSTEINENSIS. Sed NEDELIZ hodie uilla est deserta omnino, non procul a radice MONTIS SERENI siue PETRINI (*dem Petersberg*). De pagis aliis, ut aliquid dicam, neque otium neque locus est: praesertim cum hoc thema occupauerit industria LEVCKFELDIANA: qui antistes sacer uitam agit *Groeningae*, ut occasio nequeat ei deesse, uillarum, huc facientium, exquirere nomina ac numeros ad tabulam horum pagorum geographicam conficiendam describendamque. Ceterum cum *amanuensi* usus sim, locorum huius orae ignaro; taedet omnino uitiorum & mendarum, quae deprehendi diplomatum lector. Sed omnia describenda fuere cursim, itineri ac otio destinato rebus grauioribus.

HELMGOV *pagus*.

NEDELIZ *pagus* GIBICHENSTEINENSIS.

RELIQVIARVM Halberstadensium *adparatus insignis.*

§. 30. Interea non possum, quin etiam mentionem faciam THESAVRI RELIQVIARVM, quae in templo cathedrali (*dem dom*) solent adseruari ac custodiri. Est in illo *cryptoporticus*, non adeo spatiosa, quae adpellari solet uerbo singulari, *die zitter.* Est illa uere intermurana; tuta claustris, pessulis, cardinibus, ualuis, reticulis, clathris, lapide ac ferro, ab igne & manibus furtiuis. Atque ibi repositae SACRAE RELIQVIAE, tanto numero adparatuque, ut adsurgant ad aliquot centurias. Inter *pretii immensi* rationes, quod, iuxta *exuuias sanctorum* eorumque *supellectilem* habent, referre licet aurum, argentum, gemmas, lapillos, elementa litterarum uetustissima, sculpturas, caelaturas, uarias ac multiplices, ut mereantur omnino a uiro manuque, rerum, litterarum, antiquitatum & historiarum perito describi ac delineari. Idque eo magis, quo haec cimelia in *euangelicis episcopatibus* sunt rariora: quod, sacrorum metamorphosi facta, cum his spoliis sacris discesserint plerumque sacri collegae, formulae pontificialis tenacissimi. In MAGDEBVRGICO archiepiscopatu nihil *reliquiarum*, quae quidem inter res mobiles, porro superest. Nam *spolium* ALBERTINVM, quo omnes ex nostris oris abla-

ablatae & translatae *Moguntiam*, ubi ſpectantur hodieque egoque ſpectaui anno CIↃ IↃCCXV. deſcripſi ac dolui in *tomi V. praefat.* §. *5. p. 7. 8.* Ego interim gratias habeo agoque ſacro collegae & SCHOLASTICO D. de MVNCHHAVSEN, quod, eo indulgente & praeſente, omnia uſurpare licuerit meis oculis. Qui uir atauitae nobilitatis nec mediocrium litterarum, eductus olim ac doctus in Fridericiana, ueteris amicitiae ac doctrinae non fuit immemor. Sed quod utrique diſſenſerimus in eo, quod iuſtum in SCHOLASTICI PRAEBENDA, illud quidem, ob ſtudia diuerſa, non potuit aliter euenire. Egomet hanc dextram & conſcientiam teſtor, IVDICIO RECVPERATORIO huic nihil iniquitatis uel duritatis ineſſe; ſed cauſam bonam omnino & aequam. Teſtabitur forte contra idem. Vterque, neque enim de illo dubitauerim, mente fideque bona, pura, integra, ſincera. Verum iuris argumenta non credi debent; ſed demonſtrari lege, ratione, uſuque. Qui finis noſtri inſtituti inde a §. *4. p. 8. ad* §. *17. p. 43.* usque huius praefationis.

§. 31. Ceterum notabimus diplomatum ipſorum ſingularia quaedam binis uerbis. *Num.* 1. 2. *Henricus* imperator dicit ſe numero SECVNDVM impe- SINGVLARIA *diplomatum*

 rato-

ratorem; sed TERTIVM regem, computando *Henricum aucupem.* *Num.5. Ludouici infantis* diploma & stirps. *Num. 8.* quod *Halberstadiense* capitulum an. 974. iam acceperit ab imperatore ius *eligendi* ac *postulandi* sibi episcopum. *Num.9.10.* priuilegia *Salingenstadio* indulta an. 974. & 1002. cum regali *heribanno* in milites liberos uel uasallos, id est, *iure armorum ac belli.* Idem post demum indultum *Halberstadio* an. 988. & 993. *n. 30.* *Num.* 14. priuilegia ab Henrico IV. puero indulta 1063. *consilio* tutorum, non auctoritate. Quod in *autographo* repetitur *n.* 27. Eius formulae est *num. 31.* *Num. 16.* munus hereditarii seu *episcopalis pincernae.* *Num. 17.* de iurisdictione & *dioecesano iure* ualde momentosa an. 1409. unde decidi possunt causae uarii generis. *Num. 32.* *monetandi* iura Halberstadiensi tributa *priuatiue.* *Num. 33. 34. 38.* Marchiae quaedam Halberstadiensia subfeuda. *Num. 46.* Eislebiae domini an. 1045. comites *Palatini* & *palatinatus* limitibus constrictus *Helmgouiae.* *Num. 48.* ALSTEDIENSIS PALATINATVS penes *comites* MANSFELDENSES cum omnibus *iuribus, honoribus* & *iurisdictionibus* an. 1323. ut frustra huic palatiolo uel *Saxoniam* subiiciant uniuersam uel etiam *Thuringiam* in eaque causam requirant SAXONICI VICARI-

PALATINVS ALSTEDENSIS *non princeps.*

CARIATVS. Cum *Alstedensis* palatinatus tempore, AVREAE BVLLAE ne fuerit quidem in iure manuque septemuiri Saxonici. Qua de re plura scripsimus in *commentario* AVREAE BVLLAE.

§. 32. *Quartum librum* absoluit CAPITVLATIO FRIDERICI II. Caesaris siue, ut nostra inscriptio se habet, FORMVLA GERMANIAE *sub* Frider. II. *an.* 1232.

IV.

AVREA BVLLA
FRIDERICI II. IMPER.
an. CIↃCCXXXII.

Ingratus est lector atque rerum iuriumque patriae, publicorum maxime, prorsus ignarus; qui hunc codicillum, nostris curis editum & illustratum commentariolo, non facit maximi. Schilterus quidem & Heineccius ediderunt ante nos eundem: sed primus lacunis laborat msc̄ti Obrechtiani: alter uero consperfit eum mendis, ut iamnunc demum uideatur in lucem prodiisse. Verbum non addo, cum dicenda reperiantur in margine & commentariolo. Qua uero causa AVREAE BVLLAE autographum adseruetur in Halensi tabulario urbano, unde eam descripsimus nostra manu uerbatim, facile intelligo nunc. Nam metuisse sibi HALENSES, ne noua ciuitas conderetur in illorum uicinia, constat ex *diplomate*

RVPERTI archiepiſcopi MAGDEBVRGICI, concepto triginta annis poſt, an. 1263. In quo ipſe pollicetur HALAE noſtrae: *Item apud ciuitatem* HALLENSEM *infra* MILIARE *neque a nobis neque a ſucceſſoribus, niſi de uoluntate ciuium Halenſium, caſtrum aliquod uel munitio conſtruatur. Veruntamen ſi grauem diſcordiam contra* Magdeburgenſem *contingat eccleſiam ſuboriri, tunc, ad terrae defenſionem & cuiuslibet Magdeburgenſem impugnantis eccleſiam, uiolentiam reprimendam, ſi caſtri uel munitionis uiſum fuerit, opus eſſe, ipſi ciues* HALENSES *aedificationi conſentient, cum fauore. Ita tamen, quod, quandocunque diſcordiam componi contigerit & ſopiri, quicquid aedificatum fuerit, funditus deſtruetur.* Idem autem cum in AVREA hac BVLLA promiſerit ciuitatibus Germaniae imperator, *n. 1. 2. 3. 5.* inſtar *palladii* habuere hanc *conſtitutionem imperialem*, ſuoque aere haud dubie e curia *Caeſaris* redemerunt, perpetuo in *tabulario urbano* cuſtodiendam. Eſt igitur illa hodieque ſuperſtes in eodem pertulitque caſus omnes bellorum, incendiorum, manuum furtiuarum. Quarum nos admonent formulae in principali tabulario. Vbi eius pretii AVREIS BVLLIS, in dorſo diplomatis, uerba adpoſita: *deeſt ſigillum, quod erat aureum.* Vt illa

noſtra

nostra urbs omnino gaudere & superbire quodammodo possit hoc cimelio, non pretii minoris, quam AVREA BVLLA FRANCOFVRTANA, quae solet solenni ritu ostentari.

§. 33. Claudit *tomum* hunc *septimum* lucubratiuncula insignis neque leuis momenti ad finiendam inter litteratos uiros litem

Paradoxon *de* AQVILA BICIPITE *Brandeburgica.*

V.

DE AQVILA BICIPITE BRANDEBVRGICA, QVAE IMPERIALIS ORIGO ET CAVSA.

Dum *monetariam supellectilem* meam nuper, inter otia, usurparem oculis, incidi in aliquos, haud dubie aeui uetustioris, nummos *Brandeburgicos*; ubi nunc *duas*, iterumque *concorporatas aquilas* conspexi. Mihi ipsi succensebam, quod ante causas huius portenti non expendissem. Iam olim notaueram in *sigillis* Magdeburgici tabularii principalis; quod WENCESLAVS imperator primus omnium, qui usus sit AQVILA BICIPITE, quem morem imitatus est deinceps frater eius SIGISMVNDVS, Brandeburgicus septemuir: quod ignorauere utrumque auctores adhuc. Inde coniectura non leuis: *cum Brandeburgici imperatores aquilam imperialem, quae sim-*

ſimplex, *conuerterint in duplicem ſeu concorporatam*; *quae eadem uetuſtisſimo etiam tempore inſigne Brandeburgicorum marchionatuum*; filum conſecutionis fuerat hoc: *igitur biceps aquila imperialis parentem habuit Brandeburgicam.* Qui argumenti nexus, qua ratione firmatus inſtructusque ſit nummorum Brandeburgicorum adparatu: ipſum opuſculum prodet, legendum uel ob gratiam nouitatis.

BRANDEBVRGICORVM *nummorum* SYLLABVS *& recenſio.*

§. 34. Tenuit animum meum noua opinio, quem ideo in his curis aliquandiu defixi conduxique NVMMOS BRANDEBVRGICOS omnes, qui facere uidebantur ad hoc *paradoxum* illuſtrandum. Vnde

VI.
SYLLABVS
BRANDEBVRGICORVM
NVMMORVM

aliorumque, inſeruientium ſcenae noſtrae in *aquilae bicipitis* hiſtoria, adeo multiplici, ut pudeat commentorum uiros, etiam doctiſſimos, in hoc argumento. Recenſui omnes, quos curaui, ut inciderentur aeri. Paſces oculos; etiam animum paſces, ſi quidem is tibi ſit, qui bene cupiat gloriae BRANDEBVRGICORVM marchionatuum, conſpicuorum in AQVILAE BICIPITIS decore & maieſtate. HALAE VENEDORVM die XII. kalend, menſis *Octobris*, an. CIↃ IↃCC XXV.

RELIQVIAE
MANVSCRIPTORVM,
OMNIS AEVI
DIPLOMATVM
AC
MONVMENTORVM,
INEDITORVM ADHVC,
EX
MVSEO LVDEWIGIANO.
TOMVS VII.

LIB. I.

DIPLOMATARIVM LVDOVICI DVCIS BRANDENBVRGICI ET BOIOARIAE AB AN. MCCCXXX. AD AN. MCCCXLV.

NVM. I.

ANno Domini M. CCC. tricesimo tertio Sabbato ante Bartholomei in *Arnburg* obligauimus Betikino de *Degwede*, suisque legitimis heredibus *precariam* sex cum dimidio mansorum in uilla, dicta *Plezze*, sitorum ad summam quatuor *frustrorum* se extendentem, & *precariam* duarum curiarum in uilla *Liechterveld* sitarum, etiam ad summam quinque frustrorum se extendentem. Reseruata tamen nobis, quandocunque uoluimus, facultate *redimendi* pro quadraginta marcis argenti & ponderis *Brandenburgici*.

Obligatio sex mansorum in uilla Pletze *sitorum, facta Becht. de* Degwed. *A. 1333. it. precariae 2. curiarum in uilla* Liechterueld.

NVM. II.

EOdem die & loco obligauimus Gysoni de *Schöninberg* suisque heredibus *precariam* tam denariorum, quam annone XXIII. mansorum in uilla *Gargowe* sitorum pro L. marcis argenti redimendi.

Obligatio precariae 23. mansorum in uilla Gargovv.

NVM. III.

EOdem loco in uigilia beati Bartholomei contulimus Nycolao Cunrado & Didikino fratribus de *Quitzowe* eorumque heredibus curiam dictam *Kunigsmark*, cum duobus mansis tali modo, quod nos, heredes aut successores nostri habebunt facultatem *redimendi* we.

Obligatio curie dicte Kunigsmark *facta fratribus de* Quitzo-we.

 quan-

quandocunque decreuerimus aut decreuerint, pro LX. marcis argenti.

NVM. IV.

Appropriatio uillae Staffeld *&* *18. frustrorum ibidem facta ecclesiae & capitulo* Stendalensi,

LVdow. & T. singulis & vniuersis ad quorum notitiam presentes deuenerint, sincere salutis affectum, cum notitia subscriptorum. Congruit & saluti nostre salubriter conuenire credimus, personas ecclesiasticas deo domino iugiter obsequentes, sub nobis & principatus nostri terminis moram facientes, structuramque, *monasteria*, ac *ecclesias* per *Illustres principes* marchiones *Brandenburgenses* bone recordationis predecessores nostros, ob honorem & gloriam summi saluatoris, animarumque fidelium de huiusmodi uite termino migrantium salutem constructas, libertatum, donationum, beneficiorum & gratiarum ampliorum fauoribus grateque benignitatis affectibus & participio decorari. Sane, nos quidem eorundem *predecessorum* nostrorum vestigiis inherentes, honorabilibus uiris & discretis, *preposito*, decano, totique capitulo ecclesie STENDALENSIS, & ipsi ecclesie dedimus, donauimus, appropriauimus & presentibus appropriamus uillam dictam *Stafueld*, una cum decem & octo frustis denariorum *Brandenb.* annuorum reddituum, in eadem uilla sitis, cuius collatio nobis pertinuit, cum omnibus suis iuribus & specialiter cum *supremo* & *infimo iudicio*, *Iurepatronatus*, *equo seruili*, uniuersisque modis & conditionibus, quibus ipsam uillam fideles nostri, *Ditericus*, *Gyso*, *Goediko* & *Woltziko*, fratres de *Schoeninberg* a nobis nomine *feudi* tenuerunt, cum *iuribus*, *pertinentiis*, *redditibus*, *honoribus*, *distin-*

Iurisdictio 1) suprema. 2) infima. Ius patronat. equus seruilis, das lehenpferd.

Iura nobilium in praediis.

distinctionibus, *nemoribus*, *pratis*, *pascuis*, *aquis*, *mericis*, *paludibus*, aliisque rebus & bonis, eidem rite pertinentibus, sic quod ipsi, ipsorumque successores dictam uillam debebunt & debent sine omni inquietatione, iuste & directe proprietatis tytulo, perpetuo possidere. Singulis tamen *consuetudinibus* & *iuribus*, nobis in dicta uilla pertinentibus, quibus integre gaudere siue frui uolumus, omnimode reseruatis. Datum ut supra. *accessoria.*

NVM. V.

IN die beati Bartholomei, contulimus, discretis viris Ade de *Grabowe*, Arnoldo *Billenwerde*, Io. de *Letzeke*, ciuibus nostris in *Stendal*, eorumque ueris heredibus, medietatem *monete* nostre in Stendal, a tempore quo exspirabit terminus *Balkonis* ciuis ibidem, per *quindecim annos* continuos inantea subsequentes, habendam, gubernandam, quiete & pacifice possidendam. Cuius Falconis terminus exspirabit in die beati Georii aut proxima ad undecim annos, & ipsi predictam monetam seruabunt & regent, prout per ceteros monetarios hactenus est seruatum. Ita quod queuis marca subsistat *pura* & *alba*, licet in ipsa unum *lotum*, & quatuor *denarii* deficiant, & quod XXVIII. sol. Den. Bened. cum quatuor Den. debet murca in pondere continere. Cumque antiqui *denarii* prohibentur, extunc per circulum illius anni nullus debet emere cum *denariis antiquis*, sed cum denariis *nouis*, qui noui denarii exire debent octauo die ante festum beati Iacobi. Si uero denariorum dictorum monetariorum *varam* decreuerimus adhibere, hoc nus-

Nobilib. de Grabowe facta collatio monetae Stendalensis.

Ciues nobiles.

Monetae praestantia & ualor.

antiqua reprobatur: nouaque ualet tantum.

Vara.

fabrica. nusquam licebit fieri nisi in eorum *fabrica*, uel
capsores. in *capsorum* assere eorundem. Et si alibi quam
apud dictos *monetarios*, uel eorum *capsores* falsi
Poena falsae monetae uel non *datiui denarii* inuenirentur, pro huiusmodi excessibus iam dicti nostri monetarii non tenebuntur ullatenus respondere. Et si forte unus excesserit in moneta, hic solus illum excessum *secundum gratiam* emendabit, & innocentes e-
Probibitio antiquae monetae in 1) purificando, 2) examinando, 3) cambiendo, 4) comburendo, nisi aurifabris. runt alii & indempnes. Preterea districte inhibemus, ut nullus audeat *denarios* in terra nostra *antiqua marchia* conburendo purificare, aut examinare ad *ustionem argentum*, aut *cambire* denarios, nisi de predictorum monetariorum nostrorum certa scientia & voluntate. Sed solummodo *aurifabri* poterunt *conburere argentum* pro necessitate sui operis & non magis. Insuper si aliquem ex dictis *monetariis* medio tempore, vel ante tempus mori contigerit,
Monetariorum successio hereditaria. tunc *heredibus* suis uel amicis suis propinquioribus, si heredes non fuerint, firma tenere debebimus hec omnia prenotata. Inhibemus etiam sub pena *rerum* & *corporis*, ne quis christianus uel *iudeus* denarios *communes* aut leues
5) diminuendo segher eliciat vel eligat per aliquam libram uel instrumentum, quod *Segher* dicitur, uel instrumentum aliud qualecunque. Statuentes quod quicunque comprehenderit talia committentem,
mulcta in eos statuta. deprehendens *quartam* partem tollit excessus illius, & ciuitas in qua deprehensus fuerit, *quartam* partem, & nos mediam partem nostris usibus reseruamus. Nullus etiam dictis nostris monetariis *varam* inferre presumat, sine nostro consensu certo & expresso,

NVM.

NVM. VI.

EOdem die & loco, contulimus Arnoldo & Iordano fratribus dictis *Bleismanger*, necnon Cunrado Hydden, ciuibus in Stendal, eadem bona supra uocata.

Eorundem collatio facta aliis personis infra scriptis.

NVM. VII.

FEria secunda ante Nat. beate virginis in *Prempzlo*, contulimus Io. de *Haken*, & *Ade* de *Grabowe*, ciuibus in Stendal eorumque heredibus, denariorum talium redditus in moneta nostra *Brandenburgensi* annis singulis percipiendos terminis debitis & consuetis.

Collatio denariorum & redditum in moneta Brandenburgensi.

NVM. VIII.

IN *Prempzlowe* in crastino Natiuitatis beate Marie. Contulimus Domino Petro de *alta domo*, prespitero mediam *precariam* trium mansorum curie sue in Hinnenburg, ad tempus sue vite, pro qua nobis octo marcas erogauit. Quas quidem octo marcas nobis per ipsum datas quandocunque dicte curie precariam reemere uolumus, debemus defalcare. Cuius quidem reemptionis omnimodam facultatem & posse nobis & successoribus nostris reseruamus.

Collatio trium mansorum in curia Hinnenburg.

NVM. IX.

EOdem die & loco. Obligauimus Heinrico de *Vincelburg* uillam nostram Hindenburg cum uniuersis suis pertinentiis tali conditione, quod ipse dictos redditus ab eadem uilla in antea percipiendos, nobis, heredibus & successoribus nostris defalcare debebit, quousque sibi de trecentis marcis argenti *Brandenburgensis*,

Obligatio uille Hindinburg.

gensis, in quibus sibi obligati sumus, fuerit integraliter satisfactum.

NVM. X.

Obligatio thelonei in Snakinburg *facta ciuibus in* Lubek.

IN *Berlin* in octaua beati Michahelis. Recognoscimus quod tenemur & obligamur, singulis & uniuersis computatis discretis uiris Hermanno de *Wikede* ciui *Lubucensi*, & Arnoldo dicto de *mansu*, in solidum ipsorumque heredibus, ueris & legitimis in septingentis marcis minus decem & nouem marcis argenti *Brandenburgensis*, quas ipsis ipsorumque heredibus integraliter tollendas & recipiendas in medietate *thelonei* nostri *Snakinburg*. In cuius receptione, quousque ipsis dę prenominata summa plenarie satisfactum fuerit, sub nostre tuitionis & defensionis presidio, sine impedimento quolibet, aut ipsorum nuncius vel procurator, quem ad hoc deputauerint, permanere debebunt & debent, deputauimus, assignauimus & presentibus assignamus, permittentes ipsos a medietatis receptione dicti thelonei, antequam dictam summam totaliter consecuti fuerint, non excludi, nec ipsis aliquem anteferri.

NVM. XI.

Collatio XX talentorum in moneta Kyritz *facta Io. de Stendal*, *ciui.*

FEria quinta post Martini in *Prempzlo*. Contulimus Io. de *Stendal*, ciui in *Perleberg*, suisque ueris heredibus uiginti libras denariorum Brandenburgensium, annuorum reddituum, in moneta nostra *Kyritzensi*, quiete & pacifice perpetue possidendas. Iuribus tamen nostris reseruatis.

NVM.

NVM. XII.

ANno Domini M. CCC. XXX. quarto in purificatione beate uirginis in Kiritz. Nos L. attendentes grata & fidelia obſequia nobis per ſtrenuum militem Wernherum de *Arnburg*, exhibita, ſibi ſuisque veris heredibus contulimus quindecim fruſta denariorum annuorum redditeuum, in villa dicta *Gerlingen* ſita cum ſingulis ſuis pertinentiis, rite eisdem pertinentibus, quiete & pacifice poſſidendos, quousque nos, heredes aut ſucceſſores noſtri prenotatos redditus pro ſexaginta marcis argenti brandenburgenſis decreuerimus aut decreuerint redimere, cuius redemptionis facultatem plenariam nobis reſeruauimus & in hiis ſcriptis duximus reſeruandam. Iuribus noſtris ſaluis.

Obligatio XV. fruſtrorum in villa Gerlingen *facta de* Arnburg. *1330.*

NVM. XIII.

L*ud.* &*c.* Strenuo uiro Lud. de *Wandisleuen* &c. Pro eo quod noſtris beneplacitis cum munitionibus tuis parere uis & intendis, prout ex relationibus ſtrenui *militis* Io. de *Buch*, *ſecretarii* noſtri fidelis certifice cognouimus, & gratiarum multiplices referimus actiones. Volentes proinde *te*, *tuos*, & *bona tua* pro tuis iuribus contra quemlibet noſtris uiribus conſeruare, etiam ſi aliqua *munitionum* tuarum per emulos tuos contra debitum obſeſſa fuerit, ad reſiſtendum dicte obſidioni, tibi opem & operam & ſubſidium preſtare uolumus efficacem. Datum *Remplin*, feria quarta ante Martini. Similem literam dabit ipſe Domino Marchioni.

Litera obligatoria ad defendendum *Lud.* de Wandisleuen.

Nobiles, tum ſecretarii.

Protectio.

NVM. XIV.

Appropriatio duorum mansorum in Scalim *facta Monasterio in* Creuese. *S. Bened.*

EOdem loco, in die sancti Bricii. Nos Lud. &c. Ad uniuersorum presentes literas intuentium cupimus notitiam peruenire, quod pro antidoto animarum nostre atque nostrorum precessorum dedimus & per presentes donatione solempni donamus, personis in Christo deuotis, priorisse, totique conuentui cenobii in *Creuese* ordinis sancti *Benedicti* proprietatem plenam & omnimodam super duobus mansis in Scalim, ita, quod nichil iuris nobis, uel nostris successoribus reseruauimus in eisdem. Ymo omni iuri quod nobis competere ad eosdem mansos poterat, renunciauimus renunciatione debita & consweta.

NVM. XV.

Obligatio Ville Ydem *& aliorum bonorum facta - - de* Russowe.

IN eodem loco in uigilia beate Elyzabet. Obligauimus strenuo uiro Arnoldo de *Russow* dilecto nostro, eiusque ueris heredibus, uillam dictam *Ydem* cum omni iure nobis in ipsa conpetente, precariam in uilla *Krusmark*, medietatemque uille dicte *Scharphenloch*, & decimam dictorum mansorum dictorum im *Kruge*, pro trecentis marcis *argenti Brandenburgensis* pacifice possidendam. Reseruantes nobis nostrisque heredibus & successoribus prenotata bona, pro predicta pecunie quantitate *redimendi* uel alia bona equiualentia predictorum bonorum loco & vice sibi vel suis heredibus deputandi, uel assignandi, dum uoluerimus, aut ipsi nostri heredes decreuerint, liberam facultatem.

NVM.

NVM. XVI.

FEria quinta poſt Lucie in Arnburg. Contulimus Io. de *Hochenhus* ciui in *Oſterburg* ſuisque ueris heredibus curiam in *Steghe*, cum decima & cum omni iure liberam ab omni *precaria* denar. & frumenti, & ab omni ſeruitio, eodem modo & iure, quibus eandem curiam dicti de Caſtiel tenuerunt & habuerunt, iuſti *pheodi tytulo*, quiete & pacifice poſſidendam. Iuribus noſtris ſaluis.

Collatio curie Steghe *facta Io. de* Hohenhus *ciui in Oſterburg.*

NVM. XVII.

IN *Kiritz*, feria quinta ante Nat. Domini. In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis, amen. *Lud.* &c. omnibus chriſti fidelibus preſentia uiſuris ſeu audituris, ſalutem in eo qui eſt omnium vera ſalus. Omnis beatitudinis premium actibus variis & diuerſis meritis acquiratur. Sane tamen credimus quod hi precipue merentur creatorem & eternitatis ſpeculum intueri, qui ſtudio *caritatis* inflammati procurauerint in miſteriis ſacramentaliter perpetuis temporibus offerre celeſte facrificium, Deo patri. Igitur ad geſte rei ſempiternam memoriam recognoſcimus publice & ad uniuerſorum notitiam cupimus peruenire, quod donationi, traditioni & aſſignationi quorundam bonorum & reddituum ad altare ſancte *Marie* & beate *Anne* matris eiusdem in eccleſia TANGERMVNDENSI ſitum, per *illuſtres principes*, *Ottonem ducem* BRVNSWIGCENSEM & *Agnetam* ducisſam ipſius conthoralem ſolempniter factis, ac eorum literis firmius roboratis, ex deliberato animo & maturo noſtrorum conſilio, *conſenſum* noſtrum & uoluntatem liberaliter adhibui-

Appropriatio bonorum ad altare ſancte Marie in Tangermund *pertinentium. 13--*

hibuimus seu prestitimus, ac presentibus nomine nostri, nostrorumque heredum & successorum, prout in literis eorundem conscripte sunt principum, presentibus confirmamus. Forma autem literarum per dictos principes super his premissis datarum uerba continet infra scripta.

Formula litterarum. OTTONIS *D.* Brunsuic. *& uxoris marchiae dominae.*

In nomine Domini. amen. Cum christiane religionis precipue illorum, quos Deus altissima excellentia pretulit principatus interesse dinoscatur per fundationem & dotationem beneficiorum ecclesiasticorum in honorem Dei & remissionem peccaminum, & in memoriam fidelium, ecclesiam Dei, quantum humane conditioni est possibile, augmentare. Hinc est, quod nos OTTO diuina gratia dux *Brunswigcensis*, & AGNES eiusdem gratia ibidem *ducissa* & *antique marchie domina.* Recognoscimus tenore presentium publice protestantes, quod in salubre remedium animarum nostrorum progenitorum, & precipue illustris principis domini WOLDEMARI quondam *marchionis de Brandenburg*, nec non in salutem animarum nostrarum, de consensu reuerendi patris ac fratris nostri domini ALBERTI, ecclesie *Halberstatensis episcopi*, sex frusta reddituum sita in villa *Estheren*, quatuor frustra scilicet in curia Henningi *Ellinge*, siliginis & ordei, & in *Westheren* in curia Arnoldi prefecti tredecim modios ordei. In curia Arnoldi de *Welle* uiginti modios, cum tribus modiis ordei, & in curia Petri *Nodolfi* dimidium ordei chorum, libera ab omni precaria & a quacunque exactione, quocunque etiam nomine censeatur. Et duos mansos liberos ab omni *precaria* & exactione sitos in campis ville dicte *Colleben*, quos quon-

quondam habebat & possidebat *Scherinbeck*, ad nos iure dominii pertinentia, ad altare fundatum & dotatum, in honorem gloriose uirginis *Marie* & beate *Anne* inclite matris eiusdem, donauimus, tradidimus & assignauimus pleno iure. Renunciantes nichilominus omni iuri, quod in ipsis bonis predictis dinoscimur habuisse. Quam donationem, traditionem & assignationem absque cuiuslibet impetitione, pro Dei & diuino cultu perpetuis temporibus esse uolumus ualituram. Quam quidem predicti altaris fundationem siue donationem Nos *Ludouicus* predictus marchio tali conditione *confirmauimus* & *confirmare decreuimus*, quod ipsius *altaris* collatio denuo post decessum discreti uiri Heinrici dicti *Han* clerici, ad nos, heredes, aut successores nostros legitimos redeat, permaneat & omnimode *deuoluatur*. In cuius &c. *Seruato iure deuolutionis.*

NVM. XVIII.

Anno, die & loco in eodem. Wir Ludewig &c. bekennen, daz wir dem vesten mann Joh von *Buch*, vnd Gerhard von *Kyrchow* vnd iren rechten erbnamen verlihen habin vnd *vorlihen* alle die gut die si mit recht von dem durchluchtigin fürsten hertzogen *Otten* von *Brunswig* habent, zu *gesampeter* hant ewiclich vnd geruweclich zu besitzen. Vnd wer auch daz, daz si die selben gut von welcherli sache daz wer, mit an ander teilten, so sol der vorgnant von Buch die *warte* vnd daz *angeuelle* habin an dez vorgnanten guten an hindernisse vnd widerrede. Iuribus tamen nostris saluis.

Collatio quorundam bonorum facta Domino Ioh. de Buch.

coniunctae manus lege.

VVarte, angeuelle.

NVM.

NVM. XIX.

Infeudatio castri & terre IERICHOW *domino Ioh. de* Buch, *dem Ritter.*

adpellatio: heimlichen *pro* geheimden.

Olim oppignerati D. Brunsuic.

iurisdictio treffe leib gut.

sacrra, ciuilis. Burglehen.

Sub pacto de reluendo

IN Prempzlow feria quinta ante Letare. Wir bekennen, daz wir mit gutem willen, vnd mit bedauchten mut vnd mit vnsirs *rates rate*, dem vesten *ritter* Jo. von *Buch*, vnserm lieben getrewen, *heimlichen*, vnd sinen rechten lehen erben, durch den getrewen dienst den er vns getan hat, vnd auch noch getun mag, vnd auch durch daz, daz erz vmb den hochgeborn fürsten hertzogin *Otten* von *Brunswig*, vnserm lieben Ochim, vmb zwei tusind mark Brandenburg. silbers vnd gewichtes, gelediget vnd gelöset hat, dafür ez im, der hochgeborn *fürst* KEYSER LVDEWIG *von* ROM, vnser *Herre* vnd *vatter* mit vnserm gutem willen *versatzet* het, verlichin habin, am auch verlihen an disem geginwertigin brief, daz hus *wigbilde* vnd lant zu *Jericho*, mit *holtz*, *graz*, *wazzern*, *Seen*, *vischerien*, vnd mit allirley *rechten* vnd *nutzen*, vnd *gericht*, ez treffe *lip*, oder *gut*, mit bete, mit lehen, si sien *geistlich* oder *werltlichen*, mit *burglehen* vnd mit andern *lehen*, mit allirley dienst, guldin vnd nutzen, wa di gelegen sin, vnd wie si genant sin, vnd mit allen rechten, eren vnd vriheit, als wir vnd vnsir voruarn die *edeln fürsten*, *margrauen zv Brandinburg*, den got gnedig si, daz selb *hus*, *wigbild*, vnd lant, gehabt habin vrilichen vnd vridlichen zv besitzen. Also bescheidenlichen, daz wir vnsir erben oder nachkomen, daz vorgnant *hus*, *wigbild*, vnd land *wider mügin koufen* vmb *sibenzehen hundert mark Brandinb.* silbers vnd gewichtes, wenn si wellen vnd mügin. Wer auch, daz der vorgnant von *Buch* ane *lehenerben* abe gieng, dez got nicht wolle, so sulin wir,

wir, vnser erbin, oder vnser recht nachkomin, von sinen erben nach lantrecht, daz vorgnant hus, wigbild, vnd land, wider koufen, vmb *zwelf hundert mark Brandinb. silbers* vnd gewichtes ane widerrede, vnd sulen daz bereiten zv *Arnburg* vnd beleiten, von dannen zehen mille, vor alle die die durch vns tun oder lazen wellent, wer auch daz, daz die man, ir einer oder mer, die lehen vnd die gut die si von vns habin, vnd zurecht habin vnd enphahin sullin, von im nicht enphahen wölten, den sol vnd mag er ir gut, mit kundtschaft redlichin ab koufen, vnd gelten, daz sullen wir, vnd wellen ez im *widerlegin* vnd gelten, mit dem andern gelt, vnd des *huses* losung, als verre als erz vns redlich bewisen mag, auch gebin wir hundert mark silbers zv *verbuwen*, an demselben hus zv *Jericho*, wen er daz getut, vnd vns dez mit *kuntschafft* vnderwiset, so sullin vnd wellin wir im die selben hundert mark gentzlichin widerlegen an gebrechen. Wer auch daz er daz selb hus ane geverd verlüre vnd im abe gieng, wer ez denn, daz ez im wider würde, so sulen wir die lösung im in aller wiz, als vor geschribin ist, schuldig vnd phlichtig sin ane widerrede.

& aperturae, prole feudali extincta.

Cum libertate aedificandi c. mariar.

NVM. XX.

SAbbato post diem beati Nycolai in *Brandenburg*. Contulimus iusto *pheodi titulo* Elyzabet honesti *militis* Io. de *Buch* filie, triginta frusta reddituum per fidelem militem Ludolfum de *Wedel*, ad manum & vsum predicte Elyzabet resignata, *albec* proximius & vicinius situata, possidenda cum omni iure, fructu,

Collatio XXX. frustrorum Elyzabet filie *Domini Io.* de Buch, *in* feudum.

ctu, libertate & commodo, possessione pacifica & quieta.

NVM. XXI.

Collatio villæ Garditz facta Domino Io. de Buch.

EOdem die & loco. Contulimus Io. de *Buch*, Beringero eius fratri, atque Dieterico de *Kirchowe* eorumque heredibus legitimis, debito *pheodi tytulo* villam *Garditz* sitam prope *Brandenburg* possidendam cum omni fructu, iure, libertate & commodo, sicut eam Petrus de *Bredow* & sui fratres possedisse dinoscuntur, & adeo quiete & libere, quod nec predicti de *Buch*, nec de *Kirchowe*, nec ipsorum heredes nobis uel nostris successoribus intuitu huius uille, ad aliquod *seruitium* debitum debebunt obnoxii remanere.

Feudi Franci.

NVM. XXII.

Collatio uillarum Stegelsdorp *&* Bukow, *facta domino Io. de* Buch, *Secretario.*

ANno Domini M. CCC. XXX. quinto in *Berlin*, Dominica Reminiscere. Contulimus iusto *pheodi tytulo* strenuo militi Io. de *Buch*, *secretario nostro* dilecto suisque veris heredibus villas *Steggelsdorp* & *Bukow*, sitas prope *Ratnowe*, que omnino in presenti deserte sunt, & si colerentur, nichil tamen ipsis libere haberemus, cum omni comodo, fructu, libertate & cum omnibus suis pertinentiis, sicut nos eas dinoscimur possedisse, libere & pacifice possidendas. Ratum & gratum habentes, si predictus de *Buch*, cultoribus earundem uillarum aliquam *gratiam* fecerit, aut duxerit faciendam. Proinde predictus de *Buch* nobis *quitauit* sexaginta marcas argenti Brandenburgensis in debitis, quibus strenuo milite de *Zikow*, ex iussu *Imperatoris progenitoris nostri karissimi*, fuimus obligati. *Actum* quod est inter

agri deserti.

Obligatio iussu imperatoris

nos

nos & conuentum, quod dictas uillas cum ſuis pertinentiis nos uel noſtri ſucceſſores ab ipſo Io. de *Buch* uel eius heredibus reemere pro dicte pecunie ſumma uolumus & debebimus, ſicut cetera bona, prout ſecum placitauimus, quando caſtrum *Ierichow* ab ipſo uel ab ipſis duximus *reemendum*. *ſaluo iure reluendi.*

NVM. XXIII.

Turglow tertia feria in ſeptima paſche. Wir bekennen daz vns Her Joh. von *Buch* hat loz gemachte zwei hundert mark Branden-burg. ſilbers zv hern *Heinrichen* von *Kröchil*, vnd ſinem Bruder, in den ſchuldin dar vmb wir in abgekauft habin *Vriderichsdorp*, vor dieſe zwei *hundert mark* haben wir im vnd ſinen erben geſatzet vnd gelihen, vnſir hus zv *Stoltzinhain* mit allem dem, daz dar zv gehört, mit L. ſtücke gelts, die wir im bewiſet habin, in dem gut, daz vns loz worden iſt, von Otten wegen von *Vincelberg*, in der *Müntzi*, vnd in dem land zv *Brandenburg*, es ſi ledig oder verlihen, oder angeuelle zv rechenne biz vf funfzig ledig ſtücke. Gebrech im dar an, daz ſol wir im anderwegen bewiſen, in vnſerm Gut. Würd aber icht vber, daz ſolt vnſer ſin, vnd diſe ſtücke ſol er habin, mit allem recht. Diz hus vnd diz gut, mügin wir *wider koufen* vnd lozen für CC. mark, wenn wir, oder vnſir nachkomen wellent. Wer auch daz daz hus verlorn würde ane vorbeſichtigkeit, ſo ſol derſelb Joh. dar an verlorn habin ſin phenning, vnd wir das vberig. Würd es aber gewunen mit gewalt, ſo ſollen wir im di *zwei hundert* mark wider geben, vnd, der ſol er warten vf hus vnd das land zv *Jericho*. Datum ut ſupra.

Obligatio caſtri Stolzinhagin cum L. fruſtis Domino Io. de Buch. Friderichsdorf.

Munzey.

Saluo iure reluendi.

NVM. XXIV.

Obligatio curiae Pizenburg *pro* CCC.*marcis facta D.* Buch *& D.* Woldinhagin.

ANno, die & loco in eodem. Wir habin gelichin vnd gesatzet Albrecht von *Waldinhagin*, vnd Hern Joh. von *Buch*, vnd iren rechten erben den hof zv *Pizenburg*, mit dem *Glitz* vnd mit allem rechte daz dar zv gehört, wie daz geheizen si, also, als es Kunike von *Nyenbeck* besezzen hat, vnd sin voruarnde, für drew *hundert mark Brandinburg.* silbers. Vnd für daz selb gut mügin wir ez oder vnsir nachkomen lösen vnd widerkoufen, wenn wir oder vnser nachkomen wellen. Wer auch, daz er an dem Diche ichtz verbezzert, daz er redlich möcht bewisen, daz sulle wir im wider geben mit der losung. Vnd diz gutes sullen wir vnd vnsir nachkomen in ein recht gewer sin, gegen allir menglich. Mügen wir ez in aber nicht gewern, so sullen wir in ditz vorgnante gelt wider geben mit der losung, darnach in einem vierteil eines iares. Dat. &c.

Euictio.

NVM. XXV.

Ludou. IV. imperator *consentit pactis, a filio marchione Br. initis cum nobili de* Buch.

WIR *LVDOWIG von gots gnaden Römischer Keyser*, ze allen ziten merer dez Richs, verichen offinlich mit disem Brief, für vns, vnd vnsir lieb süne vnd fürsten *Stephan*, *Ludewig* vnd *Wilhalm*, Phallentzgrauen bi Rin, vnd Hertzogen in *Beiern*, vnd tun kunt allen den di in sehent, hörent, oder lesend. Swaz vnsir lieber sun vnd fürst *Ludewig*, margraue zv *Brandinburg* enpholhen, vorschriben, vorsetzet vnd in geantwurt hat, dem vesten ritter Johan von *Buch*, vnserm lieben getrewen, vnd dez der sin offen brief hat, daz daz geschehen ist mit vnserm *guten willen*, rate vnd gunst,

vnd

vnd geheizen daz, gantz, ſtete, vnd vnzerbrochen behalten, mit allen ſachen. Vnd dez ze urkund gebin wir im diſen brief beſigelt mit vnſerm *Inſigil*. Der geben iſt zv *Nürinberg*, an ſant Gallen tag. Nach Criſtes geburt *drützehen hundert* iare, dar nach in dem *fünften vnd drizigſten* iare, in dem *ein* vnd *zweintzigſten* iare vnſers riches vnd in dem *achtin* dez Keyſertumes.

Datum Nurnberg 1335.

NVM. XXVI.

WIR *Stephan* von godes gnaden, Phallentzgraue bi Rin vnd hertzog in Beyern, voriehen für vns vnd für die hochgeborn fürſten *Ludewig* vnd *Wilh.* Phallentzgrauen bi Rin vnd hertzoge in Beyern offenlichin an diſem brief, ſwaz der hochgeborn fürſt margraue Ludewig von *Brandinburg* vnſir lieber *Bruder*, *enpholhen*, *vorſetzet*, *vorſchriben* vnd *ingeantwurt* hat, dem veſten mann, Joh. von *Buch*, vnſerm lieben getrewen, vnd dez der ſin offen brief hat, daz daz geſchehen iſt, mit *vnſerm guten willen* rate vnd gunſt, vnd geheizen daz ſtet, gantz, vnd vnzerbrochin behalden, mit allen ſachen. Vnd dez ze urkund gebin wir diſin briefe beſigelt mit vnſerm Inſigel. Datum die & loco, quibus ſupra.

Datum BAVARIAE *Stephani, Ludouici, VVilhelmi fratrum confirmatio 1335.*

NVM. XXVII.

WIR *Ludewig* von gots gnadin margraue zv Brandinburg &c. bekennen daz wir von geheiz vnd willen, dez *allirdurchlüchtigſtin fürſten Keyſer* LVDEWIG *von Rom*, vnſers gnedigin herren vnd vatters, vnd mit willen vnd gunſt dez hochgeborn fürſten hertzogen *Stephan* vnd anderer *vnſer Brüder* ingeantwurt habin,

Ceſſio caſtri Anlöſen *facta Domino Io. de Buch.*

habin, dem vestin ritter Joh. von *Buch*, vnserm *hauptman* vnd *besundern heimlichen* vnd sinen rechten erben, das hus zu *Anlosen*, mit alle dem daz dar zv gehört, ez si *gebuet* oder *vngebuet*, oder wie ez gnant si, also bescheidenlich, wann er vns redlich, vnd mit recht rechnung bewiset, daz wir im schuldig sin *Tusent mark silbers*, die sulin er vnd sin erben habin vf dem selben hus ze *Anlosen* vnd *swaz* dar zu gehört, daz wir, vnsir brüder, vnsir erben oder vnsir redlich nachkomen daz selb hus, vnd daz dar zv gehört, wider lösen mügen vmb die selben *tusent mark* silbers, wenn wir oder si wellent oder mügin, ane sin, oder siner erben widerrede. Auch sol er vnd sin erben vns, vnsern brüdern vnd vnsern erben, mit der selben *vesten* gewarten vf allir menglich, zv allen vnsern *nöten*, an geuerde vnd widerrede. Waz auch er vf der selben vesten, *vorbuet* redlichin, daz er kuntlich bewisen mag, daz sich vf hundert marck Brandinburg. silbers geziehen mag, dez sulin vnd wellin in dez gentzlich entrichten vnd entledigin, ane widerrede, wen wir daz vorgeschriben hus von im oder von sinen erben ledigen vnd lösen wellin. Datum die & loco preducto.

NVM. XXVIII.

De edificiis *in castris* Iericho, Stoltz. *faciendis.*

WIr LVDEWIG &c. bekennen an disem brief, daz wir für vnsir *Brüder*, vnser erben vnd nachkomen gelopt habin vnd gelobin mit vordauchtin mut, dem vesten ritter herrn *Jo*. von *Buch*, vnserm lieben *hauptman* vnd *heimlichen*, was er redlich *verbuet* fürbaz vf dem hus ze *Jerichowe*, daz sich geziehen mag vf hundert

mark

mark Brandinb. ſilbers, vnd vf dem hus zv *Stoltzenhein*, auch als vil daz er kuntlich bewiſen mag, daz er die dar vf verbuen habe, daz ſuln vnd wellen wir im gentzlich entrichten vnd entledigen an gebrechen vnd widerrede, ſwenn wir die vorgnante hüſer von im *ledigen vnd löſen*, vmb ander gelt, daz er auch dar vf hat. Datum vt ſupra. *Saluo iure reluendi.*

NVM. XXIX.

Wir bekennen auch, daz wir mit vnſers *vatters* vnd *vnſer brüdern* gutem willen und wort, macht vnd gewalt gebin habin vnd gebin an diſem brief, dem veſten ritter Jan von Buch, vnſerm lieben hauptman vnd *beſundern heimlichen*, daz er löſen mag vnſer g - - vnd gut, wie die genant ſin, oder wa di gelegen ſin die ſich *vorgen* mügen, oder *vorlorn* mügen werden, in ſogetaner wiz vnd beſcheidenheit, daz wir, vnſer brüder, vnſir erben, oder nachkomen di ſelben gut, alſo als er ſi redlichin gelöſet hat, lözen mügen an widerrede, wenn wir wellen. Datum vt ſupra. *Facultas data Io. de Buch, ad bona reluenda, quae aliis oppignerata.*

NVM. XXX.

Wir bekennen auch, daz wir verlichin habin dem *veſten ritter* Joh. von *Buch*, vnſerm lieben hauptman vnd *heimlichin*, daz oberſte vnd daz *niderſte* gerichte der dörfer *Gorne* vnd *Paleſtorp*, in aller wiz, recht vnd beſcheidenheit, als daz ſelbe gericht der ſelben dörfer der veſt ritter Cunrat von *Oſterburg*, gehabt vnd beſezzen hat, in ſo getaner beſcheidenheit, daz wir, vnſer erben, oder nachkomen, daz ſelb gericht vmb in, oder ſin erben *Obligatio Iudicii in Gorne & Paleſtorp.* *Saluo iure reluendi.*

 wider

wider lösen mügen, vmb hundert mark Brandinburg. ſilbers, wenn wir oder ſi mügen oder wellen an widerrede. Datum vt ſupra.

NVM. XXXI.

Placita ſuper paritione caſtrorum Ward. *&* Roger.

ANno eodem die proceſſi. Wir bekennen, daz wir getegdinget habin mit den vromen lüden, hern Heinrichen von *Wardenberg*, vnd ſinen veddern vnd mit Arnold *Sack*, vnd ſinem brüder, daz wir ſi habin genomen zv

zu geſinde *nehmen, in protectionem.*

geſinde, vnd in vnſir *beſchirm*, vnd wellen ſi ires rechten *vertegdingen*, wor wir in ininne oder rechtes nicht gehelfen mügin, dar ſcole wi in helpen mit der hand, binnen einen mant, nach der cit, wan ſi vns daz clagent, vortmer daz hus ze Ward. vnd daz hns ze *Roger* ſcolen vns vnd vnſerm *geſinde* oppene ſin, wan wir dat eſchen.

Oeffnungsgerechtigkeit

Der die torne von den huſen ſcolin ſi ſoluen bewarn, vnſe eigen *koſt* ſcolen wi vp den *hüſern* hebbin, den *ſoldenern* da ſi vns mit dienen, ſcole wi geben io tu dem

Ritter & Knappen.

vierteil iares, dem *ritter tein*, vnd dem *knappen* acht mark Brandinb. ſilbers, vnd die ſcolen vns mit *Orſchen* vnd mit *Helm* dienen. Wann wi ok de *Bürger* in nomen, ſo ſcole wir in ander *phant* dar wider ſetten, als twene von vſeme rat, vnd twen erer vrund ſprekent dat et *lik* ſi, wenn wi ir *Bürg*, en wider antwürden, ſo ſulen ſi vs vſe part wider geuen. Wurden di *burge* beid, oder ir ein von vſen we-

Auſtregae.

gen verlorn, ſo ſcole wi ſi vor *guden*, als *twen* von vſin rat, vnd twen erer vrund ſprekent daz et lik ſi. Auch ſcolen die ſelben *burg* vns *open* ſin, wenn wi dat eſchen weder allirmalkem, ane vp ere mage, von den ſcolen ſi

vns

vns minne oder *rechtes helpen*, binnen einen mand. Kunen ſi dez nicht tun, ſo mügen wi von den bürgen ir rind weſen, vnd ſcolen vns dar zv mit der hand trewiliken holpen. Vor alle diſe ding daz man vns deſe *burge* oppent, vnd daz ſi vns beholpen ſin als vor ſcreuen is, ſo geben wir hern H. vnd ſinen veddern *vif* vnd *ſiuentich mark*, Arnold *Sack* als vil Brandenb. ſilbers vnd gewichtes. Pro qua pecunia dabimus ipſis bona noſtra ſecundum eſtimationem domini Io. de *Buch*, & poſſumus ea *redimere* quando placet. *Saluo iure redimendi.*

NVM. XXXII.

Obligatio centum fruſtorum minus IX. facta Henr. Zilling pro CCCC. marcis. an. 1334.

LVdow. &c. ſingulis & vniuerſis, ad quorum notitiam preſentes deuenerint, ſalutem & notitiam ſubſcriptorum. Pro eo quod ſtrenuus miles Henricus *Zilling*, quondam nobis quibusdamque noſtris veris *tutoribus* victualium noſtrorum neceſſaria adeo laute & rationabiliter exquiſiuit, extradidit & etiam computauit ſibi penſiones & redditus in villis, videlicet *Sannem* paruo, *Ellinche*, *Kobin*, *Staffeld*, *Storkow* & *Martzan*, quorum ſumma ad centum talenta, minus nouem *talenta* ſe extendit, annis ſingulis percipiendos, deputauimus & ex nouo prenotatos redditus in dictis villis, cum ſingulis iuribus, libertatibus & comodis eisdem pertinentibus, prout idem hucuſque tenuit & habuit, ſibi & Becht, fratri ſuo & ipſorum heredibus deputamus & etiam preſentis ſcripti noſtri patrocinio confirmamus. Tali conditione interpoſita, vel adiecta, quod nos, heredes & ſucceſſores noſtri poterimus & poterint dictos redditus ſine ipſorum contradictione in toto

pro quadringentis marcis argenti Brand. reemere vel redimere, quandocunque de nostri, heredum vel successorum nostrorum beneplacito fuerit voluntatis. Adiicientes preterea, quod quandocunque ipsis ducentas marcas solute fuerint, quod extunc sine dilatione nobis dictorum reddituum medietas cedet. Si vero centum marce ipsis date siue solute fuerint, quod extunc quarta pars predictorum reddituum debebit nobis sine contradictione qualibet deriuari. Datum anno domini M CCC XXX quarto, feria VI. post Quasi modo geniti.

Saluo iure reluendi.

NVM. XXXIII.

Facultas data ciuitati Prizwalg *super* electione *consulum 1335.*

ANno domini M CCC *tricesimo quinto*, in vigilia Epiphanie Domini. Lud. &c. Ciuibus in *Prizwalg* gratiam &c. Effecerunt erga nostram gratiam vestre fidelitatis sepius approbata & commendabilia merita, quod vos in vestris iuribus & approbatis laudabilibus consuetudinibus volumus conseruare, vestrisque comoditatibus, honoribus & profectibus conamur & intendimus intendere temporibus oportunis. Vnde cum concors *electio consulum* per *vniuersitatem* vestram nouiter factam, ipsi nostre ciuitati & vobis, vt nobis innotuit, vtiliter conueniat, vt denuo consules, qui discretione suffulti sint, nobis & etiam ciuitati predicte conuenientes, perpetue secundum ciuitatis nostre *Sehusen* aliarumque nostrarum *ciuitatum ritum* & modum communem eligere habeatis, vobis omnimodam concedimus & presentibus conferimus facultatem. Volentes etiam *valuam nouam* sine voluntate communitatis ciuitatis predicte, per *consules* constructam,

sic

ſic quod nullus exitus vel introitus per eam deinceps fiat, *obſtrui*, *murosque ante ipſam valuam ſituatos* ſine leſione tamen ipſius ciuitatis, diſſolui & in vſus communes ipſius ciuitatis conuerti & plenarie deriuari. Mandantes etiam, vt nouam & inſolitam per ipſos nouiter *deſtitutos conſules*, de *conſiſtorio* ciuitatis noſtre predicte, annis ſingulis dandam inſtitutam *penſionem*, nulli demuo, ſed quod ipſam in vſus ipſius ciuitatis communitatis probabiles miniſtretis. *Datum* anno domini M CCC XXXV. in vigilia Epiphanie Domini.

Valuas & muros.

Conſiſtorium.

Dat. 1335.

NVM. XXXIIII.

EOdem anno, die & loco. *Nos* LVD. &c. matura prehabita deliberatione, pia conſideratione moti, *prudentibus viris* & diſcretis, *carnificibus* ciuitatis noſtre *Prizwalg* hoc impertiti ſumus beneficium gratie ſingularis, videlicet; quod ipſis *pecudes* & *pecora comparare*, ipſas & ipſa *mactare & debite venditioni exponere* pro ipſorum voluntatis bene placito, ſecundum tamen *ritum* & *modum* ciuitatis noſtre *Sehuſen* aliarumque noſtrarum ciuitatum libere valeant. Contulimus, dedimus & concedimus preſentibus omnimodam facultatem. Annuentes preterea, vt ipſi *gildam* etiam ſecundum communem *aliarum noſtrarum* ciuitatum conſwetudinem inter ſe inſtituant, & quod *diſcretiores* inter ſe pro eiusdem gilde *magiſtris* & *rectoribus* recipiant & aſſumant. Nolentes etiam quod *iudei* ibidem morantes in *carnibus* mactandis ſiue vendendis ipſis carnificibus quomodolibet preiudicent, ſed quod ipſas mactent

Gratia facta carnificibus *in* Prizwalg *an. 1335.* *1) peculiaris* tribus. *2) adpellationis* magiſtrorum *& rectorum*

Ne Iudaei, mactando ipſis noceant

 & ven-

& vendant ſicut ceteri noſtri *iudei* in *Sehuſen* & alibi morantes, hactenus facere conſweuerunt.

NVM. XXXV.

Collatio XIII fruſtorum in moneta Kyritz.

ANno eodem in *Spandow* in octaua Epiphanie Domini. Contulimus Io. & *Dieterico*, fratribus dictis *Hund* in dem *burn* ipſorumque veris heredibus ciuibus in *P----berg*, XIII. fruſta denariorum *brandenburgenſium* annuorum reddituum in moneta noſtra *Kyritz* ſita, nobis per Ludouicum & Iohannem dictos *Son*, voluntarie reſignata, cum omnibus iuribus, prout predicti *Sun* ab antiquo tenuerunt & habuerunt, quiete & pacifice poſſidenda.

NVM. XXXVI.

Collatio quorundam bonorum facta fratribus de Caſtel.

Plerique ciues nobiles in urbibus.

FEria ſexta ante Reminiſcere in *Berlin*. Contulimus *Becht*, Engelkino, Heinrico & Iohanni fratribus dictis de *Caſtel*, ciuibus in *Stendal* manu coniuncta, ipſorumque veris heredibus quatuordecim talenta denariorum *brandenburgenſium*, ſcilicet in villa *Buk*, tria talenta cum vno ſolido, in villa Dalim quatuor talenta cum tribus ſolidis. In magna *Swethen* quatuor talenta cum octo ſolidis. In *Bodig* duo talenta cum vno ſolido & in *Schönenwald* ſex ſolidos ſine omni moleſtia duobus anni terminis, ſcilicet in feſto beati Andree & in feſto beate Walpurgis pacifice & plenarie percipiendum. Pro qua quidem collatione predicti fratres nobis dederunt & in parato ſoluerunt triginta marcas argenti Brandenb. de quibus ipſos quitos dicimus preſentibus & ſolutos. Iuribus noſtris reſeruatis.

NVM.

NVM. XXXVII.

Loco in eodem dominica *Reminiſcere.* LVDOVICVS &c. ciuitati SEHVSEN gratiam ſuam & omne bonum. Moti & inclinati fidelitati ac conſtantia, quam per experientiam actualem nobis per vos comprobauimus exhibitam, literas infra ſcriptas, quas vidimus in toto & in omni ſua parte legales, duximus approbandas. Vnam videlicet vobis conceſſam & datam ſuper donatione & proprietate curie *Rentzing* per magnificum principem dominum IOHANNEM clare memorie, quondam *marchionem Brandenburgenſem auunculum* noſtrum dilectum, quo ad omnes articulos inibi comprehenſos, aliam vero in primo *noſtri aduentus* introitu in *marchiam* vobis conceſſam & *traditam* ſub antiquo noſtro SIGILLO, ſuper *libertatibus*, *iuribus*, approbatis *conſwetudinibus*, *proprietatibus* & aliis pluribus *gratiis* & *articulis* in eisdem contentis editam de mandato ſpectabilis viri domini BERNHARDI *comitis in Hennenberg*, tunc temporis noſtri *tutoris*, confectamque & datam per manum Hermanni de *Lucho*, in ciuitate noſtra *Stendal.* TERTIAM quoque per nos vobis datam & conceſſam ſuper alienatione *iudicii* ſeu *prefecture* ciuitatis noſtre *Sehuſen* ſupradicte, quo ad certos articulos inibi comprehenſos. Et QVARTAM ſimiliter per nos vobis datam & conceſſam ſuper proprietate *precarie* tredecim manſorum & ſuper proprietate cuiusdam aque que *Cruge* appellatur, etiam quo ad alios articulos ibidem notatos. Predictas ſiquidem literas, per nos approbatas, prout rite & rationabiliter vobis date ſunt quo ad omnes articulos in eisdem poſitos, *ratificamus & ratificatas*

Confirmatio quarundam literarum & priuilegiorum ciuitatis SEHVSEN *1335.*

donatio IOHANNIS *march. Brandeb.*

Tutor marchionis C. de Hennenberg.

Praefectura ſ. iudicium.

Cruge.

ficatas presentis nostre pagine patrocinio sub appensione nostri sigilli ex certa nostra scientia, confirmamus. Reseruantes nobis, quod *nos*, *heredes* aut *successores* nostri a predictis ciuibus presentibus vel futuris suprascriptum iudicium vel officium prefecture in ciuitate *Sehusen*, pro quadraginta marcis argenti Brandenburgensis quandocunque decreuerimus aut decreuerint, reemere poterimus, plenariam & omnimodam facultatem. *Testes* ergo sunt --- de *Portuelt*, marscalcus, Altmannus, Io. de *Buch*, --- de *Wiliberg*, cum aliis fide dignis.

Saluo iure reluendi.

Testes.

NVM. XXXVIII.

Ciuitas Prizwalg *requirit confirmationem* referentis *sine* relato.

ANno eodem in *Tureclo* in sept. *pasche*. Confirmamus ciuibus in *Prizwalg* vnam literam ipsis prius sub nouo *sigillo* datam, super *decem* & *octo* frustis in villa magna *Strigentin* & in molendino ibidem, sitis, pro qua confirmatione dicti ciues nobis dederunt LIIII. marcas argenti *brandenburgensis*. De quibus satisfecisse dinoscuntur. *Non habent literam*, queratur, quis receperit pecuniam?

NVM. XXXIX.

Appropriatio octo *mansorum in villa* Stenitz, *coenobio* IERICHOVIENSI.

IN *Berlin*, in die *Petri* & *Pauli*. Appropriauimus monasterio in IERICHO *premonstratensis ordinis*, *Hauelbergensis dyocesis*, vel alii loco sacro donationem *octo* mansorum in villa *Stenitz* & duorum frustorum in villa *Maienstorp* sitorum, nec non trium amuarum vini & vinea ville *Garditz*, prope *Brandinburg*, quam strenuus miles Io. de *Buch* pro remedio animarum sue & progenitorum atque successorum suorum facere disponit. Ita quod cuicumque

cum amuoris *vini.*

idem

idem miles presentem nostram paginam de certa causa sua scientia dederit, tali huiusmodi bona cum plena proprietate perpetue permanebunt. Datum vt supra.

NVM. XL.

Collatio ad edificandam nouam ciuitatem in territorio IERICHO *1336.*

ANno domini MCCCXXX. sexto feria II. post ascensionem Domini. Nos *Ludouicus* &c. Attendentes *instantem instantiam* & requisitionem strenui *militis* domini Iohannis de *Buch*, capitanei & *secretarii* nostri dilecti & etiam discretorum virorum ciuitatis sue IERICHOWE ciuium indigentiam, ipsis ciuibus, aliam ciuitatem nunc & in futurum dum & vbi ipsis, in *ipso territorio* competierit, construendi, edificandi, muniendi, quolibet ipsis necessario munimento, damus, dedimus & concessimus presentibus liberam facultatem. Volentes ipsos, ipsorum successores & heredes in loco nunc constructo vel in posterum construendo singulis & vniuersis gratiis libertatibus, comodis, honoribus, iuribus & consuetudinibus frui & gaudere, quibus iidem ciues & incole in antiqua ciuitate que per abluuionem decursus aque, videlicet albie abluta est proch dolor & deleta, vsi sunt pariter & gauisi. Inhibemus etiam ipsis ciuibus presentibus & futuris firmiter & districte. Quod si questionem super aliquo casu inter ipsos moueri contingeret, quod super huius casus vel casuum iure & *sententiarum appellatione*, si alias inter se appellauerint, ciuitatem BORCH denuo non adeant nec frequententꝫ sed ipsa a ciuibus ciuitatis nostre *Noue* BRANDINBVRG cum instantia requirant & postulent diffiniri. Qui id sub forma

adpellatio *ciuium non ad* Burg; *sed* Brandeburg.

ma iuris & gratie, prout ipsis a *magnificis principibus marchionibus Brandenb.* bone recordationis predecessoribus nostris indultum & concessum est, debebunt omnimode diffinire. *Nobiles* vero & *rustici* terre *Ierichowe* predicte, si eos propter iuris dubitationem siue per *appellationem* sententiam contingit postulare, hec nusquam alibi, nisi a SCABINIS *predicte ciuitatis* IERICHOW postulent & dubitans a sua dubitatione duos *solidos denariorum* Brandinburg. & appellantum quilibet totidem, sine contradictione qualibet erogabit. Pronuncians vero pronuncianda non secundum *antiquam* & *reprobatam terre consvetudinem*, quam presentibus *cassamus*, *reuocamus* & *irritamus* & singulariter pro eo, quod *proles mortui patruelis hereditate* aui, uiuente *patruo* vel *matertera* sint exhereditandi, quod *iure Imperiali* & *priuilegio Saxonico*, contrarium & etiam inualidum, dicimus & censemus. Volentes etiam & mandantes, vt vniuersa *iura terre* prenotate tam nobilium quam rusticorum, secundum *curie nostre* & priuilegii *Saxonie* iura per omnia in antea perpetuis temporibus obseruentur. Si vero a predictis *Scabinis*, propter *errorem* & *ignorantiam iuris*, ad incolas ipsius terre predicte pertinentem, appellari contigerit, tunc non vsquam nisi ad *castrenses* predicti *castri* volumus appellari. Et presidente *predicti castri* domino, vel eius *officiato*, cum dictis *castrensibus* terminetur, a quibus tamen partes pro *euulgatione sententie* nolumus amplius nisi *octo solidis* denariorum brandenburg. aggrauari. Adiicientes etiam quod si domini, vel *castrensium sententia*, tamquam *diminuta* vel *iniusta accusata*

Adpellatio nobilium & rusticorum *ad* scabinos IERICHOVIENSES, *praeuia* 2. sol. *depositione.*

LEGES *ueteres*, BRANDEBVRG. *abrogatae.*

Substituto imperiali & Saxonico *iure.*

adpellatio ad praesidem castri *vel* officiatum & castrenses.

ta fuerit vel comperta, non ad aliquem alium nisi ad *nos marchionem Brandinburgensem*, vel ad nostre curie *Iudicem*, volumus appellari, volentes ipsam sententiam dum equitatem cause sententiate plene cognouerimus pronunciare, vel per ipsum *curie nostre iudicem* pronunciari efficere & mandare. Et si quos *iniquos* & *iniustos* in sua sententia inuenerimus, ipsos volumus contra quem iniuste processerant, si *scabini* ciuitatis fuerint in quatuordecim solidos, *castrenses* vero si fuerint, in viginti octo solidos condempnari. Volumus etiam illum vel illos, cui vel quibus iusticia per nos sententialiter adiudicata fuerit, tueri & quod ipsis expensarum pecunia cedat, sine obmissione qualibet suffragari. *Appellans* vero si iniuste sententiam *accusasse* inuentus fuerit, tantum vnoquoque iudicio tam in ciuitate, quam in castro dabit, quantum ipsi si *vicisset* dedisse debuissent. Volumus etiam predictos ciues a *theloneo* in ciuitatibus gloriosi principis domini *Ottonis de noua Brandinburg*, *attaui* nostri predicti felicis recordationis in eius territoriis manere supportatos, cum de ipsius fuerint parte, & sicuti eorum more extitit ab antiquo. In cuius testimonium &c. TESTES Henricus comes de *Henninberg*, Iohannes de *Buch*, Heiml. de *Kroechner*, Beringerus *Helo*, Iohannes *Husner*, *Bonbrecht* pincerna, Laurentius de *Grifenberg*, Marscalcus de Pappinhem, Otto de *Lussowe*, milites nostri cum aliis &c.

Inde ad Brandeb. marchionem.

POENA *statuta a*) *in iudicem*, *a quo XIV. uel XXVIII. solid.*

Commixtio adpellationis *cum querela* nullitatis *& aut* iustitiae *denegatae. b*) *in partes adpellantes.*

Telonio-rum *ratio.*

Testes.

NVM. XLI.

WIr LVDOWIG &c. bekennen &c. daz wir nach rade der hochgeborn fürsten &c. mit dem

Placitum inter dominum Episco-

pum Meydeburgensem *& dominumMarchionem* Brandenburgensem *in* Wittenberg *an.133-*

de subfeudis ab archiepiscopo siue adfini *siue* fratri *conferendis*, *pro* Caesaris *arbitratu.*

dem ersamen herren Erzebiscop *Otten* Geteidinget haben vnd geant in der wise, als hir na gescriben stet, derselbe biscop hat geleyhen vnd sal noch lien vns vnd wir an len erben abe gingen, so solde her lien dem *Marckgrauen* von *Misen*, vnd sin len erben, oder vnsen *brudern* vnd iren len erben, welchem vnder disen, wem ez der *Keyser* wil gelichen habe alle die *burge*, *stede*, *lant vnd gut* gemeinliche vnd sunderliche, die *marckgraue Woldemar* vnd *marckgraue Ian*, den got gnedig si, von sinen voruaren gehat haben, an di, di her vns nennet vnd benumet hat, vnd sal vns der gewere, vnd bekennen wa ez vm zu rechte geburth. Hir vmb sulle wir vme vnd sime *Capitel* gebe *sechstu'unt mark* Brandenb. silbers vnd gewichtes, vor diz *gelt* habe wir vme gesazst *Arnborg* mit der ganzen *vodighe* vnd mit *vesten*, die dar ynne legen, *Sehusen* vnd *Werbin*, vnd mit aller gewonlichen *bethe* vnd nutz, di dar vz mit rechte geuallen mack. Dises geldes da diz *phant* vor stet, solle wir berichte *tusent marck* vf sande Walpurg tag der dar na erst kompht, vnd die *dirthen tusent marck* vf sande Iacobis tag der dar na erst homphr, wenne wir dise *dri tusent marck* bereitet haben, so sullen di stede ledig si alles gelübdes sunder ere buse sollen die stete geben dar vber daz si daz *scoz* vnd di *gulde*, di si von rechte deme *Marckgraue* geben solden, al iar bezaln dem *biscop* vnd deme *goddes hus* biz die *sechz tusent marck* vor golden sin, vnd *Arnborg* sal vort stan vnd di gulde der *vodighe* mit der *stete gulde*, die dar vz zu rechte geuallen mag, als lange biz wir vme vnd sime *goddes huse* die andern *dri tusend marck* bereithen, der sulle

vvir

wir vm Tusent marck bereithe zu sende Walpurg tage, die da dem sende Jacobs tage di hirvor gescriben ist aller erst kompht, vnd dar na zu sande Walpurg tage vber ein iar Tusent marck vnd vort vber ein iar zu sende Walpurg tage, die driten tusent marck. Reche wir diz so wer wir ledig vnd los vnd vnse phant wurde, hir aber icheinerleige, bruch an so solde der dem wir des phandes vf beiden siten getrawethen sich mit der gulde halden an den vorgenanthen biscop oder sin Capitel, idoch also, daz vns di vorgenanthen vesten solden offen sin. Were aber daz wir vor dem lesten tage die sechzstusent marck nicht genzlichen bereiten so solde der der *diz phant* inne hette von vnser beider wegen, daz antworde dem vorgenanthen *Biscop* oder sime *Capitel* die solden daz halden mit aller gulde, als lange biz wir om diz vorgenanthe gelt genzlichen bereithen, her mag ouch oder sin *Capitel* vorsezze daz vorgenanthe *phant* vor als vvil geldes als vm *bruch* vvircht an vns vvo si mogen, also daz si vns des bevvarn, daz daz phant vns vvider vverde vor als vvil geldes als dar an bruch vorden ist. Diz *phant* sal inneme von vnser beider vvegen *Otto von* YLBVRG, ginge her abe so solde daz inneme her *Bode* von *Ylburg* sin bruder, ginge der ab so solde daz inneme her *Otte Wencht* ore bruder vnd tun mit diseme phande als hir vor gescriben stet, an vnser beider haz. Ginge aber diser ichem abe so solde die *Biscop* vnd sin *goddeshus* eyn kysen vzze vnseme *rathe* mit dem solde vvir daz vermüge, daz her daz tethe. Were ouch daz eyn *uffloz* oder eyn *crick* vnder vns vvürde,

De oppignerata

des got nicht en vvelle, ſo ſolde diz vorgenanthe phant, vnd diſe *gulde* beiden ſiten in *fride* ſtan, als daz vvir vnd die vnſen vf beiden ſiten nicht arges ſullen zu keren. Der vorgenanthe *biſcop* vnd ſin *capitel* ſollen ouch vns vvider zu *loſene* tun PLAVVE vnd IERICHOVV vor *ſechſtichsalptuſent* marck *funfcizk* marck mer ſvvenne vvir daz geld geben mogen oder vvollen. Die vvile aber daz vvir des geldes nicht engeben, ſo ſol der *biſcop* vnd ſin Capitel *Plawe* mit alle dem daz dar zu hort ledig vnd vor lien lidichliche inne haben. Wir ſulle ouch daz nichus brechen, daz vvir dar vor gebuet haben, vvir ſullen ouch die *Burckmanne* bie rechte lazze vm ir gut di dar zu belent ſin, alſe vvi daz hus inne hetten, die len zu *Jerichow* di ſullen des vorgenanthen *biſcops* vnd ſins *goddeshuſes* ſin, vnd vber daz lant zu phande vor dit vorgenanthe mit *Plawe*. Aber daz hus zu IERICHOVV ſal vns offen ſi gen dem biſcop vnd aller gemeynliche. Waz ouch die *Burckman* von *Wolmerſtede* vnd von *Aluensleue* vnd ander ſine man des biſcops gutdes in vnſeme lande von dem *Marggrauen von Brandinborg* gehat heben, vvelcherleige daz ſi daz ſal hinnen vort mer ir *recht len* ſie. Hir mitde ſulle vvir genzlichen entſtcheidet ſi, vvaz her vns auch lihet, daz ſal her vns gebe ſine brife, vnd ſal des bekenne vnd gevvere als ez recht iſt, vnd vvir ſullen vme vnſe brife vvider gebe daz vvir daz von yme enphangen haben. Wir ſullen ouch vme *ſchafen* vnſes herren des *Keyſer* brife, alſo als ſi deme *biſcope* vnd ſime *goddeshuſe* alſo als gedeidinget ſint. Daz ſulle vvir tun tuvviſchen vnner vrovven vvorzumeſſe mantag di

reluendi iure

1) PLAVEN

2) IERICHOW

Apertura.

Wolmerſted.

Aluensleben.

na

na kompht, tethe vvir des nicht, so solde vvir *in rithen zu Tangermunde bi der elbe* vnd solden dar *lige* als *legens recht ist*, vnd solden nicht dannen kome vvir en hetten die *brife geschicket* oder teydens mit sinem *willen*. Wir sullen ouch schicken daz vnse herre der *Keyser* mit *zwein fürsten* om di len senden sal, die her von deme *riche* haben sal, her sal ouch halden dem riche vor *zwein fürsten* als sin recht ist. Wir sullen ouch *lazze* den biscop vnd sime goddeshus an allerleige *ansprache* daz vns in diseme brife zu lene nicht betheidinget ist. Ouch sal der biscop vns lien daz vnse *voruaren* die *Marckgrauen* von *Brandinburg* VVOLDEMAR vnd IAN von sinen voruaren vnd von sime goddeshuse gehahet hat daz daz hir vor vz nicht bescheiden ist. Weyme ouch der *Keyser* hizze die len lihe, die sal disse vorgenanten brife scaffe. Her vnd die biscop belene sturbe aber der *Kayser*, er her daz entscheidethe vveder he die len habe vvolde dem *Marckgrauen von Myssen* oder vnsen *Brudern* so solde di *kure an vns* stan, vveder vvie es vvolden vnseme *Swager* von *Myssen*, oder vnsen *Brudern* vvelcheme vvir vnder disen kuren die hir vor benanth sint, di solde nicht vns an diseme *geloubde* stan oder man en nicht solde belenen &c.

Sub nexu obstagii in Tangermunde.

Penes march. Br. electio 1) afsinis 2) fratris in successorem.

NVM. XLII.

W*Ir Ludewig* &c. bekenne &c. daz wir in den *Tegdingen* du der *erber fürste* vnse herre *Erzebischop* OTTO *von Meigdeburg* vns *willetliche* vnd *gutliche belenethe* vnser len, die wir von emme vnd sime *goddeshuse* haben in der marcke zu *Brandinborg* ez geteidig, daz wir

Collatio altaris sancti Nycolai in Gardeleyben.

durch

De subfeudis marchicis ab antistite Magdeburgico.

durch sunderliche gunst die wir haben zu den vor genanthen *goddeshuse* vnd luterliche, wir en vnse erben vnd alle vnse nachkomelinge die rechten Pharre zu *Frankenuorde* vnd *Gardelue* vnd der altar zu *Steindal* den nu hat her Betheram von *Hildech*, di lit in sande Nyclaus *Munster*, vnd den altar zu *Arnborg*, den nu hat Syfridus, sullen vnd wollen lien durch got wir *thumherrn* von *Maygdeburg* wem wir wellen winne sie nu erst ledig werden, vnd dar na ewichliche. Testes dux *Saxonie*, Marchio *Myssenen*, Io. & Hermannus comites de *Hennenberg*, Henr. & Ericus *pincerne* de *Schenkendorp*, Otto Bodo & Otto fratres de *Ylburg*, Henricus de *Aluensleben* & qui plures milites &c.

Testes.

NVM. XLIII.

Subfeuda Brandeburgica *aperta* Magdeburgico *antistiti:* 1) Wolmerstede. 2) Aluensleben. 3) Ragez. 4) Angern. 5) Billingshoge. *an.13-*

WIr LVDOWIG *&c. Margraue &c.* bekennen &c. daz die lant vnd vesten *Wolmarstede*, *Aluensleuen*, *Ragetz*, *Angern* vnd di *garfschap* zu dem *Billingeshoge* mit den landen ledig vnd vor leghen vnd mit alle dem daz dar zu hort, daz wir in ansprache gehat haben, die des goddeshuses von *Meigdeburg* eygen sint, vnd *los* worden sint dem selben goddeshuse von tode *Marckgrauen Woldemars* von Brandenburg vnd die der *biscop* vnd das *goddeshus* in sinen rechten weren hat, der vorzihe wir genzlichen in diseme brife vnd der biscop vnd daz goddeshus zu *Meideburg* mag vnd sal vnwekliche vnd ewekliche besizen dise vorgenanthen vesten vnd lant mit alle dem daz dar zu hort, an allerleige ansprache, vnd hindernisse, von vns vnd vnsen erben vnd von allen vnsen nachkomelingen. *Testes* dux Saxonie Marchio Brandenburgensis.

Testes.

NVM

NVM. XLIV.

WIr LVDOWIG &c. *Marckgraue* &c. bekennen &c. daz die lant hus vnd stete mit alle dem daz dar zu hort die ledig worden sint dem goddeshuse zu Meygdeburg von dem tode *Marckgrauen Woldemars* von Brandinburg vns vnd vnsen erben, sint von dem biscope gelege zu rechteme lene. Daz bezuge wir &c.

Collatio Wolmerst. *cum omnibus pertinentiis.*

NVM. XLV.

WIr LVDOWIG &c. voriehen offenlichen an disem brife, daz wir dem edeln manne her *Johan* von BVCH vnserme liben *hobetmane* vnd sinen rechten erbin gelobet haben vnd geloben an disim brife war vm her sich vorkumbert furbaz vber die *anderthalb tusint marg*, di wir im redelichen nach rechter rechenunge vnd des er vnsir brife hat worden sin vor vns, vnd von vnsern wegen *Ez* si vmb kost *Rös Meiden*, dyner oder helfer, daz er daz oder sine erbin ob er habe ginge, des got nicht wolle, vf hebin vnd in neymen sullin, von allen den plegen herschiften nuzen vnd guten, die her von vnsern wegen inne hat. Wir geheizzen auch den vorgenanten Johan von *Buch* vnserm liben getruwen *hauptmanne*, daz wir in von den pflegen vnd guten mann vor thoren *bullen*, er sie denne vor entrichtit vnd gewert alles des dar vmb her hinder vns kumen ist vnd daz her mit redelicher rechenunge bewisen mag, vnd dar vber so geben wir vm disin brif vorsigelt mit vnseme Insigil. Datum Berlin, anno Domini Millesimo CCC XXXVI. in vigilia Iacobi apostoli.

Summa quaedam debita Domino Io. de Buch *mille marcas cum* CCCCC *marcis.*

& obligationes factae eidem 1336.

NVM. XLVI.

LVDOVICI *M. Brandeb.* primariae preces *scriptae pro futuro canonicatu in* Francf.

Gardeleue,

Stendal,

Arnberg.

LVDOWICVS &c. Dilectum nobis *Iohannem* de SVNTHRA Magdeburgensis ecclesie *Canonicum* meritorum, quibus apud nos fide digna relatione commendatur obtentu beniuolentia prosequi speciali cupientes strenuos & discretos uiros *Iohannem* de BVCH, nostrum dilectum ac Henricum de ALVENSLEVE *milites*, nec non magistrum *Theod. de* HEDEWIGESSEN *absentes* tamquam *presentes* & quemlibet eorum in solidum, vt non sit melior occupantis conditio, sed quod vnus eorum inceperit, alter prosequi valeat & finire, nostros uero legitimos & ydoneos constituimus, fecimus, ordinauimus ac literis presentibus ordinamus, facimus & irreuocabiliter constituimus PROCVRATORES, *actores* & *commissarios* speciales ad *presentandum*, vice & nomine nostro ac pro nobis, eundem *Iohannem de* SVNTHRA seu procuratorem suum, aut personam quamcunque pro eo interuenientem legitime ad PRIMVM BENEFICIVM ECCLESIASTICVM cum cura uel sine cura ad nostram *presentationem* siue collationem spectans in *Gardeleue*, *Franchinuorde* & si fuerit altare sancti Martini in *Steindal* uel altare in castro *Arnborg* per bone recordationis predecessores nostros FVNDATVM & dotatum proxime vacatum, quod idem *Iohannes* a tempore vacationis sue petendum seu acceptandum duxerit infra mensem eo saluo quod honorabilis Wolradus de *Hesm*, dicte *Magd. Ecclesie canonicus* aliquid de beneficiis supradictis, quod maluerit ex presentatione nostra primitus, si uoluerit, assequitur petendum quoque pro nobis & nomine nostro dictum

dictum *Iohannem* ab eo, ad quem id pertinet *canonice* inuestiri. Abdicantes a nobis ac interdicentes commissariis, *uicariis* seu *procuratoribus nostris* aliis quibuscunque per presentes expresse auctoritatem & potestatem *presentandi* ad *beneficium huiusmodi* personam aliam qualemcunque & uolentes haberi pro infecto, si quid a quoquam fuerit in contrarium fuerit attemptatum. Damus insuper eisdem procuratoribus nostris & cuilibet eorundem in solidum mandatum speciale *alium procuratorem substituendi* singula & omnia faciendi, que circa premissa fuerint optima & si mandatum exigant speciale, gratum & ratum habituri, quicquid procuratores aut alter eorundem egerint seu egerit in premissis. In huius rei *testimonium* & robur presens scriptum desuper confectum nostri *sigilli* munimine dedimus communitum. Datum *Wittenberg* anno domini M CCC XXXVI in die sanctorum Petri & Pauli apostolorum beatorum.

Per procuratores s. commissariſos conferendo.

Cum facultate, subſtituendi.

Datum 1336.

NVM. XLVII.

LVDEWICVS &c. Computatione rita & legitima habita strenuo uiro Ioh. de *Buch*, capitaneo nostro dilecto *Gussone* & de *Liphem*, Henrico *marscalco* de *esoldesirch* ceterisque nostris *consiliariis* quam pluribus presentibus sibi vltra omnia percepta exposita & distributa a die, qua ipse in *ministrum* constitutus ab INVICTISSIMO domino, domino LVDEWICO *patre* nostro karissimo *Rom. Imperii* fuit *capitaneum* in mille & quingentis marcis argenti brandenburg. & ponderis obligati remansimus & presentibus remanemus. In cuius &c.

Fragmentum Ludou. M. Brand. quo, praesentibus consiliariis, *administro* imperatoris *confert summam.*

NVM. XLVIII.

LVDOV. *M. Brandeb.* *1337 uertit* feudum *Buch in* al lodium.

ANno domini M CCC XXXVII. in beati Mathie apoſtoli. Nos LVDEVVICVS &c. Singulis & unicuique quibus preſentes exhibite fuerint ſalutem & notitiam ſubſcriptorum. Veniens ad nos ſtrenuus miles dictus Johannes de *Buch*, Capitaneus noſter dilectus, nobis vt ſibi medietatem ville ſue dicte *Buch* cum vniuerſis ſuis commodis, iuribus, limitibus, diſtinctionibus & pertinentiis ex noſtra beniuolentia appropriare dignaremur, humiliter ſupplicauit. Cuius quidem precibus, ob fidei ſui puritatem, fidelitatisque ſepius in eo compertam conſtantiam, innuimus iuxta uota, ſibi heredibusque ſuis preſentibus & in poſterum ſuccedentibus, ex *commiſſo Sereniſſimi Domini Domini LVDOWICI, Rom. Imperatoris, progenitoris* & domini noſtri kariſſimi mandato etiam & uoluntate, ex mera etiam libertate noſtra, medietatem ville predicte, quam ab *antiqua hereditaria* ſucceſſione ad ipſum deuolutam fore cognouimus, cum uniuerſis conditionibus ſupraſcriptis, *appropriauimus* & appropriamus preſentium teſtimonio literarum. Renunciantes pro nobis heredibus & ſucceſſoribus noſtris omni *iuri*, *collationis* uidelicet & *pheodi*, quod nobis in ipſa competebat, uel ipſis competere poſſet inpoſterum & futurum, dantes ſibi heredibusque ſuis medietatem uille predicte ſibi per nos appropriete ueniendi, legandi & in uſus ſibi conuenientiores conuertendi liberam & plenam facultatem. In cuius &c. TESTES uero huius ſunt nobilis uir dominus Hermannus comes de *Hennenberg*, ſtrenui milites *Dypol-*

Ex gratia *ſingulari.*

Teſtes.

Dypoldus Buzzo, Beringerus *Helo* marſchalcus, Iohannes *Huſener*, Magiſter Camere, *Bonbrecht* pincerna, cum ceteris pluribus fide dignis. Datum SPANDOVVE, anno die loco tempore ſupradicto.

NVM. XLIX.

ANno domini M CCC triceſimo ſeptimo in craſtino beati Mathie apoſtoli. LVDOWICVS &c. Ex mera noſtre mentis beniuolentia honeſto militi domino Iohanni de *Buch*, Capitaneo noſtro dilecto, contulimus & preſentibus conferimus, dedimus & donauimus facultatem liberam & poſſe plenarium *exoluendi* & *emendi* caſtrum & opidum dictum *Wittenberg* a ſtrenuo uiro *Georio* de *Garſtelbutel*, qui a nobis ipſum in feodum tenuit cum uniuerſis ſuis commodis, iuribus & honoribus, diſtinctionibus, limitibus, pertinentiis, libertatibus, ſicut ipſum *Georius* a nobis tenuit & poſſedit ſine impedimento quolibet quiete & pacifice poſſidendum. Tali tamen conditione interpoſita uel adiecta, quod nos heredes & ſucceſſores noſtri habebimus & habebunt *reemendi* a predicto domino Iohanne de *Buch* vel ab eius heredibus *feodi* capacibus pro *mille* & *centum marcis* argenti *brandinburgenſibus* & ponderis dictum *caſtrum* & *opidum* cum conditionibus uniuerſis preexpreſſis dum uolumus aut uoluerint facultatem liberam contradictione ipſius & ipſorum qualibet quieſcente. Poterimus etiam ſi idem dominus Iohannes de *Buch*, heredibus *feodi* capacibus non derelictis deceſſerit, quod abſit a *filiabus* ſuis idipſum caſtrum & opidum cum ſuis pertinentiis pro *octingentis marcis* ar-

LVD. *M. Brand.* 1337. Witteberg *caſtri & opidi uenditionem firmat, ſuo conſenſu,* *etiam filiabus,*

cum pacto de reluendo. genti brandinburgensis & ponderis reemere, dum nobis aut nostris heredibus uidetur expedire. Nolentes etiam quod predicti castri & opidi reemptio per nos heredes & successores nostros facienda sibi uel heredibus suis in *territorio* siue *dominio dicto Garstowe* uel in ipsorum pertinentiis quibuscunque grauamen & preiudicium aliquod inferat uel inducat. Debebimus etiam sibi quantitatem summe, ad *centum marcas* argenti *brandinburgensis* & ponderis se extendentem, in *structuram & edificia* rite conuersam reemptionis tempore plenarie resarcire. Volumus etiam & tenebimur sibi super bonis uel redditibus quibuscunque ex nouo ad ipsum castris legitime comparatis uel comparandis secundum estimationem ydoneorum sufficientem facere *recompensam.* Nunciamus etiam ipsum dominum Iohannem de *Buch*, de quingentis marcis a predicto Georio de *Garstelbuttel* occasione placitorum pro dicto castro & opido habitorum perceptis, quod dicta summa in computationem per ipsum dominum Iohannem in *Premzla* factam deuenerat, qui tum presentibus & solutum. In cuius &c. Testes huius sunt nobilis uir Hermannus comes de *Hennenberg*, Dippoldus Busso, *Beringerus* Helo marscalcus, Io. *Husener* magister camere, *Bonbrecht* pincerna, cum ceteris pluribus fide dignis. Datum SPANDOVV, enno, die, loco & tempore prenotato.

Prolatus consensus ad aedificia *extruenda.*

Testes.

Datum 1337.

NVM. L.

Assignatio IX. frustorum reditu

NOs LVDOWICVS &c. Vniuersis ac singulis presentibus ac posteris, ad quorum notitiam presentia peruenire cupimus sit notum. Quod

Quod assignauimus ac per presentes assignamus *IX. frusta redituum*, de annuis nostris *precariis* nobis in uilla *Dudeschen*, uille nominata debendis Io. de *Arnstede*, *famulo* nobis dilecto ac suis ueris heredibus annua perceptione tollenda, ac domino *camere* preposito in *Angermund* nec non Hermanno de *Arnstede* suisque ueris heredibus si predictus Io. de *Arnstete* sine heredibus discesseris in iustam ueramque possessionem deuoluenda. Adiicientes si nostre seu alicuius nostrorum successorum in posterum uoluntati placuerit bona prefata redimere. Extunc possessoribus dictorum bonorum persoluta per nos uel per nostros successores tanta pecunia, s. XLVI. marce ipse ad nostram uel nostrorum successorum *possessionem redibunt* uiceuersa. Si etiam predicto Io. de *Arnstede* uel alii prefatorum bonorum possessori ipsum per priorem summam pecunie, alicui nostrorum *uassallorum* placuerit obligare, eo iure, quo ipse possidet ad hec nostram beniuolam adhibebimus uoluntatem. In cuius rei &c. *Testes* huius sunt nobilis uir Hermannus comes de *Hennenberg*, Io. de *Buch* noster Capitaneus, Dypoldus *Gazze*, dominus Ebvvinus noster *prothonotarius*, & alii quam plures fide digni.

um in uilla Dudeschen *Io.* Arnstede.

In Angermunde.

Testes.

NVM. LI.

NOuerint &c. LVDOWICVS &c. Strenuus miles Io. de *Buch*, *Capitaneus* noster dilectus *generalis* & testium infra scriptorum presentia in ciuitate nostra BERLIN, sabbato proximo ante annunciationem beate uirginis *computationem* nobis tenuit, & de uniuersis perceptis singulariterque ex *monetis* nostris deriuatis, quorum

Computatio RATIONVM capitanei generalis *in Brandeburg. M. Ioh. de* Buch.

rum ſumma ad *quadringentas marcas* argenti, minus tribus marcis ad totidemque libras *denariorum brandenb.* cum ſex tiberis ſe extendit & a die qua in *miniſtrum* conſtitutus fuerat & nos ipſum conſtituimus *Capitaneum*, qua per totum noſtrum *dominium* ſiue PRINCIPATVM perceperat. Etiam de expoſitis & diſtributis legitimam & debitam fecerat *rationem.* Qua quidem diligenter audita ſibi penultime *computationis* debitum in *mille* & *ſexcentis* marcis argenti minus decem marcis ultra omnia percepta & expoſita. Exceptis tamen illis debitis, pro quibus, ſciente *domino Impemtore* progenitore noſtro *kariſſimo munitiones* noſtre ſibi nomine pignoris *obligate*, obligati remanſimus & preſentibus remaneamus. In qua etiam ſumma ſuis ueris heredibus, ſi ſibi per nos ſatisfactum non fuerit, remanebimus obligati. In cuius &c. *Teſtes Bortuelt*, *Guſſo*, *Heylo*, *Huſener pincerna*, *milites* cum ceteris fide dignis.

& principis quietantia.

Teſtes.

NVM. LII.

Formula inueſtiturae 1336.

qua de Grabow *confertur* Ballerſted, *cum iurisdictione omni iuribusque ceteris, definitis ſigillatim.*

WIr LVDOVVIC &c. bekennen vnd bethugen in deſſem vpenen brife dat vvie Conrade *Hinden* vnd Adame von *Grabow*, Arnolde vnd Jordan den Brudern geiheiten *Vlaſiengere* tu *Steindal* haben ge *legen* vnd *lien* tu rechterme *leene* dat *dorp* tu *Lutticken Ballerſtede* mit *pachte*, mit *beide*, mit *tinſe*, mit *wagen dinſte*, mit *vor leghen* vnd *vnuerleghen*, mit aller *nut* vnd *vrucht*, mit aller *orbede*, mit deme *richte koghesſt* vnd *ſideſt*, vnd mit allen *ſchieden* die dar tu belegen ſin vnd mit allem *rechte*, alſo, dat vvie dar nicht inne behalden. Och hebbe vvie vn gheleghen vnde lyen in deiſſeme *brife* in deme *dorpe*

dorpe tu *Dalem* in *Hennickin Beigendorpes* houe enen *wischepel* Rocken vnde einen *wischepel* gersten, vnde in deme selben dorpe drie *wischepel* hauern, tuei vnde virtich honere vnde achtein scock eygere. Alle dat hir vor bescriben is dat lige vvie vn vnd iren *rechten eruen* mit *samender hand* tu besittende, als id her Boldevvin van deme *Campe* vor heft gehat tu der *stat rechte* tu *Stendal*, als die Borgere von Stendal ere *lengut hebben* vnd besitten sunder aller leie hinder vnd besvvernisse. *Testes* sunt Hermannus comes de *Hennenberg*, Io. *Buch*, Hennike Iagovv, Heineke Crochern, Kuncke Eckstede. Anno domini M CCC XXXVI. quarta feria proxima post penthecosten.

Testes.

NVM. LIII.

ANno eodem. *Nos* LVDOVVICVS &c. Recognoscimus tenore presentium publice protestantes, quod discretis uiris Arnoldo & Iordano, fratribus dictis, *Valsmengere* atque Ade de *Grabow* & Ioh. *Haken*, ciuibus nostris in Steindal, nec non eorum ueris & legitimis heredibus, Contulimus in his scriptis conferimus in solidum totam *monetam nostram* in ciuitate *Steindal*, a datis presentibus per *nouem annos continuos* in antea quiete & pacifice possidenda cum omni iure & utilitate, cum omni *fructu* & *libertate* ac cum tali *tuitione* & *defensione* nostra, qua predecessores eorum eam hactenus possederunt, quamque talibus conditionibus & modis tenebunt & regent, quemadmodum ipsam ceteri *monetarii* huc usque tenuerunt. In cuius &c. *Testes* sunt predicte anno domini MCCCXXXVI. in die Ioh. Baptiste.

Ius monetandi concessum nobilibus ciuibus in urbe Stendalia *in IX. annos.*

Testes.

NVM.

NVM. LIV.

Domino Henningo de Iagowe, *Henr. de* Wedel *& Nycolzo de* Iagowe

WIr LVDOVVIC &c. Behennen dat vvi vnſen truvven manne Hern Henninge von *Jagowe*, Henrich von *Wedel*, vnd Nyclaus von *Jagowe* vnd iren rechten eruen hebben bevviſet an *angeuelle*, drihundert marg ſilbers in ſime *drozzen* ammacht, dar vn dat aller euenſt cumet. Laten ſi aber ires gutes vvat oder des gudes dat vvi en nu laten hebben, da ſcole vvi ouer geuin alſe vele eygentumes alſe buret vor *hundert marg*, vvi hebben en ouch bevviſet die *hundert marg* die vns tu *Perleberg* vallen ſcholden an dem *ſchote* nu vf *ſend Wolpurg tag*, vvi haben vn ouch bevviſet zu *Prizwalc* viftzig marg, vnd tzu der *Kiritz* viftig marg, vnd tu *Strazburg* tvveyhundert marg, an den broken oder mer ab man dat beteydingen mag mit vſeme rade vnd in deme bruke zou Hauelberg viftig mark. Vort mer ſo hebbe vvi en bevviſet drihundert marg vnd nunvnddrizzeg marg in dem tolle tu *Snakenburg*, vvere ok dat vn vvat ſhelede an dem vorbenomeden gelde, dat ſcole vvi vn vorguden an anderme gelde dat vn nuge. Dat vvi deſe vorbeſcreuen ſtucke &c. *Thuge* ſint her Altman Vſe *camermeyſter*, her Heinrich von Yſel; ſuden Vſe *marſchalk*, her Yan von *Buch*, vnd her *Bettekin* van Wiltberg vnſe *drozzen*. Deſe brif iſt geben tu *Spandowe* nach godes bort dritzenhundert iar in dem vif vnd drizzegeſten iar des dunreſtages na tvvelſten.

uarii census adſignati in Perleberg, *Pritzwalde*, *Kiriz*, *Strasburg*, *Snakenberg*. *Teſtes.* *Datum* 1335.

NVM. LV.

ANno domini MCCCXXXVII. fer. IIII. poſt Iacobi

Iacobi. LVD. *dei gratia &c.* Veuiens ad nos honestus & discretus uir dominus *Marcwardus*, collegii siue *capituli* sancti Nycolai *Stendal.* decanus, capellanus noster dilectus nobis eorundem nomine, quod ipsis ipsorum iura, *priuilegia*, gratias, concessiones, libertates, immunitates & donationes quascunque per *magnificos principes marchiones Brandenburgenses*, predecessores nostros dilectos bone recordationis, datas concessas, data seu concessa, ex beniuolentie nostre gratie confirmare, ratificare & approbare dignaremur, humiliter supplicauit. Cuius quidem iustis & rationabilibus petitionibus iuxta uota annuimus & duximus annuendum, ipsi *capitulo* & collegio predictis, ob diuine remunerationis respectum & ob singularem, quem ipsis gessimus & gerimus, fauorem. *Confirmamus*, *ratificamus* & *approbamus* omnia iura, *priuilegia*, gratias, concessiones, libertates, immunitates & donationes per *magnificos principes marchiones Brandenburgenses*, predecessores nostros dilectos, ut premittitur, etiam per nos rite datas concessas, data seu concessa, presentium *testimonio literarum.* Recipientes insuper Capitulum & collegium prenotatum, cum rebus bonis & pertinentiis ipsorum uniuersis, in nostre *tuitionis* & *defensionis* presidium singulare, sic quod ipsa a *turbationibus* & *inuasionibus* illicitis pro ipsorum iure confouere uolumus & efficere prout poterimus confoueri. In cuius &c. *Testes*, dominus Io. de *Buch*, Io. *Husener* prepositus, Gervvinus de *Bernaw*, Thidericus de *Zickow*, Hasso de *Wedel.*

Confirmatio priuilegiorum *cappituli sancti Nycolai Ecclesiae* Stendalensis.

Concessorum a magnificis principibus praedecessoribus.

Promissa protectione *singulari.*

Testes.

NVM.

NVM. LVI.

Inueſtitura de Oſterholz, *cum iudicio ſupremo & infimo.*

ANno domini M CCC XXXVII. quarta feria poſt Iacobi apoſtoli. Contulimus & preſentibus conferimus ſtrenuo uiro Hermanno de *Swerzenholze* ſuisque ueris legitimis heredibus curiam dictam *Oſterholze*, cum *ſupremo & infimo iudicio*, nec non cum ſingulis & uniuerſis ceteris ſuis *ſeruitio dextrarii* & *pheode* caſtrenſi duntaxat exceptis eo modo, forma, iure, *conſwetudine*, quibus ipſam curiam ſtrenuus uir, Gerhardus de *Arnburg*, tenuit & poſſedit quiete & pacifice poſſidendam. Annuimus enim, quod idem Gerhardus de *Arnburg* dictum *dextrarii ſeruicium* & *phsodum caſtrenſe*, ſuper dicta curia habitum ſuper uillam & curiam dictam *Storkowe* tranſpoſuit & tranſtulit, ſicut nos de dicta uilla & curia ſeruire tenetur, ſicuti prius de priori curia tenebatur. In cuius &c. Teſtes.

Seruitio dextrarii *&* feudo *caſtrenſi.*

De loco in alium translato.

NVM. LVII.

Collatio LXX. fruſtorum annuorum redituum in theoloneo Snakenburg *domino Io. de* Buch *& Tydrico de* Kyrkowe, *an.* 1337.

ANno domini M CCC XXXVII. in octaua beati Iacobi apoſtoli. LVD. Contulimus & preſentibus conferimus ſtrenuis uiris domino Io. de *Buch*, *capitaneo* noſtro dilecto, nec non Dyterico de *Kirkow* generi ſuo, nec non ipſorum ueris legitimis heredibus, fidelibus noſtris, dilectis in *theoloneo* noſtro *Snakenborg*, ſeptuaginta fruſta denariorum *brandenb.* in uilla dicta *Welle*, ſedecim fruſta denariorum brandinb. annue penſionis ſine impedimento quiete & pacifice poſſidenda. Debebimus etiam & uolumus domino Ioh de *Buch* & dicto de *Kirkowe* ipſorumque ueris heredibus predictis, defectum, ſi quem in predicto *teheloneo* paterentur

in

in ceteris nostris *munitionibus* & *reddituum* deriuationibus dum petierint integraliter restaurare. Damus etiam ipsis idipsum *thcolonium* ex quo in loco consvveto uidelicet *Snakenburg*, caute & tute recipi non poterit, nec colligi ad alium competentem nobis & ipsis locum transponendi liberam facultatem. In cuius &c.

NVM. LVIII.

LVD. &c. Vniuersis presentia uisuris salutem in Domino & non testante Apostolo, qui parce seminat, parce etiam metet & qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus etiam metet uitam eternam. Nos ergo ob spem remunerationis eterne animeque nostre nec non progenitorum heredumque nostrorum animarum salutem diuini cultum officii in *terrarum nostrarum* dominio ampliare salubriter cupientes pro nobis *heredibus* & successoribus nostris religiosis uiris fratribus ordinis *heremitarum* sancti *Augustini* concedimus licenciam & assensum: ut in opido nostro *Saltwedel* in situ & area ipsis competenti, prout eam potuerint comparare, *Nouam domum* seu *conuentum* predicti ordinis recipere & construere ualeant ibique libere hereditare. Vtentes quemadmodum in aliis ciuitatibus uel opidis in quibus hinc ante dicti fratres omnibus gratiis & *priuilegiis* ac immunitatibus tam a sede *apostolita*, quam *principibus* eisdem fratribus indultis prius & consvvetis. Datum *Iericho*, anno domini M CCC XXXVI. feria III. post diem beati Iacobi apostoli.

Licentia data fratribus Augustinensibus *ad cogendum nouum conuentum in ciuitate* Saltwedel.

Datum 1336.

NVM. LIX.

NOuerint &c. Quod nos Lud. &c. Approbauimus, ratificauimus, approbamus, ratificamus,

Ratificatio cuiusdam collationis

facta per ducem Brun *swicensem ciuibus in* Stendal, *nobilibus de Luton.*

mus presentibus & laudamus collationem per *magnificum principem* OTTONEM, *ducem Brunswicensem*, auunculum nostrum dilectum, factam discretis uiris *Rulkoni*, *Mersoni* & *Ekloni*, dictis de *Luton* fratribus ipsorumque ueris heredibus ciuitatis Stendal *ciuibus*, super sex frustis cum dimidio in uilla dicta *Lutken Swarcelose* cum singulis & uniuersis ipsorum pertinentiis, perpetue quiete & pacifice possidendis. Volentes ipsam collationem sub modis forma & conditionibus, prout per ipsum ducem *Ottonem*, auunculum nostrum dilectum, primum facta ratam tenere pariter atque gratam. In cuius &c. *Testes*, D. Io. de *Buch*, A. Pincerna *Bambrecht*. *Datum* anno domini M CCC XXXVII. in crastino exaltationis sancte crucis.

Testes. *Datum* *1337.*

NVM. LX.

Appropriatio curie in uilla Ghor *cum tribus mansis, ciuibus in* Stendal *nobilibus.*

IN nomine Domini &c. Vt ea que sub tempore &c. Hinc est quod nos LVD. &c. Quod discretis uiris Henrico dicto *iungere*, *Menzkino* eius genero eorumque ueris heredibus & legitimis ciuibus de *Stendal*, fidelibus nostris dilectis *curiam* cum tribus mansis in uilla *Gor*, quam cum dictis tribus mansis ab illis de *Ghor* per pecuniam propriam rationabiliter comparauerunt & emerunt, damus & *appropriamus* cum omni iure proprietate summo atque ymo cum omni *seruitio* quocunque nomine confecta cum omni precaria omnique *decima maiori* ac *minuta* sine omni periculo ac impedimento perpetuis temporibus pacifice possidendam. Damus dictam curiam cum prenominatis tribus mansis ob animarum suarum salutem *ecclesiasticis* & diuinis cultibus uolumus applicare. *Renunciamus* etiam pro

nobis

nobis ac nostris successoribus in bonis supradictis omni iuri, actioni & impetitioni nobisque nunc competentibus uel que nobis in eisdem competere possent aliqualiter in futurum. In cuius &c. *Testes* Altmannus de *Deygenberge*, Iohannes *Husener*, camere nostre magister milites Wolf. Io. plebanus in *Kungelsberg*, Nyc. Oldan ciuis in *Premzla*, Adam ciuis in *Poswalc*, cum ceteris pluribus fide dignis. *Datum* Vrankenuurt, anno domini M CCC XXXVIII. in die beati Kyliani martiris.

Testes. *Datum 1338.*

NVM. LXI.

IN nomine domini &c. Vt ea que sub tempore &c. Hinc est quod nos *Lud.* &c. Quod, diuine remunerationis intuitu, ac predecessorum nostrorum animarum ob respectum deuotis in Christo personis nobis dilectis sanctimonialibus claustri *Nyendorp*, bona infra scripta uidelicet *curiam* cum quatuor *mansis* in uilla *Bodingen* cum propria pecunia rationaliter comparauerunt & emerunt, damus & appropriamus cum omni iure *proprietate* summo atque *ymo* cum omni *seruitio* quocunque nomine censeatur, cum omni *precaria* omnique *decima maiori* ac *minuta* sine omni periculo ac impedimento, sicut in priori priuilegio *registratum*. *Testes* eidem sunt in predicto. Datum in *Susin* in die Odalrici.

Appropriatio curie cum quatuor mansis in uilla Bodingen *sanctimonialibus in* Nyendorp.

Testes.

NVM. LXII.

NOuerint &c. Quod in *nostri* ac *testium* infra scriptorum presentia sub anno domini M CCC XXXVIII. feria V. proxima post festum Natiuitatis Marie in ciuitate nostra *Eterswald* honestus miles dominus Io. de *Buch*, *Capitaneus* noster

Computatio rationum Iohannis de Buch *facta in* Oterswald *an. 1338.*

ſter dilectus, conſtitutus de omnibus expoſitis & perceptis per eundem ſpecialiter autem de *quadringentis & quadraginta duabus marcis brandinb. argenti & ponderis*, quas uti noſtre conſtat noticie percepit & de percepto *theoloneo in Snakenborc*, cuius ſumma ad *quadringentas* & XXV. marcas argenti parati ſe extendit, nobis iuxta legitime computationis debitum fecerat rationem. *Remanſimus* ſiquidem & preſentibus remanemus ſibi & ſuis ueris heredibus, ſi ſibi per nos ſatisfactum non fuerit, ultra omnia percepta & expoſita per totum noſtrum *dominium* a die, quo ipſum in noſtrum conſtituimus *capitaneum* in *mille* & *ducentis* & XXXIII. marcis argenti ſepe dicti & *ponderis* & ſpecialiter in LX. marcis argenti pretacti & CXL. *talentis* denariorum *Brand.* obligati. Summa tamen pecunie, pro qua ſibi noſtre *munitiones*, ſciente domino noſtro *Imperatore*, progenitore noſtro ſiſtunt obligate non diminuta. *Teſtes* huius prepoſitus *Bernowenſis* Yſoltfuder, Beringerus *Heylo*, *Huſener*, *Bombrecht*, Tylo *Rutenic*, Henricus *Sparro* milites, Io. *plebanus* in Kungeſeis, Haſſo de *Wedel*, Ty Brederlo, S. Wolf, *Ny Quitzowe*, Arn *Graber conſiliarii* & *officiarii* noſtri dilecti fideles. In cuius &c. Datum anno die loco prenarratis.

442. marcis

pro Snakenb. teloneo 425. marcis.

Reſtante obligatione principali 1233. marcar. & oppignorator. Caeſaris conſenſu.

Teſtes.

Conſiliarii & officicati poſt nobiles militis.

NVM. LXIII.

Foedus cum KNESEBEKIIS *aduerſus* Ottonem D. BRVNSVICENSEM.

WIr LVDOWIC &c. Bekennen in diſem gegenwerdegen Briue, dat wi haben gnomen tu *geſinde* vnd in vnſe *beſchirmunge* di erbern lute di heyte von dem *Knyſebecke*, vnd wollen ſi *vordeydingen* wider alle di ſi vor unrechten wollen, ſonderlich wider vnſern *Omen, Herzogen* OTTEN *von Luneburg*, des ſolen ſi vns wider helpen mit allen

len iren *Sloten* vnd *vesten*, die si haben wider alle di vns hindern wollen, ſunderlich alleyne wider den vorbenomden *Herzogen* von *Luneborg* vnſirm *Omen.* Vnd ſi ſcholen ouch tyn mit vns vur eyn hus, da ſcholen wi tu ſenden ten man mit *helmen* vnd XL. mit *gleiuen*, wes die vor dem huſe bedoruen an ſpiſe, dat ſcolen en di von *Knyſebecke* ſchapen, ſwes ſi den den werden neymen an *roue* oder an *digniſſe* dat ſcolen ſi vns halue abſtan an der koſt ſwat dar ober lopet, da ſtet in vor vnſe *hoptman*, her *Jan* von *Buch*, dat wi en dat gutlic willen gelden. Gene vns got *englucke* dat wi dat *hus* gewinnen, dat ſcoldin wi *halue* vnd Sie halue beſitzen, dat ſolde wi vn vnd ſi vns glicke *burcgude* dun als eyn herre ſinen *mannen* vnd eyn *man ſinen rechten herren*. Diſer dinge Tuge ſint her Jan von *Buch*, vnd Otte der *elder* herre tu *Ylburg*, der von *Yſeltfriden*, Jo. *Huſener* vnſe kammermeyſter, *Bonbrecht* ſchenke, Beringer Heyle *Ritter*. In cuius &c. *Datum* TEMPLIN anno domini M CCC XXXVIII. dom. die ante natiuitatem beate Marie uirginis.

Cum lege & ratione militari.

NVM. LXIV.

WIr LVDOWIG &c. bekennen vnd betugen an diſem oppen brife vor alle den, di diſen brif ſeyhen ader horen, dat wi dat gut dar wi mit dem duchtegen riddere, her Erenbrechte von *Rincdorpe* vm krigenten dat ſint neygende halp ſtucke *geldes* in dem dorpe to *Getlinge*, andere bede dem vorgenanten *riddere* vnd ſinen rechten erſen, heiben gelaten vnd laten an diſem brife, alſo dat wi ader vnſe *erſen* vnd ouch vnſe *nachkomelinge* dat vorgeſproche gut von dem vorgenanten *riddere* ader von ſinen erſen mogen *loſen*

Dimiſſio IX fruſtorum reddituum Ernberto de Ryncdorp *in* Getlingen.

Qui eques, *riddere*.

sen vor *fechtich* margk, alſo wenne wie on dat gelt geyfen, ſo ſal dat gut vnſe ſi, di ſeluen macht ſullen ouch vſe nackomelinge genclichen heiben. Datum *Witſtok* anno domini M CCC XXXVII. die Stephani prothomartiris.

VVitſtok 1337.

NVM. LXV.

Translatio ſacri collegii de Boſter *ad ciuitatem* Sehuſen *1337.*

IN nomine domini amen. LVD. &c. Singulis & uniuerſis &c. Honorabilibus & *deodicatis* ſummo creatori continuatis uicibus obſeruantibus perſonis beneficio munimenti ſiue firmatis deſtitutis eccleſie cuius *dampna* grauiſſima poſſent incidere - - capitalemque egeſtatis inopie lapſum illabi, quod exinde *minorari* & *annullari* poſſet ſeruitus altiſſimi genitoris tenebitur ſollicitudo gubernantis principatum principis his de loco munito & tuto in quo ſaluis & conſeruatis rebus ipſorum altiſſimo famulari continue ualeant ſalubriter prouidere. Sane cum collegium & capitulum ſancti *Nycolai* in *Boſter* iam dudum anteactis temporibus a fundationis ſue hora in *campi planitie* in locoque non munito per bone recordationis fundatores ipſius, debitos pia deuotione motos fundatum ſit pariter & dotatum, eoque talia perpeſſum eſt *nocumenta* & *dampna* grauia, quod exinde uerebatur omnipotenti domino diuinum ad exhibendum obſequium, deperire. *Damus*, *donauimus*, dedimus & conceſſimus ex beniuolentia mentis noſtre dicti collegii & capituli, *prelatis* & *canonicis deuotis noſtris dilectis*, idipſum collegium & capitulum de dicto loco *Boſter* ad ciuitatem noſtram *Sehuſen*, ſine quolibet impedimento *tranſponendi* & *transferendi* liberam & plenariam facultatem. Volentes, ipſos prelatos, canonicos, uicarios & *prebendales* in ipſa ciuitate ſin-

te ſingulis & uniuerſis iuribus, commodis, honoribus, priuilegiis, immunitatibus, libertatibus, gratiis & conceſſionibus, quibus in prenominato loco *Boſter* prediti fuerant & priuilegiati ſibi tamen, quod prelati & canonici preſentes & etiam ſuccedentes prediti circa & prope eccleſiam *parochialem* corporalem *reſidentiam* faciant libere gaudere poſſint adque frui, dummodo tamen canonicorum *reſidentia* ſine leſione ciuium fuerit & ſine nocumento prehabite ciuitatis. Transferentes etiam in collegium & capitulum predicta, ut eo frequentiorem noſtri heredum & ſucceſſorum noſtrorum habeant memoriam ſalutarem prepoſituram & eccleſiam ciuitatis noſtre predicte, quas ipſis ex certa noſtra ſcientia *incorporauimus* cum uniuerſis ipſarum pertinentiis *corporamus & appropriamus*, dum primum per deceſſum uel reſignationem honeſti uiri *domini* C. de *Buch*, nunc prepoſituram & eccleſiam predictas poſſidentis uacauerit perpetuis temporibus poſſidenda. Pro qua quidem prepoſiture & eccleſie prehabitarum incorporatione & appropriatione & etiam collegii & capituli premiſſorum translatione & tranſpoſitione. *Reſeruamus* nobis heredibus & ſucceſſoribus noſtris *preſentationem* & *collationem* omnium *prelaturarum dignitatum* & *prebendarum* collegii & capituli ſepe habitorum ſine prelatorum & canonicorum *preſentium* & *ſuccedentium* contradictione. Sic quod nos heredes uel ſucceſſores noſtri habemus & habebunt ipſas prelaturas dignitates & prebendas debito *uacationis* tempore manu conferre & ad eas perpetuis temporibus dum uacauerint preſentare omnimodam & liberam facultatem. In cuius &c. *Teſtes* Buch, *Zippelingen*, H. *Aluensleben* milites Otto de *Ylburg*,

Reſeruato principibus iure CONFERENDI praelaturas, dignitates, praebendas.

Teſtes.

burg prepositus de *Bernowe* &c. *Datum* in ciuitate predicta anno domini M CCC XXXVII. in die beati Gally.

Seebusen 1337.

NVM. LXVI.

Collatio VIII frustorum in uilla Arnsberg *Ny. & Rulkino de* BYSMARCK, *ciuibus nobilibus in* Stendal. *Precaria.*

NOuerint &c. Quod nos LVD. &c. Tenebimur debemus & uolumus discretis uiris Nycolao & Rulekino fratribus dictis *Bysmark*, ciuitatis nostre *Steindal* ciuibus fidelibus nostris dilectis conferre in censu de *precaria* uille dicte *Arnsberg* octo frusta cum dimidio annue pensionis, dum primum dictorum reddituum collatio ad nos per *magnifici principis* OTTONIS *ducis Brunswicensis sororii nostri karissimi* decessum deuoluta fuerit quiete & pacifice possidenda. Reseruata tamen nobis heredibus & successoribus nostris dum uolumus uel uoluerint dictos redditus pro octuaginta marcis argenti minus duabis marcis *redimendi* plenaria facultate. In cuius &c.

Saluo iure reluendi.

NVM. LXVII.

Venia aetatis concessa an. 1339. impuberi, Ioan. de Buch.

LVD &c. singulis & uniuersis &c. Beniuolentia nostra *principis* poterit si decreuerit prolem *impuberem* nondum *etatis debite* existentem habilitare *defectumque etatis* sue supplere & adeo habilem facere ac si ad annos sue discretionis omnimode peruenisset. Sane cum *Iohannes* filius nobilis uiri Iohannis de *Buch* capitanei nostri *generalis* dilecti *impuber* & *minor annis* existens sibi cum instantia defectum etatis sue per nos requisierit *adimpleri*, ipsius requisitionibus instantibus annuimus iuxta uota premissum defectum sibi ex *mera beniuolentia auctoritate* & consensu *serenissimi domini domini* LVDOWICI *Romani Imperatoris patris nostri karissimi* & etiam *uirtute propria* supplemus

uirtute principis *propria*, *non aliena* imperatoris.

plemus & habilitamus eundem ad omnes actus faciendos ac si maturo & *debito etatis spatio potiretur.* Ita quod sit sui iuris & quod neque sub nostra neque suorum agnatorum *tutela* supponatur *inuitus.* Volentes etiam quod milites & militares ceterique quicunque ab ipso domino Iohanne de *Buch* predicto *infeodati* & *feoda* habentes, si eundem dominum Iohannem de *Buch* decedere, quod absit contigerit, statim *feoda sua* ab ipso *Iohanne* filio suo recipiant & teneant sibique tamquam domino suo fideliter obediant & intendant. Debemus etiam ab ipso *Iohanne* suisque fratribus, si quos habuerit, si dominus Iohannes ipsius progenitor, quod absit decesserit, *militia*, *remunitiones*, *castra & bona quecunque* sibi per nos & nostro nomine obligata reemere dum uolumus pro summa & quantitate in literis suis contentis & secundum continentiam earundem. Si uero ipse Iohannes fratribus non derelictis decederet, ex tunc a *filiabus* ipsius domini Iohannis castra munitiones & bona predicta *reemere* poterimus dum uoluerimus heredesque & successores nostri poterunt, dum uoluerint, pro quantitate in ipsarum literis contenta qualem etiam prerogatiuam cum fratribus si quos habuerint in proprietate predicti domini Iohannis contra *sorores* erogamus, contradictione qualibet quiescente. Contulimus etiam sibi suisque ueris heredibus & presentibus conferimus *mericam* dictam uulgariter *dy lutege heyde* cum singulis suis pertinentiis & distinctionibus, que de *fossato* usque ad *litus* aque dicte *Tanger* procedunt & a nemore *Tanger* usque ad *Albiam* diriguntur, quam etiam pro CCC. marcis argenti *Brandenb.* reemere poterimus ab ipso uel suis heredibus quibuscunque per

Effectus huius ueniae: in feudis, militia, rebusque aliis.

 modum

modum ſuperius expreſſum heredesque & ſucceſſores noſtri poterunt, dum de ipſorum fuerit beneplacito uoluntatis. Reſeruamus tamen nobis nemus *Tanger ſclauicalemque uillam* dictam *Schelдorp* cum ceteris bonis nunc in ipſa *merica* uacantibus & nobis pertinentibus & per deceſſum generoſi principis OTTONIS *ducis* BRVNSWICENSIS *auunculi noſtri kariſſimi* ad nos libere deuoluendis. Non debebit etiam nec poterit *deuolutio* predicta ſibi ſuisque heredibus natis uel naſcituris in bonis ipſius *merice* propriis uel *pheodalibus* ab ipſo procedentibus preiudicium uel nocumentum aliquod inducere uel inferre. Debebit etiam ſibi ſuisque heredibus edificia molendini, quod edificare intra muros ciuitatis *Wyttenberge* proponit *ſtructuramque* in caſtro ciuitatis ipſius euidenter factam exſolutionis & redemptionis tempore dum ipſam ciuitatem cum ſuis pertinentiis *reemere* uoluimus per *eſtimationem* proborum per nos utrobique aſſumendorum integraliter reſarcire. Debebit etiam dictus dominus *Iohannes* uel heredes ſui medietatem *theolonei* in *Snakenburg* tenere quousque ſumma mille marcarum argenti brandinb. in qua ſibi tenemur omnimode perſoluatur. Nolumus etiam deputationes, ſi que per nos fierent, uidelicet ſi alicui aliquam immediate partis nunc deputaremus quantitatem in ipſius parte quouis modo uel aliqualiter derogare. In cuius &c. *Teſtes* frater Henricus de *Zeyplingen*, Henricus *Ryſchach*, Beringerus Heylo, *Bombrecht* pincerna cum ceteris. *Datum Frankinuurt* anno domini MCCC XXXIX. feria IIII. ante diem Palmarum.

Mortuo Brunſuic. D. aperta feuda March. Brand.

Reluitio:

VVyttenberg,

Snakenberg.

Teſtes.

Frankinuurt 1339.

NVM.

NVM. LXVIII.

LVDOWICVS &c. Honorabilibus uiris &c. preposito decano totique capitulo collegii in *Stendal* &c. Cum personis *ecclesiasticis* pro salute fidelium altissimo iugiter ministrantibus defectum corporalem patientibus & maxime *collegiis nondum sufficienter dotatis* teneatur ex debito sollicitudo principis, sub cuius *datione* siue *dominio* locata sunt, decenter ut eo affectuosius pro saluatione fundatorum benefacientium & fidelium deum dominum inuocare ualeant in necessariis condecentibus prouidere. Sane cum uos per *generosum & magnificum principem* bone recordationis ALBERTVM *marchionem Brandenburgensem* & per *nobilem uirum Henricum comitem de* GARDELEVE, minus sufficienter dotati seu fundati sitis ut uerius cognouimus, occasione cuius christi posset seruitus si non caueretur subsidioso remedio minorari uobis presentibus & etiam succedentibus ex beniuolentia mentis nostre singularis defectum eundem ob perpetuam bone recordationis *Marchionum Brandenburgensium predecessorum nostrorum*, nec non heredum & successorum nostrorum memoriam gratiose supplere uolentes, uobis & uniuersis uestris successoribus, animo deliberato, maturoque prehabito *consilio damus*, *donamus*, *appropriauimus* & presentibus *appropriamus* Ecclesias *parochiales* ciuitatum nostrarum uidelicet *Prizwalc*, *Kyritz* & *Arnburg* cum singulis & uniuersis ipsarum pertinentiis, iuribus, honoribus, libertatibus, usufructibus & commodis quibuscunque ad ipsas ex debito uel ex consweтudine pertinentibus sine impedimento & impetitione qualibet tenendas, habendas & pacifice perpetue possidendas. Confirmamus etiam appro-

Appropriatio ecclesiarum Kyritz, Prizwalk *&* Arnburg, *facta Capitulo in* Stendal.

Datio s. dominium.

Dos ALBERTI M. Brand. *& Com. de* GARDELEVE

Marchio Parochias *tribuit plures capitulo* Stendaliensi

approbamus & ratificamus, gratiam dationem & appropriationem rite uobis per predecessores nostros *marchiones Brandenburgenses* felicis memorie *Ecclesie parochiali ciuitatis nostre Tangermunde* & altaris sancti Martini in Ecclesia collegii uestri siti factam dummodo ipsa ecclesia una cum altari predicto sub conditionibus Ecclesiarum superius remaneat expressarum. Renunciantes pro nobis heredibus & successoribus nostris omni *actioni* & *iuri*, quod nobis circa premissas *ecclesias* & ipsum *altare* cum ipsarum & ipsius pertinentiis, hactenus conpetebat id ipsum in uos & successores uestros uniuersos omnimode & libere transferendo. Tali tamen conditione interposita uel adiecta. Quod nos heredes & successores nostri habebimus & habebunt sine omni uestra contradictione & oppositione singulas & uniuersas *prelaturas dignitates & prebendas* dicti uestri collegii, qualitercunque nominatas decanatu uero sub conditione prout sequitur duntaxat excepto sue uacationis tempore conferendi de manu personis ydoneis porrigendi perpetue plenariam & liberam facultatem. Annuimus etiam uobis ex beneficio fauoris singularis. Quod cum *decanatus* ecclesie uestre uacuerit, quod uniformiter uel *maior* & *sanior* pars ex uobis sub iuramento super eo prestito de persona *discretiori & conpetentiori ecclesie intra quindene spatium* uidere ad nostramque *presentiam* deferre ualeatis. Ex tunc cognita ipsius discretione ad ipsam dignitatem decanatus cum sollempnitatibus consvvetis & debitis si que adhibende sunt personam ad nos per uos delatam tenemur & uolumus presentare. Quod si infra dictam *quindenam* per uos non fieret, tunc sine uestri contradictione uobis personam ydoneam

Tangermunden.

Iure conferendi praelaturas *saluo* marchionibus BRAND.

Decanatu a maiori parte collato.

Praesente marchione formula iurisiurandi.

am ad dictum *decanatum* cui obedientiam ut moris est facere debebitis, debebimus & poterimus pro nostre uoluntatis beneplacito *presentare*. Transferentes etiam omnia superius expressa ad nos spectantia in nostros heredes & successores ad ipsos uolumus deriuari. In cuius &c. *Testes* frater Henricus *Zcypplingen*, *Beringerus Heylo*, *Bombrecht* pincerna cum ceteris. Datum *Frankinuurth* anno domini M CCC XXXVIII. in die conuersionis sancti Pauli.

Iure deuolutionis saluo.

Testes.

Frankinu. 1338.

NVM. LXIX.

ANno domini M CCC XXXVII. in die beati Viti. LVD. &c. In restaurum & recompensam octuaginta sex frustorum nobis per strenuum uirum dictum de *Kyrchowe* dilectum nostrum fidelem ad partem castri *Bezenburg*, quondam sui nobis datorum & presentatorum sibi strenuoque militi domino Iohanni de *Buch* capitaneo nostro dilecto ipsorumque heredibus legitimis contulimus & conferimus XVI. frusta in precaria uille dicte Welle & in theoloneo nostro Snakenburg septuaginta frusta annuorum reddituum, uasallagium quoque strenuorum uirorum Henrici militis dicti *Zillink* super XXX. frustis & seruitio de *Redigdstorp*, super XXXII. frustis & *seruitio* quod ipsis in *recompensam* similis *uasallagii* nobis ad dictam partem castri prenotati damus, concedimus & presentibus deputamus. Nunciantes predictos de fidelitate nobis occasione dictorum bonorum *feodalium* debita omnimode solutos ipsam in predictum Dytericum de *Kirchowe*, dominum Iohannem de *Buch*, ipsorumque heredes, ex mera nostre mentis beniuolentia transferendo. In cuius &c. Testes *Buch*, *Gusso*, *Hasso*, Otto *Ylburg*, Her-

Collatio XVI. frustorum in uilla Welle *Dyterico de* Kerkow *& domino Io. de* Buch.

Testes.

Hermannus *Brantzo* cum ceteris. *Reemptio* que tacta fuisse debuisset non est tacta.

NVM. LXX.

Super III medio manso in uilla Odenthun *C. dicto* Flegel.

ANno domini MCCCXXXVII. in crastino sancti Viti. Contulimus & presentibus conferimus *strenuo* uiro Conrado dicto *Flegel* dilecto nostro fideli tertium medium mansum in uilla *Odenthun* dicta cum ipsorum pertinentiis, sic quod nobis de eisdem obsequi debebit, prout ceteri nostri uasalli & subditi bona sua *deseruire* consweuerunr perpetue & pacifice possidenda. In cuius &c. *Testes Buch*, *Gusso*, *Otto Ylburg* cum ceteris.

NVM. LXXI.

Collatio uille Warburg *- - dictu* Heken *fratribus ciuibus in Stendal.*

Coniuncta manus.

Ciues nobiles in Stendal.

Feudale seruitium
1) dextrarii.
2) curruum.

NOuerint &c. Quod nos LVD. &c. Contulimus & presentibus conferimus insolidum & ad *manum coniunctam* discretis uiris Gerekino, Iohanni Heynoni, Bertoldo & Eckehardo fratribus quondam Heynonis *Heken* nobis dilecti bone recordationis *filiis* ipsorumque ueris & legitimis heredibus ciuitatis *Stendal ciuibus* fidelibus nostris dilectis *iusti feodi* titulo uillam dictam WARBVRG, prope ciuitatem *Stendal* predictam sitam cum omni iure commodo utilitate, libertate & gratia ad hanc ex debito uel ex iure pertinentibus cum *pascuis*, *pratis*, *censu*, *agris*, *lignis*, *decima minuta*, *iure patronatus* ecclesie *superiori* & *inferiori iudicio* cum *precaria* tam *denariorum* quam *frumenti* absque quolibet *dextrarii* & *curruum seruitio* cum uniuersis suis distinctionibus & cum uniuersis bonis *feodalibus* siue propriis que ad prenotatam uillam pertinent & debite pertinere consweuerunt ab antiquo quiete pacifice & sine

omni

omni inpedimento eo modo forma & conditione quibus prenotati ciues bona sua *pheodalia* possidere sunt soliti possidenda. In cuius TESTES Dux de *Tecka*, *Buch*, *Husener*, *Bonbrecht*. DATVM Brandenb. anno domini M CCC XXX. nono in crastino Margarete. *Testes: D de Tek.* Brandeb. *1339.*

NVM. LXXII.

LVD. &c. Saluberrimum animarum remedium fore credimus deodicatis locis rerum subuentionibus utiliter intendere, ubi continua devotius exhibentur & exhiberi poterint obsequia altissimo domino & omnium creatori. Sane cum nos ista pia consideratione moueamur & moti simus, ob dei laudem & gloriose uirginis matris sue honorem ob salutemque bone recordationis animarum predecessorum nostrorum *marchionum Brandenb.* nostri heredum & posterorum nostrorum ob perpetuamque memoriam strenui uiri Alberti de *Molndorp* dilecti nostri, per Beringerum de *Reydingsdorp* occisum, appropriauimus & presentibus appropriamus VII. frusta annuorum reddituum in censu mansorum uille dicte *tu dem schilde*, sita altari in ecclesia uille *Lube*, per strenuos uiros Beringerum & Gerkinum de *Reydigsdorp* nobis dilectos dotato & fundato sibi quod in ea christi seruitus perpetuis exerceatur temporibus ob iugem memoriam strenuorum uirorum *Gerkini* & *Beringeri* patrum dictorum de *Redigsdorp* dicti altaris fundatorum presentium euidentia literarum. In cuius TESTES comes Guntherus de *Suuartzburg*, Io. de *Buch*, Io. *Husener*, *Bombrecht* pincerna cum ceteris. Datum BERLIN anno domini M CCC XXXIX. feria II. post diem *Bonifacii* episcopi.

Appropriatio VII. frustorum in censu mansorum uille tu dem SCHILDE *an. 1339.*

Moellendorf

Testes. Berlin. 1339.

NVM.

NVM. LXXIII.

Super II. frustis in moneta Stendal.

ANno domini MCCCXL. Contulimus & presentibus conferimus discreto uiro *Lentzkino* Renchen suisque ueris & legitimis heredibus II. frusta annue *decimationis* siue *pensionis* in moneta ciuitatis nostre *Stendal*, perpetue quiete & pacifice possidenda. Approbamus etiam *collationem* per nos in eisdem redditibus sibi tempore dum primum partes *marchie* uidelicet terre nostre attingimus rite factam.

NVM. LXXIV.

Collatio uille Magsdorp *conthorali Io. de* Buch *an.* 1340.

in dotalitium.

cum uasallatu, pheodis, militum, militarium.

Testes.

NOuerint &c. Quod *nos* LVDOWICVS &c. Contulimus & presentibus conferimus honeste matrone *Mechtildi*, nobilis *uiri domini Iohan. de* BVCH *capitanei nostri dilecti conthorali* legitime ueri & iusti DOTALICII nomine uillam dictam *grozen Magsdorp* cum omni iure utilitate honore usu commodo & gratia cum *iure patronatus* ecclesie & generaliter cum omnibus pertinentiis dicte uille ex debito uel ex iure pertinentiis *uasallatu* & *pheodiis militum* & *militarium* duntaxat exceptis que predictus dominus *Io.* ipse cum heredibus suis capacibus reseruauit sine inquietatione qualibet quoad uixerit pacifice possidenda. Confirmamus, ratificamus, approbamus & ratam habere & haberi uolumus, gratiam siue donationem prenominate *Mechthildi* in castro curia siue uilla dicta *Buch* sub uniuersis modis conditionibus & formis coram *generoso principe* OTTONE *duci Brunswicensi* auunculo nostro dilecto sibi *factis uasallatu* & *pheodiis* etiam exceptis sine lesione qualibet etiam quoad uixerit obtinendam. In cuius &c. TESTES Guntherus de *Swarzburg*, Io. *Husener*, Richardus de *Dame*, Beringerus *Helo*, Wil-

Wilhelmus *Bonbrecht* &c. Datum BERLIN anno domini MCCC quadragesimo dominica, qua cantatur, circunderunt me. Berlin 1340.

NVM. LXXV.

LVDOWICVS &c. *Nobili uiro domino Io. de* BVCH sincere sibi dilecto, gratiam, s. & o. Ob fidei & puritatis in vobis compertam constantiam, vos heredesque vestros cum castro & opido BVCH cum ipsorum debitis pertinentiis in nostram recepimus & presentibus recipimus *tuitionem* & *defensionem* contra quoslibet illicitos vestros *inuasores* vobis inferre conantes violentiam seu iacturas. Volentes vos de predicta munitione ut premittitur pro *Iure vestro* cuius plenam autoritatem & posse nobis reseruamus & habere uolumus contra ipsos inuasores quoslibet indebitos fideliter defensare. Debebit etiam idipsum castrum cum opido vt prescriptum est nobis & *officiatis nostris* in singulis nostris necessitatibus quomodocunque euenientibus contra quemlibet hominem personam & personas cuiuscunque status uel conditionis fuerit *patere promptius* & patere. In cuius &c. *Testes* comes de *Swarzburg*, Henricus de *Rischach*, Beringerus *Hele* cum ceteris. *Datum* TEMPLIN anno domini MCCC XL. feria sexta ante dominicam qua cantatur Letare.

Super tuitione opidi & castri BVCH *1340.*

Testes.

Templin 1340.

NVM. LXXVI.

WIr LVDOWICH &c. bekennen &c. Wer daz kein *Rober* oder ken ander man vnsern Bürgern von *Sebusen* icht neme waz daz were vnd wer der were vnd iageten si nach vnd der *slugen* si der keynen oder teten in anders keynen schaden daran solden si ken vns nicht getan ha-

Sehusensibus *data facultas inuasores trucidandi.*

Sine mulcta

ben vnd weren vns dar vmme keiner *Buze* schuldig, wer auch daz si imant *vingen* den solten si behalten vnd nach vnserm *vogte* senden vnd den berechten nach vnsers *vogtes rate* von vnsern wegen dar vber. Datum BRANDENB. anno domini MCCCXL. Sabbato ante Walpurgis &c.

Datum 1340.

NVM. LXXVII.

Receptio in PROTECTIONEM *singularem de* LVDERIZ *&* BORGSTAL *1341.*

ANno domini MCCCXLI. feria II. post diem pasche in SPANDOW recepimus & presentibus recipimus *famosum uirum Arnoldum de* LVDERITZ, militem suosque ueros heredes cum castro ipsorum dicto *Borgstal* in nostre tuitionis ac defensionis presidium singulare. Tali cum conditione, quod nobis cum dicto castro contra quemlibet pro singulis nostris necessitatibus fideliter pareant, obbediant & intendant. Pro quo nos ipsum heredesque suos pro singulis ipsorum indigentiis contra quoslibet fouere pariter & tueri tenebimur etiam exsolutioni & liberationi dicti *castri* si *edificia* sibi nociua ante ipsum constructa fuerint vel si ipsum ab *hostibus circumuallatum* fuerit intendere dum notorie indiguerint & intendi efficere nostro posse. Etiam si castrum predictum nostri nomine uel negotiorum nostrorum occasione ipsum *amittere* continget, quod absit, ex tunc dampnum sic perceptum cum *ducentis marcis argenti brand. & ponderis* sibi tenebimur restaurare. Refundere eos sibi debebimus heredibus & seruitoribus suis nostri nomine sibi seruientibus singula dampna secundum estimationem debitam que in nostro perceperint seruitio & que libera demonstratione poterint declarare. Debemus etiam sibi *anniuersariarum nostrarum* tempore pro quolibet quartali anni ex depacta videlicet

Leges receptionis & fidei praestandae.

Ratione indemni.

delicet si per nos aliqua vel nostri nomine fieri contigerit *XX. argenti brandenburgensis* & ponderis ministrare. Volentes etiam eum cum XII. personis si nos de dicto castro pro nostris vsibus in eo procurandis intermiserimus vel nostri nomine de ipso si *capitaneus* noster intermiserit in expensis congruis prouidere. Promittimus enim singula premissa strenuis viris Conrado de *Luderitz* fratri suo, Nycolao de *Quitzow* & Bernhardo de *Buch* ad manus ipsius *Arnoldi militis* prenotati heredumque suorum nos soli seruatos. In cuius &c. TESTES huius sunt Conradus dux de *Tek*, Henricus de *Rysch*, Io. de *Buch*, Albertus de *Wolfstein* cum ceteris. *Testes.*

NVM. LXXVIII.

Receptio in protectionem ALVENSLEBII *& castri* ARKESLEBEN

WIr LVDOWIG &c. bekennen an dissеme open briue dat wi tu dinste genomen hebben *Hern Henken von* ALVESLEVE vnd Hern *Busse*, sin son Hannes vnd Hennike, ere fetern, wi wollen vnd schollen si irs rechten, vorthedynge kegen alleswen, wy schollen ok sie bi rechte behalden. Sie schollen ok vs to *dinste sitze*, vnde behulpe wese, mit irme *huse*, to *Arkesleue* gegen den von *Brunswig* in dissеme *orloyge*, dat wi nu mit en hebbe, vnd vp allermenlike, an vp den Biscop von *Meydeburg*, eyn gantz jar bi vnseme dinste bliben. Dar vm scholle wi en geben *hundert marg Brandenb. silbers*, di schul sie vp neme, von dem ersten pennyngen die von *dignisse* vt des vorbenanten Hertogen lande geuallen mogen. Wer dat sie vs, vnsen *hobluten*, oder *ammecht luten*, an *spise*, an *vuter*, oder an andir dinge icht wonnen, dat scholen sie ok ut neme, oder an den penningen, die an deme selben *dingnisse* moch-

ea conditione, ut iterum sint auxilio marchioni ad-

uersus D. Brunsuicensem. mochten geualle, wi schullen en ok geuen vrede gut, ires gudes dat to dem huse *Arkesleue* gehort, wörde ır gut durck hates willen *vorbrant*, doch scholde wi en ir *frede* gut vnd wat dar vt geualle mak, laten wolge. Dit vorbenante *frede gut*, scholde wi en geuen vnd halden, to allen *dingnisse*, an disseme *orloyge* bin dissem gantzin Jare, wenne wi dat orloyge an *gripen* von dem

Leges mutui auxilii & reparandi damni. huse to *Arkesleue*, so schal die *kost* die man da *dreyt* vse wesen, ane ire *vrowen*, *dorwertere*, *hoflute* vnd *ackergesinde*, die schollen in irre koste blieben, worde dat hus *vorbuwet*, oder *vorlegen*, so scholde wi *virtik man* mit *helmen* vnd ten *sutzen*, vp dat hus *bekostege* vnd halde, buwethe der *Hertoge* irgende vp irme gute, ider vp herme schaden so en scholde wi vs nicht zonin ider friden mit dem Hertogen dat *buwe* si denne *to broken*, ider en *zonen* vs mit irme willen, wer dat si *verloren worde*, *an vseme dinste*, des got

Tres arbitri 1) episcopus. 2) Rischach. 3) Com. Schwarzenburg. nicht en wolle, so scholde wi en dat wider schaffen, alſo dem erbern herren *Biscope to* BRANDINB. vnd hern *Heinrichen von Rysach* vseme *Houemeister* redelik dunket wese, vnd konden si twei sik nicht vor eynen, so scholde wi dun dat vs graue Gunther von *Swartzburg* dar vmme heytet. Nemen si ok anders eynen redeliken schaden an vseme dinste den schulle wi en herlege also den vor benompten herren redelik dunket wese. Ginge disser *dri eyn abe*, so scholde wi eyn andern so guten binnen vier weken setten. Rorde enegerleyge twissen vs vnd vsen vorbenompten dienern dat sal sta to den drien di da vor sin be-

SPANDOW 1340. nompt Datum SPANDOW anno domini M CCC XL. tertio feria tertia post dominicam Cantate.

NVM.

NVM. LXXIX.

WIr LVDOWIG &c. bekennen vnd betugen in dissеme oppen brife dat wi den *erbern* lüden Wernhere vnd Hinricke von der SCHVLENBORCH vnd eren rechten eruen, dat hus to *Betzendorp*, vnd allet dat, dar tho gehöret, vnd schollen sie *vor dedingen* eres rechten, vnd *behulpen* wesen, vp alle die die si *vorunrechten* wollen. Vnd schollen ok eres rechten *gewaldik* sin gegin alswen, vnd wesen. Di vorgenanden van der *Schulenborch* vnd ere eruen die schollen vs *behol-pen* si vnd wesen vp alle die gegen den it vs not is vnd not worde vnd schal ok vse *oppene hus* wesen, vppe alleswi to allen vsen noden. Dar vmme scholle wi in geuen anderhalf *hundert mark sulbers stendalsch gewiches*, van deme ersten gedingnisse, vnd gelde, dat vs in dessem orloye dat wi hebben mit *Hertogen van* BRVNSWIG geuallen mach, vnd geuellet. Worde ok dat vorgenante hus *verbuet* so scholde wi vnd *schollen* it reden binnen eyme viertes jares, worden si aber die vorgenanten *Wernher*, *Heinrich* oder ere rechten erfnanen ob deme vorgenanten huse belegen so schullen wi si reden binnen vier woken, wurde ok dat selue hus tho *Bepzendorp* verloren oder gewunnen, dez got nicht en wölle, in dessem orloyen dat wi mit dem *Hertogen* VON BRVNSWIG hebben, so scholle wi vs nummer *zonen*, wi en hebben denne ir hus wider gescheppet, oder schollen dun dar vmme wat vns *twei vser man*, dye wi dar tho *kysen* vnd twei *ire frunde*, an beiden siden heylen vnd raten. Tho eyner *bethügunge* so gebbe wi dessen brief mit vseme Insigel laten versigeln. Gegeuen tho *Sehusen* dusent Jar, drihun-

Collatio castri PETZENDORF, Schulenburgus, *qui* erbare *leute*, *protegendi a principe* verunrechten, *iniuriam facere*. *aperturae ius*. Stipendia *promissa uasallis*. *adu*. Brunsuicensem D. *Euictio* castri, *bello amissi*. *Austregarum iudicia*. *Seehusen* 1343.

hundert Jar in dem dri vnd virtigiſtin Jare, an dem dinſtage nach ſanct Vrbans tag.

NVM. LXXX.

FOEDVS *inaequale cum* Brunhorz; Welsleuen; Gardeleuen *aduerſ.* Magdeburg & Brunſuic. WI LVD. &c. bekennen vnd bethügen in deſſem oppene Breue; dat wi den erbar man Gerlof von *Brunhortz*, mit dem huſe to *Anger*, hebbe gnumen in vſe *beſcherniſſe* vnd vrede vnd ſchollen in vordedinge ſeines rechten gegen allermenlich, die en vor *vnrechten* wollen, vnd ſchollen ſines rechten gentzlich, gewaldik ſein. Die vorgenante *Gerlof*, ſchal vns mit deme vorgnanten *huſe*, behulpen ſein vnd weſen vp alſwi, wo wi it bedürfen, an vp den *Biſcop von* MEYDEBORCH. Dar vmme ſcholle wi ime oder den erbern lüden, *Herrn Fritzen* van *Welsleuen*, Heynikin van *Gardeleuen*, vnd Otten van *Oſteren* van ſiner wegen, geuen *anderhalf hundert* marg ſulbers *ſteindalchs* gewichtes, van dem erſten gelde, dat wi van deme vorgenanten huſe tu *Anger* irweruen, oder die vns, von *gedingniſſe*, oder van *geuanghen*, in deſſen *orloye* dat wi hebben mit dem Hertogen van *Brunſwig* allert worden, oder geuallen mogen. In cuius &c. Datum *Sehuſen.*

Promiſſa 1) pecunia. 2) euictione caſtri 3) protectione. Nobiles *audiunt* herrn.

NVM. LXXXI.

PARITIO CASTRI CLÖTZ

ANno, quo ſupra feria quarta ante *Penthecoſten.* Noucrint &c. quod nos &c. Conſiderata & pretenſa fidelitate *ſtrenui militis* ſincere nobis dilecti Geuehardi de *Aluesleue*, ipſum cum caſtro ſuo dicto *Clötz*, cum ſingulis & vniuerſis bonis, ad id ex iure pertinentibus, in *noſtre defenſionis* & *tuitionis* recepimus preſidium ſingulare, volentes ipſum contra quemlibet vel quoslibet *inuaſores* cuiuscunque ſtatus vel conditionis fuerint,

Formula foederis *inaequalis cum* ALVENSLEBIIS, *de protectione ſingulari,*

rint, illicitos & violentos iniuriam & violentiam inferre sibi volentes pro suis iuribus, quorum posse plenum habemus, & habere volumus & quorum omnimodam facultatem nobis reseruamus, dum per ipsum vel ipsius nomine notorie *requisiti* fuerimus *defensare*. Adiicientes, quod si *castrum* prenotatum, occasione & nomine nostri *amitti* vel *perdi*, quod absit, contingeret, ex tunc ad solutionem siue restaurationem castri prenotati per estimationem *quatuor virorum ydoneorum*, duos ex *consilio nostro* ceterosque ex *amicis suis*, de quibus super eo confidentiam gesserit, assumendorum, sibi, suisque veris & legitimis heredibus, tenebimur & volumus obligari. Ceterum si castrum prenotatum obsedi vel circumuallari, vel cum ceteris nouis structuris vel castris ipsi *preiudicialibus*, *preedificari*, quod etiam absit, contingeret, ex tunc dictum castrum, quo ad obsessionem vel circumuallationem, infra *vnius mensis*, a die notificationis nobis facte, spatium, & quo ad *preedificationem* munitionum preiudicialium prenotato castro factorum in spatio *quartalis* vnius anni absoluere & liberare tenebimur & tenemur. Volumus etiam, rixarum & *dissensionum* nostrarum temporibus, si quas inierimus, bonis suis quibuscunque, que nostri *depactata* fuerint nomine, paria & similia bona, hostibus & emulis nostris, a quibus *depactatus* fuerit pertinentiam deputare & sine diminutione qualibet assignare. Premissa igitur consideratione promisit idem Geuehardus de *Aluesleue* debebit & tenebitur nobis & heredibus nostris cum castro *Glötz* prenotato, contra quoslibet, cuiusque conditionis fuerint, dum & quotiens per nos & *officiatos* nostros requisitus fuerit, parere, intendere,

Et euictione castri amissi,

iudicio austregali.

Reparando in damno in castris 1) praeiudicialibus, 2) praeedificatis,

3) bonis depactatis.

conditionibus quibuscunque quiescentibus fideliter obedire. In cuius &c. TESTES dux de *Decka* Guntherus comes de *Swartzburg*, Heinricus de *Rysach* cur. nostre magister, Iohannes de *Buch*, Otto de *Helbe* milites, Gericus *Welf*, Marquardus *Lecerbeck*, Henningus de *Knycebeck* cum ceteris. Datum SEHVSEN, anno quo supra in die beati Vrbani.

Testes.

NVM. LXXXII.

Locatio TELONII HAVELBERGENSIS *facta* Bismarckiis *ciuibus* nobilibus *in Stendal*.

NOuerint &c. Quod nos &c. *Deputauimus* & presentibus deputatis decreuimus strenuo viro Nycolao BYSMARK, ciuitatis Stendal *ciui fideli* nostro dilecto, suisque veris & legitimis heredibus, postquam sex anni continui, quibus predicto *theolonium* ciuitatis nostre *Hauelberg locauimus*, exspirarunt, ab eodem *centum marcas* argenti, cum *triginta quinque* marcis argenti Brandenburgensis & ponderis, quas strenuo militi Tyloni *Rutelinck*, fideli nostro dilecto, pro nostris debitis integraliter persoluit, tollendas impedimento quolibet quiescente. In cuius &c. Testes dux de *Decka*, Comes de *Swartzburg*, *Rysach* curie nostre magister, Otto de *Helbe* cum ceteris. Datum anno ut supra, feria sexta ante festum Penthecostes.

NVM. LXXXIII.

STENDALIAE *ciuitas* nobilibus *conceditur* 1) expectatiua *feudorum*,

WIr LVD. &c. bekennin vnd bethügin in dessem open breue, dat wi mit bedachten mude, vnd guden willen, vnd *rade* vnser *ratgeuen* hebben den *wisen luden* den *Ratman* vnd der *gemeynheit* der stad tho Stendal, di nu sin vnd noch tho komende sint, wenne sie an vns geuallen vnd kumen, dat wi vnd vnse *nakomelinge*, die *ersten*

lehen

lehen, alle ires *gudes*, dat ſi nu in eren *geweren* hebben, ſolln en *vorligen*, vmme nicht, *ane gaue*, vnd ane gelt. Vnd wat ſi mit *olden breuen* vnd nyen der *fürſten* von *Brandenb.* bewiſen moghen, dat ſulle wi vnd wollen en *gancz holden* ane allerleye beſwerunge. Ouch ſcholle wi en geuen eynen *Houerichter*, di beſetin ſie in der *olden marcke*, die alle *viertyn nacht*, in die ſtad to *Stendal* ſchal *ryden*, vnd ſal *richten* ouer *ridder* vnd *knechte*, vmme ſchulde vnd ok ouer die *müntmeyſtere*. Ok ſchulle wi en eyghen driclich ſtucke geldes, wo ſi die kopen, buten der ſtad dat ſi die mugen wenden in *gods ere* oder wo ſi wollen, vnd ſchollen en di eygen, ane gaue vnd ane gelt. Tho eyner orkunde hebbe wi deſſem bref mit vnſerm *Inſigel* laten verſigeln. Gethüge ſin die Edeln herren *Hertoge* Conrad von *Deck*, graue Günther von *Swartzburg*, Heinrick von *Ryſach* vnſe houemeiſter, her Jan von *Buch*, Herr Heynike von *Aluesleue*, Otto von *Helbe* cum ceteris. Gegeuen tho *Schuſen* nach gods gebort *dritteyn hundert* Jar in dem *dri* vnd *virtigiſtin* Jare, an den Fritage vor dem heyligen Pingſtage.

2) *confirmatio ueterum* priuilegiorum *der* Fürſten.

3) *curialis* iudex, *qui ſingulis XIV noctibus iudicet* ritter *vnd* knecht. Müntmeiſter.

TESTES *D.* Teccenſis *nobiles* domini.

SEEHVSEN *1343.*

NVM. LXXXIV.

NOuerint &c. Quod nos &c. *Diuine remunerationis* & conſiderationis intuitu, ad inſtantem reedificationem *prudentum* virorum ciuitatis noſtre STENDAL SCABINORVM, quos ſingulari fauore proſequimur altari, beate *Marie* virginis, beate *Katherine* & beatorum *trium regum* magorum, in eccleſia parochiali ſancti *Iacobi* ciuitatis noſtre predicte ſiti, *octo fruſta* annuorum reddituum, in quorum quatuor fruſta videlicet *vnum thalentum* denariorum Brandenb. ſuper agrum qui vulgari-

DONATIO *VIII. fruſtorum*, ſtücke, *altari*, STENDALIENSIVM SCABINORVM *gratia.*

ter *morgenlant* dicitur in villa *Osthern* dicta, in curia Iohannis *Angermundis* & III. choris duri frumenti, medietatem *siliginis* & medietatem *ordei* sita sunt, cum *iudicio supremo* & *infimo* eiusdem curie *infra sepes* & etiam cum libertate pre *seruitiis* curruum & *precariis* quibuscunque eiusdem curie nec non in villa *Ostinsel* dicta III. *choros annone* & in villa *Steynuelde* in *curia* dicta *Calue* unum *chorum* annone sitos *appropriauimus* & appropriare presentibus decreuimus, cum singulis & uniuersis iuribus, libertatibus, honoribus, comoditatibus & gratiis, quibus prenotatos redditus. Nobilis vir Iohannes de *Buch* sincere nobis dilectus a nobis tenuit & possedit, *inantea* siue inquietatione qualibet, ad predictum altare perpetue pertinendis. Renunciantes omni iuri, actioni, impetitioni ac proprietatibus quibuscunque, pro nobis heredibus & successoribus nostris, que nobis in premissis competebant, vel competere aliqualiter in futurum. In cuius &c. TESTES dux de *Decka*, comes de *Swartzburg*, H. de *Rysach* curie nostre magister, Otto de *Helbe* cum ceteris. Datum SEHVSEN anno & die prenotatis.

Cum iudicio, seruitiis, *angariis*, precariis, choris, *annonae*.

Testes.

Seehusen.

NVM. LXXXV.

Donatio coenobio CREVESE *ord. Bened. facta.*

LVD. &c. Honorabilibus & deodicatis personis *priorisse* totique conuentui claustri CREVESE, ordinis sancti *Benedicti*, *Verdensis dyocesis*, deuotis sibi dilectis salutem & notitiam subscriptorum. Pio pretendentes affectu, anxietates, turbationes ac dispendia & dispendia plurima, quibus vos, dissensionibus inter *ducem* OTTONEM *Brunswicensem*, etiam & NOS subortis, perplexus grauiter fore nouimus, releuare, & diuinus cultus per vos debitis & vicibus eo diligentius peragatur

agatur & ob ſalutem & perhennem memoriam animarum *magnificorum principum* predeceſſorum noſtrorum, *marchionum Brandenburgenſium*, bone recordationis, nec non heredum & ſucceſſorum noſtrorum, vobis nec non conuentui veſtro appropriauimus & appropriare preſentibus decreuimus, *curiam* in villa STERBECK ſitam, cum V. *manſis*, quorum manſorum quilibet XV. *modios* ſiliginis ſoluet annuatim, quam curiam & manſos predictos *Cöpkinus* & Nycolaus dicti *Nyendorph* a nobis tenuerunt & poſſederunt, in antea cum omni iure & proprietate ſeu cum ſingulis pertinentiis eisdem videlicet curie & manſis ex debito vel ex iure pertinentibus. Mandantes *officiatis* ſeu *aduocatis* noſtris, ſerioſe, ne de curia ſeu manſis predictis, de cetero, aliquam *precarie* ſeu *ſeruitii perſonalis* ſiue *realis angariationem* extorquere preſumant nec repetere quomodolibet ab eisdem. Renunciantes omni iuri, actioni ſeu impetitioni, que nobis in premiſſis videlicet curia & manſis conpetebant vel conpetere poſſent aliqualiter. In cuius &c. TESTES *Deck*, *Swartzburg*, *Huſener*, *Lechin*, *Bombrecht* & *Hebbe* & *G. Wolf*. *Datum* STENDAL anno predicto feria ſecunda die beati Michaelis archangeli.

in compenſationem damnorum in bellis cum duce BRVNSVICENSI.

Cum immunitate ab angariatione *&* precariis aduocatorum *&* officiatorum.

TESTES.

STENDAL.

NVM. LXXXVI.

CONſimilis appropriatio quorundam bonorum *eidem clauſtro* data.

NVM. LXXXVII

NOuerint &c. Quod nos LVD. &c. *Prudentes* IVDEOS longum *Moſkynum* dictum de Ratenowe, Nichaniam *uxorem* eius Benas Iacob Gozze & Yſaack *filios* ſuos, ipſorumque heredes &

IVDAEI, CAMERAE SERVOS,

ſorio-

soriorios *camere nostre seruos* nobis dilectos in ciuitate nostra *Stendal residentes* pre ceteris *Iudeis* quibusdam in quadam *prerogatiua* dign. duximus extollendos, sic quod nobis ipsi singulis *annis* in festo beati Martini *quinque marcas* argenti precise & formaliter erogabunt, quo facto eosdem *Iudeos* exemptos esse volumus & solutos a quacunque specie *exactionis*, *depecuniationis* seu *precarie*, quocunque etiam modo nominari poterit & censeri. Ita quod nichil pretactorum per nos vel officiatos seu officiales nostros quoscunque, aut per eiusdem ciuitatis *Burgenses* extorquendo aliquem ab ipsis, debebit exigi vel requiri, verum etiam prenotati *Iudei* & sui heredes in predicta ciuitate pacifice morabuntur, quo & alii ciues *funditus contentos*. Volentes eosdem contra insultatores inportunos quoslibet fideliter gubernare. Mandantes desuper uniuersis prenotate ciuitatis nostre *Consulibus* presentibus & futuris, vt sepe tactos *Iudeos* in omni *iure ciuili* tueantur nostro nomine pari modo, velut suos ciues quoslibet & defenset. In cuius &c. TESTES dux de *Deck*, *Swartzburg*, *Aluensleue*, *Hausener*, *Locben* pincerna, Otto de *Hebb* &c. Datum STENDAL anno domini MCCCXLIII. die dominico vigilia beati Michaelis.

princeps eximit, pro annuo censu, a reliquis oneribus. Redditque similes ciuibus, die angesessen, STENDALIAE. *Testes.* Stendaliae. 1343.

NVM. LXXXVIII.

Consimilem quasi habent communes IVDEI in *Stendal*, sed tantum *quatuor marcas* argenti super festo beati *Martini* singulis annis domino marchioni erogabunt.

Similia IVDAEORVM.

NVM. LXXXIX.

Consimilem habet Saltiel IVDEVS & sui heredes

SERVORVM

des ad dimidiam marcam argenti, ſingulis annis ſuper feſto beati Martini dandam.

CAMERAE *Brandenburgicae.*

NVM. XC.

NOuerint &c. Quod *nos* LVDOWICVS &c. Contulimus & preſentibus conferimus diſcretis viris Chunrado *Saſſeken*, Ardoldo & Iordano fratribus dictis *Vlasmengern* & Henrico *Saſſinberge* ciuitatis noſtre *Stendal* ciuibus *fidelibus* noſtris dilectis, ſuisque veris & legitimis heredibus, villam dictam SVPPLINGHEN, cum ſingulis & uniuerſis ſuis pertinentiis eidem iure vel ex debito pertinentibus, ſub modis, formis, iuribus, commoditatibus, honoribus & gratiis, quibus dictam villam diſcreti viri, *Hermannus* SESSEKE quondam *prefectus* noſter in Stendal, *Heyſo* & *Heynekinus* filii *Saſſenberge*, Arnoldus & Iordanus fratres dicti *Vlasmenger*, a *magnificis principibus* OTTONE *duce* BRVNSWICENSE *&* *Agnete conthorali* eiusdem bone recordationis, tenuerunt & poſſiderunt, velut in priuilegiis ſuis ſuper eadem confectis vidimus contineri in antea a nobis ſine inquietatione ac impedimento quolibet perpetuis temporibus pacifice poſſidendam. In cuius &c. TESTES, *Deck*, *Swartzburg*, pincerna *Lochn.* Otto de *Helb.* milites & Gerike Wolf &c. *Datum* STENDAL, anno domini MCCCXLIII. feria II. poſt diem beati Franciſci.

Collatio SVPPLINGHEN *uillae*, *olim* Brunſuicenſi D. *&* *eius* uxori *addictae.*

Teſtes.

Stendaliae 1343.

NVM. XCI.

VOn der gnaden gods, wi OTTE *Hertoge to* BRVNSWICK don witlich alle den, die diſen brief ſehen vnde hörn, dat wi hebben *ghelegen*, vnde *lighen* in diſem ieginwerdigen *briefe* den *wiſen* mannen, Arnolden vnd Jordanen brudere gehe-

OTTONIS *D.* *Brunſuic.* *priuilegium* *uillam* Supplinghen *poſſidendi*

geheten *Vlasmenger* vſen *Burgern* to *Stendal*, iren rechten eruen den deil des dorpes to *Supplinghe* mit allem rechte, nut vnd vreiheit alſe Hennich von *Poren* vſe dener van vs hadde. Deſe ſuluen Borger vnd ere rechte eruen ſoullen deſſen vorbenomenden *deil dorpes* to *Supplinghen* beſitten vnd halden to *ſtad rechte*, alſo andere vſe borger to *Stendal* ere gut beſitten, vnd von vs hebben, tho eneme *orkund* diſſe dinck hebbe wi &c. Datum &c.

iure ciuili, *nach* Statt-recht.

NVM. XCII.

DEi gratia Nos AGNES *duciſſa Brunſwicenſis* recognoſcimus publice per hec ſcripta, quod prudenti viro Hermanno *Seſſeken*, *prefecto* noſtro in Stendal, nec non Heyſoni & Heinekyno filiis *Saſſenbergh* atque Arnoldo *Vlasmenger* dicto, contulimus & per preſentes literas debita obſeruata *pheodi ſolempnitate*, que circa bonorum collationem conſweuit *duas partes* & dimidiam villam SVPPLINGHEN cum vniuerſis ſuis prouentibus & attinentiis, tam *agris*, quam *pratis*, *paſcuis*, *ſiluis*, *precaria denariorum*, *cenſu ſummo* & *ymo*, *iudiciis*, *iure patronatus*, *ſeruitio curruum* & alio *ſeruitio quouis*, reali & perſonali, nichil nobis ibidem retinentes, quam *precariam* dumtaxat *frumenti*, predicti quoque & eorum heredes legittimi poſſidebunt bona eadem, inſolidum atque *iure legittimo ciuitatis*, pro qua quidem collatione dicti *Burgenſes* noſtri ſatisfecerunt pro noſtre libito voluntatis. In cuius &c. *Præſentibus* &c. *Datum* &c.

AGNETIS *D. Brunſwicenſis collatio priuilegii*, *ut* SVPPLINGHEN *poſſideant* iure ciuitatis,

ſalua precaria *frumenti*.

NVM. XCIII.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. contulimus & preſentibus conferimus, inſolidum ſeu

STENDALIENSIS PRAE-

ſeu *manu coniuncta* Chunrado filio Hermanni *Saſſeken* & Arnoldo *Vlaſnenger* fidelibus noſtris dilectis ciuitatis noſtre *Stendal ciuibus* ſuorumque veris & legittimis heredibus iudicium ſeu OFFICIVM SCVLTETATVS AC PREFECTVRE CIVITATIS eiusdem & omnium locorum eidem *ciuitati* adiacentium cum ſingulis ſuis pertinentiis, eidem officio ex iure, vel ex debito pertinentibus, videlicet *lignis*, *pratis*, *paſcuis*, *nemoribus* & aliis *metis* quibuscunque IVSTO PHEODALI tytulo, perpetuis temporibus poſſidendis gubernandis pariter & tenendis. Quidquid vero *lucri* & *fructus* de ipſo iudicio quoque modo peruenerit huius medietatem prenotati & ipſorum heredes *nobis* cum *mera fidelitate miniſtrabunt*, predicti quoque omnia iudicanda *iuſte iudicabunt* & quidquid in huiusmodi fecerint & dimiſerint *facta* eſſe debeant & dimiſſa. Adhibentes ad hoc ſepedictis noſtram voluntatem omnimode ſeu conſenſum. In cuius &c. TESTES, *Deck*, *Swartzburg*, pincerna *Lochn*. Helb. Hartmannus Mager *milites* & *Gerike* Wolf &c. *Datum* vt ſupra.

TVRAE *collatio in feudum*,

coniuncta manu,

cum rediti-bus,

Principi miniſtrandis.

Teſtes.

NVM. XCIV.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Contulimus & preſentibus conferimus ſtrenuo viro Thed de *Molndorph*, ſuisque *veris* & *legittimis* heredibus, tria *fruſta* annuorum *redditu-um* in villa Molndorph ſita, cum omni iure, ſub modis formis & conditionibus, quibus nos eadem tenuimus & habuimus, nec non cum ſingulis ſuis pertinentiis, prenotatis fruſtis ex iure vel ex debito pertinentibus ſiue impedimento quolibet perpetuis temporibus poſſidenda. Pro quibus vero *tribus* prenotatis *fruſtis* nobis predictus Thedo in

Collatio MOELLENDORPIIS *facta III. fruſtorum*.

CABALLVS *das ritter-pferd pro XIII. marcus alteri cessus.*

do in XIIII. *marcis* argenti, ratione *caballi*, strenuo militi domino Iohanni de *Meckow*, nostri nomine venditi plenarie satisfecit. In cuius &c. *Testes* &c. Datum ut supra, feria V. post festum beati *Michahelis*.

NVM. XCV.

BISMARKIIS *collata X. talenta*

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Contulimus & presentibus conferimus discretis viris Nycolao *Bismarck*, suisque fratribus ciuitatis nostre Stendal *ciuibus* X. talenta Brand. annuorum reddituum in *moneta ciuitatis* nostre *Premzlowe*, que discretus vir dictus Adam *monetarius* noster eiusdem ciuitatis a nobis tenuit & possedit, nec non Arnoldo & Iordano fratribus dictis *Vlasmenger* prenotate ciuitatis nostre ciuibus, fidelibus nostris dilectis X. talenta denariorum eorundem reddituum in eiusdem ciuitatis *Premzlowe* moneta, *manu coniuncta*, suisque veris & legittimis, debito *pheodali tytulo* sine inquietatione qualibet, perpetuis temporibus possidenda. In cuius &c. *Testes* &c. *Datum* ut supra, die & loco.

ex moneta in Premzlowe

coniuncta *manu titulo* feudali.

NVM. XCVI.

Dispensatio in homicidiis.

ITem *Dominus marchio* dedit literam relaxationis *theutunicalem* omnibus, qui spoliauerunt & occiderunt hoc anno in merica *Ratnowe* quosdam de Stendal. Datum anno & loco ut supra.

NVM. XCVII.

IVDICIS GENERALIS *in* Stendal. *constitutio.*

LVD. &c. Singulis & uniuersis in territorio STENDAL *uasallis suis residentibus* gratiam suam & omne bonum. Vt coram strenuo viro Heinrico de CLODEN fideli nostro, quem vobis pro

pro IVDICE GENERALI ſuper ſingulis querelis *debita* dumtaxat tangentibus ſtatuimus, cuilibet vos inculpare volenti, dum citati fueritis per eundem compareatis ſine contradictione qualibet reſponſuri. Volumus & vnicuique veſtrum precipimus gratie noſtre ſub obtentu. In cuius &c. Dat. anno & loco vt ſupra feria II. poſt Franciſci.

Quod iurisdictio penes principem, *non* ſenatum.

NVM. XCVIIII.

NOuerint &c. Quod nos LVD. &c. Pia miſericordia moti, qua frequenter noſtris ſubditis, & maxime, qui noſtri de cauſa, diſpendia non merita incurrunt & ea ſuſtinent noſtri ob *amorem* patienter tenemur & aſtringimur ſpecialibus fauoribus & gratiis prouidere, *diſcretis viris ciuitatis noſtre* STENDAL ciuibus, fidelibus noſtris dilectis infra ſcriptis, quorum quosdam ex hijs, ob ſpem participationis ſecuri DVCATVS NOSTRI ſic dampnificatos quosdam vero ex his proch dolor *occiſos*, fore nouimus. In recompenſam & refuſionem *dampnorum* ſequentium eisdem illatorum, ipſis videlicet *Alardo*, XIX. *marc.* argenti *Kaluen.* XIIII. marc. arg. cum dimidia marca. *Heynoni* Bil. V. marc. *Ebelino Otigelkeus* V. marcas, *Sudenborch* III. marcas, Io. de *Soſat* II. marcas, *Mathye* dicto II & dimid. marc. Heynoni *Francken* VIII. marck. Io. *Laurentii* XVI. marcas cum *fertone* deputabimus de *primaria precaria*, dum primum tota TERRA, ANTIQVE MARCHIE ad nos *deuenerit* ac *deuoluetur*, ſuisque heredibus, aut conſulibus eiusdem ciuitatis noſtre fidelibus ipſorum nomine vt nos commonitos habeant, ad ſatisfaciendum tempore ſe offerente predictis in eisdem & preſentibus ſine impedimento quolibet percipiendas pariter & tollendas decreuimus deputare. Inſuper

COMPENSATIO *principis, ob mortem & damna, quae paſſa ſubditi* Stendalienſes.

SI TOTA ANTIQVA MARCHIA *ei obuenerit*.

per addicientes, quod predicti nostri fideles, heredes eorum, aut consules nomine suorum, ob iugem & perhennem memoriam, *animarum* prenotatorum *occisorum*, etiam *magnificorum principum*, *marchionum* BRANDENBVRGENSIVM predecessorum nostrorum bone recordationis nostri heredum, ac successorum nostrorum, *decem marcas* argenti, de eadem precaria percipiant, quas quidem marcas in comparationem *luminis sine interuallo temporis* ardentis dirigi volumus simpliciter & conuerti. Id idem lumen quo magis ad locum ipsis conuenire videbitur nostra licentia beniuolentius adhibita statuentes. In cuius &c. TESTES *Deck*, *Swartzburg*, *Bombrecht*, *Helbe*, Hartm. *Mager*, cum ceteris. Datum STENDAL. Anno domini M CCC XLIII. feria VI. post Michahelis.

Addita: LVCERNA AETERNA.

Testes.

Stendaliae 1343.

NVM. XCIX.

LVD. &c. Bechennen &c. dat wi Betekin, van de quede Herman van *Dequede*, Henninge van *Dequede*, vnd Künen *Schlegel* vnd eren rechten erben, hebben gewiset in *achtehalue hube bede*, in dem dorpe to *Wolterslag e*, wente an dy zit, dat si vt der *Bede* nomen twintich mark Brandinb. silbers, de sie redeliken berecken mögen vor vsen *ammacht* luten, dar schal si her *Orte* von *Helbe* in witsen, van vnser weghen, Alse nu to sant Walpurg tag, de nv tokomende ist, Also, dat si die *twintich* marg, solen vnd bören, vt der *bede* sunder allerleye hinder vser *Vögede* vnd vser *ambach* lude. In cuius &c. Testes *Deck*, *Swartzburg*, *Lochner*, Heinricus de *Aluensleuen*. *Datum* SEHVSEN anno predicto, in die sanctorum Cosme & Damiani martirum.

Locatio VIII & dimid. mansorum in uilla WOLTERSLAGE *dictis de* QVEDE *1343. pro XX. marcis. Bede.* Ammacht-lute. Voegede.

NVM.

NVM. C.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Pensantes merores, turbationes varias & molestias, quibus Heynonem *Francken*, ciuem in *Stendal*, fidelem nostrum dilectum ob discreti viri *filii* sui, bone recordationis quondam nobis dilecti, *occisionem* hoc anno in *merica Ratnow* per crudeles tyrannos eidem sub *sinceri ducatus* nostri fiducia, proch dolor illatam grauiter perplexum, fore nouimus, quos per cuiusdam retributionis, altissimo creatori *placabilis* refusionem nitimur, *speciali misericordia* moti gratioso, vt expedit, animo mitigare, in salutem & perhennem memoriam anime cuiusdam *Heynonis Francken* filii appropriauimus *altari* in quorumcunque *sanctorum* honore dedicari, aut in quacunque ecclesia *parrochiali* ciuitatis nostre Stendal discreti viri *Heyno Francke* predictus, & Nyc. *Bizmark* fidelis nostri dilecti id idem *altare locare* voluerunt. VIII. mansos curie *Swartzerhage* adiacentes ad tot *choros annuorum redditum* & in Belkowe in curia Arnoldi *Schouermark* III. mansos, ad sex *choros* eorundem reddituum computatos cum omni iure sine *precaria* & sine *seruitio* quolibet, *personali* & *reali*, nec non cum singulis suis pertinentiis prenotatis mansis & curiis, ex iure vel ex debito pertinentibus eidem *altari* perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet pertinendis, presentibus decreuimus appropriare. Renunciantes omni iuri, actioni, ac impetitioni, que *nobis heredibus & successoribus* nostris conpetebant, vel conpetere possent, in premissis mansis & curiis, aliqualiter in futurum. Volentes etiam, vt *perhennis memoria animarum*

Patri in Stendal, *ob filium in* saluocondu. *occisum, in* merica,

confert mansos, choros *reditum*,

altari *consecrandorum in salutem* animae *occisi*

& principum Brandeburgicorum.

magnificorum principum, *marchionum* BRANDINBVRGENSIVM *bone recordationis*, predecessorum nostrorum, nostre, heredum & successorum nostrorum velud anime prenotate peragatur feliciter in eodem. In cuius &c. TESTES *Deck*, *Swartzburg*, *Bombrecht*, *Helbe*, - *Mager* &c. Datum *Stendal* anno predicto sabbato post Francisci.

Testes. Stendaliae 1343.

NVM. CI.

Appropriatio unius mansi in villa WASMANSLAGA *altari in* VCHTENHAGIN, *in memoriam principum* BRANDEBVRGENSIVM *& nobilium de* IAGOWE.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. ob iugem & perhennem memoriam *animarum magnificorum principum marchionum* BRANDINBVRGENSIVM bone recordationis *predecessorum* nostrorum, *nostre*, *heredum* & *successorum* nostrorum & vt etiam perpetua memoria *strenuorum virorum* - - de IAGAWE animarum fidelium nostrorum in eodem altari feliciter peragatur altari in ecclesia parrochiali ville *Vchtinhagen* sito in honore sancte crucis dedicando & vnum mansum in villa *Wasmanslaga* situm, curie *Hock* adiacentem, cum singulis suis pertinentiis, eidem manso, ex iure vel ex debito pertinentibus, quem quidem mansum prenotatum, strenuus miles, Math. de IAGOWE a nobis tenuit & possedit in antea, sine inpedimento quolibet eidem *altari* perpetuis temporibus *pertinendum*, presentibus decreuimus appropriare. Renunciantes omni iuri, actioni, ac impetitioni, que nobis, heredibus & successoribus nostris conpetebant, vel conpetere possent in premisso manso, aliqualiter in futurum. In cuius &c. *Testes* Deck, Swartzburg, pincerna, Lochner, Helbe, - - Mager & *Gerike* Wolf. *Datum* anno & loco prescripto die dominico in crastino beati Francisci.

TESTES. *Datum* 1343.

NVM.

NVM. CII.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Contulimus strenuis viris Friderico de *Garchowe*, suisque veris & legittimis heredibus nec non Heynoni, Bodoni, Iohanni & Heynoni, fratribus & - - - Boldewino eorum patruo ad *manus* seu ad vsum predictorum fidelibus nostris dilectis, dictis *Knysebecke*, villam *Rorberge* & singula & vniuersa bona, que per vim *nostro auxilio* mediante subito, subiugare, seu vsurpare poterint modo hereditario, ac iusto *pheodali tytulo*, presentibusque conferimus perpetuis temporibus, a nobis quiete & pacifice possidenda. In cuius &c. TESTES, *Deck*, *Swartzburg*, *Lochner*, *Bombrecht*, *Helbe*. DATVM anno predicto feria VI. in crastino beati Dyonisii.

Collatio uille RORBERGE *nobili de* Knysebeck, *ea lege, ut uillam, per uim sibi subiiciat.*

Testes. Datum *1343.*

NVM. CIII.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Conferre *tenemur*, *debemus & volumus* strenuo *militi* Hylmero, Ioh. & Heinrico eiusdem patruis dictis de OBERGHE, XX. marcas redditus annue pensionis, in certis solutionibus, siue redditibus annuis, pacifice & quiete tenendos & possidendos, quousque ipsis, de *CC. marcis* argenti *Stendalensis* ex *depactationibus* vel captiuorum *depecuniationibus*, aut ex aliis modis quibuscunque nobis euenientibus, satisfecimus integraliter & complete. Quare nobis cum *munitionibus* suis & singulariter cum castro suo OVESVELD, gwerris & dissensionibus, inter nos & *ducem* BRVNSWICENSEM, durantibus, pro nostris commodis & vtilitatibus, ipsorumque iacturis & dispendiis parere tenebuntur & fideliter obedire. Addicientes, quod si

Collatio XX marcarum redditus nobilibus de OBERGHE, *pro auxilio praestando aduersus* D. BRVNSVICENSEM, *an. 1343. Depactiones; depecuniationes captiuorum. in castro Marchico* Obsfeld.

Ciuitati BRVNSVICENSI *foederum iura aduersus DD.*

ciuitas *Brunswicensis*, *Consules* & *vniuersitas eiusdem*, ipsius Hilmeri procuratione, vel ordinatione mediante, nobis & nostris contra *Duces* predictos *Brunswicenses*, opem *consilium* fideliter *prestiterint*, ex tunc ad collationem X. marcarum argenti Stendalensis sibi obligari uolumus & obligati sumus in certis redditibus deputandis tenendos & habendos, quousque de *C. marcis* argenti & ponderis prenotati plenarie satisfecerimus & in toto. Volentes etiam predictarum X. marcarum & XX. marcarum predictarum redditus annuos sibi deputandos, dum primum sibi de CC. marcis argenti ex *depactationibus*, *depecuniationibus* vel ex aliis modis quibuscunque euenientibus satisfecerimus, ad nos redire, pariter & reuolui.

Leges auxilii in castris nobilium, *den* Schlosgesessenen.

Debemus etiam *sumptus* & *victualia* debita, ipsi Hylmero, suisque familiaribus & subditis sibi obsequentibus, dum sumptus & expensas nostras in dicto *castro* habere voluerimus, *ministrare*, damnaque probabilia, si qua in amissione vel perditione *castri predicti*, quod absit in deterioratione sua, suorumque aut rerum, euidenter pertulerit, per *estimationem ydoneorum* vtrobique, per nos assumendorum, infra medii anni spacium, resarcire, refundere integraliter & complete. Etiam si noue structure, munitiones, vel preedificationes, nostri nomine dicto castro fierent, ex tunc

Suna, *concordia*.

sunam vel *concordiam* cum emulis & aduersariis nostris, ipsum castrum obsidentibus inire non debebimus nec volumus, nisi ipsi *concordie* & *sune*

praeedificationes.

predictis *includuntur* expressius & *preedificationes*, si que fuerint, destruantur totaliter & omnimode dissoluantur. Conferimus etiam ipsis, ex nunc

Bardorp.

prout ex tunc castrum dictum BARDORP, cum singulis & vniuersis suis pertinentiis, eidem ex iure vel

vel ex debito pertinentibus, dum primum id adepti vel consweti fuerint, sic quod nobis, heredibus & successoribus nostris, perpetuis temporibus, intendant, obediant & pareant, *contra quemlibet hominem* pro singulis nostris necessitatibus fideliter cum eodem. Volentes etiam ipsis, si dictum castrum consecuti fuerint, ad deputationem & assignationem reddituum predictorum, nec ad solutionem *CCCarum marcarum*, vt premittitur, aliqualiter obligari. Volentes etiam sibi si bona sua dicto castro pertinentia nostri nomine *depactata* fuerint cum paribus bonis hostibus & aduersariis nostris pertinentibus *recompensam* facere parem, pariter & restaurum. Volumus etiam ipsum vna cum patruis suis prenotatis, quamdiu nobis & nostris nostri nomine cum munitionibus ex castro predicto paruerint & obedierint, *contra quoslibet inuasores illicitos*, pro ipsorum *iuribus*, quorum plenum posse & auctoritatem nobis reseruamus & reseruamus presentibus defensare, prout facultas nobis suppetit & tueri. In cuius &c. TESTES, Deck, Swartzburg, Buch, Helb. Loterbeck. *Datum* SEHVSEN, anno predicto, in *crastino* beati Vrbani.

Protectio *principis singularis.*

Crastinum, *pro*, mane.

NVM. CIV.

NOuerint &c. Quod nos Ego Hilmerus, Io. & Henricus eiusdem patrui dicti de OBERGHE bona fide promisimus & presentibns promittimus *magnifico principi domino nostro LVDOWICO marchione BRANDINBVRGENSI domino nostro karissimo* cum munitionibus & *castris* nostris habitis & habendis & singulariter cum castro dicto *Quesuelde* gwerris & dissensionibus inter ipsum & *duces Brunswicenses* durantibus, pro sin-

FORMVLA *uasalli*

LVDOVICO *marchioni praestita, intuitu* OBSFELD *aduersus D.* Brunsuicensem,

singulis suis necessitatibus consiliis & auxiliis sibi nostris prestitis intendere, *obedire fideliter & parere.* Pro qua quidem *paritione* nobis facere debebit per suarum super eo nobis datarum continentiam literarum. Pariter etiam si decreuerit idem *dominus noster* MARCHIO officiatique sui premissa *gwerra* durante cum *armatorum exercitu* in *munitionibus* & *castris nostris* & singulariter in premisso castro OVESVELDE stare, moram facere, sumptus & expensas habere, prout ipsorum competierit beneplacito voluntatis: tenemur & debemus & volumus eidem *domino nostro marchioni*, heredibus & successoribus suis legitimis, cum castro dicto BARDORP, si quouis modo id consecuti vel adepti fuerimus, quod idem ex tunc nobis in iustum & legale *pheodum* contulit, contra quemlibet *cuiuscunque conditionis* existentem pro singulis suis & ipsorum indigentiis parere, intendere & fideliter obedire. Debebit etiam nos, vna cum munitionibus & rebus nostris pro iuribus nostris, quarum tamen auctoritatem & plenum posse sibi damus, presentibus dedimus & donamus, contra quoslibet nostros offensores violentos & indebitos defensare pariter & tueri. In cuius &c. *Testes* vt supra. Datum anno predicto feria II. ante festum Penthecostes.

oblato iure aperturae der öffnung

Idem in BARDORF.

Testes. *Datum* 1343.

NVM. CV.

Collatio MONETE *ciuitatum* Kyritz *&* Stendal *Nycolao* BISMARK *cum ceteris* nobilibus *ciuibus an.* 1343.

NOuerint &c. Quod &c. Contulimus &c. Discretis viris, Conrado Hyddin, Engelberto filio suo, Nycolao Guntheri, Nycolao Bismarck, Heysoni, Walkoni, Beringero & Hogero filiis Conradi Hyddonis predicti & Hogero *patruo* suo ciuitatis nostre *Stendal* ciuibus nobis dilectis manu coniuncta, ipsorumque veris & legittimis heredi-

redibus, MONETAS ciuitatum nostrarum KYRITZ & STENDAL quamlibet *XII annis* continuis a terminis initialibus sub formis communibus, vt sequitur, sine impedimento quolibet pacifice possidendum, tenendum pariter & retinendum. Instabit enim dies initialis *monete* ciuitatis nostre *Kyricz* postquam a festo beati *Iacobi* proxime venientis *XIIII. anni continue subsequentes* exspirauerint, ex tunc eandem monetam *XII. annis* continuis possidebunt, postquam vero ab eodem festo sancti *Iacobi* proximo XVI. anni continue subsequentes exspirauerint ex tunc prenotati vel eorum heredes *monetam* ciuitatis *nostre* STENDAL XII. annis continuis pacifice possidebunt sub modis & conditionibus quibus ceteri *monetarii* prenotatas possederunt, tenuerunt & rexerunt etiam sub conditionibus sequentibus, easdem monetas tenendas, possidendas & regendas. Videlicet, quod *queuis marca* subsistat in puritate per *vnius lotonis* & *IIII. denariorum* defectum quodque XXVIII. denariorum *Brandenb.* & IIII. denarii debent *marcam* in *pondere* continere. Cumque *antiqui denarii* prohibentur, ex tunc per illum a nunc nullus emere debet cum eisdem, sed cum denariis nouis emere debent omnes. *Nouorum* quoque denariorum *octo dies* ante festum beati Iacobi tempus erit. Item si denariis dictorum monetariorum *varam* decreuimus adhibere, hoc nusquam quam in eorum *fabrica* vel in eorundem *campsorum assere* faciemus. Quod si alias denarii inuenti fuerint non *datiui* per hoc monetarii nostri prenotati respondere nullatenus tenebuntur; sed immunes & indempnes erunt ab *excessibus ceterorum* & qui inter ipsos *solus* in moneta deliquerit, solus per gratiam emendabit. Volumus etiam & districte precipimus ne quis au-

in XII. annos.

& plures in KYRIZ,

quibus elapsis in STENDAL.

Qualitas MONETAE: marcae *puritas I.* lotonis.

Quot denarii *marca* ?

Antiquis *denariis prohibitis.*

Inde formula moneta noua.

Campsorum asseres, *wechselbäncke.*

PROHIBITIO *denarios* 1) *combu-rendi*, 2) *pu-rificandi*, 3) *cambien-di.*

Ius moneta-riorum *est hereditari-um.*

Falsarii iu-daei.

Seygber, *Segber.*

Emenda quadripar-tita 1) *indicanti.* 2) *ciuitati, in qua.* 3) *principi.*

Testes. Stendaliae. 1343.

deat *denarios comburere* in terra nostra *marchia* nec *argentum* similiter *purificare* aut denarios *cambire* absque dictorum monetariorum nostrorum plenaria voluntate. Sed solummodo *aurifabri* argentum *cremabunt*, quantum indiguerint ad operandum. Insuper si aliquos de dictis *monetariis nostris* ab hac luce medio tempore migrare contigerit, ipsius legitimis, *heredibus*. vel amicis *propinquioribus* firma debemus tenere hic omnia prenotata. Inhibemus etiam sub pena *rerum* & *corporis*, ne quis *christianus* vel *iudeus* denarios communes eliciat vel eligat per aliqua vel instrumentum quod *Seygher* dicitur, vel instrumentum aliud qualecunque. Statuentes quod quicunque conprehenderit talia committentem, deprehendens *quartam partem* tollet de *emenda* excessus ipsius & ciuitas, in qua deprehensus fuerit, quartam partem & nos mediam partem nostris vsibus reseruamus, nullus enim prenotatis nostris monetariis varam inferre presumat siue nostro consensu certo beniuolo seu expresso. In cuius &c. TESTES, Deck, Swartzburg, pincerna Lochir, Helbe, Mager, *milites* & Ger. Wolf &c. Datum *Stendal* anno predicto in *crastino beati* Francisci.

NVM. CVI.

Confirmatio II. mansis in villa magne Swethin.

NOuerint &c. Quod nos &c. Intuentes *salutiferam* discreti viri *Ebelingi* filii quondam *Ebelingi ciuis* nostri in *Stendal*, fidelis dilecti intentionem, quam pro *salute anime* progenitorum suorum sui & heredum nititur laborare, appropriauimus eidem suisque veris & legitimis heredibus ob iugem & perhennem *anime* eorum memoriam *curiam* cum duobus mansis in villa magne SWETHIN sitam, quam vel quos idem *Ebelingus*

gus a Petro *Gedekini* ibidem commoranti sua *parata pecunia* comparauit cum omni iure & proprietate, summo & *infimo iudicio*, cum omni *seruitio* quocunque nomine censeatur, cum omni *precaria* omnique *decima* minuta vel maiori, nec non *XII. frusta* denariorum *censualium* in villa Belkowe sitos, a Iohanne quondam dicto *Clot*, per eundem comparatos, sic quod idem aut sui heredes, predictos videlicet mansos curiam & *denarios censuales*, in pios diuini officii vsus, vt diuinus cultus magis augeatur, dirigant & conuertant, & cuicunque loco ecclesiastico pro elemosinis prenotatos redditus pretactus *Ebelingus* aut sui heredes applicare maluerint & deputare decreuerint eidem loco *sepetactos mansos* curiam & *denarios* censuales cum singulis suis pertinentiis appropriare presentibus decreuimus perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet perpetue libere & pacifice pertinendum. Volentes etiam vt memoria perpetua *animarum magnificorum principum marchionum Brandenburgensium bone recordationis predecessorum nostrorum* in eodem loco de eisdem *eleemosynis* feliciter peragatur. Renunciantes omni iuri, actioni ac impetitioni que nobis heredibus ac successoribus nostris conpetebant vel conpetere possent in premissis aliqualiter in futurum. In cuius &c. TESTES, *Decka*, *Swartzburg*, *Bombrecht*, *Lochir*, milites & Ger. Wolf. Datum *Stendal* anno domini MCCCXLIII. die dominico ante festum beati Galli.

Cum omnibus iuribus 1) iudiciis. 2) seruitiis. 3) precariis. 4) censibus. 5) decimis. 6) frustis.

In salutem animarum principum Brandeburgicorum.

Testes. Stendaliae. *1343.*

NVM. CVII.

WIr LVDOWIC &c. Bekennen offenbar an dissem gegenwardigen briefe vor allen den, die in sehen, hören oder lesen, dat wi vseme *lieben*

Inuestitura castri CLÖTZ *de* Aluesleuen.

ben trewen diener, *hern Geuehardc von* ALVESLEVEN hebben gelegen vnd *liben*, dat hus to *Clötz* vnd dat *gut*, dat he dar tu hefet, mit allerleye rechte vnd ane *yengerleye ansprache* ifte hindernisse. Were nu dat eine an dem *gude* yemant hindern ifte an vordigen wolde, so schole wy em behulpen wesen, dat des nicht entsthe. In cuius &c. Datum *Sehusen* anno predicto die sancti Martini.

NVM. CVIII.

Collatio castri WALTSTOVE *Hemponi de* Knysebeck *& N. de* Garchowe.

NOuerint &c. Quod nos &c. Conferimus & *locamus* strenuis viris Hemponi de *Knysebeck* & Friderico de *Garchowe fidelibus* nostris dilectis suorumque *veris* & *legitimis* heredibus, ob grata nobis prestita obsequia & adhuc nobis heredibus ac successoribus nostris inposterum prestanda gratiora, presentibusque *conferimus* & *locamus* castrum dictum WALTSTOVE cum singulis suis pertinentiis, CVRIA, dicta *Schindelhoue* prope ciuitatem *Sehusen* in villa *Valkinberg* sita, dumtaxat exclusa, *pro CC. marcis* argenti quiete sine inquietatione qualibet & pacifice possidendum. Reseruantes tamen nobis heredibus ac successoribus nostris prenotatum *castrum* cum singulis suis *pertinentiis* vt premittitur pro CC. marcis argenti *reemendi* seu *redimendi* plenam, dum voluerimus, vel voluerint, facultatem. Addicientes si predicti aliquã legitimam in eodem castro *structuram* fecerint, pro eadem ipsis per debitam *duorum nostrorum fidelium* & duorum *predictorum amicorum* estimationem seu decretum satisfaciendo tenemur & volumus respondere. Debebunt etiam prenotati nobis heredibus ac successoribus nostris in eodem castro ad omnem *necessitatem* nostram super quamcunque

excepta curia Schindelhoue *in villa* Valkenburg.

Reseruato iure reluendi.

cunque personam, cuiuscunque status vel conditionis fuerit *obedire*. In cuius &c. *Testes* Swartzburg, Loterpeck. Datum VRANK. anno predicto, die Clementis pape.

NVM. CIX.

NOuerint &c. Quod nos &c. Strenuo famulo Hemponi de *Knysebeck*, fideli nostri dilecto, suisque *veris* & *legitimis* heredibus, si que in castris *Knysebeck* & *Rorbeck* medio tempore, quo eadem *castra* ad *vsum nostrum* tenuerunt, vel saltem quibuscunque sociis scitu ac consensu *consiliariorum nostrorum* nunc existentium sibi nostri nomine assumptis cum eisdem nostro in seruitio vbicunque locorum stante inter ducem *Ottonem* *Brunswicensem* etiam & nos discordia, dampnum scientifice perceperit, que suis certis & probabilibus edocere poterit documentis refundere tenemur, debemus & volumus restaurare. In cuius &c. TESTES - - *Swartzburg* - - - *Lochir*, *Zickowe* milites, Gerike Wolf, Loterpeck. *Datum* anno die & solo vt supra.

*Compensatio quorundam dampnorum Hemponi de*Knysebeck *si que perceperit in discordia cum duce* Brunswicensi.

NVM. CX.

LVDOWICVS &c. singulis &c. Ob *diuine* remunerationis retributionem ac ob iugem & perhennem *memoriam* magnificorum *principum* *marchionum* BRANDENBVRGENSIVM *bone recordationis predecessorum*, nostri, heredum ac successorum nostrorum ad instantem requisitionem honeste matrone RELICTE RVDOLFI pie memorie quondam nobis dilecti, appropriauimus ALTARI ecclesie parochialis in villa *Borchagen* de noua plantande in honorem beate Marie *virginis* gloriose & beati *Io. Ewangeliste* dedicando, duos man-

Appropriatio duorum mansorum *in uilla* BEKE altari *in* BORCHAGEN,

ad preces uiduae,

Cum ceteris. mansos in villa *Beke* sitos annuis temporibus XL. *modios* siliginis soluendos, quos *Luteke*, *Heynike* a nobis tenuit & possedit, etiam in molendino ville *Garditz* XXX. modios siliginis situatos, presentibusque decreuimus appropriare perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet pertinendos. Renunciantes omni iuri actioni ac impetitioni, si predicta *plantatio* complebitur, que nobis heredibus ac successoribus nostris in premissis redditibus conpetebant vel conpetere possent aliqualiter in futurum. In cuius &c. TESTES, *Testes.* dux de *Decka*, *Wolfsteiner*, *Husener* pincerna, Lochir & Otto de *Helbe milites* cum ceteris. Datum *Stendal* anno domini M CCC XLIII. feria quinta ante festum beati Thome apostoli.

NVM. CXI.

Inuestitura quorundam bonorum *fratribus, dictis* SLEGEL, WI LVDOWIC &c. Bekennen vnd bethugen, dat wi den *erbern Luden*, Claus, Konen, Wernher brudern, vnd Fridriche *Fridrichs* dem got gnedick, sin *sone* eren *veddern*, geheyten die *Slegel*, hebben verleghen vnd verlihen en alle ere gut, dat si von vns hebben gehat, vnd to rechte hebben scolen, dat is dat halue dorp to *Oldenthun* mit eren houe, dar si vns dinstes phlichtig van sin, vnd in demseluin dorpe *drittehalue huue*, beyde dat gut to *Rudowe* ouer elue, to *Belitz* vnd to groten *Ellingen* seuen stücke geldes, in dem dorpe to *Vintzlowe*, mit allem rechte, dat *vierde* deil des *dorpes* to Geelingen. In dem dorpe to *& frustorum* pecu- *Pletz* dri stucke geldes. In dem dorpe to *Bertekowe* twei stücke *geldes*. In dem *dorpe* to *Gorniae,* *beslage* ener hufen, vnd enes virdels tegheden, mit ener *samenden hant*, in alle den rechten eren *gnaden*, *vriheit* vnd mit allen *nutten*, to *besitten*,

an

an allerleye hindernizze, als di vorgnanten SLEGEL alle die gut de vorgescreuen stan, von *olden margrauen to Brandenburch* vsen *voruaren*, den got gnade, hebben gehat vnd beseten. Ok *vorlibe* wi den vorgnanten Claus, *Konen* und *Wernher*, die VORMVNTSCHAFT, alles des gudes, dat Fridrich, des egenanten Vridrichs dem got gnade, son, van rechte, an drepen mach, in rechter *vormuntscaft* wise to vor stan, also lange, bet he to *sinen iare kome*, vnd dat si eme *rechenscap* dun wenne he to iaren komet, als sik von rechte geboret. In cuius &c. *Testes* Deck, Wolfsteiner Husener, Bombrecht, Lochir, Helbe, Th. Zickowe, Hasse de Wedel senior, *Gerike* Wolf cum ceteris. Datum *Stendal* anno domini MCCCXLIII. feria secunda post Thome.

imo tutelae minores.

Testes.

Stendalia. *1343.*

NVM. CXII.

WI LVDOWIC &c. Bekennen vnd bethugen, dat wi den *wisen* vnd *bescheiden* luden, Gysen Barsewichs Heynen de *Birkowe*, sinen brüder vnd Heinen von Osterburg, vnser *lieben getruwen borgern ze Sehusen*, vnd eren *rechten erüen*, hebben *gelaten* vor veftehalf *hundert marg* brandenb. siluers, vnd gewichtes, vnd sibendehalf phunt *brandenb. pennige*, de se vns gentzlichen, vnd redeliche, dat vs wol daran genüget, gewunnen vnd verrichtet hebben, vnd in dessem briue laten, also lange, ane allerleye hindernizze vnser, vnser erüen, vnd *ambacht-lüden*, met gudem *gemake* vnd *vreden* to besitten, wenne dat si, dat vorgnante gelt van dem haluen *tolle* to *Snakenborg* gentzlichen vt geboren vnd nemen ane gebreken. Si suln ok setten eynen *erbern man*, an den *siluen tol*, die vns *sweren* scal, dat he vns *getruwe* wolle vnd

Deputatio quorundam redituum, dictis de OSTERBVRG, ciuibus in Sehusen. *ex nobilitate*

telonii Snakenburgensis.

Reseruatis rationibus reddendis den ampacht-leuten s. camerae consiliariis. le vnd sculle sin, an dem *tolle*, vnd scullen vns oder vnsen *ambacht lüden*, di wi dar tu kysen, alle jar to dem *haluen jar*, oder to dem *vierdeil*, wenne wi it oder vnse AMBACHT LÜDE, an en vordern, rechte *rechenunge* dun. Dat di vorgescriuene dedinge, stede von vns, vnd vsen ernen, ane argelist werden geholden, des hebbe wi die

NOBILES VIRI dux & comes. EDELE MAN, *hertzoge* Conrad van DECK, vnd grauen Gunther van SWARTZBORG, Io. von *Buch*, *Equites* erbar. vnd die ERBERN man al. *Wolfsteiner*, Wilhelm van *Wamprecht*, vsen *schenken*, Fridrich von *Lochner* vnd Otte von *Helbe riddere* met vns to vorgenant da vor gesettet. In cuius &c. Datum *Stendal* anno domini MCCCXLIII. feria VI. die sancti Stephani. Stendaliae. *1343.*

NVM. CXIII.

DONATIO *unius mansus cum dimidio ciuitati* WERBIN. NOuerint &c. Quod nos &c. *Prudentibus* & *discretis* viris *Consulibus* ciuitatis WERBIN fidelibus nostris dilectis obsequiorum suorum fidelium nobis exhibitorum & ad huc exhibendorum promtitudine considerata & pretensa, dedimus, donauimus presentibusque damus & donamus *vnum mansum* cum *dimidio*, ante ciuitatem prenotatam situm, a fluuio dicto *Werunge* incipientem, vsque ad fluuium dictum *Aland* protendentem, quem strenuus vir Bruningus dictus de REDINGESTORP bone recordationis quondam, nobis dilectus, a nobis tenuit & possedit in antea cum omni iure, libertate, vsu fructu, commodo, gratia & honore perpetuis temporibus sine inquietatione seu impedimento quolibet quiete & pacifice possidendum. In cuius &c. TESTES, *Deck*, *Lindowe*, *Wolfsteiner*, *Husener*, pincerna, *Lochir*, *Helbe* milites & Hasso de *Wedel* senior cum ceteris.

Flumina 1) Werung, 2) Aland. *de* Reginsdorf.

Testes.

ris. Datum STENDAL anno predicto, die beati Thome. Stendaliae 1343.

NVM. CXIV.

Collatio PRIVILEGII ciuitatum SOLTWEDEL antique & noue, similis STENDALIENSIVM 1343

WI LVDOWIG &c. Bekennen vnd bethügen, dat we dorch *leue* vnd durch *truwe*, vnser *gemenen borgern*, in der *olden* stad tu SOLTWEDEL, vnd sunderlichen, dor de *erfhuldunghe*, de se vns gelouet vnd gesworn hebben, bi vns vnd bi vnsern eruen truweliken, vnd ewiliken, to bliuende. Des so hebbe wi gegeuen vnd geuen, vnd stedingen on den vorbenomden *borgern*, di nu sin, met güden willen, vnd met vnser *ratgeuen rade*, al de rechtikeit, de we gegeuen vnd gestediget hebben, vnsen leuen borgern to STEINDAL, der se gebruken vnd hebben in aller *vriheit*, an alleme erme *rechte*, an aller *gnade* vnd an aller *gude gewonheit*, an *eygen*, an *lene*, an *erue*, vnd alle deme, dat se in rechter *were hebben*, vnd wat se bewisen moghen, met alden vnd met *nyen* BRIVEN, de en gegeuen sint van den EDELN *olden* VÜRSTEN, de in dem VORSTINDOM to BRANDENBORCH gewesen sin. Ok stedege we vnd geuen vnsen vorbenomden borgern in der olden stat to SÖLTWEDEL, al die *vriheit*, al dat *recht*, vnd alle de *gnade*, vnd al de gude *wonheit*, der se bruken vnd gebruket hebben an *eyghen*, an *lene*, an *erue*, vnd an alle dem, dat se in rechter *were hebben*, in *velden*, in *marken*, imme *lande*, vnd in der *stad*, vnd aller *wegen*, wo si it hebben. Ok geue we vnd stedigen en al dat se bewisen moghen met eres sulues BRIVEN, alden vnd nyen, de en gegheuen sin van den vorbenomden vorsten, vnd hedde ok yemand eygene *sunderlike gnade*, it sin *geistlike lude* oder *wertlike lude*, de se be-

Autoritas literarum.

BONA 1) eigen, 2) lehen, 3) erue.

wisen mögen, de wolle we en stede vnd gantz holden. Ok geue wi vri vnd leghen af in vseme lande en vnd allen den, de noch to komende sint, alle *nye vnrechte tölle* vnd *vnrecht geleyde*, beyde vp *water*, vnd vp dem *lande*. Ok is dat met vseme willen dat se de Eynunghe holden, de se to samende gesworn vnd gelouet hebben, met dem lande, vnd met den steden. Vortmer so en scole we, oder vse voghede, oder vse *ambachtman* oder yman van vser weygen, se, nicht besweren an *vnrechte*, an *engherleye* ding vnd alle de, de *gerichte* hebben, in dem lande to SOLTWEDEL *hogeste* oder *sydeste* vnd denest de en schun ere *vndersatten*, mit dem *gerichte*, *denste*, vnd nicht *vorderuen* to vnrechte, vnd alle die nyen VESTEN de *gebuwet* sin, nach dem tode, des edeln *vorsten margraue* WOLDEMARES, vnd die *roifhues*, de seder wunnen sin vnd noch gewunnen werdin, de schun we *af dun*, vnd to *storen*, mit der hulpe, vnd na dem rade der *man* vnd der *stede*, in dem lande. Ok en schole we durch engherleye ding, nicht vor *setten*, oder nicht *laten*, oder nicht *scheydin* van dem *lande* vnd van den *steden*, dar se mede to *samene gelouet* vnd gesworen hebben. Ok schun *riddere* vnd *knechte* bliuen bi erme rechte, *borgere* bi erme rechte, de *bur* bi erme rechte, als it went her gewesen heft. Dat disse vorbenumde ding &c. TESTES - Decke - - Lindowe, Wolfstein, Wamprecht, Husener, Lochir, Helbe, Zyckowe, milites, Hasso senior de *Wedel* & *Gerike* Wolf cum ceteris. Datum *Steindal* anno domini MCCCXLIII. vigilia natiuitatis Christi.

Vectigalium *nouorum iniquitas.*

Ampacht-manni.

Iudicia 1) hogist, 2) sydist.

Castra praedatoria diripienda.

Pristina libertate gaudeant 1) Ridder. 2) Knechte 3) Burger. 4) Buer.

Testes.

Stendaliae. 1343.

NVM.

NVM. CXV.

Confirmatio *iurium*, factorum quarumlibet ciuitatum, ambarum ciuitatum *Soltwedel*, *Gardeleuen*, *Tangermunde* & *Osterburg*, cuilibet diuisim, sub vna forma in toto quasi, sed in quibusdam *articulis*, videlicet, quod ciuitatis ambe in isto articulo, *dat we en ere* gut *vorliben scolen*, *ye dat stücke vor dri* virdunge, in hoc concordant ciuitates *Tangermunde* & *Osterburg*. Sed ciuitati *Gardeleue* quodlibet frustum pro 4. marcis arg. Item notandum in toto concordant. Sed ciuitatibus *Soltwedel* superadditus est vnus articulus in hunc modum, videlicet, over et ok dat yemand van *riddern* oder van *knapen* de vns dinstes phlichtig woren breken, in dem gerichte der oden vnd der nyen stad *to Soltwedel*, twe clagen sal richten, die *schulte* der stede vnd *dridde* clage sal richten vnse *vogt* di danne vnse *vogt* is.

Priuilegia ciuitatum 1) Soltwedel 2) Gardeleuen, 3) Tangermunde, 4) Osterburg

Ridder & Knappen.

Duo iudicia 1) Sculteti. *tertium* 2) aduocati

NVM. CXVI.

Wi LVDEWIC &c. Bekennen vnd bethügen &c. Dat wi die *wisen* vnd *bescheiden* manne die *ratmanne*, vnd die *gemeine borger* der olden stad to SOLTWEDEL, di nu sin vnd noch to komende sint vsen *leuen getruwen*, vnd dat *land*, dat dar to gehöret scoln vnd wollen laten bi allen oren *rechten* vnd *gnaden*, de se van *older* hebben gehat, vnd de se biwisen moghen, mit vser voruaren breuen, der *hochgeboren VORSTEN*, *der marggrauen van Brandenburg*, den got gnade, vnd ok met vsen. Wi scoln ok en er gut *lieben*, to dem *ersten* male ane *lehenware*, vnd scoln alle *lehenscaft*, die *Hertoge Otte* van *BRVNSWIG* en gedan heft in dem lande stede *holden* vnd hedde he icht

Confirmatio PRIVILEGIORVM *ciuitatis* SOLTWEDEL *antiqui* *ueterum principum.*

De laudemio, Brunsuicensis D. *confirman-*

icht *vorlieghen*, dat to dem *lande* oder to der *herscap* gehörde, dat scole wi holden, dewile he *leuet*. Alle *geistlike leben*, de he verlehen heft, de scole wi stede holden, *Vrowen lifgedinge*, an dar dinst oder *borgleben* op lit, de scolen wi holden, di wile de *Hertoge* leuet. Ok scolen wi en er gut liehen, ye dat stucke vor *dri virdunge*, vnd scolen eren eruen sei sin *mundlich* oder *onmundlich*, vmme er *lehenware* liehen er lehen. Die vorgnante ratman, der vorgnanten stad scal vns nach ere *macht*, oft wi *geuangen* worden, des got nicht en wolle, oder oft wi vnse *Kindere beraden* wolden, *to hulpe* komen. Wi wollen en ok holden alle de *brieue*, di we ene hebben *gegheuen*, mit vsem GROTEN, oder CLEYNEN *Insigel* vorsigelt. Ok scal man alle VESTE *breken*, in der *olden marke*, *de gebuwet sin sint margraue WOLDEMAR tode*, dem got gnedig si. Sint si *gebroken*, man scal ir nicht *wider buwen*, vnd scal ok nene nye vesten *buwen*. Wi scoln ok VOGEDE setten, in dem lande, nach erme vnd der andern stede vnd der manne rade, de vs vnd landen euene komen, de moghe we vp vnd af setten wenne wi wollen. Ok sculle wi alle vnrechte TOLLE vnd GELEYDE, allen lüden af nemen, vnd af leghen, in der ganzen marke. Wi sculn ok vnd vse nachkomelinge die *olden marke* vortmer nicht vor wisen, vor setten noch VORKOPEN, vnd ok nicht scheiden. Wi gunnen ok, dat sei mit vsem guden willen ere stad moghen VESTEN, wat sei dar an geuestet hebben, dat en scole wi nicht krenken. Ok scole we en geuen eynen LANTRICHTER, de en richten scal ouer *riddere* vnd *knapen*, vm *sculde*, *pennige*, dar vm scal en vse VOGT helpen, enes pandes. Wat si vor dem richter

dis 1) litteris. 2) dotalitiis, uitalitiis. 3) castrensibus feudis. 4) laudemiis non ultra III. uirdungos.

Lytrum pro captiuo *principe.* *fräulnsteuer.*

Sigillum 1) maius. 2) minus.

Destruenda castra *praedatoria post* Woldomanum.

Constituendus aduocatus VOGED.

Telonia *non augenda.*

Nil alienandum.

SOLTWEDEL *ius* MVNIENDI.

Praefectus constituendus LANDRICHTER.

ter gewinnen mit rechte, wenne si des bedorfen. Were et ok, dat se BREVE hedden, van den *olden* *margrauen* vsen voruaren, den got gnade, de sich von *olders* wegen *gestoten* hedden an den INGESIGELN, oft an der SCRIFT, de si bewisen mochten, dat si en an gehorden van rechte, de scol wi en *vornyen*. Ok gunne we en der EYNVNGE, di si mit RIDDERN vnd mit KNAPEN vnd mit den STEDEN hebben gehat, de si mit vsen *breuen* bewisen moghen, dat si de beholden, were et ok, dat yemand, von *riddern*, oder von *knapen*, des vs dinstes phlichtig weren, *breken* in dem *gerichte* der olden stat to SOLTWEDEL, twe clagen scal richten der SCVLTE in der stat, vnd de DRITTE clage scal richten vse VOGT, de denne vse vogt is. In cuius &c. TESTES vt supra, loco, anno. Datum feria II. post festum beati Thome apostoli.

Litteris fides 1) absque sigillis. 2) scripturae suspicio.

Vnio mit 1) Rittern. 2) Knapen

*duas causas 1) Sculte*tus *tertiam 2) Vogedus.*

NVM. CXVII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Ob iugem & perhennem memoriam *animarum* magnificorum principum *marchionum Brandenburgensium* bone recordationis predecessorum nostrorum dilectorum nostri, heredum & successorum nostrorum perpetuam & singulariter etiam *anime* strenui militis Heinrici de RYSACK quondam curie nostre magistri felicis & pie memorie salutem, *appropriauimus* & *appropriare* decreuimus, altari in ecclesia ville GRACS sancti *Nycolai* ciuitatis nostre STEINDAL situando & plantando & in honore beate *Katherine* dedicando IX. frusta *cum XVIII. denariis annuorum* reddituum in villa GRASSOWE videlicet in curiis Conradi de *Swethen* II. mansos sitos super festo beati Michahelis in *precaria* VIII. s. denariorum. II. mod. *siliginis* tot ordei cum

Donatio facta ALTARI *beate* Katherine *in ecclesia sancti* Nycolai *ciuitatis* STEINDALIENSIS. *in salutem animae* ppum Brandeb. *&* Risakii.

Reditus in frugibus & numis.

IIII. modiis *auene*, & super festo beate Walpurgis VIII. ſ denariorum in precaria soluentes in curiam CÖPKINI *Fintekowe* II. mansos. In curia Heinrici de STERNEKOWE III. mansos. In curia Io. de HOLTZHVSEN II. mansos. In curia Ch. de STERNKOWE II. mansos. In curia Io. de NATERHEYDE III. & dimid. mansum sita seu situatos, quorum mansorum quilibet super *festis* prenotatis in *precaria* annuis temporibus, vt de duobus mansis superius diuisim expressis premittitur, tantum soluet perpetuis temporibus sine impedimento ac inquietatione qualibet pertinenda. Renunciantes omni *iuri*, *actioni* ac *impetitioni*, que nobis in premissorum mansorum redditibus conpetebant vel conpetere possent aliqualiter in futurum. Collationem vero eorundem *reddituum* eiusdem ALTARIS cum suis pertinentiis premissis, ac presentationem persone ydonee, nobis nostrisque heredibus & successoribus, dum vacauerit, reseruabimus & presentibus reseruamus. Addicientes quod dicti *altaris vicarius* obedientiam *decano* faciat, prout ceteri facere ex debito consweuerunt. Volumus quoque quod de premissis redditibus eidem altari per nos, vt premittitur, *appropriatus vicarius* eiusdem *altaris*, qui pro tempore fuerit *vnum thalentum denariorum Brandenburgensium* singulis annis in anniuersario dicti militis *Heinrici de* RYSACH in vigiliis & missa solempniter cantandis canonicis & vicariis presentibus debeat erogare. In cuius &c. *Testes* &c.
Datum 1343. *Datum* loco & anno vt supra, sed feria sexta die beati Stephani.

NVM. CXVIII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus & pre-

presentibus conferimus discretis viris Conrado Hyddin Engelberto filio, Nycolao Guntheri, Nycolao Bysmark, Heysoni, Valkoni, Beringero & Hogero filiis eius & Hogero patruo suo ciuitatis nostre STENDAL ciuibus fidelibus nostris dilectis *manu coniuncta* suisque veris & legittimis heredibus monetam ciuitatis nostre *Steindal.* Postquam a festo beati *Iacobi* vltra *sedecim anni* continue subsequentes exspirauerint, ex tunc monetam ciuitatis *Steindal XII. annis* continuis pacifice possidebunt sub modis formis & conditionibus vt in litera ipsis super moneta ciuitatis KYRITZ, data de verbo ad verbum exprimitur & inuenietur. Datum *Steindal*, anno quo supra. In crastino beati Francisci, die-dominico.

Collatio monete ciuitatis STENDAL *Conrado* HYDDIN *cum ceteris, manu coniuncta.*

Nequicquam vulgari Saxonica.

NVM. CXIX.

NOuerint &c. Quod nos &c. Obligare decreuimus & presentibus obligamus strenuis & famosis viris, *Hemponi*, *Botoni*, *Io. Hemponi fratribus*, *Hemponi*, *Boldewino iuueni*. Io. fratribus premissorum, patruis dictis de KNYSEBEK, Henrico, Wolfero, Wildebrando & Wildebrando dictis de BREDER, Geuehardo de ALVESLEVEN, *militi*, Geuehardo & Geuehardo suis filiis BOYMAST suisque filiis, Friderico de GARTHOWE & Friderico eius filio castrum nostrum CLÖTZ cum *agriculturis* eidem pertinentibus & adiacentibus, que vulgariter eyn BVWE dicuntur, ex quo annis singulis premisso Hemponi *Knysebek* XL. marcas argenti brandeb. & ponderis quousque idem cum pertinentiis vt premittitur pro *M. centumque* marcis argenti *brandeburgensis* & ponderis prenotatis ab eisdem exsoluerimus, sine inquietatione qualibet possidendum, tenendum pariter & habendum.

Collatio castri CLÖTZ *familiis* Knesebek; Breder; Aluesleben; Boymast; Garthowe.

agriculturis; BAVE.

Tali conditione tamen apposita vel adiecta quicquid sibi in premissis *XL. marcis* defecerit annuo tempore id strenus *miles* Geuehardus de ALVESLEVEN eisdem debebit & tenebitur plenarie restaurare. Debebit enim id ipsum *castrum* nobis offerri, pro nostris *commodis* & *honoribus* contra quoslibet cuiuscunque status vel conditionis fuerint perpetuo tempore fore patens, patulum & apertum. Etiam si eosdem premissum castrum ratione & nomine nostri, quod absit, amittere contingeret, tunc illo non obstante, ipsis in prenotata *quantitate pecunie* remanebimus obligati. Si vero id ipsum *castrum* premissorum diuisim vel pariter nomine etiam quod absit amitti contingeret, ex tunc non tenebimur ad solutionem quantitatis seu pecunie memorate. Poterimus etiam id ipsum *castrum* cum pertinentiis ut premittitur, pro M. & C. marcis argenti & ponderis prenotati ut *pretactum est* dum voluerimus *redimere*, dummodo sibi ad vnius anni spatium prenotificauerimus, quod & ipsi nobis prenotificare si de ipsorum indiguerint pecunia tali tempore tenebuntur. Assignauimus etiam & deputamus ipsis in *theloneo* nostro in *Snakenborg* premissi castri solutione pendente singulis annis C. marcas argenti *brandenburgensis* & ponderis percipiendis pariter & tollendis addicientes vero si quid ipsis in premisso *theloneo* deficeret, id sibi *miles* Geuehardus de *Alueslcuen officiatus noster* ex antique marchie prouentibus & redditibus omnimode restaurabit. In quorum ratihabitionem ipsis *nobiles viros* C. ducem de DECKA, Guntherum comitem de SWARTZBVRG, strenuos quoque *milites* Io. de *Buch*, Al. de *Wolfstein*, Io. de *Husen*, Fridericum de *Lochin*, Wilhelmum de *Wamprecht*, Hartm. *Mager*,

Nexus ALVENSLEBII.

Castrum feudi ligii.

Euictio eius praestanda, si in bello amissum.

Iure reluendi *saluo.*

Telonium Snakenberg

Aluensleben miles, officiatus.

Testes:
1) *nobiles uiri.*
2) *strenui milites.*

Mager, ac *ſtrenuos viros* Haſſonem ſeniorem de *Wedel* & Ger. Wolf ratione *fideiuſſionis* ſtatuimus & preſentibus duximus ſtatuendum. Debebimus etiam & volumus prenotatis de *Knyſebek*, literas approbationis & confirmationis *placitorum* premiſſorum *magnifici principis* STEPHANI *ducis* BAWARIE *fratris noſtri kariſſimi* ante feſtum paſche venientis proxime procurare. In cuius &c. Actum *Steindal* preſentibus fideiuſſoribus premiſſis. Datum vero Berlin anno domini MCCCXLIIII. in craſtino eiusdem.

3) ſtrenui uiri.

Conſenſus agnatorum BOIOARIAE *ducum.*

STENDAL.

1344.

NVM. CXX.

NOuerint &c. Contulimus & preſentibus conferimus ſtrenuo viro *Friderico de* GARTHOWE, Friderico *filio* ſuo & Henningo *fratri* ſuo, *fidelibus* noſtris dilectis, ſuisque veris & legittimis heredibus *precariam denariorum* & frumenti ville *Meyſeberghe* pro CC. & X. *marcis* argenti, cum ſingulis & vniuerſis ſuis pertinentiis cum ſeruitio curruum, cum *ſupremo* & *infimo iudicio* ſicut nos eadem hactenus habuimus tam diu ſine inquietatione qualibet percipiendam quousque nos heredes aut ſucceſſores noſtros prenotatis in predicta pecunia videlicet *CC. & X. marcis* argenti plenarie fuerit ſatisfactum. Addicientes vero quod prenotatarum villarum *precarie* cum ſuis pertinentiis poſt deceſſum *Friderici* prenotati ad *vxorem* ſuam legittimam nunc viuentem dirigi debeat & deuolui, quas ex tunc pro pecunia prius tacta nomine DOTALITII eo modo vt premittitur pro iure ſuo ipſa poſſidebit. *Deceſſis* vero vtrisque predictis ex tunc *filius* Friderici prenotati ſupra dicta bona, vt premittitur, poſſidebit. *Deceſſo* vero filio *Henningus* frater *Friderici* predicti

Pigneratio quorundam bonorum Friderico de GARTHOWE *uillae* Meyſeberg.

cum iure ſuccedendi uxoris.

Deceſſus, pro, mortuus

& eius heredes predictas precarias villarum pretactarum cum suis pertinentiis sub modis & conditionibus superius expressis quiete & pacifice possidebunt. Reseruata vero nobis, heredibus & successoribus nostris sepius pretactarum villarum *precarias*, cum singulis suis pertinentiis a prenotatis videlicet Friderico & vxori sua legittima nunc viuente, Friderico filio suo & Henningo fratre suo & eorum heredibus REEMENDI seu *redimendi*, ab omnibus predictorum coniunctim vel a quolibet eorum diuisim pro CC. & X. marcis argenti pluries tactis, *plenariam* dum volumus vel voluerint, facultatem. In cuius &c. *Testes* Decke, Swartzburg, Io. Buch, Wolfstein, Husener, Bombrecht, Lochir, Helbe cum ceteris. Actum in villa Berghe. Datum vero *Berlin* anno domini M CCC XLIV. Sabbato proximo post circumcisionem eiusdem.

Iure reluendi saluo.

Testes.

Berlin 1344.

NVM. CXXI.

Redituum uariorum monasterio uirginum ARNSCHE *dicatorum.*

NOuerint &c. Quod nos &c. Ob salutem & perhennem memoriam *animarum magnificorum principum marchionum* BRANDENBVRGENSIVM bone recordationis predecessorum nostrorum, *nostri*, *heredum* & *successorum* nostrorum, appropriauimus & appropriare decreuimus. Religiosis & deodicatis personis, ABBATISSE, priorisse & conuentui claustri ARNSCHE deuotis nobis dilectis in villa ZERVE duos *choros cum dimid. choris siliginis*. In villa Leppin XVIII. choros siliginis cum omni iure, sicut Bruningus de *Redingstorp* tenuit. In villa Zulen sex *choros* siliginis cum omni iure sicut H. de Garthowe possidebat, in villa Craz quinque choros cum dimid. siliginis cum omni iure a strenuis viris - - - dictis de

Qui iuxta choros, genus mensurae marchicum, enumerantur.

de Schulenborg libere possessos. In villa Schaimen *VII. choros siliginis.* In villa Liesten *V. choros* siliginis, cum omni iure sicut Fridericus de *Garthowe* tenuit & possedit. In villa Rademin duas curias, alteram cum dimid. choro siliginis annuis temporibus soluentes. In villa Neylinge *VIII. choros* siliginis annuorum redditiuum sicut H. de *Geitz* tenuit & possedit in antea cum omni iure perpetuis temporibus sine inquietatione quiete & pacifice possidendos. Renunciantes omni iuri actioni ac impetitioni, que nobis, heredibus & successoribus nostris in premissis choris seu redditibus conpetebant vel conpetere possent aliqualiter in futurum. In cuius &c. *Testes* Deck, Wolfstein, pincerna, Lochir - - magister coquine Zyckowe, Hartm. Magir. Datum *Berlin* anno predicto die dominico post circumcis. domini.

Testes.

NVM. CXXII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Ob iugem & perhennem memoriam *animarum magnificorum principum marchionum Brandenburgensium* bone recordationis predecessorum nostrorum, *nostri*, heredum, appropriauimus & appropriare decreuimus honorabilibus viris *preposito*, totique conuentui *canonicorum* regularium videlicet dyoc. *ecclesie* sancti spiritus extra muros ciuitatum *Soltwedel* commorantibus, ecclesiam *parrochialem* ville *Nyenkirke* cum singulis suis pertinentiis & iuribus, quam quondam strenuus vir Eckardus BVRMEISTER prenotatis canonicis dederat & donauit, nec non in villa *Zyrowe* in curia Th. *Zwecheman* alterum dimidium *chorum* siliginis & in curia sculteti ville eiusdem dimidium *chorum* siliginis

Appropriatio quorundam redditiuum canonicis regularibus extra muros ciuitatis Soltwedel.

Nyenkirke.

Zyrowe.

chori *mensura.*

frusta. ginis & vnum *frustorum* annuorum reddituum in piscatura fluuii siue aque dicte *Gysna* a loco di-
Steinwere. cto *Steinwere* incipiendo, vsque ad molendinum ante castrum ciuitatis *Soltwedel* situm terminando quiete & pacifice cum omni iure, commodo, gratia & honore predictis, videlicet fluuio siue aque pertinente sine impedimento quolibet perpetuis temporibus possidenda. In cuius &c. *Te-*
TESTES. *stes* Wolfstein - - Lochir - - magister coquine, milites. Hasso de Wedel senior & dominus Eberwinus cum ceteris. Datum *Berlin* an-
Berlin
1344. no dominico M CCC XLIV. die dominico post circumcis. eiusdem.

NVM. CXXIII.

Obligatio X. marcarum Hemponi de Knysebek *usque ad exsolutionem castri* Clötz; *de* Ryeden. Aluensleben.

NOuerint &c. Quod nos &c. Obligamus & obligare decreuimus per presentes *strenuis viris* Hemponi, Bodewino, Innoni, Iohanni fratribus premissorum patris, dictis de *Knysebek*, Heinrico, Wolfero, Wildebrando & Wildebrando dictis de *Ryeden.* Geuehardo de *Aluensleuen* militi, Geuehardo & Geuehardo suis filiis *Bugmast* suisque filiis, Friderico de *Garthowe* ipsiusque filio Friderico X. marcas annuorum reddituum argenti *Brandenburgensis* precise sitas in pretacta uillarum nostrarum *Wendenmarke* & *Schonenber-*
VVendenmark.
ghe vsque ad exsolutionem castri nostri Clötz,
Schonenberghe.
cum omni gratia, commodo & honore sine impedimento quolibet possidenda. Talem ipsis gratiam indulgentes quod in eisdem X. marcis & omnibus bonis suis ad dictum castrum spectantibus nec non in C. marcis in *theloneo* nostro *Sna-*
Telonium Snaklingen.
kelingen sibi ascriptis, nullatenus per quempiam officiatum, ad alicuius impetentis seu impetere volentis instantiam debeant quomodolibet impediri.

diri. In cuius &c. *Testes* Deck, Buch, Wolfstein, Husener, Lochir, Pincerna, Mager, senior de Wedel, Gerike Wolf. Datum *Steindal*, anno predicto feria IV. post purificationem beate virginis.

NVM. CXXIV.

Obligatio uille Scharthowe *pro XXX. marcis N. de*Rochowe.

NOuerint &c. Quod nos &c. Obligauimus & presentibus obligamus strenuo viro Heinrico de *Rochowe* suisque &c. villam *Scharthowe* cum singulis & vniuersis suis pertinentiis sibi rite pertinentibus, tam diu quousque ipsam pro XXX. marcis exsoluere poterimus seu voluerimus cum omni iure, gratia, commodo, profectu & honore sine inquietatione qualibet possidendam. Eandem quoque collationem strenuis viris Wichardo militi, Beckino & Io. fratribus dictis de *Rochowe*, dicti Heinrici patruis ad manus eiusdem, vt premittitur, rationabiliter fecimus & facere decreuimus per presentes. In cuius &c. *Testes* Deck, Buch, magister coquine, Helbe, Hasso & Ger. Wolf. *Datum* anno predicto feria III. post purificationem beate virginis.

NVM. CXXV.

Collatio Holtzhusen *&* Nyendorf *Petro de* Mylen *pro C. marcis.*

NOuerint &c. Quod &c. Contulimus & presenribus conferimus *strenuo viro* Petro de MYLEN fideli nostro dilecto suisque &c. XIV. frusta reddituum annuorum sita in villis subnotatis videlicet *Obernholtzhusen* & *Nyendorph*, cum omnibus iuribus, gratiis, vtilitatibus, commodis & honoribus, cum *iudicio supremo* & *infimo*, seu que nobis in eisdem competebant, iusto pheodi titulo perpetuis temporibus possidenda. Nos quoque eandem collationem anne *conthorali sue* legit-

*& eius con*thorali.

legittime veri dotalitii nomine dum contraxerint fecimus & facere decreuimus per presentes. Reseruantes tamen nobis pariter vel diuisim redimendi pro C. marcis argenti Brandenburgensis dum voluerimus plenariam facultatem. In cuius &c. *Testes* N. Gewolf, Helbe, Zenger, *milites* Io. Vruntsperger & C. Hornbek &c. Datum *Kyritz* anno predicto feria IV. ante purificationem beate virginis.

Saluo iure reluendi.

Kyriz 1344.

NVM. CXXVI.

Collatio medietatis uille Oldenthun *Io. de Buch & Hemkino Pordiz* ciuibus *in Stendal nobilibus*

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus & presentibus conferimus discretis viris Io. de *Buch* & Hemkino dicto *Porditz*, ciuitatis nostre *Stendal* ciuibus, *fidelibus* nostris dilectis ipsorumque &c. manu coniuncta & diuisa residentia, medietatem ville dicte OLDENTHVN ad octo *frusta* annuorum reddituum extendentis, cum supremo & infimo iudicio, sine inquietatione ac impedimento quolibet quiete & pacifice perpetuis temporibus possidendam. In cuius &c. *Testes* Teck, Husener, Ebenhusen, Helbe, Zickowe, Wedel & Ger. Wolf. Datum *Berlin* anno predicto feria II. post diem beate Agathe virginis.

NVM. CXXVII.

De Aluensleben *ex mera gratia conferuntur bona paterna.*

NOuerint &c. Quod nos &c. Attendentes fidei puritatem & constantiam *strenuorum virorum*, Alberti & Friderici de *Aluenslenen* fidelium nostrorum dilectorum ipsis heredibusque suis veris & legittimis, ex *mera mentis beniuolentia* contulimus & presentibus conferimus singula & vniuersa bona qualitercunque nominata per *paternam successionem siue deuolutionem ad ipsos deuoluta*, a nobis, heredibus & successoribus nostris perpe-

perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet tenenda pariter & habenda, volentes ipsos pre singulis & violentis insultibus tanquam ceteros nostros fideles & subditos pro ipsorum iuribus cuius posse nobis reseruamus, nostrisque viribus tueri & efficere defensari. In cuius &c. *Testes* Teck, Lindowe, Husener, pincerna, Helbe, milites Loterpek & Wolf. Datum *Hauilberg* feria II. ante Agnetis.

Testes. *Hauelberg* *1344.*

NVM. CXXVIII.

NOuerint &c. Quod nos &c. *Pia consideratione* moti *defectum* altaris beati *Laurentii* in ecclesiis parrochialibus ciuitatis nostre SEHVSEN siti, quem hactenus, vt nobis innotuit, perpessum est, aliquantulum supplere cupientes, ob id, vt cultus diuinus in ipso denuo eo decentius in perpetuam & salutarem *magnificorum principum marchionum Brandenburgensium bone recordationis predecessorum nostrorum memoriam peragatur* & presentibus appropriare decreuimus decimum vnius mansi in curia Gerhardi *Boben*, in villa dicta *Lichteruelde* sita, perpetuis temporibus & sine inquietatione qualibet pertinendum. Renunciantes &c. In cuius &c. *Testes* Tek, Lindowe, Buch, Helbe, magister coquine. Datum HAVELBERG anno M CCC XLIIII. feria V. post octauum Epiphanie.

Appropriatio *unius* frusti *altari in* Sehusen *facta.*

in salutem animae principum Brand.

Boben. *Lichteruelde*

Testes.

NVM. CXXIX.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus &c. strenuo viro Conrado dicto TVOFT suisque &c. officium SCVLTETATVS siue *prefecture* opidi *Snakenburg* cum singulis & vniuersis suis pertinentiis perpetuis temporibus sine inquietatione quali-

Collatio officii Scultetatus *Snakenburg Cunrado* Tuoft.

qualibet possidendum. In cuius &c. *Testes* Tek, Swartzburg, Buch, Husener, pincerna &c. Datum TANGERMVND anno predicto feria V. post Letare.

NVM. CXXX.

Collatio IV. chororum Sladeken.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus &c. strenuo viro Harnepo *Sladeken* dicto fideli nostro dilecto suisque &c. IIII. *choros* cum IIII. modiis siliginis annuorum reddituum in pactu X. mansos in *antiquo campo* prope ciuitatem nostram *Apenburg* sitos, quorum quilibet annue soluit X. modios, cum omni iure, gratia, commodo, fructu & honore, quibus predecessores sui eosdem possiderunt pacifice & quiete perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet possidendos. In cuius &c. *Testes* Tek, Swartzburg, Buch, Husener, pincerna, Wedel, Wolf. Datum *Gardeleue* anno predicto feria III post Letare.

Apenburg.

Testes. Gardeleue *1344.*

NVM. CXXXI.

Gratia facta opido Apenburg *in compensationem damnorum in bello* Brunsuicensi. *Non est recepta.*

NOuerint &c. Quod nos &c. Discretorum virorum consulum & vniuersitatis opidi nostri APENBVRG destructionem ac deuastationem attendentes, quas per *gwerras* nostras cum Inclito duce *Brunswicense*, *awunculo* nostro habitas & per ignis voraginem communiter pertulerunt, eisdem dedimus presentibus & donamus firmam & plenam libertatem, mansorum pratorum & arearum ad dictum opidum *Apenburg* pertinentium cum omnibus iuribus & vtilitatibus ad ipsos pertinentibus in siluis aquis & pascuis. Ita sane, quod de ipsis mansis pratis & areis infra VI. annos continue succedentes nobis nostris heredibus seu successoribus debitis solutionum temporibus videlicet

cet in festo beati *Martini* marcas V. & in festo *Walpurgis* totidem dent integraliter & persoluant. In cuius &c. *Testes* &c. Datum vt supra.

NVM. CXXXII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Ob iugem & perhennem *animarum illustrium principum marchionum Brandenburgensium* bone recordationis predecessorum nostrorum, nostri, heredum ac successorum nostrorum memoriam. Etiam in refusionem dampnorum honorabili viro *preposito* deuotisque *dominabus*, *abbatisse*, priorisse, totique conuentui claustri DAMBEK ordinis sancti *Benedicti* sanctimonialibus, nobis dilectis, expeditionum nostrarum temporibus illatorum, appropriamus & appropriare decreuimus per presentes *XLII. frusta reddituum annuorum* in pacto & censu villarum subscriptarum, videlicet in *theutonicali* Gyschowe IX. frusta. In *Slauicali Gyschowe* V. frusta. In *Rybowe* II. In *Dyssowe* II. In *Letze* VII. In *Vmuelde* VIII. In *Wolmerse* VII. & in *Trame* duo sita cum singulis & vniuersis suis pertinentiis eidem pacto & censui vt premittitur ex debito & ex iure pertinentibus, predecessoribus atque nobis tenenda, possidenda & habenda pacifice & quiete sine inquietatione qualibet temporum cursibus sempiternis. Renunciantes &c. In cuius &c. TESTES Deck, Swartzburg, Buch, Husener, pincerna, Wedel, Wolf. ACTVM Tangermund. Datum vero CALVE anno XLIV. feria III. post Letare.

Compensatio damnorum coenobio DAMBEK. Ord. S. Bened. *facta.*

Differentiae in 1) teutonicali. 2) Slauicali

Testes, ACTVM *in Tangermunde*, DATVM *in Calbe.*

NVM. CXXXIII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus & presentibus conferimus strenuo viro CÖPKINO

Collatio duarum uillarum

Cöpkino *de* Bryzek. *Erxleben. Moekern.*

NO de BRIZEG, fideli nostro dilecto suisque &c. villas videlicet *Ersleuen* & *Mokern* cum singulis suis pertinentiis quibuscunque, quibus eedem nobis pertinebant ville, sine inquietatione qualibet possidenda tam diu quousque nos nostri heredes siue successores easdem villas *reemerint* pro C. & L. marcis argenti brandenb. ab ipso seu suis heredibus voluimus prenotatas. *Actum. Testes* &c. *Datum* vt supra.

Saluo iure reluendi.

NVM. CXXXIV.

Donatio cuiusdam pecunie *Hemponi de* Knyse-bek.

NOuerint &c. Quod nos &c. Dedimus presentibus & *donamus* strenuo viro *Hemponi de Knysebek* fideli nostro dilecto suisque &c. super singulis & vniuersis pecuniarum quantitatibus, quas idem Hempo ex nunc pro parata pecunia siue in aliis quocunque modo nunc pro nostris exponet vsibus seu extradet dum primum eam totaliter de *theloneo nostro Snakenburg* ipsis prenotatis literis nostris conscriptum exceperint quantitatem percipiendi, colligendi & penitus resumendi, ex eodem theloneo, plenam & omnimodam facultatem. In cuius &c. *Datum* Soltwedel anno predicto feria II. post Letare.

Teloneum Snakenberg.

NVM. CXXXV.

TVTELA *datiua*

NOuerint &c. Quod nos &c. *Commisimus* & presentibus committimus discreto viro Henningo de HOENHVSEN ciuitatis nostre *Osterburg ciui* tutelam & administrationem *iudiciariam* ciuitatis predicte *puerorum Henningi* & Nycolai fratrum dictorum *Paris*, bone memorie quondam ibidem prestitorum, sic quod idem *Henningus* eisdem pueris fideliter *presit computationemque* de singulis annis cum per ipsos *pueros* requisitus fuerit, ratio-

duorum puerorum.

tionalem faciat ac decentem, tenendam, habendam & regendam cum vniuersis pertinentiis eidem *iudicio* ex debito siue iure pertinentibus, tam diu quousque iidem *Henningus* & *Nycolaus* ad annos *debite discretionis* peruenient & *etatis*. Addicientes si sepedictos *pueros* absque heredibus decedere contingeret, ab hac luce, ex tunc *idem iudicium* cum suis pertinentiis vt premittitur ad prefatum Henningum de *Hoenbus* & ad suos heredes legittimos deriuari volumus pariter & deuolui. In cuius &c. *Testes* Teck, Swartzburg, Buch, Husener, pincerna, Helbe, Wedel senior & Ger. Wolf &c. Datum *Soltwedel* anno M CCC XLIV. feria II post Letare. Pro ista commissione dedit domino idem de *Hohenbus* XX. marcas.

Cum spe eis succedendi.

Testes.

Soltwedel. 1344.

NVM. CXXXVI.

NOuerint &c. Quod nos &c. Discretos IVDEOS ciuitatum nostrarum *Soltwedel camere nostre* seruos presentes & futuros in tuitionem ac defensionem nostram recepimus singularem, volentes ipsos tanquam ceteros ciuitatum nostrarum *iudeos* gubernare per *officiatos* nostros etiam fideliter & tueri. Sic quod singulis annis videlicet in festo beati *Martini* III. marcas & beate Walpurgis tunc sequentis III. marcas, nomine *pensionis* siue contributionis annue *camere nostre seruis*, soluere tenebuntur ac ministrent. Mandantes *officiatis* nostris vniuersis, quatenus prenotatos *Iudeos*, pre omnibus insultibus iniuriosis ipsis incumbentibus in presenti & futuro muniant protegant & defendant. In cuius vt supra.

IVDAEI *in protectionem adsciti,*

ut camerae serui,

pro annuo censu.

NVM. CXXXVII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus &c.

Bona hereditaria adsignata alus, principi addicta.

Discretis viris Tyloni filio Henningi de HAMEL bone recordationis quondam ciuis in *Berlin* nobis dilecti & Gysoni de SCHADENVACHEN, eiusdem Tylonis patruo singula & vniuersa bona, qualitercunque nominata, per dictum Henningum *relicta* seu dimissa cum omni iure, gratia vsu fructu commodo & honore, quibus sepe tactus Henningus eadem a nobis tenuit & possedit, perpetuis temporibus pacifice & quiete sine inquietatione qualibet possidenda. In cuius &c. *Testes* vt supra. Datum *Stendal* feria VI. ante Letare anno M CCC XLIV.

Stendaliae. 1344.

NVM. CXXXVIII.

Appropriatio curie dicte STEGE *Io. de* HOENHVSEN 1344.

NOuerint &c. Quod nos &c. appropriauimus discreto viro, Iohanni de HOENHVSEN ciui in *Osterburg* fideli nostro dilecto suisque &c. & appropriare decreuimus curiam dictam STEGHE prope eandem ciuitatem sitam cum IIII. mansis eidem curie adiacentibus seu inclusis, nec non cum singulis & vniuersis pertinentiis ipsis curie & mansis ex iure vel ex debito pertinentibus perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet possidendam. Exemimusque presentibus eosdem videlicet Iohannem & suos heredes legittimos a iurisdictione iudiciaria que vulgariter dicitur *Proldink* nobis in curia & mansis vicibus debitis conpetente simpliciter & expresse, sic quod coram *nullo Iudice* terre super casibus & causis dictam curiam tangentibus comparere quomodolibet teneantur. Addicientes etiam quod si predictos Iohannem & suos heredes legittimos necessitate rationabili compulsos prenotatam curiam cum suis pertinentiis, vt premittitur, vendere contingeret, ex tunc ipsam curiam & pertinentias premissas empto-

emptores vel ementes ſub modis conditionibus & iuribus, quibus prenotatus Iohannes ipſam poſſedit & tenuit, perpetue poſſidebunt. In cuius &c. TESTES *Tek, Swartzburg, Buch, Huſener*, pincerna, *Helbe, Wedel* ſenior & *Wolf*. Datum *Soltwedel* anno domini M CCC XLIV. feria II. poſt Letare. Nota, quod Io de *Hoenbuſen* in Oſterburg feria III. poſt Letare circa horam veſperarum in *Gardeleuen* fatebatur coram domino *marchione* preſentibus ſupraſcriptis, excepto duci de *Tek*, quod dominus marchio nichil iuris in curia dicta *Steghe* & in IIII. manſis curie adiacentibus, niſi cum *collatione*.

Soltwedel 1344.

Adnotatio in margine

NUM. CXXXIX.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus &c. ſtrenuo viro *Geuehardo de* ALVESLEVEN *officiato* terre *antique marchie*, fideli noſtro dilecto ſuiſque &c. ſingulos & vniuerſos prouentus *thelonii* noſtri *Snakenburg*, poſtquam anni diſcreti viri Gyſonis *Barſewiſch* ciuis in *Sebuſen* exſpirauerint, quouſque ſingula nobis in vſum noſtrum conquiſita & in antea conquirenda, que legittime poterit declarare integraliter rehabuerit ſeu ex eiſdem perceperit, ſine inquietatione qualibet percipiendos pariter & tollendos. In cuius &c. *Teſtes* Tek, Swartzburg, Huſener. *Actum* & *datum* Wolmerſted anno M CCC XLIV. feria V. poſt Letare.

Locatio thelonii. Snakenborg G. *de* Alueſleuen.

Actum & datum Wolmerſted 1344.

NUM. CXL.

NOuerint &c. Quod nos &c. *Contulimus* & preſentibus conferimus *Nobili viro* domino Io. de BUCH, fideli noſtro dilecto ſuiſque &c. ciuitatem noſtram SANDOWE cum caſtro dicto *Kamer*,

Oppigneratio opidi SANDOVVE *& caſtri* Kamer *Io.* cum *de* Buch.

cum omni iure nec non cum ſingulis & vniuerſis ſuis pertinentiis predictis, vel ciuitati & caſtro ex debito vel ex iure pertinentibus, *tam diu* eorundem fructus & vtilitates quaſcunque tenendas ſine inquietatione qualibet ſeu tollendas quouſque per nos, heredes ac ſucceſſores noſtros in *ſexingentis* & *L. marcis* argenti quas ſibi per debitam ſuam computationem de *theloneo Snakenborg* debuiſſet percepiſſe, quibus pro vſibus noſtris beniuole *renunciauit*, ſibi vel ſuis heredibus legittimis ſatisfactum fuerit omnimodo ſeu complete. In cuius &c. *Teſtes* Teck, Swartzburg, Huſener, pincerna, Helbe, milites, Wedel ſenior & Ger. Wolf. Actum *Stendal.* Datum vero Hallis, anno MCCC XLIV. feria VI. ante dominicam Iudica.

Saluo iure reluendi.

Teſtes. Stendaliae, 1344.

NVM. CXLI.

Oppigneratio XII. & dimid. fruſtorum - - dicto Schadevvachten *&* Caſtel.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus & preſentibus conferimus diſcretis viris Ebelingo SCHADEWACHTIN & Io. CASTEL ciuibus in *Stendal* fidelibus noſtris dilectis *manu coniuncta* ipſorumque veris & legittimis heredibus *XII. fruſta* cum dimidio annuorum reddituum in villis *Oſtinſil* & *Weſt inſil* ſita, & ſpecialiter cum *quarta* parte ſupremi & inferioris *iudicii* in prenotata villa *Oſt inſil* ſituata cum ſingulis & vniuerſis ipſorũ pertinentiis prenotatis *fruſtis* & *iudicio* ex debito vel ex iure pertinentibus, ſub modis, formis, iuribus commodis & honoribus quibus diſcreti viri Rulo, Marcilius, & *magiſter Albertus Phitus* fratres dicti de *Luccen* ciues in *Stendal* fideles noſtri dilecti a nobis hactenus poſſederunt in antea ſine inquietatione qualibet quiete & pacifice poſſidenda. Tali cum conditione interpoſita ſeu adiecta. Quod

Oſtinſel; Weſtinſel.

Quod discreti viri Ebelingus & Io. vel eorum heredes prenotatos *redditus* pretactis Marcilio & magistro Al. Phito aut ipsorum heredibus infra *VI. annorum* continuorum spacium vendere decreuerint, ex tunc ipsis eosdem redditus conferre volumus sine cuiuslibet muneris datione. In cuius &c. *Testes* Tek, Swartzburg, Husener, pincerna, magister coquine, Hasso senior & Ger. Wolf &c. Datum *Stendal* anno predicto fer. V. ante dominicam Letare. *in VI. annos.*

NVM. CXLII.

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus & presentibus conferimus Nobili viro Io. de *Buch*, Gerkino de *Kerkowe*, fidelibus nostris dilectis, ipsorumque veris &c. *XVI. frusta* annuorum *redditūum* cum IIII. solidis in *precaria villarum* in *Eluerichstorf*, *Dornstede*, *Soltwedel*, minori *Moringin* & in *Kongrode* cum omnibus iuribus, gratiis commodis, fructibus & honoribus prenotatis *XVI. frustis* cum *IIII. solidis* ex debito conswetudine vel ex iure spectantibus tam diu quousque nos, heredes aut successores nostri eadem reemerimus ab ipsis vel ipsorum heredibus pro C. & XI. marcis argenti *brandenburgensis* pacifice sine inquietatione qualibet possidenda. Volumus quoque predictarum incolas, *agricultores* & *cossatos* vltra pensam vt premittitur per ipsos non aggrauari. In cuius &c. TESTES, *Teck*, *Swartzburg*, *Husener*, pincerna, magister *coquine*, Aluesleuen, Hasso senior & Loderpek. Datum loco, anno vt supra fer. IIII. ante Oculi.

Oppigneratio facta Gerkino de Kerkovve *& Io. de* Buch.

redituum & frustorum.

Ne ultra pensum grauent cossatos.

NVM. CXLIII.

NOuerint &c. Quod &c. Singulis & vniuersis

Gratia IVDEIS *in* Gardeleuen *facta*, *pro annuo censu.*

uersis Iudeis ciuitatis nostre GARDELEVEN inhabitatoribus presentibus & futuris, talem contulimus & presentibus conferimus gratiam specialem, vt eam quam *Illustribus principibus antiquis marchionibus brandenburgensibus* predecessoribus nostris, bone memorie, dederunt *annuam pensionem*, nobis, nostris heredibus & successoribus dare debeant annis succedentibus in futurum &c.

NVM. CXLIV.

Collatio Nicolao de Bore *facta* *in X. frustis monetae* Koenigspergensis.

NOuerint &c. Quod &c. Contulimus meritis discreti viri Nycolai de *Bore* quondam nobis exhibitis & adhuc inposterum fideliter exhibendis. Etiam quod nobis commanere velit & debeat residenter. Eidem contulimus & conferimus per presentes *X. frusta* reddituum annuorum, videlicet in *moneta* ciuitatis nostre *Königsperg VIII. frusta annuorum reddituum* cum dimidio sitos, sub modis formis, conditionibus, commodis & honoribus quibus nobis pertinebant vite sue temporibus sine impedimento quolibet pacifice possidenda. In cuius &c. TESTES *Teck, Swartzburg, Buch, Husener, magister coquine, Hasso* senior. DATVM vt supra Sabbato ante Oculi.

Testes.

NVM. CXLV.

Collatio VII. frustorum N. dictis BYSMARK *facta in uilla Dobebern.*

NOuerint &c. Quod nos &c. Contulimus & presentibus conferimus discretis viris Nycolao, Ruloni, Cristano & Iohanni fratribus dictis BYSMARK, ciuitatis nostre *Stendal* ciuibus fidelibus nostris dilectis ipsorumque &c. in villa *Dobebern* VII. frusta cum V. solidis denariorum brandenburgensium annuorum reddituum sita, cum *supremo iudicio & infimo*, nec non cum singulis

& vni-

& vniuersis pertinentiis dictis *frustis* cum V. solidis debite vel ex iure pertinentibus, sub modis formis & conditionibus iuribus, commodis gratiis & honoribus quibus prenotatos redditus habuimus sine inquietatione qualibet pacifice seu quiete perpetuis temporum cursibus possidenda. In cuius &c. *Testes* Teck, Swartzburg, Husener, pincerna, magister coquine, Helbe, Hasso senior & *Gerike* Wolf. *Datum* STENDAL anno domini MCCCXLIV. feria II. post Oculi mei semper ad dominum. Testes. Stendel. 1344.

NVM. CXLVI.

NOs Lud. &c. strenuo viro Hemponi de KNYSEBEK fideli & dilecto gratiam salutem & omne bonum. Cum castrum GLÖTZ cum obuentionibus & redditibus, singulariter ad hoc deputatis per strenuum militem Gebb. de *Aluesleuen* fidelem nostrum dilectum nostri nomine seu pro nobis tibi pro *mille* & *centum marcis* argenti *brandenburgensis Stendalensis ponderis* positum est, & etiam quam diu solutio summe prenotate non interuenerit obligatum. Quatenus cum idem castrum cum pertinentiis vt premittitur, Gebb. prenotatus a te exsoluere voluerit, sic quod nostro super eo habito consensu in ipsa solutione contentaris, hoc de nostro noueris procedere bene placito voluntatis. In cuius &c. TESTES *Teck*, *Swartzburg*, *Husener*. Datum loco anno vt supra feria V. ante Oculi.

Facultas ad redimendum castrum GLÖTZ.

Testes.

NVM. CXLVII.

LVDOWICVS &c. singulis & vniuersis &c. Constituti *fideles* nostri Arnoldus *Vlasmenger*, *Scultetus*, Conradus Hydde, Ebeling, Arnoldus *Porditz*,

De debitis MONETARII *in Stendal, ciuibus ibidem.*

Porditz, Heyne *Byſmark* ciuitatis noſtre Stendal *ciues* & MONETARIVS eiusdem in preſentia noſtra ſuper noningentis marcis argenti *Stendalenſis* in quibus predictis ciuibus idem *monetarius* in feſto natiuitatis chriſti proxime venientis obligabitur ſatisfacere beniuole mutuo concordantes, quod ſi pretacte ciuitatis *monetarius*, prenotatis ciuibus in eadem *pecunie* ſumma modo ſupra dicto veniente, non ſatisfecerit, ex tunc iidem ciues, ipſius ciuitatis *monetam* ſub modis formis & conditionibus, quibus ceteri *monetarii* ipſam tenuerunt & poſſederunt, *tamdiu regendam & tenendam* quouſque ipſis in prenotate pecunie ſumma fuerit integraliter ſatisfactum cum noſtro conſenſu beniuolo ſubintrabunt. Addicientes ſi predictos ciues neceſſitate cogente *ſepedictam monetam* aliis pro eadem ſumma locare contingeret, emptoribus vel ementi annos ipſius monete conuentionis ſub modis & conditionibus, vt premittitur, tenendam & regendam conferre volumus ſine cuiuslibet muneris datione. In cuius &c. *Teſtes* Tek, Swartzburg, Huſener, pincerna, magiſter coquine, Haſſo ſenior & G. Wolf cum ceteris. *Datum* Stendal anno predicto feria II. poſt Oculi.

Ni ſoluerit monetam *a ciuibus occupandam.*

Imo cedendam aliis.

NVM. CXLVIII.

LVD. &c. Prudentibus viris & diſcretis conſulibus ciuitatis *Gardeleuen* fidelibus & dilectis. Noueritis quod diſcretos *Iudeos camere noſtre ſeruos*, ciuitatem veſtram inhabitantes preſentes & futuros in noſtram *tuitionem* recepimus ſingularem, ſic quod ſingulis annis in feſto beati Martini, nobis *tres marcas* argenti dare ſiue ſoluere tenebuntur. Volentes etiam eosdem iudeos neceſſitate ipſis incumbente pre indebitis inſulti-

De penſione Iudeorum in Gardeleuen, *ſeruorum camerae Brandeburgicae,*

ſultibus, dum a nobis requiſierint gubernari noſtri nomine per vos fideliter & tueri. Datum *Stendal* anno predicto feria II. poſt Oculi.

NVM. CXLIX.

DOminus appropriauit *ſex fruſta* annuorum reddituum *altari* in honore beate virginis & ſanctarum *vndecim milium* virginum dedicato, in eccleſia eiusdem beate virginis ciuitatis *Seltwedel* ſito, cuius tota forma ſi neceſſe fuerit habetur in alio quaterno. Datum *Perleberg* anno M CCC XL quinto vigilia circumciſionis domini.

Donatio altari *facta in Soltwedel.*

Perleberg 1345.

NVM. CL.

DOminus contulit Thiloni de *Royze* militi ſupremum *iudicium*, cum precaria ville *Vngelingen.* In cuius &c. *Teſtes* Wolfſtein, Swyker, Huſener, Helo, Pincerna, Altman, Helbe cum ceteris. *Datum* anno predicto dominica in *craſtino* circumciſionis domini.

Confertur iudicium ſupremum de ROYZE *in villa* VNGELINGEN.

NVM. CLI.

DOminus contulit caſtrum *Petzendorf* - - dictis de *Schulenborg*, cuius tota forma ſi neceſſe fuerit inuenitur in alio quaterno. *Teſtes* Wolfſtein, Swyker, Huſener, Hele, Pincerna, Altman cum ceteris. Datum *Parleberg* anno M CCCXLV. die circumciſionis domini.

PEZENDORF *Schulenburgiis oppigneratum.*

NVM. CLII.

DOminus contulit villam STERNEKOWE & quosdam alios redditus, que forma tota ſi neceſſe fuerit, inuenietur in alio quaterno. *Teſtes* vt proxime ſupra. Datum loco anno vt proxime ſupra feria III. poſt circumciſ. domini.

STERNEKOWE.

NVM.

NVM. CLIII.

PEZENDORFF 1340.

COllatio castri PETZENDORF - - dictis de *Schulenburg* per Ducem de *Brunswig* facta, que forma tota inuenietur si necesse fuerit in alio quaterno. Datum anno domini MCCCXL. feria VI. post circumcisionem eiusdem.

NVM. CLIV.

Iudicium supremum uillae Teutonicalis. CHVDEN 1345.

DOminus contulit Ernesto de *Grabowe* iudicium supremum *ville theutonicalis Chuden* & *seruitium curruum* super tribus curiis cum V. *cossatis*. *Testes* Wolfstein, Swyker, Husener, Hele, pincerna cum ceteris. Datum anno M CCC XLV.

NVM. CLV.

Bysmargiis concessi chori.

DOminus contulit Nycolao *Bysmarg*, *IIII. choros* siliginis in ciuitate *Tangermund* sitos, pro quibus idem Nycolaus domino marchioni in XX. marcis argenti satisfecit. Datum *Perleberg* anno M CCC XLV. sabbato circumcisionis domini.

Perleberg 1345.

NVM. CLVI.

Non est recepta.

DOminus contulit Alberto de *Aluesleuen* castrum & ciuitatem *Calue*, cuius tota forma si necesse fuerit inuenietur in alio quaterno. Datum *Berlyn* anno M CCC XLV. feria III. die conuersionis sancti Pauli.

NVM. CLVII.

Non est recepta.

DOminus contulit eidem villam *Weschern*, cum redditibus eiusdem ville ad XII. frusta estimatis. Testes vt supra. Datum vt supra.

NVM.

NVM. CLVIII.

DOminus contulit Cönekino de *Woltz*, Thydekino & Henningo fratribus, eiusdem patruis, nec non *Cöpkino* & *Konekino*, dictis de *Zyrowe* villam dictam *Woltz*, sub omnibus, quibus pretacti eandem villam a duce *Brunſwicenſi* tenuerunt, in antea, pro quo domino in XVI. marcis argenti eſt per eosdem ſatisfactum. *Teſtes* Buch, Swyker, Aluesleuen, Ger. Wolf cum ceteris. Actum *Stendal*. Datum vero Bezkowe, anno predicto feria VI. ante Inuocauit.

Villa Wolz *conceſſa.*

NVM. CLIX.

DOminus contulit Cönekino, Nycolao, Heinrico & Cönekino, dictis *Haken* precariam duorum manſorum in villa *Gor* & in villa *Byſſewolde* duo fruſta cum II. & dimid. annuorum reddituum &c. Pro quo domino marchioni in XXIII. marcis eſt ſatisfactum. Teſtes & datum vt ſupra.

Precariae in Gor.

NVM. CLX.

COllatio vnius fruſti in villa *Ermenſtorph* ſiti Friderico de *Rennebek*. In cuius &c. Teſtes & datum vt ſupra.

Ermenſtorff.

NVM. CLXI.

COllatio *precarie* villarum *Ryſtibbe* & *Schorne* annuis temporibus ad octo fruſta reddituum ſe extendentes & precariam dimid. manſi in curia ſua *Woldemade* ſiti &c. Pro qua collatione domino in XVI. marcis argenti eſt ſatisfactum. In cuius &c. Teſtes & datum vt ſupra.

Arnoldo dicto Valenſcher *iuniori* Ryſtibbe, Schorne *uillae.*

NVM.

NVM. CLXII.

Otto Insel.

Gropeleuen

DOminus contulit Ottoni *Insel* vnum frustum cum quatuor *quartalibus frusti* annuorum reddituum in *precaria* ville *Gropeleuen*. Pro quo domino marchioni in V. marcis argenti est satisfactum. Testes & datum vt supra.

NVM. CLXIII.

Gratia facta Thiloni de RÖTZ *militi in villa* Wittemor.

LVdowicus &c. Singulis &c. Veniens ad nos strenuus miles *Thilo de* RÖTZ miles fidelis noster dilectus, nobis vt ipsam villam *Wittemor* cum suis pertinentiis in antea a *capitulo ecclesie Hauilbergensis* velud hactenus possedit, dignaremur possidere, studiosius supplicauit. Ad cuius preces amicorum suorum fidelium nobis exhibitorum & inposterum exhibendorum consideratione, nostrum fauorem specialem in hunc modum vt sequitur adhibuimus, sibi & suis veris & legittimis heredibus & presentibus adhibemus, prenotatam *villam* cum singulis suis pertinentiis debitis sub modis, iuribus conditionibus gratiis & honoribus quibus prenotate ecclesie capitulum a *magnificis principibus marchionibus Brandenburgensibus bone recordationis* predecessoribus nostris tenuit & possedit, velut ipsorum marchionum predictorum *priuilegiis & literis* sibi super eiusdem ville & pertinentiarum suarum iuribus datis probabiliter poterit edocere, deinceps ab eodem capitulo, eo iure & conditionibus vt premittitur quiete & pacifice possidenda. Volentes etiam prenotatum *Tylonem* & suos heredes circa premisse ville iura & pertinentias debitas, vt superius exprimitur, gubernare, sicuti vasallos nostros hereditarios, & tueri seu efficere fideliter guber-

nari.

nari. Actum *Perleberg*. Datum vero *Steindal* anno MCCC XLV. feria V. post Epiphaniam. *Actum* Perlebergae *Datum* Stendaliae *1345*.

NVM. CLXIV.

LVdowicus &c. Discretis viris villam *Kokede* immcrantibus, presentibus & futuris, fidelibus & dilectis, gratiam salutem & omne bonum. Vt pratum de nemore *Tanger* exstirpatum & eradicatum per magnificum *principem* OTTONEM *ducem Brunswicensem* bone recordationis propter ville in bono statu conseruantiam appositum ab eodem *duce*, per vos *emptum*, comparatum sub modis, iuribus distinctionibus ville vestre legittime & probabiliter limitatum & distinctum a nobis in antea possitis quiete & pacifice possidere nostrum fauorem singularem adhibuimus & presentibus adhibemus, nunciantes vos de *XIIII. thalentis denariorum Brandenburgensium*, nobis pro eo datis & persolutis quibus presentibus nostrarum testimonio literarum. *Datum* anno MCCCXLV. feria II. ante Fabiani & Sebastiani. *Gratia uille* Kokede *facta 1345*.

NVM. CLXV.

ITem consimilem formam habet villa *Huselii* super prato suo, sed dedit domino marchioni XVI. talenta. Huselii.

NVM. CLXVI.

ITem villa paterna *Swartzelose* habet eandem formam super prato suo, & dedit domino marchioni XVI. talenta. Svvarzelohe.

NVM. CLXVII.

ITem villa *Bellinghen* eandem formam habet, sed dedit domino XVI. talenta. Bellinghen.

NVM.

NVM. CLXVIII.

Supplingen

IT. villa *Supplinghen* habet eandem formam, & dedit domino VII. talentas, denariorum brandenburgensium.

NVM. CLXIX.

Appropriatio quorundam frustorum *claustro* Niendorph, *Ord. Cistert. dioec. Halberstad.*

NOuerint &c. Quod nos &c. Ob salutem & perhennem memoriam animarum *magnificorum principum marchionum Brandenburg.* bone recordationis predecessorum nostrorum, nostri heredum ac successorum nostrorum appropriauimus & appropriare decreuimus. Religiosis & deodicatis personis, - - *abbatisse* - - *priorisse* deuotis nobis dilectis totique conuentui sanctimonialium claustri *Niendorph cystertiensis Ordinis*, *Halberstatensis Dyoces.* in villa *Greuenitz*

Greueniz.

XVIII frusta annuorum reddituum cum supremo & infimo iudicio, que post decessum honeste & religiose puelle dicte de *Osterburg*, ad idem claustrum deuolui debebunt. In villa *Molnbeke* IIII. talenta cum III. frustis denariorum brandenburgensium. In villa *Odingestorp* IIII. frusta cum supremo iudicio cum solidis denariorum vrespenninghe dictorum. In molendino ante ciuitatem *Osterburg* sito vnum lapidem cere & I. modium papaueris. In precaria ville *Staz* IIII. talenta denariorum brandenb. cum IX. modiis siliginis tot modiis ordei & XVII. modiis auene, & in molendino *ville* eiusdem V. solidos denariorum brandenb. In molendino ville *Bornitz* IIII. solidos & in villa *Dalem* XXVIII. solidos denariorum seruitiales dictorum eidem claustro prenotatos redditus perpetuis temporibus sine impedimento quolibet quiete & pacifice pertinendos. Renunciantes

Molnbek. Odingestorp. Staz. Dalem.

ciantes pro nobis heredibus & successoribus nostris omni iuri ac impetitioni que nobis in premissis conpetebant vel conpetere possent aliqualiter in futurum. Pro qua renunciatione & reddituum appropriatione nobis pretacti claustri prepositus *in C. & XV. marcis argenti Stendalensis* integraliter satisfecit. In cuius &c. Testes vt supra. Datum *Stendal* anno predicto feria V. die Fabiani & Sebastiani martirum beatorum. Testes.

NVM. CLXX.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. contulimus &c. strenuo viro Henrico de *Linstede* fideli nostro dilecto, suisque veris & legittimis heredibus II. & dimid. frustum annuorum reddituum in precaria ville *Vintzkowe* sita, sub modis, iuribus, comoditatibus, conditionibus & honoribus quibus a magnifico principe *Ottone duce Brunsvicense* beate memorie prenotatos redditus hactenus tenuit & possedit a nobis in antea perpetuis temporibus quiete & pacifice possidenda. Pro quorum reddituum collatione nobis pretactus Henricus in V. marcis argenti Stendalensis ponderis integraliter satisfecit. In cuius &c. *Testes* vt supra. Datum *Stendal* vt supra.

Collatio facta Henningho de Linited.

Vinzkowe.

NVM. CLXXI.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Contulimus &c. Strenuo viro Nicolao *Haken* fideli nostro dilecto suisque &c. pratum circa paternam villam *Swartzelosen* situm a magnifico principe duce *Ottone brunswicense* bone recordationis olim conparatum, sub modis, iuribus & distinctionibus debitis & probabilibus quibus ab eodem duce hactenus id ipsum pratum tenuit &

Collatio facta dicto Haken.

Schwarzelosan.

possedit a nobis inantea perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet quiete & pacifice possidendum. Pro qua collatione nobis prenotatus in tribus marcis argenti *brandenburgensis* integraliter satisfecit. In cuius &c. Testes. *Datum* vt supra. Sabbato post octauas Epiphanie domini.

Testes.

NVM. CLXXII.

Collatio appropriationis *facte* DISTORP *coenobio S. Aug.*

NOuerint &c. Quod nos LVD. &c. Ob remedium & *salutiferam memoriam magnificorum principum marchionum Brandenburgensium* bone recordationis predecessorum nostrorum animarum, *nostre, heredum & successorum* nostrorum, appropriauimus & appropriare decreuimus regiliosis & deodicatis personis sanctimonialibus claustri DISTORP ordinis sancti *Augustini Verdensis* dyocesis. In suprema villa *Griben* tres colonos seruitium annuatim claustro prenotato facientes. In villa *Eichorst* vnum colonum dictum Iohan Rademan *seruitium* eidem claustro temporibus annuis facientem. In villa *Wusbotel* seruitium & aduocatiam sita, singulis annis, iuribus nostris in premissis nobis conpetentibus omnimode exclusis sine inquietatione qualibet perpetuis temporibus tenenda quiete & pacifice pertinenda. Renunciantes &c. que nobis in premissis eo modo vt superius exprimitur, conpetebant, vel conpetere possent aliqualiter in futurum. Pro qua *appropriatione* nobis eiusdem claustri prepositus in X marcis argenti integraliter satisfecit. In cuius &c. Testes. *Datum* vt supra.

Verdensis dioecescos. Griben. Eichorst. Wusbutel.

NVM. CLXXIII.

NOuerint &c, quod nos LVD. &c. Contulimus & pre-

& presentibus conferimus Helmoldo & Iohanni patruis dictis *Crateken* meritorum suorum fidelium nobis exhibitorum & in posterum exhibendorum consideratione ipsorumque veris & legittimis heredibus. In villa *Sclauicali Bodenstete* tres marcas *Saltzwedelensium denariorum* annuorum reddituum, annuatim super festo beati Michahelis deriuandas & vnam vaccam ad duas marcas eorundem denariorum conputatam cum *equo pheodali* & in *precaria* annuis temporibus VII. ſ. denariorum *brandenb.* II. modios siliginis & ordei & tot auene, cum seruitio *curruum* & aliis *seruitiis* debitis & conswetis prenotata quelibet cum omni iure singulis annis ad quinque frusta dumtaxat se extendentia, iuribus nostris aliis in premissis nobis de iure spectantibus exclusis, sine inquietatione qualibet a nobis perpetuis temporibus quiete & pacifice possidendos. In cuius &c. *Testes.* *Datum* vt supra.

Collatio dictis CRATEKEN *facta.*

Bodenstet uilla Slauicalis.

equus pheodalis.

NVM. CLXXIV.

NOuerint &c. quod nos LVD. &c. Ob salutem & iugem memoriam *animarum magnificorum principum marchionum Brandenburgensium bone recordationis* predecessorum nostrorum, nostre, heredum & successorum nostrorum *appropriauimus* & appropriare decreuimus. Religiosis & deodicatis personis ABBATISSE, *priorisse totique conuentui sanctimonialium* CLAVSTRI DAMBECK deuotis nobis dilectis, ordinis sancti Benedicti *Verdensis dyocesis* supremum iudicium ville *Vnuelde* cum vacca singulis annis super festo beate Walpurgis danda, duas marcas denariorum *Saltzwedelensis* valoris, XXVII. pullos tot *caseos* cum X. sexagenis lini, seruitium curruum & cetera

Appropriatio claustro Dambeck *facta Verdensis dioeceseos.*

Vnuelde.

tera distincte ville pertinentia perpetuis temporibus pertinenda sine inquietatione qualibet & tenenda. Renunciantes &c. que nobis in premissis conpetebant uel conpetere possent aliqualiter in futurum. Pro quorum appropriatione & partium predictarum renunciatione nobis *prepositus* claustri prenotati in VIII. marcis argenti brandenb. integraliter satisfecit. In cuius &c. *Testes*. Datum vt supra.

NVM. CLXXV.

Collatio facta dicto de Berghe *suisque fratribus ciuibus in* Gardeleue. *manu coniuncta.* Esstede.

NOuerint &c. quod nos &c. Contulimus &c. discretis viris Walthero *Nyendorph* & suis fratribus Bertoldo de *Berghe* suisque fratribus ciuibus ciuitatis *Gardeleue* fidelibus nostris dilectis *manu coniuncta* ipsorumque veris &c. In villa *Esstede* supremum iudicium & infimum in campis & metis *ville* cum iure patronatus ville eiusdem, que hactenus a magnifico principe *Ottone duce Brunswicensi* nomine *pignoris* tenuerunt a nobis in antea iusto *pheodi titulo* perpetuis temporibus sine inquietatione qualibet quiete & pacifice possidenda. Pro qua quidem collatione nobis per prenotatos in XX. marcis argenti *brandenb.* integraliter est satisfactum. In cuius &c. Testes. Datum vt supra.

NVM. CLXXVI.

Collatio facta dictis DVRINGHEN *Canweliz.*

NOuerint &c. quod nos Lud. &c. Contulimus &c. Strenuis viris Bertoldo & Cristiano fratribus dictis DVRINGHEN ipsorumque veris & legittimis heredibus. In precaria ville *Canwelitz* in denariis & frumento annuis temporibus VII. frusta annuorum reddituum facientia, sic vt nobis heredibus & successoribus nostris de eisdem

eisdem redditibus vnus eorum vicibus oportunis quocunque tempore & quantumque ab ipsis requisierimus & per *officiatos* nostros nostri nomine requiri procurabimus cum *dextrario vno* & *armis suis* debitis cum galea decenter expeditus nostris obsequiis fideliter sine contradictione qualibet promptuenter & presentibus conferimus sine impedimento quolibet perpetuis temporibus quiete & pacifice possidenda. In cuius &c. *Testes.* Datum vt supra dominica post octauas Epiphanie.

Ius DEXTRARII *cum* ARMIS.

NVM. CLXXVII.

NOuerint &c. quod nos LVD. &c. Ob salutem & perhennem memoriam *magnificorum principum marchionum Brandenburgensium* bone recordationis predecessorum nostrorum animarum nostre heredum & successorum nostrorum appropriauimus. Religiosis & deodicatis personis - -, abbatisse, priorisse totique conuentui sanctimonialium claustri *Creuese* deuotis nobis dilectis *Ordinis Benedicti Verdensis* dyocesis & etiam vt egestas & penuria earum quibus ipsas perplexas fore nouimus, & vt cultus diuinus augeatur, quodammodo reueletur, ex mera mentis nostre liberalitate appropriare decreuimus. In villa *Gladegow* sex frusta cum omni iure cum sex mansis & curiam in eadem villa sitam cum agris aliis curie de iure pertinentibus de qua olim seruitium dextrarii processit seruitio eodem nunc deposito & incluso cum *supremo* & *infimo iudicio* & *iure patronatus* ville eiusdem sub modis, comodis, gratiis & honoribus, quibus Henricus & Arnoldus fratres dicti de *Gladegow* a magnifico principe duce *Ottone Brunswicensi* bone recordationis tenuerunt & possederunt. Appropriamus pretactis sancti-

Appropriatio quorundam bonorum claustro CREVESE *facta Ord. Benedict.*

Gladegow.

ſanctimonialibus *iudicium ſupremum* & *infimum* ville *Heſewick* cum *III. fruſtis annuorum* redditu- *Heſewik.* um. In cenſu & *precaria* vnum talentum ville eiusdem & ius patronatus ville *Ratemyn* eo iure *Radewin.* quo a predicto duce Brunſwicenſe tenuerunt & poſſederunt hactenus & ab eodem ſua pecunia conparauerant, eidem clauſtro prenotata, cum ſingulis ſuis pertinentiis noſtris iuribus in premiſ-ſis nobis conpetentibus omnimode excluſis, per-petuis temporibus ſine inquietatione qualibet qui-ete & pacifice pertinenda. Renunciantes pro no-bis heredibus & ſucceſſoribus noſtris omni iuri a-ctioni ac impetitioni & ſingulariter dextrarii ſer-uitio que nobis in quibuslibet ſuperius expreſſis hiis modis vt premittitur conpetebant vel conpe-tere poſſent aliqualiter in futurum. Pro quorum appropriatione & reddituum pretactorum renun-ciatione nobis honorabilis vir eiusdem clauſtri prepoſitus in *L. marcis argenti Brandenb.* integra-liter ſatisfecit. In cuius &c. *Teſtes*. Datum vt ſupra.

NVM. CLXXVIII.

Collatio facta Friderico de Garthow 1345.

NOuerint vniuerſi. Quod nos LVD. &c. Con-tulimus & preſentibus conferimus. Stre-nuo viro Friderico de *Garthow* fideli noſtro dile-cto ſuiſque veris & legittimis heredibus *XVIII. fruſta annuorum reddituum* ſita in precaria ville Schonenburg ducentarum marcarum gratia in quibus ſibi rite obligamur cum omni iure, vſu, fructu, comodo & honore dictis *XVIII. fruſtis* ex debito & ex iure pertinentibus perpetuis tem-poribus pacifice & quiete ſine impedimento quo-libet poſſidenda. Reſeruantes nobis noſtris he-redibus & ſucceſſoribus reemptionis predictorum

XVIII. fruſtor. reddituum.

red-

redditũum pro premissa pecunia plenariam dum voluerimus facultatem. In cuius &c. *Testes* Sweiker, Wolf, Stamer, Husener, Hele, Altman, Satzer, Henricus magister coquine, Loterpek. Datum *Spandow* anno M CCC XLV. in die Georgii.

NVM. CLXXIX.

Nouerint &c. quod nos LVD. &c. Contulimus &c. Strenuo viro Henrico *Top* fideli nostro dilecto suisque veris & legittimis heredibus, filii Henningi, qui quondam in *Sehusen* interiit, in *emendam*, redditus annuos subnotatos videlicet in villa *Waldenrode* precariam duorum mansorum cum dimidio cum *supremo iudicio* mansorum predictorum, qui mansi cum iudicio supremo pro altero dimidio frusto conputantur. In villa *Molnbeke* duo *frusta* & vnum *equum pheodalem*, pro vno frusto etiam conputatum, & in villa *Bueschhe* precariam octo mansorum pro tribus *frustis* & octo *solidis* annue solutionis taxatam seu tantum soluentem vt premittitur cum omnibus iuribus, gratiis, comodis & honoribus, quibus idem redditus nobis pertinebat hactenus in antea perpetuis temporibus pacifice & quiete sine inpedimento quolibet possidenda. In cuius &c. *Testes* Buch, Sweiker, magister coquine, Wolf. Datum *Spandow*, anno M CCC XLV. feria V. ante Walpurgis.

Collatio facta dicto Top.

In emendam.

Waldenrode.

Molnbek.

Equus feudalis.

NVM. CLXXX.

Nouerint &c. quod nos LVD. &c. donauimus & appropriauimus prudentibus viris consulibus ciuitatis *Osterburg* presentibus & futuris fidelibus nostris dilectis & incorporare decreuimus locum ville *Tylhorn* cum supremo & *infimo iudicio*

Appropriatio ville Tylhorn *consulibus* Osterburg 1345.

cio, nec non cum pratis, paſcuis, lignis, agris, cultis & incultis & cum diſtinctionibus, ac cum ſingulis & vniuerſis pertinentiis eidem loco vel ville de iure vel ex debito pertinentibus, cum omni fructu perpetuis temporibus ſine inquietatione qualibet pacifice poſſidendum. In cuius &c. *Teſtes* Buch, Wolf, Stamer, Sweiker, Huſener, Hele, magiſter coquine, Altman, milites, Loterpeck, Wolf. Datum *Spandow* anno M CCC XLV. feria II. poſt diem Palmarum.

NVM. CLXXXI.

Collatio precariarum *villarum* Griben & Ierchel *Henrico de* Luderitz *facta* 1345. *Birchorſt.*

NOuerint &c. quod nos LVD. &c. contulimus & preſentibus conferimus, Strenuo viro Henrico de *Luderitz*, fideli noſtro dilecto ſuiſque veris & legittimis heredibus precarias villarum Griben & Ierchel cum cenſu lignorum ville Dencker adiacentium ad viginti fruſta annuorum reddituum ſingulis annis ſe extendentia, nec non prata ville *Birchorſt* ex nemore Tanger eradicata ſeu exſtirpata per magnificum principem *Ottonem ducem Brunſwicenſem bone recordationis* eidem ville probabiliter debitis diſtinctionibus appoſita ſub modis iuribus, conditionibus gratiis quibus prenotatos redditus cum pratis prenotatis a pretacto duce ſtrenuus miles Gero de *Byren* ſua pecunia conparauerat & vt hactenus ab ipſo tenuit ac poſſedit, a nobis in antea perpetuis temporibus quiete & pacifice poſſidendas. Pro quorum reddituum collatione nobis prenotatus Henricus in XXXV. marcis argenti *Stendalienſis* ponderis ſatisfecit. In cuius &c. *Teſtes* Buch, Swiker, Geb de Aluesleue, Wolf. Actum & datum *Stendal* anno M CCC XLV. feria V. die beatorum Fabiani & Sebaſtiani martirum.

Byren.

Teſtes. Stendaliae. 1345.

NVM.

NVM. CLXXXII.

NOuerint &c. quod nos LVD. &c. Contulimus & presentibus conferimus. Strenuo viro Iohanni de *Arnstete* fideli nostro dilecto suisque veris & legittimis heredibus pratum circa villam *Demker* situm, ex nemore *Tanger* exstirpatum seu eradicatum per magnificum principem *Ottonem ducem Brunswicensem bone recordationis* propter ville in bono statu permanende conseruationem appositum eidem ville debitisque distinctionibus probabiliter distinctum & *limitatum* sub modis, iuribus, distinctionibus & vsibus quibus id ipsum pratum ab eodem duce prenotatus Iohannes scientifice hactenus tenuit & possedit, a nobis in antea sine inpedimento quolibet perpetuis temporibus possidendum tenendum pariter & habendum. Pro qua collatione nobis prenotatus Iohannes in XII. talentis denariorum integraliter satisfecit. In cuius &c. *Testes*. Datum vt supra.

Collatio prati circa villam Deniker *siti Ioh. de* Arnstete *facta.*

NVM. CLXXXIII.

NOuerint &c. quod nos Ludowicus &c. Contulimus &c. discreto viro Iohanni de *Stepelitz* filio bone recordationis Heinrici *Sculteti* de Stendal, suisque &c. *iusto pheodi* titulo XXIII. frusta cum VII. solidis minus IIII. denariis denariorum brandenburgensium annue pensionis in moneta ciuitatis nostre *Kyritz* & in villa *Eychstete* prope castrum Arnburg sita XVII. frusta denariorum brandenb. annuorum reddituum cum omni iure, liberalitate, honore, commodo & gratia sicuti prenotatos redditus Heinricus Scultetus predictus rite per literarum suarum rationaliter datarum

Collatio XXIII. frustorum in moneta Kyritz *Io. de* Stepelitz *& villa Eychstet.*

rum continentiam posledit & tenuit sine inquietatione qualibet perpetue quiete & pacifice possidenda. In cuius &c. *Testes* Buch, Arnoldus de Iagow, Coneke & Th. fratres de Quitzowe cum ceteris. Datum *Premptslowe* anno MCCC XXXVII. in die innocentum. non est recepta.

Prempts-lowe 1337.

NVM. CLXXXIV.

De KOKEDE *frusta redituum* 1345.

DOminus contulit Heinrico de *Kokede* & suis veris & legittimis heredibus duo frusta annuorum reddituum XVIII. denariorum in *precaria* & censu ville *Kokede* cum supremo iudicio pro quibus dedit VIII. marcas argenti. In cuius &c. *Testes* Buch, Swiker, Geb. Aluesleuen, Aduocatus in Stendal & Gerike Wolf. *Datum* Stendal anno MCCCXLV. feria II. ante Fabiani & Sebastiani.

NVM. CLXXXV.

Appropriatio altari *in* Gardeleben *facta*.

NOuerint &c. Quod nos &c. Ob honorem & reuerentiam omnipotentis *Dei*, gloriose virginis *Marie*, & omnium *sanctorum*, nec non ob iugem & perhennem animarum *illustrium principum*, *marchionum Brandenburgensium* predecessorum nostrorum bone recordationis, nostri heredum & successorum nostrorum, memoriam, appropriauimus & appropriare decreuimus per presentes, *VIII. frusta* reddituum annuorum sita in villis subnotatis, videlicet *III. choros* siliginis in *Ketzik* supra *curias Kopponis de Holthusen* & sui confinis seu vicini, nec non in villa *Lindsted* duos *choros* minus tribus modiis, quorum medietas est triticum & alia pars *siligo*, qui wulgariter dicuntur *Wuzt*, ad altare beate virginis Marie & sancte crucis, fundatum, locatum, & dedica-

frustorum in uillis Lindsted.

dicatum in ecclesia dicte virginis Marie ciuitatis nostre *Gardeleben*, perpetuis temporibus pacifice & quiete sine inquietatione qualibet pertinendos. Renunciantes renunciatione solempni omni iuri & actioni, quod vel que nobis, nostris heredibus & successoribus, in prenotatis VIII. frustis conpetunt, seu conpetere poterunt in futurum. Transferentes quoque *ius patronatus*, siue ius *presentandi* dicti altaris in discretum virum *Beckynum Spelhouel*, in suos heredes, atque fratrem, dictum Heinricum, sic quod ipsi vacationis tempore quando & quotienscunque necessarium fuerit, sacerdotem vel personam ydoneam que in eodem anno quo sibi permissum fuerit ad ipsum debebunt siue poterunt presentare, quibus etiam super cambio, sine permutatione duorum *chororum* siliginis sitorum in *Estede* pro duobus talentis vel vno sito in censu *porcorum*, quod vulgariter dicitur *Worczins*, & alio in duobus macellis *carnium* ibidem cum *plebano* predicte ciuitatis nostre, si de ipsius plebani libero fuerit arbitrio, presentibus damus plenam & omnimodam facultatem. In cuius &c. *Testes* Buch, Sweyker, Helb. Wolf & Loterpek. *Datum* Spandowe, anno XLV. in die beati Viti.

Spelhouel.

Estede.

Worczins porcorum census.

NVM. CLXXXVI.

IN nomine domini Amen. LVDOWICUS &c. Omnibus hoc scriptum cernentibus salutem &c. Fatemur quod discretis viris *Kalendarum fratribus* in Sehausen presentibus & futuris deuotis nobis dilectis, dedimus donatione libera & per presentes solempniter donamus proprietatem plenam & omnimodam super curia dicta *Ekbom* sita in *Konigsmark*, & super duobus mansis, dicte curie adia-

Appropriatio facta fratribus KALENDARVM *in Sehausen.*

Ekbom.

Koenigsmarck.

adiacentibus, atque ſuper decima duorum manſorum, ita quod nichil iuris, nec ſeruitii, nec precarie, nobis, noſtris heredibus, vel ſucceſſoribus, in dicta curia, manſis & decima reſeruamus Immo eisdem curie, manſis & decime renunciauimus & renunciamus ſolempniter literas per preſentes. In cuius &c. *Teſtes* Buch, Sweyker, Helb, Wolf & Loterbek. *Datum* anno XLV. in die beatorum Viti & Modeſti.

NVM. CLXXXVII.

Collatio caſtri Borchſtal *Nycolao* Biſmark

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Contulimus & preſentibus conferimus, diſcreto viro Nycolao *Biſmark* ciuitatis noſtre Stendal *ciui* nobis ſincere dilecto, ſuiſque veris & legittimis heredibus, nec non *Ruloni*, *Iohanni* & *Chriſtano* ipſius *fratribus* Caſtrum dictum BORCHSTAL, cum omnibus ſuis pertinentiis, prouentibus & redditibus vndique ſitis etiam qualitercunque nominatis cum agris, cultis & incultis, queſitis & inquirendis, pratis, paſcuis, paludibus, nemoribus, lignis & rubetis, cum aquis & aquarum decurſibus, molendinis, nec non cum ſingulis & vniuerſis pertinentiis eidem caſtro ex debito, iure, ac antiqua conſwetudine pertinentibus, *iuſto pheodi tytulo*, perpetuis temporibus pacifice & quiete ſine inpedimento quolibet poſſidendum. Debebit quoque idem *caſtrum* nobis noſtris heredibus & ſucceſſoribus, quando vel quotienſcunque requiſierimus per nos, noſtroſque *Officiatos*, fore perpetue *patulum* & *apertum*, contra quemlibet hominem, cuiuſcunque conditionis fuerit ſiue ſtatus. Ipſe etiam Nycolaus, ſui heredes atque fratres prenotatum caſtrum, alicui exponere, *vendere*, mutuare, ſeu quouis modo alienare, niſi noſtro

iure feudi

aperturae.

Prohibita alienatio.

noſtro prehabito conſenſu nullatenus poterunt, nec debebunt. Addicientes etiam, ſi ipſum Nycolaum, heredes & fratres ſuos, occaſione, ratione vel nomine noſtri, quod abſit, dictum caſtrum contingeret amittere. Ex tunc ipſis ad ſolutionem ipſius, ſecundum eſtimationem ydoneorum, decentem & condignam, volumus obligari. In cuius &c. *Teſtes*, Swartzenburg, Buch, Sweyker, Helb B. magiſter coquine, milites, Wolf & Loterbek. *Actum* Stendal, Datum vero Spandowe, anno XLV. in die beatorum Viti & Modeſti.

NVM. CLXXXVIII.

NOuerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Diuine remunerationis intuitu, aucmentique cultus diuini, cui magis & magis deinceps inſiſtere nitimur, nec non *ob iugem animarum illuſtrium principum marchionum Brandenb. predeceſſorum* noſtrorum bone recordationis, noſtri, heredum & ſucceſſorum noſtrorum memoriam, appropriauimus & appropriare decreuimus per preſentes *ſex choros ſiliginis* annui *pactus* in villa ESTEDE, quorum duo ſunt ſiti in *curia* Heynonis dicti *Wegener*, duo in *curia* Henningi Moring & duo chori in *curia* Heynonis Reden ad *altare* beatorum apoſtolorum, *Symonis* & *Iude*, de nouo locandum, fundandum & dedicandum, in eccleſia glorioſe virginis Marie, ciuitatis noſtre *Gardeleben*, pacifice & quiete, perpetuis temporibus, ſine inpedimento quolibet pertinendos. Renunciantes & iam renunciatione ſollempni ſimpliciter omni iuri actioni & impetitioni, que nobis, heredibus ac ſucceſſoribus noſtris in dictis *VI. choris* conpetunt, ſeu aliqualiter conpetere poterunt in

Donatio altari *facta in* Gardeleben.

aliquot chororum.

Iure praesentandi N. de HOGEN *reseruato.*

in futurum. Transferentes *ius patronatus* siue *ius presentandi altaris* predicti in discretos viros Bartoldum, Echardum & Heysonem fratres de *Hogen*, ac in ipsorum heredes legittimos, sic quod ipsi personam ydoneam & valentem ad idem altare sue vacationis tempore quotienscunque necessarium fuerit, poterunt presentare. In cuius &c. TESTES, *Swartzburg*, *Buch*, *Swyker*, magister *coquine*, Gerike Wolf & Loderpek. Actum *Tangermund*, Datum vero *Spandowe*, anno XLV. in *crastino* beatorum Viti & Modesti.

Actum alibi, quam datum.

NVM. CLXXXIX.

Appropriatio *altari sancti Nycolai in* Stendal *facta.*

NOs LVDOWICVS &c. Ob honorem & reuerentiam creatoris humane conditionis & aspectum cultus diuini, cuius ampliationi magis & magis intendere nitimur pro salute & perhenni memoria bone recordationis predecessorum, nostri, heredum & successorum nostrorum *Marchionum Brandenburgensium*, & etiam ob instantem requisitionem discreti viri Nycolai *Bysmarck* ciuitatis nostre *Steindal* ciuis, nobis dilecti ex mera nostre mentis liberalitate presentibus appropriauimus & appropriare decreuimus cum proprietate *decime* minute, cum *seruitio curruum*, cum omni iure & iuris integritate in *supremo* & *infimo* *octo mansos* cum dimidio, cum iugeribus, in *villa Byswede*, in limitibus & distinctionibus eiusdem sitos, altari & ecclesie sancti Nycolai ciuitatis nostre predicte, nec non cum singulis & vniuersis ipsorum pertinentiis, iuribus & obuentionibus prenotatis, mansis, iugeribus, iuribus & iudiciis, ex iure vel ex debito, rite pertinentibus, perpetuis temporibus sine inquietatione & inpedimento quolibet pertinendos. Renunciantes omni

mansorum in uilla sc. pago BYSWEDE, *in quas marchia diuisa.*

mni iuri actioni ac impetitioni, que nobis heredibus & successoribus nostris in premissis conpetebant, conpetunt, aut conpetere possent aliqualiter in futurum. In cuius &c. *Testes* Mantiner, Haier, Swykerus, cum ceteris. Actum Insprúk. Datum vero *Vrankinfurt*, anno MCCC XL. quarto, in crastino assumptionis virginis Marie.

Testes. *Actum* 1344.

NVM. CXC.

Nouerint &c. Quod nos LVDOWICVS &c. Contulimus & presentibus conferimus strenuo viro Arnoldo dicto *Gröpke* suisque veris & legittimis heredibus *equum pheodalem* ex curia sculteti ville dicte Steinuelt, more solito *deseruire*, nobis debentem, *iudicium* eiusdem *curie* nec non alia iura nobis in ipsa *curia* quomodolibet conpetentia, ob id, vt nobis sicuti ceteri *vasalli* siue *subditi*, nobis obsequuntur, fideliter obsequatur perpetuis temporibus, sine inquietatione qualibet possidendum, tenendum pariter & habendum. In cuius &c. *Testes* Mantiner, Swyker - Wolfsteiner, Helbe. *Datum* Vrankinfurt, anno XLV. dominica ante Marie Magdalene.

Donatio equi pheodalis dicto Gröpk *facta cum aliis iuribus uasallorum.*

Testes. Vrankfort *1345.*

NVM. CXCI.

Nouerint &c. Quod nos &c. *Intuitis* & consideratis meritis & fidelibus obsequiis nobis per strenuum virum Harneydum *Pozladekin* dictum exhibitis & adhuc exhibendis, fideliter, eidem suisque veris & legittimis heredibus. Contulimus & presentibus conferimus *IIII. marcas minus* vno *fertone* reddituum annuorum sitas in censu mansorum aree *deserte* dicte *Loksted* prope *Soltwedel*, eo iure, vsu, commodo & honore, quibus

Donatio Pozladekin *facta.*

IIII. marcas cum fertone. Lokstede. Soltwedel.

quibus nobis dicti redditus pertinebant hucusque in antea perpetuis temporibus pacifice & quiete sine inpedimento quolibet possidendas. In cuius &c. *Testes* Buch, Mantiner, Swyker, Wolfsteiner, Hele, magister coquine, *Gerike* Wolf & Loterpek cum ceteris. Datum *Berlyn* anno XLV. in crastino assumptionis virginis gloriose.

Testes. Berlin. 1345.

NVM. CXCII.

Collatio Scultetatus in Stendal.

DOminus commisit officium *Scultetatus in Steindal* Frankoni *Boedeker*, vsque ad reuocationem. Datum anno XLV. vigilia sancti Nycolai.

NVM. CXCIII.

De discordia ciuium in STENDAL

1) Scabinorum. 2) Senatus. 3) tribunorum.

WI *Ludowic* &c. Bekennen &c. vnd betügen oppenbare met dessen brefe vnd dorch twe vnser meynen *borgere*, to *Steindal*, den *Sceppen* vnd den *ratmannen*, vnd den *guldemeistern*, die nu sint, vnd noch komende sint, gegeuen desen brief dar wy en inne stedigen alle ore vryheit alle ore recht alle ore *gude wonheit*, vnd begnaden sie met desen stücken, die hir na besceuen ston. To dem ersten male, alse ore *breue* spreken, da die *olden Vorsten* met ore stad, mede besettet hebben, So geue wy on, quid, ledig, vnd los alle *geleide* vnd *tölle*, also dat sie to *Soltwedel*, to *Gardeleben*, to *Osterburg*, *Tangermund*, *Sebusen*, *Werben*, *Hauilberg*, *Arneburg*, vnd in allen steden vnd in allen *vesten*, die in vnsern *richten* liggen sollen ewiclich vnd nummermer, noch *leyde*, noch *tol* geuen, vnd willen dat sie by *magdeb. rechte*, vnd by *magdeb. ordel* bliuen sollen, vnd dar scollen sie ore sceppen by beholden. Vortmer in *water* vnd in *holten*, in *weyden*, in *velden*

Iura concessa 1) a telonis immunitas.

2) iure Magdeburgico; non Saxonico.

3) lignandi.

velden, vnd in allen meynen dingen, ſcolen alle vnſe meyne borgere, ryke vnd arme, lyken deil hebben. Ok wil wy, dat alle Jar in dem rade to *Steindal* ſcolen weſen twe *bederue* man, vt der *gylde* der *wantſnyder*, twe *bederue* man vt der gylde der *wantmeker*, twe bederue man vt der gylde der *kremer*, eyn bederue man vt der gylde der *korſemeker*, eyn bederue man vt der gylde der *gerwer*, vnd der *Schumeker*, eyn bederue man vt der gylde der *knokenhoger*, eyn bederue man vt der gylde der *beker*, vnd twe bederue man vt den *meynen borgern*. Van deſſen *twelffen ſcolen* alle Jar *vier bliuen*, in dat ander iar vnd wy van dem *rade* got, den ſcal binnen twen jaren nicht weder kyſen, vnd ok ſcal in vnſer ſtad, nyemand mer denne eynen eyt ſwaren. Vortmer, wanne die *rad*, *bȯt* vnd *ſettinge* dun, maken vnd ſetten wil, in der ſtad, dat ſcal die *rat* dun, met rade, met volbord, vnd met willen der *gyldemeiſtere* die in dem jare ſwaren hebben, die ſcolen ſpreken, met oren *gyldenbrȯdern*, vnd met oren *kumpan*, konen ſie danne an beyden ſiten, nicht ouer eyn dragen, wat danne die ratman by oren eyden ſpreken, dat vnſerm *herren* vnd vnſer meynen ſtad vrȯmlike vnd nȯtte ſy, dat ſcal ſtan, vnd vorgang hebben, vnd alle bȯt, vnd ſettinghe, ſcal man in *burſpraken* vnd in *kerken kundegen*, dat ſik menlik dar an bewar. Vortmer der ſtad *kemerer*, die der ſtad gut op nemen, vnd vt geuen, ſcolen alle jar den *ratmannen* vnd *gyldemmeiſtern*, die in dem jare *ſworen* hebben, eyns to ſant Jacobs dage, vnd eyns to lichtmeſſe, tekenſcap dun, van der ſtad gude vnd rede geuen. Vortmer ſcal vnſe *vorbenȯmde borgere* nyemand hyndern in der *vluth* des *waters* der

4) *paſcui.*

5) *duodecim* tribuum o*pificum* zunfften *oder* gylden.

6) *quarum conſenſu opus ſenatui.*

Publicatio in 1) Bauerſprachen 2) Kirchen.

7) *Camerarii urbis reddant rationes.*

8) *arcifinia ciuitatis.*

vcht, eyne *myl* weges benen der ſtad, vnd eyne myl weges beneden der ſtad vnd wez marke die vcht roret, die ſcal ſie füren vnd ſuueren, *twelf* füte breid in der grunt, vppen boden alſe verre ſyne marke koret, Swe ſik dar an vorſümet, de ſcal betern met teyn punden, der ſcole wy *vyf* punt hebben, die andern vyf punt, ſcolen vnſe vorbenömden *borgere* hebben vnd nemen, dar ſcolen ſe ore vcht, mede betern, vnd wo vele mollen ſie *buwem*, vp die vcht die ſcoln ſie alle vry hebben, met allem nut. Vortmer ſcal in vnſer vorbenömden ſtad nen *gylde* die andern, an orem rechte hindern, vnd nen gylde ſcal die andern breken, vnd ok ſcal man nene *gylde* hoger wynnen, wanne ore *breue ſpreken*, vnd vnſe vorbenömde borgere vnd die rat, ſcolen volle macht hebben, welken *ambacht* gylde vnd rechtikeyt bequeme is, dat ſie den gylde vnd rechtikeit geuen mögen. Vortmer wanne vnſe borgere ſcot nemen, ſo ſcal eyn islik menſche, die vnſe *burſcap* heft, vnd *ſcottis phlichtig is*, geuen, eynen *vorſcilling*, vnd ſcal ſin gut *verſcotten* alſo gut, als it is, vnd alſo lyf he id heft, vnd alle gut die man nicht *verſcottet*, dat ſcal der *ſtad* ſyn, alſo des die *ratman*, vnd *gyldemeiſter* ouer eyn dragen, vnd wo ok eyn islik menſche, ſin gut *verſcotet*, by ſime *eyde* da vor mag die rat der ſtad dat gut *beholden*, oft die rat, dat dun wil, vor ſo vele marke als he ſyn gut *verſcottet*, vnd ſcal eme ſyn gut, redelik betalen by dages lichte. *Vortmer* dye *gyft*, wenne eyn borger den andern *gift*, die ſcal man geuen vor dem rade, vp der *loeuen*, dat is *willekur*, vnſer meynen ſtad, vnd ſcal die ſcriuen in der *ſtad buk*, vnd war man dat *ſcriuet* vnd giuet, dar ſcal die meiſte deil des

9) opificum iura non miſcenda uel oneranda.

10) collectae ſoluantur fide iurisiurandi

11) ciuium emenda.

des *rades* bye ſin, vnd die ſcrift ſcal die rad *beſlüten*, vnd die nut, die dar af komet na *magdeb. gutes gewonheid*, die ſcal man koren in der ſtad nut, vnd die renthe die die *ſcopen* phlagen te geuen, to dem *altar*, dat hern *Goedekins* van *Doberkowe* geweſen is, die ſcal vortmer die rad geuen, van der löuen. Ok ſcal man alle *virteinacht ding* hebben in der ſtad, vnd die *ſcoppen bank* de ſal met dem *richter* vnd met dem *rechten ſcoppen* talle, vul *na rechte* beſeten ſie, et en wer dat en dat not beneme. Vortmer ſcolen ok de *ſcoppen* by orem *kore* blyuen, vnd by *koren ſcoppen* die wy in vnſerm *richte* ſtediget hebben, dy ſcal nyemand af ſetten, die wyle ſie leben, de ſcolen blyuen by dem *ſcepen* dom, als ſe vns hebben geſworn, vnd de *Scopen* die noch to *koeren worden*, de wil wy ſtedigen met willen. *Vortmer* ſcal vnſere borgere nergen *beclagen* noch *laden*, vm *pennynge* oder *ſcult*, wan bynnen der *ſtad* vor oren belenden richter. Vortmer alle deſſe *vorbeſcreuen ſtücke* ſcolen andere *breue* de vnſe borgere hebben, de en bequeme ſint, nicht krenken. Ok ſcal dat *ſtücke* dat en de olden heren *beſigelt* hebben, wanne en des bedüchte, dat man ſe *vorunrechten* wolde, ſo ſolden ſe ſich an eynen andern *herren holden*, dot ſin, vnd af weſe, met deſem *breue*, vnd vnſe vorbenömden börgere ſcolen *ewelike* by vns vnd by vnſern eruen vnd by der *marke* blyuen vnd willn er gnediger herre weſen. Vortmer, wy ſik *legit* gegin den *rat*, vnd gegin de *ſwaren gyldemeiſtere* in allen ſtücken, die die ſtad van vnſirn gnaden, oder von orer meynen *wilkor* beſcreuen heft, de ſcal der ſtad *gylden*, oder *buten* der ſtad hynderde, oder hyndern wolde, vnſe vorbenömde börgere vmb

12) iudicia ſingulis XV n. Etibus inſtituenda Schepfen-banck.

13) Scabini hereditarii

14) ciues non euocentur.

15) priuilegii forma.

16) ciuitas a marchia non auellenda.

17) negatum ſenatui obſequium luat iuxta ius Magdeb.

de ſake, de geſcen is, in dem kryge, den wy vnd ſie hat hebben gegin oren *ratman*, den ſcoln ſe *anferdigen* an liue, vnd an gude bet an vns, alle deſſe ſtücke, to eyn tügnis, geue we deſſem brief vorſigelt met vnſerm *Inſigel*. Datum *Spandowe*, anno XLV. vigilia ſancti Nycolai, vt credo.

Datum Spandouiae *1345*.

NVM. CXCIV.

Appropriatio VII. fruſtorum, altari in SOLTWEDEL.

IN nomine domini, amen. Quod &c. Singulis &c. Quod ob honorem & reuerentiam omnipotentis *dei*, glorioſe *genitricis* ſue, virginis *Marie* & omnium *ſanctorum*, nec non ob iugem *magnificorum principum*, *marchionum Brandenburgenſium predeceſſorum noſtrorum* bone recordationis, noſtri, heredum & ſucceſſorum noſtrorum animarum memoriam, vt diuinus cultus, magis & magis deinceps augeatur, appropriamus & appropriare decreuimus, per preſentes *ſex fruſta* cum dimidio, reddituum annuorum, ſita in *villis* ſubnotatis, videlicet II. choros ſiliginis de quinque manſis in *Zyrowe*, in *Rytze* III. choros ſiliginis cum dimidia marca argenti de curia Andree, & vnam marcam argenti de IIII. manſis in *Putlentze*, ad altare apoſtolorum Symonis & Iude ſituatum, fundatum & locatum in eccleſia beate *Katherine*, ciuitatis noſtre noue *Soltwedel*, perpetuis temporibus, pacifice ſine inpedimento quolibet, pertinenda. Renunciantes &c. In cuius &c. *Teſtes* Lyndowe, Mantiner, Wolfſteiner, Huſener, Wydenberger, Haſſo ſenior de Wedel, Gerike Wolf, cum ceteris. Actum *Spandowe*, Datum vero Tangermunde anno XLV. feria VI poſt Lucie.

In villis ſ. pagis 1) *Zyrowe*. 2) *Rytze*. 3) *Putlentze*

Teſtes.

Actum 1345.

LIB. II.
CODEX LEGVM NORMANNICARVM,
EX MEMBRANIS DESCRIPTVS ET ILLVSTRATVS NOTVLIS.

PRAEFATIO.
Hic incipit *somma* de LEGIBVS consuetudinum NORMANNIE (1).

§. 1.

CVm ineffrenate (2) *cupiditatis* malicia humanum genus ardore suo insaciabili teneat; uiuentium *discordias* generans ac *dissensus* a finibus hominum *pacem* & concordiam penitus proscripsisset; si non eius acrior impetus, *legum* freno constrictis faucibus, iuris seueritas refrenasset. *Cupido habendi & regnandi causae LL.*

§. 2. Quam ob rem *rex pacificus*, iustus dominus & amator iusticie, in terris principes *regnare* uoluit; ut iuris semittas, certis *legibus* limitantes contentiones singulas, quas inimica pacis discordia parturiuit, iudicii calculo diffinirent (3). *Quae ideo curae principibus.*

(1) *Historiam harum legum* dabimus in *praefatione* huius *uoluminis*; in qua libri eius solent recenseri. Egimus quoque de illis in *dissert.* nouissima: *de tempore pubertatis* & finiendae *tutelae cap. III. §. 8.* in margine.

(2) *Orthographiam*, quam in uenimus in *membranis* etiam retinuimus; uti *uerba* quoque barbara & *sententias*, a cultu & humanitate alienas. Ne circulos *aeui*, parum litterati, turbaremus.

(3) Nihil sani aut humani in his periodis. Sed tamen illae meliores; quam aeui huius Germanicae *leges*, exhibitae ab utroque

CAP. I.
De INSTITVTIONE LEGIS.

§. 1.

Normanniae LL. conditae cum ordinum consensu.

QVoniam ergo *leges* & instituta, que NORMANNORVM PRINCIPES non sine magna *prouisionis* industria *prelatorum*, *comitum* & *baronum* nec non & ceterorum virorum *prudentium* consilio & *consensu* (4) ad salutem humanam federis statuerunt, nundum certa sibi adepta mansione per diuersas diuersorum *linguas* (5) uagancia, elapsa pristinorum memoria, in ignorancie ergastulum reclusit obliuio tenebrosum.

Priuato consilio scriptae.

§. 2. Ad commune commodum singulorum, aspirante domino, &, si non omnia, tamen aliqua ab ignorancie tenebris aggrediar reuocare, ut in *scripturarum thesauro* meo *sudore* deposita futuris ac presentibus ad *lites dirimendas* literarum officio (6) declarentur.

SPECVLA TORF., SVEVICO, & SAXONICO. Vnde certis esse licet; ultimarum scriptores non solum homines priuatos fuisse, sed etiam ex infima faece plebis. Vt mirer, his nugatoribus aurem praebuisse uiros doctos in iisque *Schilterum*. Sed cum illis defuerint melioris sortis monumenta & testes, iuere cum illis, cum quibus potuerunt.

(4) Est hoc homini *Germano* omnino discendum & notandum: quod *legislatoria potestas* uti in imperio non penes *imperatorem solum*; uerum etiam ordines in comitiis: ita in *prouinciis* quoque *principi* soli non licuit condere leges, nisi in consessu consensuque *procerum prouincialium* (*der Landstaende*). Vt adeo *prouinciales leges* nomen sustinerent: *prouincialium recessuum*, in uernacula: *der Landtags Abschiede.* Classes autem ordinum prouincialium *quatuor*: *der Praelaten*; *Herren*; *Ritterschafften und Staedte.*

(5) Principes barbari adpellati a *populis*; non a *regionibus*. Quoniam ultimae saepius mutatae & relictae sunt, in illis ueterum gentium migrationibus frequentissimis.

(6) Debemus igitur, ut medii aeui *codices legum* alios, iureconsultis priuatis, non *principibus* aut *rebus publicis*. Erat enim diffici-

§. 3.

§. 3. Si enim in humanis studiis ex omni parte perfectum nihil ualeat inueniri: ab hoc opusculum inspicientibus sit petitum, ut, quod in eo uiderint, corrigendum corrigentes, addentes diminuta ; superflua resecantes ; michi subsidium dignentur aliquod impertiri (7). *Expositae emendationi aliorum.*

CAP. II.
De diuisione iuris.

IVs itaque quoddam est *naturale*, quoddam est *positiuum*. Ius quippe *naturale* est, quo deum proximos & parentes tenemur diligere ; quo iure & aliis tenemur facere, quod nobis uolumus fieri & eisdem prohibemur inferre, quod nobis nolumus inferri. Ius autem *positiuum* est, quod ab hominibus positum ad salutem humanam federis obseruetur, quod in diuersis diuersum inuenitur prouinciis, prout a diuersis iuris conditoribus fuerit institutum. Dicitur quandoque *ius* ipsa *res* cuius possessio dignoscitur ad aliquem pertinere ut *parisinis* dicitur *Ius Regis francie*. Dicitur *ius* quandoque iniurie satisfactio irrogate. Secundum quod dicitur: *bonum* ius habuerit de eo qui eum *desrobauit* (8), cum propter hoc suspensus fuerit. Dicitur etiam ius quandoque *stipendium* meritorum: secundum quod dicitur,

Diuisio iuris in a) naturale. b) positiuum.

IVRIS *diuersi significatur.*

---

le; cogere ordines prouinciales in eam harmoniam, ut uni codici conficiendo consentirent. Multam igitur gratiam referamus scriptoribus priuatis, quod *instituta*, moribus probata, retulerint in scripturam. Aliter inde a seculo XVI. ubi *leges prouinciales* scriptae ac promulgatae publica principum ac ordinum auctoritate.

(7) Est tamen industria & conatus scriptoris probandus omnino. Quo cum nugae SPECVLATORIS utriusque non possunt conferri.

(8) Hodieque dicimus sermone uulgi: *dem armen Sünder sein Recht anthun*, idest, poenam ei & supplicium irrogare. Patitur poenam: *er leidet sein recht.*

quod latro suspensus bene habuerit *ius suum*. *Ius* autem quandoque dicitur *uirtus*, tribuens unicuique quod suum est. Et hoc precipue attenditur in curia *laicali*, per quod debent contentiones singule terminari. Dicitur etiam ius *equitatis linea* litem dirimens querelarum; secundum quod *ius* dicitur fecisse, qui *equitate* seruata litem terminauit. Dicuntur & *iura leges* & *consuetudines* NORMANNIE, eo, quod querele per eas frequentius terminentur.

CAP. III.
De IVRISDICTIONE.

Iurisdictio a) feudalis. b) commissaria.

IVrisdictio autem est *dignitas* (9): quam eo habet quis, quod *tenendi ius* de querelis habeat potestatem. Quarum quedam est FEODALIS, quedam COMMISSARIA. *Feodalis*, autem est illa, quam habet quis ratione *feodi* sui, unde ad ipsum pertinet: inscribere de *querelis ex feodo* procreatis & etiam super omnibus aliis querelis, que contra *residentes feodi* (10) procreantur. Exceptis ta-

(9) Moribus patriae, *iuris dicendi & iudicandi potestas* semper est cum *honore* & *dignitate* coniuncta. Hinc *integrae famae* uir dicitur: *Schopfenbar; Schopfenmaßig.* Macula enim notatus non potest sustinere spartam *iurisdictionis*. Inde omnia feuda iurisdictionis *nobilia* olim.

(10) Dicuntur *uasalli* ideo *residentes*: quoniam nefas est, illos abesse de loco in feudum conuerso, fine *domini* consensu. Inde quoque synonyma: *residens & uasallus*. Nam est ille instar hominis adscriptitii glebae clientelari. Hodieque in multis Germaniae prouinciis non licet, *praedio* feudali utifruique uasallo absenti. Idem in hac ciuitate uolunt leges *salinariae*: ne *salinator uasallus* urbe abesset; uerum lares & focos eidem perpetuo adfixos coleret aleretque. *Es darf keiner nicht pfannenvvercken; der nicht Feuer und Heerd, in einem eigenen schoßbaren Hause in der Stadt Halle Ringmauren gelegen, haelt.* Idem de *residentia canonicorum* est iudicium. Faciunt his legibus ac institutis iniuriam: qui hoc tempore in uicimen

men illis, que specialiter pertinent ad *ducatum* quod cum de *placito spade trattabitur* (11) plenius apparebit. *placitum* spadae.

CAP. IV.
De officio SENESCALI.

COmmissaria (12) uero *iurisdictio* est illa, que alicui *committitur* a principe uel a domino, ad quos dignoscitur pertinere. Vt est illa, que committitur *balliuo* (13) uel *senescallo* seu *preposito* (14). Solus autem *princeps* plenam habet *iurisdictionem* (15) de querelis ad ipsum delatis omnibus *laicalem* (16) & de eis potest ius conquerentibus exhibere. Nisi ab eo *curia* (17) fuerit requisita per talem, qui eam debeat *reportare* quod plenius cum de *curiis* tractabitur elucebit. *Iurisdictio* commissaria.

CAP. V.
De iusticia & iure.

IVsticia uero *uirtus* est operantia iuris in homine a qua homo *iustus* dicitur. Dicitur quandoque *iusticia* distinctio ex iure prorumpens, que habet fieri super aliquem, secundum quod *Iustitiae* definitio & significatus.

nia huius principatus agunt uasalli, ne, bona pace soluere uiderentur *stipendium clientelare*.

(11) *Spada* idem, quam *ferrum*. Iura *spadae* & gladii iura synonyma. *Spada* hodieque in uernacula *ein Spahten*, *Spieß*, cetera.

(12) Nam feudalis *dominii* speciem habet. Est uero *commissaria* non *dominica*; sed *administratoria*.

(13) *Balliuus*, praetor, iudex certi tractus, qui audit *Balley*.

(14) *Schalcus*, *schalk*, *schalch* in uernacula, idem quam curator, praefectus, uti rei *equestri*, *marschalk*. Verum *seneschalci* plerumque iidem, quam iudices *palatini*.

(15) *Supremam* dicimus nos, *die hoechste Obrigkeit* vel etiam *die Landeshoheit*.

(16) Distinctam ab *ecclesiastica* & *clericali*:

(17) Vti in patria: ubi licuit olim a principis iudicio prouocare ad *prouincialia comitia*, *dem offentlichem Landtag*.

 dicitur

dicitur aliquos *iusticiare* (18) homines suos. Et huiusmodi *iusticia* fit per *captionem mobilium* uel *feodi* uel *corporis*. Iusticia quandoque dicitur pene irrogatio promerite (19); secundum quod dicitur: uidi *iusticiam domini regis* fieri cum uidi latronem suspendi. Dicitur & iusticia *balliuus* uel quilibet *subiusticiarius* (20) alius, qui *subiusticiandi* homines habeat potestatem. Secundum quod dicitur iusticia domini regis tenet *assisias*, in hac uilla principis. A modis omnibus frequenter utitur *curia laicalis*.

CAP. VI.

De iusticiario & eius officio.

§. I.

IVSTITIARII A Iusticia uero *iusticiarius* (21) nomen accepit eo quod *iusticiandi* subditos habeat potestatem. Notandum siquidem est; quod *iusticiariorum* quidam sint superiores, quidam inferiores.

a) SVPERIORES. §. 2. *Superiores* sunt qui ab ipso duce sunt constituti ad gerendum curam terre sue immediate sub ipso principe eis commisse curam & custodiam gerentes ut magistri *scacarii* & *balliui* horum quidam sunt *maiores*, quidam *minores*.

maiores scacarius. §. 3. *Maiores* autem dicuntur eo, quod maiorem habeant potestatem, ut *magistri scacarii* (22), qui potestatem habent corrigendi & emen-

(18) Id est, *iustitiam exercere*.

(19) In uernacula barbare: *iustificiren*, ultimum irrogare supplicium.

(20) In vernacula: *der Vnterrichter; Nachrichter*.

(21) Hodieque in uernacula adpellamus, *den Gerichtshalter*, iustitiarium, indeque *iustitiariatus*.

(22) *Scacarii* uerbum est admodum solenne *Normannis* ab iisque etiam *Anglis*. Esse ita dictos *iudices*, certissimum. Quo etymo, incertum. Si iidem quasi *legati* principis siue *missi*: opinabile est, *scacarios* fuisse *die gedan-*

dandi quicquid minus iuste factum fuerit per *balliuos*.

§. 4. *Balliui* autem dicuntur *minores iusticiarii*, eo quod *minorem* habeant potestatem. Non enim extra *balliuias* eis commissas habent potestatem iusticiandi (23). *minores.*

§. 5. *Inferiores* enim dicuntur omnes *subiusticiarii* sub *balliuo* constituti. Sic utique iusticiarius dicitur *balliuus* patrie, qui institutus a *principe* uel a *duce iusticiandi* & ius faciendi subiecto sibi populo obtinet potestatem. Qui ad conseruationem *pacis*, terminationem querelarum extirpationem *latronum*, *homicidarum*, *incendariorum* & huiusmodi *maleficiorum*. b) *inferiores.*

§. 6. Est alius *prepositus*, ut iura ducis conseruet & renouet iure mediante. Si quid de eis cognouerit, male fuisse alienatum (24). Ipsi insuper leges & consuetudines patrie tenetur fi- Prepositus *ducis.*

sandte uel *die geschickte*. Quoniam *mittere* idem, quam *schicken*. Vti enim *balliui* praetores aut iudices *singulares*, uni loco, pago, tractui dati, qui iudicare non poterant extra limites suae *balliuiae* siue praefecturae: ita *scacarii*, iudices *generales* per prouinciam & principatum uniuersum neque circumscriptum ullius loci limitibus. Quo enim *scacarii*, *die geschickte* siue legati principales uenerant: ibi etiam sedere potuerant pro tribunali. Et ita habuerant cum iudicibus singularibus *balliuis* concurrentem iurisdictionem. Vt adeo subditi uti possent uel suo *balliuo* ordinario uel *scacario* extraordinem. Sed unde quaeso *balliuia*, *balliage*? In uernacula *beylage* idem, quam circumiacens aut circumscripta & circumglobata regio, *vvas beysammen lieget*.

(23) Est ergo hoc, quod dixi: *Balliuo* extra limites praefecturae non parebatur impune; sed *scacario*, misso principali, undecunque uenisset, fuerat parendum, qua *iudici generali*, per prouinciam uniuersam.

(24) *Scacarii* igitur seu *praepositi* siue praefecti ac iudices generales poterant *sententias balliuorum* siue ordinariorum iudicum sub examen mittere, corrigere, mutare, firmare & tollere.

deliter

deliter obseruare & seruiens reddere ius populo sibi subrogato. Hic autem premissa debent omnes *bailliui* in institutione sua iurare, quod ea fideliter obseruabunt & *similiter* omnes *subiusticiarii*, quod ad *iusticiationem* patrie fuerint instituti.

Iustitiarius §. 7. Ad *iusticiarium* autem debent querimonie deferri. Ipseque eas debet recipere & *plegios* capere de eis prosequendis & *dies* ad *placitandum* de eis assignare & de eis *curiam* tenere & quod iudicatum fuerit, facere obseruari.

§. 8. Deficientes autem facere iusticiari ea etiam, de quibus iudicium uel recordatio habet, fieri in *curia* debet *retrahere* uel *recitare treugam* dari facere, quod est assecuratio *pacis* obseruande. *Nanta* (25) iniuste capta facere liberari omnia autem eorum officia, ordine iuris seruato, debent exercere In *criminalibus* autem manifestis seu notoriis maleficiis nunciatos culpabiles, quos fama publica seu fide dignorum *testimonium* nunciat culpabiles, non expectato iuris ordine, debent *arestari* & carceribus mancipari & exinde debent per iudicium tractari uim & uiolentiam facere amoueri. De quibus prout casus se offerent plenius tractabitur in sequendi.

Subiustitiarii. §. 9. *Subiusticiarii* dicuntur, quod sub eo sunt instituti ad iuris officia exequenda. Quorum quidam *uicecomites* quidam *spade seruientes* quidam uero *bedelli* nuncupantur, quorum diuersa sunt officia, prout iuris exhibitio & pax proprie desiderat obseruanda.

(25) Pignora nunc *namta* iterumque *panda* dicuntur. Primum haud dubie a *nemen*, capere; ultimum a *pignerare*, *pfaenden*

CAP.

CAP. VII.
De officio VICECOMITIS.

§. 1.

OFficium autem *Vicecomitis* est; *placita* tenere *uias antiquas* & semittas & *limites* aperire. *Aquas* indebite transmotas ad cursum debitum inducere & de *malefactoribus* & *seditiosis* & multris & *defloratoribus* uirginum *uiolentis* & ceteris actibus *criminosis* diligentes & secreto inquirere. Et quis super hoc facto secreto scrutinio per sacramentum plurimorum uirorum fide dignorum nec suspectorum inuenerit culpabiles eos tamdiu *tenere* debet *carceri* mancipatos quousque se publice subiiciant *inquisitioni* uel quousque per legem fuerint liberati & cetera iuris officiosa exercere uel adimplere. VICECOMITIS *munus.* *In criminalibus.*

§. 2. Huic subsunt SPADE SERVIENTES, qui uisiores debent tenere & submonitiones earum facere & precepta *assisiarum* (26) & eorum que in iure decreta sunt exequi & tenere & *namta* capta, seruato iuris ordine liberare & de una quaque *uisioni* sustentari XI. denarios habere & similiter de una quaque *deliberatione mantorum.* Et ideo *spade seruientes* dicuntur, quod *malefactores* criminaliter insequentes uel criminalibus maleficiis publice diffamatos uel prosagos *spade*, *gladlo* siue armis debent uiriliter *iusticiare* & ad hoc solebant principaliter institui: ut pacifici & rigore iusticie punirentur malefici per eos & iuris officia debent adimpleri quod clarius elucebit in sequenti. *Ei subsunt* spade seruientes. *Etymon unde?*

§. 3 *Aquas* transmotas & cursus earum impeditos ad *cursum antiquum* reducere debent. Dum *Iura aquarum & fontium.*

(26) Possessionum. *Assisia, besiz; desisia, entsetzung.*

tamen

tamen earum *transmotio* alicui dampnum inferat. Si quis enim per terram ſuam aliquam *aquam* cuius ripa utraque in *feodo* ſuo fuerit conſtituta transuertere uoluerit; eam per *feodum* ſuum bene poterit transmouere. Dum tamen cum ex *feodo* ſuo exierit, eam in alueum introducat propter hoc tamen paſſo nemine detrimentum.

§. 4. Sciendum eſt: quod nullus *fluuium* aliquem in *ſtannis* uel *confosſis* ſuis detinere poteſt. niſi a *ſole occidente* usque ad *eandem orientem*. In *nouis* autem *ſtannis* ſeu *confosſis* uel excluſis non debet aliquis aquas detinere ſed fluxu continuo

Molendinorum. fluere debent ne *molendina* ſubpoſita uel homines in negociationibus ſuis ex eius detentione percipiant detrimentum, ut *tanatores* (27) *tinctores* & huiusmodi. Et ſi aquam detineant ad *ſtanna* uel *confoſſa* ſua adimplenda dampna, que *molendinarii* uel alii in curſu aque ſuppoſiti ex aque detentione eisdem reſtituere tenebuntur exinde *aqua* in curſu continuo permittatur.

Piſcaria. §. 5. *Piſcariam* autem uel *molendinam* nullus poteſt conſtituere, niſi ambe rippe fuerint ſiue in

Rotoria. eius *feodo*, in quo habeat libertatem. *Rotoria* (28) autem in aquis defluentibus fieri non posſunt cum illis aquae frequentius corrumpantur, licet tamen de aquis per *foueas* factas in *feodis* ſuis

(27) *Tane* dicitur *color* ex fuſco & rubro mixtus. Inde *caſtaneum* dictum & *tannen* arbores. In uernacula forte his uicina: *tincher; tuncken; eintuncken*, licet aliquantum ſignificatus ſit mutatus.

(28) Haeret aqua gloſſatoribus, quid ſibi uox haec *rothoria*. Verum non difficile eſt hoc ad intelligendum ex more & lingua uernacula. Nam *cannabis* & *linum* fluuitatum, id eſt, in aqua ſeu fluuio maceratum hodieque dicimus; *roeſten, geroeſteter hanf oder flachs*. Inde *rothoria* eſt idem quam *eine roeſterey*. Id quod piſcibus admodum nocet. Adeo que etiam prohiberi debet ob cauſſam hanc.

poſſunt

possunt reducere que ad cursum defluentis non ualeant reuenire.

§. 6. BEDELLI (29) autem sunt *seruientes minores*, qui namta (30) debent capere & officia *minus honesta* exercere. *Minores submonitiones* facere, de quibus quomodo in officiis procedere debeant prout casus se offerant, plenius tractabitur in sequenti. *Bedelli.* *Minores.*

CAP. VIII.

De iusticia & *iusticiatione* exercenda & quot & quibus modis debet exerceri?

§. 1.

IVsticiatio (31) est coartatio super aliquem facta, ut *iuri* pareat ex *commisso*. Vnde patet, quod *iusticiatio* non debet fieri, nisi *delictum* precesserit cuius satisfactio requiratur. *Iusticiatio.*

§. 2. Tria autem sunt, propter que *iusticiatio* est facienda. Videlicet *transgressio* termini prefixi contemtus *iusticie*; irrogatio *iniurie*. *fit ob*

§. 3. Ex transgressione *termini* fit iusticiatio cum alicui terminus assignatur & ad eum non accedit & similiter de *terminis* fixis ad redditus reddendos. Si quis eos transgressus fuerit, redditus assignatos non reddens nec offerens *iusticiandus* est, quousque satisfecerit competentes uel *plegios* (32) dederit super hoc standi iuri. Et *a) Transgressionem* termini.

(29) *Bedelli* haud dubie a *uocando* aut *citando* dicti, in uernacula *biethen, in das gericht gebothen*. Non igitur *bedelli* a pedibus; neque a rogando *bitten*: sed potius ab *imperando* siue in ius uocando ad praetorem &, ni iuerit, constringendo compedibus.

(30) *Namta, nanta panda* idem, quam *pignora*, *die gepfaendet oder abgenommen*.

(31) In uernacula: *gerichtliche uerhafft*, *einziehung*.

(32) Id est cauerit praestiteritque *cautionem*. Nam *belegen* idem est, quam se obstringere.

hu-

huiusmodi transgressiones *deffectus* (33) nuncupantur.

§. 4. Et huiusmodi *iusticiatio* per captionem *nantorum* (34) uel alterius mobilis facienda est. si autem *mobile* in *feodo* non ualeat inueniri, per *feodum* facienda est iusticiatio (35). Vnde sciendum est, quod *tribus* modis potest fieri *iusticiatio* uidelicet per *mobiles*, *feodum* & *corpus* (36). Et quibus casibus fieri debet, patebit inferius.

IVSTITIATIO *in* *a*) *mobili* *b*) *feodo* *c*) *corpore*. b) Contemtu *iusticia*, *qui quadruplex*.

§. 5. Nullus tamen extra *feodum* suum suam potest *iusticiam* exercere. Sed ex *contemtu iusticie* facienda est iusticiatio. Cum aliquis *parere* iuri neglexerit & hoc fit *quadrupliciter*.

§. 6. Aut, quod per iudicium terminatum est, *infringendo*. Aut occupando *saisinas* contra ipsum obtentatas & huiusmodi. Aut in eo, quod in iure per *manum* & in *manu principis* captum est, manum apponendo, vt in terris, que capte sunt in *manu principis* per iudicium & huiusmodi. Aut jurisdictionem principis ad alium *deuoluendo*, ut querelas, que pertinent ad *curiam laicalem*, deducere uel transferre ad *curiam ecclesie* (37).

(33) Est hoc uerbum *Gallis* solenne in medio aeuo. Inde formulae; *soluere pro defectu numos*; id est *mulctam*.

(34) *Pandt* idem, quam *pfand*; *namta*, idem, quam *captum*, *genommen*. Nam *pignora* solemus capere *ein pfand nehmen*.

(35) Nam in *pignoribus* capiendis is omnino requiritur ordo, ut incipiatur ab eo, quod *minus* & *facilius*.

(36) Olim enim rarior executio in *personam* aut corpus. Ex ratione patriae libertatis, cuius studiosissimi fuere omnes gentes septentrionales.

(37) Est enim *status publici* crimen, miscere *iudicia* & limites turbare horum finium regundorum. Omni aeuo certe *clerici* id egerunt, ut, *iurisdictione*, quae olim illis nulla, in causis quibusdam indulta semel, deinceps illius limites ultra proferrent. Inde *imperii* & *sacerdotii aeterna bella*, iurgia, aemulatio, studia diuersa. Quos crabrones irritare, hoc idem fuerat, quam turbare statum reipublicae.

§. 7.

§. 7. In omnibus enim talibus casibus *iusticiandi* sunt per *corpora* transgressores, eo quod contra *principis reuerentiam* hec aguntur.

§. 8. Aut ex eo quod uel *iudicium respuunt* expectare, propter quod per REM *querele* iusticiandi sunt & per *nanta*. Ex irrogatione uero *iniurie* quis *iusticiandus* est, quando talem alicui iniuriam intulerit, ex qua *membrorum* sequitur *dampnamentum* (38). Vt *mortem* uel *mehaignium* (39) uel enormem corporis *lesionem* & periculosam de *morte* uel *mehaignio* & huiusmodi. Et in huiusmodi casibus iusticiatio per *corporis captionem* facienda est.

Iniuriae irrogationis.

§. 9. Ex predictis autem patet, quod in simplicibus *querelis* de irrogatione *iniurie* & in querelis de *transgressione* terminorum facienda est: iusticiatio per MOBILE (40) primo: Si autem per *mobile* iuri parere quis neglexerit, per *feodum* iusticiandus est.

§. 10. Et notandum est, quod per *corpus* nemo iusticiandus est, nisi in casibus *criminosis*, vel in quibus *placidum spade* fuerit (41). Vnde excel-

(38) Est enim terminatio *mentum* admodum familiaris barbaris populis, Inde *membramentum* alia.

(39) Rectius, quam *Mahamio* uitium, defectus. Nam in uernacula dicimus ea, quae *laesa* & mutilata *mangelhafft*. Inde formula: qui *mehamium* fecit, idest, corrupit, *durch einen zugefügten mangel oder schaden*. Hinc Italis *magagna*, *mangel* uitium.

(40) Sub hoc uerbo *mobile* non omnia bona *mobilia* intelligenda; uerum ea praecipue, quae nos dicimus *meubles*, *gerathe*.

(41) Repeti debent ea, quae dicta sunt *n.* 36. Nam hodie *spadae* uel *gladii iura* seu *iurisdictio alta* aut merum imperium penes nobiles praediorum possessores (*ieder Landsaß hat iezo fast die hohe gerichte*). Sed olim non sic. Nam *spadae* aut *gladii iura* neque penes principem solum: sed de ultimo supplicio decernendum fuerat in plenis comitiis. Ne scilicet homini aut ciui uita eriperetur temere pollueretürque sanguine humano respublica.

LL. Normanniae LVDOVICI PHILIPPI *regum. de non capiendo* NORMANNO *nisi ob capitale crimen.*

lentissimus *Francorum Rex* LVDOVICVS, post illustrem regem PHILIPPVM, (42) recordationis pie secundus, talefecit institutum in NORMANNIA, quod omnes *bailliui* sui iurarunt fideliter obseruare. *Quod nullus de cetero in prisoniam mittatur uel captus teneatur, nisi pro causa, que pertineat ad* PLACITVM SPADE *uel pro re, que pertineat ad periculum membrorum suorum; & si pro alia causa aliquis fuerit captus, sine aliqua exactione pecunie uel alicuius lucri recredatur per* PLEGIOS (43) *sufficientes usque ad terminum competentem.*

Non ob clamorem.

§. 11. Item nullus occasione *clamoris* illius, qui uulgaliter dicitur HARON, (44) de cetero puniatur, uel occasione aliqua capiatur, nisi euidens fuerit causa & rationabilis, quare debuerit *clamari.*

Sed tamen ob debitum fiscalinum.

§. 12. Preter hoc autem sciendum est, quod pro *debito principis*, elapso termino solutioni deputato, solet in debitores *iusticiatio* fieri *corporis*, licet pro nullo alio debito debeat *corpus* hominis *iusticiari.* Omnis enim in normannia iusticiatio ad *ducem* pertinet personarum propter *fidelitatem*, quam ei tenentur singuli conseruare.

§ 13. Ex quo etiam communiter usitatum est

(42) Cum enim PHILIPPVS II. Galliae rex, Anglis eiectis, sibi adseruisset NORMANNIAE principatum armis an. 1189. hac lege eorundem sibi ac posteris suis conciliauit animos egregie. Cuius instituta secutus est Ludouicus IX. anno CIↃCCXLIII. forte eodem instaurato.

(43) *Plegii* iidem, quam *fideiussoret*, a *belegen* uel *pflegen.*

(44) *Haro* uel *haron* nomen suum haud dubie habet a *sono*, quo populum commouebant homines rerum nouarum studiosi. Inclamarunt enim stentores: *hier, har, hieher*, cetera. Solent Franci & Sueui hac uoce *boues* urgere ad trahendum currum, inclamando saepius: *har, har.* In causis ultimi supplicii, quod cum tremore fit tale incantamentum, a *zittern* dicitur *ein zettergeschrey.* Quod, poena capitis, prohibitum, pace imperata, in actu ultimi supplicii irrogandi ne quis reum uel eximat ui uel irruat in carnificem.

in

in NORMANNIA, quod nullus poteſt ab aliquo homagium habere ſalua *fidelitate ducis Normannie*: quod etiam eſt in receptione homagii exprimendum (45). Vnde, nec aliquis in *normannia* hominis ſui corpus poteſt nec debet *priſonie* (46) *mancipare*, niſi coram eo de *latrocinio* fuerit conſequutus, uel in preſenti deprehenſus, uel eius *ſeruiens* fuerit: ut *prepoſitus*, uel *molendinarius* uel quocunque modo rerum ſuarum *receptorius*, quos *arreſtare* (47) poteſt, quousque *compotum* debitum & *plegios* ſufficientes habuerit de iisdem (48). *Et in famulos ac miniſtros.*

§. 14 Ad *boſci* (49) etiam *forisfactum* (50) *garannie* (51) uel aquarum defenſarum uel *couſtu me* decente uel *bladorum* (52) ſeu pratornm uel *Et in ſpoliatores deprehenſos.*

(45) Olim enim requiri poterat: utrum ſubditi nobilium *Dominis* ſuis addicti eſſent magis, quam *principi*. Vt ſeruire teneantur etiam aduerſus hunc pro ſalute primi. An uero in diſcriminibus *nobilis domini* cum *principe* adeſſe deberent ultimo aduerſus primum. Quod hac lege nunc eſt deciſum in principis gratiam. In *Germaniae principibus* hoc nondum eſt confectum. Plures exiſtimant, uinculum ac nexum ſubditi erga ſuum principem & dominum territorii arctiorem eſſe, quam erga imperatorem, cui pareatur tantummodo, principe intermedio.

(46) *Priſonia* cuſtodia *a prehendendo* capiendo.

(47) Igitur a iurisdictione in *familiares* & *famulos* ad peregrinos nulla conſecutio. Dicimus nos iudicium circumſeptum: *die zaungerichte; der hofzvvang*. Ceterum *areſtare* non minus germanicum. Faſcia enim *reſtis*, *eine reiſſe Flachs*, id eſt, lini aut canabis faſciculus colligatur.

(48) Vsque dum habuerit *plegium*, cautionem aut *plegios* fideiuſſores.

(49) *Boſcum* ſylua, in uernacula *Buſch*.

(50) *Forisfactum* eſt praeter ius & fas factum. Vnde *forisfactum eine befremdete that* id eſt iniuria damnum *unthat*.

(51) *Garannia* idem quam *guarandia*, *gevvehrung*, uallum *ein vvehr*. Ne aqua erumpat.

(52) *Blada* idem quam patens & planus campus, ager. In Germanico: *blatt land*.

aliorum huiusmodi *forisfactorum* possunt homines a dominis *feodorum* arrestari, in quibus hec facta fuerint *forisfacta.* Dum tamen ad presens forisfactum fuerint deprehensi & tantum detineri quam *nanta* uel *uadia* (53) uel *plegios* habuerint de dampno illato restaurendo & emenda (54) ubi debet extorqueri.

Alii peregrini reddendi.

§. 15. Si autem aliquo casu alio pro facto criminoso aliquis capiatur *iusticiario* reddi debet *indilate* (55). Si autem *dominus homini suo* fecerit *iniuriam* ratione *feodi*, ad *ducem* pertinet *curia* (56) de eodem, nisi dominus aliquis interpositus (57) eam requisierit, qui iurisdictionem habeat *feodalem.*

CAP. IX.

De liberatione *nantorum* & tempore *bannouii.*

§. I.

De pignoribus & pignoratione.

CVm *nantorum liberatio* per *iusticiarium* habeat fieri & ad *iustitiationem* maxime pertineat: de *nantorum liberatione* consequenter agendum est.

Vt liberari debeant?

§. 2. Notandum ergo est, quod si quis hominis sui *nanta* teneat, que non uelit liberare, per

(53) *Vadium* fidoinssio, cautio, *uadere vvaden* pro alterius debito aux lioqne esse.

(54) *Mulcta* iudici soluitur; *emenda* parti laesae ad resarciendum damnum illatum. Haud dubie uox barbaro latina; quasi dixeris *redimere damnum*, id est, solueudo extinguere.

(55) Sine *dilatione* aut mora. Neque enim locus commissus delicti sufficit.

(56) *Curia* hic idem quam *forum*, *iudicium.* Inde curia imperialis idem, quam *tribunal imperiale*, Id est *comitia.*

(57) Nam dantur *subdomini*, qui iudices habent non principem; sed *dominum feudi* primum. Idque in subfeudis. Neque enim tum iudicare licet per saltum.

ducem

ducem uel eius *iusticiarium* liberari debent in hac forma.

§. 3. Ita uidelicet, quod *iusticiarius* ad *dominum hominis* sui *nanta* detinentem debet accedere & ei ex parte ducis precipere; ut *nanta* per *plegios deliberet* (57) & recredat. *Si quis capta pignora recuset reddere?*

§. 4 Quod si dominus facere noluerit, iusticiarius *plegios* (58) accipiat & *nanta* penitus extramittat (59).

§. 5. Vtrique parti diem ad prima *placita* uel *assisias assignando* (60), nisi dominus aliquam causam proposuerit, qua *nanta* non debeat relaxare, super quo iudicium paratus sit sustinere.

§. 6. Et tunc super hoc acceptis *plegiis*, de iudicio sustinendo, dies debet, ut dictum est, *assignari*. Si autem dominus uoluerit liberare; *plegios* capiat & recredat.

§. 7. Si quis conquerens dicat, alium *nanta* sua cepisse in alieno (61) *feodo*; in quo nec potest nec debet capere. Cum nihil in eo teneatur de eodem & alius hoc deneget; se asserens, ubi potest & debet *nanta* cepisse requisita, *plegios* debet iusticiarius recipere de querente & *nanta* liberare & utrique diem *placitandi* assignare.

§. 8. Ipsis autem in iure constitutis ad diem & audita, prout decet, querimonia & negato ab aduersario se ea tali loco cepisse; licet asserat se ea tali loco cepisse, in quo ea capere potest & debet. Si, quod negatur, non offerat *desraisnare* (62),

(*) *Panta* siue *nanta* pignora. *Deliberare*, *losen* redimere. *Recredere* idem, quam reddere.

(58) Fideiussores.

(59) Recipiat.

(60) Id est uocando in *ius* aut adsignando possessionem.

(61) Nefas enim est, *pignorare aliquem* (*iemand pfanden*) in territorio alieno. Quoniam species est iurisdictionis priuatae, indulgendae nemini, nisi in suo.

re(62) *emendabit*(63). Si uero *desraisnare* obtulerit, inspectio loci assignetur, in quo non potuit capere nec debuit hec predicta.

§. 9. Attendendum siquidem est; si *querulus testem* non habuit succumbet de querimonia prenotata.

§. 10. Ad *inspectionem* debet querulus demonstrare locum, in quo dicit sua *nanta* capta fuisse. Facta autem iam inspectione & partibus ad *curiam* iam reuersis (64) si *querulatus* respondeat, se loco cepisse *nanta* demonstrato, asserens, se ibi ea posse capere & debere in suo *feodo*. Alter deneget *terram suam* esse & ipsum nullum habere *dominium* in eadem cum de ipso nullo modo teneatur & asserat; se eius *saisinam* habere, cum in ea aduersarius *nanta* cepisse sua fateatur. Ille enim habet terre *saisinam*, qui eam per se uel suos *possidet*, *metit*, *laborat*, vel *fructus* percipit aut *prouentus*, unde remanebit in *saisina* & alius in *emenda*, qui *nanta* cepit iniuste. Nisi per *breue* noue *dessaisinationis* (65) uel legem apparentem *saisinam* uel ius suum probare obtulerit.

Quid si litigent an pignoratio *sit facta in terra propria, an aliena?*

Iudica possessionis. Effectus desraisinae *ocularis inspectionis.*

§. 11. Si uero negauerit se *nanta* cepisse in locis demonstratis & *desraisnare* obtulerit: *desraisina* est recipienda (66). Quem si adimpleuerit & nanta restituentur, de quibus *plegios* habebit

(62) *Desraisnare* idem, quam *inspectione oculari* uti: Forte a Germanico *reisen*, se in locum controuersum conferre. Nam *raisa* siue *reisa* medio aeuo iter.

(63) Soluet *emendam*, si detrectet inspectionem ocularem. Id est, laesae parti faciat satis.

(64) Iudici enim debent *renissores* referre de eo, quod uiderunt & annotarunt.

(65) *Dessaisinatio* est deiectio de possessione. *Wann er des gehabten besizes wieder entsezet.* Igitur in hac causa *summaria* respici debent actus nouissimi.

(66) Ad locum litigiosum instituendum *iter*, *raisa*. Siue, quod idem *desraisina* est suscipienda *inspectione oculari*.

ante-

antequam *recredantur*, faciendi quod iuſtum fuerit. Nec enim ei oportebit monſtrare, ubi cepit, cum eius aduerſarius ſuccubuerit in querela, ſuper qua eundem accuſabat.

§. 12. Notandum eſt autem; quod *ſeruiens*, qui ad hoc officium acceſſerit *XI. denarios* de querulo accipiet pro *deliberatione*.

§. 13. Si autem plura *nanta* uel in pluribus locis per unum aduerſarium detente fuerint, per unam tantum liberationem debent omnia liberari. cum ſint per unum querulum requiſita. De una enim querimonia inter unum *querulum* & *querelatum* unum ventilata, ſuper nantorum liberatione, una erit liberatio *ſeruientis*. Quot autem fuerint *queruli* vel *querimonie* vel *querelati* tot erunt liberationes ſeruientis. *Honorarium ſoluendum inſpectoribus.*

§. 14. Sciendum eſt etiam, quod ſi quis nanta in feodo ſuo cepit, ea tali loco debet detinere, ad quem *iuſticiatus* (67) poſſit ſufficienter accedere ad *nanta* de uictualibus prouidenda & redire ſemel in die in locum, in quo nanta capta fuiſſe, perhibentur.

§. 15. In locis etiam magis *extraneis* (68) non debent queri *nantorum* detentores nec *nanta*, que ceperunt detineri: & ſi *nantorum detentorem* inuenerit *ſeruiens* in dictis locis & vicinioribus, vel eius *attornatum* prepoſitum vel *ſeneſcallum*; forma *nanta* liberet ſupra dicta. *Pignora non detinenda in locis remotis.*

§. 16. Si uero nec eos nec *nanta* inuenerit

(67) *Iuſtitiatus die geſamte* gerichte, *vvelche zum augenſchein gehoehren.*

(68) Poſſet enim pignorans abducere res *pignoratas* in locum admodum remotum: ut laeſo esſet *desraiſina* (*die reiſe*) iter ad inſpectionem ocularem eo difficilior. Vt adeo deterreatur multitudine impenſarum.

per se uel per alium firmiter *insticiet* detentorem, quousque *nanta* fuerint liberata.

Inuestigatio domus per lancem *&* ciceum. §. 17. Si uero non inuenerit ad *habitatorem domus*, in qua *nanta* detinentur, accedat, faciens illud idem, quorum si nullum inuenerit acceptis *plegiis nanta* deliberet.

Alimenta pro animalibus pignoratis. §. 18. Notandum est itaque, quod *nantorum* detentores ea de *victualibus* (69) non tenentur procurare, de locis tamen detentioni competentibus tenentur eisdem prouidere ne per *inopportunitatem* locrum uel *maleficiorum* detinenti non recipiant detrimentum.

§. 19. Si uero detentores *nantorum* negauerint, se ea habere uel tenere, acceptis *plegiis*, de *inquisitione* super hoc sustinenda, uel facienda, uterque ad *placita* adiornetur uel ad *assisias* (70).

Recusans pignora *reddere*. §. 20. Si *conuictus* per inquisitionem fuerit, qui *nanta* cepit supradicta, & ea restituat & grauiter propter hoc *puniatur*. Licet enim hoc *furtum* non dicatur: *furti* tamen *saporem* videtur retinere.

§. 21. Si autem inquisitio ipsum *nanta* non cepisse declarauerit: *querulus* graui *emenda* pro falsitate *clamoris* (71) condempnetur. Si tamen inquisicio in non scire redigatur, *querulus* tanquam *furtum nanta* sua poterit *reclamare*, si ipsa non ualeat inuenire & si inuenire poterit, tan-

(69) Intelligit in criminalibus pignoratis *das futtergeld*. Quod illi, qui in bona causa, omnino licet repetere.

(70) Igitur *pignorum liberatio* uel *plegiis* aut datis fideiussoribus fieri potest uel illa differri ac deduci in iudicium.

(71) *Clamor* idem, quam *actio* in iudicio instituta. *Querulus* est *actor*. *Querulatus* est reus. Hinc hodieque in quibusdam tribunalibus receptum usu; ut in remedio *querelae* uel *nullitatis* formula sit haec: *querulanten eines; querulaten andern theils*.

quam

quam res suas, *adiratas* (72) ipsa poterit *reclamare* & per uicinii testimonium sua esse probare. Adirata, *verirrat.*

§. 22. Cum quidam & siquidem subdantur domino *mediate*; quidam uero immediate; dominus in terris, que de eo tenentur, semper potest *nanta* pro iure suo capere eorum, qui eam tenent & cum ea *replegiauerint* (73), iuri parere in *curia* sua, prout ius dictauerit, tenebuntur tam mediate subditi quam immediate.

§. 23. Nullus autem *nanta* eorum, qui nichil tenent de *feodo* suo nec ei *subduntur* in aliquo, capere potest uel tenere, nisi ea inuenerit ad presens *forisfactum* in feodo suo (74). Vt addam *puificationem* (75) *pratorum*, *herbagiorum* & aliorum fructuum uel *costume* (76) uel *pagii* (77) uel *colinii* (78) uel aliorum huiusmodi, que debent *emendari* uel persolui, prout requirunt usus temporum & *consuetudines* villarum, mercatorum, nundinarum & *passagiorum*. *Restitutio* SPOLII *costume*; *pagii*, *colinii*.

(72) *Adirata* res quaenam sit, disputatur. Mea opinione idem est, quam res per ignota loca *errans*, *sachen, die sich verirret und verlohren haben*. Vt aliis coniecturis, ex Latio petitis opus non sit.

(73) *Plegium* fideiussio: *plegiare* fideiubere; *replegiare*, fideiubendo reuocare, id est, liberare per *plegium*.

(74) Deprehenderit in delicto idque in loco, suae iurisdictioni subiecto. Ius enim *euocandi* aut in loco *alieno* pignorandi indulgetur nemini.

(75) Scriptura codicis clara est; sed verbi etymon me latet.

(76) *Costuma*, *coustumes* est consuetudo, *usus*. Inde *usu* receptus *census* dicitur *costume* & *costumarii* iidem, qui censitae. Dubito, num a *consuetudine* repetendum etymon; an uero a uoce *Kost*, *Kostarii*, quasi illi, qui, census loco, praeberent ad uictum necessaria.

(77) *Pagium* idem, quam praestatio *nummaria*. *geldzinsen*. *Paiare* enim *paier* idem, quam soluere. Vel a *pagis* repetat quis. Quasi hi census illorum, qui agunt ruri.

(78) *Colonorum*, operae tribu-

§. 24. Si autem querulus propter liberationem *nantorum* suorum ad terminum defuerit assignatum, captori debent *nanta* restitui eorumdem. Si uero captorum defuerit querulus; *nanta* sua in pace retinebit & sine assignatione diei recedet: super hoc contra *captorem* etiam non postea hoc usurus.

§. 25. Agere tantum poterit contra ipsum, ut dampna eidem, que ex captione *nantorum* sustinuit refundantur.

Terrae *a) defensiuae*

§. 26. Quodam enim tempore terre sunt *defensiue*, quodam *communes*. *Defensiue* (79) sunt, omnes terre culte, quarum fructus per *bestiarum* accessum lederentur & de facili perirent. Terre uero *uacue* a medio *marcio* usque ad *festum* sancte *crucis* in *septembri* defenduntur. Alio vero tempore sunt *communes*, nisi *clause* fuerint vel ex antiquitate *defensiue* (80) ut haie & huiusmodi. Tempus autem, quo terre sunt *communes*, tempus *bannouii* uulgaliter nuncupatur (81). Quo tempore animalia *sine pastore* depascunt *herbas* per campos communes decurrunt. Quedam tamen sunt *animalia* que nullum habent *bannouium*; sed omni tempore debent *custodiri* & ad dampna illorum detineri. Vt *capre*, que corrodunt germina uinearum, productiones arborum. Et *porci*, qui

b) communes

Tempus bannouii

Animalia nullum habentes bannouium. *Caprae.* *Porci*

ta angariae. Alibi pro *colinio* legitur *colonaticum*.

(79) Quasi cincta sepimento *gehegt Feld*: cui opponitur campus patens, *das offen*, *eroefnet*.

(80) Nemini enim est integrum, sibi tribuere & adserere, quod omnibus est commune. *Die gemeine anger*.

(81) *Bannouium* a banno, Igitur significatus, primo intuitu, aduersa, esse uidetur: ut *bannouium* idem sit, quam *banno prohibitum*. Verum uox contracta a *bannfrey*; quasi *liberum* banno, id est, sine banno. Igitur terra, quae nullum habet *bannouium*, *die keine bannfreyheit hat*.

ſata & prata ſuffodiunt & omnino omnia animalia *fraiteria* (82) & *maleficioſa*, que ſemper debent cuſtodiri & dampna, que faciunt reſtitui. *Fraiteria.*

§. 27. Nullus in tempore *bannouiis* (83) terram ſuam poteſt *defendere*, niſi *clauſa* fuerit, exceptis illis defenſis *boſcorum* (84) que ex uſu *conſueto* habent *ſeparatam* defenſionem. A terris eciam, in quibus *ſeges* eſt apparens, que per *aueria* (85) poſſet peiorari, amouendum eſt *bannouium* nec in eis debet haberi.

CAP. X.

De iudiciis & qui poſſunt eſſe IVDICES & per quos BARONES habeant *iudicari*.

§. 1.

IVdicium autem eſt ex propoſitis in iure ab aduerſis partibus & reſponſis *ſententia* a iudiciariis promulgata. Iudicium *ſententia.*

§. 2. *Iudiciarii* ſunt *diſcrete* perſone & *autentice* (86), qui *iudicium* proferunt in *curia* de auditis. Vt *archiepiſcopi* (87) *epiſcopi* & eccleſiarum cathedralium *canonici* & alie perſone, in ec- Iudiciarii *i. e. iudices.*

(82) *Fraiteria*, nociua *animalia*, herbas & agros uaſtantia & uertentia. *Fraiſch* in uernacula *pein*, damnum. Vel a deuorando *freſſigte thiere.*

(83) Quamdiu durat libertas, agendi greges per campos *die zeit der bannfreyheit*; non debent illi ſepiri aut claudi.

(84) Nam de *ſyluis* ſeu *boſcis* iudicia alia. In illas enim agere non licet pecudes eo tempore, quo primum caeſae arbores ſolent ſuccreſcere.

(85) Animalia dicuntur *aueria*, quae agunt in campis. *Die auf der vveyde oder maſt gehen.* Et diſtinguuntur ab aliis, qui iuga tolerant & labores. Forte *haberuihe*; *maſtuihe.*

(86) Viri *plenae fidei*, *ehrliche biderleute.*

(87) Imo *clerici* in iudiciis tenuerunt *primas*: quoniam illi ſoli fere *litterati* & iura docti.

cle-

PERSONAE *habiles ad rem iudiciariam* *a) ecclesiasticae.* *b) ciuiles* *c) militares*

clesiis dignitatem obtinentes, *abbates* & *conuentuales*, *priores* & *rectores* ecclesiarum, quos *famae* discretionis ac *honestatis* fide dignos efficit ac commendat.

§ 3. BALLIVVS (88) siquidem atque *milites* omnes ac *seruientes spade* 89) principales & *senescalli* baronum, quos honestas & discretio fecerit fide dignos.

§. 4. Nullus siquidem predictorum a *iudiciis* est repellendus, nisi *querela* (90) sua fuerit propria, uel partem habuerit in eadem, uel eam duxerit in *curia*, uel fuerit de ea attornatus, uel consilium aut *testimonium* tulerit de eadem.

IVSTITIARIVS *idem, quam* syndicus *in iudicum collegio.*

§ 5. *Iusticiarius* (91) uero eis uerba, de quibus iudicium faciendum est, in *audientia* partium debet retrahere per uerba eadem; quae ab aduersis partibus fuerint proposita & responsa, nihil addito, uel subtracto, uel immutato, per quod *questionis* & *responsionis* in iudicio uentilate sententiam ualeat immutare. Si uero aliqua pars *iusticiarium* dixerit iudicii materias non bene *retractasse* per recordationem *curie* sunt uerba huiusmodi contentionis *retrahenda* (92).

Fidei praesumtio cedit ueritati.

(88) Nam hi ex ordine ciuili eoque honestiori.

(89) Quoniam olim nulla ex hoc munere macula. Postea uero *spadae seruientes, die blutgerichts-bediente* ad tribunalia non admissa.

(90) Ne iudex esset in propria causa auctorque in rem suam.

(91) Hodieque *iudicium* constituunt *scabini adsessores*. Sed *iustitiarius* est instar *syndici*, qui dirigit processum &, si quando in iure haerent, illud eis suggerit. Ipse enim suffragio destituitur. In illis tamen tribunalibus, ubi omnes adsessores iura docti, sparta *syndici*, siue iustitiari, expirauit.

(92) Syndici olim fuerat, dicta factaque litteris adnotare, *er muste das protocoll halten*, quod hodie est *secretarii*. Licet igitur isti protocollo multa plenaque fides; cedere tamen haec debet ueritati.

§. 6.

§ 6. Si uero recordatores ad *querele* deductionem presentes affuerint & uerba de quibus debet fieri iudicium audierint diligenter, non est opus ut amplius *retrahantur*; sed proferant *iudicium indilate*. Iniuncto tamen prius eis *balliuo* super fidem & *sacramentum*, quam tenentur PRINCIPI NORMANNIE obseruare: quod iustum proferent iudicium de *auditis*, prout eis *mentis intencio* indicabit; (93) lege tamen patrie conseruata.

Plus iudicibus *credendum, quam* iustitiario.

Dummodo illi iurent.

§. 7. Quod itaque communi *assensu* iudicauerint, teneatur: Si uero *discordes* fuerint, quod a pluribus & *discretioribus* (94) iudicatum fuerit, obseruetur: Si uero discretiores uel *maiores* (95) *pauciores* fuerint, ad alias *assisias* (96) iudicium prorogetur uel ad *scacarium* (97) si necesse fuerit. Vt multorum sententiis declaretur.

Si suffragia *diuersa.*

Dilatio in conuentum sequentem.

Scacarius dictator.

§. 8. Exceptis tamen, illis casibus in quibus mora generans periculum, *querele* ad alium rem deuoluit. Quod patet in contencionibus de *presentacione* ecclesiarum. Si enim huiusmodi contentio ultra *sex menses* durauerit (98): *dioecesanius*

Nisi mora noceat; ut ius deuolutionis *cunctante* ecclesia.

Si igitur partes aut adsessores illud uocauerint in dubium: res mittenda sub examen, neque credendum uni *syndico* aut *secretario* plus, quam multis collegis. Quod tamen fides *iustitiarii* uel secretarii iurata, *er ist zu haltung des protocolls uereyaet*; hinc eius in hoc negotio maior fides, quam unius ex collegio.

(93) Est igitur in iudicando consulenda *ratio*; uerum haec *legi* cedit *positiuae* in statu ciuili.

(94) Sunt haec semina discordiarum; si stari debet suffragio saniori. Quisque sibi sapere uidetur neque ullus dixerit suffragium suum insanum. Igitur tum uel *pluribus* & *maiori* parti est locus faciendus uel *seniorum* numeris.

(95) Seniores.

(96) Id est *sessiones* & conuentus sequentes. *Assisia* ergo est *possessio* atque etiam *consensus*.

(97) *Scacarii* etymon supra ostensum. Quodsi igitur *iudices ordinarii* conuenire inuicem nequeant: tum *iudici palatino*, siue *misso* principis, causa demandanda extra ordinem.

(98) Est hoc *ius deuolutionis*. Vbi si inferior uel negligens fuerit uel sibi non constiterit in decer-

eam

eam conferet *episcopo* cui sue placuerit uoluntati, propter quod *iusticiarii* sollers discretio, quod a pluribus & *discretioribus* non suspectis fuerit iudicatum, debet facere obseruari.

IVDICES *ex scientia & conscientia.*

§. 9. In *iudiciis* autem nullus aliquid debet proferre contra *consciencie* sue puritatem. Amore siquidem, fauore uel odio nullus ab eo deflectatur. Quod ei proprie ductu intencionis ius esse uidetur, ne *perfidie macula* ex hoc ipsum reprobum efficiat & *infamem* (99).

IGNORANTIAM *eorum syndicus emendet.*

§. 10. Si uero *iusticiarius* iudicantes in iudicio faciendo, *ignorantia* (100) aut *malicia* errare perceperit, licet omnes (101) consenserint, in eodem illud debet ad alias *assisias* (102) prorogare, in quibus *sanioris* & *discretioris* consilii sentencia est videnda.

Suspecti.

§. 11. Licet autem in *iudiciis* amore *fauore* uel *odio* suspectorum audiatur sententla; contra tamen *non-suspectorum* sentenciam pondus fidei debet & reportare.

§. 12. Si autem *iusticiarius* iudicium prorogare

---

nendo: causa deuoluitur ad superiorem. In Germaniae episcopatibus solet dubitari ideo, ad quem ius dandi episcopum deuoluatur, capitulo cunctante. Starem egomet pto imperatore. Quoniam *primo* ille confert *principatum die weltlichkeit.* Deinde olim etiam spartam sacram episcopis contulit idem.

(99) Patrio certe iure nullum delictum fere grauius, quam, in *sententia ferenda*, iudicio uti odio aut amore corrupto infectoque.

(100) Oportuerat hoc olim euenire saepius. Nam iudices iura non in scholis docti fuerant: sed usu illa cognouerant. Quapropter omnino poterat *syndicus* aut *iustitiarius* aurem iudicis saepius uellicare. Idem hodie fit: *academicis rectoribus res iudiciaria demandatur*, qui a iuris disciplina omnino alieni.

(101) Est enim sententia contra ius in thesi, quod dicitur, lata, cassa & nulla ipso facto.

(102) Sessionem sequentem.

uolue-

uoluerit, in quo omnes concordant in *curia assistentes*, efficacem debet rationem proponere, per quam eorum saisina debeat infirmari.

§. 13. BARONES autem per *pares* (103) suos debent iudicari: alii uero omnes per eos, qui non possunt a iudiciis amoueri. BARONVM' *iudices* pares curiae.

CAP. XI.

De *consuetudinibus* LEGIBVS & usubus ad DVCEM pertinentibus.

§. 1.

CONsuetudines uero sunt *mores*, ab antiquitate habiti, a *principibus approbati* (104) & a *populo* conseruati, quid cuius sit, uel ad quem pertineat, limittantes. *Consuetudinum definitio.*

§. 2. Hec possessiones appropriant & iura introducunt, ipsis casu mutatis, iura mutantur & uariatis, uariantur & innouatis, innouantur. *Effectus.*

§. 3. Consuetudinum quedam sunt *speciales* quedam *communes*. *Speciales* autem sunt, que iura *unius persone* vel tanquam unius persone *propria* introducunt: ut principis, *uille* & *ciuitatis*. *Communes* autem dicuntur consuetudines, que *iura communia* introducunt. Inter quas primo a- *Diuisio in a) speciales* *b) Communes.*

(103) Forte hoc uniuersim uerum fuerat de omnibus *landsassii* nobilibus; praesertim in causa clientelari.

(104) Iure Romano ad *consuetudinem* satisfuerat principis *tacita* uoluntas consensusque: uerum ille in nostris principatibus non sufficit, ubi legislatoria potestas non *principis* solius, sed *ordinum* simul in comitiis. Igitur est opus utriusque uoluntate in legibus & silentio utriusque in consuetudiue. Alterutrum satis non est.

gen-

gendum est de *specialibus consuetudinibus* & primo de illis, que uidentur ad *principem* pertinere.

CAP. XII.

De dignitate PRINCIPIS.

§. I.

Galliae Rex NORMANNIAE DVX.

DVx autem NORMANNIE siue *princeps* (105) dicitur, qui totius ducatus obtinet *principatum*: quam *dominus rex* FRANCIE sibi dignitatem retinet. Cum ceteris *honeribus*(106), ad quos prouectus est, ipsum domino promouente, ex quo ad ipsum pertinet & patrie pacem conseruare & iusticie *uirga* populum corrigere & equitatis *linea* contentiones singulas terminare.

eius officium.

Cuius est malis *irrogare poenas.*

§. 2. Vnde debet per *iusticiarios* sibi subditos, ut regimine iusticie & pacis tranquillitate populus sibi gaudeat subrogatus, *latrones, robatores, incendiarios, homicidas, uirginum* iniuriosos *defloratores* & *raptores* mulierum & *mehaignatores* (107) & ceteros publice *seditiosos* & alios *publice*

(105) *Ducis* uox significatus *multiplicis*. Francorum in prouinciis *praesides*: Germanorum, domini regionum ac *principes*. Sed etiam ultimus significatus aliquo tempore in Gallia. Nam *Merouingis* degenerantibus sibi omnem potestatem in prouinciis adrogarunt *praesides* seu duces. Quos tolerauit *Pipinus*; sed destruxit in ordinemque redegit Carolus M. Quid autem de Normannia. Hanc inuaserunt populi septentrionales sibique adseruerunt, a regno Galliae auulsam. Sed PHILIPPVS II. Galliae rex anno CIƆ C LXXXIX. Normanniam recuperauit, pulsis & eiectis Anglis: qui post iuri, quod habuerant, misere nuntium.

(109) Neque enim e re sua crediderunt Galliae reges, *Normanniae ducem* nominare peculiarem. Fuerat magis consultum, Normanniam Galliae innectere iure postlimii. Sed tamen relictis populo pristinis legibus ac institutis.

(107) Dictum de uerbi *etymo* n. 39. Sed requirit illud indagationem curatiorem. Interim *mehaignatores* iidem, quam *uastatores verheerer*.

infa-

infamie ſubiacentes, unde uite uel membrorum reportare debeant *dampnamentum*, querere, capere ac firmis *carceribus* detinere; donec ſuorum perceperint *ſtipendia* delictorum (108).

CAP. XIII.

De LIGANTIA uerſus *ducem* (1) & fide inter *dominos* & *homines* (2) obſeruanda.

LIganciam (3) autem ſiue legalitatem de omnibus *hominibus* tocius prouincie debet habere (4). Ex quo ei tenentur contra omnes homines, qui mori poſſunt & uiuere (5) *proprii corporis* prebere *conſilii* & *auxilii* iuuamentum. Et ei ſe in omnibus *innocuos* exhibere, nec ei aduerſantium partem in aliquo confouere. Ipſe eciam eosdem tenetur *protegere* ac defenſare eos-

NORMANNIAE feuda ligia *aduerſus* mortales; *non* ſpectra *aut* daemonem.

(108) Ibi in uernacula dicimus pro punire *ihm ſeinen lohn geben; ablohnen*.

(1) De nexu erga principem; officiis ſubditorum & clientum.

(2) Vtrumque nomen hic accipiendum in ſignificatu non uulgari, ſed *beneficiario* & feudali. Quo *homo* dicitur uaſallus: dominus idem, quam *ſenior; ſeigneur* ſui clientis.

(3) Eſt barbara uox *liga*, *ligantia*, *ligium*, pro *nexu*, uinculo, obligatione, foedere.

(4) Ducis ſeu principis Normanniae uerbum eſt hic omnino ſupplendum.

(5) Habet haec formula multum momenti. Nam uaſallus tenetur domino ſeruire aduerſus *hoſtem* quemcunque. Verum in aliquibus prouinciis exceptae fuerunt perſonae 1) *imperatoris* 2) *papae*, cetera. Quae feuda tum dicta *non-ligia*, id eſt, *non obligatoria* aduerſus quemcunque. Vt igitur omnis dubitatio tolleretur, eſt hic clare definitum; neminem excipiendum, qui mori poſſit. Eſt enim & *papa* in *mortalium* numeris. Sed quid de *cacodaemone*, *ſpectris*, ſi principis palatium illis eſt infectum, ut adeo *uigiliae* requirantur a uaſallis? Diſſipabit has *umbras* rectior de *ſpiritibus* doctrina: ut adeo opus non ſit ferro.

que ſecundum *iura* conſuetudines *&* *leges* patrie pertractare (6).

CAP. XIV.

De FIDELITATE principi debita.

§. I.

Normanniae *fides iurata.*

FIdelitatem autem tenentur omnes *reſidentes* (7) in prouincia duci facere & ſeruare. Vnde tenentur ei ſe *innocuos* & *fideles* in omnibus exhibere, nec aliquod contra ipſum incommodum procurare, nec eius inimicis manifeſtis prebere contra ipſum conſilium uel iuuamen.

Crimen laeſae maieſtatis.

§. 2. Et qui ex hoc inuenti fuerint ex cauſa manifeſta notabiles *traditores* (8) principis reputabuntur & omnes eorum *poſſeſſiones* perpetue principi remanebunt, ſi ſuper hoc conuicti fuerint dampnati.

§ 3. Omnes enim in *normannia* tenentur principi fidelitatem obſeruare. Vnde nullus *homagium* ac *fidelitatem* alicuius poteſt recipere, niſi *principis ſalua fidelitate.* Quod etiam eſt in receptione eorum ſpecialiter exprimendum (9).

Ordinum feuda non ligia.

§. 4. Inter dominos autem & alios homines fides taliter debet obſeruari: quod neuter in perſonam alterius *corporalem uiolenciam* ſeu percuſſi-

(6) Inde formula: *getreuer herr, getreuer knecht.* In *beneficiatis* feudis illius abuſus.

(7) Incolae omnes. Ne quidem exceptis *clericis* etiam *regularibus.* Qui tamen alii iurare nolunt, quam *epiſcopo* aut *prouinciali antiſtiti.*

(8) Idem, quam *proditor.* Nam *proditor* a prodendo, qui propalat ſilenda; ſed *traditor* a tradendo eum, quem debuerat tueri. Primum ergo *animi;* vltimum *corporis.* Sed uſu aeui huius utrumque idem.

(9) Omnia itaque feuda *ligia*: idque *re* & *uerbis* ac formulis. Sed ordinum Normanniae feuda *non-ligia* pari modo; quod in omni nexu excipi debeat fides & ſeruitia principi exhibenda & praeſtanda.

onis

onis innectionem cum uiolentia debet irrogare (10). Si quis enim eorum de hoc fuerit accusatus in curia & conuictus; *feodum* omnino tenetur amittere. De quo fidem tenebatur obseruare. *Imo sine uiolentia.*

§. 5. Si autem in *homine* hoc idem fuerit manifestum; & *terra* & *iure* illius priuabitur, que *domino* remanebit: & hoc sane intelligendum est, si super hoc in curia conuicti fuerint euidenter, prout *usus normannie* hoc requirit. *Etiam in subuasallis.*

CAP. XV.

De MONETAGIO normannie & qui debent soluere.

§. 1.

MOnetagium autem est quoddam auxilium *pecuniale* in *tercio* anno *duci normannie* persoluendum: ne species *monetarum*, in normannia *discurrentium*, in alias faciat permutari (11). MONETAGII *definitio.*

(10) Igitur *belli* iura seruitiaque *militaria* praestanda soli principi Normanniae; non uero *ordinibus*; qui belli iure destituti.

(11) Valde ambigo; hanc ueram esse huius tributi causam; licet *monetagii* nomen haud dubie a *moneta*. Nam illud uerum est; licuisse olim principibus, *nouas* subinde *monetas* cudere; pristinis interdictis. Vnde hodieque formula: *moneta noua*. Licet hodie moneta non amittat pretium propter aetatem ac uetustatem. Deinde etiam hoc est certum; ex *nouellis monetis* principi uenisse lucrum, maius longe, quam hodie esse solet *der schlaege schatz*. Porro illud etiam dederim: *in hoc tributo triennali*, principi indulto, addidisse ordines instar legis & conditionis, ne monetas, ita porro mutaret. Verum illud hic requiritur: *utrum huius tributi triennalis uera haec causa*? Quod nolim credere. Potius dicendum hoc: *Olim neminem tributa soluisse; sed uixisse principem ex fructibus domanialium praediorum*. Demum, crescente aularum luxu, subditos hunc censum soluisse, in comitiis ei indultum; instar accessorii ad reditus principi adaugendos.

Vnde sciendum est, quod *duo* anni remanent *liberi* & in *tercio* (12) anno *uniuersaliter ab omnibus* persoluetur; qui *mobile* habent, vel *residenciam* in terris, in quibus *monetagium* solet reddi.

Personae IMMVNES *religiosi clerici, milites.*

§. 2. Ex hoc tamen exemti sunt omnes *religiosi* & *clerici* infra sacros ordines iam promoti & *seruientes* ecclesiarum, *feodati* & *beneficiati* & omnes *milites* (13) & omnes *ex milite* de uxore propria procreati.

mulieres.

§. 3. *Mulieres uidue*, que sine sustentatore non habent XXti solidos annui redditus uel XLta solidorum ualorem de *mobili*, exceptis *corporis* indumentis & *superlectilibus* domus sue a solutione monetagii libere remanent & immunes.

Possessores aedium liberarum. Franchisia.

§. 4. Multi autem ab hoc *auxilio* sunt *exemti* per *domorum* uel locorum *immunitatem*. Quidam uero per *Franchisiam* (14) a principe collatam & ab antiquitate conseruatam Quidam uero ex *dono ducis normannie carte* munime conuallato. De qnibus si constiterit, eos hanc *quittan*-

(12) *Ternarius* numerus est *tributarius*. Iurisdictionis indicium tertia redituum pars, *tertia fera* in syluis; *tertius nummus* in sportulis.

(13) Quare igitur *milites* liberi? Repono, hos in perpetuis armis tum fuisse (*der bereitschafft*) adeoque duplici onere non adficiendos Vno, *pecuniae*; altero, *seruitii personalis*. *Wer mit dem blut dienet; solle nicht mit dem gut dienen.* Et ex hac causa immunes etiam *clerici*: ne his, quod muneris causa, datum una manu; altera iterum eripiatur. Quid autem hodie *nostri uasalli*? Neutro obstricti. Nam *seruitia militaria*, quae eorundem fuerant, milites praestant mercenarii (*die angevvorbene Soldaten*). Et *tributa* soluere, hoc putant esse plebis. Pudeat illos inertiae & sorditiei. Cum miles mercenarius eos subleuet in *seruitiis*: ratio, & leges exigunt, ut pro his illis soluant modicam *stipendii* partem. Loco militarium seruitiorum: nummos *militares* siue *equestres*, *die rossdienstgelder*.

(14) Vti in uernacula: *freyheit*; *sattelfrey*; *schaz oder steuer frey*, cetera.

ciam

ciam (15) per cartas longo tempore habuisse, si eas aliquo *infortunio* amiserint, vel *confregerint*, propter hoc tamen non debent sue *libertatis* beneficio spoliari.

§. 5. Omnes etiam illi, qui habent in *membro lorice* (16) *prepositum* (17) uel *fornarium* (18) uel *molendinarium* (19). Dum tamen *furnum* uel *molendinum baronum* habeant uel habent de ipsis *quittanciam*. Et in *baroniis* singulis *septem* (20) *seruientium* habent barones de *monetagio* libertatem. Praepositus *in membro* loricae.

§. 6. Omnes uero *coniugate* cum nichil *diuisum* possint vel debeant possidere, per suos *maritos*, ab hac consuetudine liberantur (21). Cum enim *uir* & *mulier duo sint in carne una* & una debeat esse eorum *possessio*, que soli uiro appropriatur, per unum *monetagium* liberantur. Vxor.

§. 7. Vnde notandum est, quod *mulieres* sine *consensu uirorum* suorum contractum, de *possessione* aliqua alienanda, nullum possunt facere: quin *uiri* eorum non ualeant *reuocare* (22). VXORI *nefas*, alienare *sua, inscio marito*

(15) Si *tributa* aerario seu reipublicae soluuntur, non est in principis arbitratu, alicui indulgere immunitatem. Ad quam indulgendam consentire debent ordines prouinciae; quorum interest. Sed hic agitur de *accessoriis*, *domanii*: quae onera, quam diu uiuit princeps, potest remittere Nam successor in *principatum* non tenetur hoc indultu, quia est *singularis*.

(16) *Membrum loricae*, idem, quam *pars feudi militaris* uti uolunt, *octaua*. Est igitur legis sensus hic: *non teneri de monetagio* baronum *iudices*, *administros*, *molitores*. Quia iuribus utantur sui principalis, domini, baronis.

(17) Idem forte, quam *iudex*.

(18) *Fornarius* siue *furnarius* quasi custos *furni*; idem forte, quam *uillicus*.

(19) Molendarius idem, quam *molitor* aut *molendini* praefectus.

(20) Ne plures fruerentur immunitate. Est autem *baronia* fundus liber instructus regalium minorum usu.

(21) Hinc *bonorum* inter *coniuges communio*.

(22) Est hoc *Saxonicum ius*.

 §. 8.

LOCA *im-munia.* §. 8. Sciendum autem est, quod sunt quedam loca in *Normannia*, que nunquam fuerunt huic auxilio subrogata, ut CASTELLARIA scilicet IACOBI & VALLIS & MORETONII & si qua sunt huiusmodi: qui nunquam *monetagium* persoluerunt.

Castellania S. IACOBI. *Vallis* MORETONII

Quae MOBILIVM *meubles?* §. 9. Omnes autem alii, preter exceptos, qui *residenciam* habent in *normannia focalem* (23) debent *monetagium* persoluere. Dum tamen habeant *mobile*, quod ad hoc sufficere ualeat competenter. Ad hoc autem pro *mobili* (24) corporis proprii *indumenta*, domus, *supellectilia*, *lecti*, *ornamenta*, non debent reputari uel numerari & propter hoc solet *focagium* (25) nuncupari, quod illi illud principaliter persoluebant, qui *focalem residenciam* obtinebant.

Quid seruis & ancillis? §. 10 Alii autem, qui talem non habent *residenciam*, ut *seruientes* & *ancille*, qui X. solidos habent aut de *mobili* valorem soluere tenebuntur. Et eciam *mulieres*, que nunquam subdite fuerunt *iugo maritali*, si *focalem* habeant *residenciam*, simili modo monetagium persoluent.

mulieribus innuptis?

Ius MONETANDI *penes* PRINCIPEM. §. 11. Et sciendum est, quod omnis *iurisdictio monete in* NORMANNIA ad ducem dignoscitur pertinere (26).

Cum enim apud Romanos, post dotem, paraphernalia quaeque uxoris solius in utendo fruendo & administrando; Germanorum instituta uolunt, ut omnia uxoris cedant usufructui mariti. Nisi uxor sibi prospexit pactis, per quae bona ei licet retinere. Quae uulgo dicuntur: *spielgelder*, quasi bona *muliebria frauengelder.*

(23) Formula Germanica: *der feuer und heerd haelt.*

(24) *Mobile* hic dicitur significatu barbaro, *meubles*, *geraethe.* De illis rebus, quod in usufructu non sint, solui non debet tributum.

(25) A *foco focagium*, *der seinen heerd haelt.* Non enim satis est, esse incolam, agentem in *foco* alterius.

(26) Est enim hoc problema iuris. Nam *ducibus clientelaribus*, *den lehenherzogen* non licet

CAP.

CAP. XVI.

De MENSVRIS & PONDERIBVS.

§. 1.

De *mensuris* autem & *ponderibus* ad principem in *normannia* omnis iurisdictio pertinet & incumbit. Ipse enim potest *mutare* ea (27) & *meliorare* & ubicunque ea inuenerit minus *iusta* vel *falsa*, ea debet arrestare & cum probatum fuerit ipsa esse falsa, ea debet confringere &, secundum facti merita, EMENDAM ab eorum abusoribus extorquere.

De MENSVRIS & PONDERIBVS *ad ducem normanniae ius statuendi pertinet.*

§. 2. Et hoc intelligendum est, tam de mensuris *potus*, quam *bladorum* (28) & *eciam pannorum* & libris *ponderum*.

Genera in potu; bladis.

§. 3. Sciendum est autem; quod *barones* in su-

BARONVM.

alias cudere monetas. Partim *domini* ergo; partim *ordinum*, quibuscum conuenire eum oportet in *lege monetaria*. Sigillatim rex Galliae aegre tulit quondam, si *dux uasallus* aureas praesertim cuderet monetas. Et in Germania fuerat hoc inter ordinum prouincialium grauamina: *quod princeps signaret monetas pretio maiori, quam iustum & usu probatum*. Quod si enim ordines prouinciales non mouere querelas; tum, quod lubuit, licuit. Inde tales nummi audiunt *landmünze*, moneta prouincialis, quae non respondeat *imperialibus* monetis *den reichsmünzen*.

(27) Etiam in *ponderibus*, *mensuris* ac *ulnis* adaugendis uel minuendis ordinum fuerat opus consensu. Vti de *monetis* diximus, ratione utrique rei communi. Caussa facilis ad intelligendum. Quoniam ita princeps subditorum bona in sua habet potestate: ut illa uel augeat uel deminuat.

(28) *Bladum* idem, quam *esculentum*. Alibi *triticum*; *fruges* omnis generis. Etymon est ambiguum satis. Vel quod generetur *bladum auf dem blatten land* uel quod fruges excutiantur *plumbo* (*bley*) *ferro*, *ligno*. Quasi dixeris *excussa*, *ausgebleihet*, *ausgedroschen*. Inde *plazzen* idem, quam erumpere; *placentum*, *ein plaz*. Alii proferunt alia; quorum nihil mihi ad palatum.

iura in ponderibus. is *uillis* mensuras *potus* & *bladorum* possunt capere & *emendare*. Si falsa inuenerint antequam iusticiarius principis manum apposuerit (29) in eisdem.

VLNAE. §. 4. De *ulna* autem & *libra* ponderis ad ducem pertinet tam correctio, quam *emenda* (30), si inuente fuerint false euidenter & abusores earum debent pro *falsariis* haberi & qui de *latrocinii* macula penam tenentur super hoc reportare (31).

MENSVRAE, *qui uarient loco & tempore.* §. 5. In *mensuris* autem potus princeps uel eius *balliui* secundum *cursum* temporis in *habundancia* uel *caritate potus* cuiuscunque generis, prout uiderint *conuenienter* expedire (32) assignare possunt *precium* & *taxare*.

TABERNARIORVM *iura.* §. 6. Ita quod nec *tabernarii* super hoc ledan- *hic*tur nec eciam emtores ex onere precii communiter agrauentur.

Inuestigatio annalis §. 7. Et cum super hoc editum exierit: quicunque illud *infra annum* infregerit, principi de-

(29) Iurisdictione concurrente. Ne, si unus rem negligat, alter nequeat agere.

(30) *Emendam* olim dictam *mulctam*, scriptum est saepius. Inde emendare idem, quam punire.

(31) Est enim atrox crimen cum reipublicae causa; cum principis, cuius nomine his *modus* solet statui.

(32) Illud scimus, quod pondera & mensurae *uarient tempore* ac *loco*, diuersis: sed causae neque dum proditae aliis, quare hoc fiat. Sententiam *meam* dixi alibi. Nam olim *permutationis* contractus erat maxime in usu. Igitur *abundantia* rerum *maiores* fecit mensuras: *penuria* autem *minores*. Hodieque intelliges idem: quod in locis fertilibus & foecundis mensurae *maiores*, sed in sterilibus *minores* sint. Verum ex quo desiimus contrahere *permutando*, cum non desint nummi ad emendum: non opus fuerat porro mensurarum mutatione. Vt in rerum *caritate* illae deminuerentur; in temporum foecunditate adaugerentur: quod nummi omnia possent aequare.

bet *emendare* & ſuper hoc de *triennio* in *triennium* (33) *inquiſitio* in quibusdam tamen partibus *normannie* ſingulis *annis* (34) ſuper hoc ſolet inquiri & emendari. *aut triennalis.*

§. 8. Multi *eciam barones* & *prelati* & alii in *normannia* ſuper hoc *emendas* in *feodis* ſuis uendicant & ab antiquitate ſemper habuerunt de *hominibus* ſuis. Quam libertatem a temporibus regum *anglie* habuerunt, qui hanc *conſuetudinem* in *normannia* introduxerunt & huiusmodi exactionis emenda *tabernagium* (35) nuncupatur. Que ad refrenationem cupiditatis *tabernariorum*, ne exceſſu uenditionis earum, populus grauaretur, fuit a *principibus* inſtituta. *Iura* TABERNAGII *quorundam ordinum ex* ANGLIAE *RR. priuilegiis.*

CAP. XVII.

De VIRISCIS & his, qui ſpecialiter ad *ducem* pertinent.

SPecialiter autem ad DVCEM pertinet *curia* de eis querelis & rebus, in quibus eius *ius* ſpecialiter conſiſtit, ut de *uiriſcis* (36). PRAECIPVA *iura ducis Normanniae.*

(33) Niſi cauſa & caſus eſſent ſingulares.

(34) Idque cum ratione, quod annorum alii foecundiores ſteriliores ſint.

(35) Alia exempla habent *tabenagium*; ſed male. Clarum enim eſt, agi hic de *tabernis*, in quibus *potus* & *bladum* exponitur uenum. Eſt autem *tabernagium* idem, quod in uernacula dicimus: *tabernen-recht*. Id eſt ius, non ſolum inſtituendi & aperiendi tabernas: ſed etiam *tabernarios* & *caupones*, ſi falſam menſuram habuerint, puniendi. Imo ſtatuendi illis *modum* & *pretium*.

(36) Res ipſa docet, loqui legem de *inuentione rerum perditarum*, caſu, aut ui, praeſertim in mari. Sed unde *uiriſci* tum etymon? Si ſcriptura ſana eſt, quia perpetua etiam deinceps, *uiriſcum* dicitur forte a *vverſen*, quia hoc uerbum technicum eſt, in iure maritimo, ſi naues, euitandi *naufragii* ergo, exonerandæ. Iactus ille dicitur *vvurf*; *gevvorfen gut*; *vvurfgeld*; *vverfrecht*; *vverfthum*. Igitur *uiriſcum*, quaſi *vvirfiſcum*. Quia indoles Latii non fert neque vv

VIRISCVM res perditae.

§. 2. In cuiuscunque enim terra *uiriscum* fuerit applicatum (37) *dominus feodi*, cum ad eius noticiam peruenerit, illud in *littore* uel iuxta, prout commodius viderit faciendum, saluo debet facere *custodiri*.

Inuentum custodiatur.

§. 3. Nec illud debet minuere uel *diuoluere* (38) uel *reuersare* (39) *dimouere*, *aperire* uel *explicare*, nisi prius (40) a *iusticiario* uideatur. Illud autem, visum & diligenter *annotatum*, debet tradi *domino feodi* custodiendum, uel probis *uiris* per bonam securitatem de eis acceptam, prout *iusticiario* placuerit usque ad *diem* & *annuum* (41). Si talis res fuerit, que sine sui detrimento tanto tempore ualeat *custodiri*. Vt *pannum*, *pelles*, *cera*, *aurum*, *argentum* & similia. Si autem diuturna rerum custodia in ea detrimentum uideatur parturire, retentis de eis certis *signis intrinsecis* & *extrinsecis*, per uisionem *iusticiarii* & pro-

nisi res perierit seruando.

---

literam neque positionem *rs*. An uero *vverfen* idem quam *uerirren*, ut *uiriscum* idem sit, quam *uerirret*, *uerlohren* gut, illud mihi repetitum uidetur longius iusto. Anglis naufragio ita eiectum dicitur *Wrekum*, & ideo exul *Wrak*, *Vrâk*, emissus *uertrekt*. Et fieri omnino potuit *vvrekum*, in *uerijcum* & *uiriscum* degenerauisse.

(37) Applicatum idem, quam quod *appulit*, *angelandet*, *ange vvorfen*.

(38) Mouere de loco.

(39) *Renuerser*; uertere uel explorare uertendo.

(40) Ad euitandam fraudem, furtum, dolum.

(41) *Anni & diei spatium* in dulgent etiam iura SVECICA. Verum intra hoc tempus hoc tantum dare solent incolis, foederatis, amicis, ut eiecta repetant: non autem peregrinis. Nam iuris maritimi axioma est hoc: *ut naufragio eiecta statim inter res nullius, cedantque tunc maris aut littoris domino*. Instar aliorum, quae domino carent. Vt adeo restitutio sit humanitatis, honestatis, uirtutis; non uero iuris necessarii & stricti. Quamuis alii haec iura *uirisci* spoliis accenseant, neque locum faciant his offuciis. Vtramque scenam instruxit LOCCENIVS *in iure maritimo lib. I. c. 7. §. 10.* Vt taceam *Marquardum*, *Stypmannum*, uulgares auctores alios.

bo-

borum uirorum, uendatur & eius pretium *custodiatur* ut res ipsa. Si dicti temporis interuallo aliquis euasus (42) de illo *nauffragio*, dictum *uiriscum* uel partem eius esse suum, per fide dignorum testimonium & per *signa* cognita (43) probauerit illud, debet habere.

quae uendi debet.

aut dominus si uindicet perdita.

§. 4. Anno autem & die elapsis, post *uirisci* applicationem, *domino feodi* in pace remanebit nec alicui illud exigenti (44) est postea super hoc respondendum.

Post annum *tamen &* diem *praescribitur.*

§. 5. Ex eo tamen DVX NORMANNIE quedam habet, que ad ipsum pertinent specialiter ex *antiquissima ducatus dignitate* (45) in cuiuscunque terra fuerit *applicatum*, videlicet *aurum*, *argentum*, tam in *uasis massa*, quam in *moneta*, *francos*, *strautas*, *lanes*, *ebur*, *roballum* (46) *lapides pretiosos*, insuper *escallatam* (47) uarmigrisum (48) & *pelles* SEBELINAS (49) que ad aliquem usum hominis

Iura PRAECIPVI *alia* DVCIS *Norm.* *aurum*, *argentum*, *Res pretii singularis aliae.*

(42) Ex infortunio ereptus.

(43) Praesertim cum *mercatores* suis gaudeant insignibus ad merces notandas & distinguendas.

(44) Post anni igitur spatium res est *praescripta* & *usucapta*. Nisi tamen *dominum* sciuerit earundem sitque ita in mala fide. De ultimo tamen dubitandum. Nam reipublicae est, *dominis rerum* statuere modum.

(45) Quia haec inter praecipua iuris referenda. Intuitu subditorum & dynastarum.

(46) Scriptura luculenta est. Sed tamen innuitur *corallium*, *corallen*.

(47) Vasa ita dicta esse, quasi *schalen*, credideris.

(48) A *uario* colore *uermiculatae pelles*; nostris inde *hermelin*. Nam fuerant hae nonnisi *principum* tegumenta, instar *indumenti purpurei*, quod nonnisi *reges* decet. Inde barbari *reges* in occidente & septentrione *pelliti* dicti: uti *orientales purpurati*. Est igitur *uermiculatum pallium*, *ein hermelinenmantel* habitus uere regius: quo hodieque uti solent Europae reges non ad frigus depellendum; sed ad regalem ornatum.

(49) *Zobelfutter*. Hodie in Russia ille habitus rege non indignus & *pelles hermelinae* relictae mulieribus.

non

In iusque zobel. non fuerint deputata & *robe noue* (50), que nunquam fuerint indute, uel in quibus *fibula* nundum sit apposita, dum tamen de pannis pretiosis facte fuerint.
Robe *noua*.

TROSSELLI. §. 6. Et omnes *trossellos* (51) integrorum pannorum ligatos & omnes *pannos* integros *sericatos* & omnem *piscem* ad *uaballum*, (52) qui ad terram per se uenerit, uel ad terram captus fuerit.

§. 7. Illud etiam *uiriscum* (53) dicitur, quod ad *terram mare proiicit* & *expellit*.

Reliqua omnia priuatorum. §. 8. Cetera autem singula *dominis* remanebunt, in quorum *feodis* fuerint *applicata*. (54) Omnes uero querele, que, *uirisci* occasione exorte, sunt in *ducis curia* terminande.

CAP. XIIX.

De, THESAVRO inuento.

§. I.

Ius THESAVRI *inuenti ducis* NORMANNIAE. DVCIS eciam adherens dignitati est, habere THESAVRVM inuentum, in cuiuscunque terra (55) inuentus fuerit uel effossus: & si *celatus* fuerit uel *negatus*, legitime de eo per homines fide dignos potest inquirere ueritatem.

Poena in celantes. §. 2. Nec super hoc per *querulatum* poterit aliquis ab exhibendo remoueri *iuramento*, nisi signa *odii* seu *inimicitie* apparentis inter ipsos de-

(50) *Reba*, uestis, uti in uernacula *rock*.

(51) *Trosseln* idem, quam *torquere* & ligare collo. Inde *trosellus fasciculus*. In uernacula dicimus: *einen ballen tuch*.

(52) Inde *Walfisch*.

(53) Id est mari eiectum, de quo *num. 34*.

54) Nam sunt haec iura *praedio nobili* siue feudali accessoria. Si exceperis res pretii maioris; modo recensitas.

(55) Est haud dubie hoc idem, quod iure Germanico obtinet: *omnia subterranea cedere principi*.

mon-

monstrauerit euidenter. Et si quis *suspectus* fuerit de eis qui ad iuramentum fuerint uocati ratione debita, qua ad illud admitti non debeat, repellatur ab illa.

§. 3. Et hoc modo de omni iure suo & de omni eo, quod suum esse proprium certa praesumtione uel communi fame testimonio, cognouerit, per *milites* seu alios uiros *legales* ac fide *dignos* dux habet contra optinentes *inquisitionem*, dum tamen *instrumenta* uel *praescriptio* non obsistant, defferantque ad alium huiusmodi dignitatem. *Probatio thesauri,*

CAP. XIX.

De reb us VANIIS.

§. 1.

DE rebus autem VANIIS (56) notandum est, quod DVX eas habere debeat per *dominicium* suum & eciam alibi ubicunque per *normanniam* si per iusticiarium suum primo fuerint *arrestata*. *De iure circa adespota D. Normanniae.*

§. 2. VANIA sunt *res uel animalia, que nullius proprietati attributa* sine *possessoris reclamatione* sunt inuenta. Que usque ad *diem* & *annum* seruanda sunt. Quod de eis modo, quo dictum est de *uiriscis*, ea esse sua probantibus restitutio est facienda. VANIA *quid?* *Qui restituenda?*

§. 3. Si autem *domini feodorum*, in quibus hec inuenta fuisse constiterit: ipsa prius assumserint per se uel per *attornatum*, dum tamen plenam & liberam *feodorum* habeant *iurisdictionem* eis ea *Qui cedant* domino feudi, *uti* uirisca?

(56) Sunt *res* adespotae etiam *animalia*, domino carentia, errantia & uagantia huc illuc. Vnde *uania* etymon suum? *Vagari* in uernacula est *vvandern* & *uanen*, usu antiquato, est idem, quam mouere se huc & illuc. Dicimus etiam unde, *van vvannen*.

modo

modo, quo dictum est, de *uiriscis* sunt reddenda.

Quid si res praescripta uel usucapta? §. 4. Nisi specialis *consuetudo prescriptionis* debite inde optinentis huiusmodi rerum dignitatem ad *ducem* uel alium proprie fecerit pertinere.

Ius CONSVETVDINARIVM. *1) commune 2) speciale.* §. 5. *Consuetudines* enim speciales sunt, que secundum diuersas patrias & ciuitates multociens uariantur. Consuetudines *communes normannie* relegant & restringunt, quod plenius in sequentibus apparebit.

VANIA *ultra VII dies non retinenda.* §. 6. De rebus autem VANIIS attendendum: quod, si quis detinuerit ultra *septem dies*, qui *dignitatem* non habuerit, eas detinenti, *emendabit principi* uel *domino* suo *eumdem* super hoc accusanti.

§. 7. Si quis bouem uel *asinum* uel aliquam *rem* suam *adirauerit* (57) que ab aliquo *uania fuerit* inuenta, si detentor eam suam esse asserit uel *emptam* uel *donatam*, *garantum* suum debet adducere ad diem, qui eum deliberet de predictis.

Probatio per testes. §. 8. Cum autem querulus *testes* optulerit ad probandum rem contencionis *suam* esse & accusatus uel eius *garantus* (58) proponat e contrario illud idem ipse in cuius possessione res contencionis fuerit *arrestata* uel eius *garantus* testimonio *uicinorum* fide dignorum ipsam, si uoluerint suam esse, probabunt. Dum tamen *annus* elapsus non fuerit *detentionis* prenotate.

Praescriptio annalis.

(57) *Adirare* idem, quam *uerirren.* Hinc *errare* Latinum.

(58) *Quarantus*, a *quarando*, *der gevvehrsmann*, *uenditor*.

CAP.

CAP. XX.
De CATALLIS usurarum.

§. 1.

VSurariorum autem *catalla* (59) duci normannie *consuetudine pristina* conceduntur, ut huius occasione ambiciosa *usurariorum* malicia in posteris refrenetur. *Catallae in usuris.*

§. 2. Tribus autem modis *usura* committitur. Vna scilicet modo cum ultra *taxatum* precium alicuius rei pro concesso solucionis *temporis spacio mutuatorum* tradenti se obligat aliquid redditurum uerbi gratia, *Petrus equi sui precium taxauit thome* ualore X. *librarum* & in hoc conuenerunt. Et quod *thomas* non habet pecuniam, terminus solutionis XL. dierum assignatur. Ita tamen quod XII. libre pro equo ad terminum persoluentur. In hoc per XL. *solidos* usura committitur. *Tria genera.* (I) *Si pretio minori uenditum.*

§. 3 In *pecunia* autem prestita similiter intelgendum est. Quicquid enim ultra prestitum est ex pacto *commodatori* (60) soluitur. In *uenditione* equi predicta & similibus est pecunia in facta taxatione precii terminata & est quasi praestita cum de ea XL dierum datur terminus per pactum XL solidorum preter sortem ad terminum reddendorum. *Si additum honorarium.*

§. 4. Secundus modus est cum res *unius speciei commodatur* pro re alterius speciei maioris precii ad terminum persoluenda in eadem quantitate (II) *mutuando rem maioris pretii.*

(59) *Catallae, catalla* sensu eodem dicuntur *pecuniae capital*, mulctae causa soluendae. Imo de *catallis usurarum* est hic idem, quam de *mutuo usurario.*

(60) *Commodare* hic idem, quam *mutuo dare* & *commodator* idem, quam creditor. *Commodatarius* idem, quam *debitor.* Vti in uernacula uerbum *leihen* est commune & *mutuo* & *commodato*,

ter

terminatum, ut *ordeum* prestare pro *frumento* & *cereuisiam* pro *uino*.

(III) *mortuo uadio.* §. 5. Tercius autem modus est de *mortuo uadio*. Mortuum autem *uadium* (61) dicitur, cum fructus rei *inuadiate* (62), quos percipit commodator eam *quitans* in nichilo (63). Velut si quis terram suam in *uadium* pro XX. libris tradiderit. Quod de eius prouentibus percipit *commodator ultra dictam pecuniam*, que integre reddenda est, pro *usura* reputatur.

Praescriptio *usurarum* annua. §. 6. Nullius autem usurarii *catalla* (64) sunt *forisfacta*, nisi illorum, qui infra *diem* & *annum*, quo obierunt usure modorum usi fuerint predictorum. Nullus enim usurarius reputatur, qui cessans ab usuris *diem* & *annum* post ultimas usuras continuauerit in cessando.

Lis de foro inter principem & episcopos. §. 7. De dictis *forisfacturis catllorum* inter *principem* & *ecclesiam*, si forte exorta fuerit contencio: utrum factum precesserit, quo *forisfacta catella* (65) debeant iudicari. In *principis* curia per inquisitionem legitimam uocato *dioecesano episcopo* uel eius uices gerente debet terminari ad primam *assisiam* (66). Nec *iusticiarius* hoc facere scire tenetur nisi presbytero parochie illius in qua talis casus emerserit.

(61) *Vadium* est pignus & *uadium mortuum* est contractus *antichreticus* seu res alteri pignorata, ut ea utatur fruaturque loco usurarum.

(62) *Oppignorata*, pignoris loco tradita.

(63) Id est *compensans* fructus eum *usuris*. Licet fructus longe uincant usuras.

(64) *Catella forisfacta* idem, quam *mutuum amissum* per mulctam aut crimen. *Der um das capital gestrafft vvird.*

(65) Dictam statim *catallam* (*das capital*) *forisfactam*, poena amissam.

(66) In primo *consessu*. *Assisia* enim est *sessio*; *in dem ersten siztag* uel *gerichtstag*.

§. 8. Si autem actum *forisfacture* in *non scire* (67) redactum fuerit, episcopus de *catallis mortuorum* ordinet, cum ad ipsum pertineat generaliter ordinare, nisi *usurarum spiritualium* huiusmodi fuerint casus declarati: tunc iure suo communi *prelatus* debet *spoliari*. *Specialia enim iura, nisi clare fuerint manifesta, non possunt communibus derogare.* *Iura episcopi in catallis.*

§. 9. Et ne malicia *seruientium* (68), qui ad iura *ducis* obseruanda sunt instituti, ardore cupiditatis infectorum, legitimos in usurarios conuerteret; *excellentissimus rex* LVDOVICVS, de quo *superius* (69) fecimus mentionem, tale edidit institutum. Videlicet,, ut, si de aliquo decedente eius *iusticiario*, ipsum esse *usurarium*, fuerit nunciatum, sine dilatione inquirere debet per uiros fide dignos, qui scire super hoc credantur *veritatem*, utrum res se habeat ut refertur. Si uero ipsum inuenerit de usuris *innocentem* res eius deliberet & dimittat. Si autem per *inquisicionem* eum esse usurarium eius *bona* detineat uniuersa. Si tamen *episcopus* uel eius *uicarii* se opposuerint; *inquisicionem* de eius usuris teneat seruato iure infra *primam assisiam* (70) ad hoc *episcopo* uel eius uices gerente legitime euocato & quod per inquisicionem inuentum fuerit, obseruetur. LVDOVICI *R. rescriptum de lite inter* DVCEM & EPISCOPVM.

(67) In *non scire* redactum, datum obliuioni.

(68) Administri dicuntur *seruientes*. Vti in uernacula *bediente, diener*.

(69) De quo etiam nos egimus ibi plenius.

(70) In consilium adhibito episcopo in prima *assisia* siue *consessu* primo coram tribunali.

CAP. XXI.

De CATHALLIS de sese homicidarum & eorum qui EXCOMMVNICATI seu DESPERATI moriuntur.

§. 1.

CATALLA *αὐτοχείρων*, excommunicatorum & desperatorum *principi normanniae cedunt non* ecclesiae. *interdum aliis, si probauerint.*

DE *catallis* eorum, qui de se sunt *homicide.* & eorum, qui *excommunicati* uel *desperati* moriuntur; Sciendum est *eciam*, quod *princeps normannie* ea debet habere nec *ecclesia* in eis aliquid poterit *reclamare*, cum *animabus* eorum nullum ualeat subsidium impertiri (71).

§. 2. Hoc tamen sane attendendum est, quod si quis huiusmodi *catalla* ex antiqua *consuetudine* uel *prescriptione* uel per *instrumenta* habere consueuerit, eorum perceptione non debet spoliari.

DESPERATI *qui?*

§. 3. *Desperati* autem moriuntur, qui per *octo dies* uel amplius graui egretudine & periculosa oppressi *communionem* & *confessionem* sibi oblatam (72) recusant ac differunt & in hoc moriuntur. *Terris* tamen propter hoc heredes non priuantur: sed eorum *catalla* (73) debent principi remanere.

Occisus infortunio.

§. 4. Si quis autem aliquo *infortunio* submersus fuerit uel *combustus* uel *robatoribus* oppressus uel *confractus* in fouea uel ex rupe precipitatus: dum tamen se interficere non intendat; a fidelium

(71) Tartaro enim dati, non purgatorio, unde possint, per preces & missas, erogari. Quam formulam sequitur superstitio & religionis nimietas.

(72) Solus ergo neglectus non reddit hominem *desperationis* crimine infectum. In uernacula: *der verzweifelt.* Qui desperat de uenia & indulgentia Dei & Seruatoris.

(73) Igitur fundo non destituitur aut mulctatur, sed nummis & mobilibus rebus.

mu-

communione non est remouendus. Nec eius *catalla* debent in manibus principis detineri.

§. 5. Nullus tamen *amens* uel *peste frenetica* impeditus a communione ecclesie remouendus est. Dum tamen quando erat compos sue mentis se *catholicum* exhibebat. Nec de talibus fit *forisfactum catallorum* (74), si aliquo *infortunio* fuerint interempti primo pertinet ad *dyocesanum ordinare* de illis, cum intentionem amiserint ordinandi. *Quid de* MENTE CAPTIS.

CAP. XXII.

De reuocatione VENDITIONIS *negate* per fraudem.

§. 1.

IN terris autem *uenditis* uel *inuadiatis* si emptores *uadium* uel *uenditionem* negauerint, pecuniam seu rem traditam pro *emtione* uel *uadio*, cum conuicti fuerint, super hoc per leges ad hoc deputatas uel *confessi* in iure post negationem factam amittere penitus tenebuntur & *precium uadii* (75) uel *emtionis* principi remanebit. *Poena* DISSIMVLATI CONTRACTVS.

§. 2. Vt si *petrus terram* suam *thome* pro *C.* solidis tradiderit in *uadium* petro autem requirente & dictam pecuniam offerente, *thomas* uadium negauerit; *terram suam* esse asserens si dictus thomas super hoc conuictus fuerit & principi *obligationis pecunia remanebit* & terra reddetur exigenti. *Si* uenditionem *neget aut* pignus, *unde alteri damnum*.

§. 3. De *emptoribus* autem sciendum est, quod *Amittit*

(74) Crimen amittendae pecuniae. Vti describit mulctam.

(75) Poena est admodum acerba. Sed tamen statuta ideo: ne quis alium falleret faceretque fidem homini obaerato: negando eius bona uel obaerata uel pignore aut hypotheca adfecta esse.

 si *tho-*

pretium merito, quia dissimulauit.

si *thomas* a *petro* *hereditatem* aliquam emerit & illam emptionem aliquis requirat de genere *uenditoris*, si eam *thomas* negauerit & super hoc conuictus fuerit & pecunia emtionis principi remanebit & *terra* reddetur *exigenti*. Dignum est enim: *fraudem in sui auctorem retorqueri*.

CAP. XXIII.

De FORISFACTVRIS.

§. 1.

Poena criminibus statuta triplex.

AD ducem eciam pertinent omnes FORISFACTVRE (76) mobiles. MOBILES autem *forisfacture* sunt *catalla* eorum seu *mobilia*, qui per iudicium dampnati sunt. Tripliciter autem in NORMANNIA dampnantur homines, prout uite merita hoc requirunt.

I. corpore.

§. 2. Aut per *corporis* destructionem: ut de *suspensis*, *incensis*, *suffocatis*, *cecatis*, *mancatis*, *expedicatis* & similibus. Est apparens uelut per *forsbanizationem* ut patet de *fugitiuis*, qui aliquo crimine accusati; tamdiu ad *pacem ducis* uocati fugiunt; quod per iudicium *forsbanizantur*, de quibus inferius in sequentis tractabitur.

II. forisbanizatione.

III. exilio

§. 3. Vel etiam per patrie *abiurationem* (77): ut de aliquo crimine *fugitiui* uel *uinculis mancipati* uel *carceribus* detrusi. Si forte ad *ecclesiam* confugerint uel *crucem* amplexauerint, si patriam *abiurauerint*, que possident, *forisfecerint* uniuersa.

In ultimo SVPPLICIO

§. 4. De *destructione* corporis sciendum est, quod nullus *sine iudicio* dampnandus est, nisi ad

(76) *Forisfactura* est crimen, quasi commissum *foris*, extra *legum limites* ac *formam*; forte a uernala *uersehen*.

(77) Hinc formula *urphedae*, *abschvveren*, abiurare,

presens

presens, *forisfactum homicidii, latrocinii* uel alterius criminis, presentibus talibus fide dignis, quorum testimonio sit credendum: si *captus* fuerit uel *detentus*. In tali enim casu opera sua iudicium suum proferunt contra ipsum euidenter.

qui processus?

§. 5. *Criminalem* autem dicimus actionem de qua conuictus aliquis in *membris* uel *corpore* condemnatur. Si quis autem crimen, quo secutus est, *confessus* fuerit in publico, sui iudicium protulit *damnamenti*. Diffugiens autem huiusmodi criminosus ad *tres* primas *assisias* (78) contumax debet uocari.

Criminalis actio.

§. 6. Est autem *assisia* (79) *militum* (80) & uirorum certo loco & certo termino XL. dierum spacium continente, per quos de *auditis in curia* iudicium & iusticia debet exhiberi. Ad *quartam* autem recitatis eius criminibus & subterfugus facto ab his l iudicio debet *forsbanizari* publice sub hac forma:

Assisiae siue consessus IVDICVM *criminalium.*

Nos forbanizamus petrum propter mortem luce, quem occidit, ex pot state ducis; ita quod, si quis eum post elapsum huius assisie *inuenerit, ipsum uiuum uel mortuum reddat iusticiario uel si eum capere non poterit, clamorem patrie qui dicitur* haron *clamosis uocibus debet excitare.*

FORSBANIZATIONIS *formula.*

§. 7. Durante tamen *assisia* se potest reddere *iusticiario* sine *forisbanizationis* periculo insecu-

Tempus declinandi

(78) *Trina* citatio recepta patrii iuris perpetuo usu.

(79) *Adsisia*, idem, quam consessus, *beysiz*. Sed cum in criminalibus, ubi de uita & fama agitur, maior cautio necessaria, inde consessus huius tanta solennitas.

(80) *Milites* hic sunt *landsassii* siue incolae nobiles, ruri agentes & possessores praediorum, ob quae locus eis in comitiis. Etiam in Germania olim capitis nemo uel accusari uel damnari potuit; nisi in conuentu comitiali *auf allgemeinen landtag*. Vti hodieque, si causa *nobilis* agatur in Polonia, eodem iure uiuitur.

forisbannisationem. tus. Post eam uero *fugitiuus* sibi caueat uel *dampnatus*. Si quis autem postea eum uiderit uel consenserit uel receptauerit, nisi *iusticiario* reddiderit uel post ipsum *clamorem* non leuauerit, si hoc confessus fuerit uel per inquisitionem conuictus fuerit ad *uoluntatem ducis* per *catalla* (81) punietur.

Poena indulgentiae in proscriptis.

Desraisnare. §. 8. Si uero inquisitio super hoc facta in *non scire* redacta fuerit, ipse super hoc *desrainabit* (82) aut, ut dictum est, punietur. DIFFVGIENS autem ad *ecclesium* uel ad loca sacra per *octo dies* potest in ecclesia morari: *nono* autem die ab eo est inquirendum: utrum se exponere uoluerit *iusticie laicali* uel tenere ecclesie. Quotienscunque enim uoluerit, se iusticiario potest reddere laicali: si autem uoluerit se tenere ecclesie, patriam FORSIVRABIT in hac forma, presentibus *militibus* & *uiris aliis* fide dignis, qui super hoc, si opus fuerit, ualeant *recordare* (83).

Asyla in templo.

Forisiurationis *formula.* §. 9. *Hoc audiant omnes assistentes, quod tu in normanniam non intrabis nec alicui malum uel detrimentum propter hanc personam per te uel per alium duci terre facies uel habitatoribus eiusdem nec facere procurabis: si deus & sacrosancta te adiuuent.*

In EXILIVM *ubi discedendum.* §. 10. Hec uerba iurans *de se* debet exprimere &, hoc facto, ab eo audiatur, per quas partes *normannie* exire elegerit, & eidem secundum iusticie quantitatem terminus competens assignetur *exeundi*. Nec exiens ultra *unius noctis* spacium in *una uilla* poterit immorari, nisi graui & euidente infirmitate teneatur. Nec ad loca reuerti iam transacta, sed per uiam ab eodem expressam

(81) Amissione rerum mobilium.
(82) De hoc uerbo superius.
(83) Reminisci & ideo testimonium dicere.

debet

debet metas exire normannie. Postea uero de eo, ut *forsbanizato*, *deuictando* uel *capiendo* agendum est in omnibus.

CAP. XXIV.

De FVGITIVIS ad ECCLESIAM & liberatione CRVCE signatorum.

§. I.

ECclesia autem illis, qui *homicidium*, *latrocinium* uel aliud *crimen*, quibus in *membris* debeant condampnari, fecerint, in eadem nec potest nec debet aliquod subsidium impertiri.

Excluduntur ecclesiae siue ASYLO *homicidae.*

§. 2. Si autem *fugitiuus* uel *cruce* signatus in ecclesiam fugerit; de *tribus* quod uoluerit habebit copiam eligendi. Aut *forsiurabit* patriam aut se reddet domini regis *prisonie*, qui exinde de membris eius faciet, prout uiderit faciendum de iure. Aut se exponet *domini episcopi prisonie*, quem ante patriam *forsiurauerit* debet tenere perpetuo *carceri* mancipatum cum *cibi penuria* & *uestitus*.

In asylo ex tribus *eligat.* *1) exilium.* *2) carcerem ducis.* *3) carcerem* episcopi *perpetuum.*

§. 3. Omnes autem *cruce signati* debent reddi ecclesie requirenti, exceptis illis, qui in *ecclesia criminaliter* commiserint uel qui alia uice per eandem *crucem* fuerint liberati.

§. 4. Cum autem ordinario redditi fuerint si *fama publica* uel plurimorum fide dignorum testimonio fuerint reprobati, tales sine more dispendio tenetur ordinarius ad uotum *peregrinationis* sue transmittere exequendum *plegiosque* (84) bonos capere sub poena certa LX librarum uel ampliori; prout uiderint facultates eorum uel amicorum suorum sufficere requirentium.

CRVCE *signati reddendae ecclesiae.*

(84) Pignora aut fideiussores. De plegiis supra

Generalis PASSAGII *causa liberandus.*

§. 5. Si uero liberatus *boni testimonii* fuerit & fama publica commendatus & obiecti innocens, communis comprobatus; ordinarius eum debet usque ad *generale passagium* liberare: accepto de eo bonis *plegiis* sub pena pecuniaria prenotata.

Vindicta carceris differenda.

§. 6. Liberatus insuper nullum aduersariorum occasione factorum precedentium *querelare* poterit, per quos captus fuerit uel detentus, quousque eius *peregrinatio* fuerit adimpleta.

Et ulterior accusatio ideo.

§. 7. De ipso similiter liberato *ordinarius* uersus aduersarios tamen non debet audire, quousque eius *peregrinatio* fuerit adimpleta. Cum ad hoc redditus sit ordinario, ut *peregrinationem* suam exequatur. Alioquin enim eum *iusticiarius* capere poterit & usque ad *generale passagium* detinere & omnes illos similiter, qui per ordinarium ad exequendum *uotum suum* transmissi fuerint & *uoto* non *expleto* in patriam redierint.

Proscriptorum bona fisco *adduntur.* *Exclusis posteris.*

§. 8. *Terras* autem *dampnatorum* & *prouentus* earum per unum annum *princeps* habebit *normannorum*. Elapso anno dominis sunt reddende, qui immediatum de eis habebant *homagium*. Ex *sanguine* autem damnato filii *procreati* ad *nullam hereditatem* antecessorum iure *hereditario* poterunt accedere. Sed, quod ante factum, in quo crimen dampnamenti est commissum, habuerant, non tenentur propter hoc amittere.

Praesentia *tamen, non futura.* Feuda & escaeta.

§. 9. Damnati itaque, si que *propria* possident tempore commissionis, terminum solummodo & que postea adepti sunt *forisfaciunt*; Cetera autem *feoda* uel *escaete*, que ad eos iure hereditario deberent deuenire ipso dampnato cum prole sua. In hoc excitatis quasi non fuissent ad alium *propinquiorem* de genere parentium deuenient. Nullus enim *ex sanguine* dampnato procreatus ad aliquam

liquam ſucceſſionem *hereditariam* poterit deuenire. Nullus autem de linea conſanguinitatis dampnatorum aliquid de *feodis dampnatorum* poterit de cetero poſſidere, que poſſidebant *die* & *anno*, quibus crimen obiecti criminis commiſerunt.

§. 10. Et ſi *princeps normannie* aliquem *parentum* uel *conſanguineorum talem* poſſeſſionem iuuenerit obtinentem eam *ſibi* finaliter *retinebit*: niſi *dominus feodi* eam prior *reclamauerit*, ad quem de iure debeat pertinere. *Priuantur conſanguinei.*

§. 11. Et ſi forte tenens obiecerit, quod eam tempore commiſſi criminis non habebat, inquiſitio ſine dilationum ſuſpendio ſuper hoc debet exhiberi. Et quod per eam recognitum fuerit, debet obſeruari. Et ſi alicui de *pentella* aliquid, quod per hereditatem deueniret, ipſum poterit obtinere. *Niſi bona ante crimen quaeſita.*

§. 12. *Edes* uero *forsbanizatorum* & *forisfactorum* debent in *teſtimonium dampnationis* eorum *cremari*: ut *memoria* eorum *futuris* & exemplum pariat & horrorem. Si autem domus eorum tali loco fuerint conſtitute, quod non ſine dampno alterius *incendi* ualeant & cremari; *tegimen* earum ſaltem & *marcementa* debent euelli & tali loco *cremari*, quod aliis propter hoc nullum inferatur incommodum. AEDES *proſcriptorum* 1) *comburendae*, 2) *aut pars incendenda.* 3) *aut deſtruenda.*

§. 12. Si uero *manſiones* non habeant, per *nundinas* & *mercatus* & *eccleſias* propinquas in *audiencia parochie* debet publice eorum *dampnatio promulgari*. Et ſi neceſſe fuerit, per inquiſitionem ſuper hoc ueritas declaretur. NOMINA *proſcriptorum propalanda.*

CAP. XXV.

De EXERCITV *Principis* siue IVRE FEVDALI NORMANNIAE.

§. 1.

Militaria seruitia *praestantur ob 1)* feuda 2) uillas. EXERCITVS autem *seruicium* est principi cum *armis* faciendum, prout in *feodis* uel *uillis* (1) fuerit institutum.

In gratiam 1) principatus 2) principis. §. 2. Et hoc *seruicium* per XL. dies ad *subsidium terre* uel ad *principis necessitatem*, cum in aliquam *proficiscitur expeditionem*, debent facere.

Quo in nexu 1) *uasalli* 2) *uillares.* §. 3. Et tenentur illi, qui tenent *feoda* uel in *uillis resident*, ad hoc *seruicium* deputata. Omnia enim *feoda lorice* (2) ad *seruicium ducatus instituta* hoc debent seruicium adimplere.

Num etiam 1) *comites?* 2) *barones?* §. 4. COMITATVS & *baronie* similiter & omnes *uille communiam* habentes.

Subuasalli *seruiunt* subdominis? §. 5. *Feoda* autem *lorice* in *comitatibus* & *baroniis*, que ad *seruicium ducatus* non fuerint *instituta* (3), non debent *seruicium exercitus*, nisi dominis, quibus supponuntur.

(1) Seruitia *militaria*, reipublicae & principis causa praestanda ab omnibus subditis, in uernacula dicimus, *den landesschuz*. *Vasallorum* autem officium militare est *mercenarium*: igitur illi tenentur omni causa casuque, quotiescunque exegerit *dominus*, instar *militum*, qui aluntur stipendiis; contra reliqui *ciues* ac *subditi* tum demum tenentur, si *reipublicae* aliqua pericula imminent. Atque de *ultimis* loquuntur in patrio iure *decreta comitialia*; non de *primis*. Vt adeo in errore sint manifesto; qui haec talia, ut solent iuris interpretes, confundunt inuicem & commiscent.

(2) Id est, uere *militaria*.

(3) Sed potius a *proceribus* ac *dynastis* reipublicae instituta, ut his ceu subdominis seruiant. Qui tamen, quoties *salus reipublicae* exigit, etiam tenentur huic *in dem landesschutz*.

§. 6.

§. 6. Excepto tamen *retrobaniuo* (4) principis, ad quod omnes, qui ad arma sunt conuenientes, sine *excusatione* aliqua tenentur proficisci. *Nisi in retrobanniuo.*

§. 7. *Retrobaniuium* dici solet, quando *princeps normannie*, ad *impetum hostium* repellendum, (5) in expeditionem aliquam profectus, per *normanniam baniri* (6) faciebat. Quod omnes ad successionem ipsius se accingerent, qui *apti* sunt ad arma gerenda & ad hostes repellendos, in quocunque *armorum genere* (7) inuenientur. RETROBANIVIVM *definitur.*

§. 8. Completis autem in *seruicio principis* uel diebus (8), si necessitas principis requisierit, ad *dictum principis*, prout ratio requisierit, in suo seruicio remanebunt. *Si requisierit princeps.*

§. 9. Ad exercitum autem principis nullus, qui hoc debeat seruicium, aliquo modo se potest *excusare*, nisi per manifestum proprii corporis impedimentum. *Vbi uacationem nemo habet.*

§. 10. Et tunc *talem* tenetur mittere, qui pro ipso seruicium faciat (9), quod debeat. *Si nequeat seruiat per* substitutum.

§. 11. *Exercitus* autem quandoque dicitur *auxilium*. Illud *pecuniale* (10), quod concedit princeps *normannie* facto *exercitus* per XL. dies *serui-* *Quandoque* pecuniale seruitium

(4) *Retrobanniuium*, ob particulam *retro*, idem, quam *die gegenvvehre ; der allgemeine landesschuz*: in publica necessitate.

(5) Habes igitur *retrobaniuii* uerum etymon, *gegenvvehre*.

(6) *Bannire* idem, quam *militiam imperare*.

(7) Nam alias *feudalis militia* est tantummodo *equestris*; ad pompam & necessitatem, *zu schimpf und ernst*: prouincialis autem, *der landesschuz*, etiam *pedestris*.

(8) Nam *necessitas* hic in oculis habenda: quae parum curat tempora.

(9) Per *substitutum* seruire tum licet: sed nonnisi eum, qui, domini iudicio, est habilis & idoneus satis ad merendum.

(10) Quoties enim non est e re, *militibus* uti; sed *numis*: toties hos quoque *dominus* potest imperare. *Daß an statt der vvürcklichen ROSDIENSTEN, daß ROSDIENSTGELD zubezahlen.*

die ros-dienstgelder. *cio baronibus* & *militibus*, de illis, qui de eis tenent *feodum laicale* vel de *suis tenentibus*.

Vbi autem plus iusto non requirendum a SVBVASALLIS. §. 12. In feodo *loricali* nec maius auxilium de suis *tenentibus* possunt extorquere (11), quam eis concessum fuerit a *principe normannorum*.

Immunitas probanda. §. 13. De *feodis* autem ad *ducatum pertinentibus*, si quis *negauerit* terram aliquam in *feodum* (12) de eis inquiri debet per *principem* uel *balliuos* suos huius rei *ueritas* euidenter. Et sine dilationum exceptione.

Cui non locus. §. 14. Quum enim horum *feodorum* ad *ducem* pertineat seruicium in *feodi* resecatione & ad *feodum* non debens seruicium reducta ei potest ingerere detrimentum.

Etiamsi feudum deminutum. §. 15. Si quid enim de *feodo loricali diuisum* fuerit; *tenens* illud tenetur seruicium principi facere, secundum *feodi* illius possessi *quantitatem*. Et hoc intelligendum est tam de *feodis principis*, quam de *feodis baronum*, que pertinent ad ducatum.

Baroniae 1) oblatae 2) beneficiatae. §. 16. Notandum eciam est, quod *barones* habeant quedam *feoda* ad *seruicium ducis* instituta. *Attributa* enim fuerunt, antequam (13) baronie

(11) Est hoc admodum solenne: *quod subdomini*, intuitu imperatorum seruitiorum, plus iusto exigunt, quam sit opus primo domino. Igitur tum quod superest, suae vendicant crumenae. Quod etiam in ordine equestri, quem immediatum dicimus, solet acriter puniri.

(12) Hoc ergo obtinet in *feudis propriis*. In feudis impropriis autem poena solet decerni extra ordinem. Vti in *emtitiis*, *oblatis*. Nam ibi iuris axioma ualet: *causa dati non secuta*; & *beneficia ab ingrato posse reuocari*. Quae omnia locum non inueniunt in feudis impropriis.

(13) Euenit enim; ut principes sua *feuda domanialia* aliis quandoque conferant putentque satis eis esse, si eorum possessores maneant *subuasalli*. Quo casu longe arctior eis nexus cum principe, quam illis, qui sua allodia uertunt in *feuda*, ubi uasalli illis primum tenentur & tum demum principi.

do-

donarentur & hi cum *baronibus* debent seruicium adimplere. Nisi seruicium illud, qui non facit, redimit ad *principis uoluntatem*.

§. 17. *Barones* autem de aliis *feodis*, que non sunt ad *seruicium ducatus* (14) instituta, non debent habere, nisi auxilium *concessum a principe*, ut dictum est. Si forte habuerint *feoda* taliter instituta, quod *unum* uel *duo* uel *tria* uel *quatuor* eorum uel *plura*, pro eis debeant facere *seruicium unius* militis apud *ducem*; quodlibet eorum, secundum quantitatem sui de illo seruicio faciet & persoluet prout barones *mili em* collocabunt.

In OBLATIS nexus *minor*.

§. 18. Nihilominus tamen ad seruicium domini sui *releuium* & auxllia eorum tenebitur unumquodque. Licet enim huiusmodi *feoda* ad *seruicium ducis*, tanquam unum habeantur, plura tamen sunt, prout ad *homagium* domini (15) sui reducuntur & eorum *quodlibet* ad hoc *unius feodi* retinet dignitatem.

Tenentur tamen de RELEVIO *de uno feudo plures.*

§ 19. Ex predictis patet, quod non ex merito ANGLORVM temporibus solet in NORMANNIA usitari; quod omnes *feodum lorice* possidentes *equos* & *arma* habere (16) tenentur & cum ad etatem *XX*

ANGLIAE *R. instituta quod omnis uasallus*

(14) Verum a dynastis constituta in suis praediis cum nexu illis tantum modo clientelari.

(15) *Subdomini* sui, ut loqui liceat ore Longobardico, feudis proprio.

(16) Licet enim non semper tempora sint belli: est tamen opus, ut *uasalli* semper instructi sint adparatu militari ad expeditionem, si opus, prompte faciendam. Aliud est *militare*: aliud *instrui* militari *adparatu*. Vltimum dicimus: die *bereitschafft*. Ineptiunt igitur Germaniae uasalli nobiles; cum existimant, tempore pacis, illos agere *inermes*, sine equo ac ferro; usque dum bellum suboriatur. Esset enim hoc nimis sero sapere; & demum incendii tempore fodere puteos ad habendum aquam. Quod uero haec otia data *equitibus* Germanis in prouinciali nobilitate: hoc militi mercenario debent. Ad hunc igitur alendum, ut etiam illi contribuant; quaeso quid potest esse aequius?

& u-

sit in militari *adparatu.*

& *unius* anni deuenissent, tenebantur in *militibus* (17) promoueri; ut prompti & apparati ad mandatum principis uel *dominorum* suorum inuenirentur.

CAP. XXVI.

De SVSSESSIONIBVS & ESCAETIS & qui hereditare debeant, praesertim etiam de SVCCESSIONE FEVDALI.

§. I.

A CONSVETVDINE *singulari ducis ad* COMMVNEM *pergitur.*

DIcto itaque de *consuetudinibus* ad *ducem* in parte uel in toto pertinentibus; de COMMVNIBVS agendum est. Et primo de SVCCESSIONIBVS.

SVCCESSIO *triplex.* (I) *hereditaria.* (II) *gratiosa.*

§ 2. Notandum est ergo, quod *successio* quedam est hereditaria quedam ex *gratia* quedam ex *fortuna.* HEREDITARIA (18) est, quando aliquis percipit *feodalem successionem*, hereditatis ratione. Vt filius patri succedit uel *dominus homini* suo, si de consanguinitate, ex qua ea descendit hereditas, heredem non habeat remanentem. Ex GRATIA autem fit successio, quando *episcopus* uel *abbas* uel alius succedit alii ad *feoda* ad beneficium pertinentia: ad quod per *graciam* prouectus est.

(17) Equidem XVIII. aetatis annus sufficit militiae: sed Germani XX anno suos adolescentes dixere maiores symbolo ferri adhibito. Qui mos postea degenerauit in *das ritterschlagen*; quod non tam *officia* notat *militaria*, quam militarem *dignitatem.*

(18) Heredis uox *erbe* apud Germanos est nonnisi naturalis: *leibeserbe.* Inde formula: sine herede obiit, *unbeerbet*, id est, carens *liberis.* Nam *testamentaria* Latio propria. Cuius loco Germanis *pactitia*, ganerbinatus, *erbverbrüderung.* Non enim *liberos* adoptarunt Germani, uti in Latio: sed *fratres.* Adoptio igitur liberorum in *capitularibus* Francicis est partus iuris alieni, Romani.

§ 3.

§.3. A FORTVNA autem siue a casu successio *casualis* nuncupatur, quando feodum reuertitur *aliquo casu*, institutione ad aliquem extra consanguinitatem constitutum. (III) *casualis.*

§ 4. Hereditariarum autem successionum quedam est *directa*, quedam *indirecta*. Directa est, quando *directa consanguinitatis* hereditas descendit ad filium uel profilium in eadem linea consanguinitatis constitutum. *Successio* HEREDITARIA. (α) *directa*

§.5 Vnde notandum est, quod *primogenitus* filius patri succedit & omnes debent succedere ei, qui *primo nati* sunt in eadem *linea* (19) consanguinitatis constituti. *Ius* repraesentationis

§. 6. Licet autem huic *consuetudini*, que in *normannia* solet antiquitus *generaliter* obseruari, opponant, se *plurimi* & repugnent (20). In successione *patris* tantummodo ad *profilium* asserentes, quod *profilius* auo suo non debet succedere licet *primogeniti* fuerit filius, qui aui sui tempore iam decessit. Sed ipsi *auo* non debet succedere filius eius, dum tamen aliquis filiorum superstiterit. Nec debet habere filius eius *uocem* ad successionem, dum filiorum aliquis hoc requirat nec eciam ad aliquam *porcionem* obtinendam, ut affirmauit, quod inhumanum est & contra ius quodlibet introductum & sic *normannie* in hoc casu consuetudinem peruerterunt. *Quae Normanniae consuetudo aliis improbatur.* *Quod ius repraesentationis in solo nepote*

§. 7. Et hoc maximi uiri repugnant & videntur repugnare, cum *progeniti* filius *primogeniture* lo *Argumenta pro suc-*

(19) *Linealis* etiam successio est Germanica: nam *gradualis* propria Latio. Hodieque in S. R. I. principatibus tragicae in his lites ac casus: qui tamen facile componi possent finium regundorum iudicio *patrii* & *Romani* iuris. Plura diximus & composuimus haec in illustrata CAROLINA.

(20) Ob glaucomata iuris *Romani*, quibus oculi eorum obducti.

cum

cessione LINEALI.

cum habeat &*uocem*, sine quo aliqnis eorum in *uenditione hereditatis* (21) uel in *deffensione* non debeat audiri. Nec *homagium* facere tenetur *capitalibus* dominis. Nec non & cum in eodem iure succedere debeat in quo *pater* eius, *si uiueret*, succedere uideretur. Palam est, quod hereditatis sue successio loco sui ad eum debeat pertinere.

(β) *Indirecta collateralis.*

§. 8. INDIRECTA autem successio est, quando *nepos* uel alius de *parentela* extra *lineam rectam* succedit, ut frater fratri, nepos auunculo.

Successio CASVALIS. (α) *Feudalis.*

§. 9. *Casualium* autem successionum quedam est *feodalis*, quedam ex institutione quedam ex *condicione*. FEODALIS autem est, quando ex defuncti heredum *feodum* ad *dominum* reuertitur, de quo tenetur. Et *dupliciter* euenit aut ex *deffectu* heredis aut ex *condempnatione* possidentis. Cum enim aliquis condampnatur *anno elapso* feodum redit ad *dominum*, a quo immediate tenetur. Dum tamen in *feodo* habeat libertatem. *Liberum* (22) autem dicimus *feodum*, quod seruiciorum *inhonestorum* obtinet *libertatem* ut de predicti seruicio & de *curatione benii*, *molendinorum* uel *compostorum* extramittendorum uel huiusmodi seruiciorum, que nullam retinent libertatem (23). Nec *homagium* nec curiam nec aliam libertatem de *iure antiquo normannie* possunt retinere.

(β) *Ex institutione.*

§. 10. Ex *institutione* autem fit successio, quando feodum ex institutione facta ad alium *reuer-*

(21) Nam huius ceu proximi heredis interest, ne *uenditioni* consentiatur. Quia spes ei proxima ad succedendum; retrahendum; reuocandum.

(22) Feuda *rustica*; *numaria*; *ciuica* sunt alienabilia ideo; quo niam domini parum interest, quem habeat uasallum.

(23) Nullam dignitatem: sed possunt obuenire etiam rusticis & seruis. Vt in *feudum* data *molendina*; *piscationes*; *agricultura*; *uillicationes*.

tatur.

tatur, quam ad *heredes* possidentis. Et hoc maxime attenditur in *dotibus* & *uiduitatibus*, secundum *uillarum consuetudines*.

§. 11. Ex CONDITIONE autem sit successio, quando aliquod *feodum* ita traditur & uenditur, quod, mortuo possessore, ad eum, qui tradidit, debeat *reuerti* uel ad alium; prout facta fuerit *condicio* inter tradentem & recipientem. (y) *Ex conditione.*

§. 12. Sunt ergo he consuetudines de SVCCESSIONE NORMANNIE antiquitus obseruate. Patri succedit *filius primogenitus* & *matri similiter*. Et, si pater prior decesserit, eius filius uel heres propinquior in eadem *linea* successionis directa hanc successionem obtinebunt.

§. 13. Si uero nullus de *linea primogeniti* remanserit; filius post *primum primogenitus* uel eiusdem LINEE *propinquior*, si decesserit, hereditariam successionem retinebit. Et similiter intelligendum est in *lineis* (24) *postnatorum*. LINEA PRIMOGENITI *extincta, demum succedunt* VLTRAGENITI *eorumque posteri.*

§. 14. Si uero omnes *linee feodorum* decesserint; ad *fratrem primogenitum* redit successio *feodalis* uel ad eius LINEE *propinquiorem*.

§ 15. Si uero *fratres defuerint* & eorum LINEE, redit ad *patrem*, ex quo *linee* processerunt. *Fratribus extinctis.*

§. 16. Si autem defuerit, redit ad *fratres* ipsius patris, qui *auunculi* sunt possessoris.

§. 17. Si autem auunculi defuerint & eorum linee redit ad *auum*. Et similiter intelligendum est de *superpositis* in LINEA consanguineitatis & hoc sane intelligendum est solummodo de illis, a quibus *descendit hereditas*. *Successiones ulteriores.*

(24) Linealis igitur successio iuris est aeterni, perpetui, generalis, communi toti stirpi. Vtinam hoc intelligerent mei Germani! Ita enim opus non esset, in patrii iuris luce meridiana ambigere, dubitare, haerere, requirere imperii decisionem *nouellam*.

COLLATERALIS *successio ad VII. gradum.*

§. 18. Et notandum est, quod linea *consanguineitatis* usque ad *gradum* SEPTIMVM (25) se extendit. Et sic patet, quod frater habet successionem *defectu propaginis* ex eodem procreati.

Successio diuersorum PARENTVM.

§. 19. Sciendum tamen est, quod si hereditas descendit ex *parte patris* & *fratris* uel *cognatus* sit, ex parte *matris* solum ad eum succedere non poterit, cum a *parentibus* suis non descendat; sed ad dominum feodi.

In NOVITER *acquisitis.*

§. 20. De ACQVISITIS autem secus est, quod patebit praeter ea & similiter intelligendnm est e *conuerso.* Ad eum enim hereditas descendere potest, qui *propinquior* est in consanguineitate, post decessum possessoris illius, cui successit in eadem, dum tamen sit de eius LINEA, a quo dinoscitur hereditas descendisse.

COGNATORVM *successio.*

§. 21. Si autem frater nullus remanserit, ad *cognatos* redit successio.

Successio ADSCENDENTIVM.

§. 22. Ad AVVM autem non potest redire *successio*, dum aliquis ex lineis ab ipsis descendentibus remanserit: sed si omnino defuerint, ad eum successio redibit hereditatis ab ipso descendentis per eius successores. Ad propinquiorem enim generis descendit semper *acquisitorum* successio, que non regreditur ad predecessores (26): cum de eorum *feodis* non descendat.

(25) Olim non crediderim his numeris successionem definitam: uerum uti *agnati* omnes patrio iure fuerant perpetuis temporibus una uelut domus aut familia; ita quoque perdurauerat in omnes posteros successio. Postquam autem ius Romanum innotuit; ultra IV. aut VII. gradum nulla successio. Vti quondam leges Latii uoluere: usque dum Iustinianus erupit limites omnes statuitque successionis infinitudinem. Sed Theodosianum ius, idest, anteIustinianeum secuti sunt populi barbari, cum iisque Franci, Germani, Normanni. In Polonia hodieque tum expirat successio. Et Caroli IV. lex superest: ubi, ultra IV. gradum, nulli consanguineo successionem indulsit.

(26) In linea adscendenti. Vn-

§. 23.

§.23. Sciendum autem est, quod, si aliqui ex *uno* patre & diuersis *matribus* fuerint procreati, si aliquis eorum decesserit; ad fratrem primogenitum redibit successio: qui eis faciet, quod debebit. Si uero ex *parte patris* aliquis fuerit procreatus & aliqui plures ex alio *patre* & *matre* eadem; ad primogenitum tamen debebit *acquisitorum* successio remeare. *Successio dissortium liberorum.*

§. 24. Si quis *fratrum* decesserit uel *soror*; in successione indirecta semper recurrendum est ad *stipitem*: ut propinquior in genere stipitis *linea* successionem habeat *feodalem*. Frater enim meus ex parte patris succesionem non habebit feodi ex parte *matris* descendentis nec e contrario. *De* SORORIBVS *sigillatim.*

§.25. Et similiter de *cognatis* intelligendum est: procreati ex *feminarum* linea uel *femine successionem* non retinent. Dum aliquis remanserit de linea *masculorum*. MVLIERVM *& cognatorum succesio* SVBSIDIARIA.

§. 26. *Patri* redit hereditas, nullo *de procreatis* ex ipso lineis remanente: illa hereditas videlicet, que ab ipso descendit & hoc idem de *matre* intelligendum est & de *auo* & *proavo* & *atauo* & *proauia* & *atauia*. Cum autem semper recurrendum sit ad *stipitem primogeniti masculi* uel eorum heredes successionis retinent *dignitatem*: quod plenius declarabitur in *figura* (27). *Pater num heres. & mater.*

de AVSTRIACI iuris; *adscendentium nulla successio, ne patris quidem.* Sed legem, ante biennium, ut iniquam, proscripsit ac sustulit *augustissimus* imperator.

(27) Erat iureconsultis etiam Romanis solenne; pingere *tabulas successorias.* Verum in *lineali* successione hoc lumine non est opus: cum omnia sint plana & facilia ad intelligendum.

CAP. XXVII.

De PORTIONIBVS & quomodo FEODA diuiduntur.

§. I.

DIVISIO *hereditatis. Quae*

DE PORTIONIBVS consequenter agendum est. Omnis autem hereditas aut est *partibilis* aut *impartibilis*.

(I) Impartibilis.

§ 2. IMPARTIBILIS enim dicitur, in qua nullam *diuisionem* inter fratres *consuetudo patrie* patitur sustineri: ut *feoda lorice* (1); *comitatus baronie* & *serjanterie* (2).

(II) Partibilis.

§. 3. In quibus ad dominos pertinet custodia pupillorum. *Partibilis* autem dicitur hereditas in qua nullam *custodiam* possunt domini *reclamare*, ut *uauassorie* ( ) & omnia alia *tenementa*; scilicet

(1) Olim certe omnia feuda propria, *militaria* maxime, *indiuidua*. Nam intererat *Germaniae*, ne illa distraheretur principum multitudine: *prouinciarum* autem, ut quilibet *beneficiarius* sufficeret ad *militaria* seruitia. Verum artibus *imperatorum* euenit: ut *septem* Germaniae prouinciae demum irent in partes. *Bohemia* & *Vendia* exceptis tantummodo. Nam Caesaris axioma fuerat; *diuide & impera*. Imo *prouincialia* feuda pariter discerpta. Inde *nominum* portenta: *equo dimidio* aut *quarta* eius parte seruire. *Ein HALBES ritterpferd, ein viertel oder FVS davon auf seinem gut haben*.

(2) *Serjanteriae* uel *sergenteriae*, sunt praedia clientelaria delata sub nexu *ministeriali*. Nam lictores quidem audiunt Germanis *scherger*; & militibus *sergente*, officiales. Est ergo uox uniuersim *ministri* in *adferenda ui aliis* ex mandato. Ne igitur horum in officio *serjentes* deessent; *serjanteriae* non poterant diuidi. Sed, quod iuris *ordinum* fuerat: illud *priuilegiis* electorum tribuit frustra *CAROLINA*; ad quam scripsimus, quae debuimus,

(3) *Vauassoriae* sunt feuda minora, rustica, quae personalia praestant seruitia; sed talia, quae quilibet poterit subire. Vt parum intersit domini: unumue habeat, an plures. *Vassus* idem, quam *orbus*, *ein vvayse*, *vvese*, qui indiget uiuitque alieno beneficio. Sed *uattassus* idem quam *uassiuasfirma-*

firmarie (4) feodales, *censarie* & *libera tenementa* &(5) eciam *seruilia* & *bordagia* (6) &*borgagia* (7).

§. 4. Cum autem aliquis *patri* suo successerit uel *auo* uel *proauo* uel *atauo*, si *fratres* habeat de genere *predecessoris*, si hoc confiteatur, *ultimo nato* (8) debet tradi *feodum*, qui de eo tot faciat *porciones*, quot participes in eo fuerint, principales, non lesa tamen *patrie consuetudine*. *Maior diuidit: minor eligit.*

§. 5. Quidam enim sunt participes principales, quidam *secundarii*. *Principales* autem sunt, inter (I) quos hereditas *diuisionem* sustinet *principalem*. Videlicet qui *equales* debent habere porciones, ut *fratres* & huiusmodi. *Secundarii* autem sunt, qui (II) non expectant equalem porcionem, sed in *aliqua porcione porciones reclamant*: ut *liberi* alicuius *fratris* deffuncti, in porcione ad patrem pertinente, (9) suos debent percipere porciones. *Participes* (I) *Principales* (II) *Secundarii*

§. 6. *Postnatus* ergo debet ita facere porciones, quod *feoda lorice*, uel alia, que custodiam retinent, diuidat & ea, que sunt in *una uilla*, cum illis, que sunt in alia, non interponat. SEPARATIO *feudi ab allodio.*

§. 7. *Pecias* (10) autem terrarum non amputet Peciae.

---

sus, id est, *subuasallus*, *afftervlehenmann ualuassor* idem, quam *uassali uassor*.

(4) *Firmariae*, feuda sunt *culinaria*, *Kuechenlehen*, quae, loco seruitiorum, soluunt res annonae. Plenius in *iure clientelari S. R. I. sect. III. c. 4. litt. m. dem erbpacht*.

(5) Ita enim *Anglis* tenementa, haud dubie a *tenendo*, dicuntur *feuda*, in praediis constituta, uniuersim.

(6) *Bordagium* est a *borda* dictum siue aedibus aut aediculis, *casa*. Inde Germanis *casati*, agricolae, qui *casam* habent domino clientelarem, *einen Cosater*.

(7) *Borgagia* a *burgo*, castro, pago, *burgerliche leben*; feuda *burgensia*.

(8) Contra Germanici iuris: *maior diuidit, minor eligit*. Quia primum est *iudicii*; ultimum fortunae & casus.

(9) Quia hunc sistunt & *repraesentant*.

(10) *Peciae* idem, quam *portiones*, *partes*; Gallis *pieces*; Germanis etiam, *parcelen*, *partikel*.

uel corrumpat. Dum tamen fine hoc *equales* facere poterit porciones *propinquiora propinquioribus* coniungat.

§. 8. Maiora non amputet; sed *maiora* resecet adiungens minoribus: ut sic *equales* faciat *porciones*.

PRIMOGENITI *praecipuum* herbegagium.

§. 9. Capitale herbegagium (11) primogenito remanebit. Sic ut *edificia* in eo constructa continebunt. Clausum autem siue *gardinum* uel ortum ei remanebit, dum tamen fratribus *legitimam* fecerit *excambiam* (12) super hoc ad *ualorem*. Cetera autem omnia porcionibus adequantur.

SORTIS *indicia*.

§. 10. Factis autem porcionibus & *in scriptis* redactis & distinctis, debet *postnatus* eas afferre in curia & dare earum copiam fratribus primogenitis; ut eligant, si uoluerint in instanti uel terminum *eligendi* & *consulendi* usque ad *quindenam* ad minus habebunt, si uoluerint & requirant. Dum tantum placita in *quindena* teneantur uel ad *assisias* longiores.

Absit in eo fraus.

§. 11. Sed, quum in *porcione malicia* potest incidere, ex consensu *postnati* cum primogenito, ad quem prima pertinet *electio*; possunt alii porciones reprobare, si aliquod in eis *indicium malicie* monstrauerint imminere.

Quae fieri potest.

§. 12. Si enim postnatus *medietatem* in una porcione poneret; primogenitus eligeret. In hoc fratrum ceteras *lederet* porciones: propter quod per *sacramentum XII* (13) fide dignorum &

(11) Potest *herbagium capitale* dici, *das beste landgut*, praedium in hereditate potissimum ac praecipuum. Sed forte idem hic intelligitur, quam *militaris supellex* praecipua *das heergevvette*.

(12) *Campen* idem, quam *mutare*. Quod dictum in *differentiis iuris in mutuo*. Inde debet pro illo, quod praecipui iure habet, coheredibus satisfacere.

(13) Est hic numerus *superstitiosura*-

iuratorum hominum, comperto dolo in *porcione*, debent porciones adequari.

§. 13. Si autem eas fecerit *postnatus*, lesis *consuetudinibus* prenotatis, reprobande sunt & eciam iterum faciende & ipse pro defectu suo punietur: & si facere uoluerit tamdiu porcione careat, quamdiu se super hoc fecerit *contumacem* uel alii porciones faciant competentes. Ita quod *minoris* porcio non ledatur.

PARTITIO *corrigenda*

§. 14. Quod si malicia in eis uideatur; per *iuratas* porciones, ut dictum est, emendentur: *primogeniti enim* primo debent *eligere*. Harum autem rerum contenciones unum exonium & unum deffectum tantummodo patiuntur. Si autem *tota hereditas*, tam ex *patre*, quam ex *matre*, ad fratres descenderit; de toto insimul debent fieri porciones.

Portiones iuratae.

§. 15. Si autem de eodem toto, quod ad eos descenderit, de quo inter eos nundum facte fuerunt porciones. Si uero, receptis a *maioribus* in iure suis porcionibus, *minor* suam noluerit retinere; aliam uersus eos non poterit *reclamare*. Et *primogenitus* eam retineat, donec eum ipse requirat, eo, quod *maioribus* tenebatur facere porciones.

Remedia compescendi iura minoris.

§. 16. Sciendum eciam est, quod si *duo fratres* fuerint, factis a *minori* porcionibus secundum *ius*, *maior* semper tenetur *eligere*. Cum in hoc nulla *malicia* ualeat inueniri.

Si DVO *fratres coheredes.*

§. 17. Sciendum eciam est, quod si *primogenitus* feodum *impartibile* eligerit & aliis tradiderit,

Primogeniti pars in-diuidua.

---

sus & uere nimius. Offuciae sunt: *christum duodecim apostolos aluisse*; quod tot opus habuerit *testibus* ueritatis. Et numeri si uariauerint testes, possit diuidi multoties. Gerrae inanes.

escaeta (14) altero fratrum decedente *escaeta* non descendet ad primogenitum; sed ad alium, qui de ea habebat porcionem.

SORORVM maritagium.

§. 18. SORORES autem in hereditate patris *nullam* debent *porcionem* reclamare uersus *fratres* uel eorum heredes, sed *maritagium* possunt requirere (15). Et si fratres eas ex mobili sine *terra* uel cum *terra* uel ex *terra sine mobili* uoluerint *maritare* uiris eis ydoneis sine *disparatione* (16), hoc eisdem debet sufficere.

Filiarum legitima est TERTIA *pars. Nisi honeste elocentur.*

§. 19. Et si eas *maritare* noluerint; *terciam* partem hereditatis habebunt loco *maritagii*. Hoc attento, quod, si *decem* uel plures fuerint *filii* & una soror uel due, non habebunt *tercium*; sed porciones fratrum porcionibus coequales. Nulla enim soror porcionem potest habere *maiorem*, quam *fratres* sui. Omnes autem sorores, quotquot fuerint, ultra *terciam* partem nihil possunt requirere hereditatis Nec *maiorem* habere *porcionem*, quam unus *fratrum*, eciam si unica esset, expectans cum *decem* fratribus porcionem.

Sororum successio nulla ex LATERE.

§. 20. Sciendum eciam est, quod *sorores* non habeant *maritagium*, nisi solummodo ex *feodo*, quod *directa* linea ad fratres descendit, ex decessu *patris* uel *matris* uel *aui* uel *aue* uel aliorum *ante-*

(14) *Escaeta*, idem, quam *erbschafft*; dictum supra.

(15) Est haec ueritas ac fides habenda maximi. Nam *filiabus* successio debetur etiam in allodio aut feudo uulgari: nonnisi *subsidiaria*, fratribus deficientibus. His moribus uiximus olim Germani. Hodieque iure isto utuntur *nobiles* familiae in *Franconia* & *Holsatia*. Vt filiae tantum capiant aliquid, quod sufficit ad *uictum* aut *dotem*. Exulat hic *legitima* iuris Latii & illius portio definita iusto largiori manu ac mensura.

(16) Fratrum igitur fuerat, *elocare sorores*, instar *filiarum*. Sed tamen non obligabant nubere ei, qui *imparis sortis*. Nam a *disparagiis* Germanos abhorruisse omni aeuo; diximus in opusculo de *dignitate uxoris*.

cesso-

cessorum, in directa linea constitutorum. Ex feodis *indirecte* descendentibus *nullam maritagii* percipient porcionem: ut de *escaetis* auunculorum uel cognatorum & huiusmodi.

§. 21. Si autem aliqua *mulier* cum aliquo *maritagium* contraxerit, nichil ulterius poterit *reclamare* ratione *maritagii*, nisi id solummodo, quod in *maritagium* fuerit a parentibus eidem condonatum. Et si nihil ei in *maritagium* datum fuerit, nichil poterit reportare. Et quod ei promissum fuerit in maritagio tenentur promissores restituere Et si promissum fuerit negatum, per *recordacionem* assistencium in contractu *maritagii*, debet *recordari*. Nichil enim in *maritagio* contracto mulier potest reclamare de *hereditate* antecessorum. Excepto eo, quod in *contractu* eidem ab heredibus *ius masculinum* obtinentibus assignatum fuerit uel concessum.

Maritagium aut dos filiae.

§. 22. Et si heredes in *non etate* (17) fuerint; non propter hoc debet matrimonium prorogari: sed eodem modo faciendum est per *tutores* eorum ac si *etatem* attigissent debitam.

TVTORES *sequantur iura liberorum.*

§. 23. Si qua uero mulier *maritagium* requisierit uersus *fratrem* suum; frater, si uoluerit, eam secum reducet & in *custodia* sua per *annum* & *diem* erit, ut ei prouideat de *maritagio* competente. Competens est enim *matrimonium* ad mulierem, si persone *ydonee*, prout ius possessionis paterne requirit, maritetur. Et si tale noluerit recipere *maritagium* (18), sine consilio & auxilio tam *terre* quam *mobilium* dimittatur.

SOROR *fratris iudicio elocanda, non proprio*

(17) Germanismus est: *nicht zu ihren iahren odor tagen kommen.* Id est impuberes aut minores. Quod patrio iure est unum idemque.

(18) Dictum de hoc in opusculis: de *matrimonio imperato* consensuque contracto *cognatorum*. Omnia iterum hic patria & Germana.

Ius sororum circa maisnagia.

§. 25. In *maisnagiis* (19) autem sorores non possunt aliquid *reclamare*, nisi plura constiterint *maisnagia*, quam fratres. In *borgagiis* autem equalem, sicut fratres, percipient porcionem. Et licet super de *sorore* sua per *diem* & *annum* habeat *custodiam*; non tamen, si *non* in *etate* fuerit, hoc habebit nec eciam *nepos* uel alius in *genere*.

Successio MVLIEBRIS subsidiaria.

§. 25. Cum autem hereditas ad *mulieres diuoluitur*, ex *defectu heredis*, qui *masculi* retineat *dignitatem*, eo modo inter se porciones tenebunt, sicut dictum est, de *masculis*. Attento tamen, quod inter eas omne *feodum* tam *lorice*, quam *serjanterie* (20) diuidi debeat & in porcionibus separari.

Feudi *successio singularis*.

§. 26. Nullus autem heres, cuiuscunque *sexus* fuerit, potest dare uel conferre aliquid *feodi* alicui eorum, ad quos *escaeta* equaliter descendere tenetur uel heredibus eorum, directa linea descendentibus. Sed post eius decessum totum *feodum* tam *possessum*, quam sic *datum*, *diuisiones* inter participes sustinere.

Successio ADSCENDENTIVM *in feuda*.

§. 27. *Parentibus* autem, qui nullam porcionem expectant in *feodo* cum heredibus principalibus. Verbi gracia; Si *ticius quatuor fratres habuerit & unam sororem nec heredem habeat ex se procreatum*; *si de feodo suo SORORI sue dederit uel heredibus, ex ea procreatis, illud eis hereditarie poterit remanere, cum nullam de eius escaeta habere ualeant porcionem*: Si autem *fratri* dederit uel heredi, ex eo procreato, post eius decessum retinere non poterunt; sed totum debet ad porciones reuocari.

(19) *Maisnagium* idem forte, quam praedium. In uernacula: *mein eigenthum*. *Mansus*, *mansum* sane idem, quam pratum praedium: *manentes* iidem, quam adscriptitii serui.

(20) De uoce hac & munere dictum supra *n*. 2.

CAP. XXVIII.

De IMPEDIMENTIS SVCCESSIONIS, uidelicet per BASTARDIAM, RELIGIONEM, FOREFACTVRAM & LEPRAM.

§. I.

DE impeditione successionis consequenter uidendum est. Sunt autem hec *bastardia*; professio *religionis*; *forisfactum* & *lepre* morbus incurabilis. *Heres inhabilis.*

§. 2. Inter que, primo loco, uidendum est de *bastardia*. Sunt enim BASTARDI, quod ipsum infra diem & annum pro *bastardo* portabit, habebit ad ordinarium litteras *iusticiarii* in hac forma: *Cum contentio coram nobis inter a. & b. uerteretur occasione c. qui dicto a. pater non denegatur extitisse; tamen a dicto b. reprobatus est pro bastardo. Cum igitur huius rei cognitio ad vos pertineat euidenter; causam BASTARDIE uobis remittimus, infra diem & annum terminandam & quid super hoc feceritis ad terminum nobis remandetis & exinde ordinarius in causa procedet, prout de iure uiderit procedendum.* 1) *De* BASTARDO. *Formula* de appellando bastardo.

§. 3. Elapso autem anno, debent redire ad curiam uel interim, si causa materie fuerit terminata. Et si pro *bastardo* reputatus fuerit, parti aduerse hereditas remanebit. Si autem pars aduersa hoc *probare* non poterit; nichil contra ipsum poterit obtineri. *Sententia de* bastardo.

§. 4. *Bastardus* autem *nemini* debet *hereditarie* succedere. *Casualiter* autem potest, ut per emtionem seu condicionem aliquam. *Bastardo* autem nemo potest succedere, nisi ex ipso & *uxore* *Ille non succedit* parenti. *Neque ei succeditur.*

pro-

propria originem duxerit coniugali. Et licet *bastardus* in hereditate ſuccedere non debeat; *hereditatem* tamen *acquirere* poteſt, quam poteſt *uendere*, dare uel *inuadiare* (21), ſicut legitimi quibus uoluerint. Exceptis tamen illis qui in *baſtardia* ex ipſo fuerint procreati.

2) *de* RELIGIOSO.

§. 5. Nullus autem, qui profeſſionem fecerit religionis, aliis poteſt ſuccedere in hereditatem. Dum tantum *religionis habitum* teneat euidenter. Tanquam enim *mortuus mundo* reputatur. Si tamen contentio ſuper hoc immerſerit, *habitu* tamen *religionis* litis mote tempore iam remiſſo; in huius contentione eſt, ſicut in *baſtardia* diximus, procedendum.

3) *de* FORISFACTVRA.

§. 6. Ex *forisfactura* autem accidit, quod hereditaria deperit ſucceſſio. Nullus autem ex *condempnato ſanguine* procreatus alii poteſt ſuccedere in hereditatem (22). Iſtud alibi in *forisfacturis* plenius declaratur.

4) *de* LEPROSIS.

§. 7. LEPROSI autem alicui in hereditatem ſuccedere non poſſunt (23). Dum tamen eorum egritudo fuerit publice *manifeſta*. Poſſeſſam autem hereditatem totalis vite tempore retinebunt.

---

(21) Id eſt, oppignorare. Nam *uadium* eſt pignus, quod dictum ſupra.

(22) Hoc, ſi crimina laeſae maieſtatis exceperis, ualde eſt durum. Sed tamen tolerabile tum. Quoniam pauciſſimis delictis ſtatutum eſt ultimum ſupplicium.

(23) Habendi enim inſtar *mortuorum*. Verum hodie poſtquam *medica manu* ſanantur leproſi & *morbo Gallico* ſiue *Hiſpanico* infecti; ſtultum eſſet, ideo aliquem excludere hereditate. Praeſertimeo caſu, quo hos morbos contrahunt homines *caſu*; non *delicto* ſemper. Si ſcilicet *effluuiis* aegrotorum fuerint correpti. Quid? quod noſtro aeuo tales morbi, proh! audire ſolent ſeculum.

CAP.

CAP. XXIX.

De TENEVRIS feodorum diuersimode.

§. I.

DE TENEVRIS autem consequenter agendum est. Est ergo *teneura maneries*, (23) qua *tenentur* de dominis *tenementa* (24). Quedam enim *teneura* est per *homagium*; quedam per *paragium*; quedam per *borgagium*; quedam per *elemosinationem*. TENEVRAE.

§. 2. Per HOMAGIVM autem tenentur *feoda*, de quibus fides inter dominum & hominem obseruari expresse promittitur, salua fide *domini normannie*. Quod eciam a domino recipitur *expansis manibus* ipsius & *interpositis manibus* homagium facientis, quod in sequenti capitulo plenius elucebit. *Diuisio* TENEVRARVM. *a*) per homagium.

§. 3. Per PARAGIVM autem tenentur feoda, quando *frater* uel *cognatus* porcionem percipit (25) de antecessorum hereditate, quam de *antenato* tenet & ei respondet (26) de eis singulis, que debet *b*) *Paragium*.

(23) *Maneries* a *manendo* aut manu tenendo. Est igitur locus aut praedium, in quo licet agere aut habitare.

(24) *Definitio* inanis, quae aeque obscura, quam *definitum*, quod debuerat declarare definitor.

(25) Si enim *portionem* nullam accipit *postnatus*, *cogitur*, tum *apanagio* uiuere & esse dicitur *apanagiatus*. De utriusque nominis discrimine multae lites iureconsultis. Quae ad componendum faciles essent: modo his uerbis uterentur omnes scriptores sensu eodem. Sed illi *apanagii* & *paragii* uocabulis utuntur instar synonymorum. Doctissimo *Hertio* morbum ac mortem dicitur attulisse scriptum oppositum eius sententiae. Quod dolendum est in tanto uiro, qui has fabellas poterat spernere & uindicare contemtu. Supra inuidiam in iurisprudentiae fere parte omni positus.

(26) Ut a subuasallo sui fratris antea nati non uideatur abesse.

feodum

feodum porciones sue ad dominos pertinentibus *capitales*: quod patebit inferius.

III) *de* ELEMOSINATIONE. §. 4. Per elemosinationem autem terre tenentur ecclesiis *elemosinate*.

IV) *de* BORGAGIO. §. 5. Per BORGAGIVM autem tenentur *albodia* & *mensure*, in *burgis* constitute, *burgorum* consuetudines continentes.

Feuda bordagii. §. 6. Quedam autem, preter hoc, in diuersis *partibus normannie* tenentur feoda per BORDAGIVM, cum aliqua *borda* traditur alicui ad seruilia *opera* & *uilia* seruicia facienda, quam non potest *uendere* nec *dare*, nec *inuadiare*, qui eam recipit in hereditatem sub tali *teneura* & hoc non facit *homagium*.

V) *de feudis* LIBERIS. §. 7. Tenentur eciam quedam LIBERA TENEMENTA sine *homagio* & *paragio* in feodo laicali; sed hoc fit in composicione, inter aliquas persónas procreata. Vt si quis dederit *X solidos* annui redditus in feodo, quod de ipso tenetur per *XX solidos* redditus sibi alios X solidos cum homagio retinendo possessor feodi feodum illud tenebit, quemadmodum pertinet ad *X solidos* de eo, cui collatum est a domino suo, *homagium* retinente. Nec tamen propter hoc alii faciet *homagium* cum totum *feodum* tenere dinoscitur.

Teneura uoluntaria §. 8. Et huiusmodi *teneura uoluntaria* nuncupatur eo, quod sit ex uoluntate tradentis & recipientis & non ex necessitate *hereditatis*.

VI) *de teneura de* REDITIBVS §. 9. Notandum eciam est, quod quedam sunt TENEVRAE de *redditibus*, ut quando aliquis tenet redditum sibi assignatum, terra possessori remanente.

VII) *Teneura de* TERRA. §. 10. Quedam *teneura* fit de TERRA, ut quando aliquis tenet de alio *fundum terre* alicuius.

§. 11.

§ 11. Quedam autem fit de DIGNITATE, ut quando aliquis tenet aliquam *dignitatem* de alio, ut habere *garantizantiam* (27) uel *quittanciam* (28) in *forestis* uel *nundinis* uel aliis locis uel habendi *serjanteriam* (29) uel *montam* (30) uel aliquid huiusmodi, que *sine fundo* terre tenentur de dominis.

VIII) *de teneura* DIGNITATIS.

CAP. XXX.

De teneura per HOMAGIVM.

§. I.

DE *homagio* uidendum est. HOMAGIVM itaque est fidei promissio, obseruande in iustis & necessariis. Non obstando; sed consilium & auxilium exhibendo, quod fit *expansis manibus* inter *manus recipientis* (31) in hec uerba. *Ego deuenio hominem vestrum, ad portandum uobis fidem contra omnes, salua ducis normannie fidelitate.*

HOMAGII *definitio.*

Formula HOMAGII.

§. 2. Et notandum est, quod *homagiorum* quoddam est de *feodo*: quoddam est de *fide* & *seruicio*: quoddam est de *pace* conseruanda.

Diuisio triplex.

§. 3. De FEODO autem fit homagium modo superius annotato.

I) *de* FEODO

§. 4. De FIDE & SERVICIO fit homagium, quando quis aliquem recipit in hominem, ad *fidem* sibi conseruandam & *seruicium* proprii corporis exhibendum

II) *de* FIDE *& seruicio.*

(27) Est idem *quarantare*, quam custodire. A *guerra* haud dubie. Quia custodia fit armis. Inde *die gevvehr.*

(28) *Quittantia* alias est immunitas, collata illi, qui alias tenebatur seruire. Germanice dicimus: *sattelfrey, dienstfrey.*

(29) De *serjanteria* dictum supra, quod idem, quam ministerium ad *capiendum* & adprehendendum corpore.

(30) Nam olim in *montibus* quoque institutae *guardiae* & custodiae. Vnde pericula eminus poterant uideri ac prospici.

(31) Nam manus porrectio Germanis *fidei* singularis *symbolum*: *Die gegebene handtreu.* Fuerant etiam clientelaria homagia, facta *iunctis pollicibus.*

bendum; ad *pugnandum* pro ipso (32), si necesse fuerit uel huiusmodi aliud *seruicium faciendum*. Et si propter hoc ei redditum assignauerit, ad *heredes* eius non descendet, nisi *expressum* fuerit in condicione facta inter ipsos. Et si eciam *seruiens* succubuerit pro alio, *duellum* faciendo, redditus ad dominium eciam reuertitur.

Feudum DVELLO *acquisitum.* §. 5. Sciendum tamen est, quod toto uite sue tempore illud *feodum* possidebit, quod collatum est a domino, pro quo DVELLVM subiens in *campo* succubuit (33) & huiusmodi *homagium* fit modo supra dicto Addito tamen, salua fide aliorum dominorum meorum.

III) *de* PACE §. 6. Fit autem homagium quandoque de PACE seruanda. Quod homagium de PAGA (34 uel de PAGATO nominatur. Eo, quod fit in *pagam* concordie, inter aliquos reformate. Vt quando aliquis sequitur alium de *aliqua actione criminali* & *pax* inter ipsos reformatur. Ita quod *sequutus* facit ei *homagium*: se altero de *pace* illa conseruanda huiusmodi homagium recipitur in *pagam concordie* reformate. Et fit huiusmodi *homagium* modo superius annotato, expresso tamen & addito, *salua fide aliorum dominorum meorum* & maxime in hac *pace* conseruanda.

PLEGIATIO §. 7. Homagio autem inheret PLEGIATIO (35).

(32) Quod illo tempore concessum fuerat ius belli priuati. Eo referri debent Gallorum *Soldurii*, quorum officia descripsit *I. Caesar*.

(33) In gratiam promeriti feudi sanguine ac ferro.

(34) Soluere siue *paier* idem est, quam creditorem *pacare*; in uernacula *befriedigen*. Igitur euenit quandoque, ut *pax* conciliari non posset: nisi alter obstringeret fidem suam ad eam post colendam & obseruandam. Inde *paga*, *pax*, *concordia*, unum & idem. Vicina his *pacta unionis*, die *erbuereinigung*, de mutua defensione.

(35) Idest cautio. Forte a Germanico *pflegen*, quod dictum supra.

Ho-

Homo enim tenetur dominum suum *plegiare*, in quacunque curia, si de *personali* fuerit insequutus & quod iuri parebit ad terminos assignatos. Et in *mobilibus* & de *nantis* (37) liberandis & de debitis uel in mutuationibus, prout quantitas redditus *unius* anni, quem debet domino, se extendet. *debetur domino.*

§. 8. *Iusticiationem* habet dominus super omnia *feoda*, que tenentur de *dominis*; ut ea, que *homo* tenet de domino suo, nulla alia persona interueniente, inter dominum & tenentes. Et hoc modo tenentur omnes *postnati*, mediante *antenato* & omnes *tenentes*, sub homine constituti, qui per homagium domino coniunctus est. *Eiusque* IVRISDICTIO.

§. 9. Nullus autem potest iusticiam facere super *feodum* aliquod, nisi teneatur de eodem. Feudi *possessor.*

§. 10. Notandum eciam est, quod nullus *terram*, quam tenet de domino per *homagium*, potest uendere uel *inuadiare* sine assensu domini speciali. De parte tamen *tercia* uel infra hoc plurimi uoluntate facere consueuerunt. Dum; eis remaneat de *feodo*, quod omnia iura & *faisancie*, *iurisdictiones* & dignitates feodi perfici dominis plenarie ualeant & persolui. *In* alienatione CONSENSV *opus domini.* *Vltra* terciam.

§. 11. Per PARAGIVM autem fit *teneura* eo, quod tenens & ille, de quo tenetur, PARES esse debent ratione *parentagii* (38) in porcionibus hereditatis, ab antecessoribus *descendentis* & hoc modo tenentur *postnati* de *antenatis* suis, quousque ad PARAGIATVS *nexu tenetur primogenito.*

(37) *Pfand*, pignoribus, ut saepe expositum.

(38) *Parentagium* idem, quam bonum, a parente relictum. Sed *parentagium* alibi quoque habere dicitur, qui apud nos audit *caput familiae*, parentis instar habendus ideo, *der chef vom hauß*. Est hoc in; familiis plurimis hodieque receptum: ut constituatur unus, qui praesit uniuersis. Idque uel *pacto* maiorum uel electione & arbitratu, ut aliquis in gente uniuersa emineat *dignitate*, *aetate*, *opibus*, *doctrina*, *auctoritate*. Atque is habere dicitur: *parentagium*.

Vsque ad VI. gradum.

sextum gradum peruenerint in consanguineitatis linea constituti (39). In illo tamen gradu tenentur *fidelitatem* facere *ante nato*. In *septimo* autem gradu *homagium* & exinde, quod per paragium prius tenebatur, per homagium ulterius non tenebitur.

Eius quique IVRISDICTIO.

§. 12. Potest autem *antenatos* in *postnatus* iusticiam (40) exercere pro redditibus & *faisanciis* ad dominos feodi pertinentibus. Pro *aliis* autem *actionibus* nequaquam. Nisi solummodo in *tribus* casibus: uidelicet pro *iniuria* persone ipsius irrogata uel primogenito uel uxori.

Borgagia *feuda alienabilia.*

§. 13. In *teneuris* autem per *borgagium* sciendum est, quod possint uendi uel emi, ut *mobile*, sine consensu dominorum suorum & *coustume* (41) de eisdem debent reddi, secundum consuetudinem *burgorum*.

Ius RETRACTVS *gentilitii.*

§. 14. Notandum eciam est, quod uendiciones eorum per heredes uel consanguineos non possunt reuocari, nisi *clamor* fiat infra *diem naturalem* per illum, qui ius *reuocandi* habet.

Iura uxoris

§. 15. Notandum eciam est, quod relicte huiusmodi emptionibus, tempore suo factis, per *maritos* habent medietatem uersus heredes uirorum suorum, post eorum decessum.

Sororum.

§. 16. Nota iterum, quod *sororores* in huiusmodi *tenementis equalem* cum fratribus percipient porcionem.

(39) Vti nati ꝫ hominis auersatur infinitudinem; ita agnationis, duraturae in succedendo & colendo, gradus non nisi sex. Idem quondam apud *Romanos*, imo hodieque apud *Polonos*; ne ultra graduum definitos numeros ulla successio.

(40) Erant enim *gentilitia tribunalia*, quibus prae erat caput *gentis*. Quo casu pro uno omnes, eiusdem nominis, armorum, clypei socii, agnati. Praesertim in causis iniuriarum, ac contumeliae.

(41) Consuetus census ita dicitur, *das gewoehnliche*. Vti dictum supra.

§. 17.

§ 17. Nota iterum, quod huiusmodi *tenementa* nec *releuia* nec *auxilia* (42) faciunt in normannia usitata. *Immunia a seruitus.*

§. 18. De *burgagio* autem multa tenentur per *homagium* (43); sed hoc non est de *institutione burgorum*; sed ex pacto inter possessores eorum interueniente & hoc pactum inter eos factum debeant obseruare. *A iureiurando.*

§. 19. Nichilominus tamen propter hoc quantum ad ceteros debet pro *burgagio* reputari & omnes condiciones burgagii retinebit: nisi expressa condicio in contractu facta, quando burgagium receptum fuit in feodum, se opposuerit euidenter. *Ceteris saluis.*

CAP XXXI.

De TENEVRA per ELEMOSINAM.

§. 1.

PEr ELEMOSINAM autem tenere dicuntur illi, qui *terras* tenent, in *elemosinam* puram *deo* & seruientibus sibi collatas. In quibus collatores nichil penitus sibi retinent aut reseruant, nisi solummodo *dominium patronale* & tenent de illis per ecclesiaam tanquam de *patronis* TENEVRA *per* ELEEMOSYNAM. *Vbi* ius patronatus *eclecsiae.*

§. 2. Nullus enim *elemosinare* potest ex aliqua terra, nisi hoc solum, quod suum est in eadem: quod nec DVX nec *barones* nec eciam aliquis eorum, si homines sui aliquid de *terris*, quas de eis tenent, *eleemosinauerint*, propter hoc sustinere debent aliquod detrimentum & domini eorum in *Saluis* PRINCIPI *ac domino iuribus.*

(42) Loco enim *feudalium seruitiorum* soluunr, quod debent. Inde in uernacula dicuntur, *bentellehen.*

(43) *Iuramentum clientelare* intelligit siue fidelitatis, *den lehenseyd.*

terris illis *elemosinatis* iusticias suas exercebunt uel iura sua ex eis leuabunt.

Immunitas ECCLESIASTICA *debetur principi soli.*

§. 3. Et ex hoc notandum eciam est, quod tantum *dux iusticiam* & *iura principatus* sui in omnium terris habebat subditorum: ipse solus *ecclesias potest liberas facere* & bene puras.

Ecclesiae rusticæ *non immunes.*

§. 4. Plures si quidem sunt terre, que elemosinate sunt; *agricolis* autem eas possidentibus, tanquam *laicale* feodum possidentur & non per modum elemosine. Id enim quando *laici* habent, in eis tanquam suam condicionem feodi retinent *laicalis*.

Non possessa ab ipsa ecclesia.

§. 5. Illud uero, quod in hiis, illi, quibus facta fuit *elemosina*, habere disnoscuntur, ecclesie est & per modum *elemosine* possidendum. Quod autem per modum *elemosine* pacifice possessum fuerit, non interrupta uidelicet possessione, per spatium *XXX. annorum* ad ecclesiasticam curiam pertinet euidenter. Et si super hoc exorta fuerit contencio; in *ducis* curia per *inquisicionem* debet terminari. Cum enim *feodorum iurisdictio* ad *ducem normannie* dignoscitur pertinere; exorte contenciones de illis, super modo tenendi, in *ducis* curia habent terminari: dum tamen *praescriptio iis* non obsistat.

praescriptio XXX. annor.

CAP. XXXII.

De TVTELLA siue custodia PVPILLORVM.

§. I.

Normanniae. *D.* TVTOR

TVTELAM seu custodiam autem habere debet *princeps normannie* (44) omnium eorum in

(44) *Tutela* principi incumbit & in *subditos* & in *uasallos*. Nam eius uniuersim est, cauere in principatu, ne homulli, ob aetatis imbecillitatem, pereant & defraudentur. In *feudis* uero interest illius,

etate

etate MINORI constitutorum, qui de eo tenent per homagium *feodum* uel membrum *feodi lorice.* Membrum autem *lorice* dicitur *ottaua* (45) pars *lorice* & omnes alie partes sub minori membro constitute, ut *septima* pars & *sexta* & *cetera.* *Membrum lorice quid.*

§. 2. MINOREM autem etatem habere dicuntur, qui nundum spacium XX. *annorum* compleuerunt. (46) Qui in tutela (47) usque ad *vicesimum* annum completum tenendi sunt. MINORES *infra an. XX.*

§. 3. *Vnus enim ultra annus* (48) *eis conceditur, ex usu normannie, quo clamorem de reuocatione SAISINE antecessorum per inquisicionem debent in curia preponere.* *Causa additi anni unius XXI.*

§. 4. Ei enim qui *vingitimum* annum compleuit, inquisitio de *saisina* antecessorum non conceditur, nisi infra annum & diem *clamoris* (49) facti mortuus fuerit. *Ob spatium restitutionis.*

---

ne quis seruitia praestet pro pupillo cliente, qui minus est idoneus. Quapropter etiam litterae sacrae pupillos admodum commendant principis curae. Est ergo illius omnino, dare *leges tutelares.*

(45) Vti nos feuda aestimamus *equo* feudali eiusque vel *parte* dimidia uel *unguleis* aut pede, *einen halben fuss vom ritterpferd.* Quae est octaua pars.

(46) Est is terminus aetatis MAIORIS, cum ueteri Germaniae solennis; tum nostro etiam aeuo. Plura scripsimus in opusculo de *pubertate finiendaque tutela cap. III.*

(47) Nam discrimina Latii solius sunt *tutela* & *cura.* Quae improbata omni aeuo ac genti.

(48) Discant ergo ex his *Saxonici* iureconsulti, quae causa uera sit limitis eorundem in aetate MAIORI anno XXI. Subolui haec olim; igitur meae doctrinae illa omnino ad palatum.

(49) Clamor hic idem, quam *actio* instituta in iudicio, quod dictum. Fuerat igitur breuius finitum restitutionis tempus, quam in Latio. Vbi est quadriennium. Hoc cum ita sit, minus recte agitur Saxonico iure; quod post XXI. annum *restitutioni quadriennali* sit locus nihilominus. Imo tantopere insipidi sunt Saxonici interpretes! qui eius spatii limites protulerunt ideo in annos octo; quod maior aetas Saxonum spatia habe-

Singularis PRINCIPVM TVTELA *in pupillis* ILLVSTRIBVS *& clientibus.*

§. 5. Habere debet eciam omnium eorum custodias qui *baronias*, *comitatus* uel *mercatum* uel *serianteriam* liberam *feodatam*, que nullam inter fratres diuisionem debent sustinere uel domum uel *turrem batailliatam* (50) de duce tenent per homagium.

eorumque heredibus.

§ 6. Habere eciam debet custodias omnium heredum in *minore etate* constitutorum, quorum custodie ad *dominos feodorum* pertinent, racionibus prenotatis: dum tamen ipsi heredes aliquantulum *feodi ducatus* per *homagium* teneant de eodem *ducatus dominis*, qui *feodos* eorum, in quibus pendet custodia, habent, homagia custodia remanebit.

Tutela ducis indiuidua.

§. 7. Notandum eciam est, quod, cum *dux normannie* racione *ducatus* alicuius FEODI habuerit TVTELAM, cedent tamen cum eo omnia alia *feoda* siue *partibilia* siue *impartibilia* fuerint (51) eciam *escaete* (52) quecunque ad possesionem MINORIS cum custodia hereditatis deuenient.

Quid de subdominis?

§. 8 Alii uero domini custodiam non habebunt, nisi solummodo de *feodis impartibilibus*. In quibus debet esse custodia nisi eciam *dux normannie*, cum alicuius *tutela* non racione *ducatus*; sed alia racione ad ipsum deuenerit. Sed *pupilli*, qui in *tutela* sunt, non *ducatus* racione *escaetas* & alia *feoda* sua, que non pertinent ad *tutelam*, habebunt

---

at breuiora. Ita caecutiunt homines, patrii iuris ignari.

(50) *Monumenta* & *propagnacula* olim adpellata hoc nomine, haud dubie a militari uerbo: *batailler*. Nostris *feuda castri*, *vvardiae*, cetera.

(51) Sunt ergo *subdomini* tutores suorum *subuasallorum*. Verum si *dux Normanniae* intuitu unius est tutor, cedent eius tutelae etiam alia quaeque. Ne quis ueniat in *tutelarem* cum eo *societatem* aut tutela sit *diuidua*.

(52) Summatim: *lehen und erbe.*

& per-

& percipient per *procuratores & ductores suos*, quos ad sua negocia elegerint procuranda.

§. 9. Sciendum est eciam, quod, si *pupilli feoda* sua, ad *tutelam* non pertinencia, ponere uoluerint in *custodia dominorum*, nullum eis *uictum* donum facere tenebuntur nec aliquid eis necessarium inuenire. Si uero ea cum *feodo* custodie in *dominorum tutela* posuerint domini; eis tenentur *competentem victum* facere uel *necessaria* inuenire prout *etas* & *feodum* postulabunt. *Tutela* FRVCTVARIA, *inde alendus pupillus.*

§. 10. Sciendum eciam est, quod *dux normannie*, racione *ducatus*, habet custodiam MINORVM, quousque *XXI annos habuerint completos*. Ea uidelicet racione, quod cum a custodia sua exierint, *desaisinas* ad eas eis pertinentes potest inquirere & eas eis tenentur restituere, si male fuerint alienate. SVPREMA *tutela D. Normannia infidis tutoribus.*

§. 11. In *custodia* autem debent heredes esse, quousque *XX. annos* integros compleuerint & tunc debent illi, qui eos habebant, eis *omnia feoda* reddere, que *occasione custodie* ad manus eorum deuenerunt. nisi interim ea, per *inquisicionem* inductam, mediante iudicio, perdiderint. FINIS TVTELAE *annus XX.*

§. 12. In *primo* autem *anno* post *vicesimum* heredes *saisinas* antecessorum suorum & eorum, quorum *escaete* ad ipsos, tanquam ad *propinquiores* heredes, debent venire, possunt per *inquisicionem* reuocare. Si autem tacuerint, quousque *uicessimus unus sue etatis* annus penitus fuerit adimpletus, ad dictas *saisinas* reuocandas per recognicionem *audiri non poterunt* nec debebunt: nisi *querelam* eorum *infra tempus* mouerint pretaxatum & eam ordinarie fuerint consequuti. *Addito* uno *restitutioni pupillari.* *Sub lege* praescriptionis.

§. 13. Omnium *escaetarum saisinas* possunt etatem habentes reuocare, si eam querelam mouerint *infra annum*, quo ille obierit, cuius *saisina* per re- *Si tutor obierit?*

 cogni-

cognitionem dicitur *inquirenda.* Cum autem egressi fuerint de custodia dominorum, nullum habebunt de eis *releuium.* Loco enim *releuii* debent prouentus custodie reputari.

Quid de releuiis? §.14. Ipsi tamen de hominibus suis *releuium* recipient. Non enim occasione, qua in *custodia* cum terris suis fuerint constituti, releuia hominum suorum, cum eis fecerint *homagium*, amittere tenentur.

Tutela foeminae. §. 15. Si autem *femina* in custodia fuerit, cum ad *annos nubiles* uenerit (53), per *consilium & licenciam* domini sui (54) cum ad consilium & consensum *amicorum* suorum & *consanguineorum* propinquorum (55), prout generis *nobilitas* & *feodorum* ualor requisierint, debet *maritari* & in contractu matrimonii debet ei *feodum* custodie liberari.

FOEMINA *sub* PERPETVA *tutela.* §. 16. Femina tamen, nisi per matrimonium custodiam non egreditur (56) nec eciam etatem habere dicitur, quousque *XX. annos compleuerit.*

Nisi VXOR. §. 17. Si autem maritata fuerit tempore & *etate nupciis* deputato & etatem ei prestat tempus *nuptiarum* & ei debet feodum custodii liberari.

Tum iura mariti. §. 18. Si quis uero in *non etate* constitutus, licet feodum non habeat, quo custodiam debeat submittere, aliquam duxerit in *uxorem*, habentem *feodum custodie*; *feodum* illud tamdiu in custodia

(53) Quocunque id anno eueniat. Nam praematuram uenerem Latii, XII. anno aetatis, ignorant populi moderatiores.

(54) Erat enim, si *femina cliens* nupsit, *domini* consensu opus; quod mariti tum esset, praestare seruitia clientelaria. Scripsi plura *de consensu connubiali* in opusculo singulari.

(55) Hos elocasse uirgines, diximus supra & in modo laudato opusculo: *de consensu connubiali.*

(56) Ergo mulieres *sub perpetua tutela* instar ueteris Latii & Saxoniae hodiernae. Qua de re in opusculo: *ad SCtum Velleianum* & de *pubertate* finiendaque tutela.

erit,

erit, quamdiu *adolescens* etatem non habebit. *Mulier enim uiri sui condicionem sequitur & legem.*

§. 19. FEODA autem, alicuius custodie supposita, in integritate sua a dominis debent conseruari, qui *fructus* eorum percipiunt (57) & *prouentus.*

Tutela FRVCTVARIA.

§. 20. Ex quo notandum est, quod *edificia, maneria, boscos prata, gardina, stanna, molendina, piscarias* & huiusmodi, quorum fructus debent percipere, in statu suo debito & antehabito debent tenere nec possunt *boscos, domos, arbores, uendere* uel *euellere* seu transmouere.

Tutelares fructus, *salua rei* substantia.

§. 21. *Vittum* autem sufficientem debent domini *pueris* inuenire, qui eorum custodie supponuntur: prout *etatis* & *feodorum* requisierint facultates. Si quis autem dominorum *domos* uel *boscos*, sue suppositos custodie, uendiderit uel euelli fecerit uel alio aliquo modo malicioso extra feodum custodie fecerit *transmoueri*; grauiter debet *emendare* & plene *restituere* uel ipsa custodia *penitus* spoliari, eo, quod fidem debitam *custodie* corrumpebat.

Saluo pupillis uictu.

CAP. XXXIII.

De RELEVIIS terrarum.

§. 1.

POst predicta notandum est, quod habere debent domini FEODORVM RELEVIA (58) terra-

RELEVIA *soluenda uasallo mutato.*

(57) Omnis quondam tutela *fructuaria*; nulla autem *gratuita* instar Latii. Accepit autem *tutor feudalis* prouentus bonorum pupilli ideo: quoniam fuerat illius loco, praestare domino seruitia clientelaria. Iureconsultis nostris omnia haec peregrina & ignota: quibus reuocauimus ex patrio iure omnia in memoriam in opusculo de *tutela fructuaria*, edito sigillatim.

(58) *Releuare* est Romanis, rursus *leuare, tollere sursum.* Quod

rum, que tenentur per homagium de eisdem. Excessu uidelicet uel decessu eorum, de quibus habebant homagium.

Fit hoc 1) *religione*. §. 2. Cedere autem possunt dupliciter homines in normannia aut *religionem* subeundo & omni terrene possessioni renunciando & sic descendit hereditas ad eorum heredes, ex quo tantum sequitur *releuium*.

2) *alienatione*. §. 3. Et nouum homagium de hereditate aut feodo aliis *tradendo*, nichil retinendo in iisdem: ut per *uendicionem* (59) uel huiusmodi, ex quo sequitur *releuium* & *homagium nouum* Patet, quod *releuium* inheret *homagio*, ubicunque fit *releuium*, neccesse est homagium concurrere; sed non econtrario.

Feuda immunia a releuiis. §. 4. Multa enim sunt feoda, que non tenentur releuare, in diuersis partibus *normannie*. Vt *quitancie*, *franchisie* (60) & plures alie *dignitates*, que, licet homagium debeant, tamen *releuia* non persoluunt.

Releuii QVANTITAS §. 6. Et sciendum est, quod, in quibusdam locis, per *totam normanniam* RELEVIVM est generaliter

igitur haec inter *feuda* atque *allodia* discrimina sint: ut heres *ultima* habeat suo iure, instar Latinae *suitatis*; contra se res habet in *primis*. Quae, mortuo uasallo, domino iterum cedunt: qui nonnisi ex gratia, ut olim fuerat, eius heredi indulget. Haec *gratia* cum *hereditaria* sit, opus est tamen, ut redimatur *honorario* certo. Quod dici solet *releuium*, quasi solutum ideo, ut mortui heredi liceat *tollere*, *leuare* ac sibi uindicare *feudum*. Idem in hominibus propriis. Nam filii demortuorum praedia iterum a dominis solent redimere aere & numis.

(59) Nam est *consensus* in feudo alienando pariter a domino redimendus aere. Quoniam non debetur iure, sed indulgentia singulari.

(60) Nam illa feuda dicuntur *quietantiae*, apochae uel *Franchisiae*, immunitates, quae nullo onere tenentur clientelari. In qua classe etiam releuium.

termi-

terminandum (61) ut in feodis LORICE per *quindecim libras* & in BARONIIS per *quinquaginta* & in areis *terrarum* uiuentium & culture subiacentium fit *releuium per XII. denarios* de area.

§. 7. Sciendum tamen est, quod *masnagium* per III solidos *releuatur* & per hoc primam acram *acquitauit* uel totum *tenementum*, si area non fuerit in eodem. *Exceptio inde.*

§. 8. Et sciendum est, quod in diuersis partibus *normannie*, secundum diuersas consuetudines *releuandi* in eisdem de terris, que *publice* non subiacent *culture* & diuersitas sequitur releuiorum, que sunt *releuanda* secundum diuersas ab antiquitate consuetudines obseruatas: ut in *molendinis* & *firmis*, que per se tenentur sine alio tenemento. *Vbi* releuia DIVERSA.

§. 9. *Molendina* tamen, *bannum* & *moutas* (62) habencia, si per se teneantur sine aliis feodis per *LXta solidos* solent releuari. Si autem *molendina* teneantur cum feodo *lorice*, ad quod pertineat[1] *serjanteria uauassoria* (63) uel alia *franca* feoda; in *releuatione* feodi *quittatur releuatio* molendini. *Releuia singularium* 1) molendini. 2) banni. 3) moutae.

§. 10. Cetera autem conseruant *consuetudinem*, de eis obseruatam, ut *bosci* & *lande* (64) sal- *Releuia rerum* incultarum.

(61) Vti *feudum* est maius; sic *maior* etiam *gratia* redimenda aere maiori. In aliquibus Germaniae prouinciis est *duplex census equestris*, *ein doppeltes ritterpferd*; aut redituum quinta uel *decima* pars.

(62) *Mauta*, *muta*, idem, quam uectigal forte conductum. De quo plura in *differentiis iuris de mutuo*.

(63) De utriusque uerbi *uauassoriae* & *serjanteriae* significatu diximus supra. Sunt certe *uauassores*, quasi *uassorum uassores*, id est, subuasalli. Inde etiam *uasallorum uasalli* dicuntur *ualuassores*. Omnia plana, ignorata iureconsultis adhuc

(64) *Landa* idem quam *planities*. Quoniam, Germanico iure *landmannus* siue dominus regionis

tuo-

ſaltuoſe, que nullo tempore fuerint cultui ſubiugate. Conſueuerunt plurimi, per aliorum *tenementorum* (65) releuium in diuerſis partibus *normannie releuari.* De terris autem *ſilueſtribus*, que in normannia *mortue terre* dicuntur, ſolet, per *ſex denarios*, area in pluribus locis normannie releuari.

mortuarum terrarum.

Releuium debetur a) mutato uaſallo.

§. 11. Et notandum eſt, quod de *morte illius*, qui domino tenebitur per *homagium*, debetur releuium ab herede, qui ei ſuccedit & caſu eius feodum domino *releuat*, nouum faciens homagium de eodem.

b) Domino mutato.

§. 12. Auxilium autem *releuii* debetur, quando *dominus moritur* (65) & domino releuat *capitali* heres eius feodum, quod tenebat de eodem & tale auxilium debet fieri per *dimidium releuium* feodi.

Releuium auxilium.

§. 13. Vnde generaliter ſciendum eſt, quod omnia feoda, que *releuium* debent, releuii debent auxilium, ex deceſſu dominorum tenentium & illud debetur heredibus dominorum & ſic eos *auxiliantur* & *auxiliari* tenentur ad releuandum feodum ſuum uerſus domini ſuperiorem.

FEODA *a) capitalia.*

§. 14. Vnde notandum eſt, quod quedam ſunt feoda CAPITALIA; quedam SVPPOSITA. CAPITALIA (66) feoda dicuntur, que in *capite* tenentur: ut

nihil fere habet, quam iura *ſuperficiei*. Sunt enim *ſubterranea* quaeque principis, aratro inferiora, *die tieffer, als die pflugſchar gehet, liegen.*

(65) *Tenementa, tenurae* eſt regio, quae tenetur uel poſſidetur.

(65) Cauſa eſt haec: Quoniam *ſucceſſor* non tenetur factis ſui *deceſſoris*. Vt adeo noua huius opus ſit indulgentia feudi poſſeſſori. Quoniam, principe mortuo, expirant omnia munera in iisque etiam clientelaria feudorum.

(66) *Capitalia* feuda dicuntur *principalia*, die *vornehmſte* oder *hauptlehen*. Nam ſunt haec in S. R. I. immediata, imperatori imperioque ſubiecta absque interme-

comi-

comitatus & *baronie* & feoda *lorice* & *serianterie*, *france* & alia feoda, que in *capite* tenentur nec alicui feodo *lorice* sunt supposita & dominis huiusmodi feodorum debent auxilia terre normannie capitalia.

§. 15. Feoda autem SVPPOSITA (67) illa dicuntur feoda, que, a *capitalibus* descendencia, eisdem supponuntur, ut *uauassorie* (68) *seruiles* per *summagium*, per *equum* masculum & alia feoda, que per areas tenentur de domino capitali. *b) Supposita.*

§. 16. Notandum siquidem est, quod *excessu* uoluntario dominorum, nisi factus fuerit per *professionem* religionis, per quam ad nullam *terrenam* de cetero possessionem ualeat recurrere, non debetur *auxilium* relevii. Vt si quis *uendat* terram suam uel tradat *filio suo* uel heredi (69) qui exinde *homagium* faciat *domino capitali* & persoluat *releuium*. Non tamen propter hoc homines feodi *auxilium releuii* persoluere tenebuntur: cum dominus eorum non cesserit perpetue ita, quod *mondo* mortuus penitus reputetur. *Quibus casibus* RELEVIVM *non debeatur?*

CAP. XXXIV.

De tribus AVXILIIS CAPITALIBVS normannie.

§. I.

POst predicta de *capitalibus* auxiliis *normannie* uidendum est; que ideo CAPITALIA dicuntur, quod dominis *capitalibus* sunt reddenda. *Praestationes uasallis, si*

dio duce aut domino eaque siue *maiora* sint siue *minora*. Quoniam habemus etiam *rusticos* in Franconia immediatos.

(67) Supposita eadem, quae mediata.

(68) Nam *uauassoria* est *subfeudum*, quasi *uassoriae uassoria*. Inde *uassi uassus* dicitur *uauassus* & uasalli uasallus *ualuassor*.

(69) Est hoc alicubi instituti singularis: quod in alienatione feu-

§. 2.

a) *primogenitus factus eques.* b) *filia elocata.* c) *soluendum lytrum.*

§. 2. *Tria* enim sunt capitalia auxilia in normannia. Vnde uidelicet ad *primogenitum* filium domini in ordine *milicie* (70) proponendum; secundum uidelicet ad primogenitam *filiam* domini maritandam (71). Tercium uidelicet ad *corpus* proprium domini sui de prisonia *redimendum*: cum captus fuerit, per guerram *ducis normannie* (72). Ex hiis patet, quod auxilium milicie debetur, cum primogenitus in *militem* proponetur.

CAP. XXXV.

De dignitate PRIMOGENITI.

§. 1.

Primogeniti iura in a) elocando. b) lytro,

PRimogenitus autem est, qui *primogeniture* obtinet *dignitatem*. Et hoc idem est de *auxilio maritali*.

§. 2. *Redemtionis* autem auxilium tunc debetur, cum domini corpus ab hostium ducis normannie *prisonia* liberatur. Huiusmodi *releuia*, in quibusdam feodis, *dimidio* releuio sunt *equalia* & in quibusdam feodis *tercie* partis *releuii*.

Quae sub-uasallis

§. 3. *Vauassorie* autem in quibusdam feodis *X solidos* persoluere pro auxilio consueuerunt.

di facta, illi, qui alias est successurus, non debeatur releuium. Quia talis succedit ex lege neque opus habet gratia indulgentiaque domini.

(70) Est hic ritus *maiorennitatis*, ueteri Germaniae usitatus, in symbolo *gladii accincti*. Sed post hoc ritu collata *equestris dignitas*, qua licuit in militia agere *ducem*, *officialem*. Quae solennia cum impensas uellent: conferre omnino aliquid tenebantur uasalli.

(71) Germanico iure dicimus: *fraeuleinsteuer*. Licet enim olim in uxoribus futuris *dotem* non curarent principes, contenti digno habitu, familia illustri, foecundi uteri spe: post tamen etiam hanc in oculis habuerunt, praestandam ideo a parentibus auxilio & contributione ordinum.

(72) Igitur causa *captiuitatis* esse debuerat publica; non priuata.

§. 4.

§. 4. Vnde, quam diuersitatem dominorum solet sequi, diuersitas *auxiliorum*, consuetudines ab antiquitate obseruate, in auxiliis persoluendis, maxime sunt attendende. *praestanda*

§. 5. Sciendum eciam est, quod si *feodum* aliquod *capitale diuisum* fuerit per consanguineorum porciones, quibus participum; in porcione sua debet reputari pro domino *capitali* & auxilii prouentus percipere capitalis. *in feudo diuiso.*

§. 6. Notandum iterum est, quod *subtenentes* non tenentur auxilium persoluere domino *capitali*: sed *domino intermedio* tenentur auxiliari ad auxilium suum *domino, capitali* persoluendum. Et tale auxilium *subauxilium* nuncupatur & debet fieri per dimidium auxilium *capitale*. *Ius subcollectandi ad* SVBAVXILIVM.

§. 7. *Primogenitus* siquidem in se reportat plurimam *dignitatem*. Ad primogenitum autem antecessoris debet *saisina* descendere. Qui percepta *postnatis* suis de ea tenetur debitas facere porciones. *Primogeniti iura in postnatos in*

§. 8. Et debet feodum mitti in manibus *postnatorum* ad porciones faciendas & *primogenitus* eligendi (73) habebit dignitatem. Porciones autem postnatorum *absentium* in sua *custodia* (74) remanebunt, quousque ad eis accesserint requirendas uel quousque ipsos decessisse certum uel probatum fuerit uel cessisse. *a) portione sibi* eligenda. *b) absentium fratrum portionibus* custodiendis.

§. 9. Primogenitus super *postnatos* suos talem obtinet *dignitatem*, quod ei debent deferre *reuerenciam* cum honore (75). Nec conuicium seu *c)* reuerentia *a fratribus sibi exhibenda.*

(73) Contra, quam alibi in Saxoniaque dici solet: *maior diuidit, minor eligit*. Quia praecipui iura primogeniti hic sunt ualde singularia.

(74) Est enim, ut caput familiae, absentium curator.

(75) Quia audit *caput* familiae; *chef vom hauß*. Iure inaudito Romanis.

iniu-

iniuriam corporalem primogenito uel *uxori sue* uel *primogenito* filio suo debent aliquantenus irrogare.

δ) *iurisdictione* § 10. Et si super hoc eos accusauerit, tenebuntur in *sua curia* respondere (76). *Homagia* autem facient *primogeniti domino capitali* & postnati sine homagio per *paragium* de eis tenebuntur.

ε) tributis *soluendis.* §. 11. Per *manum* autem primogenitorum *releuia* & *auxilia* & omnes alie *faisancie* (77) dominis capitalibus persoluentur.

ζ) submonitionibus *exercendis.* §. 12. Et per ipsos tamen omnes *submoniciones* (78) in postnatos debent exerceri.

η) fidelitate *ei praestanda* θ) homagio §. 13. Postnati eciam ipsis uel eorum successoribus, cum ad *sextum* (79) consanguineitatis gradum peruentum fuerit, fidelitatem facere tenebuntur. In *septimo* gradu homagium facere tenebuntur eo, quod *extra consanguineitatis* lineam gradus septimus constitutus est.

CAP. XXXVI.

Quod PATER potest *uni* filiorum de hereditate sua dare plus, quam alii.

§. I.

Auita instar Post predicta sciendum est; quod si *pater plures habeat filios*, unum altero de hereditate

(76) Hoc est admodum singulare. Nam putant alias: *gentiles eodem uti fori priuilegio.* Vnde illud etiam est certum: quod primogenito sit etiam iurisdictio in postnatorum administros, famulos, seruos.

(77) *Faissantia* hic idem est, quam *seruitii* praestatio. Quod scilicet *fieri* & expediri debet a uasallo. Muti glossatores hic.

(78) *Submonitio* idem, quam *citatio* facta non immediate; sed per *requisitionem* superioris domini, iudicis, capitis familiae.

(79) Causa duobus iam locis indicata. Ne *gentes* in infinitum colligatae esse uiderentur.

sue

ſue non poteſt facere *meliorem*: ſed, poſt eius deceſſum, omnia *dona hereditatis*, que eorum alicui fecerit, ad porciones faciendas inter ipſos, debent reuocari (80).

FIDEICOMMISSORVM *familiae.* *Inde bonorum collatio.*

§. 2. Nullus enim aliquem eorum, qui *equales* hereditatis ſue, poſt ipſius deceſſum, expectant porciones, dando, tradendo uel alio aliquo modo poteſt de *hereditate* ſua facere aliis *meliorem* nec eciam aliquem ex ipſo *procreatum*.

Et fruſtra DONATIONES *parentum.*

§. 3. Et, quod dictum eſt de *maſculis*, ſimiliter intelligendum eſt de *feminis*.

In ſexu *utroque.*

§. 4. Sciendum eſt eciam quod nullus filio ſuo *baſtardo* poteſt aliquid de *feodo*, quod *hereditarie* poſſidet, conferre, uendere, tradere, *inuadiare* uel aliquo alio modo in *manum ſuam* ponere, quod ab heredibus ſuis, infra *annum & diem*, poſt deceſſum ipſius, non ualeat reuocari.

Et baſtardis ſeu naturalibus liberis.

§. 5 Quod ſi forſan negatum fuerit; infra *diem* & *annum* mota ſuper hac queſtione, per *inquiſitionem* patrie declaretur.

Inde inquiſitio acceptorum.

§. 6. Notandum tamen eſt, quod uel *pater* uel alius *anteceſſor* alicui *expectantium* ex *aeſcaeta* ipſius porcionem non de aliquo feodi ſui donum facere poſſit; tamen aliis tam extraneis, quam conſanguineis. De quibus nulla eminet *porcio* de ipſius *aeſcaeta* de feodo ſuo poteſt usque ad *terciam partem*: dum tamen *due* partes reſidue plene

Tertia *parte manus* liberae *in donando.*

(80) Nam de *auitis bonis* nihil potuit liberis ſubtrahi. Quoniam fuerunt illa in *nexu fideicommiſſi* perpetuo, vt nefas eſſet, extra familiam quidquam uenire uel uni aliquid ſubtrahi per alium. Hinc ſtultiſſimum eſt in Germaniae oris decretum 2. F. 45. 51. quaſi filii ſtare teneantur, patris uoluntate. Quod in opuſculo docui primus in Germania: de *obligatione ſucceſſoris in principatum*. Inde etiam eſt certiſſimi iuris, quod liberis ius retractus competat; *patre licet alienante*.

sufficiant ad *iura feodi* omnia persoluenda, non obstante suorum *reclamatione* coheredum.

Bastardis exclusis. §. 7. Sciendum insuper est, quod *bastardus* nullum potest heredem habere, nisi ipsum de *uxore* sua *propria* procreauerit uel nisi processerit ex *procreato* uel *procreatis* ex *utroque*.

Feudum domino tum aperiendum. §. 8. Sed *saisina* feodalis, quam tempore *decessionis sue* possidebat, ad dominum reuertetur, de quo *feodum* immediate tenebat.

Exceptio in nouiter acquisitis. §. 9. Ea autem, que *acquisiuit* in feodo, potest dare, sicut *legitimi* prout ei uidebitur expedire.

CAP. XXXVII.

De DILATIONIBVS.

§. I.

DILATIONES. Post hec autem de DILATIONIBVS agendum est. *Dilationes* vero sunt prorogationes *querelarum* iudicium recordantes. Harum siquidem quedam sunt concesse, quedam prohibite.

a) Prohibitae. *b) Concessae.* § 2. PROHIBITE autem sunt, que nullam sue excusationis causam pretendunt, ut defectus & *exonie* (81) *false*. CONCESSE sunt autem dilationes, que manifeste necessitatis excusationem pretendunt, ut *viduitates*, *exercitus*, *gesme* (82) & huiusmodi: in quibus uera & clara est excusationis necessitas.

(81) *Exonia* idem, quam mora, *verjaumnuß*. Inde *sunnis*; *sumnis*; *sunna*; *exunna*. Si quis citatus non comparet: sed negligit *terminum*, iudicio fori definitum. Delirant in horum uerborum etymo glossatores nimium quantum: sed puto, omnia clara esse.

(82) Inferius de hac uoce c. XLIII.

CAP.

CAP. XXXIIX.

De DEFFECTIBVS querelarum.

§. I.

DEfectus autem est *dilatio* querelarum alicuius, ex *absencia* partis contenciose, ad prefixos loci uel temporis terminos, *submonicione* debita precurrente. DEFECTVS *siue* contumacia *in foro.*

§. 2. Vnde notandum est, quod ad hoc, quod defectus fiat, duo exiguntur. Videlicet *submonicio* ad terminum comparendi & absencia ad eumdem. Vnde ad defectus *calumpniam* duplex potest fieri responsio. *Eius requisita.*

§. 3. Potest enim *submonicio* negari & *lex* contra *submonitorem uadiari*, quam nisi debite explevierit accusatus, *pene duplicis* percipiet incommodum. *Si falso obiecta.*

§. 4. Nam & pro lege *cassa* uersus *submonitorem* & pro defectu, qui tunc patet, *emendabit.* *Poena.*

§. 5. Omnis enim defectus in curia debet *emendari.* Cum ex hoc *irritetur curia* (83) & *spernatur* & *iusticiationis pena* sit semper comprimendus, quousque in curia fuerit emendatus. Contumaciae *delictum.*

CAP. XXXIX

De EXONIIS dilationibus.

§. I.

EXonium est dilatio, siue pretendens excusationem absencie, ex *infirmitatis* infortunio procreata. *Exonii definitio.*

(83) Non satis est, patrio iure, contumacem restituere alteri *impensas* & reddere indemnem. Nam fit citatio, patrio iure, non a parte; sed a iudice. Cuius ideo auctoritas non est eludenda, emanendo temere. Inde puniri debet contumax & praeterea parti satisfieri. Aliter in Latio, ubi citationes fuerant priuatae. Quicquid sit, contumacia impunis in Germania est nihilominus: haud dubie ob non intellecta utriusque iuris discrimina.

Diuisio. §. 2. Quarum una est de via *curie*: alia autem de *morbo* residenti.

CAP. XL.

De EXONIO de via curie.

§. 1.

Definitio. EXonium de uia curie sic uocatur eo, quod placitator, *morbo* inopinato in uia curie impeditus, non potest ad curiam comparere.

Formula exoniae. §. 2. Huiusmodi autem exonium fit in hac forma: *A. ueniebat ad hanc curiam contra B. placitaturus: morbus eum capit in via curie in tantum, quod nec ad hanc nec ad aliam curiam potest venire cum sui corporis sanitate, super quo esgardium curie facere sum paratus.*

Probandum impedimentum. §. 3 Locum autem, ubi dimisit infirmatum, tenetur dicere: dum tamen super hoc fuerit requisitus. Hoc autem *exonium* in partis aduerse *audiencia* recipiendum est & *dies exoniati* debet assignari ad prima *placita* uel *assisias* eiusdem curie. Dum tamen pars aduersa dictum *exonium* in nichilo uoluerit infirmare.

Quid si impetatur illud? §. 4. Infirmari autem potest istud *exonium*, si alias factum fuerit de eadem querela. *Semel* enim, per hoc *exonium*, de una & eadem querela, potest aliquis *excusari* nec per aliud potest amplius placitum prorogari. Hoc autem *exonium* nec testem requirit nec curiam premunire.

Quid si dubitatum? §. 5. Cum autem *exoniatus* ad curiam accesserit, si pars aduersa ius requirat de *exonio*, asserens, se non credere illud ex *uera causa*, sed ad grauamen & dilacionem aduersarii fuisse procuratum & requirat, ut tantum faciat, quod super hoc credatur uel emendet, ut defectum; ipse *exoniatus* tenetur emendare uel saluare *exonium* suum per suum iura-

iuramentum, in omnibus uerbis, in *exonio* expositis uel per iuramentum *exoniatoris*, prout requisierit pars aduersa. Et si saluare noluerit; emendabit, ut defectum.

§. 6. Nec aliud *exonium* poterit mittere ulterius ad curiam de eadem querela, cum se falsum misisse *exonium* conuictus in curia fuerit euidenter. Licet ad hoc aliqui non consentiant, eo quod semper querelas uoluerit prorogare. *Quid si falsae causae conuictus?*

CAP. XLI.

De EXONIO de MORBO recedenti.

§. 1.

EXONIVM de MORBO residenti & testem exigit & curiam premunire. Debet lator *exonii* die, precedente diem partibus assignatum, ad locum curie accedere & *premunire iusticiarium*: quod ibi accesserit pro A. quem in *crastino exoniabit* uel illum, qui loco iusticiarii ibidem fuerit & eos, si necesse fuerit, expectare. Prout debet in curia *expectatio* fieri placitandi, uidelicet ab hora *sexta* usque ad *uesperas*. *Impedimentum* MORBI. *Formula.*

§. 2. Et si interim nemo ibi loco *iusticiarii* fuerit ante locum, in quo debet *placitare*, aliquo conuocato testimonio, debet exponere id, quod querit & sic recedere sine pena & crastinum *exonium* facere in hac forma: *A. hodie diem habebat in hac curia contra B. ipse morbo infirmatur residenti in tantum, quod cum corporis sanitate nec ad hanc nec ad aliam curiam potest comparere: super quo testem habeo garantorem.* *Quid si iudex ipse absens?*

§. 3. Qui statim subiungat: hoc vidi, hoc audiui & *Impedimenta falsa,*

ui & *esgardium* (84) curie facere sum paratus. Secundum autem & *tercium exonium* de morbo residenti similiter sunt facienda. Hoc autem apposito, uidelicet, de quo alias se fecit *exoniari*. Notandum tamen est, quod in nulla querela plura, quam *tria exonia* possunt fieri de *morbo* residenti: quod in *querelis* declarabitur euidenter.

Non sæpius repetita quam ter.

CAP. XLII.

De exonio de LANGORE.

§. 1.

Impedimentum MORBI.

LANGOR autem terminationem prorogat querelarum Factis autem *tribus exoniis*, precipiendum est, ut *exoniati* persona uideatur ad locum, in quo *exoniatores* ipsum dixerunt *infirmitati* subiacere. Die uisionis assignato tam *exoniato* quam parti aduerse iusticiarius *IIIIor milites* uel plures & alios *octo* homines fide dignos nec suspectos uel plures per *submonicionem* factam ad illam adducere uisionem.

Inspectio aegroti.

Relatio.

§. 2. Et si ibidem *exoniatum* inuenerint, per iusticiarium est ab eo inquirendum, quod maluerit eligere: uel ad primas *assisias* accedere uel *langorem iurare*.

Falsa causa.

§. 3. Si uero dicat, se ad curiam accessurum; *plegii* super hoc capiantur, dato prius eidem in preceptis, quod *exoniatores* suos ad impositum sibi terminum habeat ad curiam, pro suis saluandis, prout debuerint, *exoniis*.

Purganda iuramento.

§. 4. Si uero *langorem iurare* uoluerit; iurabit in hac forma: quod credit, se esse tali morbo

(84) *Esgardium* iudicis est illius sententia. *Esgardium curiale* idem, quam sententia curialis. *Garder*, *vvarden* olim defendere, tueri. In uernacula igitur diceres *esgardium*, *einen machtspruch*.

oppres-

oppressum, quod infra *diem* & *annum* non estimat se conualescere prosperitate *sanitatis*.

§. 5. *Milites* autem & alii homines, qui ad *iurationem langoris* presentes affuerint, debent ad primas *assisias* comparere & iurationem langoris *recordari* coram *bailliuo* & *militibus assisie*, ut per eorum *recordationes*, si opus fuerit, reportet in posterum firmitatem. *Testes iurati.*

§. 6. Si uero ad locum, per *exoniatores* expressum in curia, *exoniatus* inuentus non fuerit & *exoniatores* curie *emendabunt* & ipse deficientis incommodum reportabit. Exoniatores *qui.*

§. 7 Si quis uero facta *exonia* se misisse negauerit & super hoc accusatus, hoc obtulerit *desraisnare*; *desraisnia* super hoc penitus recipietur & *exonia* sua iterum poterunt fieri. Si ea iterato deneget se misisse, nullo modo super hoc amplius audietur. *Ocularis inspectio aegroti.*

CAP. XLIII.

De exonio per GESMA.

§. 1.

PVERPERII autem infirmitas, que *gesma* (86) uocatur, terminationem querelarum *prorogat* ac *protendit* & per quemcunque legitimum delata fuerit, in curia excusare poterit *parientem* & XL. *dierum* terminum reportabit. *Legitimum impedimentum* puerperium.

§. 2 Si uero pars aduersa hanc dilationem esse factam fraudulenter, nouerit; *inquisicio* fieri debet *Quid si dubium.*

(86) Cum habeamus rem, uerbo notatam: liceat interim ludere, donec adpareant certiora. Nam *gesma* forte est *die genesung eines kindes*. Dicimus enim de puerperis Germani, quod partum ediderint: *sie vvaeren eines kindes genesen*. Glossatores muti sunt hic. Neque nobis otium ad diu indagandum.

de *puerperio* per homines de *vesmeto* (87) & partus ad visionem multis demonstrari.

Poena fraudis. §. 3. Et, si de fraude conuicta fuerit, debet grauiter *emendare*, & si sane facta fuerit excusatio, aduersarius, eam reprobans, grauiter emendabit.

CAP. XLIV.
De dilatione pro VIDVITATE.

§. I.

Impedimentum ex anno luctus. VIDVITAS autem mulierum, que non patrem uel fratrem uel filium uel nepotem etatem habentes easque *manu tenentes*, quorum cum ea communis esset possessio, tam *feodi*, quam *mobilis* terminationem prorogat querelarum & habet terminum querendi consilium usque ad diem & *annum*.

Quo elapso sistat se uidua. §. 2. Elapsis autem anno & die debent se *iusticiario* ad deductionem querele inchoate represensentare. Hanc dilacionem, quam habent *uidue*, quilibet contra eas poterit *reportare* (88) secundum quorumdam opinionem. Et in hoc attenditur exceptio *hereditatis* de proprietate in *querelis*. Non enim propter hoc inquisiciones remanebunt.

CAP. XLV.
De dilatione pro MINORI etate.

§. I.

MINOR *ad XX annos.* MINOR eciam etas terminationem protrahit querelarum. *Minorem eciam etatem dicimus*

(87) Obstetrices hic intelliguntur; *vvehmuetter siue accoucheurs, vvehuaeter*. Num uero scriptura se recte habeat, uideant alii.

(88) Vrgere & in medium adferre. Significatu forensi.

etatem

etatem cuiuslibet, qui nundum XX. annos habuerit adimpletos.

§. 2. Omnes enim *minores*, quos infra etatem dicimus, terminum habebunt de omnibus querelis, quousque ad etatem peruenerint XXI. annorum. *Qui anni XXI.*

§. 3. Exceptis tamen querelis, que per inquisiciones fiunt uel per *breues* (89). Nichil eciam, quod minores dicant uel faciant in *laicali* curia, *ratitudinem* (90) reportabit, nisi in hoc tantummodo, quod per legem, secundum *ius* & *consuetudines normannie*, adimpletum fuerit iudicatum. De quibus in sequentibus plenius tractabitur: cum de *breui* usus antecessorum consuetudines exequemur. *Exceptio.*

CAP. XLVI.

De EXERCITV principis normannie.

§. I.

EXERCITVS autem principis normannie, a die, quo *banicio* facta fuerit, querelas, quas *minor etas* prorogat & omnes alias eorum, qui in *seruicium* principis profecti fuerint (91), excusabit, quousque princeps exercitum suum remiserit *normannie.* *Impedimentum legale* BELLVM.

§. Ad seruicium autem exercitus, quod ex feodo facere tenetur, nullus potest per *exonium* uel alio modo se excusare. Nullam enim patitur dilationem; sed si quis adeo fuerit *infirmatus*, Militia *nemo excusatur.*

(89) *Breue* idem hic, quam *brief.* Ergo litteris agi poterit.

(90) Obligationem. Nam ordinario iure minor non obligatur: uerum extra ordinem in casibus causisque in iure notatis.

(91) Absentia militiae causa *laudabilis* omni iure. Etiam in *lecta*, mercenaria. Licet uerum sit illud, quod Latii priuilegia militaria respiciant militiam coactam.

ſubſtituere licet alium. quod exercitus ſeruicium non valeat adimplere: ſufficientem loco ſui ad hoc debet deſtinare, qui ſuum ſeruicium adimpleat competenter.

Diſcrimina militarium *ſeruitiorum.* §. 3. Sciendum eſt autem, quod quedam *feoda lorice* ſeruicium exercitus debent dominis, quod debet fieri *principi*; quedam uero exercitus *auxilium.*

In exercitu ducis §. 4. Illi autem qui ſeruicium debent, tenentur facere ſeruicium in *exercitu* uel pro ipſis *mittere*, qui faciat competenter. Illi autem, qui debent *auxilium* nullum, debent reddere nec *leuare* auxilium, donec *princeps auxilii* feodorum conceſſerit *& auxilio* quantitatem ipſoque *auxilio* terminato & conceſſo a principe quilibet tenetur illud reddere ad *intra XV. dies uocatum.* *ſubmonicionem XV. dierum* uel amplius, omni dilatione remota, prout de feodis decet & ſatisfecerit de auxilio *feodi* ſui, prout ad alium ſatisfecit *exercitum.* Vltimo autem perſolutum, habito reſpectu ad utriusque quantitatem, datam a principe & conceſſam, per hoc debet in pace remanere.

Quid ſi auxilio maiori opus? §. 5. Si autem dominus feodi *maius auxilium*, ſecundum quantitatem, quam habet in feodo, uoluerit extorquere; ſuper hoc, ut de *feodis* & *hereditatibus* aliis, poterunt *placitare*. Nec maius auxilium exercitus poteſt de iure aliquis *leuare*, quam illud, quod domino uel principi tenetur perſoluere.

CAP. XLVII.

De dilatione pro priuilegio CRVCIS.

§. I.

Cruce signati excuſantur. CRVCIS autem aſſumte priuilegium terminationem prorogat querelarum, in quibus de proprie-

prietate placitatur. Et reportant *cruce* signati de hereditate terminum respondendi, uidelicet *unius anni* & diei unius. Et si interim peregrinationem uel tunc accipiant; terminum habebunt usque ad VII. annos: nisi interim de peregrinatione redierint uel mors eorum probata fuerit. *ad Vllennium.*

§. 2. Probari autem potest per *testimonium duorum* testium uel plurium *fide dignorum*, qui de peregrinatione illa reuersi fuerint, qui iurauerint eos uiuos & mortuos se uidisse vel per testimonium vel litteras patentes dioecesani *episcopi* uel eius officialis. *Qui* MORS *probanda militis cruciati?*

CAP. XLVIII.

De excusatione per iusticiarium & de SVBMONICIONE maiori.

§. 1.

SI autem quis, a *diuersis iusticiariis*, ad diuersa loca eadem die comparendi, *submonitionem* recepit, ad superioris curiam debet accedere, qui eum, per suas patentes litteras, de *deffectu* illius diei poterit excusare & querelam ipsam ad alium terminum prorogare. *Si quis a* duobus *iudicibus citatur?*

§. 2. Et hec semel potest fieri excusatio per eumdem.

CAP. XLIX.

De dilatione pro NIVE.

§. 1.

SI uero *uisio terre* alicuius fuerit assignata & terra per *niuem* uel *pluuiarum* habundanciam fuerit occultata; uisio & ipsa querela ad alium terminum sunt prorogande: cum *niue* & *pluuiis* terra fuerit detecta. OCVLARIS *inspectio impedita tempestate.*

CAP.

CAP. L.

De dilatione pro PRISONIA.

§. 1.

Impedimentum carcer. Si quis autem in *prisonia* detentus fuerit; non tenebitur respondere de *querelis* feodalibus quousque a *carcere* fuerit. Sed ad alium competentem terminum debent sue querele prorogari.

Exceptio. §. 2. Excepta tamen occasione illa, per quam tenetur *carceratus*. Omnes autem illi, qui secuti sunt de *felonia*, postquam redditi fuerint siue traditi ad custodiendum, *secutores* autem eorum ad mortem *duello uadiato* hanc dilationem *reportabunt*.

Regis LVDOVICI *constitutio de prisonia.* §. 3. De PRISONIA autem REX LVDOVICVS constituit, quod nullus in *prisonia* mitteretur & est sicut continetur in sua constitucione de insufficienti termino.

CAP. LI.

De excusatione pro INSVFFICIENTI.

§. 1.

Impedimenta breuioris termini. SI quis autem habuerit *submonicionem*, respondendi de sua *hereditate* ad *breuiorem* terminum, quam ad spatium XV (92) *dierum*; ipsam querelam & terminum respondendi usque ad *quindecim* dies protrahi ad minus oportebit.

(92) Hinc elucet, quod *triplex* citatio spatium habeat VI. hebdomadum & III. dierum. Siquidem omnis citatio habere debet spatium *duarum* hebdomadum & diei *unius*, id est, dierum quindecim.

CAP. LII.
De dilatione pro uocatione GARANTI.

§. 1.

VOcamentum autem *garanti* (93) terminationem querelarum prorogat. *Garantum*

§. 2. Dupliciter autem potest *garantum* uocari aut tanquam defensor, qui feodum *garantizare* tenentur aut tanquam *antenatus feodi*, ad quem eius pertineat *actio principalis*. *quid?*

§. 3. Et sciendum est quod *querelatus* de feodo, per *garantum* deffensorem, potest querelam protrahere, quousque ad curiam accesserit responsurus. Vocato autem *garanto*, debet dies habendi in curia competens assignari & aduocatus debet interim garantum requirere, ut cum ipso ad curiam accedat ipsum *garantizaturus* die, sibi competenter assignata. Et si habere non poterit, debet ad iusticiarium accedere uel recurrere, ut eum ad diem submoneri faciat assignatam. Defensoris *constituendi tempus*.

§. 4. Dum tamen diei assignatio habeat dierum *spacium XL* & eas dilationes habere garantus poterit, quas haberet *aduocans principalis*. *Definitum*.

§. 5. Et notandum est, quod *garantus* alium potest *garantum* uocare & potest hec uocatio fieri usque ad *tercium*. *Tercius* autem *garantus quartum* non potest uocare; sed ipsum oportet querelam deffendere vel aliis deffensionem dimittere. Quam si deffendere uoluerit, feodum pars aduersa obtinebit & querelatus *excambium*. Et hoc quidem intelligendum est de primogenitorum *garantizatione*. *Substitutio* garanti. *Semel & iterum non tertio*.

§. 6. Et sciendum est, quod, sicut *querelatus* non tenetur respondere de *feodo*, ab antecessori- *De facto* decessoris.

(93) Germanice dicimus: *gevvehrsmann*, defensorem.

bus

bus ad eum deuoluto, in absencia *primogeniti* sui: similiter nec absencia *primogeniti* querelantis, si de feodo primogeniti non habeat, quod requirit, tenebitur *querelatus* respondere. Easdem eciam *exceptiones* poterit querulus habere, si querelam uoluerit prorogare.

Garantus *sit legitimus*.

§. 7. Notandum eciam est, quod, si aliquis uocatur ad *garantum* & a parte aduerse denegetur; per inquisicionem declarandum est, utrum de feodo illo, de quo uocatur ad garantum, sit *garantizator* uel non. Quod si per *inquisicionem* declaretur, quod sit *garantus*; *garantizandi* retinebit potestatem & *emendabit* pars aduersa. Si uero declaratum fuerit, ipsum non esse *garantum*; pro *garanto* recipi non porerit: sed *emendabit*, qui eum uocauit ad garantum.

OFFICIVM *garanti*.

§. 8. Postquam autem aliquis super se *garantizationem* recipit, ad ipsum incumbit *defensio* feodi *garantizandi* & eque potest defendere, sicut ille, qui eum uocauit ad *garantum*. Tamen si succubuerit, ad *excambium* tenebitur de eodem.

CAP. LIII.

De INIVRIA.

§. I.

INIVRIAE *definitio*: *Distinctio in a) personalem. b) realem.*

INIVRIA est actio lesionis, indebite alicui irrogata. Ex qua contenciones singule oriuntur: tanquam ex *eodem fonte* riuuli defluentes.

§. 2. Omnis enim contencio oritur aut ex iniuria alicui in sui *personam* irrogata aut in ipsius *possessionem*. Vnde contencionum quedam personalis, quedam possessionalis.

(I) PERSONALIS eaque *fit a) per dictum b) per factum*.

§. 3. *Personalis* autem dupliciter fit aut per *factum* aut per *dictum*. Per *factum*, quando ex *percussione*, alicui illata iniuria, contencio generatur.

§. 4.

§. 4. Contencio autem *possessionalis* duplex est. Fit enim aut ex possessione *mobili* aut immobili. Ex possessione *mobili* fit, quando contencio occasione *catalli* (94) uel alicuius rei *possessionis* mobilis excitatur. Ex possessione *immobili* fit, quando contencio occasione alicuius *feodi* inter aliquos uentilatur. Ex hiis IIIIor riuulis omnes alie contenciones oriuntur.

(II) POSSESSIONALIS; *quae duplex.* *a) in re mobili* *b) immobili*

§. 5. Vnde patet, quod cum isti IIIIor procedant ab *iniuria*, quod ipsa mater est contencionum singularum, de quibus in *secunda parte* huius operis, cum de *querelis* tractabitur plenius, exequemur.

CAP. LIV.

De VI & VIOLENCIA.

§. 1.

Vis est *iniuria*, alicui irrogata, uiolenter ledens *pacem patrie* & *principis dignitatem*. Cum enim ad principem pertineat, sub *pacis* tranquillitate regere populum, sibi subiugatum; ad ipsum pertinet pacis fractores corrigere uiolentos.

Vis *subditi principis iniuria.*

§ 2. Vnde notandum est, quod si quis alium, a *possessione* sua *feodali*, per uim illatam, expulerit; ad iusticiarium pertinet super hoc *inquirendum*.

SPOLII *poena.*

§. 3. Dum tamen illa *uiolencia* infra *annum* fuerit perpetrata & restitutionem oportet fieri taliter *expoliato*. Et similiter de aliis *uiolenciis* agendum est, in quibus *uite periculum* non incumbit. Nullus enim inquisicionem ad *uite* uel *membrorrm periculum* tenetur sustinere, nisi eam expresse se *obtulerit* (95) *expectare*.

Praescriptio *criminis annua.*

(94) *Catallum* idem, quam *capitallum*, *capital*. Debitum numarium. Quod dictum superius.

(95) Igitur *duella* ex conuentione. Inuitus enim non cogitur, illa subire.

§. 4

Species aliae. §. 4. De aliis autem *dessaisinis* (96) uel spoliationibus, scilicet, que *sine uiolencia* perpetrantur, agendum est secundum legem *dessaisine* in feodis uel mobilibus, secundum leges de eisdem institutas: quod clarescet plenius in sequenti.

CAP. LV.

De curia LAICALI & placitatoribus & de casibus, de quibus iusticia ad PRINCIPEM pertinet.

§. I.

Nexus QVum itaque contenciones ex iniuria procreantur, que per *iudicium* coram *iusticiario* debent in curia terminari; de curia consequenter agendum est.

Curiae laicalis *desinitio.* §. 2. *Laicalis* itaque *curia* est *congregatio eorum* certo loco & die assignata, per quos ius est, super querela contencionis, *placitantibus*, exhibendum.

Placitatores. §. 3. PLACITATORES siquidem dicuntur, qui coram *iusticiario* in *placitis* querelam deducunt.

Praesentia iustitiarii. §. 4. Notandum est ergo, quod ad querelarum terminationem exigitur: quod *iusticiarius* sit *presens*, qui, quod iudicatum fuerit in *querela*, faciat obseruari & quod *iudiciarii* intersint, per quos de *propositis* & *responsis* in curia iudicium proferatur & quod *placitatores* querelam deducant coram ipsis.

Locus *praetorii.* §. 5. Certus etiam *locus* & certa *dies* debet *placitandi* assignari per *submonicionem* prius factam querimonia iam recepta & plegiis habitis de ea prosequenda.

Quae causae *pertineant* §. 6. Sciendum est tamen, quod PRINCEPS NORMANNIE principaliter habet tenere curiam de omni-

(96) *Desaisina* est *depossessio*: siue saisinae spoliatio.

bus

bus *iniuriis*, que ad suam pertinent *dignitatem*: ut *a) ad* PRINCIPEM? de *moneta* & *focagio* & huiusmodi & placitis *spade* & omnibus aliis rebus ad *laicalem curiam* pertinentibus, de quibus querimonia delata fuerit ad eumdem, tam in *simplicibus*, quam in *criminalibus* & in *leuibus* & *grossis* (97) querelis. Si quis tamen curiam suam requisierit ab eodem, qui eam habere debeat, ei reddenda est.

§. 7. Habet eciam *dux Normannie* curiam principaliter de omnibus iniuriis sibi illatis, *mobilibus* uidelicet & *immobilibus* nec non & *personalibus* & omnium eorum, qui tenent de eodem & de omnibus *iniuriis personalibus bailliuorum* & *seruientium* & eorum attornatorum. *Etiam in mobilibus.*

§. 8. Habet eciam curiam de omni *placito spade* & de *roberiis* & *multriciis*, *homicidiis*, *treugis fractis*, iniquis *assaltationibus*, *recognicionibus* & *inquisitionibus* & huiusmodi, que ad placitum *spade* pertinent euidenter. Exceptis tamen illis, quibus *principes Normannie* de huiusmodi habendis placitis curiam concesserunt, prout per *instrumenta* uel per *prescriptionem* uel per *excambiationem* uel per aliam *racionem* euidentem poterit apparere. *In delictis grauioribus.*

§. 9. MILITES autem ac libere tenentes, qui habent *comitatus* uel *baronias* uel *dignitates* alias feodales uel *feoda lorice* uel *francas serianterias* uel alia *franca feoda* ac *libera*, habent curiam de suis *residentibus* in querelis simplicibus *leuibus* & *grossis*, *mobilium* & *hereditatum* & de *latrocinio*, licet per *duellum* habeant terminari. *b) Ad milites & libere tenentes.*

(97) *Maioribus.* Dicimus enim res magnas *gross.* Inde *grossi*, maius monetae genus. Vt olim erant in Germania ante argenti copiam.

c) *Ad primogenitos.*

§. 10. *Antenati* eciam habent curias de *postnatis* in tribus tantummodo casibus: ut de *maleficio* uel *conuicio* eidem illato uel *uxori* sue uel eius *filio primogenito*. Istis tribus casibus tenentur *postnati* in primogenitorum *curiis* respondere & *desraisnare* uel emendare.

d) *Ad possessores feudorum elemosinae.*

Quid in feudis sub diuersis dominis sitis obtineat.

§. 11. Omnes eciam feoda pure *elemosine* tenentes suas habent curias in suis tenentibus de eisdem. Si quis autem feoda, sub *diuersorum dominorum* dominio constituta, per unum testem & unum *duellum* impetierit contra aliquem, principis est de huiusmodi curiam habere, cum *neuter* dominorum in tota causa contencionis habeat potestatem.

Actio una & diuersae.

§. 12. Cum enim *una* sit *querela*; per *unam legem* habet terminari. Una enim dicitur querela, cum per *unum testem* & unum *duellum* unus *querulus*, uersus unum querelatum, querelam agit unius speciei, *una* enim dicitur querela, cum sit de feodo tantum uel de *mobili* & huiusmodi.

Feuda uulgaria *carent* iurisdictione.

Species uilium *feudorum.*

§. 13. Insuper autem sciendum est, quod nullus tenens feodum suum per *uile seruicium* potest habere *curiam* super tenentes de eodem: ut *bordarii* & *seruientes* ad *saccum* & *summam* & alii, qui *uilia* debent seruicia. Uidelicet *compostum* educere & *fenum facere*, terras *composcare* & huiusmodi.

CAP. LVI.
De CLAMORE de HARO.

§. 1.

Dux Normanniae curiam tenet

HAbet etiam DVX NORMANNIE de CLAMORE illo qui uulgariter dicitur de *haro* & ad ipsum pertinet (99) - - de eodem ut uidelicet iusta

(99) Comparent hic aliquae lacunae: Quas nostro iudicio ac sensu noluimus supplere.

causa

causa -- uel sine causa fuerit *exclamatum*. Non enim debet exclamari, nisi in discrimine criminoso: ad *ignem* uidelicet uel ad *latronem*, homicidium vel *roberiam* uel in aliquo huiusmodi imminente periculo, ut si quis arrepto *gladio* irruat in alium furibunde. *de* CLAMORE *&* HARO.

§. 2. Qui autem sine imminente periculo huiusmodi clamorem extulerit, principi debet *emendare*. Et si huiusmodi clamor *negatus fuerit*, *princeps* per propinquiores & eos qui eum audierint inquirere poterit, utrum illi qui negauerint *clamorem* factum esse illum audierint & si super hoc conuicti fuerint, emendabunt. Si uero inquisitio in *non scire* redacta fuerit; accusata super hoc poterunt *desraisnare*. Et si quis culpabilis inuentus fuerit, quod iniuria non processerit, propter quam talis clamor clamari debeat, grauiter debet emendare. *Quid si* clamorem *excitauerit temere?*

§. 3. Non tamen propter hoc *carceri* mancipandus est, si sufficientes *plegios* dederit de *emenda*. Nec eciam quisquam, si de *tali clamore* fuerit accusatus, propter hoc non debet carceri mancipari, nisi *maleficium* grandi de *plagia* & *sanguine* uel alia grandi *lesura* sublatenti sit apparens. Et si eciam appareat maleficium & accusatus super hoc inquisitionem, utrum de imposito sibi crimine sit inculpabilis, se offerat sustinere, non debet *prisoniam* subintrare: cum se satis euidenter ostendat super hoc *innocentem*. *Poena tamen non durior iusto.*

§. 4. Ad hunc autem *clamorem* omnes debent *exire*, qui illum audierint & si *maleficium vite* uel *membrorum* periculosum uiderint uel *latrocinium*, propter quod *malefactor* penam deberet reportare *amissionis uite* uel *membrorum*; ipsum de- *Clamore facto omnes* adcurrant.

bent *retinere* uel *clamorem* ſupradictum poſt ipſum increſcere & leuare.

Sub poena. §. 5. Aliter enim tenerentur *emendare* Principi uel *desraisnare*, quod *clamorem* non audierint ſupra dictum, ſi ſuper hoc fuerint accuſati. Si autem malefactorem detinuerint, eum *iuſticiario* reddere tenebuntur nec eum apud ſe, niſi propter eminens periculum, niſi per unam noctem, poterunt detinere.

Praeſtent auxilia clamanti. §. 6. Omnes autem quot *iuſticiarius* requiſierit, ſibi ad *malefactores* huiusmodi conſeruandos uel eos ad carcerem deducendos, *auxilium* impertiri tenentur in uilla, in qua ſunt reſidentes per unam noctem uel per unum diem eos deducendos ad *carcerem* debent ſubſidium *proprii corporis* uel ſufficientis pro ipſis exhibere.

Placitum ſpade. §. 7. Et huiusmodi *placitum ſpade* dicitur, eo, quod in huiusmodi querelis *ſpada* & *armis* ſunt reprimendi uinculisque & *carceribus* mancipandi. Et dicuntur querele *criminoſe*, quas *vite* uel *membrorum* ſequitur *dampnamentum*. Alie autem querele dicuntur *ſimplices*, eo quod ſimplici poena, quam *virge mollicie*, delinquentes in eis corriguntur.

Querelae a) criminoſae b) ſimplices. uirgae mollities.

Cauſae diuerſae in placitis. §. 8. Inſuper autem notandum eſt, quod quedam curia in *placitis*, quedam in *aſſiſia*, quedam in *ſcacario* celebratur. In placitis autem *vice comitatibus* tenetur curia de *ſimplicibus* querelis, de *deffectibus aſſiſiarum* emendandis & omnibus querelis, que per *ſpacium XV. dierum* dinoſcuntur, dedutionem retinere, dum tamen ad ſue finem terminationis non ducantur. Nulla enim querela poteſt *finaliter terminari*, niſi in *aſſiſia* uel *ſcacario* uel *preſencia principis*, (100) unde *re-*

(100) Olim principes ipſi in | iudiciis ac tribunalibus: quoni-

corda-

cordationem sue terminationis ualeat reportare.

CAP. LVII.
De firmitate ASSISIE.
§. 1.

ASSISIA autem est *curia*, in qua quod factum est in iure *firmitatem* perpetuam debet retinere. Quod in placitis enim factum est, si negatum fuerit, per *desraisnationem* penitus poterit *irritari*. Assisiae *definitio.*

§. 2. Sed, quod factum est in assisia, nullam *desraisnationem* sustinebit, ymo per *recordacionem* assisie firmitatis sue perpetuum percipiet fulcimentum. Et hoc *XL. dierum* debet spacium *reportare* & eciam adimplere. *Plena fides ei & auctoritas.*

CAP. LVIII.
De dignitate SCACARII.
§. 1.

SCACARIVM (101) autem dicitur *congregatio iusticiariorum in curia superiorum*, ad quos pertinet de *bailliuis* & aliis *minoribus iusticiariis* errata corrigere, minus discrete in *assisiis* iudicata reuocare & quilibet, tanquam ex *ore principis*, (102) iusticie reddere *plenitudinem indilate* & eius iura penitus obseruare, male alienata reuocare & tanquam eius *oculus circumspicere*, que ad eius pertinent honestatem. Quicquid autem in hac ca- SCACARIVM *definitur.*

am ita decretum, ut suggessit aequitas & ratio. Sed, in tanta *legum positiuarum* multitudine, inutilis ille in iudicio, qui iura positiua non doctus. Vnde solent hodie principes excesse.

(101) Est *missorum* collegium *der geschickten.* Nam *missos* olim iudices dictos, scriptum supra. Vel etiam inde, quod Germanis audiat *coetus*, cohors, *eine schaar.*

(102) Quod principis auctoritatem prae se tulerant *missi*, instar *comitum palatinorum* nostri aeui.

 ria

ria per solenne iudicium factum fuerit, debet *inuiolabiliter* obseruari.

Solenne iudicium. §. 2. *Solenne* autem *iudicium* est, quod auditus singulorum ab omnibus in *pleno scacario concordatur*. Cui tamen si aliqui contradixerint, dum tamen opiniones eorum certa racione fuerint infirmate, pro nullis in iudicio debent reputari.

CAP. LIX.
De QVEREMONIA.

§. 1.

Querimonia opus. QVoniam ad terminacionem *querelarum*, (103) ad quam iura, leges & consuetudines tendunt, exigitur, quod *querulus* & *querelatus* (104) *querelam* deducant in curia facta prius querimonia & datis *plegiis* de ea *prosequenda*; de eis & primo de querimonia uidendum est.

Quae definitur. §. 2. Notandum est, quod *querimonia* siue *clamor* (105) est *ostensio* facta iusticiario, *conquerendo de iniuria* sibi irrogata, ut super hoc in curia passo iniuriam *iustitia tribuatur*. *Iusticiarii* autem omnes *clamores* seu *querimonias* possunt recipere & *diem* ad placitandum *partibus assignare* & *plegios* recipere de eisdem prosequendis.

CAP. LX.
De QVERVLO.

§. 1.

QVERVLI definitio. QUerulus (106) autem dicitur persona illa, que exponit *conquerendo iusticiario querimoniam*,

(103) Nam lites in foro intentatas Germani non dicunt actiones *handel, handlungen vor gericht*; sed *klagen*, quod Latio *querelae*.

(104) Querulans in Germanico *der klagende*, *kläger*: querulatus *der beklagte*. Sunt igitur meri Germanismi.

(105) Iterum Germanismus est notandus. Nam *actorem* dicimus *schreuer*; criminalem actorem seu accusatorem, *den blutschreuer*.

(106) Vti Germani, qui *actode*-

de ſibi iniuria irrogata. Iſte, ſine *defectu* aliquo, proſequi tenetur querimoniam, a ſe *iuſticiario* demonſtratam.

§. 2. Notandum eciam eſt, quod ſi querulus in proſecutione querimonie in curia deſſiciens fuerit ad *diem* ſibi aſſignatam; eius aduerſarius comparens a curia, ſine *diei* aſſignatione, *recedendi* licentiam debet obtinere. Qui enim ius requirit de *iniuria* ſibi irrogata, ſi *curie* non compareat, ius ſuum proſecuturus, uidetur quod *maliciose* querimoniam excitauit. *Queruli negligentia.*

§. 3. Si autem querimonia de *feodo* facta fuerit, *laicali uiſione* (107) de eo ſuſtentata, ſi querulus poſtea *deſſiciens* fuerit de querimonia ſua proſequenda; audiri non debet de cetero in querimonia ſuper hoc uentilata. *Si de feudo.*

§. 4. Et ſi querelatus in tali caſu defuerit; *ſaiſinam* amittere tenetur feodi demonſtrati. Quod plenius, cum de *querelis* tractabitur, elucebit. *Poena amiſſio ſaiſinae.*

CAP. LXI.

De QVERELATO.

§. 1.

Querelatus autem dicitur perſona, de qua oſtenditur *querimonia* iuſticiario, ut ſuper hoc exhibeat ius, prout debet. *QVERELATI definitio.*

§. 2. De qua *plegii* recipiendi ſunt & *dies* eidem ad prima *placita*, ſi *quindecim dierum* (1) ſpacium obtinuerit, aſſignanda uel ad *aſſiſias*: prout querimonia ſit deducta in ea actio poſtulabit. *Fideiuſſio.*

---

rem dicunt *den klager* uel barbara Latinate *querulantur.*

(107) *Laicalis uiſio* iterum ſapit Germaniſmum. Nam *inſpectionem* dicimus *ocularem eine beſichtung*; non uero, uti in Latio, *beſchauung*. Et *laicale* idem eſt, quam populare: *eine gemeine beſichtigung.*

(1) Spatium XV. dierum, ter repetitum, facit *tempus Saxonicum* legale VI. hebdomadum & III. dierum.

CAP. LXII.
De PLEGIIS.

§. 1.

PLEGII *definitio.* PLegii autem dicuntur persone, que se *obligant* ad hoc, quod, qui eos mittit, tenebatur.

Diuisio. §. 2. *Plegiorum* autem quidam sunt *simplices*; quidam debitum *retinentes*.

Formula. §. 3. Plegiatio autem simplex contrahitur in hac forma: *Ego plegio A. quod reddet B. X. solidos ad natale.*

Expositio. §. 4. In hac plegiacione notandum est, quod *mortuo plegio* moritur *plegiatio*, quia *simplex* plegiatio non transit in *heredem*.

Locus ei ad desraisinam. §. 5. Notandum eciam est, quod de *simplici plegiatione* nemo ducitur ad *legem apparentem*, sed ad *desraisinam* simplicem, nisi per *instrumenta* aliqua ipsa *plegiatio* ualeat demonstrari uel *recordatio assisie*, in qua facta fuerit apparenter.

Mortuo plegiato. §. 6. Notandum eciam est, quod in *simplici plegiatione* de *stando iuri mortuo plegiato*, plegii absoluuntur et est plegiatio idem quod fideiussio. Qui autem aliquem *plegiat*, de ipso facit credere, quod *plegiationem* adimplebit.

Effectus plegii. §. 7. Notandum est eciam, quod *plegius*, in *curia* inuentus, tenetur fateri uel negare *plegiationem*. Si confessus fuerit se *plegium* extitisse, debitum *vadiabit* & terminum habebit illud reddendi uel habendi debitorem in curia super hoc, quod ius fuerit effecturum.

Si ipse debitor *praesens.* §. 8. Si autem *debitor* ad terminum apparuerit: dicens, se debitum debere, illud *persoluat* uel *nanta*, eius debitum *ualencia*, pro *plegio* tradantur. Si autem non habuerit, unde debitum persolui ualeat; *plegius* persoluat *debitum totum* uel residuum,

um, quod debitor persoluere non poterit uel eius *nanta* tradantur pro debito.

§. 9. Vnde notandum est, quod nullus *nanta* uel *uadia*, pro debito sibi tradita, *uadiato* tenetur custodire ultra spatium *XV. dierum*; sed nisi interim *exuadiata* fuerint, per preceptum iusticiarii, coram hominibus fide dignis, ea debet *uendere* adeo bene & ea fide ac si sua essent & ex eorum *precio* suum retinere debitum & residuum eidem reddere, pro quo ei eadem tradebantur. Pignorum *praescriptio.*

§. 10. Et hoc intelligendum est, de omnibus aliis rebus, pro alicuius debito *uendicioni* expositis. *Distractio pignoris.*

§. 11. Sciendum eciam est, quod si debitor negauerit, se aliquem *plegium* dedisse & ipse negatus *plegiationem* iam persoluerit, ipse *debitor* per simplicem legem se poterit *desraisnare*: dum tamen recognitio uel fortior lex non obuiauerit. *Si debitor* negauerit.

§. 12. Et notandum est, quod omnes *homagiati* dominum suum debent *plegiare* & tenentur de *debitis* suis. Ita tamen, quod nullus tenetur ultra *ualorem redditus* uel *faisanciarum* (2), quas ei debet per unum annum, ipsum *plegiare*. Homagiati *pro domino caueant, non tamen ultra annuos reditus.*

§. 12. *Personam* eciam eius plegiare tenentur, si fuerit in *prisonia* & ipsum eciam in suis *querelis* prosequendis & defendendis & de stando iuri & de *emendis* & *nanta* sua, si capta fuerint, plegiare. Et hoc intelligendum est si *presentes* fuerint, ubi eum necessitas compulerit *plegios* exhibere. *Si in carcere.*

§. 14. *Residentes* uero homines per *uicecomitatum* & in *assisia uicecomitatus* dominum suum *plegiare* tenentur: ad *expensas* tamen eius & ipse *Vt & residentes.*

(2) *Faissancia* a Gallico *faire*, facere. Est ergo factum uel seruitium clientelare. Inde *fassen* in uernacula. Non debet enim uasallus iusto magis onerari ultra annuos reditus neque largiri de suo.

indempnes ſuper hoc reddere tenebitur. Et ſi eos incurrere de *plegiacione* permiſerit, non tenebuntur ulterius ipſum *plegiare*, quousque ſuper alia *plegiacione* & dampnis & deperditis ſatisfactum fuerit euidenter.

Plegiatio *debitum retinens.*

§. 15. *Plegiatio* autem dicitur *debitum retinere*, quando *plegium* aliquis de debito aliquo ita ſe conſtituit, quod ſe de eodem obligat *redditorem*, ita quod de eo *plegius* eſt & debitor. Illum autem a debito quem *plegiat* iam reſoluit.

Num teneantur & heredes?

§. 16. Vnde notandum eſt, quod, quando moritur, eius *heredes* a debito non ſoluuntur (3); ſed reddere tenentur. Debitum enim iam tranſiit in eumdem eo, quod ſe ſuper hoc debitorem conſtituit.

Debitor per accidens *eſt heres.*

§. 17. Per *accidens* autem aliquis debitor conſtituitur, cum *hereditas* uel mobile (4) ad ipſum deueniunt ex *ſucceſſione* alicuius, per quod eius debitum ſoluere teneatur: ut filius, cui deuenit *patris hereditas* uel *executores* uel alii, ad quos deuenerint *catalla* mortuorum uel quicunque ſuper ſe ſuſcipit alicuius negocia procurare. Et huiusmodi *plegii*, niſi ſubmoniti fuerint ad certum *locum* & *diem* certam, non tenentur de debito reſpondere. Ut debitores teneri diximus ſuperius. Sed ſemper habebunt *terminum negandi* uel cognoſcendi debitum tractatum competentem. Et hoc in *ſimplici* querela, cum debitum ab ipſis contractum non fuerit, non poterunt *deſraisnare*.

(3) Eſt hoc ideo ſingulare, quod *heredes* non teneantur, quia illi ex *lege* ſuccedunt; non ex *ultima* uoluntate ſeu teſtamento, uti in Latio. Vt adeo non oporteat eos facta omnia praeſtare defuncti.

(4) Nam *immobilia*, praeſertim ſi auita fuerant, non poterat alienare pater, inuitis nec conſentientibus liberis. Vt adeo debita ſiue aes alienum defuncti adficere illa potuerit nequicquam.

§. 18.

§. 18. Nullus enim alienum factum *desraisnare* potest, sed querulus debitum suum probabit, se tercio iuratorum *desraisnare*; tamen poterit, se *plegium* non fuisse, nisi munimenta uel *recordatio* pretendantur. Si autem aliqui se *plegios* constituerint de toto, nulla alicui eorum terminata *quantitate* & aliquis eorum decesserit uel eum *inopia* excusauerit; eius *deffectum* alii debent adimplere.

Ob alienum factum desraisnare *non licet.*

§. 19. Si autem in causis *personalibus* aliquis aliquem plegium constituerit, ut scitur, quod maleficium non inferet alicui; *plegius* leso debet *satisfacere* & tenetur uel *plegiatum* habere qui maleficium emendet uel deffendat.

Plegii *in causis* personalibus.

CAP. LXIII.

De SVBMONICIONIBVS.

§. I.

SUbmonicio est *citacio* facta alicui, ad certos terminos tam *loci* quam *temporis* assignata. Et sciendum est, quod secundum diuersitatem causarum diuerse sint *submoniciones*.

Submonicionis *definitio.* Citatio.

§. 2. Quedam enim *submonicio* fit, ut aliquis de *hereditate* ad *diem* respondeat assignatam & hec ad minus *XV. dierum* spacium debet continere & debet fieri per *iusticiarium attornatum*, expressa querimonia partis aduerse. Omnes enim *submoniciones*, que fiunt ad respondendum in curia, habent fieri per iusticiarium attornatum nec ab alio sunt admittende.

Diuisio.

§. 3. Quedam enim *submoniciones* sunt ad reddendos *redditus* uel *sercia* siue *debita* dominorum & ille ad minus *nocte precedente* debent fieri, nisi cause ita subito emerserint, quod *mora* incommodum reportaret.

In reditibus.

§ 4. Sciendum eciam est, quod *barones submonen-*

Baronum citatio.

monendi sunt per *baillium* uel *uicecomitem* uel *seruientem spade* principalem, in presencia *quatuor militum* ad minus, ex quorum testimonio *submonicio* roboretur. Non enim ducendi sunt ad *desraisinam* si defuerint, sed ex *testimonio* assistentium debet submonicio *recordari*. Indecens enim esset, uiros tante *auctoritatis* ex *deffectibus* suis ad legem *desraisine* prouocare.

Citationes per senescallos *uel* praepositos *factae.*

§. 5. Notandum eciam est, quod *submoniciones*, quandoque fiunt *senescallis* uel *prepositis*, ut dominos suos habeant ad terminum, quod si non habuerint ipsi *emendare* debent uel *desraisnare*. Si autem dixerint *dominis suis submoniciones* sibi factas retulisse, dum *emendabunt* uel *desraisnabunt* contra ipsos.

Quid si tales desint? ad domum citatio.

§. 6. Notandum eciam est, quod omnis *submonicio* ad certam *personam* hominis submonendi debet deferri & si inueniri non potest, ad *senescallum* uel *prepositum* suum fit *submonicio*. Si autem nec *prepositum* nec *senescallum* habuerit, ad proprium *domicilium* recurrendum est & ad eos, qui ibidem inuenti fuerint, debet *submonicio* fieri.

Literae requisitoriales.

§. 7. Si autem *submonendus* nec *residenciam* habuerit nec in *bailliuia* fuerit, dum tamen fuerit in *prouincia*; per *litteras bailliui* ad *bailliuum* directas, in cuius *bailliuia residens* fuerit, debet *querulus* requirere, ut eius *aduersarium* faciat *submoneri* & *submonicionem* factam per eiusdem *bailliui* litteras, qui eum fecit *submoneri*, debet ad curiam reportare.

Citatio *in ecclesia.*

§. 8. Si *querelatus* in prouincia non fuerit, debet in *ecclesia dominica die* (5) uel alia solen-

(5) Est igitur moris antiqui: citare in ecclesia aut templo uoce sacri praeconis. Cum autem talia curias magis deceant, distrahantque animos sacrorum auditorum: in plurimis ideo locis illae citati-

nitate

litate,in *audiencia* singulorum,euocari, ut ad *assisias* compareat, de exposita querimonia responsurus uel ad aliquem terminum, XL. dierum spacium reportantem. Si alicui autem fiat *submonicio* de seruicio,quod non debeat; talis *submonicio* non est admittenda.

§. 9. Omnis autem *submonicio*,facta ad respondendum in curia, debet admitti, dum tantum tali *loco* curia teneatur, in quo *submonitus* debeat respondere. Non enim si quis dominus *diuersa feoda* habeat, potest homines suos *submonere* de uno *feodo* ad respondendum in *alio* nec eciam homines suos *ducere* (6) de querelis ad *remotiorem* curiam, quam ad eam, in qua *querele* sue de *uicinio* seu illius *feodi* terminantur. *Forum* rei sitae *attendendum.* *aduersus* euocationes

§. 10. *Submoniciones* autem de *seruicio* faciendo per quemcunque de familia domini possunt fieri & similiter de redditu reddendo. *Quid in seruitio?*

CAP. LXIV.
De TESTIBVS.

§. 1.

TEstes autem in *laicali* curia dicuntur, qui *actoris* propositionem testantur in hec verba: *Hoc uidi & audiui & quod curia esgardauerit super hoc, facere sum paratus.* TESTES. *formula eorum.*

§. 2. Notandum si quidem est, quod nemo in querela sua pro *teste* recipiendus est, nec eius heredes nec participes *querele* & hoc intelligendum Inhabiles *1) ob studia partium.*

ones sublatae & relegatae sunt in curiam. Vbi in foro tempore nundinarum possunt nullo incommodo fieri palam, ex curiae atrio aut suggestu.

(6) In Germanico hodieque *euocationibus* non est locus, ne quidem si a domino *feudi* suscipiantur. Quoniam interest uasallorum, ne taedio onerentur itinerum & impensarum.

est,

est, tam ex parte actoris quam ex parte defensoris.

2) periurium §. 3. Omnes autem illi, qui *periurio* uel *lesione fidei* (7) sunt *infames*, ab hoc etiam repellendi & omnes, qui in *duellis* succubuerint.

3) duella.

4) bannum §. 4. Omnes eciam *excommunicati* ab omni actione in *curia laicali* tam pro se, quam pro aliis *repellendi* sunt & omnis *audiencia* ipsis agentibus in curia debet *negari*: tamen respondere tenentur, si quis contra eos agere uoluerit (8), non enim debent commodum ex *malicia* sua reportare.

Nisi conueniantur.

Modus probandi *per testes.*

§. 5. *Testium* autem alii offerunt *esgardium* curie sustinere, alii offerunt *probare* ad *esgardium* curie, ut in *grossis querelis*, in quibus habet *duellum* indicari. Omnis autem propositio, facta in curia ad *diem* terminatam sine *teste*, irrita discernitur & inanis. Non enim opus est *testibus*, donec *dies* fuerit assignatus.

CAP. LXV.
De PLACITATORIBVS.

(7) Si fefellerit *dextra*; in Germanico dicimus: *der seine handtreue gebrochen.* Licet enim *fidei* Romani templum dicauerint; ridet tamen suos Romanos ideo Tacitus: quod in *fide* colenda Germanis nemo anteferendus. Cum Latinis fallere & decipere, audiret seculum. Sane *fabulas* ideo dicimus *Romain*, quasi Romanorum mores. Quod magis est, Friderici I. aeuo nomen contumeliae fuerat, audire Romanum. Exempla sunt eorum, qui alios postulatunt iniuriarum ex hac causa, quod ab illis dicti *Romani die Römer*, quasi tu homo *uafer* & *fraudulente*.

(8) Lex alias grauior in *excommunicatos*. Qui cum *proscriptis* similes essent, in illos non poterat iniuria committi. Quoniam omni iure fuerant interdicti. In uernacula fuerat formula haec: *rechtloß*, *ehrloss*, cetera. Sed cum maior *defensionis* fauor sit, quam *actionis*: ideo, ultimo negato, primum tamen indulgent Normannica instituta.

Placi-

PLacitatores (9) autem dicuntur, qui *querelam* deducunt tam *querelando*, quam *respondendo*. Placitatores qui?

CAP. LXVI.
De PROLOCVTORE.

§. 1.

PRolocutor (10) autem dicitur, quem quis pro se *instituit* ad *loquendum*, cuius uerba idem pondus debent reportare ac si ex ore *attornantis* (11) processissent. Nec cum institutus fuerit ad loquendum ille, pro quo instituitur eius dictis poterit contraire, que pro ipso pronunciauerit institutione permanente. Prolocutores qui?

§. 2. Tamen ipsum poterit *destituere* & alium instituere, cum uoluerit. *Duos* enim *prolocutores* simul habere non licet. *Facultas* substituendi *aduocatum*.

§. 3. Si quis autem sic instituat prolocutorem suum; iste debet loqui pro me contra talem, ipsum audiatis & cum pro me proposuerit, quod iniunxi ipsum *garantizabo*, ipsum debet audire iusticiarius &, ipso audito, debet inquirere ab institutore; utrum pro ipso protulerit, que dicta sunt. *Legitimatio* procuratoris.

§. 4. Si autem *garantizet*; uerbis *prolocutoris* iam prolatis non potest contraire. Si autem dixerit, quod aliqua protulerit, quae ei non in- Guarantizatio.

(9) Gallice *plaider*; quod idem, quam agere in *mallo*, *dem platz*, *gerichts-platz*. Quoniam locus olim iudicii sub dio, *auf freyem plaz*. Est igitur Germanica uox *placitare*, agere in foro; necquicquam Latino a plaendo.

(10) Habes iterum Germanismum. Nam in uernacula *sprechen* idem, quam *loqui*; sed *fürsprechen*, proloqui. Hinc *fürsprecher* prolocutor.

(11) *Attornatus* est a uerbo Gallico *tour*, *tourner*, uertere. Sed mallem a Germanico *turniren* deducere: ut *attornatus* siue *atturnatus* idem sit, quam *adiutor* in *litigando*, *bellando*, pugnando uerbis; iunxit,

iunxit nec de illis ipſum *garantizat*, prolocutor *emendabit*. Et ſi per *garantizantem* a curia procedetur, de his uidelicet, de quibus *garantizauerit* prolocutorem.

Formula: procuratoris.

§. 5. Qui autem prouide *prolocutorem* unum inſtituerit, inſtituat in hac forma ſupradicta Nullus enim *prouidus* debet in dicendis, ſed in dictis, ſi expedierit, ſtatuere ſe *garantum*.

CAP. LXVII.
De ATTORNATO.

§. I.

Attornati *definitio*.

ATtornatus autem eſt, qui, *coram iuſticiario*, *in ſcacario* uel in *aſſiſiis* habentibus *recordationem*, ab aliquo *attornatus* eſt, ad ius ſuum proſequendum uel deffendendum Et debet in eodem ſtatu de querela recipi, in quo eſt, qui *attornat* & non debet audiri ſi preſens ſit, qui *attornauit*. Nec eciam debet audiri niſi in querela, de qua eſt attornatus.

Pro abſentibus.

§. 2. Solent autem *attornati* fieri in abſencia aduerſariorum, quod non debet de iure fieri, niſi coram *domino rege*, cuius ſolius *teſtimonium* ſufficit ad *recordationem* faciendam. Cum enim curia partibus equaliter ſe debeat habere; ſtatum unius partis in *abſencia* alterius non debet permutare.

Cauſa.

§. 3. Cum enim *attornatio* in curia fieri habeat, que recordationem valeat reportare, ſi in *abſentia* partis aduerſe facta fuerit eius condicio affirmabitur minus iuſte. Non enim pars aduerſa, ſi obtinuerit contra *attornatum recordationem* ſciet uel poterit *attornationis* eius copiam poſtulare, cum nec preſens fuerit nec perſonas nouerit coram quibus fuerit attornatus. Per *terras*

ras eciam *patentes domini regis* lectas in assisiis *recordationem* habentibus, presente parte aduersa potest attornatus fieri, cum ex hac attornatione possit recordatio haberi.

CAP. LXVIII.

De *uisionibus* diuersis uidelicet FEODI languidi *nichaignii* hominis *mortui* & uirginis *deflorate*.

§. 1.

SCiendum est, quod diuerse sunt *uisiones*. Est enim quedam uisio *feodi*, quedam *languidi*, quedam *maleficii* lati, quedam *hominis* interfecti, quedam *uirginis* deflorate. *Inspectio corporis.*

§. 2. *Visio* autem *feodi* est *inspectio feodi* in curia requisita & ad certam diem assignata, que secundum diuersas querelas diuersimode habet sustineri. In querela enim de *hereditate* per *duellum* impetita uel per *stabiliam* defendenda & omnino de omnibus querelis, in quibus ius hereditarium materiam retinet, querelarum *per IIIIor milites & iusticiarium* non suspectos & per *XII. homines* legales debet *uisio* sustineri. In nouis autem *dessaisinis* & omnino in eis querelis, que per modum *noue* deducuntur *dessaisine*, sine *militibus* per *XII legales* homines de uisneto potest uisio sustineri. Nec tamen nocet ad eam milites interesse, si ex facili possint ad hoc applicari. (*I*) Feudi. *Praesentibus IV.* militibus *XII.* hominibus.

§. 3. *Visio* autem *langoris* iurandi per *IIIIor milites & iusticiarium* habet sustineri. *Vocata* autem parte *aduersa* certa die & certo loco, in quo uidelicet *exoniatores* ipsum infirmari protulerunt & propter hoc ad hoc, pars aduersa uocanda est, ut si *languidus*, se *langorem* iurasse, nega- (*II*) Langoris.

uerit,per *uisores recordationem* habere ualeat euidenter.

Homicidii, *uulneris.* §. 4. Et hoc modo faciende sunt *uisiones* de multro *homicidio* & *mehaignio* & omnibus *plagis* per *uiolenciam* illatis. Sciendum tamen est, quod si aliquis uulneratus *plagam* suam in hac forma non monstrauerit, ex ea sequelam nequicie non poterit deducere. Si etiam aliquis *interfectus* traditus fuerit *sepulture* & hoc modo uisus non fuerit, sequela de eo *duci* non poterit & si iusticiario non fuerit demonstratus antequam sit *sepulture* commendatus. Omnes qui ad hoc presentes affuerint, *emenda* pecuniaria debent puniri. Si autem tali occasione aliqui fuerint accusati, negantes se ad hoc fuisse, per inquisitionem debet declarari. Quod si in non scire redactum fuerit, si a iusticiario super hoc fuerint accusati, per *desraisnacionem* se ex hoc poterunt liberare.

Quid si sepultur?

(III) *Virginis* deflorate *inspectio.* §. 5. Visio autem *uirginis deflorate* per *septem mulieres uiduas* uel *maritatas*, fide dignas debet fieri, per quas, si necesse fuerit, de *defloratione* ueritas declaretur uel *recordetur*.

INCIPIT SECVNDA PARS HVIVS LIBRI.

CAP. I.

De QVERELIS & *Legibus.*

§. 1.

Nexus. POst predicta de querelis agendum est & *legibus*, per quas ipse *querele* habent terminari.

Querelae descriptio. Sciendum est ergo, quod *querela* est contencio inter querulum & querulatum coram iusticiario, ad assignatum terminum uentilata. Quarum quedam sunt *personales*, quedam uero *reales*. Inter quas de personalibus primo agendum est.

§. 2.

§. 2. Est ergo *personalis querela* contencio inter *querulum* & *querulatum* uentilata, ex *iniuria*, in alicuius personam irrogata. Harum autem querelarum quedam sunt per *factum*, quedam per dictum & de iis, que per factum sunt, primo agendum est. *Diuisio (I) Personalis per*

§. 3. Sciendum ergo est, quod querela *personalis* de facto procreata sit ex *violencia*, in *personam* alicuius per factum irrogata, ut percussiones uel uerberationes & huiusmodi. Harum autem quedam est *simplex*; quedam *criminalis*. *Simplex* est, que per simplicem legem habet terminari. *Criminalis* autem est, que per legem apparentem deducitur, ab aduersis & ideo criminilis dicitur quod ex tali *crimine* habet ortum, quod *mortis* uel *membrorum* sequitur dampnamentum. Facta, *quae subdiuidun-tur in simplices criminales harum*

§. 4. Huiusmodi autem querele *criminalis* diuerse sunt *species*, secundum quod in eis diverse *querele* deducuntur, que ex diuersis *maleficiis* oriuntur. *Species.*

§. 5. Est enim quedam querela de *multro*, quedam de *homicidio*, quedam de *treuga* fracta; quedam de *mehaignis*, quedam de *defloratione* uirginis; quedam de *roberia* & *assaltu caruce*; qnedam de *assaltu* in *domo* uel possessione *assaltati*, quedam autem sunt de *proditione*. Inter quas primo de *multro* agendum est & quomodo & sub qua forma uerborum sequela de *multro* deduci debeat a partibus aduersis & huiusmodi *sequele* omnes de *felonia* nuncupantur. *Nominatae*

CAP. II.

De ſequela de MVLTRO.

§. 1.

Formula de multro.

SEquela autem de *multro* (1) facienda eſt in hac forma; *P. queritur de T. qui patrem ſuum in pace domini regis nequiter multrauit, quod paratus eſt probare & facere ei recognoſcere una hora diei.* T. autem hoc deneget uerbo ad uerbum & offerat *uadium* ſuum ad deffendendum.

Inde uadium.

§. 2. Primo autem capiendum eſt *uadium* defenſoris & poſtea *uadium appellatoris* & de lege deducenda *plegios* debent tradere, uterque tamen in priſonia ducis eſt mancipandus. Per iuſticiarium tamen hiis, quando neceſſe fuerit, ad *duellum* debet inueniri & utrumque, ſi uoluerit, uiue *priſonie* poterit committere, dum tamen bonos *cuſtodes* de ipſis habuerit, qui eos ita fideliter cuſtodiant, quod *uiuos* uel *mortuos* ad *diem* duelli terminatam reddant & ad *duelli* deductionem habeant *preparatos*.

Inquiſitio ex officio.

§. 3. Si autem eis uel de ipſis aliqua *uiolencia* fuerit perpetrata & interim procreata, iuſticiarius ex *officio* ſuo ex hoc poterit *inquirere* &, prout facti merita exigerint, huiusmodi rei conuictum debet punire & cuſtodes, ſi ex hoc inuenti fuerint culpabiles & quoniam ipſi cuſtodes penam, quam cuſtoditus ſubiret, ſi per defectum ſuum de duello dampnaretur, ex *antiqua conſuetudine* ſubire ſolebant iudicari; ſi ab eorum cuſtodia ita ſe ſubtraxerit, quod eum *iuſticiario* reddere ad diem non ualeant terminatam.

§. 4. Solet in *normannia* uſitari, quod, datis

(1) Hinc in uernacula: *meuterey*, inſidiae & *multrare* idem, quam *inſidias ſtruere, meuterey begehen.*

uadiis

uadiis (2) nullus in causis *criminalibus* extra *ducis prisoniam*, debeat custodiri.

§. 5. Ad diem autem DVELLI assignatam debent DVELLVM se *pugilles* (3) in curia *iusticiario* offerre, antequam *qu fiat* iure *&* ritu. hora meridiei (4) sit transacta. *Apparati* in *corietis* (5) uel *tunicis* consuetis & cum *scutis* & *baculis cornutis* (6) armati; prout eis necessarium fuerit de *panno* & *scorio*, *lana* & *stupis* (7).

§. 6. In *scutis* autem uel *baculis* uel armaturis Arma *in tibiarum* non possunt habere, nisi *lignum* uel *co- duello. rium* uel aliud predictorum. Nec alia possunt habere instrumenta in aduersarium grauandum, quam *scutum* & *baculum*. Et debet uterque *ton- & habitus. di* uel habere super aures capillos *rotonde* adequatos. Et hec *forma* debet in omni *duello sollenniter* obseruari. Vngi autem possunt, si uoluerint. *Vnctio.*

§. 7. Cum autem uterque se *iusticiario* obtule- IVDEX *in* rit, per *iusticiarium* uerba *duelli* debent retrahi & *duello*: si forsan alicui eorum uisum fuerit, quod uerba *duelli* bene non fuerint *recordata* uel alio modo, quam lex fuerit (8) *uadiata*: *recordacionem* curie

(2) Cautione facta. Nam *uadium* idem, quam *pignus* aut *fideiussio*. Vt dictum multoties.

(3) *Pugiles* iidem, quam in arenam duello conscensuri. *Campiones, die Kämpfer.*

(4) Nam a meridie apud Germanos seri ac sinceri nihil peragi creditum, ob suspicionem *temulentiae* a prandio.

(5) *Corietis* idem, quam *sagum, ein Koller* in uernacula.

(6) *Cornutos pileos* in campionibus dicunt, *die Judenhüte*. Quibus usi sunt in torneamentis; ne caput facile posset percuti aut laedi baculo: lancea, fuste.

(7) Idem, quam *culmus, stupa, stipes: steiff, steiffen.*

(8) Fuere igitur duella non *aduersus leges* patrias; sed his potius illa definita & disposita. Summatim: iudex statui naturali restituit tum duelli socios, ut, manibus experirentur, quid possent ualerentque? Atque ita in suis causis uel uictores euaderent uel deuicti, illisque exciderent. Idem in LL. Germanicis reperitur. In quibus *duellis* pariter scriptae *leges, ordines, ritus.*

ſuper hoc poſtulare poterunt & habere per eos qui *duelli uadiamento* affuerunt & ſi bene fuerint *recordati*, ad *campum* inde ducantur pugnaturi.

Quatuoruiri in duello. §. 8. Quatuor *milites* eligantur, qui campum cuſtodiant & omnes alii *ſedeant* ad *coronam*.

Banni edictum in duello. §. 9. *Bannum* autem *ducis* proclametur: ne quis aſtantium ſuper *uitam* & *membra* in tantam prorumpat audaciam, quod alicui *pugillum* auxilium inferat *dicto* (9) uel *facto* aut *grauamen*. Et ſi ſuper hoc aliquis fuerit culpabilis, in *priſonia ducis* ad uoluntatem ſuam tenebitur carceri mancipatus.

Formulae iurisiurandi in duello. §. 10. Poſt hoc autem *pugiles* ad campum conuocentur & *iuret* primus *defenſor* per *uerba* de *duello* recitata; *flexis ambobus genibus* & tenebunt ſe per manus *appellator* (10) a *dextris* & *defenſor* a *ſiniſtris*. *Interrogato* ab utroque & *reſponſo* nomen, quo denominantur in baptiſmo & utrum credat (11) in *patrem* & *filium* & *ſpiritum ſanctum*? Et utrum teneat *fidem*, quam ſancta conſeruet *eccleſia* & reſponſo ab utroque, quod ita & tunc iurabit in hac forma: *Audi homo, quem teneo, per ſiniſtram manum, qui te N. in baptiſmo facis appellari, quod ego patrem tuum* (12) *non multraui in crudelitate nec in felonia, ſi deus me adiuuet & ſacroſancta.* Iurabit autem & alius ſic: (13) *Audi*

(9) Omnes enim ſpectatores cohibere oportuerat ora, manus, caput, pedes. Ne quem uel deplorarent uel incitarent geſtibus aut uerbis uel etiam increparent, riderent aut exploderent. Ita enim nefas fuerat; turbare duellorem ordines.

(10) *Appellator* idem hic, quam *delator* aut *accuſator* alterius, *der Verräther*; oppoſitus *defenſori*.

(11) Niſi enim profiteantur hanc fidei formulam, habentur pro haereticis aut paganis: cum quibus nemo chriſtianus conſcendet in duellum aut conſeret cum eo manum.

(12) Exempli gratia hoc delictum nominatur.

(13) Inconſulta ſane ratione. Partim, quod hic iuramenta iuramentis opponantur: partim, quod iu-

homo

homo, quem per manum dextram teneo, qui te N. in baptismo facis appellare, quod de omnibus uerbis, que iurasti (14), *te periurasti, si deus me adiuuet & sacrosancta.*

§. 11. Deinde iurabunt *sorcerias* (15) & primus *defensor*, quod nec per se nec per alium in campo *sorcerias* fecit afferre, que ei possint uel debeant *iuuare* uel parti aduerse *nocere*. Et *appellator* consequenter iurabit similiter. Exinde autem *scutum* & *baculus* utrique tradantur & *IIIIor milites* ad campum *seruandum* electi sint inter eos, quousque *orauerint* competenter & *bannum* ducis iterum recitetur. *Orationes* diuinae *in duello.*

§. 12. Peracta autem competenter *oracione* ad *metha* (16) campi milites se retrahant in *quatuor* partes. Si autem *defensor* se usque ad *stellas* de *nocte* in celo apparentes, poterit defendere, uictorie retinet iuuamentum. (17) Et hec forma in omni *duelli sequela* est obseruanda, hoc sane intellecto, quod *iuramentum* debet fieri de *uerbis*, *de quibus duellum uadiatum* fuerit & retractum. Diuturnitas *duelli.*

§. 13. Sciendum tamen est, quod nullus de *multro* potest sequi; quousque certa & cognita signa de *multro* fuerint declarata. Si autem de *multro* Multri *indicia certa.*

ramenta non finiant tum litem, sed excitent. Et hoc est: iurare temere, si non falso aut peierare.

(14) Ergo alterum arguit *periurii* commissi.

(15) Scriptura luculenta est uerbi *sorcerias*; sensus non item. Quod hic muti sint glossatores. Forte *sorceria* idem, quam *sortilegium*, *maleficium*, *ueneficium*. Iurat igitur: se non usurum in duello *incantamentis* aut genere aliquo maleficii. Quo pertinent illae aniles fabulae: *vom festmachen*; *kugel verruffen*; *unsichtbar machen*. Legitur etiam in ordine torneamentario: ne quis sub ueste condere uelit aliquid ad frustrandum aut eludendum ictum.

(16) Nam arena, in qua fieri debuerat duellum, fuerat sepimento cinctum cancellorum.

(17) Licet non deuicerit alterum. Nam, si uicerit neuter aut uictoria est dubia: tum fauor omnino habendus pro reo aut defensore.

facto nullus sit, qui *sequelam* (18) faciat aut clamorem; si *publica infamia* aliquem super hoc fecerit criminosum, per iusticiarium debet *arrestari* & firmo carcere obseruari usque ad *diem* & *annum* cum *penuria uictus* & *potus* (19). Nisi interim super hoc inquisitionem patrie se offerat sustinere. Quam si sustinere uoluerit, sollicitudo iusticiarii debet procurare, quod omnes illi, quos de *multro* aliquid scire presumpserit uel ipsius aliquam noticiam habere de quocunque *loco* fuerint, coram se certa *die* & certo *loco* faciat conuenire & hoc subito & inopinate & causa, propter quam eos faciat submoneri, celetur, ne parentes criminosi eorum *prece* uel *precio* corrumpant eorum *sacramenta* & ab eis, unoquoque per se uocato, coram IIIIor militibus non suspectis, utrum criminosus illud *multrum* fecerit, inquirat diligenter. Et, auditis dictis eorum, & in *scriptis* redactis *criminosus* coram eis debet adduci & ab eo debet queri, si quem eorum *sonare* (20) uoluerit, & si sufficiens *seonium* super aliquem miserit, dictum eius pro nullo debet reputari & a *iurea* (21) debet remoueri. Et si sufficiens non fuerit seonium nihilominus ulterius procedatur.

(18) *Sequela* uerbum admodum *generale*. Nam in uernacula *sequelas* dicimus *lictorum cateruam*, *die folge*, *gerichts-folge*. Audit etiam *sequela* idem, quam *delatio*, *accusatio*, *actio*. Hinc *cadere a sequela* idem, quam cadere causa eamque perdere & amittere.

(19) Qui rigor uix probandus. Quod *publica infamia* oriri omnino possit ex falsis causis. Igitur decipi potest, qui ei fidem dat temere. Eandem uirgulam meretur *notorietas*, *notorium*, cetera.

(20) *Sonare* testem idem est, quam *sono improbare*. In uernacula dicimus; *ein Verruffener Zeuge*, notatus infamia aut facinore.

(21) *Iurea* pro sacramento aut iuramento. Luculenta in codice meo scriptura est. Nisi uocem habueris pro contracta *siglis*.

§. 14.

§. 14. Huiusmodi *iurea* debet fieri per *XXIIIIor* *homines* ad minus *legales*, non ſuſpectos, quos nec *fauor*, nec *odium* a *iurea* debeat amouere. Et per fidelem *ſeruientem* debet ſubmonitio fieri, qui nec *prece* nec *precio* nec *amore* nec *odio* nullatenus corrumpatur, qui ueriores ac probiores homines ſubmoneat & quos poterit inuenire circa loca & in locis, in quibus factum fuerit *maleficium*, quo reus accuſatur & eos inſuper, qui facti creduntur percepiſſe veritatem. *Qui* iurare *debeant?*

§. 15. Si vero de *furto* uel *roberia iurea* fuerit ſuſtinenda de locis, in quibus reus *conuerſatus* fuerit & in quibus dicitur *latrocinia* perpetraſſe, debent ſubmoneri legitimi *homines iuratores* ueritatem factorum & uite eius cognoſcentes & ita ſubito debent coram iuſticiario deduci, ne per amicos corrumpi ualeant accuſati. *Inquiſitio in* furto *per iuramenta.*

§. 16. Iuſticiarius autem *ſecreto* aſſumptis tribus uel *IIIIor militibus* debet ſigillatim eos examinare de *uita* & *actibus* accuſati, quid *ſciunt* & quid *credunt*, inquirere diligenter. *Examen eorum, qui iuraturi.*

§. 17. Auditis autem ſingulorum *dictis* accuſatus adducendus eſt & *inquirendum* eſt, ſi quem *iuratorum* illorum uelit *ſonare* (22). Omnes *iuratores* eidem monſtrandi ſunt, ſi quem legitime *ſonauerit*, dictum eius non debet eidem nocere, ſed a *iurea* debet remoueri. *Exceptiones aduerſus* iuratores.

§. 18. Poſt hec autem coram ipſis *iuratoribus* & aliis in publico conuocatis, dictum eorum coram reo debet per *iuſticiarium* recitari & per *iuratores* confiteri, quod ita iurauerunt. Et ſuper hoc de- *Iureiurando conuictus.*

(22) *Sonare iuratorem* idem eſt, quam *improbare teſtem*, in uernacula dicimus: *den Zeugen verruffen.* In barbaris LL. multum roboris tribuitur iuramentis. Quod hominum omnino tribueris *ſimplicitati* & *fidei*. Quam populi uerſuti ſolent multoties migrare & eludere.

 bet

bet fieri iudicium in *continenti* & iudicium factum sine dilatione adimpleri & quod XXti eorum iurauerint, obseruetur. Et si aliqui eorum se nescientes dixerint, tot debent apponi *iuratores*, si possunt inueniri, quod per *sacramentum* XXti eorum ueritas rei eluceat inquisite.

CAP. III.

De IVRATORIBVS & homicidio.

§. 1.

Iuratores qui? DE *iuratoribus* autem sciendum est, quod illi *iuratores* dicuntur, qui, prestito in curia sacramento, uerum tenentur dicere de *querelis*, prout eis a iusticiario uel uices eius gerente, in curia fuerit *incalcatum*.

Facti circumstantiae §. 2. Cum autem per sacramentum *iuratorum* habeat contencio terminari ad *submonicionem* iuratorum contencionis circonstancie sunt attendende. Videlicet *res* ipsa, de qua agitur contencio, *locus*, *causa*, *modus*, *tempus*.

Testes inhabiles *ob amorem uel odia.* §. 3. *Inimici* autem eorum uel *amici* speciales & notorii *consanguinei* eciam utriusque partis & illi de quibus *suspicio* certa amoris specialis *fauoris* habiti uel affinitatis uel odii certis racionibus possunt pretendi, ad iurandum recipi non debent.

Causae similitudinem. §. 4. Illi eciam, qui in causa consimili sunt, ad *iuramentum* recipi non debent uel qui sunt *querele* participes & eciam illi per quos querela *mouetur* & deffenditur. Et illi eciam qui *propinqui* *uiciniam.* uel *uicini* non sunt rei petite uel *nichil* sciunt, de *ignorantiam* quo est contencio & illi, per quos tempus uel locus demonstrat querele ueritatem ignorare, a *iuramento* repelli debent.

Periuria. §. 5. Et illi omnino, qui *periurio* seu *falso* testimonio notabiles sunt & *infames* & illi eciam, quos

quos certa *suspicio* ueritatem contencionis demonstrat ignorare. Suspicio.

§. 6. Vnde ad iuramenta facienda, *probiores* & *propinquiores* homines & quos publica fama testatur scire melius contencionis ueritatem &, quos partes suspectos non habeant, submonere iustum est. Similiter autem agendum est de illis, qui *publice* sunt *infames latrocinio*, *homicidio* seu *incendio*, uel aliqua causa *criminali*, dum non sit, qui eos super hoc insequatur. *Testes* praeferendi *testibus*.

§. 7. De *maleficio* tamen uiuorum non potest fieri inquisitio, nisi de consensu *partis utriusque* (23). Solet autem a multis concordari, quod, si quis alium ad mortem *appellaret* & *defensor inquisicionem* patrie forma predicta non uoluerit super hoc sustinere, ipsam debet habere &, si per eam conuictus fuerit, condamnetur; si autem super hoc inuentus fuerit innocuus, liberetur. *In maleficio consensu partis utriusque opus.*

§. 5. Si autem in *nonscire* redactum fuerit *appellator*, tunc ad *duellum* recurrat & hoc plurimum ad falsas & detestabiles *querelas* reprimendas, solet a pluribus approbari (24), licet plures hoc non laudent nec concedant retinere potestatem. Testes *per duellum*.

§. 9. De *multro* autem uel *homicidio propinquior* de genere *sequelam* faciendi retinet potestatem (25). Si autem propinquior in *non etate* fuerit *In multro uel homicidio.*

(23) Putauerim *partis laesae*. Nam si laesus pati malit, quam agere: sibi hoc tribuat & suae indulgentiae. Verum hodie in facinora inquirere debent iudices sine consensu *laesae partis*. Quoniam inter est reipublicae uniuersim, ne delicta maneant impunita.

(24) Erat hoc omnino iniquum. Quod, si nihil probauerit *delator* siue adpellator; possit prouocare ad duellum *partem delatam* nihilominus. Nam *adpellatores* plerumque fuerant homines ad quaeuis proiecti. Vt facile posset euenire, partem delatam in duello succumbere, innocentissimam quoque.

(25) Nam, instituto ueterum

uel *etatem transierit*, alius autem propinquior interesse poterit in *sequela* uel alius de genere, in quem omnis consenserit *parentella* (26). Si tamen inter ipsos pax fuerit conformata, cum *pupillus* ad *etatem peruenerit*, sequelam de eodem poterit *reclamare* uel *reformare*. Si autem *lex* deducta fuerit & perfecta; alia *lex* super hoc non poterit reformari.

Formulae *homicidii arguendi*.

§. 10. Si aliquis autem *extraneus* de homicidio *clamorem* suum in hac forma fecerit: *Ego queror de* titio, *qui seium dominum meum, cum quo eram in felonia assaltauit & eum interfecit & ipsum defendendo hanc plagam & hunc sanguinem mihi fecit.*

Ostensis sanguine aut plaga.

§. 11. Ostensis *plaga* & *sanguine* coram iusticiario & militibus, qui hoc ualeant *recordare* (27) *lex* autem *uadienda* (28) est, alio se defendere offerente & deducenda est modo supradicto & sic per extraneum potest fieri sequela de homicidio.

CAP. IV.

De ROBERIA & ASSALTV.

§. 1.

Formula *accusandi in* roberia.

DE *roberia* & *assaltu* autem sciendum est: quod *clamor* faciendus est in hac forma: *Ego queror de Tycio, qui me, in pace dei* (29) *&*

Germanorum, propinqui id est *agnati* fuerant *una* quasi *domus*. Vt sibi inuicem essent heredes, ueluti *sui*, quibus eripi non poterat successio ultima uoluntate. Inde quoque ad defensionem mutuam obligatio.

(26) Nam *parentelae* uox dicta de omnibus propinquis.

(27) *Recordare* idem est, quam ea causa meminisse in iudicio, *resentiren*, ut laeso satisfiat.

(28) *Legem uadiare* idem, quam soluere eique satisfacere aut liberari ab eius obseruatione.

(29) Nam olim ea consuetudo per uniuersam Germaniam & Galliam, ut quilibet posset iniuriam sibi illatam uindicare armis. Nisi *pax* indicta singularis certo tempo-

domini

domini regis, assaltauit in felonia & uerberauit me & michi plagam fecit & sanguinem & abstulit michi capam in roberia unde me oportuit clamare HARO (30).

§ 2. Alio se defendere offerente super hoc uerbo ad uerbum negante. Primo facienda est *inquisicio* de clamore *haro*, per eos in quorum uicinio fuerit exclamatus uel qui presentes affuerint. Qui, si dicant, clamorem *roberie* se audisse, tunc *duelli uadia*, modo supradicto, sunt recipienda & huiusmodi lex sub forma prenotata est penitus decudenda. *Defensio rei*

CAP. V.
De TREVGA fracta.
§. I.

SEquela autem, que fit de *treuga* (31) fracta sciendum est, quod fieri non potest, nisi prius *treuga* data fuerit in *curia*, ex qua *recordatio* ualeat reportari. Et sciendum est, quod *treuga* prout in *laicali curia* (32) accipitur, est *assecuracio facta, prestita fide corporali, quod nec per se nec per alium aliquod malum non inferet cui datur.* Treugae s. *pacis definitio.*

§. 2. Si post talem assecuracionem aliquis conqueratur: *Ego queror de Tycio, qui me, post treugam datam, in curia in PACE* (33) *DEI & REGIS in felonia assaltauit & hanc plagam & san-* *Formula* accusandi.

re aut loco idque uel ab episcopo, inde *pax Dei* uel a principe inde *pax domini s. regis*.

(30) Supra dictum, esse hanc uoculam quoddam uulgi incantamentum, quo solet *uociferare* aut clamando requirere suppetias.

(31) *Treuga* uox nobis propria idemque uult, quam *pactum* de colenda pace, *Vertrag*.

(32) Pacem enim seu *treugam*, quam ecclesia dat, in sensu ecclesiastico dicere solemus *treugam Dei*.

(33) Nam ius belli tum priuatorum fuerat. Igitur pax conciliandа loco, tempori, personis *pacto* aut *priuilegio*.

guinem

guinem michi fecit quam ostendo, quod paratus sum facere ei recognoscere una hora diei.

Ratio defendendi.

§. 3. *Defensore* autem uerbo ad uerbum denegante, *uadia* recipienda sunt, sub tenore forme prenotate. Sciendum itaque est, quod in istis sequelis uidelicet de *roberia* & *treuga* fracta, si clamor, qui dicitur *haro* (34) per inquisicionem dignoscatur, non fuisse exclamatus sequens cadat a *sequela* & similiter de *treuga*, nisi possit *recordari*, quod data fuerit, *appellator* cadit a sequela.

CAP. VI.
De SEQVELA de TRADITIONE Principis.

§. 1.

Formula *accusandi* proditorem.

DE *traditione* (35) autem principis normannie debet fieri *sequela* in hac forma: *Ego, cui princeps normannie tradiderat castrum suum custodiendum & queror de Tycio, qui mecum erat ad illud custodiendum & ipse proditorie & nequiter de castro per noctem exiens, principis inimicos introduxit, ex quo uix potui euadere. Quod si negare uoluerit, paratus sum, ei facere recognoscere una hora diei.*

Quod si negauerit accusatus?

§. 2. Alio autem negante *uerbo* ad *uerbum*, *uadia* recipienda sunt, modo supradicto & *duellum* deducendum, dum tantum manifestum sit, ipsum ab *inimicis obtineri* (36).

(34) Quod si enim sine *clamore* & symbolo edito, *haro*, manus consertae: tum creditum fuit, alterum iniuriam uel non passum esse uel eandem remisisse.

(35) Proditione. Nam Germani difficiliores, in munimentis hosti tradendis. Cum illis praestare uideatur: pati ultima.

(36) Quod *traditor* suspicionem aduersus se habeat, inde aequum esse uidebatur, ut hanc purget duello.

CAP.

CAP. VII.
De ſequela de MEHAIGNIO.

Fit autem ſequela de *mehaignio* (37) per *hominem* ſuum uel *conſanguineum* tali forma: *Ego, queror de tali, qui mehaignauit in felonia dominum meum uel conſanguineum meum* & cetera dicat, que in ſequelis ſuperius ſunt expreſſa. *Accuſatio* mehaignii.

CAP. VIII.
De ſequela ASSALTVS & *fracta pace*.

§. 1.

Fit autem *ſequela* de *aſſaltu* & *treuga* & *fracta pace*, que ſecundum diuerſitatem locorum diuerſe ſunt. Quedam enim fit de *aſſaltu* ad *carucam* (38): quedam de aſſaltu in *domo* ſiue *agro* (39): quedam de aſſaltu in *chemino* (40) ducis. Que uno eodemque modo habent fieri, mutato tamen locorum uocabulo maleficio tamen cum ſanguine corporis periculoſo de *morte* uel *mehaignio* demonſtrato que ſic ſolet fieri: *Accuſatio de* aſſaltu.

§. 2. *Ego queror de tycio, qui ad carucam meam cum agneto precogitato in pace dei & ducis me crudeliter aſſaltauit & plagam & ſanguinem michi fecit, quem demonſtraui iuſticiario.* Formula *accuſandi.*

§. 3. *Quod ſi negare uoluerit: ego uel homo pro me, qui hoc poſſit facere & debeat, parati ſumus facere ei recognoſcere una hora diei ad eſgardium curie.* *Negandi.*

(37) Etymon uocabuli mehaignii inueſtigauimus ſupra.

(38) *Carruca* alias pro *uehiculo*, Germanice *eine Karre.*

(39) *Carruca* alias etiam pro agro ſumitur. Inde *carrucagium* idem quam *pflug-geld.* Sed hic ab agro diſtinguitur.

(40) *Chemini* uia publica, id eſt, regia uia. In uernacula *die heer oder landſtraſſe.*

§. 4.

Quid si negauerit? §. 4. Appellatus debet negare nequiciam in clamore expositam & petere licenciam consulendi & si habito consilio uerbo ad uerbum factum negauerit, *uadia* sunt recipienda modo supra dicto & duellum deducendum.

Probatio. §. 5. Et hoc autem notandum est, quod per tales sequelas, nisi maleficium cum *sanguine* corporis periculosum de morte uel *mechaignio* reportans iusticiario fuerit demonstratum & uisum sufficienter non debet *duellum uadiari* (41). Notandum eciam est, quod nisi uiolencia in clamore fuerit expressa non debet *duellum uadiari.*

Grauitas delicti. §. 6. In omni autem sequela, que fit ad *dam*-*namentum membrorum*, debet in *clamore* exprimi: quod illud super quo *appellacio* mouetur, fit cum *felonia in pace dei & ducis.*

Quid si minor? §. 7. Sciendum eciam est, quod si quis *infra etatem* constitutus de membris fuerit *appellatus*, ipse custodiendus est, quousque ad *etatem* peruenerit uel *tradendus custodie* prout iusticiario placuerit & prout facti merita cognouerit postulare.

Iudicis integritas. §. 8. Ipse enim attendere & diligenter adiscere debet in talibus ueritatem, ut fauorem innocuis & leuamen non exhibeat, nocuis autem ingratitudinem ac rigorem iuris ordine conseruato.

Non admittitur procurator. §. 9. In huiusmodi autem *sequelis* deducendis nullus alium potest ponere pro se, nisi *mehaignium* corporis habuerit manifestum uel extra *etatem* fuerit constitutus.

Qui sint extra aetatem. §. 10. Extra etatem sunt, quorum uita spacium *sexaginta annorum* pertransiuit. In sequelis autem criminosis *appellatores* in clamoribus suis in curia iuste expositis, addere possunt & eas augmentare. *Processus.* *Subtrahere* autem aut diminuere nihil pos-

(41) Non debet *duellum uadia* | *ri*, id est, procedi ad duellum.

sunt

ſunt in eisdem. Quod ſi quid de clamore facto *relaxauerint*, uel aliquid demiſerint appoſitum in clamore haberi debet ſequela pro irrita & inani.

CAP. IX.

De ſequela de TREVGA fracta.

§. I.

DE *treuga* fracta ſciendum eſt, quod non poteſt fieri ſequela, niſi taliter data fuerit, quod, ex eius datione, *recordatio* haberi ualeat, ſi negetur & niſi plaga cum ſanguine demonſtretur. *Treugae fractae crimen.*

§. 2. Fit autem ſequela de treuga fracta ſub hac forma: *Ego queror de T. qui in pace dei & ducis & in treuga michi ab eodem data cum felonia me aſſaltauit & michi inique fecit plagam & ſanguinem quem oſtendo. Quod ſi ipſe negare uoluerit, ego uel alius, qui pro me facere poſſit & debeat, paratus ſum ei facere recognoſcere ad eſgardium curie una hora diei.* *Formula accuſandi.*

§. 3. Autem ad hoc modo ſuperius annotato recipienda ſunt *uadia* & *duellum* deducendum, ut ſuperius eſt expreſſum. *Duello hic locus.*

§. 4. Si uero *treugam* eſſe datam *negatum* fuerit & obiectum quod ex tali ſimplici plaga, que nec *mortis* nec *mehaignii* reportet periculum, non debet *duellum* uadiari. *Si negatum.*

§. 5. *Appellator* recordationem petat curie, in qua treugam fuiſſe aſſerit ſibi datam. Si autem non ualeat *recordari*, eius ſequela irrita diſcernitur & inanis. Si autem *recordatum* fuerit duellum *uadiandum* eſt & *emenda* recipienda de negante. *Appellator ad quid?*

§. 6. Notandum ſiquidem eſt, quod *clamore* facto & eciam *duello uadiato*, in omnibus ſequelis cri- *Transactio permiſſa.*

criminosis *potest tractari de pace* per licenciam iusticiarii & pax eciam *reformari* omni tempore antequam *duellum* deducatur ad effectum. Exceptis tamen sequelis de *proditione* & *latrocinio*, in quibus postquam *uadiata* fuerint *duella*, de pace nullo modo concedit *consuetudo normannie* esse tractandum. Quicunque enim de *proditione* uel *latrocinio* precium recipit uel persoluit *a talibus criminibus se demonstrat non insomptem*. Qui uero in predictis sine licencia iudiciarii de pace tractauerit uel composuerit iudiciario grauiter *emendabit* & quicquid per ipsum compositum fuerit uel tractatum, est ad irritum reuocandum.

Transigens pro confesso.

Hinc opus emenda.

CVSTODIA actoris & rei.

§. 7. Notandum siquidem est, quod in querilis *criminalibus* tam *appellatores*, quam *defendentes* in *prisonia ducis duello* uadiato sunt retinendi. Si uero *appellator* bonos custoditores dederit, qui ipsum uiuum uel mortuum ad diem nominatum reddere ualeant, eis potest ad custodiendum committi. Et huiusmodi dicuntur *uiua prisonia ducis normannie*. Huiusmodi *custoditores* ipsum *uiuum* uel *mortuum* ad diem reddere tenentur, eisdem assignatam sine *exonio* & aliis *dilacionibus* tanquam si *spiculator* eum redderet, si fuisset per eum in carcere custoditus.

Quid si male custoditi.

§. 8. Aliter autem sunt per *mobile* grauiter puniendi. Si autem forsan ita se absentauerit, quod ipsum iusticiario nullo modo reddere ualeant nec haberi, affligendi sunt *pena grauiori* per consilium *assisie* exprimenda & ipse *fugitiuus* modo debito ad *assisias* debet *euocari* &, nisi ueniat ante iudicium de *forbanizatione* editum, tanquam uictus habendus est & *forbanizandus*.

Pro conuicto habendus.

§. 9. Si autem ante *forbanizationem* se iusticiario reddiderit, de eo agendum est ac si carcerem ducis fugiens confregisset. §. 10.

§. 10. De omni autem maleficio & uiolencia eis ab ipso irrogatis, quem iusticiarius uiue *prisonie* commiserit custodiendum, pertinet ad ipsum diligenter inquirere. Et de maleficiis similiter, que aliis dicetur intulisse. Que eciam *custoditores* sui quibus commissus est custodiendus tenentur cum ipso grauiter emendare. Nec si ex hoc conuinceretur *uiue* esset *prisonie* ulterius committendus. *Processus.*

§. 11. *Defensor* autem si iusticiario placuerit, uiue potest prisonie committi & que dicta sunt de uiua *appellatoris* prisonia, circa defensorem similiter sunt attendenda. Cum autem hec *recredencia* ardenti cupiditatis malicia fuerit introducta, ex *antiqua normannie consuetudine*, que non fideliter ad salutem pacis & ad pericula deuitanda antiquis temporibus fuerat obseruata. Nullus sequens uel secutus de actione criminali aliquo modo a *ducis prisonia* poterat extra mitti, quousque querela fuisset solenniter terminata. *Prisonia* appellatoris *&* defensoris.

§. 12. Si uero in *carcere* fuerint detenti *iusticiarius* eis *magistrum*, qui eos *doceat* & *armet* & *cetera* eis necessaria inuenire debet, que omnia ipsi *pagare* tenentur. Notandum insuper est, quod nullus potest sequi de *maleficio*, quod iusticiario infra *annum* & *diem* non fuerit demonstratum eidem super hoc *clamore* exposito prout debet. De *multro* autem potest fieri sequela, cum certa signa per legitimum testimonium patrie fuerint demonstrata, per que multrum certum sit ac notorium fuisse perpetratum. *Etiam in custodia* doceantur.

CAP. X.
Quod non MVLIERES admittendae sint adsequelas criminosas.

§. I.

Pro uxore respondeat maritus.

MUlieres ad sequelas criminosas *sequendas* uel *defendendas* non sunt admittende. *Viri* autem de maleficiis, uxoribus suis illatis, *sequi* possunt in omnibus casibus supradictis & eas *defendere*, si fuerint *appellate* & si defendere uoluerint. Dum tamen sit *notorium*, ipsas imposito crimine esse *culpabiles*, sub graui *prisonia* usque ad diem & annum, modo quo de *uiris* dictum est superius, debent custodiri. Et de *uiris accusatis* contra mulieres similiter intelligendum est.

Purgatio mulierum *per* aquam *&* ignem.

§. 2. Olim mulieres criminalibus causis insecute cum non haberent, qui eas *defenderent*, *se purgabant per aquam* & homines per *aquam* uel *ignem*, iusticia uel mulieres in criminalib9 eos impetebant.

Sublata in ecclesiis.

§. 3. Et quoniam huiusmodi ab ecclesia catholica sunt abscissa, *inquisicione* locorum eorum frequenter utimur & in multris. De *muliere contra mulierem* in criminalibus causis est procedendum, ut tantam iusticiam de infamatis super imposito crimine credimus esse faciendam, que de uiris *infamia* criminosis superius est expressa.

CAP. XI.

De protectione MONARVM (42) & ORPHANORVM.

DVX *Normanniae* uiduarum *&* orphanorum *tutor.*

QVum autem DVCES NORMANNIE assueto ductu cantatis ex antiquo *uiduas* sub protectione sua susceperint & *pupillos*, eo, quod eorum fragilitas sibi alium non prouocet defensorem, de maleficiis criminosis eisdem uel per eas aliis il-

(42) Scriptura luculenta est & sensus apertus, quod sub *monarum* nomine hic intelligendae sint *uiduae*. Etymon igitur Graeciae debetur; quasi dixeris *uiduas solitarias* & *soliuagas*, agentes sub tegmine ducis Normanniae.

latis

latis prout factorum requirunt merita, debet iusticiarius grauem & asperam iusticiam exercere, quousque de hiis ueritas plenius per inquisicionem patrie poterit declarari.

CAP. XII.

De FVRIBVNDIS amentibus.

§. 1.

SI autem aliquis extra mentem constitutus sua *demencia* aliquem *interfecerit* uel *mehaignauerit*, (43) perpetuo carceri mancipandus est & in eodem de suo sustinendus uel de communibus elemosinis ad eius uite sustentacionem est prouidendum (44). *Cautio de amentibus.*

§. 2. Si autem aliquis demens talis fuerit & taliter *furibundus*, quod de eius demencia timendum sit, ne per ignem uel per aliquod factum eius saluti communis uite uel rerum obuians ualeat perturbare patriam, per eos, qui res suas habent, debet custodiri & ligatus teneri, ne per ipsum alicui maleficium inferatur. Et, si nichil habeat, totum *confinium* ad sue demencie refrenationem, debet consilium & auxilium de *suis facultatibus* exhibere (45). *Furiosis.*

CAP. XIII.

De receptatoribus *dampnatorum* & FORBANISATORVM.

(43) Vastauerit, laeserit, quod dictum supra.

(44) Inde patet, onus alendi illos, qui mentis emotae, non ergastulis incumbere, sed nosocomiis. De quo argumento nuper frustra litigatum in hac urbe.

(45) Non enim in dominum iurisdictionis hoc onus est deuoluendum. Moribus nostris hodieque ideo subditi tenentur genere tributi, quod *iustitien-geld* adpellant. Quod cogere in hunc finem potest dominus & dynasta in pago, sibi addicto.

§. I.

Poena receptatoribus statuta. OMnes autem *damnatorum* receptores scilicet *foriuratorum* (46) & *forbanizatorum* (47) nec non & eorum, qui ad *pacem principis* diffugiunt (48) in *assisiis euocati*, si de receptione eorum fuerint diffamati ipsi *principis prisonie* (49) usque ad diem & annum debent committi.

Fideiussores eorundem. §. 2. Nisi super hoc inquisicionem patrie se obtulerint expectare &, si expectare uoluerint, per bonos *plegios* (50) debent liberari & eis debet dies, de facienda inquisicione assignari, nisi alio modo prius super hoc conuicti fuerint uel cum fugitiuis deprehensi.

Si innocui. §. 3. Si uero per inquisicionem inuenti fuerint super imposito *receptionis crimine* innocui, cum omnibus rebus suis in pace debent dimitti.

Si conuicti. §. 4. Quod si super hoc inuenti fuerint culpabiles, omni *mobili* possessione, ad uoluntatem principis seu iusticiarii, sunt priuandi. Et si *mobile* non habeant, per grauem sunt & diuturnam *prisoniam* corrigendi (51).

Per legem desresinae se purgantes. §. 5. Si uero in *non scire* eorum *receptionis* maleficium redigatur per legem *desresine*, si iusticiarius eos ulterius super hoc uoluerit impetere, poterunt se purgare.

(46) *Foris* esse dicuntur sigillatim illi, qui *exesse* iussi sunt patria. Quod si accesserit iuramentum, *forisiurati* audiuerunt.

(47) Est uox *Latino-Germanica*. *Forisbannire* idem est, quam proscribere aut prouincia aliqua interdicere.

(48) Quod inferiora iudicia uellent effugere hoc tegumento, quasi principis requirerent tutelam.

(49) Satis ergo est, quod tum a iudice inferiori sint securi.

(50) Plegii, *pfleger*, fideiussores, quod dictum saepius.

(51) Quare autem *immobilium* hic rerum nulla ratio? Repono, has nexu gentilitio adfectas fuisse, instar familiae fideicommissorum, ut adeo earum priuatione fieret iniuria reliquis agnatis. Quod creditum fuerat iniquum.

§. 6.

§.6. *Consenciarii* (52) latronum in latrociniis suis & *receptores* eorum alio modo sunt punien di. Si enim super hoc fuerint conuicti, eamdem penam (53) solent in *normannia* reportare, quam & ipsi latrones debent sustinere & similiter omnes participes & consentientes maleficiorum suorum. *Poena receptatorum latronum.*

CAP. XIV.

De temporibus in quibus LEGES non debent *fieri* nec *simplices* nec *aperte*.

§. I.

NOtandum tamen est, quod quedam sunt tempora, in quibus leges non debent fieri nec *simplices* nec *aperte*. Videlicet omnia tempora, in quibus *matrimonia* non possunt celebrari. FERIAE *quae?*

§.2. *Ecclesia* autem, legibus apparentibus, omnes *dies treuge* prohibet ac defendit. Videlicet ab hora nona diei *iouis* usque ad ortum *solis* in die *lune* subsequente (54). Et omnes *dies solennes* nouem *lectionum* & solenniorum *ieiuniorum* & IIIIor temporum & *dedicationis* ecclesie parochialis. In qua *duellum* est deducendum (55). *Diuinae.*

---

(52) Iidem, quam criminis participes.

(53) Vulgi sermone dicimus in uernacula: *der heler ist so gut, als der stehler*.

(54) Sunt hae feriae *trium* singulis hebdomadibus dierum tales, quae peccant in nimio. Gratae neque Deo neque hominibus. In nouo foedere praesertim, ubi homini christiano omnes *dies* esse debent *feriati*. Qui non in *otio* debent requiri ab operis: sed in erecto semper ad Deum animo. Interim est hoc singulare omnibus *hierarchiis*, ut occupent suis institutis mentes inuoluantque illas feriarum glaucomatibus.

(55) *Deducere* idem hic, quam *omittere*.

CAP. XV.

De fugitiuis ad ecclesiam.

§. 1.

Asyla templorum. SI quis autem dampnatus uel fugitiuus ad ecclesiam confugerit uel cemiterium uel alterum sanctum uel crucifixo adhereat ecclesiastico priuilegio debet liberari & in pace a laicali potestate dimitti, ita quod manus in eum non apponant.

Obsessio asylorum, & negatio uictus. §. 2. Custodes tamen, ne exinde fugiat, *iusticiarius* debet apponere laicalis & nisi infra *nonum diem* se reddere uoluerit iusticiario laicali uel *normanniam foriurare* (56) nona die completa, iusticiarius exinde nullum uictum ad eius sufferet deportari sustentationem, quousque iusticiario se reddiderit, qui de ipso eciam reddito secundum exigenciam sue culpe ordinabit uel patriam se obtulerit foriurare.

Formula ursedae. §. 3. Quam *foriurabit* in hac forma, *manu* extensa super *sacrosancta euangelia*, quod ipse recedet a *normannia*, nunquam in eadem de cetero rediturus & quod nullum *malum* patrie nec gentibus occasione preteritorum per se nec per alium *procurabit*. Et quod in aliqua uilla nisi per *noctem* unam quousque egressus fuerit a *normannia*, nunquam regrediendo nocturnabit.

Egressus ex patria. §. 4. Et egressum suum incipiet in instanti. Expresso tamen prius ab eo, uersus quas partes iter suum dirigere uoluerit, a patria sic recedens & assignatis eidem *dietis* (57) in recessu, prout possi-

(56) Id est exilium spondere iureiurando. *Forisiurare*; *forisbannire*, cetera.

(57) *Dieta*, in uernacula *eine tagreise*, est pensum, quod confici potest in itinere uno die. Hinc etiam *dieta terrae*, portio agri, quae potest uno die uerti aratro. Germanice dicimus *ein morgen*; *tagwerck*. *Prima* uox forte originem

bilitas

bilitas persone & locorum distancia postulabit.

§. 5. Et si expleto termino sibi dato inuentus fuerit in *normannia* uel regressus fuerit per *leucam* suum secum *iudicium* reportabit. Sacramento enim sue *foriurationis* inuentus est obuiasse, propter quod eidem *ecclesia* non debet ulterius patrocinium exhibere (58).

CAP. XVI.

De CLERICIS & personis non capiendis.

§. I.

NUllus autem clericus uel persona ecclesiastica debet *capi* uel *arrestari*, nisi ad presens *maleficium* (59) captus fuerit uel detentus uel nisi cum *clamore de haro* fuerit insecutus. Et ecclesie debet reddi (60) ipsum requirenti. In cuius curia, si de iniecto sibi maleficio confessus fuerit uel conuictus, ab omni ordine & priuilegio clericali penitus est deponendus & exul a patria profugandus. EXEMTIO clericorum. *Degradatio.*

§. 2. Dum tamen tale sit maleficium, quod *vite* uel *membrorum* percipere debeat *dampnamentum.* Huiusmodi enim persone ab omni *laicali* curia sunt exemte, nisi in quantum exigit *feodum* laicale (61). *In feudis singulare.*

suam inde habet, quoniam labores Germanorum tempore fiunt matutino: a meridie enim illi indulgere solent suo genio. Hinc etiam leges Germanorum audiunt *enuntiata matutina, die morgensprach.*

(58) Asyli beneficium non est *iterabile* & qui semel eo usus est, porro non debet eodem abuti.

(59) Id est, in delicto deprehensus; *der auf frischer that betretten worden.*

(60) Nisi eum *dignitate & charactere clericali* exuerit ecclesia. Id est, *degradauerit.*

(61) Nisi enim in eo nuntium misissent clerici suae immunitati uel amisissent feuda, uel nulla porro acquisiuissent, deferenda nonnisi nexu beneficiario.

CAP. XVII.
De CRIMINALI querela.

§. 1.

Interdicta accusatio inter dominum & uasallum.

NOtandum eciam est, quod nullus *dominum suum*, cui fecerit homagium (62), *criminaliter* potest appellare, nec eciam dominus *hominem* (63) suum, propter fidem, per quam in homagio tenentur obligati (64). Sed oportet, si quis in huiusmodi sequela facere uoluerit *criminalem*, si dominus fuerit, quod homini suo fidem & homagium reddat, antequam *gagium* (65) de eo offerat, appellando & homo similiter.

Poena succumbentis.

§. 2. Et si dominus succubuerit, *homo* de cetero *terram*, quam tenebat de eo, non tenebit; sed de domino *superiori immediate* & eas, ei super hoc *faisancias* faciat & quas domino suo de ea faciebat. Si uero *homo* uictus fuerit, terra penitus domino remanebit.

CAP. XVIII.
De simplici PERSONALI *querela*.

§. 1.

Querela simplex.

DE simplici querela *personali* agendum est. *Simplex* enim dicitur eo, quod per legem

(62) Homagii uerbo hic utitur ICtus in sensu paulo ampliori pro fide quacunque iurata, etiam clientelari.

(63) *Homo* hic idem, quam *uasallus*, cliens, in nexu beneficiario.

(64) Vulgi sermone dicimus: *getreuer herr, getreuer knecht*. Igitur accusatio aut delatio admodum inconcinna inter personas, quae inuicem sunt in nexu, uinculo, coniunctae fide singulari.

(65) Gage, *gagium* est uniuersim idem, quam *pignus*, *symbolum* alicuius rei & indicium. Qui igitur accusare uoluerat alterum uel cum accusato in certamen descendere, ille *gagium obtulerat* aut symbolum uel *arrham* ineundi duelli. Hodieque moris est, mutuo dare & recipere *chirothecas*, *numos*, futuri certaminis & compromissi *signacula*. Ante igitur soluendus nexus, quam inter personas coniunctas fiat certamen forense.

simpli-

simplicem habeat terminari, que uulgaliter *desresina* uocatur (66).

§. 2. Est enim *desresina* super iniuria a *querulo* exposita coram *iusticiario purgacio* per *sacramentum* querelati & coadiutorum suorum in curia facienda. Desresina.

§. 3. Omnium ergo *simplicium* querelarum quedam sunt *de facto*, quedam de *dicto*. De illis que sunt de facto prius uidendum est. *Diuisio.*

§. 4. Est itaque simplex querela *personalis* de *facto*, quando contentio inter *placitatores* coram iusticiario uentilatur ex antiqua lesione persone queruli irrogata. Verbi gratia: *Ego queror de T. qui de palma in facie me percussit.* *1) de facto.*

§. 5. Teste autem consequenter hoc dicente, hoc est uerum, uidi & audiui & *esgardium* (67) curie super hoc facere sum paratus. Omnis testis in curia *laicali* de *uisis* & *auditis* debet testimonium exhibere. Nec eciam sufficiens est testimonium, nisi *esgardium curie* super hoc offerat se facturum. *Testium depositio.*

§. 6 Querelatus autem postea tenetur respondere & habebit *licenciam* consulendi, si requirat.

§. 7. Habito autem consilio debet factum negare, quo accusatus est & offerre, illud *desresnare* (68) in hac forma: *Istam lesionem tibi non feci & iste, qui super hoc testem se constituit, nec uidit nec audiuit, quod paratus sum desresnare &* *Oblatio ad desresinum & receptio fideiussorum.*

(66) *Derationare* est idem, quam *ratiocinari*; sensu barbaro idem, quam agere in iudicio. Num igitur *desresina* idem quam *deratiocinatio* aut actio in iudicio? Titubauimus etiam supra in etymo huius uerbi.

(67) *Esgardium* idem, quam *esgard* id est decretum aut sententia curialis. Facere idem hic, quam expectare aut etiam requirere.

(68) *Desrenare* uox forte contracta ex *desratiocinari*, quod est agere aut respondere in iudicio.

debet *gagium* (69) ſuum dare ad *deſreſnandum*. Quod iuſticiarius recipiet & *plegios* (70) capiet de *deſreſina* (71) facienda. Huiusmodi autem querele unum ſolum *exonium* (72) & unum *defſectum* (73) tantummodo paciuntur.

CAP. XIX.

De COMPARATIONE parcium ad curiam pro LEGE ſua facienda.

§. 1.

Recordatio *legis*. AD diem autem terminatam partes debent comparere & *lex* debet *recordari* (74) per iuſticiarium ſub forma uerborum, ſub qua conſtat, eam fuiſſe *uadiatam* (75).

Iuramentum a) rei. §. 2. Poſt hoc autem querelatus ad *ſacroſancta* debet accedere &, *manu* deſuper extenſa, in hac forma debet iurare iuſticiario uel alio pro ipſo eidem legem *excariente* (76).

Formula eius. §. 3. Hoc audias N. *quod ego tibi talem leſionem non feci nec teſtificatos uidit nec audiuit, ſi me deus adiuuet & hec ſacroſancta*.

b) *adiutorum*. §. 4. Poſt hoc a *iuramento* debet ſurgere & *coadiutores* debent ad *iuramentum* accedere nec tracti nec uocati, donec *lex* peracta fuerit & iura-

(69) Eſt ſymbolum, arrha, de non deſerenda lite. Nam *gagio* utebantur non ſolum in ſtipulato duello; ſed etiam in litis conteſtatione. Inde formula in uernacula: *beueſtigung des kriegs rechtens*, quaſi litis proſequendae firmamentum.

(70) *Plegii* iidem, quam fideiuſſores.

(71) Lite proſequenda. Vnde per *gagium* ſignificatur litigandi animus; per *plegios* firmatur.

(72) *Exonium* idem, quam excuſatio neglecta, *verſäumnuß*.

(73) *Defectus* eſt idem, quam *neglectus* ipſe comparitionis in iudicio.

(74) *Lex* debet *recordari*, idem eſt, quam *praelegi* & recitari in curia.

(75) Lex *uadiata* idem, quam *uiolata*. Nam *uadiare* legem, eſt *transgredi* eam. *Vadiare* idem, quam *ũadere*, in uernacula *wadden*.

(76) *Excarire* idem eſt, quam, quod *caret*, ſupplere.

re debent ſub hac forma (77): *de ſacramento, quod T. iurauit, ſaluum iuramentum iurauit, ſi nos deus adiuuet & hec ſancta.* *Formula.*

§. 5. Preſtito autem a ſingulis *coadiutoribus* ſacramento, accuſatus per hanc *desreſinam* (78) liberabitur & accuſans remanebit in *emenda* (79). *Liberat a desreſina.*

§. 6. Circa hoc autem notandum eſt, quod, niſi teſtis ſe uidiſſe dixerit teſtimonium, reprobatur &, niſi dixerit eciam *eſgardium* (80) curie ſuper hoc ſe facturum. Notandum eciam eſt, quod *deſresniator* (81), ſi uerba dimiſerit uel mutauerit, que ei in *deſresnatione* fuerint *escariata* (82) eius *desreſina* reprobatur. *Reprobatio teſtium.*

§. 7. Et ſimiliter, ſi quis coadiutor defuerit uel uerba *eſcariata* dimiſerit uel mutauerit uel eciam ſi ad *deſreſinam* oporteat euocari uel compelli uel attrahi.

§. 8. Notandum eciam eſt, quod, ſecundum diuerſitatem *perſonarum*, plures uel pauciores in *deſreſinis* exiguntur adiutores. Inter *pares* enim & *uicinos* poteſt quilibet ſe *tercia* (83) manu facere *desreſinam*. *Numerus teſtium aduerſus 1) pares*

§. 9. Verſus autem dominum *ſexta* manu in curia domini. Si autem in curia domini *ſuperioris* placitauerit, ſe *tercia* manu *deſreſniabit* uerſus *2) dominum*

(77) Cum enim *periuria* ſint frequentiſſima, ad haec cauenda, opus fuerat teſtibus horumque iurata fide: quod iuraturus non ſit eius leuitatis, ut ſuſpicio ſit alicuius periurii.

(78) *Deſreſina* idem quam imputatio facti aduerſus *rationem* & legem. Inde *deſreſinare* accuſare.

(79) *Emenda* idem, quam *ſatisfactio* parti praeſtanda. Nunc *actori*, ſi uicerit, iterum *reo*, ſi repertus fuerit innocens, uti hic loci.

(80) *Esgardium* curiae eſt idem, quam *iudicium* ſiue ſententia, uox Gallica, ut ſaepius dictum.

(81) Idem quam *accuſator*, uerbi ſono idem, quam *derationator*.

(82) In *deſreſnatione eſcariata* id eſt *accuſatione iudicata*. Nam *eſcariare* idem, quam *eſgardiare*.

(83) Quia leuiores hic probationes *trium perſonarum* ſufficiunt.

domi-

dominum & dominus eciam uersus hominem suum simili modo.

3) seruientem regis. §. 10. In curia enim domini superioris placitando sunt quasi *pares*. Versus autem domini regis *seruientem* in *quinta* (84) manu debet fieri *desresina* (85).

Inhabilitas testium. §. 11. Ex predictis autem patet, quod nec *ceci* nec *surdi* possunt in huiusmodi legibus testimonium exhibere. *Mulieres* eciam in huiusmodi *mulierum.* testimonia deferenda, non sunt recipiende (86), nec eciam coniuncte persone, sicut pater, filius, frater, qui immediate se contingunt nec eciam infra etatem constituti.

Testes, macula notati. §. 12. Omnes eciam conuicti de *periurio* & *fide lesa* & in *duello* deuicti & omnes *increduli* & publica infamia notabiles a testatione exhibenda & a *coadiuuatione* (87) in *desresina* sunt repellendi.

Quid si pars consentiat? § 13. Et si producti fuerint, *desresina* uel testimonium eorum non valet, dum tamen pars aduersa aderit ipsum acceptet (88) non repellens.

Spatium indesfructum §. 14. Notandum est enim, quod huiusmodi simplices querele spacium *XV. dierum* ad responsionem suam faciendam non requirunt; sed ad omnem *diem* assignatam in ipsis est respondendum.

(84) Quinque testium fide opus.

(85) Accusatio.

(86) Iure Romano causae fuerant, ob quas *mulieres* in testimoniis dicendis non admissae. Nam 1) prodire in *publicum*, fuerat contra muliebris uerecundiae rationem & sepimentum, 2) mulieribus multo minus locus in iudiciis & comitiis. Verum patrio iure *mulieres* uitae liberioris, ut & in iudiciis comparent & in comitiis. Vnde Latii rationes nostris moribus inconcinnae. Quas tamen sequi solemus in re testamentaria hodieque.

(87) Id est fide auxilioque. Ob leuitatem, in his hominum generibus *opinabilem*.

(88) Eo ipso enim *iuri*, pro se introducto, mittit nuntium.

§. 15.

§. 15. Notandum eciam eſt, quod poſt *reſponſionem* factam in curia, ſi aliqua partium defuerit in querela condemnatur.

§. 16. Notandum eciam eſt, quod nullus de ſimplici *percuſſione*, quam *ſeruo* ſuo intulerit uel *filio* uel *nepoti* (89) uel cuicunque alii de familia ſua ſiue filie ſiue uxori, (90) non debet ad legem prouocari. *Ius caſtigandi 1) ſeruos. 2) liberos. 3) uxores.*

§. 17. Illud autem correptionis cauſa factum fuiſſe, preſumendum eſt. Si uero querelatus de lege, quam *uadiauit*, inciderit, debet maleficium tam leſo, quam curie *emendare*. *Quia* coercitio.

§. 18. De percuſſione *palme* V. ſolidos. De percuſſione *pugni* XII. denarios. De *proſtratione* ad terram, quod *cadabalum* dicitur, XIIX. ſolidos. De plaga autem facta cum *effuſione ſanguinis* XXXVI. ſolidos. *Aeſtimatio* emendarum *in* iniuriis *diuerſis.*

§. 19. Et hec *emende* inter ſimplices perſonas attenduntur in querelis perſonalibus ſimplicibus. De perſonis autem *autentis* (91) uidelicet, qui tenent *francas ſerianterias* (92) uel qui per *armorum ſeruicia feoda ſua* deſeruiunt (93), aliter attendendum eſt de *emendis*, in querelis huiusmodi per *arma* & *herneſia* (94) que feoda ſua deſeruiunt. *Niſi* perſonarum *diuerſi gradus.*

---

(89) Sed tamen *nepotes* non ſunt in poteſtate *aui*? uti in Latio. Forte intelligitur hic caſus, ſi *patre* fuerit deſtitutus.

(90) Dummodo *iniuria* abſit. Cum enim matrimonia noſtra indimiſſibilia; bonorum inter coniuges communio: maior omnino auctoritas marito ceu capiti familiae eſt relinquenda.

(91) *Authentia* idem, quam *auctoritas*, Authenticae ſiue *autentae* perſonae eaedem, quam *honoratae* & in munere publico conſtitutae, *proceres*, *magiſtratus*, *iudices*.

(92) *Franca ſerienteria* eſt *liberum* uel publicum munus. Supra dictum.

(93) Omne enim *feudum militare* eſt ſimul *nobile* neque fert perſonas, niſi *nobiles*.

(94) *Herneſia* idem, quam *harniſch* in uernacula.

§. 20.

Vbi emenda *grauior*, *praesertim in* milite.

§. 20. Si enim contra *militem* in huiusmodi querela conuictus fuerit, ei debet *emendare* per plena arma, uidelicet per *equum*, *loricam*, *scutum*, *ensem* & *galeam*. Si uero *miles* non fuerit nec habens *feodum lorice* passus iniuriam; sed per plena *arma feodum* suum deseruit, per *rouchinum* (95), *gambesium* (96) & *capellum* (97) & *lanceam* per ea debet ei satisfieri de *emenda*.

Emenda *militi solvenda in* armis.

§. 21. Et omnino de huiusmodi personis sciendum est, que *feodum* suum per armorum seruicia deseruiunt, quod eis *emenda* in huiusmodi querelis debet fieri per *arma*, quibus ad *retrobannium* principis debent seruire uel facere *aquitationem* feodorum.

In curia *domini.*

§. 22. De *emenda* autem domini, in cuius curia hec aguntur, in huiusmodi querelis, sciendum est, quod XVIII. solidos potest habere de *e*menda.

Quid princeps *ipse*?

§. 23. Princeps uero si in eius curia huiusmodi querela deducetur, XXVI. solidos potest leuare de *emenda*. Solet autem antiquitas in *normannia* usitari, quod *maior* non esset emenda curiam tenentis, quam persone iniuriam sustinentis. In *concordationibus* autem & huiusmodi *terminacionibus* querelarum pertinet ad iusticiarium principis de *emendis* ordinare, prout persone facultas & facti merita postulabunt.

---

(95) *Rochinum* uel *rouchinum* idem quam *rock*, Germanis *uestis superior ein oberkleid*.

(96) Vestis *inferior* breuiorque *ein wames* Germanice. Inde *officiales* in militia uulgi sermone audiunt: *wames-klopfer*, ob uerbera, quibus milites malos solent excipere.

(97) *Capa eine Kape* mitra dicitur in uernacula. Inde parua *capa capellus* dicitur, cassidis loco apud milites.

CAP.

CAP. XX.

De *perſonalibus* querelis, que ex DICTO oriuntur.

§. 1.

VIſo itaque de querelis in perſonam *actualibus* (1) conſequenter uidendum eſt de perſonalibus querelis, que ex *dicto* oriuntur. Sunt autem huiusmodi querele, quotiens *conuicium* aliquod perſone alicuius ab alio irrogatur. *Iniuriae uerbales.*

§. 2. Vnde notandum eſt, quedam conuicia *criminalia* ſunt quedam *ſimplicia*. *Criminalia* ſunt *conuicia*, quorum actum *corporis* uel *membrorum* uel *uite* ſequitur dampnamentum. Vt ſi quis alicui imputet *latrocinium* uel *homicidium* uel aliquod huiusmodi uicium, quorum actum membrorum uel uite ſequitur dampnamentum. *Conuitia.* (1) Criminalia.

§ 3. Vnde ſciendum eſt, quod ſi *querela* ex tali conuicio fuerit procreata & querelatus fuerit ſuper hoc confeſſus uel conuictus a querulo debet per *iuſticiarium* grauiter per *pecuniam* puniri & paſſo iniuriam per *obprobrium* corporale taliter debet *emendare*, quod *naſum ſuum* (2) *digitis per ſummitatem* tenebit & ſic dicit: ex eo, *quod uocaui te latronem uel homicidam uel de quocunque alio conuicio, quod tibi dixi mentitus fui, quod hoc crimen in te non eſt & ore meo, quo illud protuli, me mendacem exhibeo.* Et hoc ſolenniter debet fieri in *aſſiſia* uel in *placitis* uel in *eccleſia* die *ſolenni*, ut, per uicium impoſitum, nullum *Si conuictus recantatio ſolennis, gerichtlichen widerruff.*

(1) Actualibus, id eſt *realibus iniuriis.*

(2) Nam ex *percuſſione naſi* grandis alios iniuria. Quaſi aliquid exprobretur re ipſa ſic homini *naſutulo.* Inde ſummae contumeliae indicium: *ein naſenſtüber* uel ſi hoc factum intentauerit tantum oſtenſis aut *compreſſis* digitis.

appareat extitisse, cum eius actor conuicii super hoc confessus fuerit se mendacem.

(2) *Simplicia.*

§. 4. In *simplicibus* autem *conuiciis* debet querelatus, si conuictus fuerit a querulo, *iusticiario emendare* (3) & passo iniuriam *dicendo* simpliciter: *quod uicium non est in eo, quod ei obiecerit inconsulte.*

Quid si confessus?

§. 5. Sciendum tamen est, quod si aliquis alicui uicium *criminale* obiecerit & hoc *confiteatur* & paratus sit *probare*, bene potest *probare* (4), si querela talis sit, quod ad ipsum debeat pertinere, ut de *homicidio patris* uel *fratris* uel de *furto* sibi illato uel huiusmodi.

Num exceptio ueritatis?

Ratio procedendi.

§. 6. Ad cuius rei *prosecutionem* obiecti criminis esse propinquior dignoscatur. Quod superius, quando tractatum fuit de querelis, & sequelis earumdem fuit plenius declaratum.

CAP. XXI.

De possessionali querela.

§. 1.

Querela possessionalis

DE *possessionali* querela sequitur declarare. Sciendum itaque est, quod *querelarum possessionalium* quedam est de *mobili*; quedam de *immobili*; quedam *simplex* & quedam *apparens.*

(1) *de mobili.*

§. 2. De mobili autem est querela, cum super aliqua possessione mobili inter partes aduersas contencio uentilatur, ut si *Tycius* petat a *Seyo* XII. denarios, quos ei debet. *Mobile* enim dicimus omnem possessionem, que de loco ad locum transmoueri potest. Et omnis talis possessio *catallum* nuncupatur, ut *bos*, *asinus*, *aurum*, *argentum* & huiusmodi.

mobile quid?

(3) *Emenda* alias dicitur *mulcta* parti laesae soluenda, non iudici.

(4) Nisi enim sit hoc, ut eius intersit, in *exceptione ueritatis* nullum effugium. Licet poenam omnino debeat mitigare.

§. 3.

§. 2. *Immobilem* autem dicimus possessionem, que de loco ad locum transmoueri non potest, ut *agrum*, *pratum* & omnes possessiones *fundo terre* inherentes, que feoda *uulgariter* nuncupantur. (2) *immobile?*

§. 3. *Simplices* autem dicuntur querele *possessionales*, quando per *simplicem legem* processus earum terminatur. (3) *simplex?*

§. 4. *Apparentes* autem, quando per legem apparentem uel per *duellum* uel per *inquisicionem* patrie, que *recognitio* dicitur, earum *processus* terminatur. (4) *Apparens?*

Querela de mobili possessione.

§. 5. Inter quas primo uidendum est de querela de *mobili* possessione. Est ergo querela de *mobili* possessione contencio inter partes aduersas coram iusticiario uentilata super *re* aliqua possessionali *mobili*, ut si Tycius *queritur* de *Seyo*, qui ei *asinum* suum *disforciat* (5) & iniuste teste modo superius determinato testimonium exhibente.

Genera diuersa detentionum.

§. 6. Harum autem querelarum quedam sunt ex *debito*, quedam de *prestito*, quedam de *pacto*, quedam de *dampno*, quedam de *promisso*, quedam de *ablato*, quedam de *pantatione* (6), quedam de *furto*.

§. 7. Et harum omnium quedam sunt *simplices*, quedam *apparentes*. Vnde sciendum est, quod omnis querela de *mobili* possessione, cum res in causa deducta *X. solidorum usualis monete* precium non excedat, per *simplicem legem* habet terminari. Si uero dictum precium excedit, per *legem* deducitur *apparentem*.

(5) *Disforciare* idem, quam *per force* aut uim detinere.

(6) *Panta* idem, quam *pignus*; pantatio, pignoratio.

CAP. XXII.

De querela ex *debito*.

§. 1.

Debiti definitio. DE *debito* autem fit querela, cum aliquis queritur super aliqua re *mobili*, qua tenetur alius eidem obligatus (7). De *debito* autem sunt omnes querele, in quibus aliqua res procedit, qua *aliquis obligatus alicui de aliquo teneatur*. Quedam harum ex *pacto* (8) conficiuntur, quedam ex *prestito*, quedam ex *alienacione* seu *priuatione*. *Diuisio.*

Querelae ex debito. §. 2. Ex *prestito* autem est querela, quotiens fit *contencio* inter partes diuersas super re aliqua alicui *mutuo* tradita, ut debes mihi *X. solidos*, quos tibi *prestiti* seu mutuaui.

1) proprio. §. 3. Sciendum eciam est, quod huiusmodi querela uariatur secundum quod, ex diuersis causis querele uel debita producuntur. Quidam enim *debitores* tenentur pro *se* ex eo, quod mutuo receperunt, ut in exemplo premisso & hec querela est ex debito pro *se*.

2) alieno. §. 4. Quidam uero pro *aliis*, ut *filius* tycii debitor est pro *patre* suo uel alio *antecessore*, cui hereditarie (9) succeditur.

Non ultra §. 5. Notandum tamen est, quod nullus de *antecesso-*

(7) Vti *debiti uox* est etiam patrio iure admodum generalis. *Schuld*, *Schuldheiss*, cuiusque causae & obligationis iudex.

(8) Est enim *pactis* etiam nudis obligatio patrio iure. Quoniam *schematibus* Latii, quibus adligantur, opus non est. Plene & ac definite de *indole pactorum* Latii scripsi in opusculo de *obligatione subscriptoris*.

(9) Iure antiquo addendum: in *patriis bonis*. Nam *patris* factum praestare non obligatus fuerat filius ex *bonis auitis*. Quoniam haec acceperat nexu fideicommissi, quo ipso iure fuerant adfecta. Plenius egi ea de re in opusculis, *uno* quidem: de *obligatione successoris in principatum* & clientelam; *altero*: de *donationibus*.

teceſſoris debito tenetur reſpondere ultra *ualorem* huius, quod de eius *hereditate* dignoſcitur poſſidere (10). *uires hereditatis.*

CAP. XXIII.
De DEBITORIBVS.

§. 1.

DEbitores autem pro *aliis* quidam ſunt per *ſe*, quidam per *accidens*.

§. 2. Per *ſe* autem debitor eſt pro alio qui ſe pro alio *debitorem conſtituit*, ut ſi cato ſe pro tycio obligauerit in ſolutionem X. ſolidorum uerſus naſonem dicitur cato debitor per ſe, pro alio eo quod debitum eius ſe conceſſit pro *eo* redditurum. *Debitores 1) per ſe. 2) per accidens.*

CAP. XXIV.
De PLEGIATIONE (11).

§. 1.

HArum autem querelarum quedam ſunt ex *plegiatione* ſimplici, quedam ex *plegiatione* debitum retinente. PLEGIATIO.

§. 2. *Plegiatio* autem *ſimplex* contrahitur in hac forma: *Ego plegio tycium, quod tibi reddet X. ſolidos ad natale.* In *ſimplici* autem plegiatione notandum eſt, quod, mortuo *plegiato*, moritur *plegiatio.* Nec enim tranſit in *heredes* plegiatio ſimplex (12). Sciendum eciam eſt, quod de *ſim-* 1] Simplex *non tranſit ad heredes.*

(10) Neque enim opus *aleae*, adire hereditatem. Quoniam Germani ipſo iure heredes, quibus non opus eſt aditionis ſchemate Latino. Hinc forenſis doctrina: quod heres ex aere defuncti non teneatur ultra uires hereditatis, deſignatae fide iurata.

(11) *Plegiatio* idem, quam fideiuſſio. Vt dictum ſupra.

(12) Eſſet idem hodieque non iniquum. Si ſimplicis fideiuſſoris heredes non obligarentur. Sibi enim tribuerit creditor; ſi formulam *pro me & heredibus meis non urſerit.*

plici plegiatione nullus ad *legem apparentem* potest duci, sed per *simplicem legem* super hoc accusatus se poterit liberare, dum tamen *recordatio* uel *iuramentum* contra ipsum non prebuerit testimonium.

Probatio plegiationis. §. 3. Notandum eciam est, quod *plegius* in curia inuentus fateri tenetur uel negare *plegiationem*. Si autem *confessus* fuerit, se *plegium* extitisse, debitum *uadiabit* (13) & terminum habebit illud reddendi uel habendi debitorem in *curia* super hoc, quod jus fuerit effecturum. Si autem debitor ad terminum *apparuerit*, dicens, se debitum debere, persoluat illud uel *nanta* (14) eius debitum ualentia pro *plegio* tradantur. Si autem non habuerit, unde debitum persolui ualeat plegius, persoluat totum uel *residuum*, quod debitor non poterit persoluere uel eius *nanta* tradantur pro debito.

Pignorum tempora. §. 4. Vnde notandum est, quod nullus *nanta* uel *uadia* (15), pro debito sibi tradita, *uadiatori* tenetur custodire ultra *spacium* XV. dierum (16). Et nisi interim *exuadiata* (17) fuerint per preceptum iusticiarii coram hominibus, fide dignis, ea debet uendere adeo bene ac ea fide, ac si sua essent ac ex eorum precio suum retinere debitum & residuum ei reddere pro quo ei eadem tradebantur. Et hoc intelligendum est de omnibus re-

(13) *Vadiare* idem, quam *wadden*. Inde tropici significatus. Supra.

(14) *Panta*, *pfand*, pignora, saepius repetitum.

(15) *Vadia*, pignora, hypothecae. *Vadiator*, qui hypothecam constituit aut pignora dat.

(16) Est hoc tempus admodum breue. Hinc sequimur ius Romanum in hoc argumento. Imo *pignorum distributio* uel alienatio nequit fieri, nisi in iudicio & sub hasta ad cauendam fraudem.

(17) *Exuadiata*, id est, iterum redemta ex *uadio* seu uinculo.

bus

bus aliis pro alicuius debito uenditioni expositis.

§. 5. Sciendum eciam est, quod si *debitor negauerit*, se aliquem *plegium* fecisse & ipse negatus *plegiationem* persoluit, iam ipse debitor per *simplicem* legem se poterit *desraisnare* (18), dum tamen *recognitio* uel fortior *lex* non obuiauerit. Desresina *debitoris*.

§. 6. Notandum eciam est, quod omnes *homagiati* dominum suum debent *plegiare* & tenentur de debitis suis (19). Ita tamen, quod nullus tenetur ultra ualorem *redditus* uel *faisanciarum*, quas ei debet per *unum annum* ipsum *plegiare* (20). Plegiatio *domini*.

§. 7. Personam eciam eius *plegiare* tenentur, si fuerit in *prisonia* & ipsum in suas querelas prosequendas & deffendendas & de stando *iuri* & de *emendis* & *nanta* sua si capta fuerint *plegiare*. Et hoc intelligendum est, si presentes fuerint, ubi cum sic necessitas compulerit *plegios* exhibere: *re-* *Pro* domino *captiuo subditi*.

(18) *Desraisnare*, id est, disputando aut ratiocinando liberare. Iterum iterumque dictum.

(19) Hoc acriter disputatur alias. Praesertim in Germania, ubi princeps uiuit gaudetque reditibus suorum *domaniorum*, praediorum, quae audiunt, *cameralium* siue *mensalium*. Quod si causa infortunii ei cum republica communis, res caret dubitatione, quod subditi hunc casum suis etiam humeris debeant subleuare. Nam Gallorum argutiae nil sinceri habent; sed offucias inanes. Quasi captiuus rex, porro non sit rex. Interim indoles formulae imperii hic est trutinae omnino committenda. Nam quo arctior nexus: eo etiam liberaliores esse debent subditi in redimendo principe, praesertim bono. Esse tamen non debent hae impensae ultra modum, quem ferre potest respublica. Nisi enim ultimum, axiomata iuris attendenda: *regem esse propter regnum; non regnum propter regem*. Vt facile ad intelligendum sit; uter seruari debeat, si nequeat seruari uterque.

(20) Hoc temperamentum est ualde rigidum. Nam in reditibus annuis nil damni habent subditi: quoniam fructus habentur instar allodii, quod etiam successor tenetur agnoscere.

ſidentes uero homines per *uicecomitatum* & in *asſiſia uicecomitatus* dominum ſuum *plegiare* tenentur; ad expenſas tamen eius & ipſe eos *indempnes* reddere ſuper hoc tenebitur. Et, ſi eos incurrere de *plegiatione* dimiſerit, non tenebuntur ulterius *plegiare*, quousque ſuper alia *plegiatione* & de *dampnis* & de *perditis* ſibi ſatisfactum fuerit euidenter.

CAP. XXIV.

De PLEGIIS principalis debitorum.

§. 1.

Plegiatio *quando in ſe ſuſcepit* debitum.

PLegiatio autem dicitur *debitum* retinere, quando *plegium* aliquis de debito aliquo ita ſe conſtituit; quod ſe de eodem obligat debitorem uel *redditorem* ita, quod de eo *plegius* eſt & *debitor* (21) hoc a debito, quem *plegiat*, iam reſoluit.

Tranſit ad heredes.

§. 2. Vnde notandum eſt, quod ſi talis moritur, eius *heredes* a debito non ſoluuntur: ſed reddere tenentur. *Debitum* enim iam tranſit in *eumdem*, eo, quod ſuper hoc ſe *debitorem* conſtituit.

Heres debitor.

§. 3. Per *accidens* autem aliquis debitor conſtituitur, cum *hereditas* uel *mobile* ad ipſum deuenerit ex *ſucceſſione* alicuius, per quod eius debitum ſoluere tenetur, ut *filius*, cui deuenit hereditas patris uel *executores* uel alii, ad quos deueniunt *catalla* mortuorum uel quicunque recipit ſuper ſe *negocia* alicuius huiusmodi procurare. Et niſi fuerint tales *ſubmoniti* ad certam *di-*

(21) Igitur alius eſt *ſimplex fideiuſſor* ſeu adpromiſſor, qui debitum non in ſe ſuſcipit, uerum tantummodo ſoluere ſpondet, ni ſoluerit debitor: alius *expromiſſor*, *der ſelbſtſchuldner*, cuius etiam ſoluere tenentur heredes.

em & certum *locum*, non tenetur ex debito respondere nec ut debitores teneri, ut diximus superius, ſed habebunt terminum *negandi* uel *recognoſcendi* debitum competentem. Et huiusmodi in *ſimplici* querela, cum debitum ab ipſis contractum non fuerit, non poterunt *deſraiſinare*. Nullus enim alienum factum poteſt *deſraiſinare*; ſed *querulus* debitum ſuum probabit ſe *tercio* iuratorum.

CAP. XXVI.
De PACTIS.

§. 1.

Querelarum ergo huiusmodi quedam eſt ex alicuius *pacti* contractu; quedam uero ex alicuius *rei* obtentu; quedam ex *contractu* (22). Verbi gratia pro *domo*, quam tibi feci, mihi debes X. ſolidos, quos propter hoc michi promiſiſti. *Querela* ex contractu.

§. 2. Querela de *rei* obtentu eſt uerbi gratia debes michi X. ſolidos, quos pro me uel a me recepiſti, quos michi debes eo, quod eos ſic obtinuiſti. Eſt ergo omnis talis querela aut ex *debito* aut ex reſtitutione ex debito uero modo ſupra dicto. *Pactum* enim & *rei* perceptio debitores conſtituunt eorum *receptores* & obligant. Ex *promiſſo* enim nemo debitor conſtituitur, niſi cauſa legitima preceſſerit promittendi (23). *De rei obtentu.*

§. 3. Nullus pro rei *inhoneſte* actu (24) aliquid *Pactum de*

(22) Plane haec definita ſunt in iure Romano; quod ſequi poſſumus, remotis contractuum ſchematibus, quibus non eſt opus, ſi conſtet de uoluntate aliunde, expreſſa, tacita, praeſumta.

(23) Eſt hoc nimium *ciuile*. Interim dantur etiam cauſae creditae & *praeſumtae*, de quibus in iure communi.

(24) Sed Latii opinio haec: quod *ſcortum* non male faciat lucrum promiſſum accipiendo; ſed peſſime, ſe proſtituendo.

re inhonesta prohibitum causa debendi exprimenda. persoluere tenetur. Nec actor eius fouendus, sed potius puniendus. Nec eciam *promissio* aliquem facit debitorem, nisi *causa* (25) promittendi fuerit premonstrata. Videndum est ergo, quomodo in huiusmodi querelis quis debeat querelari.

Processus peregrinatorum in terram sanctam. §. 4. Omnes *laice* persone super hoc possunt *querelari*, exceptis *catalis* mortuorum & *maritagiorum* & *peregrinorum* in solennibus *peregrinationibus* profectorum *solennes* dicuntur *peregrinationes*, cum peregrini, recepta in parochia sua licencia, cum *cruce* & *aqua benedicta* & processione extra parochiam ducuntur uel comitantur pergentes *Iherusalem* (26), *Romam* uel *sanctum Iacobum* (27) uel in aliam peregrinationem per generalem *cruce signationem*. *peregrinationes sacrae.*

Priuilegium crucis. §. 5. Similiter & *cruce* signati per *diem* & *annum crucis* retinent priuilegium. Illi eciam, qui infra *minorem* etatem sunt constituti, ab huiusmodi querelis sunt exemti, eo, quod *discretionem* uidentur non habere. Non enim cum talibus *Minores agere prohibiti.*

(25) In *feudis* una causa *generalis* sufficit, nempe *beneficium* seu donatio. Inde nullus *uasallus* potest obligari ad causam aliam allegandam. Nam omnia feuda debent esse *gratuita*, id est, collata ob *seruitiorum feudalium* solam praestationem.

(26) Est hoc admodum singulare. Cum enim ex *uolumine* gestorum *DEI per Francos* clarum sit, quod *Europaea nobilitas* contenderit eo, sub spe habendi *uitam aeternam*: plures familiae illustres ideo emortuae, quae alias sibi polliceri potuissent huius orbis aeternitatem. Sunt igitur auctorum quorundam argutiae hae: ideo papam suasorem fuisse harum peregrinationum; ut inde ditesceret ecclesia. Quoniam haec eorundem iure scripta heres.

(27) In Hispaniam. Vnde ordo S. Iacobo sacer. Sed multi dubitant: num S. Iacob unquam uenerit in Hispaniam. Mea fides facilior, quoniam certus sum, christo demortuo, eiusdem discipulos reliquisse Iudaeam, sibi inuisam & contulisse se ad alibi degentes Iudaeos in Europa, Romano imperio subiecta.

fine

ſine *plegiis* aliquid eſt contrahendum. Nec eciam *anteceſſorum* debita, quouſque ad etatem peruenerint, reddere tenebuntur in curia *laicali*.

CAP. XXVII.

De poſſeſſione IMMOBILI.

§. 1.

Dicto de *mobili* poſſeſſione & *querelis*, ex ea procedentibus, conſequenter de *immobili* dicendum eſt. Dicitur enim *immobilis* poſſeſſio *feodum* ſeu *hereditas*, que ab aliquo poſſeſſa de loco ad locum transmoueri non poteſt. *De immobilium poſſeſſione.*

§. 2. Querele autem ex *immobili* poſſeſſione oriuntur, quotiens *contencio* ex iniuria, occaſione *feodi*, illata coram *iuſticiario* excitatur. Et quam ex diuerſis cauſis oriuntur *laicalis* iuris diuerſis legibus diuiduntur. *Definitio.*

§. 3. Sunt enim quedam de *deſſaiſina* anteceſſoris; quedam de noua *deſſaiſina*; quedam de *maritagio* impedito; quedam de *eſcaeta*; quedam de *dote*; quedam de *preſentacione* eccleſiarum; quedam de *feodo* & *elemoſina*; quedam de *feodo* & *firma*; quedam de *uadio* & *feodo*; quedam ex genere negato; quedam de *ſuperrogatione*; quedam de *ſtabilia*; quedam autem ſunt de *hereditate*. *Diuiſio cauſarum* multiplicium *poſſidendi immobilia.*

§. 4. Que quidem *querele*, quam diuerſe ſunt, diuerſos habent proceſſus, ad contentiones earum dirimendas diuerſe ſunt *leges* ſuper hoc inſtitute. *Deciſio.*

§. 5. Normannorum itaque principes *pupillis* (28), *uiduis* ac ceteris, peticione ſiue conſilio carentibus, ne fortiorum ſeu potentium aſtutia iu- a] Breuia *principum* Normanniae.

(28) Sunt etiam in iure communi his perſonis ſtatuta fori priuilegia.

rede-

re debito puniantur, quasdam supradictarum querelarum per *breuia* terminare uoluerunt. Omnes uidelicet, que superius sunt notate, excepta illa, que est de *hereditate disforciata*, que per legem *duelli* est terminanda.

b] legem duelli.

CAP. XXVIII.

De possessione FEODALI.

§. I.

Feudales causae definiendae 1] inquisitione, 2] lege.

NOtandum itaque est, quod querelarum de *possessione immobili*, que *feodales* dicuntur, quedam per *inquisitionem*, quedam per *legem desraisine* (29) terminantur.

De inquisitione.

§. 2. Inter quas de *inquisitionibus* primo agendum est. Vnde primo uidendum est, quid sit *inquisitio* & per *quos* & *quomodo* habeat terminari. Est igitur *inquisitio* recognitio *ueritatis* rei, super qua contencio uentilatur, per *sacramentum XII. hominum* uidelicet *militum* (30) uel *aliorum* fide dignorum, qui *neutri* parti aliqua occasione debita sunt suspecti.

Facienda per XII. testes.

In habiles.

§. 3. Vnde patet, quod nullus ad aliquam inquisitionem faciendam recipiendus est, qui *suspectionis* aliqua legitima occasione uel racione ab eadem debeat amoueri.

Nominatim

§. 4. Fieri eciam debet in *assisia* ut *recordationis* robore fulciatur. Omnes eciam persone *periurio* uel falso *testimonio* uel alia *detestabili* infamia notabiles ab omni inquisicione sunt amouendi. *Inquisicionum* autem quedam sunt de

(29) *Inquisitionis* aut *accusationis* uiae omni iure distinctae.

(30) Iure communi hoc adparatu XII. testium non est opus. Nam sufficit praecedens facti denuntiatio & testis unus ac alter. Vnde inquisitio potest instrui. Veritas autem eruenda est eo modo, quem processus describit.

quere-

querelis *personalibus*, quedam de *possessionalibus*. De *personalibus* dictum est superius.

§. 5. De *possessionalibus* (31) uero sciendum est, quod quedam sunt de *possessione mobili*, quedam uero de *immobili* & quod de mobilis possessionis inquisitione dictum est, de inquisitione *immobilis possessionis* dicendum est. *Inquisitio de* possessionalibus.

§. 6. Sciendum est, quod inquisitionum quedam est ex *institutione*, quedam ex *iure*. Ex *iure a*] sunt inquisitiones ille, que ex iudicio *iurisperitorum* ductu rationis uel ex *consuetudine* approbata fieri consueuerunt. Verbi gracia: *Si quis autem uersus fratrem suum porcionem hereditariam requirat & alius excipiat contra ipsum quod terram habuit & C. solidos pro portione*, unde se tenuit ad *pagatum*, quod paratus est, monstrare, si negauerit, requirente autem asserente, quod nichil habuit de hereditate supra dicta, unde paratus est *inquisitionem* sustinere, inquisitio super hoc ex consuetudine est facienda. *ex iure.*

§. 7. Ex *institutione* autem sunt inquisitiones omnes ille uidelicet, quam materia in *breuibus* continetur, quarum multiplicitas paululum superius est distincta, que inquisitiones, per *breuia currentes recognitiones* nuncupantur. Inter quas primo agendum est de illa *recognicione*, que fit per *breue noue dessaisine*. *b) ex institutione.*

CAP. XXIX.

De breui NOVE DESSAISINE (32).

(31) Nostro iure inquisitioni in ciuilibus locus non est. Nam actoris est, probare. Neque iudex ex *officio*, quod dici solet, hic aliquid debet decernere.

(32) *Dessaisina* idem, quam *depossessio* siue spoliatio, *resaisiare* idem, quam spoliatum restituere. *Noua* autem dicitur, quia, si tacet possessione deiectus, alteri reliquisse uidetur *possessionem*.

§. I. No-

§. 1.

Actio de spolio. NOtandum siquidem est, quod *breue noue dessaisine* in hec uerba est institutum: *Precipe Tycio, quod iuste & sine mora ressaisiat betum* (33) *de terra apud betum de quà dessaisiauit eum iniuste & sine iudicio* post ultimum augustum ante istum. Quod, nisi fecerit, submoue recognitionem de *uisneto* (34), quod sit ad primas *assisias* (35) *bailliuie*, terram interim uideri facias & esse in pace.

Inde executio. §. 2. Hoc breui debet mitti *spade seruienti* (36) de *bailliuia*, qui recepto *breui* diem *uisionis* tenende debet querelanti assignare & aduersam partem ad ipsam diem pro *uisione* sustinenda submonere & usque ad *XX. homines uiciniores* terre uidende & fide digniores tales uidelicet, qui neutri parti sint suspecti uel affines & tales eciam debent esse, qui querele ipsius ueritatem certius credantur cognouisse. Et in eorum presencia terra, que a *querulante* ostenditur in manu principis debet *arrestari* (37), si pars aduersa presens uel absens fuerit indifferenter. Nec a dicta manu debet extramitti quousque querela inter eos fuerit terminata.

Poena adu. opponentes §. 3. Et si quis aduersantium manum miserit interim in eadem per *corporis* est *proprii captionem* compellendus, quousque *emendauerit* competenter & plene restituerit, si quid per *factum* suum habuerit imminutum.

(33) *Betum* idem quam *solum*; quandoque etiam *canon* siue *tributum*. Hic uidetur accipi in significatu priori. Nam *solum* dicimus, nostra lingua, *boden*.

(34) *Visnetum* idem forte, quam *uis illata* aut etiam idem quam oculāris inspectio a *uidendo* Von augenschein.

(35) *Assisia* est *sessio curiae*. Quia ultra hanc non debet differri.

(36) *Executori* armato.

(37) *Sequestrari*, quod hodie dicimus.

§. 4. Si

§. 4. Si quis autem interim ad *iusticiarium* accesserit, dicens: se *saisinam* illius terre *habuisse* tempore, quo principis manu fuerit *arrestata*, eidem dies ad *assisiam* debet assignari, ad quam alii *contentionarii attornantur* (38). Et peracta recognitione inter eos & *saisina* reddita, obtinenti dies *uisionis* (39) assignabitur ultimo requirenti & fiet inquisicio eius *processu* deducto, prout decet in hiis uerbis: Utrum ille exigens tempore illo, quo terra illa capta fuit in manu principis, pro querela *dessaisine* predictorum erat *saitus* (40), de eadem & quomodo. Et si inquisitio pro eodem fuerit *dessaisina* (41) ei reddetur indilate & alius *emendabit* (42) & si conuictus fuerit requirens, emendabit. *Nisi allegauerit* causas.

§. 5. Sciendum siquidem est, quod huiusmodi *querele* unum solum *exonium* (43) & unum solum *defectum* (44) patiuntur, qui uidelicet *defectus* & *exonium* ad *assisias* reportentur (45). Si enim ad assignatam *uisionem* aliqua partium non accesserit, eius *defectus* ad *assisias* instantes debet *reportari* & iusticiari precipietur ibidem pro *defectu*. *Bis ueniam rogare nefas*

(38) Consortes actionis hic barbare *contentionarii* dicuntur. Et *attornare* idem est, quam *aduocare* simul in iudicium.

(39) *Visionis* uerbum idem, quam *ocularis inspectionis*, in nostra uernacula: *der augenschein*. Omnia barbare.

(40) *Saitus*, quasi *saisitus*. Nam *saissire* idem, quam *saissir* possidere, *sitzen* etiam in nostra uernacula.

(41) *Dessaissina* id est *depossessio* siue res, unde deiectus de possessione ei restituatur.

(42) *Emendare* idem, quam soluere *emendam* in iudicio.

(43) *Exonium*, *Versaumnuss*, id est ueniae rogatio ab absente.

(44) *Defectum*, germanice *das aussenbleiben*. Absentiae contumacia.

(45) *Reportare* in iudicio siue *assisia*, sessione; idem, quam proferre, in uernacula: *fürbringen*, a portando *bringen*.

Contumaciae processus. §. 6. Et si ad aliam *assisiam* non accesserit uel *exoniatus* non fuerit, *uisio* teneri (46) precipietur & *dies* tenendi eam assignabitur, eo, quod iam duo *deffectus* concurrerunt, quos facere non licebat. Et debet *uisio teneri* siue presens siue absens (47) fuerit, ad eamdem & recognitio ad sequentem *assisiam* terminari.

Descriptus. §. 7. Si autem accesserit, *diem uisionis reportabit*, ad quam, si defuerit eius defectus, ad *assisias* sequentes *reportabitur* & procedetur, ut dictum est eo, quod *duo deffectus* concurrerunt. Si autem se *exoniauerit* de uia curie *exoniator* (48) de eo habendo ad aliam assisiam diem reportabit, ad quam siue comparuerit siue non, procedetur, ut dictum est. Huiusmodi enim querela non potest ulterius prorogari. *Defectus* eciam debent *emendari* & *exonia* saluari uel *emendari*, si presens qui fecerit, fuerit in curia, antequam inquisitio (49) *teneatur*.

Contumacia post uisionem. §. 8. Nec tamen ex *defectu* facto *post uisionem* in huiusmodi querela absens uel deficiens, *tenetur saisinam* amittere. Nec querelans sequelam, sed *pecunialiter emendabit* supra de *querulo* & infra de *defectu* (50) *querelantium*.

§. 9. Notandum etiam est, que si *querelans* de-

(46) Est Germanismus: *besichtigung halten*; uisionem tenere.

(47) Nam alias *inspectio ocularis* legitima non est, nisi utraque parte praesente. Instar autem praesentis habetur, qui absens est altera uice. Nam *bis* non licet ueniam rogare & excusare absentiam.

(48) *Exoniator* idem quam *rogator ueniae*, excusator, *der das Versäumnüss Vorbringet*, reportat in iudicio.

[49] *Inquisitio teneatur*, Germanismus supra notatus: *gericht halten, untersuchung halten*.

[50] Omnia uerba barbara exposita sunt superius. *Defectus* idem, quam contumacia: *saisina*, possessio: *querelans*, agens: *querulatus*, reus, cetera.

fuerit

fuerit, (51) *querelatus* ad diem comparens recedet *sine termino* respondendi & terra, que capta fuerit ob *sequelam* deficientis eidem debet liberari.

§. 10. Sciendum siquidem est, quod *dessaisinarum* quedam sunt de terra; quedam de *herbagiis*; quędam de *redditibus*; quedam de *faisanciis*; quedam de *seruiciis*, quorum *Breuia* (52) uariantur secundum uarios terminos eorum perceptionis. *Diuisio* possessionum *uel quasi.*

§. 11. De *terris* autem in quibus *fructus* ad *augustum* (53) colliguntur, fit recognitio de *ultimo augusto* ante istum, eo quod *dessaitus* est in isto, qui saitus erat in precedenti uel tempore intermedio eum fructuum *saisina* percipitur in *augusto*. *1) in terris.*

§. 12. De *herbagiis* & *pasturis* similiter. De *redditibus* autem debent fieri *recognitiones* de ultimo termino ad quem redditus solui statuuntur ante istum scilicet, qui ultimo preteriit, in quo *dessaisina* fit cum redditus contratenetur, ut si terminus persoluendi redditus sit ad *natale* debet fieri inquisitio per *breue* de ultimo *natali* ante istud & similiter de aliis terminis intelligendum est. *2) herbagiis.* *3) reditibus.*

§. 13. Notandum est, siquidem quod quedam *saisine* singulis *annis* renouantur & *annuales* dicuntur, ut de terris, que annuatim excoluntur & de redditibus, que singulis annis soluuntur. Quedam uero sunt *tardiores*, ut de *auxiliis tercionariis*, que de *tercio anno* in tercium colliguntur, de quibus inquisitio debet fieri, utrum querelans erat de ea *saitus* ad proximum seu ultimum termi- *Saisinae* *a) annuales.* *b) tardiores*

(51) Nam *actori* non licet abesse & *terminum circumducere*.

(52) Breue idem, quam *brieff*, libellus.

(53) Haec tempora differunt pro *climatis* ratione. Hinc Italiae iurisprudentia temporum exulat in Germania nostra.

num ante iſtum quo auxilium iſtud fuit collectum.

Pasnagia, faiſanciae, ſeruitia, §. 14. Similiter de *paſnagiis* (54), *faiſanciis* (55) & *ſeruiciis*, que non annuatim, ſed ex *caſu* ſiue *gratia* eueniunt. Ex *gracia* ut *pasnagia* & cetera *fructuagia*, que ex *dei gratia* non ſingulis annis, ſed aliquando ad hominum ſuſtamentum generis effunduntur. Ex *caſu* autem eueniunt ut *diruptiones* excluſarum, *innouationes foſſetorum*, reparaciones domorum & ſimilia, que non ſingulis annis, ſed caſualiter aliquando eueniunt. Ad quorum reparationem ſeruicia conſueta (56) requiruntur.

a) ex gratia.

b) ex caſu.

In quaſi poſſesſorio ultimi actus. § 15. Que ſi *negata* fuerint *recognitio* debet fieri de eis de ultimo *pasnagio* (57) ante iſtud de ultima *diruptione* ante iſtam uel *renouatione* uel *reparatione*: utrum ſaiſina petita tunc habebatur & ſimiliter intelligendum eſt de omnibus *ſaiſinis* quarum actus non ſingulis annis, ſed cum ipſa rerum natura uel euentus depoſcit euenerint, tunc enim fit de *pasnagio deſſaiſina* cum euenit & contra tenetur ſimiliter & in aliis prenotatis.

§. 16. Sciendum eciam eſt, quod ſi ſupra dicta poſtquam euenerint, *contratenta* (58) fuerint aut ſilencio commendata, nulla tamen ſuper hoc iuſticiario querimonia *deportata* (59) per ſpacium

(54) *Pasnagium* ſiue etiam *pannagium* idem, quam ſeruitus alteri, praeſtandi alimenta, ſiue homini ſiue bruto animali *die maſt, azung.* Germanice *nagen* idem, quam *edere, rodere.* Sed *panis* haud dubie a Germanico *backen.*

(55) *Faiſantia* a faciendo ſiue praeſtando ſeruitia clientelaria.

(56) Germanice dicimus *frohnen*, angarias.

(57) Actus enim nouiſſimus in ſummariiſſimo attendendus omnino, niſi ſit *turbatiuus.* Nam cetera iuris requiſita: num *clam, per uim, precario* inſtruunt cauſam in *ſummario.*

(58) *Contratenta* Germaniſmus *das gegentheil halten.*

(59) Portare *bringen*; *deportare*, *fürbringen*, Latine dicimus *proferre.*

diei

diei & *anni*, nulla ſuper hoc recognitio *noue deſſaiſine* (60) ulterius eſt ſuſtinenda, niſi partes ad hoc ſpontanee uoluerint conſentire.

CAP. XXX.
De BREVI noue DESSESINE.

§. 1.

DE illis autem, qui in *iheruſalem* (61) uel aliam *peregrinationem* ſeu negociationem longinquam profecti ſunt, ſciendum eſt, quod, nondum elapſis *die* & *anno*, regreſſi ſunt, recognitionem de *ſaiſina* habebunt quam habebant *die* & *anno*, quoa patria proficiſcentes receſſerunt. Hieroſolemitanae *peregrinationis priuilegia,*

§. 2. Notandum eciam eſt, quod huiusmodi *recognitiones* nullam priuilegii *crucis* uel *exercitus* patiuntur. *Singularia.*

§. 3. Notandum ſiquidem eſt, quod huiusmodi inquiſiciones ad *uiſiones* ſuſtinendas ſeu ad recognitionem *iuramenta* de eis facienda, milites non requirunt, ſed ſine *militibus*, quidquid ad earum *uiſiones* pertinet, poterit *recordari* per illos uidelicet XII. cum *iuſticiario*, qui *uiſionem* tenuit, qui *a iurea noue deſſaiſine* aliquam legitimam rationem non debeat amoueri. *In teſtibus neceſſariis.*

§. 4. Hoc ſane tamen intellecto, quod *uiſiones* de *baroniis* uel de *membris* earum nec non & *ſerianteriarum* feodalium, que inter *maſculos* ſucceſſores nullam *diuiſionem* (62) patiuntur, qua- *Ad inſpectionem ocularem.*

(60) Poſſeſſionis nouiſſimae, id eſt, ultimae. *Saiſina, ſitz*; *deſaiſina, entſetzung, depoſſeſſio*, id eſt, *deiectio.*

(61) Nam uti Hieroſolemitana itinera occupauerant tum omnem orbem chriſtianum, opinione meriti aeternae ſalutis: ita his omnino fuerat ita proſpiciendum, ne cultus ſacer & religio illis nocere uideretur.

(62) Ob neceſſitatem ſeruitiorum. Ne, feudo deminuto aut diuiſo, tum domino deeſſent, deſtituto ita, quae faciunt ad uictum & cultum.

rum occasione heredes eorum infra etatem constituti sunt in *custodia* dominorum sine militibus non debent sustineri.

In uisneto. §. 5. Dum tamen milites in *uisneto* (63) ualeant reperiri, qui iusto *sconio* (64) uel rei ipsius ignorancia ab ipsa *iurea* (65) non debeant amoueri.

CAP. XXXI.

De assignatione VISIONIS *breui* noue DESSAISINE.

§. 1.

Ritus inspectionem *instituendi.* POst hec autem de VISIONE uidendum est, quomodo debeat assignari & quomodo debeat teneri.

Definitio. §. 2. Est enim *uisio* huiusmodi *inspectio* rei petite per *querulum* demonstrate coram iusticiario ad hoc in *assisia* (66) deputato uidelicet *ad uisiones* tenendas cum *hominibus* fide dignis, nulla debita occasione ab ipsa recognitione repellendis per dictum iusticiarium citandis. Debet autem *uisio* ad certam *horam* & certum locum per *iusticiarium* assignari.

Assignatio a) horae prima *quae* §. 3. Solent enim diuerse *hore*, que ad *uisiones* sustinendas solent usitari, uidelicet prima est in *mane* & in hac debent conuenire aduerse partes iusticiarius & *uisores* in *ortu solis* & expectare debent si necesse fuerit usque ad *primam* (67). Qui

(63) *Visnetum* a uisione idem quam inspectio *besichtigung*.

(64) *Sconium* idem forte, quam *uenia, exsonium*, excusatio, *Versaumnuss*. Quo de superius.

(65) *Iurea* idem, quam iuramentum.

(66) In *consessu* iudicii idem, quam in *assisia*.

(67) Horologia enim tum temporis distinxerant diem & noctem. Hinc *prima* audita in principio diluculi & temporis matutini. Qua de re etiam actum in *commentario* ad *A. Bullam* Caroli IV. an. 1356. Et errores notati in interpretibus, huius computi ignaris.

enim

enim infra *primam* ad uiſionem ſe non preſentauerint, pro *abſentibus* debent reputari.

§. 4. Alia autem uiſionis aſſignatio eſt ad *primam* & in hac expectandum eſt, ſi neccesſe fuerit, usque ad *terciam*, alia eſt ad *terciam* & in hac expectandum eſt, ſi neccesſe fuerit, usque ad nonam. Alia autem eſt ad *nonam* & in hac expectandum eſt usque ad *ueſperas* i. e. usque ad *medium* tempus inter *nonam* & *ſolis* occaſum. Alia autem uiſionum aſſignatio eſt ad *veſperas* & in hac expectandum eſt usque ad *occaſum ſolis*. Qui uero infra terminos ſuperius annotatos ad *uiſiones*, prout aſſignate fuerint, non comparuerit, pro abſente reputandus eſt & deficientis pena puniendus. ſecunda, tertia, *ſequentes.*

§. 5. Sciendum eciam eſt, quod ad *eccleſiam* parochie, in qua *uiſio* debet *teneri* uel ad alium locum proprio nomine cognitum propinquiorem rei uidende terminus debet aſſignari, ad quem partes aduerſe & iuſticiarius conueniant & *uiſores*. Eorum autem facto conuentu debet iuſticiarius coram omnibus materiam querele in *breui* (68) expreſſam recitare uel *legi* ipſum *breue*. Poſt hec autem querulus debet *terram* ſeu rem *petitam* oſtendere uidelicet terminos *latitudinis* & terminos *longitudinis*. Nichil enim in huiusmodi querela poteſt obtineri, cuius termini cum intermedio non fuerint demonſtrati. Ipſa eciam *terra* ſeu res demonſtrata ad uiſionem coram *uiſoribus* in manu *principis* (69) eſt capienda nec eciam eſt reddenda quousque *querela* plane fuerit declarata. *b) loci.*

(68) Saepe dictum *breue* dictum a *brieff* in uernacula, necquicquam a breuitate.

(69) Quaſi, quod interim neutrius eſſet, illud eſſet principis, uti omnia adeſpota.

Progressus. §. 6. Ad uisionem autem demonstratione facta iusticiarius debet *querelato* precipere, quod ipse *ressaisiat* (70) querelantem, ut in *breui* penitus est expressum. Quod si idem fecerit uel non, *Executio.* nihilo minus ad *assisias* diem partibus debet assignare. Et notandum est, quod si *querelatus querulo* rem petitam ad *uisionem* non dimiserit (71) & eam postea ad *assisiam* dimiserit licet *manum* in re petita non imposuerit detentionem tenebitur *emendare* (72). Qui enim ad uisionem dimiserit, non uidetur contratenere rem petitam.

In iudicii *consessu.* §. 7. Et propter hoc *uisores* (72) ad *assisias* precipiuntur comparere quocunque ad uisionem dicto non obstante uel omisso, ut *uisio* per eos, si neccesse fuerit, *recordetur* uel *recognitio teneatur.* *quid partes de* possessione *litigantes?* Sustentata autem *uisione* & ad *assisias* recognitione *adiornata* partibus ad *assisiam* astantibus *breue* legendum est. Ipso autem lecto iusticiarius tenens *assisias* uel eius uices fungens a *querulo* interrogabit, utrum *breue* suum prosequi uoluerit. Si dicit *quod non*, clamorem temerarium *emendabit.* Et similiter, si de prosecutione *breuis* se constituerit nescientem. Si autem *breue* suum se uelle prosequi dixerit, separatim a *querelato* querendum est, utrum *breue* lectum uoluerit sustinere. Qui si dixerit, quod uisio de hoc *breui* seu de *uerbis* in eo lectis, non fuerit sustentata, cum *recognitio breuium* non sit sustinenda, nisi de eo, quod in *breui* continetur uel exprimitur & quod

(70) *Ressaisire* est in *possessionem restituere.*

(71) Paruerit sententiae & iussui de restituenda possessione rei actori, id est, *querulo* seu querulanti. Nam *querulatus* est reus. Vt saepe dictum.

(72) *Emendam* soluere idem, quam emendare aut praestare mulctā.

(73) *Visores* dicuntur *die besichtiger*, iudex & testes adhibiti in inspectione oculari.

cciam

eciam ad uisionem recitatur. Hoc *breue*, quod a *uisione* penitus est alienum, non tenetur sustinere, sed per *uisorum recordamentum* debet hec dilacio terminari. Si autem dixerit quod *breue*, non uoluerit sustinere, cum nihil *reclamet* uel habeat in eo, quod ad *uisionem* fuerit demonstratum. Inquirendum tunc erit, utrum per comparationem uel factum eius uel alterius pro ipso *querulus saisina* sua aliquo modo fuerit spoliatus.

§. 8. Et omnimodo sciendum est, quod nemo in *noua dessaisina* potest aliquem uocare ad *garantum*. *Garantum* (74) autem maxime dicimus illum, qui, in curia euocatur, ad rem querele defendendam uel *excambiandam*. Et si in aliquo in *saisina* contentionis inuentus fuerit culpabilis, *emendabit* principi & dampna parti aduerse restituet, que in re *contentionis* receperit, prout per *iuratores* melius poterit declarari. Et querulo remanebit *saisina*, que ei per dictum recognoscetur *iuratorum*. Si autem dixerit querelatus, se esse paratum *recognitionem* sustinere, tunc iuratores in *conspectu placitorum* ad iuramentum singuli ac nominatim uocabuntur & eorum *nomina* in *scriptis*, in *assisiis* redigentur. Et poterunt ex eis *placitatores sonare* (75) quos racione legitima esse uiderint repellendos.

Vbi locus garanto.

§. 9. Et quidem nomine eius in scriptis redacto iurabit sub hac forma: *Hoc audiatis domine bailliue, quod ego uobis dicam ueritatem de hac querela nec pro aliqua re dimittam si deus me adiuuet & sacrosancta.* Secundus autem iurabit sub hac

Iuramenta placitatorum *seu XII sacramentalium.*

(74) *Guarantus* id est *gewehres mann*, qui praestat euictionem. Inde *guarantum* cautio facta partium de non deserenda lite uel obtemperando sententiae in iudicio dictae.

(75) *Sonare* in uernacula *verrufen*, id est, dicere suspectos, minus idoneos, inhabiles ob causam.

 forma

forma: *expresso nomine* primi, ut si uocetur Cato de querela de qua Cato iurauit de se uerum dicere: *ego dicam de me si deus adiuuet & sacrosancta.* Et omnes alii *decem* iuratores similiter iurabunt.

Processus post iuramenta *praestita.*

§. 10. Post sacramentum factum nullus cum aliquo *iuratorum* debet habere aliquod *priuatum consilium* uel *coloquium* nec eciam in publico excepto iusticiario, qui eis iniunget uerum dicere sub hac forma (76): *Recognoscite uerum per fidem & credulitatem, quam in deum dominum nostrum Ihesum Christum habetis & quam in baptismo recepistis & super sacramentum quod corporaliter in presencia nostra modo prestitistis: ita, quod si in aliquo de re ista mendaces fueritis uel ueritatem celaueritis, quod anime uestre in perpetuum dempnentur & corpora uestra opprobriose perditioni apertissime exponantur. Et recognoscite, inquam, utrum GETVS* ad ultimum *augusti* uel post habuit *saisinam* illius terre, quam uobis monstrauit & quomodo eam habuit & qualem *saisinam*. Et utrum CATO post dictum terminum eum *dessaisiauit* de eadem & *quomodo?* Exinde ineant iuratores inter se consilium (77) de ueritate rei deferenda & dicenda.

Incantamentum iudicis in testes.

Testes *interim* custodiendi.

§. 11. Et interim per fidelem custodiam, custodiantur, ne *maligna persuasione* corrumpatur ueritas eorumdem. Habito autem inter se *consilio*

(76) Admonere enim debet iudex testes de dicenda ueritate & memoria facti iuramenti & uitandi periurii. Quoniam facilius obliuiscimur iurisiurandi praestiti de rebus futuris.

(77) Successus rei ualde suspectus. Nam possunt testes ita facile conspirare ad idem mendacium. Rectius igitur testibus *silentium* imponitur rerum, quas requisiti responderunt. Vt postea iudex conferre queat testimonia diuersa & arguere ex eorundem concentu uel dissensu ad ueritatem.

redire

redire debent *iuratores* coram iusticiario in *assisia* & per unum eorum, si *concordes* fuerint, debet eorum *responsio recitari.* Si uero *discordes* fuerint, ab *unoquoque* eorum sua est responsio proferenda. Si uero dixerint, quod GETVS habuit *saisinam feodalem*, ut asserit & quod *Cato* eum *dessaisiauit*, ut dictum est: *saisina geto reddenda* est & Cato *emendabit.*

§. 12. Insuper autem *coutume* (78) inquirendum est per eosdem de *dampnis* que *Tycius* passus est in illa *dessaisina* seu de *herbagiis* seu ex quibuscunque aliis ex terra uisa prouenientibus, quorum ad *estimationem* iuratorum debet *cato geto* restituere quod haberet, si ad debitum tempus *sue etatis* peruenissent. Si autem dixerint iuratores, quod GETVS erat *saitus* non feodaliter, sed ex prestito uel *uadio* uel *conductione* uel quacunq; alia racione, que *feodum* non fecerit requirenti, dum tamen sit terminus, quod talis *saisina* debeat terminari, *saisina* debet manere possidenti & querulus emendabit. *Spoliatus cum* omni causa *resti tuendus.*

§. 13. Si uero in huiusmodi *saisinis iuratores* de termino fuerint nescientes, tenenti sua *saisina* remanebit & *querulus*, si uoluerit, probabit terminum, quem ignorant. *Quid si* nescii *testes*?

§. 14. In nouis autem *dessaisinis* maxime attendenda est qualitas saisine & quomodo habebatur. Non enim omnis *saisina* reddenda est requirenti. Si quis enim spontaneus uel per iudicium *saisinam*, quam habet, alii in *feodum* tradiderit, si deinceps eam requisierit, non habebit. Si quis autem *saisinam* requisierit, quam ui uel *uiolencia* subintrauerit uel a tali receperit qui nichil *feodi* *Rei in spolio amissae qualitas. feudalis. furtiuae.*

(78) *Coutume* consuetudo uulgo. *Kosten* in uernacula *damna*, *expensae.*

habebat in eadem si ita sit recognitum, talis *saisina* non est reddenda requirenti cum sit omnis *uiolenta* uel *furtiua* processio detestanda (79). *Violenta* autem dicitur *possessio*, que nullo iure, sed contra ius *ui* uel *uiolencia* occupatur, ut si quis alium a *domo* uel *agro* uel *aliqua* alia *saisina* sua *ui* uel *uiolencia* extramiserit & ipse expulsus eam sine ui & uiolencia *rehabuit*. Huiusmodi saisina non est reddenda, si requisierit expulsori.

Possessio uiolenta.

Possessio furtiua.

§. 12. *Furtiua* autem dicitur possessio, que *furtiue ignorante* domino sublata est, ut si quis *prepositus* uel alius *custos* terre alicuius terram, quam habet in *custodia*, inuito & *absente domino*, alii tradiderit, huiusmodi *saisina* pro *furtiua* reputatur &, si eam dominus sine ui & uiolencia *rehabuerit* & alius eam per *breue* requisierit, dum tamen ita fuerit recognitum, non est ei restituenda.

Non indulgenda.

§. 13. Si uero in huiusmodi casibus *saisina* fuerit *recognita* & modus & qualitas saisine per iuratores in *non scire* redigantur, *dessaisiato* sua restituetur saisina.

DESSAISINA *auctoritate iudicis.*

§. 14. Et de *dessaisina* similiter sciendum est. Si enim *saisina* iusta fuerit, manifestum est, quod *dessaisina* erit iniusta. Et sciendum est, quod si quis per *iudicium* fuerit *dessaisitus*, *saisinam* illam non poterit per *breue* reuocare (80), licet ad eum de iure pertineret, nisi iudicium factum prius fuerit infirmatum.

(79) Cessant igitur hic iuris communis axiomata: *etiam furem spoliari*; *spolium committi in re propria.*

(80) Nam pro iudice est praesumtio & fides, quod uim nemini inferat. Sed illa cedit tamen ueritati & contrariae probationi.

§. 15 Et

§. 15. Et omnino ſciendum eſt, quod ſi aliquis *ſaiſinam* contra aliquem obtinuerit & conuictus in eadem *ſaiſina* manum apposuerit, per *captionem proprii corporis* & rerum ſuarum *iuſticiandus* eſt, quousque alii dampna de *deſſaiſina* ſibi per ipſum irrogata reſtituerit & usque curie *emendauerit* contemtum & transgreſſum iudiciorum eiusdem. Aliter enim contingeret, quicquid in curia iudicaretur ad *irritum cotidie* reuocari. Quicquid enim in curia per iudicium fuerit terminatum, inuiolabiliter debet obſeruari, quousque per iuratorum & diſcretiorum ſententiam iudicium illud ſi infirmatum fuerit reuocetur.

Poſſeſſio a iudicio inulta.

In iudicio nonniſi reuocanda.

§. 16. Si autem *accuſatus* de huiusmodi transgreſſionibus, ſe dixerit in hiis de *nichilo* procuraſſe & *plegios* dederit de inquiſitione ſuper hoc ſuſtinenda, ipſe eum rebus ſuis debet liberari per bonos *plegios* usque ad *aſſiſias*, in quibus inquiſitio debet teneri. Et ſi tunc ſuper premiſſis inuentus fuerit culpabilis, grauiter punietur per *mobile* uel per *priſoniam* corporis, ſi mobile ſufficere non ualeat ad *uindictam*. Si uero ſuper hiis inquiſitio ipſum reddiderit innoxium, accuſans eſt ſuper hoc *pena* conſimili puniendus.

Mendax poſſeſſor puniendus a) multa. b) priſonia.

CAP. XXXII.

De defectu ſuper BREVI noue DESSESINE.

§. 1.

SCiendum enim eſt, quod ſi petens defuerit, *querelatus* recedet ſine *diei* aſſignatione ei facta &, ſi ultra querelans contra ipſum procedere uoluerit, ipſum de *nouo* faciet recitari & ipſam querelam ſic contingit reuocari, unde *querelatus* exin-

Actore deficiente reus ſecurus?

exinde se deffendet, quasi tunc primum querela fuisset inchoata.

Poena actoris desertoris.

§. 2. Vnde notandum est, quod *querelans* ex defectu suo *sequelam* suam amitteret, si interim tempus *saisine* reuocationis haberetur reputatum. Cum infra *diem* & *annum* post *dessaisinam* factam moueri debeant super hoc questiones. *Deffectus* enim petentis *querelam*, quam mouit, facit *irritam* & *inanem*.

In noua *possessione* *nullus* guarantus.

§. 3. Notandum eciam est, quod in nouis *dessaisinis* nullus potest aliquem trahere ad *garantum*. *Violentum* enim est & nullo modo sustinendum, quod possessionem alienam nec per se nec per alium presumat retinere uel ausu temerario perturbare. De tali autem facto quilibet actor puniendus est.

CAP. XXXIII.

De muliere dessesita absente uiro.

§. 1.

Mulier absente uiro dessaisita *auditur.*

NOtandum eciam est, quod si *mulier dessaisita* fuerit uiro suo extra *ducatum* commorante. Dum post uiri sui recessum *dessaisita* fuerit in uiri sui absencia, audienda est per *breue* noue dessaisine.

& dessaisians *respondere tenetur.*

§. 2. Et similiter, si ipsa aliquem *dessaisauerit* post uiri sui recessum tenetur respondere *sine uiro*, si non fuerit in ducatu, per *breue* supra dictum.

CAP. XXXIV.

De BREVI de antecessoris SAISINA.

§. 1.

Decessoris possessio ut *doceatur*?

DE antecessoris *saisina* consequenter agendum est, que per *breue* fieri uel *teneri* solet in hac forma. Si Tycius dederit *plegios* de *clamore*

suo

ſuo proſequendo, ſubmone recognitionem de *uiſneto*, quod ſit ad *primas aſſiſias bailliuie* ad recognoſcendum: utrum CATO erat *ſaiſitus* in hoc *anno*, quo obiit de terra, quam ei *disforciat* GETVS apud *cambam* & quomodo & utrum ſit propinquior ad habendam illlus *eſcaetam*.

§. 2. Terra interim *uideatur* per eos & ſit in *pace*. Hoc *breue ſpade ſeruienti* debet deferri, qui uiſionem debet deferenti aſſignare infra *quindenam* querelarũ & *recognitores* ad eamdem certo loco & certa hora ſubmonere & terram ſeu redditum uel aliam rem, quam querelans monſtrauerit in manu *domini regis arreſtare* ſiue pars aduerſa comparuerit ſiue non, nec a manu regis exiet, quouſque *recognitio* fuerit celebrata. Et omni eodem modo in hac recognitione procedendum eſt, ſicut in *noua deſſaiſina*, de qua ſuperius eſt tractatum. SPADAE ſeruientis *officium*.

§. 3. Notandum tamen eſt, quod nullus annos *diſcretionis* iam attingens ex *conſuetudine normannie* hanc *recognitionem* habebit, niſi *breue* ceperit infra *diem* & *annum*, quo anteceſſoris illius mors fuerit communiter publicata, cuius *ſaiſinam* nititur obtinere. Illis autem, qui nundum annos diſcretionis attingerunt, nulla *temporis diuturnitas* preiudicat, quin habeant *inquiſicionem* ſupradictam. *De iuribus* minorum.

§. 4. Hec autem recognitio ad heredes pertinet propinquiores, qui *antenationis* (81) aut per ſe aut per anteceſſores obtinent dignitatem, ut antenati uel filii antenatorum. *Heredes.*

§. 5. Notandum ſiquidem eſt, quod ſi quis ultra *mare ieruſalem* (82) uel *galicia* (83) uel aliis *Quid de mortuis extra patriam?*

(81) *Antenationis* iura ſunt ea, quae debentur *ante nato*.

(82) De ſuperſtitione peregrinationis in *Hieroſolimam* & palaeſtinam dictum ſapins.

(83) Nam in *Gallaeciam* fuerat pere-

peregrinationibus uel negociationibus extra normanniam uel infra decesserit infra diem & annum, quo mors eius ad *residentiam* suam fuerit publice promulgata, licet longo tempore ante hoc decesserit, heres tamen *recognitionem* habebit de *saisina*, quam habebat hora & die, qua recessit a propriis siue a patria (84) & quamdiu in non etate erit recognitionem hanc habere poterit.

Exclusi successione 1) bastardi. 2) religiosi. 3) incestuosi. 4) leprosi.

§. 6. Sciendum eciam est quod *bastardi* & *religionem professi* & ex *dampnato* sanguine procreati & omnes dampnati, licet propinquiores sint in genere nullam antecessorum suorum *saisinam* poterunt *reclamare*. Nec eciam *leprosi*, quod superius in capitulo de *successione* plenius eluceseit.

Saisitio *antecessoris.*

§. 7. In *recognitione* autem huiusmodi attendendum est; utrum antecessor *saisitus* erat? *Saisitus* autem aliquis dicitur, cum per ipsum uel nomine ipsius uel ad opus ipsius *saisina* dicitur. Vnde patet, quod *firmarii*, *prepositi senescali* & huiusmodi licet terras excolant, prouentus percipiant, sub *nomine* tamen est & ad opus *alienum* & auctoritate eius qui possidet (85). Ille enim dicitur rem possidere: cuius imperio seu *auctoritate res* ipsa tractatur. Super quo superius in *breui noue dessaisine* plenius tractatum est & eciam de modo & qualitate *saisine*.

Quo iure non habendi nomine alieno.

Normanniae mercatoribus multoties excurrendum. Imo causa etiam sacra fuerat peregrinationis suscipiendae *Compostellam* ad uidendas S. Iacobi reliquias.

(84) Nam heredes in patrio iure sunt instar *suorum*, quibus *defuncti* prodest *possessio*. Vt opus non sit, illam propriis manibus apprehendere sibique uindicare.

(85) Possidere enim ciuiliter dicitur, qui animo & re possidet sibi habendi: non utendi fruendique nomine alieno. Instar conductoris, usuarii, usufructuarii, habitatoris, creditoris, cetera.

CAP.

CAP. XXXV.

De BREVI propinquioris & heredis.

§. 1.

VIdendum eciam est, quod *propinquioritas* (86) attendenda est ad antecessorum *saisinas* obtinendas. Propinquior autem heres patris est filius primogenitus & in eadem linea succedentes. Hac autem delata *linea*, propinquior est *secunda* & sic de aliis *lineis* (87).

In successione propinquior LINEA.

§. 2. Et hoc idem intelligendum est in sexu femineo. Et sciendum est, quod quamdiu aliquis in una *linea masculina* uel *femina* superstes fuerit (88) aliquis alterius linee eorum antecessorum non poterit succedere decedenti. Notandum tamen est, quod de nouo introducta est quedam consuetudo huic antique consuetudini contraria.

Idque semper.

§. 3. Videlicet: quod si quis *duos* habuerit *filios* & *primogenitus* suscepto de uxore filio decesserit, postea uero patre decedente non *nepos*, qui filius est primogeniti eius *saisinam* obtinebit, sed eam *filius* superstes obtinebit. Licet in nullo alio casu hec consuetudo reprobanda conseruetur; que non de *iure* uel *consuetudine*; sed ui & oppressione *potentium* fuit introducta (89). Filius

In casu omni linealis *successionis.*

excepto filio, excludente primogeniti nepotem.

(86) Propinquior consanguinitas. Nam omnia fingere & refingere licet calamo barbaro.

(87) Iterum iterumque repeto: patrio iure propinquitatem sanguinis & successionis aestimari intuitu *lineae*, *gradus* nulla habita ratione.

(88) Praesertim in *feudali* successione, quae iuris Longobardici, id est Germanici. Pudeat ergo patriae iureconsultos problematum: utrum lineae an uero gradibus locus faciendus? Cum *linealis* successit tantopere stabilita lege, consuetudine, usu. Fauor autem sexus in feudis attendendus & praeferendus semper.

(89) Nam is casus exceptus ideo, quod aliquid omnino datum

autem

autem ad *saisinas* habendas omnes, quas pater eius si uiueret, haberet per propinquitatem generis est admittendus. Excepto hoc *reprobando* casu (90), quod ad *saisinam* patris uel *matris* propinquior est filius, quam nepos, qui primogeniti est filius. Si tantum *sorores* fuerint *heredes* primogenite iam deffuncte *saisinam* patris uel matris obtinebunt; alia sorore non obstante.

non item sorores primogenitae heredes.

Mors antecessoris probanda.

§. 4. Si quis autem petat *saisinam* antecessoris & ei obiiciatur ex aduerso quod adhuc ille uiuit, cuius requirit *saisinam*, mors probanda est primo antequam *inquisitio* teneatur.

Probatio mortis.

§. 5. Et probari potest per *testimonium* duorum uel trium proborum *hominum* fide dignorum, qui eum *uiuum* & *mortuum* asserant per *sacramentum* se uidisse uel per *litteras* patentes ordinari & postea inquisitio tenebitur. Ad *uisionem* autem nullum placitum debet teneri; sed ostensio rei petite fieri.

Visionis.

Saisina minoris.

§. 6. Si quis autem contra minorem aliquem proposuerit, *minorem* dicimus, quicunque *uicesimum primum annum* etatis sue nundum attingit. Quod licet pater eius quando obiit *saisinam* haberet, quam exigit, ad ipsum tamen non debet deuenire, eo, quod *terram illam* non tenebat nisi ad uitam uel terminum uel tali modo, quod post eius decessum uel recessum alii debeat deuenire.

Qualitas saisinae *antecessoris inquirenda.*

§. 7. In huiusmodi autem & in omnibus *saisinis* dicimus, quod qualitas *saisine* antecessoris uel *disforciationis* ueritas inquirende sunt. *Heredes*

filiationi uiuo patre. Quo mortuo, in *linea*, in quam semel successio translata, illa debet patrio iure continuari. Sed Germani etiam hic indulgemus *repraesentationis* iura primogeniti filii. In Latio eadem omnibus iura sunt: quod nihil praecipui prioribus natu.

(90) Magis imperio, quam cum ratione iure introducto.

enim

enim *saisinam* habere non debent ex hoc, que ex succesione hereditatis ad eos non debeat euenire. Quod eciam in illis, qui *etatem* habent obseruari debet. Modus enim tenendi possessionem frequenter ad alios quam heredes facit deuenire.

Et heres non statim possessor,

§. 8. Si quis enim aliquod feodum ad vitam suam solummodo possideat, talis *saisina* ad heredes non descendit.

Vti in feudo.

CAP. XXXVI.

De BREVI MARITAGII impediti.

§. 1.

Consequenter de *breui maritagii impediti* (91) uidendum est. Et sciendum est, quod *relicta* infra *diem* & *annum* post obitum mariti sui, qui illud fecit *impedimentum* (92), debet mouere *breue* & *clamorem* excitare (93). Si enim diem & annum tacite permitteret pertransire, ei super hoc per patientum de breui nullatenus esset respondendum.

Actio rei uxoriae in repetenda dote.

§. 2. Notandum tamen est, quod *uir uxori* sue dicitur *maritagium impedire*; cum illud *a saisina* sua quocunque modo patitur declinare (94). Si eciam ipsa illud *uenderet* uel *abiuraret*, nisi per *legem*, plene & per *iudicium* celebratum, obtentum fuerit & receptum uel per *duellum* uel per *recognitionem* (95) plene uel per iudicium deductam.

Quam maritus nequit obligare.

(91) *Maritagium*, quasi bonum, *maritationis* causa, datum, in uernacula, *heurathgut*, *ehegeld*. Adposite magis, quam *dos* apud Latinos, quae uniuersim de omni *dono*.

(92) *Impeditum maritagium* idem quam *negatum* & disputatum, demortuo marito. Latini ideo indulgere solebant *uxoriam actionem* ad *maritagium* siue dotem repetendam.

(93) *Breue* hic idem, quam *libellus* ab actore oblatus. *Clamorem excitare* est in uernacula *klage erheben*.

(94) A *saisina declinare* in uernacula *von handen kommen lassen*.

(95) Nam ueritas, *duello* probata, eadem, quam probata *indicio*.

Quin si hoc per *concordiam* (96) fieret, mulier non tenetur obseruare.

Viua uxore. §. 3. Cum enim mulier sub *poteState uiri* sui sit constituta, uir eius de ea & de rebus suis & hereditate ad sue *arbitrium* uoluntatis poterit *dispensare*. Nec ea, eo uiuente, aliquid de predictis potest uendere uel impedire in eius absencia, sed eius factum potest reuocare & irritare.

Sed tamen maritus uiuus debet audiri. §. 4. Nec aliquid *reclamare* contra alium ipsa potest nec reuocare; sed *uir* cum ipsa de omnibus, que ad eam pertinent, debet audiri.

Exceptio, si sit atrox. §. 5. Sunt autem quidam casus in quibus ea in *absencia uiri* sui debet audiri. Videlicet, si uir eius eam *mehagnianerit*, & eruendo sibi *oculum*, infringendo *brachium* uel huiusmodi uel eius corpus enormi *percussione* frequenter & indebite, male & *insaniose* tractare consueuerit. Huiusmodi enim actiones correctiones non iudicantur.

Peregrinatione longinqua. §. 6. Item si mulier uiro suo in celebri *peregrinacione* uel negociatione longinqua *dessaisita* fuerit uel ei aliquid obuenerit seu exciderit, licet uir eius absens fuerit, audienda est, ne *mora uiri* sui ei auferat inquisitionem, infra diem & annum in tali casu concessam. *Viro* tamen in *prouincia* existente in eius absencia nullo modo audienda est.

Formula: breuis de MARITAGIO *repetendo.* §. 7. Sciendum tamen est, quod de *maritagio impedito* debet *breue* currere in hac forma. *Si M. tibi dederit plegios de clamore suo prosequendo, submone recognitionem patrie, quod sit ad primas assisias balliuie, ad recognoscendum, utrum terra, quam eo CATO disforciat, sit de eius MARITA-*

(96) Licet enim maritus sit *dominus dotis*, eam tamen nequit *obligare*, uxore inuita.

GIO

GIO uel de hereditate ejus, ad quem ea deuoluta & utrum S. maritus eius, qui in hoc anno obiit illud eidem impediuit & quomodo terra uideatur & sit in pace.

§ 8. Hec *uisio* modum sequitur *noue dessaisine*. Excepto tamen, quod *garantus* in ea potest uocari, uocatus ad *garantum* alium potest uocare *garantum* & alius tercium. *Tercius* autem uocatus ad *garantum* non potest *quartum* uocare. Quia sic contingeret ultra *quartam* in deffensione personam querelam protendere. Nullus enim ultra *quartum exonium* tercium *garantum*, qui est quarta in *deffensione* persona, potest querelam prorogare. *Quid de garanto? & eius substitutione? ultra quartam.*

§ 9. Nec eciam aliquis *fugitiuus* ultra *quartam assisiam* potest *absentare*, quin statim *forbanizationis* (97) iudicium subsequatur. Nec eciam aliquis ultra quartam assisiam, post *uisionem terre*, ratione hereditatis impetite potest *deficere*. Quod si factum fuerit, aduerse parti debet terre *saisina* remanere uel restitui. Defectus *ultra* quartam *assisiam puniendus.*

§. 10. Sciendum itaque est, quod, si quos *uxoris sue* hereditatem, eidem obuenientem seu excidentem ex *antecessorum defectu*, licet eius *saisinam* nundum habuerit siue in toto siue in porcione & uir eius eam uendat uel alio modo impediat, defuncto uiro suo infra *diem & annum* ipsa eamdem saisinam habebit, quam uir suus impediuit. *Vxor in iura mariti.*

§. 11. Si uero quis terram *uenditam* reuocauerit, racione *uxoris* sue, eo quod ipsa propinquitate generis esset *propinquior* ad uenditionem obtinendam & ipse eam postea *uendat*, post eius de- *Ius* retractus *in locum uxoris etiam marito competit.*

(97) Ne perpetuo eludatur iudicium; demum in *quarta uenia* est acquiescendum: Nam *forisbanisatio* tum sequitur; id est; *proscriptio* siue *eiectio foris* extra territorium.

ceſſum, eam poterit ipſam reuocare (98) ut *maritagium* impeditum.

Diſſoluto poſt mariti mortem iure.

§. 12. Non enim maritus eius res uenditas ad *opus ſuum*, ſed ad *opus uxoris* ſue reuocare potuiſſet: unde non ſibi, ſed uxori ſue eam reuocauit. Si quis uero *terram* emerit, que per *hereditatem uxori* ſue debeat deuenire uel ad cujus uenditionem ipſa eſſet propinquior ad *reuocandum*, huiusmodi emptio uiro, non mulieri remanebit & eius heredibus. Ipſe enim eam ad opus ſuum emit & non ad opus mulieris ſue reuocauit.

Num uxor heres mariti?

§. 13. Sciendum eciam eſt, quod nulla mulier, uiuente *ſponſo*, (99) aliquid hereditatis per emptionem ſeu *feodationem* poteſt retinere, quod mariti ſui heredibus, poſt eius deceſſum, non oporteat remanere. In emptionibus autem hereditatis quas *uir* fecerit, nullam habebit portionem *uxor*. Excepto *burgagio* (100) in quo medietatem habebit. Si qua uero hereditas mulieri data fuerit poſt contractum matrimonium, eam bene poterit ipſa poſſidere.

Succeſſio maſcula præ foeminis.

§. 14. Nulla uero mulier contra *fratres ſuos* uel eorum *heredes* aliquid *reclamare* poteſt ratione hereditatis, niſi id ſolummodo, quod ei ad eam *maritandam* datum uel conceſſum fuerit, prout *per recordationem maritagii* probatum fuerit euidenter (101). Si enim ei nichil datum fuerit, ni-

(98) Nam *ius retractus* tum exercet maritus non proprio iure; ſed iure uxoris. Viuo autem eo non eſt, quod uxor interpellet facta mariti, domini ſui.

(99) *Sponſus* hic pro *marito* accipitur. Nam *ſponſorum* patrio iure nulla ſucceſſio. Imo ne coniugum quidem, niſi *thalami conſcenſio* facta, *daſs das Ehebett beſchritten.* Plenius in opuſculo de *matrimoniis principum per procuratorem initis* ea de re cauſaque actum.

(100) Burgagium diſtinguitur hic a *feudo* uti allodium.

(101) *Maſculorum* ſucceſſio in patrio iure eſt admodum ſingularis:

chil

chil ultra *racione* hereditatis poterit reclamare contra fratres uel eorum heredes. *Sorores* tamen ſemper erunt equales.

§. 15. Mulier autem ultra *terciam* partem uerſus fratres ſuos uel eorum heredes non poteſt *reclamare*. Si uero duo uel unus *frater* fuerint & una *ſoror* uel quantumcunque plures fuerint ſorores, omnes ſolummodo *terciam* partem habebunt hereditatis per ſucceſſionem ad eas deuenientem.

Tertia filiarum *eſt* legitima *tantum.*

§. 16. Sciendum eciam eſt, quod ſi *quatuor* fuerint *fratres* & una *ſoror*, ipſa maius *maritagium*, que porcio unius eorum non poteſt habere, niſi de conſenſu fuerit eorumdem.

§. 17. Vnde ſciendum eſt, quod omnes ſorores quotquot fuerint non poſſunt habere racione *hereditacionis*, niſi *terciam* hereditatis ſolummodo. Vna autem, ſi fuerit contra *X. fratres* uel plures uel pauciores, maiorem porcionem quam unus fratrum habere non poterit. Si autem pater ultra *terciam* hereditatis ſue *filiabus ſuis dederit*, eius ſucceſſores die & anno poſt obitum ſuum per inquiſicionem illud poterunt *reuocare* (102).

Nefas eſt: patrem filiae dare ultra tertiam.

§. 18. Quodcunque autem *frater* uel *nepos* uel

cum excludat *foeminas*. In ueteri Latio idem olim obſeruatum. Poſt Tribonianus in gratiam foeminarum demum omnia peruertit & utrique ſexui iura ſucceſſoria ſtatuit aequalia. Sed hoc inſtitutum euentum habuit, triſtem familiis. Inde eſt, quod *familiae nobiles* in patria uetuſtatem ſplendoris & opum habeant aeternam. Quoniam foeminarum hereditas nulla, ſed tantummodo *dos* modica & alimenta. Vt adeo ſucceſſoria haec lex *conſeruatrix familiarum*.

(99) Neque immerito. Nam intereſt patriae, ut familiarum conſeruentur uetuſtas, ſplendor, opes. Filiae finis familiae: filii ſoli familiae ſuſtentacula. In alia omnia eunt Romani; quibus portio legitima *maris* & *foeminae* eſt eadem. Vnde in Latio familiae raro uetuſtae in opibus & amplitudine. In qua multoties homines noui.

Maritagium sororis. *auunculus* uel quicunque alii exceptis patre & matre mulieribus in *maritagium* dederint, firmiter est obseruandum & a datoribus (103) *garantizandum.*

De rebus mobilibus filiabus. §. 19. Parentes autem primi *filias* suas quotquot habuerint *maritare* possunt de *catello* (1) & uni porcionem omnibus debitam dare possunt nec eam heredes poterunt *reclamare.*

Praescriptio anni unius. §. 20. Nullus autem *maritagium* in debitum poterit *reclamare*, nisi super hoc questionem mouerit *anno* & *die* post decessum *donatoris* & eam sine intermissione fuerit prosecutus uel ex *die* & *anno* post eius decessum ad *etatem* peruenerit.

Fratres maritant suas sorores, *ceu* tutores. §. 21. Si uero *sorores* contra *fratres* suos *maritagium* requisierint, si fratres eas *custodire* (2) & *maritare* uoluerint competenter, eas in suam *custodiam* usque ad *annum* & *diem* habebunt & eas *maritent* competenter.

§. 22. Dum tamen eisdem *necessaria*, prout facultas hereditatis requirit, inueniant (3) competenter.

Quid si negligant hi officium? §. 23. Si uero per *testimonium uicinie* fratrum defectum probare poterint porcionem sibi debitam ad *maritandas* se recipiant. Quod plenius in capitulo de *porcionibus* est tractatum.

---

(103) Moribus hisce uiuunt utunturque illustres familiae hodieque: *ut sororibus innuptis exhibeant alimenta*, quousque inierint matrimonium. Vbi illis soluenda dos. Instar *portionis legitimae.*

(1) *Catellum* siue *catallum*, nam reperitur utrumque, idem est, quam *capital*, opes in aere. Imo accipitur etiam de omni *bono mobili.* Nam immobilia debuerant relinqui masculis, familiae sustentaculis.

(2) *Custos* hic idem, quam *tutor*; *custodire* idem, quam *tutelam* gerere.

(3) In dote aestimanda censum merentur opes, natales, dignitas gentilitia, mariti conditio, reliqua.

CAP.

CAP. XXXVII.

De DOTE lege & usibus eiusdem.

§. 1.

DIcto de *maritagio impedito* & lege & usibus, per quos habeat reuocari, de *dote* postea uidendum est & *lege* & *usibus* per quos de dote contencio procreata debeat terminari. Notandum igitur est, quod *relicta* in *dotem* habere debet per consuetudinem normannie. Quod si fecerit, quicquid datum est, ultra *tercium*, post eius decessum debet ad *irritum* reuocari (4). *Minorem* autem dotem, quam *tercium* potest habere relicta secundum condiciones in contractu matrimonii habitas & concessas. Si enim mulier, quando ducta fuit in *uxorem*, consensit & concessit, se dotari de *mobili* uel de terra *specificata* illud ei post decessum mariti sui debet sufficere, quod in contractu matrimonii se concessit pro dote recipere & consensit. Si enim in contractu matrimonii *nulla dotis* fuerit mencio uel condicio promulgata, relicta ad *tercium saisine feodi sui uiri* poterit recurrere (5) quam habebat quando ipsam duxerat in uxorem.

Propositio.

Dotis *quantitas* tertia.

aut minor.

Dote non determinata

est tertia.

§. 2. Notandum eciam est, quod relicta nec *dotem* nec porcionem de *acquisicionibus*, quas post contractum matrimonium maritus eius fecerit, reportabit (6). Excepto *burgagio* in quo habebit

Quid in acquestu?

(4) Alias conferre tenetur dotem. Imo, nisi heres esse cupiat, non tenetur conferre. Nisi donatio fuerit *inofficiosa*

(5) Nam portio *statutaria*, quae hic *tertia* est pars bonorum, non poterit deminui sine eius consensu.

(6) *Acquaestus das errungene* Romano iure non debetur uxori. Quoniam haec, moribus Latii, non habet honestos modos acquirendi. Contra in Germania nostra, uxor laboris & operarum socia; ut adeo iure meritoque particeps rerum acquisitarum sit instar mariti.

medietatem (7) ſed *dotem* huiusmodi habere non poterit.

Si maritus in communione feudi?

§. 3. Notandum eciam eſt, quod ſi maritus habens *comparticipes* tempore matrimonii contracti & totum *feodum* anteceſſorum poſſidet, uxor tamen eius *dotem* non habebit de porcionibus *comparticipum* ſuorum. Nec eciam ſi ad eumdem per *excidenciam* poſt tempus facte porcionis redierint. Si autem *terciam* partem tocius *feodi* (8), quod maritus ſuus tempore matrimonii contracti dignoſcitur poſſidere.

Si feudum ſit adhuc penes patrem, auum?

§. 4. Notandum eſt eciam, quod ſi maritus eius tempore matrimonii contracti nullum *feodum* poſſidebat; ſed *pater* uel *auus* totum feodum poſſidebant, dum tamen ipſi contractui preſentes (9) affuerint in *facie eccleſie* uel ipſum matrimonium procurauerint, conſenſerint & approbauerint, *relicta* de *feodo tercium* habebit, quod pater uel auus tempore matrimonii contracti hereditarie poſſidebant. Dum tamen ipſi alios heredes non habuerint. Si enim alios heredes haberent ipſa *dotem ſuam* percipiet de porcione *maritum ſuum* attingente, & hec dos facienda eſt poſt deceſſum patris uel aui, ſi uidua remanſerit.

Si quidem conſenſerint connubio?

Quid ſi diſſenſerint?

§. 5. Si uero *pater* uel *auus contractum* (10) ma-

(7) In Germaniae pluribus locis uxori, mortuo marito, liberum: uel dotem repetere uel collata dote bonorum allodialium ſibi uindicare alteram partem.

(8) Eſt etiam hoc in Germaniae locis pluribus in uſu, quod *uxor ex feudo* accipiat *tertiam* pretii partem. Sed iure communi feudum debet liberum manere neque affici eius generis onere. Quoniam uero *feuda Germaniae* ſunt oblata, id eſt, ex allodio conuerſa, tum indulgentioribus eſſe licet uaſallis.

(9) Nam tacens habetur pro conſentiente. Imo, quod magis, conſentiens aut praeſens connubio, cenſetur etiam conſentire legi connubiali, ſoluendo dotalitio.

(10) Cum hic, tum alibi *matrimonium contractus* dicitur, quod hoc cenſu omnino illud ante aeſtiman-

trimo-

trimonii non consenserint; sed ipsum *reprobauerint* matrimonium (11) post decessum mariti, relicta nullam *dotem* reportabit, nisi *de saisina* (12) mariti, quam habebat, quando eam duxit in uxorem uel de eo *feodo*, quod postea ad eum deuenit *recta linea descendendo*.

§. 6. Notandum siquidem est, quod *relicta* maiorem dotem non potest habere, quam *tercium* feodi quacunque in contractu matrimonii mariti sui condicione apposita. Nullus enim, ultra *tercium* feodi, potest in dotem concedere (13). De *feodo* suo uendiderit uel tradiderit *dotem* suam relicta potest requirere contra *feodi* possessores. *Pacta ultra* tertiam *inualida.*

§. 7. Notandum eciam est, quod *garantus* in huiusmodi querela potest uocari (14) omni eodem modo, sicut superius dictum est in reuocatione *maritagii* impediti. *Ad quid* garantus?

§. 8. Duobus autem modis potest mulier dotem suam contra detinentes requirere aut per BREVE de *dote* aut per RECORDATIONEM (15). Per BRE- *Modi requirendi* dotem.

dum, quam irrepsisset opinio, illud fore *sacramentum*, id est, actum, quo, sub uisibili specie, confertur gratia inuisibilis.

(11) Olim per iura Latii opus fuerat consensu patris omnino in contracto matrimonio liberorum. Nam uxor filii in patris domum deducta oneraque omnino humeris illius incubuerant; filia autem fuerat dotanda ac dimittenda e domo: sed cum patrio iure *matrimonium* inter causas sit *emancipationis* adeoque etiam filius maritus solicitus ipse ad quaerendum uictum ac cultum, nullo onere in patre remanente, dotare autem filiam arbitrii paterni, quoniam filia, mortuo patre, haeres: igitur pleraeque *consensus* causae cessant, extra sponsum & sponsam, ab aliis impetrandi. Vt magis ad honestatem, quam iuris necessitatem pertinere uideatur. Interim parentibus hodieque illud relictum: matrimoniis liberorum in parentela & auxilio non deesse.

(12) De *bonis* siue *saisina*, in uernacula, *der haab, was er in handen*, mariti.

(13) Ne feuda nimium iustoque magis onerentur.

(14) Ne iudicium, deserendo litem, reddatur elusorium.

(15) Id est aut *pacto* aut *lege*. Nam *pacta* dant legem contractui.

1) *per breue.* VE autem requirit mulier dotem suam, quando materia querimonie in BREVI redacta: per LEGEM
2] *per legem.* inquisitionis coram iusticiario proceditur in querela. Conficitur autem BREVE de *dote* in hac
Formula breuis. forma. *Si M. dederit tibi plegios* (16) *de clamore suo prosequendo, submone recognitionem de uisneto* (17), quod sit ad primas *assisias bailliuie* ad recognoscendum: *utrum N. maritus suus erat saisitus*, quando eam duxit in uxorem, de terra apud *ualonium* modo, quo eam dotare posset & deberet cuius dotem ei *disforciat*. T. minus iuste, sicut dicit, *uisionem* terre interim teneas & sit in *pace*. Huiusmodi autem *inquisitio* de *verbis* in *breui* (18) expressis, omni eodem modo facienda est, sicut superius est expressum in capitulo de *breui noue dessaisine*.

§. 8. Potest autem hec inquisitio fieri de *saisina*, quam pater maritus obierit nundum factis porcionibus & heres de *tercio* feodi relictam dotauerit, porcionibus postea factis & reclamatis, ipsa *relicta* (19) dote priuabitur & dotem in sola

Si igitur *breue matrimonii*, in uernacula *ein heuraths-brieff*; *Ehezärter* adsit, tum eius recognitione facta, illo omnino est standum. Si minus, tum acquiescendum est *lege* & portione statutaria.

(16) Fideiussores *pfleger*, ut saepe dictum.

(17) *Visnetum* idem, quam *uisio*, *inspectio*. Igitur *breue* (*der brieff*) producendum in conspectum aut alteri est *inspectio* permittenda.

(18) Videtur igitur hic contractus esse omnino *litterarius*, nullus sine scriptura & in simplici conuentione. Quod si autem *testes* produci potuerint, crediderim neque horum adserta negligenda. Cum iuris axioma: *ex pacto non datur actio*, *sit tantummodo Latinum*. Imo conuentio dotis iure Iustinianeo est obligatoria etiam simplici & nudo pacto.

(19) *Relicta* hic idem, quam *uidua*, id est, a marito derelicta uxor. Hinc etiam uox haec donata ciuitate Germanica: *relicta hatte ihr eingebrachtes gesuchet*. Inde in uernacula: *hinterlassene*. In Latio autem uox haec inconcinna ideo, quoniam matrimonia eius dimissibilia, ut uxor *relicta* esse po-

mariti sui percipiet porcione non in porcionibus aliis, in quibus dotem percipere non poterit nec habere. Non enim quis de *feodo*, quod non sibi, sed aliis possidet (20), potest dare uel uendere uel *feodare* uel in *dotem* tradere, nisi hoc solum, quod ad suam pertinet porcionem.

§. 9. Notandum eciam est, quod nulla mulier dotem reportabit de *feodo* mariti sui, si inter ipsos *diuortium* (21) fuerit celebratum, licet *pueri* (22) ex ipsis procreati hereditatem habeant & legitimi reputantur. Illa enim mulier sola *dotanda* est de *mariti* sui feodo, que in morte cum eodem inuenitur in matrimonio copulata. *Diuortio facto* dote *priuatur*.

§. 10. Si autem contracto matrimonio maritus decesserit, nundum ipsis *insimul* in eodem recceptis *cubiculo* (23) relicta de sua terra nullam poterit dotem reportare. Tunc enim mulier per *consuetudinem normannie* (24) ius in dotem habendam dicitur obtinere cum mariti sui *ponderem* (25) *cubiculi subintrauit*. Heres siquidem antecessoris *relictam* dotare non tenetur, nisi de solo *feodo* antecessoris, quod possidet. Si autem *Consummatum matrimonium, si* uxor *cum marito in* cubiculo *eodem*.

fuerit ex causis diuortii aliis, sine ulla uiduitate.

(20) Vt *locator*, *usuarius*, *administrator*, reliqua.

(21) Non distinguitur hic diuortium quoad *thorum* & *mensam* ab illo, quod est quoad *uinculum connubiale*. Primum in Latio fieri uix potuit: partim, quod matrimonia Latina dimissibilia semper, partim, quod maritorum ea *Zelotypia* esset & suspicio aduersus uxorem, ut illam e domo sua non dimitterent, iterum recipiendam.

(22) *Puerorum* uox quandoque complectitur utrumque sexum & est synonymum *liberorum*.

(23) Iure Latii *consensus* fecit matrimonium & *deductio* in domum: sed Germanico iure tum demum matrimonium perfectum esse creditum, si coniuges futuri in eodem *lecto* ac tecto. In hac lege tertium habetur: *si utrique in uno cubiculo*. Vnde praesumtio ad operas connubiales.

(24) Est enim hoc omnino singulare: *cubiculi* ergo matrimonium haberi pro *consummato*.

(25) *Portam* cubiculi *subintrauit*.

mari-

maritus uel *mater* uel *auus* uel *auia* mariti ſui tempore contractus matrimonii poſſidebant, ad quod matrimonium *interfuerint* uel *procurauerint*, que ſiquidem *ſaiſina* hereditarie deſcendere debeat ad maritum. Huiusmodi autem dotem, poſt deceſſum eorum, poteſt *reclamare* contra detinentes, ſi maritus eius de ipſorum *feodis* in *maritagio* nullam habuerit porcionem.

CAP. XXXVIII.

De RECLAMATIONE (26) dotis.

§. I.

Alter modus per RECORDATIONEM *requirendi dotem.*

PEr *recordationem* (27) autem eorum, qui ad contractum matrimonii *preſentes* affuerint, poteſt *dos reclamari* uel *defendi*, dum tamen in contractu matrimonii *dos* de *pecunia* uel de *terra ſpecificata* fuerit aſſignata & in huiusmodi *recordatione* non poſſunt parentes uel amici *ſonari* (28) cum ad *ſolempnitatem* matrimonii parentes uel amici ſpecialiter *requirantur* & quod per *recordationem* maioris partis, dum tamen *ſeptennarii* attingat (29) quantitatem, recognitum fuerit, de-

(26) *Reclamare* aliquid, eſt idem, quam in *ius uocare*, Germanice *wiederruffen, reclamiret.* Quae uox etiam ideo Germanica ciuitate donata. Cum enim iudicia olim ſub dio celebrata in ſolennibus comitiis & conuentibus: ideo *actori* opus fuerat elata uoce, id eſt, *clamore*. Hinc etiam *uindicare* & *reclamare* ſynonyma.

(27) Reuocationem in memoriam in iudicio coram iudice.

(28) *Sonare* teſtem idem, quam repellere, *verruffen* in uernacula. Vt ſupra dictum.

(29) Romani hunc teſtium numerum habuerant ex cauſis ſingularibus. Nam *quinque* teſtes repraeſentabant *quinque curias* Romae, quibus abſoluta Romanorum comitia. Cum uero neque hoc ſatis eſſet in *teſtamentis*: ſed opus praeterea *imaginaria uenditione*, in eaque *antiſtato* & *libripende*, duo fuerant addendi omnino. Vnde numerus *ſeptennarius*. Verum Germani in hoc numero *myſteria* quaerunt uel diuina uel humana uel Latii glaucomate ſunt obducti & occupati.

bet

bet obseruari, receptis tamen prius sacramentis a singulis de *ueritate recordanda* (30).

§. 2. Vnde notandum est, quod *recordatio est rei facte ad memoriam reducta series & in curia enarrata* (31). Quedam uero sunt *recordationes* curie *regie* (32), quedam uero *scacarii* (33): quedam *assisie* (34): quedam *duelli* (35): quedam *uisionis*: quedam *pasnagii* (36) & alia *maritagii*, que superius est expressa. Que recordationes cum de *lege*, que per recordamentum habet fieri tractabitur, declarabuntur inferius euidenter.

Recordationis *definitio diuisio.*

CAP. XXXIX.

De BREVI de iure PATRONATVS.

§. 1.

DE iure autem *patronatus* & *presentatione ecclesie* (37) agendum est. Cuius inquisitio cum super *saisinam* presentandi moueatur per *breue* solet terminari in hac forma: *Si Tycius plegios*

Definitio patronatus *ecclesiastici.*

(30) *Recordanda* ueritate, id est, dicenda ueritate.

(31) Habes igitur hic significatum Normannicum uerborum: *recordationis*, *recordatoris*, *recordamenti*.

(32) *Palatinae in dem hoffgericht*.

(33) *Scacarii*, iudices, missi, delegati, nostro aeuo *commissarii*. A *schiken*; *scacarii* dicti.

(34) In publico iudicum *consessu*.

(35) Nam & *duella* habuerunt suos *iudices*.

(36) A *pane* praebendo. Vbi iudicia *alimentorum*.

(37) Est *ius patronatus* siue *antistites* in ecclesiis *praesentandi* admodum solenne nobilibus dynastis. Nam olim pastores non alii, quam in urbibus, instar *medici*, *chirurgi*, *pharmacopolae*. Quod uero sacra otia etiam in *pagis* facta, hoc quidem beneficio debetur *nobilium* landsassiorum: qui numos & agros erogarunt adsignaruntque ad templum & sacerdotem alendum. Vt adeo iniquissimum sit; si largitoribus nobilibus non referatur gratia a pastoribus uillaribus eisque id relinquatur, ut possint suo iudicio & palato ecclesiae eligere & constituere pastorem. Plura diximus in opusculo: *de patrono haeretico*.

dede-

dederit de clamore suo prosequendo submone recognitionem patrie, quod sit ad primas assisias baillivie ad recognoscendum: utrum quis personam ultimo mortuam presentauit ad ecclesiam uernolii, quam Cato disforciat eidem interim ecclesiam uideas & sit in pace.

Modus iudiciarius.

§. 2. Vnde sciendum est, quod iusticiarius, recepto clamore, litteras suas patentes *ordinario* debet destinare sub hac forma: *Cum Tycius suum clamorem nobis monstrauerit, quod cum parochiam ultimo mortuam ad ecclesiam talis loci presentauerit, quam ei Cato disforciat* (38) *auctoritate sua parochiam nouam presentando, uobis ad eamdem ex parte* ducis normannie *firmiter inhibemus, ne aliquam personam ad dictam ecclesiam recipiatis, quousque contencio inter eos plene super hoc fuerit terminata.*

Praescriptio actionis de iure patronatus.

§. 3. Sciendum tamen est, quod nisi contencio infra *sex mensis* a uacatione sua fuerit terminata, *ordinarius* (39) loci, qui ecclesiis singulis sue dioecesis tenetur prouidere eam, cui *uoluerit* (40) conferre poterit & debebit.

Iure deuolutionis tum obtinente. Sed adfixo temporis spatio certo.

§ 4. Notandum eciam est, quod facta inhibitione, infra *spacium* supradictum pendente contencione, nulli potest conferri ecclesia supradicta. Nec *ordinarius* aliquem recipere poterit ad eamdem & huiusmodi inquisiciones ad modum

(38) Est omnino Gallica uox. Nam idem, quam *par force* aut per uim extorquere, negare, in ius uocare, disputare.

(39) Vox *ordinarii* hic accipitur in sensu ecclesiastico notatque cuiusque loci *episcopum* aut *antistitem* primarium. Nam praeses ordinis utpote collegii ICtorum etiam in academiis dicitur *ordinarius*, quasi *ordinator* & ordinis dux & antecessor.

(40) Causa est manifesta: ne ultra semestre spatium grex sine pastore.

noue

noue dessaisine (41) tractande sunt & debent maturari.

§. 5. Et notandum est, quod in huiusmodi & *nouis dessaisinis*, si querelatus se absentauerit, quousque terra, que capta fuerit ad *uisionem* & in *assisia* sequente per *quadrigenam* in manu principis fuerit seruata, quod ipse *desraisnationem* (42) super submonitione precedente non habebit hac racione, quia iam plures pateretur defectus huiusmodi, contencio, que unum solum *exonium* (43) & unum *defectum* debet sustinere. *Quod tamen maturandum.*

§. 6. Post *iurationem* autem factam inquirendum est a *iuratis*, quis personam *ultimo* mortuam presentauit & quomodo uidelicet utrum tanquam *patronus* uel *loco* patroni. Aliqui enim *una uice* presentant, qui alia uice non debent presentare, ut habetur in quibusdam racione *porcionis* hereditarie, inter quos aliquando ita compositum est super *patronatu* alicuius ecclesie, quod unus una uice (44) & alius alia presentabit. *Nouissimus actus attendendus.*

§. 7. Multociens enim contingit, quod aliquis racione *custodie* (45) uel *firme* (46) uel fundi *inuadiati* (47) cum ius patronatus fundo inhereat *Isque singularis & prius.*

(41) *Dessaisina* idem, quam *depossessio*. Nam *saisina besitz*: *dessaisina entsetzung*.

(42) *Desraisnatio* idem, quam fori ratiocinatio aut disputatio.

(43) *Exonium* idem, quam excusatio a contumacia absentiae. Quae hic ideo non indulgenda temere: quoniam sacri coetus interest, consequi pastorem, neque uacare ecclesiam.

(44) Est hoc optimum consilium, si duo concurrant in eligendo pastore, ut iure utantur uicissitudinario. Nam si inuicem sibi contradixerint, tum deueniri solet ad *suffragatoriam sortem*, de qua scripsimus opusculum singulare.

(45) *Custodia* est tutela. Igitur innuitur hic ius tutelare.

(46) Firma est *conductio perpetuaria*, *der erbpacht*, de qua scripsimus opusculum singulare, quod in libro extat: *de iure clientelari iuxta mores Germanorum*.

(47) *Inuadiare* fundum est idem oppignerare. Vt supra dictum.

uel

uel racione *attornationis* (48) ad aliquam presentat ecclesiam & tales non tanquam *patroni*; sed *loco patronorum* presentant. Sed tales *saisine* prius presentatibus non sunt reddende, sed illis, quorum loco presentauerunt uel eorum propinquis heredibus, si ipsi de medio sublati sint.

Quid si minus constet? §. 8. Si autem in *non scire* redactum non fuerit, quis personam ultimo mortuam presentauerit per *legem patrie*, poterit *querulus*, si uoluerit, in *querelam* ulterius de proprietate *placitare*, tanquam de alio *feodo* laicali, cum *saisina* remaneat querelato.

Quid si lis haec inter clericum & laicum? §. 9. Sciendum tamen est, quod si de *iure patronatus* alicuius ecclesie contencio inter personam *laicalem* & *ecclesiasticam* fuerit procreata *breuii uisio* per IIIIor milites & IIIIor *probiores* loco propinquiores & *fide digniores*, qui nulla digna *sconatione* (49) a *iurea* debeant amoueri *breuo* autem lecto debet sustineri.

Inquisitio, *si minus constet de possessione?* §. 10. Plures tantum, quam *quatuor* debent submoneri, si sufficientes possunt inueniri & per eosdem in *assisia* recognitio debet fieri de eodem presente ordinario uel alio uiro discreto & honesto loco eius, qui cum *bailliuio* & *militibus*, in *assisia* assistentibus, singulos *iuratores* separatim examinabunt & primo inquirent de iure *proprietatis* & ei, ad quem ius proprietatis cognouerint per examinationem factam pertinere *ius patronatus* reddant per iudicium militum iuratorum dictis eorum in *assisia* publicatis. A iuratoribus plane prolato se ita ueritatem in examine protulisse, ut

(48) *Attornatio* idem quam procuratio; *Attornatus* procurator, ordinator, negotiorum gestor. Etiam *turnus* idem, quam *ordo*.

(49) *Sconiatio* est hic obiectio aut reprobatio testis. Nam *sonare testem* idem, quam *verruffen*. *Soniatio* siue *sconiatio das verruffen*, *verwerfung eines zeugens*.

a iu-

a iusticiario est *recordatum*, super quo a militibus debet fieri iudicium. Si autem de iure *proprietatis* se fecerunt nescientes, ex tunc, quis personam ultimo mortuam presentauit, per eos inquiretur & secundum dicta eorum agendum est, ut in hac querela antiquitus fuerit usitatum & est modo inter personas.

§. 11. Rex enim PHILIPPVS (50), ad instantiam *prelatorum*, cum aliqua ecclesiastica persona, racione *spiritualitatis* uel *ecclesie*, super hoc conqueritur uel *querelatur*, inquisitionem eisdem per suas litteras patentes concessit super hoc faciendum modo prenotato.

Regis Galliae PHILIPPI *rescriptum.*

§. 12. Notandum siquidem est, quod *inquisitiones* de *patronatu* sunt faciende per *milites* & *nobiles* & tales, qui *fide* & ueritate sint *laudabiles*, dum tamen super hoc scire presumantur ueritatem per *conuersacionem*, quam in *uisneto* habuerint diuturnam & debet fieri super deficientes in huiusmodi casibus iusticia firmior & durior, quam in aliis *breuiis*, ne per elapsum *sex mensium* ecclesie collatio ad ordinarium deuoluatur.

Per quos *fieri debeat inquisitio?*

§. 13. Sciendum eciam est, quod si ordinarius defuerit, ad *assisias*, *baillivius* propter hoc *iuream* tenere non omittet & si eciam *probiores* ad *uisionem* noluerit mittere, super hoc requisitus iusticiarius per laicos, secundum *usum* antiquum recognitiones huiusmodi pertractabit.

Deficiente iudice *ordinario.*

§. 14. Cum enim PHILLIPVS REX (51), ad instanciam prelatorum, hoc eisdem priuilegium concesserit; si deffectus in ipsis circa hoc super hec,

Priuilegium R. PHILIPPI.

(50) De PHILIPPO Galliae rege, Normanniae domino, exactis Anglis, actum est supra dictumque: quod plures Normannis dederit leges, quarum frequens cum hic, tum alibi memoria.

(51) De hoc statim dictum in *num.* 50.

que ad ipſos conceſſit pertinere, ſit inuentus, ad uſus prohibitos recurrendum eſt, ne more *diſpendio iuris* declaratio condempnetur & ne rei collatio propter elapſum *ſex menſium* ad ipſos ordinarios (52) deuoluatur.

Garantizatio *nulla*. §. 15. In BREVIBVS autem prenotatis nulla *garantizatio* (53) poteſt nec debet ipſam querelam prorogare. Si autem carta aliqua pretendatur uel *recordatio* uel alia ſufficiens racio, per que *ius patronatus* aliquis deffendens breue captum uoluerit infirmare, bene audiendus eſt & ualebunt, ſi poſt *preſentationem* perſone, ultimo deceſſu, facta fuerint, prout debent.

Si ecclesiastica persona patimur. §. 16. Si autem ad *eccleſiaſticam* perſonam pars contentionis aliqua pertineat, cum tunc agendum ſit de proprietate, quod *carta* teſtatur, obſeruandum eſt, dum tamen legitima fuerit & ab eo confecta, ad quem *ius patronatus* pertinebat.

Edicta *principis hic attendenda omnino.* §. 17. Inſuper ſciendum eſt, quod, quicquid per *chartas principum normannie* in querela, de iure patronatus eccleſie, eſt expreſſum, debet *inuiolabiliter* obſeruari, cum ipſius teſtimonium *contentiones* ſingulas *defendendas*, niſi condicio aliqua uel alicuius pacti contractus ualeat econtrario exhiberi, per quod *ius patronatus* eccleſie, de qua agitur, ad alium fuerit *deuolutum*.

Inde iuxta cartam *poſſeſſio.* §. 18. Nec in hoc *carta* principis non infirmatur, cum id, quod in ea continetur, ueritatem habere, non negatur; ſed poſt ipſius confectionem poſſeſſor carte *ius patronatus*, quod per eam obtinebat, bene potuit tradere alii uel transferre.

(52) Eſt hoc *ius deuolutionis*, in gratiam eccleſiarum introductum, ne illae iuſto diutius uacent.

(53) *Garantizatio* hic idem, quam *gewehr*, cautio.

§. 19.

§. 19. Sciendum insuper est, quod *charte principum querelantibus* non debent nec tenentur restituere *saisinam* alicuius possessionis *feodalis*; sed possessionem habitam defendunt plenius & conseruant, nisi contractus aliquis post eorum confectionem interuenerit, quod debent obseruari. *Nisi postea quid actum.*

§. 20. Sciendum iterum est, quod si aliqua ecclesia per *sex menses uacauerit*, post habitam noticiam de decessu rectoris alicuius, & communiter publicatam, *ordinarius* loci eam dare poterit, cui uoluerit (54), nec eius collationem *patronus* illius poterit impedire, siue ex *contencione* mota de iure patronatus siue ex *negligentia* patroni uacauerit. Lite tamen terminata, quis *ius patronatus* obtinuerit, *fidelitatem* de rectore accipiet instituto. *Ius* DEVOLVTIONIS *intra* semestre.

CAP. XL.

De breui de FEODO & VADIO (55).

§. I.

De querela autem, que per *breue* de *feodo* & *uadio* terminatur, agendum est post premissa. Vnde notandum est, quod *breue* huiusmodi *Actio de feudo.*

(54) Est ius deuolutionis per gradus receptum: ut primo patronus; tum ordinarius; deinde superior; demum papa det ecclesiis pastorem, si priores nectant moras aut sint negligentes in sacra sparta conferenda. In Germania nostra *iure deuolutionis* utuntur principes in suis territoriis; si patroni ecclesiarum trimestri aut semestri spatio desint hic suo officio. Quoniam ius dioecesanum pontificis & episcoporum est sublatum. Quid autem de iure Caesaris, si euangelici episcopatus aut abbatiae uacauerint ultra tempus? Causa uentilata fuit olim in *Quedlenburgensi* abbatia, cui ideo nominare uoluit abbatissam imperator. Sed negarunt hoc euangelici. Demum facta capituli electio.

(55) *Vadium* est *pignus*. Vti *inuadiare* est pignori dare. De etymo uerbi superius prodidimus coniecturam.

Decretum. solet currere (56) in hec uerba: *Si Tycius dederit plegios de clamore suo prosequendo, submone recognitionem de uisneto, quod sit ad primas assisias bailliuie ad recognoscendum; utrum terra siue feodum, quod ei disforciat Seyus, sit feodum tenentis uel uadium iuuadiatum per manum C. post coronamentum regis RICARDI (57) & pro quanto &, utrum sit propinquior heres ad redimendum & terra interim uideatur.*

Richardi R. ultima memoria.

Indulta curialia. §. 2. In hac inquisicione per *modernam* (58) ueram normannie consuetudinem tres *exonie* & quarta de *uia curie* possunt fieri, nisi *primo*, *secundo* & *tercio* fuerit celebrata. Si enim *primo* uel *secundo* uel *tercio* lata fuerit *exonia* de *uia curie*, *quarta* exonia reprobabitur.

Inspectio ocularis nullum locum. §. 3. Notandum eciam est, quod in huiusmodi querela *uisio corporis* non recipitur nec *iurari langor* permittitur. Sed facto ultimo *exonio*, *exoniatoribus* per iusticiarium precipiendum est, ut *exoniatum* habeant ad *primam* assisiam, quem, si non habuerint omnes *exoniatores*, & eorum *testes* erunt in *emenda* & feodum contencionis in *manu principis* capietur & *uisio* assignabitur de eodem ad *primas* post feodi uisionem *assisias*.

Modus procedendi. §. 4. Inquisicio de *breui* tenebitur & hec obseruanda sunt siue pars ad *uisionem* uenerit & ad *assisias* siue se prebuerit absentem & huiusmodi

(56) *Currere in haec uerba* est Germanismus. Nam dicimus: *die worte lauffen dahinaus.*

(57) Nam consensu regali opus cum in feudo alienando, tum *in uadiando* siue oppignerando. Exempli gratia autem nomine utitur *Richardi* Regis Angliae & Normanniae ducis.

(58) *Moderna* pro, hodierna consuetudine, dixere huius aeui scriptores. Vox barbara est, qua tamen delectatus Heinsius. *Moderne*, *mode*, tam in Gallia, quam in Germania usitatum de *consuetudine recentiori.* Plura de hoc uerbo diximus in *comment. ad institutiones Iustinianeas in prooem. cap. 7.*

inquiſicio in curia tenebitur eodem modo, quo de aliis *inquiſicionibus* ſuperius eſt prolatum.

§. 5. Notandum eciam eſt, quod illud, quod ab *undecim iuratoribus* fuerit concordatum, de querela contenta in breui, debet firmiter obſeruari, non obſtante *duodecimi* contradictione uel non ſcire. Et ſi *duo* iuratorum *X. contradixerint* uel querelam in *non ſcire* reduxerint, dictum eorum *decem* irritatur & totum in *non ſcire* reducitur (59). *Iuratores XI. aduerſus* duodecimum.

§. 6. Ex tenore prenotati breui patet, quod *ſex* per illud inquiruntur, uidelicet: utrum feodum contencionis ſit feodum *poſſidentis* & utrum ſit *inuadiatum* per manum Catonis & pro *quanto* & utrum petens ſit ad *redimendum* propinquior & utrum infra *tempus preſcriptionis* (60) deputatum; utrum autem contencionis feodum ſit *tenentis*, per inquiſitores implorandum eſt. *De feudo uindicando aut reluendo.*

§. 7. Si enim feodum ſit tenentis, quod per *uadium* ad *manum ſuam* non uenerit nec ad manum eorum, a quibus hoc feodum dinoſcitur habuiſſe, eidem in pace remanebit & petens pro *falſo clamore* ad *emenda* compelletur. *Poena* friuoli *actoris*

§. 8. Vnde patet, quod, ſi quis terram ceperit in *feodum* ab eo, qui eam habebat in *uadium*, (61) non propter hoc debet eius *feodum* iudicari. Nullus enim terram, quam tradit uel *feodat*, poteſt *meliores* uel *diuturniores* condiciones facere capienti, quam ipſe habebat in eadem, niſi ſe *Ius* reluendi

(59) Eſt hoc ualde durum, ſed uſu medii aeui adprobatum: *quod duo teſtes non ſufficiant.* Verum requirantur uel XII. uel XI.

(60) Nam praeſcribitur etiam pacto de reluendo: niſi uenditor ſibi reſeruauerit hypothecam. Non enim ſatis eſt formula: *quocunque tempore reluero.*

(61) Neque enim plus iuris in alterum licet transferre, quam quis quod habet.

per *excambium* ad condiciones ſeruandas uoluerit obligare. Si enim quis terram ſibi in *uadium* traditam alii tradiderit, in feodum tenens ſuper hoc ad *garantum* (62) uocare poterit traditorem, qui eam ſibi tenetur *garantizare* uel excambiare.

Garantizator gewehrsmann. §. 9. Qui ſi terra uiſa *garantizare* uoluerit ſuper ſe eius *defenſionem* recipiet &, ſi ſuccubuerit, ad ualorem *excambiabit* (63) *garantizato.*

Quorum ſi plures. §. 10. Si uero terra *uiſa*, ſe ei non debere dixerit *garantizare* ipſi tenenti ſua defenſio remanebit &, ſi ſuccubuerit, pro *excambio* recurrere poterit ad *garantum* & tot *garanti* in querela huiusmodi breuii uocari poſſunt, quot in aliis querelis diximus ſuperius euocandos & unusquisque eorum dilaciones ſuas poteſt habere.

Num feudum *ſit* pignus. §. 11. Queritur autem: utrum feodum, per hoc *breue* requiſitum, ſit *uadium*, a iuratoribus inquirendum eſt. Si enim in *uadium* non fuerit, non poteſt per hoc *breue* reclamari.

Modi, quibus uadium *conſtituitur.* §. 12. Et notandum eſt, quod *uadium* duobus modis fit. Videlicet cum *unum feodum* pro *alio* feodo uel pro *pecunia* uel pro *re alia* in *uadium* traditur & in huiusmodi terminatione *uadii* debet parti utrique res ſua reſtitui. Quod ſi *uadium* ad aliquam partium fuerit denegatum & poſtmodum per *inquiſitionem* declaratum, petens *uadium* obtinebit & detinens tenetur *amittere ipſam rem*, quam pro *uadio* tradiderit denegato & inſuper *emendare*. Et hoc ad principis, ut dictum eſt, pertinet dignitatem & ei racione *uadii* denegati remanebunt.

(62) Tenetur enim *uenditor* aut traditor ad euictionem. Dummodo ei lis fuerit denuntiata.

(63) *Excambiare* eſt proprie *austauſchen.* Hic accipitur: pro ſoluere ualorem.

§. 13.

§. 13. Alio autem modo fit uadium, cum feo- *Vadii siue*
dum traditur in *uadium* pro *equo* uel pro huius- *pignoris*
modi usque ad certum *terminum* petenti interim *modi alii.*
precium rei tradite, de *prouentu feodi* traditi persoluatur. Huiusmodi autem *uadium* ad terminum petenti quiete debet liberari & denegans conuictus graui *emenda* puniri.

§. 14. Et quicquid ex eo post terminum *leua-* *Restituendi*
uerit, tenetur plene restituere petenti uel requi- *fructus.*
renti & hec omnia debent per huiusmodi *inquisicionem breuii* penitus declarari. Per cuius au- *Manus ma-*
tem *manum* factum fuerit *uadium* & maxime, u- *num liberat*
trum per *manum C.* expressi in *breuio* inquirendum est, ut, cognita persona *inuadiatoris*, facilius cognoscatur, ad quem ius *exuadiandi* (63) pertineat rem petitam. Si enim per *manum* alterius factum fuerit uadium, quam per manum illius, qui expressus est in *breuio*, totum breuium irritatur, cum falsitas contra hoc inueniatur in eodem.

§. 15. Pro *quanto* fuerit *inuadiatum*, inquiren- *Quantitas*
dum est eo, quod si *uadium negatum* fuerit, *re-* *crediti.*
demptionis precium principi remanebit. Cum per inquisitionem *uadium* fuerit declaratum. Si uero *uadium* factum fuisse confessus fuerit, querelatus sub *maiori* summa pecunie quam in breuio sit expressum de *quantitate* pecunie facienda est inquisitio. Et notandum est, quod in omni *breuio* facienda est inquisicio de *articulis* in breuio denegatis recognito principali &, qui per inquisicionem conuictus fuerit, *emendabit*.

§. 16. Notandum insuper est, quod *uadiorum* VADIVM
quodam *uiuum* quodam *mortuum* nuncupatur. *a) mortuum.*

---

(63) *Vadium* pignus; *uadiare* pignorare; *uadiator* pignoris largitor; *exuadiare* reluere pignus.

Mortuum autem dicitur uadium, *quod* de se nichi redimit uel *acquittat*, ut terra tradita in uadium pro *centum solidis*, quam, cum obligator rehabere uoluerit, acceptam pecuniam restituet in solidum. *Viuum* autem dicitur *uadium*, quod ex *sui* prouentibus *acquitatur*, ut terra tradita in uadium pro C. solidis usque ad tres annos, que elapso anno tercio (64) reddenda est obligatori uel tradita in uadium, quousque pecunia recepta de eiusdem prouentibus fuerit persoluta.

b) uiuum.

Actor qui propinquior?

§. 17. Utrum autem petens sit *propinquior* heres *inuadiatoris*, inquirendum est. Ad eum enim qui fecit *uadium* uel ad eius propinquiorem heredem pertinet *redemptio* feodi per *uadium* obligati. Ille enim dicitur *uadium facere*, pro quo & sub cuius nomine feodum per *uadium* obligatur.

Si uxoris bona pignorata?

§. 18. Si quis autem *terram uxoris* sue in *uadium* tradiderit, ipsa deffuncta eius propinquior heres erit ad *redimendum*, cum maritus eam, quasi *custos* racione uxoris sue possidebat.

A tempore coronamenti Regis RICHARDI I. *nulla reluitio.*

§. 19. Sciendum autem est, quod inquiri debet per hoc *breue*: utrum post *coronamentum regis RICARDI* (65) factum fuerit hoc *uadium*. Si enim ante regis *Ricardi coronamentum* uadium factum fuisse constiterit, non potest ulterius reuocari.

Neque post praescripti-onis *lapsum.*

§. 20. Et sciendum est, quod huiusmodi prescriptio solebat currere de XXX. annis. Terra

(64) Germanice *uadium uiuum* dicimus: *gegen ablauf.* Nam praedium alteri uenditur, oppigneratur, elocatur, (omne enim hoc unum hic idemque) ea lege, ut prouentus tempore definito debitum absumant fundusque reddatur liber.

(65) Nam RICHARDVS I. Angliae rex fuerat etiam NORMANNIAE DVX anno CIↃ C XC. coronatus. Post igitur XXX. annorum lapsum; partes semper requisiuere, utrum ius *coronatione Richardi* uetustius, id est, XXX. annis antiquius sit: an minus.

autem

autem, que ultra *XXX. annorum* ſpacium dimittebatur *inuadiata*, non erat per hoc *breuium* reuocanda. Et quoniam tempus XXX. annorum non erat ad *memoriam* ex facili reducendum; uoluit PRINCEPS NORMANNIE per prudencium uirorum prouincie *conſilium*, ut huiusmodi *preſcriptionis* terminus auctoritate alicuius rei ſolennis uocaretur & propter hoc ſolebat uſitari: utrum *uadium* factum fuerit poſt CORONAMENTVM REGIS RICARDI & poſtea, quia longius tempus fuerat reuolutum & plurimum, quam *preſcriptio* requireret, inſtitutum fuit tempore *illuſtrisſimi regis PHILIPPI* (66) per ordinationem *ſcacarii*, quod huiusmodi *preſcriptio* curreret de tempore CORONAMENTI REGIS RICARDI, de qua ad preſens cum tempus *amplius* (67) poſt CORONAMENTVM regis RICARDI conſtet eſſe, quam requirat preſcriptio reuolutum, expedit *in proximo* per dominum regem, qui ſibi *principis* retinet dignitatem, *preſcriptionis* terminum limitare.

per Regis Philippi ordinationem ſcacarii.

§. 21. Inſuper autem ſciendum eſt, quod preſcriptio huiusmodi attendenda eſt in multis aliis querelis, ſicut inferius exprimetur.

Praeſcriptioni ubique locus.

§. 22. Notandum iterum eſt, quod ſi querelatus defuerit tradito *breuio* & *uiſione* partibus aſſignata, eius defectus ad *aſſiſiam* debet deferri & in ea debet uocari & pro *deficiente* denunciari &

Quid ſi contumax reus?

(66) Nam PHILIPPVS *Auguſtus*, Galliae rex, RICHARDVM & magis illius fratrem IOANNEM Angliae *regem* an. CIↃCC. Normanniae ducatu exuit eundemque adſeruit ſibi ac Galliae regno.

(67) Illud uult, annum 1220. fuiſſe quidem olim trigeſimum a tempore *coronamenti Richardi* Angliae regis: ſed cum plures iam anni poſt lapſi ſint, tum porro non opus eſſe, ut ad diadema Richardi recurratur: uerum illud potius ſatis eſſe, quod requiratur ius poſt XXX annorum lapſum.

eius defectus in scriptis in *assisia* redigi & per rerum suarum captionem debet iusticiari. Que ei non debent restitui, quousque bonos *plegios* dederit, quod ad primam *assisiam* comparebit iuri pariturus.

Semel ac iterum. §. 23. Si autem ad aliam defuerit *assisiam* nolens per rerum captionem comparere in curia, iterum in *assisiam* uocabitur & pro *deficiente* in assisia denunciabitur & *defectus* iste *secundus* in scriptis redigetur & precipiet bailliuus seruienti bailliuie, quod terram contentionis capiat *in manu regis* pro iusticiatione.

Cautio praestanda a parte. §. 24. Nec tamen propter hoc *iusticiatio* per res facta mobiles dimittatur. Nec huiusmodi *captio* potest relaxari, nisi per *bailliuum* acceptis *plegiis*, quod iuri pariturus ad primam assisiam comparebit. Sciendum est, quod, nisi ipsum *plegii* ad terminos habuerint assignatos, omnes erunt in *emenda*.

Tertium *contumax.* §. 25. Si uero ad *terciam* non comparuerit assisiam, terra contencionis in *manu domini regis* debet capi & usque ad aliam *assisiam* teneri in eadem & de defectu sicut superius est agendum.

Quartum si contumax, Tum uisio *decernenda licet absentis.* §. 26. Si uero ad *quartam* non comparuerit assisiam, de defectibus agendum ut supra & debet *uisio* assignari in *absencia* querelati propter defectum IIIIor *assisiarum* & teneri siue comparuerit siue non. Et ad tenendam hanc *uisionem* IIIIor *milites* ad minus non *suspecti* & de *uicinio*, si infra unius *leuce* terminum possint inueniri, requiruntur. Si uero infra leucam non possint tot milites inueniri, alii *remotiores* ad hoc debent interesse. Qui uero iurabunt de *querela*, ne ad *ignoranciam* redigatur. Sed *uisionis recordamentum* per eos, si neccesse fuerit, sustinebunt.

Inspectores *rei.*

§. 27.

§. 27. Et obseruandum est, quod in omni uisione feodi, cuius querela *tres exonias* recipit, IIII. *milites* (68) non suspecti ad minus requiruntur. Facta autem *uisione*, ad sequentem *assisiam*, que *quinta* erit in deductione querele, debet inquisitio celebrari & poterit utraque pars *sonare*, prout de iure uiderit expedire. Si uero *querelatus* non uenerit, nichilominus inquisicio est tenenda & iurabitur, sicut superius in aliis inquisicionibus dictum est.

Inspectionis requisita.

Effectus.

§. 28. *Bailliuus* tamen iuratoribus ante iurationem precipiet; ne aliquis eorum ad *iurandum* accedat, qui *aliqua partium amore* uel *odio* uel *affinitate* uel *consanguinitate* (69) uel alia debita *racione* a prestando iuramento debeat per iudicium amoueri.

Bailliuus admoneat testes iuraturos.

§. 29. Et si quis contra hoc ad iurandum accesserit, tanquam *pariurus* (70) debet puniri & illa pars terram obtinebit, ad quam per dictum ueniret *iuratorum*.

Sin accesserit inhabilis, *instar* periuri *habendus*.

§. 30. Et notandum est, quod factis *exoniis* uel *deffectibus* locorum eorum de captatione terre & uisione tenenda similiter est procedendum.

Contumacia *ut punienda*?

---

(68) Nam de *feudo militari* testis esse non debuerat alius, quam miles, id est, homo *nobilium* natalium. Hodieque uiuimus his moribus: quando testibus docenda *nobilitas atauita* XVI. aut XXXII. maiorum nobilium. Tum enim testes ignobiles habentur minus idonei, licet adfirmauerint idem.

(69) Nostro iure audimus testes iuratos nihilominus. Quia parti aduersae seruamus sua iura in formula: *saluis exceptionibus*. Verum hic statuitur ex aduerso, quod quilibet testis, si minus idoneus, caussam ipse debeat prodere & a testimonio dicendo abstinere.

(70) Quasi idem esset, *peierare* & *iurare temere*.

CAP.

CAP. XLI.

De BREVI de feodo & FIRMA (71).

§. I.

Formula BREVIS *de* feudo *aut* firma.

DE *feodo* autem & FIRMA *breuium* conficitur in hec uerba: *Si Tycius tibi dederit* plegios *de clamore suo prosequendo, submone recognicionem de uisneto, quod sit ad primas assisias bailliuie ad recognoscendum, utrum terra quam* disforciat *ei P. sit feodum, teneuris* (72) *uel firma* nobilis tradita per manum g. post *coronamentum regis RICARDI* & ad quem terminum & utrum *dictus Tycius sit propinquior* heres illius, qui eam tradidit ad firmam. *Visio* interim teneatur.

Processus ordo.

§. 2. In *deductione* huius querele procedendum est omnibus modis ut in *breuio* de *feodo* & *uadio* prenotatis. Et notandum est, quod, si tenens ipsam terram dixerit, suum esse feodum, negans penitus ipsam esse *firmam nobilem* & per *iuramentum iuratorum* ipsam esse *firmam* nobilem constiterit, licet IIIIor uel plures anni maneant de *firma* adhuc terra ulterius non remanebit *tenenti* eo, quod eam asserebat suum esse *feodum* fraudulenter. Et dominus *rex* pretium habebit *annetarum residuarum*; remota tamen inde *firma*, que reddi ex ea debebatur.

Termino firmae *elapso.*

§. 3. Notandum eciam est, quod si per iuratorum dictum fuerit declaratum terminum *firme uno anno* uel pluribus iam fuisse elapsum, ipse *tenens* precium *annetarum* (73) post elapsum deten-

(71) *Firma* dicitur a stabilitate aut *firmitudine*. Inde *firmae* nunc feuda hereditaria; nunc *emphyteuticа*; nunc *lassitica* bona; nunc *conductitia* iure perpetuario.

(72) *Feuda* Anglis dicuntur, a *tenendo* aut possidendo, *tenurae*, *tenementa*. Vti *allodia* dicere a *possidendo* solent *possessiones*, Germanice *ein Rittersitz*.

(73) *Annatum* idem est, quam *anni spatium*. Inde *annatarum*-

torum

torum, post reclamationem partis aduerse tenebitur reddere requirenti.

§. 4. Multi autem *iurisperiti* dicunt & consentiunt, quod similes debeant fieri inquisitiones de *terris*, quas aliquis alicui commiserit *custodiendas* & inquiri debet, utrum ipsa *terra* contentionis sit feodum *tenentis* uel terra tradita ei ad *custodiendum* per manum requirentis uel eius antecessoris. *Idem in custodia terrae.*

§ 5. Et similiter agendum esse credamus de terris traditis alicui in *prestitum* (73) & inquisiciones similiter de iure esse faciendas. Nulla enim est racio, quod post requirendum sit de *uadio* uel *firma mobili*, quam de commissione terre in *custodia* (74) uel *prestito* facto de eadem & omnes raciones, que faciunt, ut inquiratur de *firma* mobili & de *uadio*, faciunt eciam, ut inquiratur de *custodia* & *prestito* & licet per hec *breuia* currere non soleant, *formam* tamen in inquisitione facienda *breuiorum* retinent predictorum. *Idem in praestito.*

CAP. XLII.
De breui de STABILIA & RECOGNITIONE.

nomen in iure ecclesiastico. Quapropter *princeps* sede uacante sibi arrogauit *unius anni* reditus episcopi, canonici, abbatis, antistitis. Sed quod sit *annetum*, illud nescirem definire, si quidem sana scriptura.

(73) *Praestitum* est idem, quam *canon annuus*, a praestando dictum. Igitur pro annuo censu traditus fundus, id est, elocatus, dicitur *terra in praestitum*. Quam dominus iterum potest uindicare. Vel semper & cum lubet uel temporis definiti spatio elapso.

(74) *Custodia* idem est, quam *tutela*. Inde *terra incustodia*, est terra iure tutelari possessa. Idque liberiori conditione, quam per leges Latii. Quoniam tutelae, patrio iure, sunt *fructuariae*. Quo de in opusculo singulari: *de tutela fructuaria*.

§. I.

§. 1.

Iurisdictio corporum *principis solius.*

CUm in NORMANNIA iurisdictio *corporum* ad *principem* pertineat (75) eo, quod *fidelitate legitima* soli principi teneantur; uolens diuitum & potentum iniuriosam reprimere maliciam *duas leges recognitionum* communi tam *prelatorum* consilio, pia intentione *stabiliuit*, quam *baronum.*

Duplex a) stabilia *b*) recognitio *super* demanda.

§. 2. Vnde uidelicet dicitur STABILIA & altera RECOGNITIO de super *demanda* uocitatur per *breuia* currentes, quas *querelati* de *possessione* sua feodali contra *querelantes* petere poterunt & habere. Querelantibus autem ubi non *spontanee* querelati consenserint & consenserunt penitus & denegatur huiusmodi *breuia* de proprietate *feodi*, ad quem proprie pertineat, inquiretur.

Breue *de* STABILIA.

§. 3. Fit autem breuium de STABILIA (76) in hac forma: *Queritur N. quod S. iniuste exigit ab eo quandam terram apud uallonium unde petit domini principis normannie STABILIAM & ad RECOGNITIONEM, quis maius ius habet in illa.* Ille, qui *tenet*, an ille, qui exigit & terra interim *uideatur.* *Plegiis* prius receptis de *stabilia prosequenda* & *uisoribus ad uisionem* submonitis uisioneque sustentata dies ipsis & aduersis partibus as-

(75) Inde etiam *criminalis* iurisdictio quondam nullius, quam *principis*. Neque aliud patiebantur uel *libertas* subditorum uel rei *grauitas*; ut subditus in subditum exerceret ius uitae & necis aut adstringeret eum seruitiis immensis. Sed cum iurisdictio criminalis plerumque onerosa: principes illam postea sub nexu clientelari contulerunt suis uasallis. In Germania nostra praesertim: in qua pleraque praedia nobilium hoc iurisdicundi genere gaudent instructaque sunt carnifice & mala cruce.

(76) *Stabilia bona* eadem, quae immobilia, iacentia *liegend.* Nam oppositum eorundem, *mobilia* bona, quae audiunt *currentia fahrend.* Igitur *breuium* de *stabilia* est decretum principis super fundo, dolo alterius ac minis impetito, ut interim manu principis teneatur, usque dum facta causae decisio.

signe-

ſignetur. Et *exonie*, ſi facte fuerint, ad inſtantiam partis aduerſe, *ſaluande* ſunt. *Exoniae.*

§. 4. Deffectus *exonias* & dilationes omnes deductio huius breuii recipit. Et huiusmodi breuii *exonie* & *deffectus* faciendi ſunt eo modo, quo in *breuio* de *feodo* & *uadio* ſuperius eſt expreſſum. *Proceſſus ordo.*

§. 5. Sciendum eciam eſt, quod facto *tercio exonio* in curia precipiendum eſt a iuſticiario *exoniatum* uideri & querendum eſt ab eo, qui eum *exoniat* (77), ubi eum dimiſerit *infirmatum*. Quo expreſſo, aſſignandus eſt dies *uiſionis*, ad quam debet uideri, ſicut in *capitulo* de *langore* eſt expreſſum. Exonia *quot?*

§. 6. Sciendum eciam eſt, quod poſtquam aliquis aliquem in curia *exoniauerit* ad omnes terminos curie tenetur ſe offerre, quousque *exoniatus langorem* iurauerit uel ad curiam ſe preſentauerit *exonias* ſuas ſaluaturus. Et ſi quis contra hoc defuerit, omnes *exonie* pro defectibus reputabuntur. Facta autem *uiſione* corporis poteſt *exonium* fieri de *uia curie* ubi ante *uiſionem* factum fuerit & receptum. *Et quae?*

§. 7. Huiusmodi autem *breuii* proceſſus faciendus eſt in hac forma. Breuium autem STABILIE requiritur, cum quis ab aliquo *terram* uel *redditum* uel *feodum* uel aliud, quod poſſidet, interrogat aut requirit & cum hoc querelatus pro reſponſione ſua ad querele ſue *deffenſionem* propoſuerit STABILIVM (78) domini principis *normannie* paratum ſe ſuſtinere debet STABILIAM *uadiare* (79) Stabiliae *quando locus?*

(77) *Exonium* idem, quam excuſatio abſentiae; *exoniatus* excuſatus; *exoniare* excuſare. Etymon ſubobſcurum. *Verſäumnuſs*, *am termin ſich verſaumet*, dicimus in uernacula: purgatio neglectus *exonium*, *ausſaumnuſs*, excuſatio.

(78) Quaſi *manutenentiam* principis aduerſus iniurias ac uim.

(79) *Vadiare* eſt cauere.

& dare

& dare *plegios* (80) afferendi eam infra *quindenam* & requirendi terminum *uisionis* sustinende. Si uero in curia principis petierit *stabiliam*, ei terminum iusticiarius assignabit *uisionis* & *breuium* confici faciet prenotatum.

Taxa breuii. §. 8. De quo breuio *clericus iusticiarii*, qui illud *confecit* septem habebit *denarios*, (81) & seruiens, qui *uisionem* tenebit *XI. denarios* habebit pro liberatione sua. Nec de illo breuio aliquid ultra possunt requirere, licet in pluribus locis & diuersis terris hoc teneatur & inprimis debet dare *plegios* seruienti de *breuio* prosequendo, quibus datis debet *uisio* assignari.

Poena contumaciae primae a) mulcta. §. 9. Si autem lator *stabilie* ad prosecutionem breuii defuerit, ipse & *plegii* sui, quos de prosequendo *breuio* tradiderit, per *catallum* (82) iusticiandi sunt per preceptum *assisie*, in qua debet in scriptis redigi defectus, quem fecerit & notari. Si uero ad *secundam assisiam* non uenerit se offerens, iuri pariturum feodum contentionis pro iusticia, id est, tanquam *catallum* arrestetur & in manu principis teneatur. Et huiusmodi *iusticiationes* non sunt remittende, quousque bonam securitatem dederit de *emenda* & maxime, quod iuri ad primam comparebit *assisiam* pariturus.

b) sequestratio rei. §. 10. Si uero ad *terciam* non uenerit *assisiam* feodum contentionis de ipsa querela in *manu principis capiendum* est solenniter & tenendum &

(80) *Plegii*, fideiussores.

(81) Pro ratione & ualore numorum isto aeuo. Cum uero auri & argenti pretia nunc crescant iterumque deminuantur: nihil ini qui habet, si *taxae* multoties mutentur.

(82) *Catallum* idem, quam *mulcta*, pecuniaria poena. Quia summam aeris dicimus *catallum*, *das capital*. Hinc etiam cautio facta aere dicitur *per catallum*.

hoc

hoc ad *audientiam parochie* (82) & *uicinorum* congregationem per *seruientem* debet denunciari. Cum autem princeps siue eius iusticiarius ipsam contentionem per *quadragenariam* usque ad *quartam assisiam* tenuerit alio *iuri* non *comparente* (83), in *quarta assisia* per iudicium debet *uisio* assignari in absencia partis diffugientis & teneri & ad hanc *uisionem* decet ad minus IIIIor *milites* non suspectos, cum aliis XII. hominibus fide dignis non suspectis interesse. Ita quod per XII. eorum non suspectos, quorum *IIIIor milites* sint, si opus fuerit, ualeat uisio *recordari*. *c) Visio.*

§. 11. Visione autem facta debet diffugiens per *IIIIor assisias*, quarum quelibet XL. dierum obtineat spacium, *euocari* & contencio in manu principis teneri & in *quarta* ultima assisia elapsa *hora*, legibus debita, uidelicet *hora meridiana*, infra quam querelantes ad diem assignatam se debent curie presentare, saisina feodi querele debet tribui *exigenti*. *d) euocatio.* *e) executio.*

§. 12. Si uero *exigens* defuerit, eius defectus debet ad primam *assisiam* reportari in scriptis redigendus & lator *stabilie* (*) recedet sine diei assignatione cum *saisina*, quam habebat, quam in pace tamdiu post assumptam *stabiliam* (**) possidebit, quousque per iudicium causam obtineat uel amittat. *Quid si contumax, actor.*

(82) *Parochia* non in sensu ecclesiastico hic sumitur, uerum communi ac uulgari, *pro coetu plurium*, in uicinia habitantium. Nam ideo uni templo plures destinati, ut constituant ecclesiae quoque *parochiam*.

(83) *Iuri comparere* idem est, quam in iudicio se sistere.

(*) Lator *stabiliae*, id est, manutenentiae principalis. Nam *stabiliam* hoc fine princeps concedit: ne alter possessionem infringat aut in eadem turbet. Est enim *stabile* idem, quam *durabile*.

(**) Post *adsumtam stabiliam* idem, quam post obtentum & acceptum decretum inhibitorium, *de non turbando*.

Terra sequestrata a principe. §. 13. Et sciendum est, quod terra capta per iudicium in *manu principis*, si eam eius *possessor* requisierit in *assisia* semel reddenda est & extra assisias nequaquam. Si autem iterum *terra capta* fuerit, nullo reddenda est, quousque contentio fuerit determinata. Si uero contencio per iudicium factis *defectibus* indebitis *uisa* fuerit, usque ad diffinitionem querele in *manu principis* est tenenda.

Testes militari sanguine nati. §. 14. Sciendum enim est, quod, ad *recognitionem* huiusmodi *breuii* faciendam, debent iurare *milites* & alii ex *militari sanguine* (84) procreati & alii homines fide digni, qui infra *uisnetum* (85) originem contraxerunt & *residenciam* diuturnam, qui tales esse debent, quod de eis debite presumatur & quod rei *ueritatem* de eo, quod sciuerint, proferant inquisiti & *iurabunt in conspectu* partium, sicut superius declaratur & partes aduerse sconabunt si uoluerint, quos *suspittionis* racio debita de *iuratione* demonstrauerit amouendos. Et si *milites* uel *nobiles* infra *uisnetum* (86) non ualeant inueniri, per alios de uicinio quos fide dignos fama fecerit, inquisitio teneatur.

De uicinio qui dicantur? § 15. De *uicinio* autem illos dicimus, qui infra *leucam* uel in *parochia*, in qua fundus contentionis situs est, *residenciam* obtinent *originalem* (†) uel in parochiis eidem adherentibus immediate.

(84) Nobilitatem gentilitiam hic intelligit. Nam nemo tum *miles*, quam *nobilis*. Sed ideo non omnis nobilis miles.

(85) Hoc est in *conspectu* quasi nati sunt.

(86) *Visnetum*, uisio, *besichtigung*. Locus *infra uisnetum* est locus *eiusdem conspectus*, *in einer refier*, *flur*, *lage*, *bezirck*, dicimus in uernacula.

(†) Nam si aduenae, non creduntur rei habuisse notitiam. Hodieque atauia nobilitas ita probatur: *wenn Edelleute aus dem lande solchen aufgeschwohren*.

§. 16.

§. 16. Sciendum eciam est, quod si *XI. iuratores* consenserint, dictum XII. nullam efficaciam obtinebit &, si *duo* eorum X. contradixerint uel in *non scire* ueritatem rei reduxerint inquirende, totum in *non scire* redigetur. *Numeri testium.*

CAP. XLIII.
De BREVI de SVPERDEMANDA.

§. I.

DE *breuio* autem, quod de *superdemanda* (87) appellatur, consequenter agendum est. Quod tale *nomen* sortitum est propter hoc, quod ad *deffensionem* earum rerum uidelicet *reddituum* uel *seruiciorum* pretenditur, que per dominos *feodorum* a *tenentibus* suis indebite petebantur. Et *deffensione* huiusmodi breuii uti possunt omnes illi, qui *terras* uel *feoda* possident, de quibus domini *feodorum faisancias* requirunt ampliores, quam de feodis habere debent per eorum possessores. *Demandae definitio.*

§. 2. Multa enim seruicia & *faisancie amore* uel *timore* (88) feodorum dominis persoluuntur, que *hereditarie* ab eis non debent postulari & *Nam, quae ex liberalitate, illa non ex debito.*

(87) *Superdemanda* una uox, sensu eadem, quam *mandatum in excessu iniustum*. In uernacula: *über die gebühr den Vasallen anstrengen und beschwehren. Super* enim hic idem, quam ultra *modum*, in lege definitum: *demanda* idem, quam *petitum* aut *mandatum*. Hinc etiam quiuis excessus in *petendo*, *agendo* & *iudicando* audit *superdemanda*.

(88) Haec uerba omnino faciunt ad rem. Quis enim bonus *uasallus* litigare uellet cum suo *domino*, requirente ipsum in re modici damni aut praeiudicii? Sed inde si dominus ex *gratuito* facit *debitum*, omnino uasallus habet, de quo iustas moueat querelas. Ideo cauere solent etiam nostri ruricolae, ne faciliores sint iusto in angariis. Vulgi sermone dicitur: *aus bittfuhren werden mit der Zeit Zwangfuhren.* Sed in his modum tenere, *iudicis* est, rerum omnino gnari. Multoties enim peccatur ignorantia; nonnunquam partium quoque studio.

propter hoc, ductu diuine pietatis, *principis normannie*, *stabiliuit* solercia, ut in huiusmodi casibus *breuium* de *superdemanda* fundi, feodorum haberent possessores, quod conficitur, in hac forma.

Formula superdemandae.

§. 3. Queritur N. quod *Tycius* (89) iniuste exigit ab eo seruicium *secandi guerbas* suas racione feodi sui, quod tenet de eodem. Vnde petit *stabilimentum* domini *regis*, quis maius ius habeat, ipse tenens, qui *disforciat* uel exigens, racione feodi prenotati.

Processus.

§. 4. Propter quod, si dederit *plegios* de breuio suo prosequendo, submone recognitionem de *uisneto*, ut sit ad primas *assisias bailliuie* ad proferendam super hoc ueritatem. Interim *uisio* teneatur. *Breuium* autem huiusmodi omnes condiciones & processus breuii retinet supradicti.

CAP. XLIV.
De BREVI de feodo & ELEMOSINA.

§. 1.

Definitio.

POst predicta uidendum est, quod per breue de *feodo* & *elemosina*, ad instanciam possidentis, quedam inquisicio in *normannia* usitatur,

(89) Vti iura Latii, exempli loco, utuntur *Titii* & *Sempronii* nominibus: ita Graeci contra adhibent nomina *Petri* & *Pauli*. Id est talia, quae in uernacula sua usitata sunt. Hinc etiam *philosophis* Petri & Pauli nomina in usu. Quoniam Graecis debetur philosophia. In patrio sermone concinnum magis esset, etiam patria nomina adhibere. Sed, licet olim sacro fonte & aqua tincti aut conspersi, alia *nomina* apud nos non haberent, quam Germanica: seculo tamen XII. contigit, ut *Latina nomina* etiam transcenderent alpes & ad nos peruenirent. Hac potissimum causa: quoniam nomina *baptismatis* aut sacrae initiationis, superstitione duce, requirimus a *diuis* siue *sanctis canonicatis*, coelitum numero adscriptis solemniter.

que

que solis *possessoribus* conceditur *querelarum*. Si quis enim ab aliquo petit in curia *laicali* feodum aliquod, tanquam *hereditatem* ad ipsum pertinentem, *querelatus*, si uoluerit inquisicionem habebit, utrum *feodum contencionis* sit *elemosina* possidentis uel *laicale feodum* requirentis & conficitur breue in hac forma.

§. 2 Si N. dederit *plegios* (90) de *clamore* (91) suo prosequendo, submone recognitionem de *uisneto*, quod sit ad primas *assisias baillivie* ad recognoscendum; utrum *feodum* quod P. exigit ab eo sit *elemosina* possidentis uel *laicale* feodum requirentis. Visio autem feodi interim teneatur. *Breuis* formula.

§. 3. Huiusmodi autem *breuium* deductionem recipit in *breuio* de *stabilia* superius annotatam. In hoc autem casu potest *querelatus* aliam pretendere, si uoluerit *deffensionem*, que fit per *inquisicionem* sine *breui racione prescriptionis*. Si respondeat, se non debere super *uiso feodo*, contra querelantem respondere (92) in curia *laicali*, cum illud per XXX. *annos completos* pacifice tanquam *elemosinam* ad ipsum possiderit pertinentem. Super quo inquisitionem patrie paratus est sustinere. *Processus.*

§. 4. *Visio* debet de inquisicione sustinenda *assignari* & huiusmodi *inquisicio* usus & modos retinet procedendi, quos retinet *breue noue deffesine* (93). Si autem querelatus harum deffensionum nullam uoluerit pretendere *racionem*, per *legem* *Praescriptio XXX. an.*

(90) *Plegii* iidem, qui fideiussores, ut saepe dictum.

(91) *Clamor* idem, quam *actio*.

(92) Est enim *praescriptio* inter exceptiones referenda, litis ingressum impedientes.

(93) *Breue nouae dessesinae* est quidem sigillatim expositum multoties. Nam *breue* in uernacula *ein brief*. *Dessesina* idem, quam *depossessio*, deiectio de possessione. *Breue noue dessesinae* igitur *decretum restitutorium possessionis recuperandae*.

patrie deffendet *feodum* querele uel amittet. Si autem reductum fuerit in *non scire*, hiis casibus prenotatis huiusmodi rei *iurisdictio* iudici *ecclesiastico* remanebit.

Processus contra ecclesiam.

§. 5. Si quis enim petat e conuerso aliquod feodum, tanquam *elemosinam*, quam asserat possidens suum esse feodum *laicale*, inquisicionem, si uoluerit, ipse habebit, utrum feodum petitum sit ipsius *tenentis* feodum *laicale* uel *elemosina* requirentis.

Formula *breuis.*

§. 6. Et conficitur breue illud modo supra dicto uerso termino *tenentis* & *requirentis.*

Forum curia principis.

§. 7. Et notandum est, quod in quacunque curia huiusmodi *inquisitiones* requiruntur, in *principis* tamen *curia* debent teneri & omnes alie *inquisitiones*, que ad declarationem *iurisdictionis ecclesiastice* & *laicalis* occasione pertinent *feodorum* & ad huiusmodi inquisitiones faciendas, debet *ordinarius* uel *uices gerens* ipsius personaliter interesse & ad hoc debet legitime *submoneri.*

Forum controuersum.

§. 8. Si quis *iurisdictionem* iure contentionis sibi uoluerit uendicare in *ecclesiastica curia*, sopita erit contentio, quousque declaratum fuerit, ad quam curiam huius rei pertineat iurisdictio (94). Et si in *non scire* inquisitio reducta fuerit, ad curiam recurrent, sub qua possessor se deffendere contendebat.

Donatio *ad pias causas prohibita.*

§. 9. Sciendum eciam est, quod nullus in *normannia* potest de *feodo* suo *laicali* puram facere *elemosinam* sine concessione & assensu *principis principali* (95). Cum enim princeps iusticiatio-

(94) Est enim haec *quaestio praeiudicialis*, ante expedienda, quam *litis* fiat *contestatio.*

(95) Donatur feudum ecclesiae uel cum onere seruitiorum uel sine eo. In *ultimo* nihil agitur: in *primo* etiam dominus sentit damnum. Nam *clerici* inhabiles ad seruien-

nem

nem & iurisdictionem habeat in omnibus feodis *laicalibus* in *normannia* & *forsiuraciones* curie & responsionem de dominis feodorum coram se super hiis, quibus eos uoluerit accusare: palam est, quod ipse solus potest *puram elemosinam* facere, cum alius non possit has principis conferre in *elemosinam* dignitates. Nemo, in suo feodo aliquid potest *elemosinare* (96) nisi, quod habuerit in eodem & hoc in *terris* manifestum est per alios dominos *elemosinatis*. *Princeps* enim suam habet *iurisdictionem* plenam de eis, que ad *feodum* pertinent *laicale*, super illos uidelicet qui fundum possident eorumdem.

§. 10 Et illi, quibus collata est *elemosina*, illud percipient in eisdem, quod ad dominos pertinebat. Conferentes & illud solum in *feodis elemosina* dici potest (97). Nullus autem in feodo, quod *elemosinauerit*, potest aliquam iurisdictionem reclamare, nisi eam specialiter retinuerit in eodem. *Res transit ad ecclesiam cum onere.*

§. 11. *Elemosina* autem *pura* est, in qua princeps

dum in militia. Deinde ecclesiastica bona ueniunt in manus mortuas & destituunt dominum spe aperturae. Taceo incommoda alia. Vt, nisi donationibus, ad pias causas statuatur modus: demum ecclesiastica bona capient inuidenda incrementa, ut respublica post quaerenda in ecclesia & quae reliqua.

(96) *Eleemosinare* idem, quam ecclesiae donare instar eleemosinae. *Eleemosinatum* idem, quam donatum.

(97) Nemo enim plus iuris potest in alium, adeoque ne in ecclesiam quidem, conferre, quam quod habet. Verum ecclesiae & clerici sibi falso persuadent, quod ex indole ecclesiasticorum bonorum, donata ad pias causas consequantur immunitatem. Quod est omnino falsum. Nam usus hoc docet perpetuus, etiam in Germania cognitus ex instrumentis: quod praedia donata sine onere seruitiorum feudalium opus habuerint consensu principis territorialis eoque singulari. Alias neque ecclesiae ac clerici se subtrahere possunt oneribus, quae ossibus fundi donati adhaerent.

Pura eleemosina *quae?* nichil *terrene* retinet sibi *iurisdictionis* seu dignitatis. Et huiusmodi *elemosine totalis* iurisdictio, ad *ecclesiasticam* pertinet dignitatem.

Elemosina praescribitur XXX. annis. §. 12. Cum autem omne *feodum*, quod sub nomine *elemosine* seu tanquam elemosina per XXX. annos in *pace* possessum fuerit euidenter, pro elemosina debet haberi ac teneri. Nec in *laicali* curia super eo, in quantum est elemosina, nullus teneatur (98) respondere.

Reuocari tamen potest, in maritagio. §. 13. Tamen si per breue de *dote* uel de *maritagio* impedito fuerit requisitum *laicalis* curia, ius super hoc *requirentibus* exhibebit. Aliquis autem post impeditum *uxoris* sue *maritagium* per spatium XL. seu L. seu LX. annorum potest uiuere cum eadem. Anno tamen postea (99), quo uir eius decesserit, poterit relicta, quicquid uir eius de suo *maritagio impediri* consenserit uel *impedierit*, reuocare, cum uiuente *marito* sine ipso in *nichillo* audiretur.

XL. L. & LX. annis.

Post infra annum & diem. §. 14. Et hec reuocatio per *breue* de *maritagio* fieri poterit impedito infra *annum* & *diem*, quo uir eius decesserit, sicut in *capitulo* huiusmodi *breuis* superius est expressum. Elapsis autem *die* & *anno* post uiri sui decessum elemosinam per XXX. annos possessam, non poterit reuocare.

(98) Quoniam, uti supra dictum, post XXX. annos possessor securus est ipso iure. Nihil hic de *bona* uel *mala fide*: quae ideo hic non attendenda, quoniam *legislator* priuat alterum re illa, quam dominus in manibus & possessione aliena reliquit. Siue possessor *bona* siue *mala* fide fuerit usus. Est enim hoc instar *fatalis* aut spatii, in iudicio definiti, post quod alter porro non auditur. Quoniam praescriptio tum facit ex iniquo aequum; ex iusto iniustum.

(99) Matrimonio enim durante uxor agere non potest. Igitur axioma tum iuris locum habet: non ualenti agere non currit praescriptio.

§. 15.

§. 15. De feodis autem in *dotem* traditis uel per uiduitatem possessis, si per *dotatas* uel per *uiduitates* fuerint impedita, poterit fieri similiter reuocatio, cum nichil hereditatis habeant in eisdem. *Quid in* dote?

CAP. XLV.
De inquisicione de FEODIS.

§. 1.

DE feodis autem *uenditis* fit inquisitio, ad ipsa per datum *precium* reuocanda (100). *Feudum uenditum* reuocatur. Sciendum eciam est, quod nullus omnino feodum uenditum potest reuocare per *mercatus* precium, nisi infra *diem* & *annum* mercatus facti reuocator *clamorem* iusticie de ipso fecerit reuocando. *infra* diem *&* annum.

§. 2. Notandum eciam est, quod, quibus de *consanguinitate* uenditoris, ad quem hereditas uendita hereditarie aliquo modo poterit deuenire, ipsam potest per precium reuocare. *A* consanguineis.

§. 3. Notandum eciam est, quod ad *propinquiorem* pertinet, reuocatio feodi uenditi facienda. *Propinquioribus.* Si autem *propinquior* tacuerit, quousque per alium in curia fuerit reuocatum, audiri ultra non debebit (1). Si autem propinquior reuocauerit

(100) Ius *reuocandi* illa, quae a rerum *dominis* alienata sunt, est quidem proprium Germaniae & populis uicinis. Nam TACITUS *de M. G.* auctor est: quod uti Romani *familias* habeant colantque, id est, superstite stipite communi descendentes liberos & posteros: ita Germanorum *agnati* omnes, socii eiusdem *clypei*, *domus*, *nominis* constituant *unam gentem*, mutuo sibi nexu addictam. Hinc mutuae *successionis* & *defensionis* leges & illa prohibitio: ne extra *gentem* uel alienatio fiat uel ius *retractus* & *reluitionis* pateat cuique *gentili*. Idque ob fauorem singularem gentium conseruandarum. Inde omnes *gentiles* instar filiorum familias & heredum *suorum*. Cum, per Latii iura, omnes extra *familiam* extranei & unius ibi familiae, hic unius gentis *domus*.

(1) Igitur *silentium propinquioris* habetur aestimaturque pro *consensu*.

& alii *comparticipes* (2) portionem in *reclamatione* (3) illa habere uoluerint, antequam mercatus fuerit reuocatus & ipſam requiſierint, in curia obtinebant ſoluendo *precii quantitatem*, que ad *eorum* pertinet *portionem* dum tamen in *feodo*, ut propinquiores habeant racionem reuocandi.

Poſt eos Dominus *feudi*

§. 4. Si autem omnes *conſanguinei* tacuerint dominus feodi reportans *homagium* de uendente feodum uenditum poteſt (4) reuocare.

Quid parentes?

§. 5. Notandum eciam eſt, quod, licet emtor uel uenditor *mercatum* factum *deofferat* (5) parentibus uenditoris, uel dimittant mercatum uel perſoluant precium, non tamen ad hoc tenentur; ſed, cum ſibi uiderint expedire, reuocabunt, tempore tamen reuocationi deputato.

Proceſſus reuocatorius.

§. 6. *Reuocator* autem terminum debet habere usque ad *primam aſſiſiam* precium perſoluendi, dum tamen ſpacium obtineat XL. dierum & interim mercatus erit in *manu principis*.

Tempus *ad reuocandum*

§. 7. Debet inſuper per iuſticiarium iniungi *reuocatori*, quod, niſi *precium* ad terminum perſoluerit aſſignatum, mercatus emptori ſuo remanebit & ſic per *aſſiſiam* ſequentem firmabitur reuocatio per deffectus reuocantis, qui ſi in ſolutione precii defuerit, audiri ſuper hoc ulterius non debebit.

(2) Niſi res ſit *indiuidua*, tum uni relinquenda. Neque plures eſſe poſſunt eiusdem iuris aut *gradus*, uti in Latio: quoniam patria iura ſucceſſionis propinquitatem ex *lineis* aeſtimant. In eademque locum ſemper faciunt primogeniturae.

(3) *Reclamare* idem quam reuocare, uindicare, *widerruffen*. Hinc iure precario facta alienatio: *biß auf widerruff*.

(4) Nefas eſt alias, feudum a domino reuocari. Quoniam ei non licet *feuda conſolidare*, ne uaſallorum decreſcant numeri in reipublicae & ordinum perniciem.

(5) *Reofferre* iterum *offerre* & idem forte *deofferre*, *vorantragen*.

§. 8.

§. 8. Si autem *emptio* negata fuerit, *uisio* debet assignari & feodum in *manu principis* teneri, quousque per inquisitionem declaretur; utrum feodum *uenditum* fuerit & pro quanto (6). Et huiusmodi querela noue *dessesine* deductionem recipit. Et si *emptor*, qui mercatum negauerit, per inquisitionem super hoc conuincatur & datum *precium* remanebit *principi* (7) & *feodum* requirenti. *Quid si emtio negata?*

§. 9. Notandum eciam est, quod quidquid in empto *feodo* miserit emptor, post *clamorem* factum reuocandi, remanebit obtinenti. Illud autem, quod ante clamorem factum *miserit* in eodem, debet a reuocante restitui. Si autem emptor se asserat, in empto feodo plus dedisse, quam reuocans ei offerat pro eodem, huiusmodi quantitas per *sacramentum emptoris* & uenditoris (8) inquiratur. *Quid si accesserit aliquid?*

§. 10. Si autem *discordes* fuerint, per inquisitionem *uicinie* declaretur & per *emendam catali* (9) condempnatus super hoc puniatur. *Quid si lateat quantitas pretii.*

§. 11. Notandum eciam est, quod si quis feodum aliquod acquisierit & illud uendiderit, *quilibet de consanguinitate* illud poterit reuocare, dum tantum *propinquiores* taceant ne requirant. Ordo *in reuocando.*

§. 12 Notandum est iterum, quod *dominus* feodi tunc locum habet *reuocandi*, cum per nullum de *consanguinitate* reuocatio excitatur. Nullus *Respicitur in lineis.*

(6) Nam *reuocatoria* actio locum habet tantummodo in *emtione.* Nulla autem iura *protodonationis.*

(7) Est igitur haec poena *mendacii.* Quae nostris moribus exulat male, praesertim in rebuspublicis christianis.

(8) Nam *pretium* esse non debet *simulatum*, in fraudem illius, cui ius reuocandi. Multoties enim *maius* pretium fingunt; ad deterrendum agnatos a reuocando.

(9) Pretium ipsum *catallum das capital* solet amittere.

eciam

eciam est, qui attingat uenditorem solum ex parte *patris* reclamare potest feodum, quod mouet ex parte *matris* nec contra. Sed si *linea* (10) a qua descendit *feodum tota* tacuerit, per dominum *feodi*, non per aliam *lineam* poterit reuocari.

Quid si in 2da aut 3tia *manu.*

§. 13. Sciendum eciam est, quod si feodum uenditum ad *secundam manum* uel *terciam* & ultra ex *manu* emptoris transierit (11), eo modo poterit contra detinentes reuocari, quo contra ipsum emtorem reuocaretur. Et fiet inquisitio; utrum emptor illud emerat &, post emptionem factam, traditum fuit detinenti per emptorem uel per aliam, qui illud habuerit ex emptore.

CAP. XLVI.

De inquisitionibus de PORTIONIBVS faciendis & de GENERE NEGATO.

§. I.

In probanda proximitate.

SOlent autem circa *portiones* faciendas inquisitiones multis casibus exoriri. Cum itaque in portionibus requirendis de *genere* & *propinquitate* eiusdem porro requiratur, illud *negare* uel *cognoscere* tenetur inuentus in curia *querelatus* &, si illud negauerit, inquisitio debet submoneri & teneri sine *inspectione*. Modo, quo in *noua* proceditur *dessesina* (12) & inquiretur: utrum sit ita *propinquus* in *consanguinitate* illius, a quo *descendit* hereditas, quod habere debeat in ea portionem

(10) Fauor enim est in *sanguinis* nexu, non *adfinitatis* aliquo uinculo. Igitur discrimina *paternorum* & *maternorum* bonorum omnino attendenda.

(11) Nam *manui manus* cauet: *hand muss hand währen.*

(12) *Desaisina* est deiectio de possessione: *dessaisire* deiicere de possessione. Forte igitur *noua dessesina* est iudicium super deiectione institutum.

&, si

&, si ita fuerit recognitum, portionem obtinebit sibi contingentem. Si uero ita ipsum esse, ut asserebat in consanguinitate propinquum, non fuerit *recognitum*: sed *negatum* uel in *non scire* redactum sine portione remanebit. Si quis uero dicat, se *antenatum* & ab aliis fuerit denegatum, per inquisitionem declaretur. Et huiusmodi inquisitiones fieri debent per *uicinos* (13) locorum, in quibus partes aduerse *originem* (14) contraxerunt.

§. 2. Si uero primogenitus dicat; cum parentibus suis se fecisse portionem eam, debet ostendere & *dies uisionis* (15) in continenti debet assignari &, inspectione facta, si dixerint illam portionem sibi nunquam traditam fuisse uel eam numquam habuisse uel se eam ex acquisitione sua & non racione hereditaria habuisse, huiusmodi contentiones per inquisitiones debent terminari. *Quid in probandis* portionibus?

§. 3. Similiter autem agendum est, si proponat *antenatus* feodum, de quo portiones requiruntur esse *membrum* uel feodum *lorice* uel *serianterie* uel alterius *impartibilis* (16) condicionis & huiusmodi inquisitiones, tanquam in *noua dessesina*, maturantur. *Quid si res* indiuidua?

§. 4. Si autem dicat *ante natus*, quod *feodum*, de quo portio requiritur ad ipsum, de eo *antecessore* non deuenit ex cuius *decessu* sibi uendicat portionem, *Quid si negetur persona* alienans?

(13) Testes, eiusdem prouinciae incolas.

(14) Nam *domicilium* licet alicubi requiratur: hic tamen de *origine* est disputatio.

(15) Est ille dies, in quo institui debet *uinetum* siue *inspectio ocularis*.

(16) Causa, quare in *feudis loricae*, id est, militaribus, item in *serianteriis* siue feudis seruitiorum dominus prohibeat diuisionem: ad indagandum est facilis. Quoniam cauendum ei omnino est, ne possessor egestate rerum prematur, minus idoneus ad munus, sibi impositum, condigne obeundum.

inquiſitio ſuper hoc modo prenotato debet maturari. Et, ſi huiusmodi impedimentum inueniatur eſſe nullum, *portio* debet fieri *indilate*. Similiter agendum eſt in ceteris omnibus impedimentis, que ſolent proponi ad impediendas portiones.

Probatio per duella. §. 5. Excepto tamen impedimento *deſinatio* (17) facta ſuper porcione per *feodum* & *mobile*. Vnde *querulus* ſe tenuerit ad *pagatum* (18), quod ſolet per legem *duelli* terminari.

CAP. XLVII.

De inquiſitione de *feodis* in DOTEM traditis.

§. 1.

Feudum dotale *reuocandum?* SUper *feodis* autem, in *dotem* traditis, ſolent fieri inquiſitiones modo ſuperius annotato. *Die* tamen & *anno* mota querela poſt deceſſum relicta, que ea in dotem receperat & per eos *reuocanda* ſunt & ad ipſos debent redire, ex quorum poſſeſſione capta fuerint, niſi ex hoc competens *excambium* habuerit.

Dos *a marito datum* & dotalitium *ſynonyma.* §. 2. Et inquirendum eſt: utrum relicta, ex eius deceſſu *feodum* illud requiritur & ſi ipſum in *dotem* habuerit ratione *uiri* ſui & utrum requirens *propinquior* heres ſit illius, de cuius poſſeſſione *dotalitium* (19) factum fuerit. Si uero inde

(17) Idem forte, quam *deſaiſinatio*, id eſt, deiectio uel deſtitutio. Inde *deſinator* idem quam *deſeſinator*, qui alterum poſſeſſione deſtituit deiecitque.

(18) *Pagatum* idem forte, quam cautio in *numis* ſiue pecunia. Vnde *pagamentum* ſortes numorum.

(19) Romano iure *dotem* uxor habet: *dotalitium* ſiue *donationem propter dotem* uxori praeſtat maritus. Iure Germanico autem *dotem* etiam *maritus* adfert, quod plenius docui in opuſculo: *de dote mariti.* Neque enim iureconſulti Romani hic penetrant in iura patria foederis connubialis.

habue-

habuerit *excambium* (20) per aliquem qui *garantizare* debeat possessori ipsi *excambiatori* (21) dotis, terra remanebit. *Dotalitium* enim omne perfectum, per *negligenciam relicte* impeditum, modo predicto contra quemlibet possessorem potest reuocari.

CAP. XLVIII.

De reuocandis *feodis* in DOTEM traditis.

§. I.

Similiter autem reuocanda sunt *feoda*, que tempore *uiduitatis* uiri possidebantur, si fuerint *impedita* (22). *Consuetudo* enim est in *normannia* (23) ex antiquitate approbata: quod si quis uxorem habuerit, ex qua aliquem *heredem* procreauerit, quem natum *uiuum* (24) fuisse constiterit siue uiuat siue decesserit, *totum feodum*, quod maritus possidebat ex parte *uxoris* sue tempore, quo decessit, ipsi marito, quamdiu ab *aliis* cessabit *nuptiis* (25), remanebit. Post *decessum* autem eius uel post contractum cum alia *matrimonium* heredibus mulieris ex cuius decessu *feodum*

Feuda *marito relicta* ab uxore *mortua*.

(20) Fundum *permutationis* loco adsignatum.

(21) *Garantizare* est euictionem praestare. Saepius enim fit: ut alienatio fiat *permutando*, ubi fundus *excambiatus* idem, quam permutatus *ausgedauschtes*, *ausgewechseltes stücke landes*. *Cambium* enim est permutatio: *cambire* permutare, *tauschen*, *wechseln*.

(22) *Impeditum* idem, quam in *ius uocatum*; *disputatum*. Impedire idem, quam *einem hindernüss*, *verdruss*, *streit machen*. Germanismus supra etiam notatus.

(23) Est etiam idem *patrii iuris institutum*: quod maritus usufructuarius sit bonorum uxoris, etiam demortuae: sed liberi emancipati nostris moribus illa solent a parente uindicare.

(24) Quod cognoscitur nostris moribus nonnisi *edito clamore*, *dass er die vier wände beschrien*. Modus enim & gestus soli non sufficiunt. Quod fallaciis exponantur.

(25) Si enim ad *secundas nuptias* deuenerit: tum ante debent *materna* reddi & liberis satisfieri.

per

per *uiduitatem* tenebat, ipsum redibit feodum *successionis* racione.

Quid illud impeditum? §. 2. Si uero tempore *uiduitatis* fuerit *impedita*, fiat super hoc inquisitio, modo penitus prenotato. Si uero negatum fuerit, ipsum *heredem* natum *uiuum* ex uxore defuncta fuisse, similiter inquiratur per *uicinum*, in quo heres *ortum* dicitur suscepisse & per eos tam *uiros*, quam *mulieres* (26) qui eius scire natiuitatem racione aliqua presumuntur. Dum tamen suspicione aliqua ab inquisitione facienda non debeant amoueri.

Si negata uxor. §. 3. Si uero ei obiectum fuerit, defunctam eius non fuisse *uxorem* (27), inquisitio modo predicto teneatur, utrum *consensu ecclesie* eam habeat in uxorem tempore, quo decessit. Et si in *non scire* redactum fuerit, *feodum* illud, quod requirebat per *uiduitatem*, non remanebit, nisi se cum *defuncta* probauerit matrimonium contraxisse. Quod si probare obtulerit ad *ecclesiasticam* (28) curiam remittatur. Quod si in ea infra diem & annum probauerit feodum *uiduitatis* obtinebit.

Probatio matrimonii §. 4. Hoc est omnino eciam tam de inquisitione quam de probatione *matrimonii* circa *dotem* faciendam, attendendum est, si *contractus matrimonii* fuerit denegatus.

---

(26) Quod mulieres inprimis *parturientibus* soleant adesse.

(27) Quod eo tempore saepe dubium fuerat ideo: quoniam *concubinatus* irrepserat passim in mores. Sine pudore omni aut uerecundiae ratione.

(28) Cum enim *nuptiae perficiantur* in ecclesiis, omnino earundem probatio curiae *ecclesiasticae* delegandae. Etiamsi matrimonium non esset caussa *spiritualis*. In nostris ecclesiis habetur matricula earum personarum, quae his sacris connubialibus a sacerdote initiatae sunt.

CAP.

CAP. XLIX.

De inquiſitione ANTENATI & GARANTI.

§. 1.

INquiſitio eciam modo predicto facienda eſt, ſi quis *antenatum* ſe alicuius *feodi* aſſerat uel *garantum*. Si hoc a parte aduerſa negatum fuerit & ſi eciam propoſitum ab aduerſa parte fuerit & ab ipſo negatum, ſolent eciam fieri inquiſitiones de omnibus *impedimentis* in curia propoſitis ad *demandam* (29) *queruli* reprimendam & ad deffenſionem querelati firmandam.

Probatio antenatiuitatis *ſ. primogeniturae*

§. 2. Exceptis tamen illis, quorum diſcutiones ad *eccleſiaſticum* iudicem referuntur, ut *baſtardia* (30) & huiusmodi que in foro probantur eccleſiaſtico. Et ſimiliter excepto fine facto inter *comparticipes* de portione per *feodum* & *mobile*, quod *probamentum* (31) *duelli* recipit, ut patebit inferius.

Legitimorum natalium.

CAP. L.

De lege per RECORDAMENTUM & quomodo RECORDATIO (32) habeat fieri in omni caſu.

(29) *Demanda* eſt requiſitio, petitum actoris. *Gallicismus.*

(30) Si *nuptiarum* ſolennia a iudicio pendent *eccleſiae*; etiam inde pendet probatio legitimorum natalium. Quia per illas partus legitimus audit. Ceterum *baſtard* uox communis eſt uniuerſae Europae ſignificatque *ſpurium*, *illegitimum*. Num a *boes* malus & indoles *art*? quaſi *boeſearth* uiliſſimae ſortis. Nam *bas*, *baſſeſſe* apud Gallos ſignificatus eiusdem, quam *boeſ*, *uilis*, *improbus*, *minus legitimus*. Quibus adiectiuis ſubſtitui poteſt etiam *partus*. Nam *improbus partus* audit non ob *mores baſtardi*: ſed ob natalium ſordidam & improbam ſortem.

(31) *Probamentum* barbara uox ob terminationem. Nam Germani delectantur illa, quae in *mentum* finitur. Hinc *recordamentum* pro recordatione ſtatim ſequitur, in capite uicino.

§. 1.

Recordamenti *descriptio.*

DE lege autem illa, que fit per *recordamentum* consequenter agendum est. *Recordatio* autem in *laicali curia* dicitur quedam *lex* a *principibus* instituta & a subditis generaliter *obseruata*, recitans per expressum *testimonium recordatorum*, ea, que in curia *placitando* dicta fuerint siue facta uel que pronunciata fuerint, ut obseruentur.

Discrimen inter placitandum & denuntiandum.

§. 2. Quedam enim fiunt in curia *placitando* (33) quedam *pronunciando*. *Placitando* autem fiunt quecunque mote *querele occasione* deducuntur. *Denunciando* autem fiunt (34) uenditiones, *attornationes* (35) & huiusmodi, que fiunt in curia, ut eius *recordationes* retineant *fulcimentum*.

Recordatores *qui? Personae* publicae *ex ordine 1) principali 2) sacro. 3) ciuili.*

§. 3. *Recordatores* autem dicuntur omnes persone in curia assistentes, per quas curie *recordatio* ualeat celebrari, ut *principes normannie*, *archiepiscopi*, *episcopi* & omnes persone *dignitatem* seu *personatum* habentes in ecclesia *cathedrali*; *abbates* eciam & *priores*: comites & *barones* & *milites* & omnes *iusticiarii* principales principis *uicecomi-*

(32) Cum *recordamentum* sit tantummodo probatio eorum, quae *in curia euenerunt*, partibus litigantibus maxime; inde *recordatores* illi, qui alias testes; *recordamentum* idem, quod alias testimonium: facile patet, melius consuli hodie tribunalibus, quod fidem faciant seruentque protocollis, auctoritate iudiciali scriptis.

(33) *Placitare* est agere, aut excipere, *plaider* Gallice, Germanice *rechten*, *im recht liegen*. Primam uocis originem tribuerim loco forensi, *einem offenen platz*. Verba enim facere in publica curia, est *placitare auf dem gerichts platzreden*. Galli contracte: *plaider*, *plaidoir*, placitator.

(34) Vulgo distinguimus inter iurisdictionem *contentiosam* siue litigiosam & *uoluntariam*. Meum enim est *emti uenditi* contractum publice inire in iudicio: an vero in angulo.

(35) *Attornationes*, quasi *aduocationes*. *Atturnatus* idem, quam aduocatus, citatus.

tes & eciam *ſpade ſeruientis* (36) & *magne fame* (37) homines, quos uite meritum & prouidencie honeſtas fecerit fide dignos. Et huiusmodi omnis perſone ad *recordationem* ſunt admittende, niſi fama *publica* contra ipſos laborauerit euidenter.

§. 4. Iurare autem tenentur *recordatores* maxime illi, qui *nundum* principi fecerunt *ſacramentum* (38) quod rei eis *retracte* ueritatem *recordabunt* nec addent aliquid uel omittent aliud, quam quod eorum memoria renouabit. Sunt itaque *recordamenta* eorum, que fiunt in curia ad requiſitionem *unius* partes aduerſe, altera ſuſtinente expreſſa *recitatio* per eos *recordatores*, qui preſentes ad hoc, ſuper quo recordatio requiritur, affuerunt. Iuramentum *recordatoris.* *Recordamenta.*

§. 5. Unde notandum eſt, quod nullus poteſt ad *recordamentum* uocari, niſi preſens (*) fuerit ad hoc, de quo debet *recordatio* celebrari & quod ab una partium petatur & ab altera ſuſtineatur. *Requiritur in* recordamento *praeſentia.*

§. 6. Notandum eciam eſt, quod pars, contra quam *recordamentum* petitur aut illud *ſuſtinebit* (**), aut *opponet* rationem, quare *ſuſtinere* illud non debeat uel *querela* parti aduerſe remanebit. Sunt autem diuerſa *recordamentorum* genera. *Partes requirentes.*

(36) *Spada* eſt gladius. Hinc iuri gladii ſeruiens, eſt *ſeruiens ſpadae.*

(37) Cum de plerisque in ſequentibus capitibus ſigillatim agatur: non eſt, quod his nominibus hic immoremur.

(38) Qui *iuridicundo* nondum dederant *fidem iuratam*, Germanice: *die auf das recht noch nicht verpflichtet.* Inde etiam in formula iurisiurandi clientelaris *dem lehenseyd* inſeritur: *quod requiſitus, uelit pro ſcientia & conſcientia iudicare.*

(*) Igitur teſtes de *auditu* hic non admittuntur: ſed eſſe debent *oculati.*

(**) *Suſtinere recordamentum*, idem, quam adprobare eique tribuere ualorem. In uernacula pariter dicimus, ſignificatu eodem, *ſuſtinere*, *halten* pro *habere*; *genehm haben.*

Recordamentorum genera.

§. 7. Quedam enim sunt *curie regis* siue *presencie* principis. Quedam enim *scacarii*. Quedam enim *assisie*. Quedam *duelli*. Quedam *uisionis* feodi. Quedam *forsiumtionis*. Quedam *pasnagii*. Quedam *matrimonii* contracti.

CAP. LI.

De recordamento CURIE REGIS siue presencie principis (39).

§. 1.

Fides eorum quae, praesente principe *gesta non penes* principem *solum*, *sed adsessores*.

RECordamentum autem CVRIE REGIE siue *presencie principis* est recordatio eorum, que fiunt *coram domino rege*. Quecunque enim coram eo fiunt, de altero a quocunque in iure constituto habent *recordationem* & hoc potest facere se altero. *Indecens* enim esset, quod principis *solius recordamentum* peteretur, cum eius semper presencia in hiis, que *ad ius* pertinent, multis magnis uiris *discretis* & *prudentibus* (40) frequentes, quorum assertione in hiis, que in *iure protulerit claritas eluceat* ueritatis & sic uoluerunt antiqui *principes normannie* obseruari, ne quis *detractor* eorum recordamentum, eo quod per unicum hominem factum fuerit *recordaret*.

(39) Vtinam memores essent *principes* omnes huius *moderationis* & *modestiae* singularis: quod, cum & ipsi homines sint, in suis etiam factis & causis audiant alios neque sibi plus iusto tribuant aut memoriam, falli & fallere nesciam.

(40) Idem fuerat etiam in Germania obseruatum. Nam in *re iudiciaria* princeps solus nihil egerat: sed usus fuerat consensu, consilio consensuque *ordinum regni* aut *prouinciae*. Nam ideo his formulis conspicuae omnes *sententiae imperiales*. Atque ita *curiae imperiales* eaedem, quam *parua comitia* Maior ergo hodie auctoritas Caesaris Augustissimi, quam olim in iure dicundo. Fert enim uel ipse *sententias* in causis grauissimis uel opera utitur *administrorum*. Vt adeo hodie *curia imperialis* audiat *imperiale tribunal*: cum olim uis iudiciaria in solis comitiis. Hoc negare uelle, puerile est. Nam nescire, quid ante te gestum sit, hoc est, esse puerum.

§. 2.

§. 2. Quare omne teſtimonium ad minus *ex ore duorum* ſuſcipit fulcimentum. Si autem princeps ſe non uelit *recordari* per *tres* alios recordatores faciet recordari & eius perſona nec ad hoc nec ad aliam *actionem* poteſt *ſconari*. Quecunque enim in iure facta ſunt coram ipſo, ſtatum debent habere perpetue *firmitatis* (41).

Minimum duos, aut tres.

CAP. LII.

De recordamento SCACARII (42).

§. I.

RECordamentum SCACARII habet fieri ad minus per *ſeptem recordatores*, qui, nulla *racionabili* cauſa a *recordamento* debeant amoueri.

SCACARII *geſta VII. requirunt* teſtes.

§. 2. Poſſunt autem a *recordamento* faciendo omnes perſone repelli, qui euidenti *ſuſpictione* poſſent in inquiſitione facienda ſconari. Et ſciendum eſt, quod ille, qui petit *recordamentum*, debet *perſonas* nominare, per quas illud requirit ſibi faciendum. Et ſi pars aduerſa illud uoluerit ſuſtinere, *ſonare* (43) poterit quoſcunque euidenti ſuſpictione uiderit repellendus. Petens autem *recordamentum nullum* eorum *ſonare* poterit, quos ad illud nominauerit faciendum. In recordatione autem facienda poſſunt nominari omnes illi, qui in *ſcacario* preſentes fuerint ad id, ſuper quo petitur recordamentum, & quod *ſeptem* eorum concorditer *recordauerint* debent obſeruari.

Qui idonei l. ſonati?

(41) Si princeps non ſolus ſit, uerum ordinum numeris conſtipatus.

(42) *Scacarius* idem, quam *miſſus principalis* ſiue legatus. Noſtris moribus *commiſſarium* dicimus. Eſt ergo etymon *eingeſchickter*, ſcacarius. Vt ſupra etiam dictum.

(43) *Sonare teſtem* in uernacula *verruffen*. Eſt ergo teſtis reiectus, improbatus, ſuſpicionis accuſatus.

Quid si testes dissenserint? §. 3. Si *duo* uero de septem *dissenserint* uel se *nescientes* fecerint, tota *recordatio uacillabit* & perdet petens *recordamentum* id, quod per aliud nitebatur obtinere.

Res interim sequestrata. § 4. Notandum itaque est, quod cum *recordamentum* fuerit uocatum, res *contentionis* in *manu principis* (44) debet *arrestari* & tamdiu teneri, quousque recordamentum fuerit terminatum.

Quid si defuerit aut nesciuerit? §. 5. Si autem recordatorum aliquis *defuerit* seu aliis contradixerit, tota similiter recordatio uacillabit. Si uero *nesciens* fuerit, similiter recordatio efficaciam non habebit, cum *septem* persone ad minus, ad recordamenti obseruantiam, debeant concordare.

Consuetudo retinenda. §. 6. Omnia autem que fiunt in *scacario* siue *placitando* uel quocunque modo alio, dum tamen *protendatur* occasione *consuetudinis* obseruande *firmitatis* debent plenitudinem retinere.

CAP. LIII.
De recordamento ASSISIE.

§. I.

Descriptio. RECordamentum ASSISIE (45) conditionem & formam retinet, quas recordamentum *scacarii* dignoscitur retinere.

Contumacia. §. 2. Notandum insuper est, quod huiusmodi *lex*, que fit per recordamentum, unum *exonium* & unum *defectum* debet solummodo sustinere.

(44) *Sequestrationes* in iure *Normannico* frequentiores fuisse, iusto, saepius notauimus. Nam plurima incommoda & damna adferunt parti innocenti.

(45) *Assisia* est conuentus & consessus iudicii. Germanice *adsisia*, *sitzen*. Inde ueteres Germani etiam iura distinxerant per *sessiones*, instar patrum in conciliis.

CAP.

CAP. LIV.

De recordamento DVELLI.

§. 1.

REcordamentum autem DVELLI conditiones & formam retinet recordamentorum predictorum. Sciendum enim est, quod per *duelli recordamentum* ea sola, que ad *duellum* pertinent, recordantur. Vt duelli *uadiatio* (46) terminorum *assignatio*, *quercle* deductio & *concordia* uel *finis* de eodem & omnino ea, que ad illud pertinent deducendum.

Quae recordamenta per duellum ?

CAP. LV.

De recordamentum VISIONIS (47) feodi.

§. 1.

REcordamentum autem VISIONIS feodi (48) fieri solet per *IIIIor milites* uel per tales personas, que a *iudicio* uel *recordamenta* non debeant amoueri & hoc sane in querelis, quas superius enumerauimus & per *octo* probos homines, qui a *iurea*, si super hoc fieret mentio inter querelantes, nulla racione ualeant amoueri, cum *domini* principis seruiente.

Visionis *recordamentum*.

§. 2. Et hoc sane in querelis attendendum est, in quibus *feodi* de *proprietate* litigatur ut in *breuiis* de *stabilia* (49) & feodo & *uadio* (50) & hu-

Vbi locus uisioni ?

(46) *Vadiare bellum* idem, quam constituere, decernere. Nam *ingredi* Germanice *waden*.

(47) *Visio* est Germanice *besichtigung*. Estque uel *rei* uel *hominis* idque uel in iudicio, ut se in persona sistat uel extra illud, ut in causa uulneris inflicti, homicidii, cetera.

(48) Nam in re militari, qualis est *feudum* neque alii fidem merentur, quam *milites*.

(49) Superius omnia haec explicata suo loco. *Breue de stabilia feudi* idem, quam libellus de feudo *stabili iure* habendo.

(50) *Vadium* est cautio, fideiussio, *pignoratio*.

Quae personae illam peragant?

iusmodi. In nouis autem *dessaisinis* (51) & querelis, in quibus de feodi possessione (52) & non de *proprietate* litigatur, potest *recordamentum* fieri per eos, qui ad *inquisitionem* super hoc faciendam sunt admittendi, licet non sint *milites* uel *persone*, que auttoritatem in *assisia* recordandi habeant.

De nisis.

§ 3. Et huiusmodi recordatio non est facienda, nisi solum modo de eo, quod *uisum* fuerit ac demonstratum. De aliis enim non est *recordatio* admittenda.

CAP. LVI.

De recordamento VISIONIS (53).

§. 1.

VISIO *corporalis in causa* 1] ciuili,

Recordamentum autem *uisionis corporis* dupliciter habet fieri. Aut cum, post *exonia* & alias *dilationes*, quas *normannie consuetudo* patitur sustineri, preceptum fuerit per *iusticiarium* ex consuetudine normannie *ipsum uideri* (54), ut ab eo cognoscatur, quod maluerit eligere.

2] criminali

§. 2. Videlicet ad *curiam uenire* uel languorem iurare uel se contumacem super hiis exhibere.

3] *ubi periculum in* mora.

§. 3. Aut cum *maleficium* alicuius persone illatum uidetur. Vel cum periculum alicuius *mehaignii* (55) per *incisionem* requiritur *medicalem* per

(51) *Desaisina* idem, quam *deiectio de possessione*.

(52) Quoniam *possessiones* habentur modici aut leuis praeiudicii, ut adeo hic locus sit *interdictis*, ab una parte impetratis.

(53) *Visio feudi*, cum exigat *milites*, ab aliis *uisionibus* ideo distinguitur omnino. Quoniam in ultimo genere *uisores*, *die besichtiger* esse possunt uiri honesti alii, homines plebeii.

(54) Praesertim in *transactionibus* sine *amicabili compositione* iudex recte facit, ut iniungat partibus, ut ipsae praesentes compareant, non uero per *attornatos*, aduocatos, procuratores.

(55) *Mehaignii* uox superius declarata, licet coniecturis. Nam ef-

suffi-

ſufficientem militum uel aliarum perſonarum ad recordamentum competentium *uiſionem*.

§. 4. Huiusmodi autem *uiſionum* poteſt fieri recordamentum per *recordatores IIIIor* tales uidelicet, qui nulla ſuſpicione a recordamento faciendo debeant amoueri. Et per eos ea ſolummodo debent recordari, propter que *uiſio* precipitur ſuſtineri. Et *iuratio langoris* uel aſſignatio termini ad curiam uel contumacia non uenientis, quantum ad primum caſum uel *mahaignium* ſeu *qualitas* illati *maleficii*, quantum ad ſecundum, ut de aliis *dictis* uel *factis* in huiusmodi *uiſionibus* eſt recordatio ſuſtinenda. *Numeri IV. teſtium.*

CAP. LVII.
De recordamento FORIVRATIONIS (56).

§. I.

RECORDAMENTUM autem FORSIVRATIONIS fit, cum aliquis accuſatus, quod *ducatum normannie foriurauerit*, ſue culpe meritis exigentibus, criminoſe hoc idem eodem denegante. *Forisiuratio ſ. exilii probatio.*

§. 2. Et hoc *recordamentum* habet fieri per tot recordatores, quot ad foriurationem alicuius criminoſi in *aſſiſiis* requiruntur, quod ad minus per *ſeptem* recordatores ſuſtinetur. Et huiusmodi *recordamentum aſſiſiam* (57) non requirit, cum *Numeri teſtium.*

ſe *membri laeſionem* notum eſt cum hic, tum alibi: unde autem coaluerit, illud ſcio cum uerborum ignaris. *Meichel* idem, quam clandeſtinum, *machina*, *machinatio* Latinis.

(56) *Forisiuratio* eſt idem quam iurata promiſſio ire & permanere *foris* in exilio. Addere nos ſolemus *die urphede*. Sed huius ratio in eo uerſatur: *ne exul uindicet carcerem*: non ut maneat *foris* agatque extra prouinciam.

(57) *Aſſiſia* idem, quam *conſesſus* ſiue *aſſeſſus* iudicii. Cum ergo iudicii ſolennibus non ſit opus in decernendo: neque opus erit illis in *recordamento*. *Foriuratus* idem, quam exul, qui iurauit, prouincia exeſſe.

foriuratio, de qua illud uocatum est, *assisiam* non requirat.

CAP. LVIII.

De recordamento IVDICII (58).

§. 1.

Sententiae in causa criminali.

RЕcordamentum autem IVDICII in criminalibus querelis pronunciati, modo prenotato de *foriuratione* (59) penitus est faciendum.

Processus.

§ 2. Vt de *iureis* criminosorum & de reprehensionibus eorum & de eis eciam, qui in presencia *iusticiarii*, sufficienti *recordatorum* copia assistentes crimina sua *confessi* sunt (60).

CAP. LIX.

De recordamento ATTORNATIONIS (61).

§. 1.

In criminalibus aduocati *admittuntur* morbi causa.

RЕcordamentum autem ATTORNATIONIS extra curiam habet fieri, cum aliquis *inualetudine* (62) proprii corporis oppressus requisito iusticiario, ut ad eum accedat, uocato aduersario & recordatorum debita quantitate uidelicet VII. ad minus, ut in eorum presencia suum constituit *attornatum* (63), ut per eos, si necesse fuerit, possit

(58) Idem *recordamentum*, quam testimonium. *Iudicium* barbaro sensu pro criminali sigillatim. Inde *mala crux* audit *das gericht*.

(59) *Foriuratio* & *forisiuratio* unum idemque. Nos complectimur idem alio nomine, *urfeda*. Sed haec tantummodo exprimit iuramentum de non uindicando carcere, non de seruando & continuando *exilio*.

(60) Nam *extraiudicialis* confessio locum fidemque huius non habet.

(61) *Attornatio* idem, quam constitutio *aduocati*, ut causam agat rei absentis.

(62) Igitur partium est alias, in propria persona se sistere & comparere: priuilegii autem instar, si indulgeantur *procuratores* & *aduocati attornati*, id est, constituti.

(63) *Constitutum* siue *aduocatum*.

attor-

attornatio (64) recordari.

§. 2. Nec tamen ex illa *attornatione* potest aliquod *recordamentum* uocari, nisi solummodo de *attornatione* facta & *circonstanciis* eiusdem. *Qui docendus.*

CAP. LX.

De recordamento PASNAGIIS (65).

§. 1.

RECordamentum autem PASNAGII fit de hiis, que pertinent ad *pasnagium*, ut de *pagis* (66) & de *placitis* (67); *iudiciis* (68) & *bannis* (69) pertinentibus ad *pasnagium* (70) factis, dum tamen *pasnagium* ad certum diem & certum locum debite fuerit *prebannitum* (71). Et potest hoc recordamentum fieri per *septem recordatores* debitos. PASNAGII *probatio.*

2. Et sciendum est, quod per *seruientes feodales* (72) *forestarum* (73), dum tamen reproba- *Per quos fieri debeat?*

(64) *Attornatio* idem, quam constitutio aut productio aduocati.

(65) *Pasnagium* idem, quam *pastnagium* aut *pascinagium* pascendi ius; in uernacula *die mastung*; *trifft*. Idem etiam de hominibus, si etiam his praestanda *alimenta*, *die freye azung*.

(66) Alia alii consequantur coniecturis. *Panagium* de *pagis* idem forte, quam alimenta a *paganis* siue rusticis praestanda.

(67) Nam *placita* redimi solebant *pasnagio* id est censu. Nam in *mallo*, *placito*, *curia* comparere ac se sistere, fuerat omnino operis. Quo se ita liberauerant.

(68) *Pasnagium* de *iudiciis* idem forte, quam census iudicibus praestandus.

(69) *Pasnagium* de *bannis* idem forte, quam census ob *iurisdictionem* praestandus.

(70) Formula ad *pasnagium* pertinens idem forte, quam census mensura & res: *in pasnagio* factum idem forte, quam in tractu censitico.

(71) *Praebannitum* est idem, quam certis finibus determinatum.

(72) Cum enim *pasnagium* sit etiam census feudalis: ille per *feudales seruientes* etiam potest probari.

(73) *Forestum* est sylua, ubi uenationes prohibitae *banno*, interdicto. Nam olim *uenationes* fuerant, praesertim in *syluatica* siue *syluestri Germania*, nulli interdictae. Post uero principes sibi uin-

tionis

tionis seu suspectionis non habeant euidenciam, cum aliquotis *militibus* (74) potest fieri huiusmodi *recordamentum* & in hiis diuersimode secundum diuersas *forestarum consuetudines* (75), solent recordamenta fieri & teneri.

CAP. LXI.
De recordamento MARITAGII (76).

§. 1.

Probatio maritagii.

REcordamentuM autem de *maritagio* facto habet fieri per eos quoscunque, qui ad *maritagium* celebratum presentes affuerint. Nec aliquis eorum, qui ad celebrationem matrimonii presens fuerit, poterit a recordamento reppelli, nisi *perfidie* macula publice fuerit infamatus.

Etiam consanguinei *hic testes.*

§. 2. Pars autem utraque huiusmodi *recordatores* poterit nominare tam *parentes* (77) quam & *affines*.

Super pactis dotalibus.

§. 3. Notandum eciam est, quod huiusmodi recordamentum de *maritagio* & *conditionibus* in eo appositis, solummodo obseruandum est (78). Notandum insuper est, quod hoc recordamentum habet fieri inter eos, qui *condiciones in ma-*

dicarunt quasdam syluas, quibus alios omnes oportuit *exesse, foris esse*. Vnde forte coaluit uerbum, *forst*. Sane *forestati* sunt, ideo *peregrini* omnes in infimae Latinitatis significatu: quamuis etiam ita soleant ipsi *seruientes*, *die iagtbediente* adpellari, *förster*.

(74) Siquidem *iura haec beneficiario nexu* sint adfecta.

(75) Nam *forestalia iura* admodum singularia sunt. In uernacula tamen nos hodie *forstale* ius a iure *uenandi* solemus distinguere. Illo enim *syluas*; hoc *feras* complectimur.

(76) *Maritagium* idem hic, quam *connubium*. Nam *maritare* idem, quam fieri *maritum*: *maritari* idem, quam fieri *uxorem*.

(77) *Parentes* hic uniuersim pro *consanguineis*, praesertim habentibus respectum *parentelae*.

(78) In quascunque igitur conditiones conuenerint noui coniuges: illae seruandae sunt omnino.

ritagio appositas se adimplere, tenere seu obseruare promiserunt.

§. 4. Notandum quoque est, quod nullus, cuiuscunque fuerit *sexus*, per *recordamentum* maritagii, potest *feodum* in *maritagio* antecessori suo traditum *reuocare* uersus eum, qui illud tradidit uel eius heredes (79). *Heredes* eciam *maritantium* non tenentur respondere per recordamentum de *maritagio*, contra eos *reclamato* ex suorum facto antecessorum. *Cessante actione feudi reuocatoria.*

§. 5. *Possessores* autem *feodi* in *maritagio* sibi traditi uel suis antecessoribus possunt habere recordamenta *maritagii* ad *deffensionem* eiusdem contra actores, illud idem inquirentes. Propter quod omnino sciendum est, quod inter personas, *conditiones maritagii* ineuntes, de eis *tenendis* uel *adimplendis* debet exhiberi recordamentum, si ab aliqua parte requiratur inter eorum successiones ad deffensionem possidentis obseruatur. Nec tamen ad *reclamationem* requirentis exhibetur. *Sed tamen uindicatoria.*

§. 6. Licet autem omnes persone, que ad *maritagii celebramentum* (80) affuerint, possunt ad *recordamentum* nominari: *duodenarium* (81) tamen numerum non debet eorum excidere multitudo (82). Sed *fide digniores* & minus *suspecti* infra predictum numerum debent obseruari. *Testium XII numeri.*

(79) Licet alias *foeminei* sexus nulla iura in *feuda* & clientelas: quod si tamen acceperint in *maritagio*, non debent porro reuocari.

(80) *Celebramenta* sunt feriae *nuptiales*. Nouum specimen, quam barbaro scriptori in deliciis sit terminatio in *mentum*.

(81) Nam *duodenarius* ideo hic definitus: quoniam etiam CHRISTVS habuerit *testes duodecim*, apostolos. Vnde testimonium a duodecim testibus datum adeo plenum est: ut nefas sit, hunc numerum adaugeri.

(82) Ne quis *maius testimonium* aut *firmius* exegerit, in causa alique; quam illud, quod suffecerit CHRISTO, SERVATORI.

§. 7.

Aut septem. §. 7. Et licet *per VII.* possit fieri *recordamentum*, tamen ab utraque nominatos debet *iusticiarius* facere *submoneri* & minus suspectos usque ad dictum numerum in recordamento teneri & VII. eorum recordamentum facere obseruari. *Naturam* enim *inquisitionis* huiusmodi recordamentum uidetur retinere.

Non amor *abest, sed* odium *tamen* §. 8. Cum dictum in eo *septem* recordamentorum & in maiori numero soleat obseruari & in hoc recordamento non *amor* nec *parentella* potest *sonari*, cum *amici* & *parentes* (83) ad talem contractum debeant *preuocari* (84). *Inimicicie* autem manifeste ab omni lege *sacramentaria* repellende sunt.

Testes etiam mulieres. §. 9. Notandum eciam est, quod licet *mulieres* (85) in nulla legum prescriptarum audiri debeant, testimonium exhibentes nec eciam earum recipi debeat *sacramentum*: in recordamento au-

(83) Est hoc admodum singulare. Quod testis procul abesse debeat alias ab suspicione *odii* aut *amoris*. Vterque enim adfectus eum agere potest in transuorsum. Cum tamen personae coniugibus uicinae pactis dotalibus plerumque soleant tantummodo interesse, aliique testes difficulter habeantur: igitur caussa legis est quidem manifesta.

(84) *Praeuocari* idem, quam uocari *praecipue & inprimis.* Vti in uernaculo: *Vor allen dabey seyn, dazu nehmen.*

(85) Veteris Latii iure mulieres ab omni testimonio repellebantur. Quod contra *muliebris* uerecundiae sepimentum esse uideretur, prodire in publicum, uocari in forum, curare rem alienam, cetera. Nimium in *testamento* nequibant esse testes ideo: quoniam hi debuerant repraesentare *quinque* curias Romae & duas *personas publicas*, a quarum conditione mulieres aberant omnino. Sed miror haec talia irrepsisse in *leges* quoque *Normannicas*: ubi mulierum conditio liberior & indulgentior, quam in libidinoso Latio. Certe in Germania nostra cum mulieres, exemplo *abbatissarum*, intersint comitiis, adsideant tribunalibus, ualde inconcinnum, mulieres porro arcere uelle a testimoniis in testamento. Praesertim cum illud foeminae, principi aut iudici oblatum, solennibus abundet. Plura dixi in opusculo ad *SCtum Velleianum.*

tem

tem *maritagii* audiuntur & eciam omnes alii tam *parentes*, quam *extranei*, repulsis tamen illis, quos superius diximus repellendos. Sciendum insuper est, quod si recordamentum huiusmodi per non suspectas personas plene poterit celebrari sine *consanguineis* & aliis, qui aliqua *affinitate* querelantibus inherent, debet adimpleri.

CAP. LXII.

De lege PROBABILII (86) & quibus modis leges & habent fieri & sacramenta.

§. 1.

Est autem quedam lex, que PROBABILIA (87) siue MONSTRALIA (88) in *laicali* curia nuncupatur, per quam quis probare nititur in curia, quod intendit. Vnde attendendum est, *quomodo lex* huiusmodi habet fieri & in quibus *casibus*. PROBALIAE *definitio*.

§. 2. Sciendum ergo est, quod hec *probalia* quandoque per *sacramentum* solius *probatio* (89) quandoque per sacramentum *duorum*, quandoque *trium* quandoque *quinque*, quandoque *septem* in curia recipitur *laicali*. *Vbi locus* probabiliae.

(86) *Probabilia* haud dubie ab eo, quod est admodum *probabile*: non uero certum & demonstratum ex omni parte. Inde *probabilismi* barbaris etiam philosophis aut *probabilitates*.

(87) In codice meo nunc *probalia*, probaliae; nunc probabilia, *probabiliae*. Omnia enim fingere, uertere, contrahere & absorbere in uerbis Latinis licuit hominibus barbaris.

(88) *Monstralia* simili barbarie a *monstrando*. Philosophis *probare* est uerisimilium; *demonstrare* autem ueritatum positarum extra dubium, aut quod necessarium. Sed barbaris contra *probare* est *beweisen*, *demonstrare bescheinigen*.

(89) Inde locus *iuramento suppletorio* est factus & probationi semiplenae, quam e iurisprudentia humaniori malunt exulare, quidam scriptores.

§. 3.

Sacramento a] unius. §. 3. Per sacramentum *unius* fit uidelicet in *mercatibus* & *coustumationibus* (99), de quibus *coustuma* requiritur a tali, qui in hiis utitur libertate. Sed cum a requirente res uendita, non creditur esse sua per *suum solum* sacramentum ipsam esse suam probare poterit uel monstrare. Similiter qui se in *uia curie exoniauerit* (100) per suum solum sacramentum uel eius, qui *exonium* detulit, quod erit in electione *partis aduerse* uidelicet, per quem *iuretur* suum *exonium* esse, probare poterit esse saluum.

b] duorum. §. 4. Per *sacramentum* autem *duorum* fit *probalia* (1), ut in *exoniis* de *infirmitate* residenti saluando, in quibus per *exonii* latorem & suum testem, si pars aduersa maluerit suum *exonium* probare poterit esse saluum. Similiter, si quis *garantum* (2) in curia uocauerit, cum ei preceptum fuerit, ut ipsum ad *diem* sibi habeat assignatam, interim requirere, si *causetur*, quod eum non requisiuit ipso cum teste suo, contrarium asserente, hanc *probaliam* per sacramentum suum & testis, quem produxit, facere poterit competenter.

c] trium. §. 5. Per trium autem sacramentum fit *probalia*, quotienscunque quis contra aliquem *factum suum*, a *parte* aduersa denegatum, *probare* compellitur

(99) *Coustume, costuma* idem, quam consuetudo. Sed etiam accipitur *costuma* pro *consuetudinario censu*, *vor einen hergebrachten zins*. Coustum siue Costuma igitur est census: sed *costumatio* est quaestio censitica siue census requisitio iudicialis.

(100) *Exoniauerit*, excusauerit, id est, purgauerit absentiam *die samnüss*, *exsoniare* ergo, quasi *auss der saumnüss sezen*.

(1) Veteres in numeris testium admodum uariauerunt. Nostro iudicio probare solemus, numerum *binarium*. Quoniam, si uariauerint duo, potest facile reperiri uia ad conuincendum mendacii. Vt adeo opus non sit, numeros adaugere & adaugendo abuti nomine diuino in plurium iuramentis.

(2) *Guarantus ein gewehrsmann*, ad praestandum euictionem aut solutionem.

uel

uel *monstrare.* Verbi gracia uendidisti mihi porcum *XXX. denarios*, quos habuisti *porcum* peto. responso ab aduerso: Verum est, sed *porcum* tibi tradidi, quod probare paratus sum. Hec autem *probalia* per actoris & aliorum *duorum sacramenta* poterit celebrari. Vnde sciendum est: quod *probalia* semper habet fieri ad *factum suum* probandum. *Desraisina* (3) uero ad factum suum denegandum. Nemo enim tanquam actor (4) ad alienum factum *probandum* debet admitti nec eciam ad alienum factum *desraisinandum.* Et sic manifestum est ex predictis, in quibus *probalia* & *desraisina* habent fieri & in quibus non.

§. 6. Per *quinque* autem hominum sacramenta *d] quinque.* fit *probalia*, quotienscunque aliquis a domino causatur ipsum id, quod debebat, non soluisse. Verbi gracia Michi debuisti heri reddere *XXX. denarios*, quos michi debebas parte uero aduersa asserente se reddidisse. *Probalia* huiusmodi fit per se *quintum* & faciens *probaliam primus* debet iurare in hac forma. Hoc audiant omnes: *quod ego persolui huic N. domino meo XXX. denarios, quos ei debebam, si deus me adiuuet & sacrosancta.* Secundus autem iurabit in hac forma: *De sacramento quod N fecit saluum sacramentum fecit* (5) *Iuramentorum formulae.*

(3) *Desraisina* est negatio rei, ab altero adsertae. Verbatim quasi *desrationatio.* Ratiocinari est ratione *adstruere*: deratiocinari contra *destruere* & negare. Omnia inculta & barbara.

(4) Est hoc ualde aduersum rationi. Nam licet quisque sui facti sit certior, quam alius. Requiritur tamen hic, non quis possit dicere ueritatem, sed quis uelit, aut nolit.

(5) Est hoc supra iam explicatum & ostensum, exemplo *Polonicae iurisprudentiae.* Vbi hodieque opus est, ut aliquis nonsolum iureiurando se uel defendat uel purget, sed etiam alios habeat; qui pariter iurent, illum uera iuraturum esse. Omnis igitur homo ita habetur metuiturque periurus & mendax; ut opus cuique sit, habere alios, qui iurando illi concilient bonam fidem ac famam. Sed alibi iam

si deus me adiuuet & sacrosancta. Et omnes alii simili modo iurare debent. Et ad sacramentum faciendum accedere debent non *uocati* nec *tracti*, sed per se *offerentes* (6). Et hic modus obseruandus est in omni *probalia* & *desresina* in actione simplici.

Simplex actio. §. 7. *Simplex* autem dicitur *actio* uel querela, in qua res ualorem *decem solidorum* non excedens quantitatem, requiritur uel eciam in qua *de simplici iniuria* litigatur. Notandum siquidem est, quod *probalia* & eciam *desraisina* uersus pares per trium sacramenta personarum exhibetur: uersus autem dominum curie & eius *bailliuos* seu iusticiarios *attornatos*, per *sacramenta quinque* (7) personarum habent fieri tam *probalia*, quam *desresina* prenotate. Et eciam uersus omnes iusticiarios principis, dum tamen *agant in* querela ad principem pertinente uel in *officio* de *ducatu* (8). Si enim agant querelam, ad ipsos pertinentem, quantum ad hoc erunt pares & ipsis tanquam partibus erit respondendum in causis *possessionalibus* simplicibus. In *personalibus* (9) uero debent haberi tanquam *superiores*, eo, quod eorum *persone* presunt aliis ad *seruicium principis* exequendum.

dixi: tales testes fidem uenalem in cauponis circumferre & faciles esse redemtu.

(6) In mores tamen passim iuit, hos testes rogari & rogatis solui honorarium. Cum adeo facile non sit, unum causa alterius, sibi negotium facere in iudicio.

(7) Quoniam hi officiales & rerum administri publicam merentur fidem. Quae adeo facile nequit impeti aut euerti. Sed etiam hic nostris moribus probatio satis est testium duorum, maiorum omni exceptione.

(8) Alias si suam rem curat officialis, extra oleas ac limites sui muneris, tum censu aestimatur eodem cum homine priuato alio.

(9) Mallem in causis, tangentibus limites sui muneris. Ibi enim *personae* esse debet *respectus* & reuerentia & huc forte etiam trahenda formula: *in personalibus.*

Scien-

Sciendum uero est, quod si aliquis *placitet* in *curia* principis contra hominem suum, quantum ad hoc habebuntur tanquam pares &, si ipsam *probaliam* uel *desresinam* contra dominum (10) ibidem inire contigerit, ipsam per *trium* hominum sacramenta poterit adimplere.

§. 8. Per *septem* uero hominum sacramenta fit *probalia*, cum per *septem* hominum exigitur sacramentum ad hoc, quod probetur intentio *probatoris*, ut contingit in *probationibus etatum*. In quibus notandum est, quod nullus in *etatis sue* probatione ad sacramentum recipitur. Sed *paterni* (11) & *materne* (12) & *parentes* (13) & *illi*, qui omnino de natiuitate eius & tempore natiuitatis habere noticiam presumuntur. Dum tamen *infamia* contra eos non laboret. Si uero *paterni* & *materne* non fuerint nec *parentes* per *uicinos* fieri poterit dum tamen ad hoc alii non ualeant interesse. e] *septem*.

CAP. LXIII.
De DESRESINA (14).
§. 1.

DEsresina autem est LEX quedam in NORMANNIA constituta, per quam in simplicibus querelis insecutus factum, quod a parte aduersa obiicitur, se non fecisse declarat. Et quoniam *facti proprii* unusquisque presumitur scire melius *Desinitio* Desraisinae

(10) Nam in supremo tribunali aut curia si constitutae partes principis reuerentia solius attendenda, aliis sepositis aliquantisper.

(11) *Paterni* scilicet testes, *pater*, *auus*, maiores alii.

(12) *Maternae* testes *mater*, *auia*.

(13) *Parentes* iidem, quam consanguinei, agnati & cognati. Igitur a patre & matre hic *parentes* alieni.

(14) *Desreisina*, *desraisina* diuerse scribitur. Nam idem est, quam *deratiocinatio* siue ratiocinationis impugnatio & impetitio, ut dictum doctumque.

ueritatem (15) *desresina* de facto, quod ei obiicitur, conceditur, insecuto.

Etymon desraisinae. §. 2. Vnde est quod homo *desresinat* id, quod proponitur ab aduerso, id est *derationat* (16) uel *demonstrat* (17) extra *racionem* uel sine *racione* & sic per *desresinam* irritat, quod contra ipsum proponitur ab aduerso.

Processus desraisinae. §. 3. Notandum est ergo, quod quedam *desresina* habet fieri per sacramentum *desresinantis*, cum *duorum testium* sacramentis (18) & huiusmodi *desresina* habet fieri contra *pares*:

Aduersus pares, in a] homagio. b] donatione c] antenatione. §. 4. Pares enim sunt, cum unus alii non subditus *homagio donatione* uel *antenatione*. *Homagio*, ut homo subditur domino suo, cui fecit homagium (19) *Donatione* (20) ut homo subditur uxori domini sui & eius primogenito filio & eciam omnes postnati. Racione *antenationis* subduntur *antenato* & eius *primogenito* & *uxori* (21) & in curia eorum *antenatorum* respondebunt de simplici querela & facient *desresinam* per sacramentum *quinque* personarum. Si uero per eos tracti fuerint in superiori curia (22) *desresinam* fa-

(15) Sed ideo non praesumitur, ueritatem dicere malle, quam alius.

(16) Habes ergo hic *etymon*, ab ipso legislatore ostensum & euolutum.

(17) *Monstrare* enim est *weisen*, sed *abweisen* barbare est *demonstrare*. In Latino idiomate auget particula *de*: in uernacula euertit ac tollit. Alias additur, loco *de*, particula *re*: *remonstrare, gegenvorstellung thun*.

(18) Qui iurauerint de *credulitate*: quod *desraisinans* uera iurauerit.

(19) Homagium siue subiectionis siue fidelitatis siue utriusque.

(20) Nam, quod, marito subditi, etiam subditi sint uxori illius & liberis: illud quidem accidit *donatione* uel conuentione connubiali.

(21) Non *postnati* siue *apanagiati* principes omnino impares forte. Imo tenentur eidem nexu eodem, quo reliqui subditi. Ne respublica eat in plures partes, quod omnino cauendum & euitandum.

(22) Quoniam maius lumen tum minus obfuscat.

cient

cient per ſacramentum *trium* perſonarum tanquam pares.

§. 5. Notandum eciam eſt, quod nullus in curia ſua *teſte* indiget contra eum, quem accuſat. *Vox* enim ſola *domini curie* (23) in eis, que ad ipſum pertinent, ſufficit ad *accuſationem ſubditorum*. Teſte *ubi non opus?*

§. 6. Contra enim *ſeneſcalum* uel *capitales bailliuos* principis in eis, que ad principem pertinent uel ad perſonas eorum, tanquam iuſticiariorum, fit *deſreſina* per *ſeptem* hominum ſacramenta. Contra *bedellos* & alios *ſubiuſticiarios* (24) inferiores fit *deſreſina* in querelis, que ad eorum pertinent *officium*, per *quinque* perſonarum ſacramenta. *Quid adu. ſeneſchallum, bailliuos, bedellos. ſubiuſtitiarios.*

§. 7. *Seneſcallus* autem ſolebat in *normannia* eſſe quidam *iuſticiarius* (25) a principe per *normanniam* deſtinatus ad ea corrigenda, que per *bailliuos* minus ſufficienter erant facta uel minus iuſte & ad *iuris plenitudinem* ſingulis exhibendam. Qui iura *principis* inquirebat, conſeruabat & reuocabat ad ſtatum patrie, *rectificabat*: malefactores autem opprimebat & iuris ordinem faciebat in omnibus obſeruari. Et hoc plenius tractatur ſu- Seneſcalli *munus.*

(23) Eſt hoc omnino graue, quod ſine teſte liceat aliquem accuſare. Igitur non ſufficit reo, tum negare uelle: ſed opus eſt, ut adſerta refutet, hoc eſt, *deſraiſinet*.

(24) *Subiuſticiarii* in uernacula *unterbediente*. Latini pro, *ſub* particula, utuntur nomine *inferioris*. *Bedellos* a rogando *bittel* dictos; necquicquam a *pedibus*, quaſi *pedellos*, ſupra dictum. Vox *bittel* hodie ſignificatus deterioris & accipitur pro *lictore*. A quo merito *bedelli* abhorrent, quod illi nemini adferant uim aut manum.

(25) *Seneſchallus*, quod mihi opinabile eſt; dicitur a *ſchalco*, id eſt, *praefecto* atque *ſeniori*, id eſt, domino aut *primo*, qui *ſenior* audit. Adeoque eſt *ſupremus* rerum *adminiſter*. Inde alicubi uox *ſenior*, pro *primo* hodieque eſt in uſu: *der altmann*; *rathsälteſte*; *altprinz*, cetera.

perius in capitulo de *officio senescalli.* Quomodo autem & sub qua forma fieri habeant huiusmodi *desresine*, ostensum est superius euidenter.

Desresinae diuisio. §. 8. Sciendum insuper est, quod omnis *desresina* aut est de *obligacione* facta aut de *iniuria* alicui persone illata aut de *transgressione* alicuius, ad cuius obseruationem tenetur offerens, *desresinam* facere.

a] in obligatione facta. §. 9. De *obligatione* facta sic fit *desresina*: dedi tibi V. solidos pro *muri pertica* facienda, quam te michi facere obligasti. Altero uero negante, quod ad hoc se nunquam obligauit, quod paratus est *desresinare* (26). Lex *uadianda* (27) est & terminus faciendi eam, partibus assignandus. Similiter in *prestitis* & *debitis* agendum est. *Ego prestaui tibi V. solidos, quos michi te reddere ad pascha promisisti.* Altero uero negante, lex similiter *uadianda* est. Sciendum itaque generaliter est, quod, quocienscunque huiusmodi querele inter pares deducuntur, actor *testem* habere tenetur uel *decidet* a querela (28).

b] de iniuria illata. §. 10. De *iniuria illata* sic fit *desresina*. Tu percussisti me de *palma* in facie, quod michi postulo *emendari*. Altero uero negante, *desresina* est recipienda.

c] de transgressione. §. 11. De *transgressione* sic fit *desresina*. Ego, qui tibi eram prepositus, *attornatus* (29) tibi pre-

(26) Aequius forte diceretur: *adfirmanti* incumbit *probatio*; *actore* succumbente absoluitur *reus*. Sed barbaris axiomata iuris alia & ratio procedendi ab his longe aliena. Similis in iure feudali *Longobardico* reperitur. Quae instituta frustra explicare solent ex processu iuris Romani.

(27) *Legem uadiare* est spondendo cauere, quod reus in iudicio comparere & sistere se uelit. Nam *uadiare* est fideiubere, polliceri.

(28) *Decidere a querela* est Germanismus *sachfällig werden.*

(29) Id est, *iussus*, *aduocatus*, imperio instructus.

cepi, ut in curia domini mei die *martis* interesses ad ea, que tibi obiiceret responsurus. Altero uero negante, se hanc *submonicionem* (30) habuisse, lex est recipienda.

§. 12. Et in huiusmodi casibus *probalia* (31) potest frequenter interuenire, ut, submonitione concessa, dicat, se ad locum & diem affuisse, quod paratus est, probare eius *probalia* recipienda est & ad diem facienda. Probaliae *locus.*

CAP. LXIV.

De LEGE APPARENTE hereditaria per DVELLVM.

§. 1.

DE LEGE autem, quam APPARENTEM (32) dicimus, consequenter agendum est, cuius *querela* in hunc modum deducenda est in contentione *feodali: Ego queror de N. qui michi disforciat* (33) *quoddam feodum apud talem locum, quod pater uel auunculus, cuius sum heres propinquior, tempore pacis post CORONAMENTVM REGIS RICARDI* (34) *pacifice possedit & fructuum eius saisinam* (35) *habuit, uidelicet uini uel* *Formula agendi.*

(30) *Submonitio* idem hic, quam *citatio. Submonere* idem, quam *citare.*

(31) Si scilicet non neget, se citatum: sed probare uelit, se comparuisse adeoque purgare se posse a contumacia. Hoc enim factum est proprium, quod tenetur probare. *Alienum* autem, scilicet *citationem deratianabit* aut *desraisnabit* negabitque. Vt iam saepe dictum.

(32) Vnde *legi apparenti, hereditaria per duellum* nomen & formula nata? dubium omnino. Dicam, quod sentio. *Lex* in barbara iurisprudentia etiam adhibetur pro *iudicio.* Inde *iudicium apparens* idem, quem *uerisimile* PER uel PROPTER *duellum.* In uernacula diceretur: *eine wahrscheinliche rechtssache.* Nam *lex* etiam accipitur multoties pro *actione* aut certo actionis genere.

(33) *Disforciare* idem, quam *per uim inuadere.*

(34) Inde enim a temporibus *Richardi* & eius *coronamenti* locum esse *praescriptionibus* factum, ob

frumenti uel aliorum fructuum, quos terra reddere consueuit. In quo ius nullum habet contra me, teste hoc uerum esse asserente & dicente hoc, uidi & audiui & paratus sum probare ad ESGARDIVM (36) curie.

Rei contumacis coercitio post primum terminum.

§. 2. Et notandum est, quod facta *submonitione* (37) *die* & *termino* assignatis partibus placitandi (38), si querelatus defuerit, per *catallum* (39) iusticiandus, quousque *plegii* (40) sufficientes habeantur, comparendi ad curiam & defectum, prout debuerit, *emendandi* (41).

post secundum terminum.

§. 3. Si uero ad *secundum terminum* XLta dierum spacium continente uenire neglexerit, *feodum contentionis* (42) ob duorum *defectuum* negligentiam in *manu principis arrestetur* (43). Ita, quod defficiens ab *operatione feodi* (44) & omnium fructuum perceptione secludatur.

temporis interualla, illud quidem est, quod supra plenius iam diximus.

(35) *Saisina* hic *quasi possessio, besiz* in percipiendis fructibus.

(36) Ad *esgardium curiae* probare ad *iudicium curiae.* Est enim *egardium* attentio, auscultatio, barbare *audientia*, quae ultima uox ideo efficta, ut *esgardium* redderet quodammodo Latine.

(37) *Submonitio* idem, quam *citatio.* Nam fit iudice iubente a iudicii administris.

(38) *Placitare* est in iudicio contendere, disputare. Nam in publico *mallo, einem offenen plaz* iudicia habita. Vnde *placitare, aufm plaz reden, plaziren*; & Gallis *plaidoir*, positio.

(39) *Catallum, capital* saepius dictum.

(40) *Plegii, pfleger*, fideiussores, supra expositum.

(41) *Defectum emendare* idem, quam soluere mulctam contumaciae & absentiae.

(42) Inde formula hodieque in uernacula: *der ort quaestionis, worüber die fragen.*

(43) Res tum, ob contumaciam *sequestranda* est. Romani possessionem dederant ex primo & altero decretis: ut, taedio alieni possessoris, compareret pars rea.

(44) *Operatio feudi* idem, quam operae feudi ergo praestandae, *seruitia feudalia.* Vel etiam operae, impendendae in feudi culturam.

§. 4. Si

§. 4. Si uero ad *tercium* terminum seu *assisiam* (45) uenire contempserit, *attentis* & *uocatis* ipsis *tribus* defectibus precurrentibus, *terra* siue *feodum* in manu principis per iudicium *assisie* capiatur & in audiencia *parrochiae* (46) ipsam captam teneri, per *iusticiarium bailliuie* denuncietur & *duobus uicinis* uel *tribus* tradatur custodiendum. *Post tertium terminum.*

§. 5. Ipsa autem terra in manu principis per XLta dies sit detenta usque ad quartam *assisiam*. Tunc, propter *IIIIor assisiarum defectum*, terra uideri in manu principis per iudicium *assisiorum*, precipiatur Et ad *uisionem* (47) coram *uisoribus* in manu principis resumatur. *Post quartum.*

§. 6. Nec, post ipsam *uisionem* & *feodi resumptionem*, non debet feodum a manu principis extramitti, quousque querela fuerit terminata. *Visione* autem facta & terra resumpta, ad quartas *assisias* debet *defficiens* (48) uocari, ut ueniat super *uisione* responsurus & iuri pariturus & huiusmodi *deffectus* (49) in *assisiis* cum *processu* querele publice declarari. In *quarta* uero assisia, post *uisionem* factam, ipsoque defficiente usque ad *nonam* (50) expectato, infra quam horam si eciam *pugilles curie* (51) se non presentarent, pro defficien- Visionis *processus.*

(45) *Assisia* iudicii *sessio*, *der siztag im gericht.*

(46) *Parochia* hic idem, quam *circumiacens* uicinia.

(47) Barbara iurisprudentia plurimum dat tribuitque *oculis*. Inde superius multoties de *uisione*, inspectione oculari, comparitione partis in persona, *praesentia*; de *uisoribus besichtigern*; de *uisneto besichtigung* est actum.

(48) *Deficiens* idem, quam contumax, quod officio suo desit.

(49) *Contumacia* & *absentia* hic adpellantur nomine *defectus*, uti saepe etiam alias.

(50) Supra dixi *horas* numerari hic a primo diluculo. Igitur *nona* est pomeridiana. Nam toto fere die expectanda pars ad purgandam contumaciam.

(51) *Pugiles curiae* a *pugillis* siue tabulis dicti. In patrio iure *silentiarius* s. *secretarius*, *actuarius*.

tibus haberentur. Si ipse non uenerit, eius defectus annotetur & ad instanciam partis totus *processus querele*, prout factus fuerit, *recitetur* & sic per iudicium *assisie saisinam* (52), quam deficiens habebat in feodo querele tradatur penitus querelanti.

Exoniae *quousque admittantur.*

§. 7. In huiusmodi uero querela possunt *IIIIor exonie* (53) interuenire, antequam feodum *uisum* fuerit per iudicium. Si uero *tres* fecerit *exonias*, in receptione tercie debet precipi per iudicium, quod *exoniati corpus* (54) uideatur. Cuius modus uisionis in capitulo de *uisionibus* superius est ostensus. Post has autem de uia curie *quartam* potest facere *exoniam*, quam uero, si *unam* primarum fecerit, *quartam* facere non poterit *exoniam*. Semper enim in *tercie* receptione exonie *exoniati corpus* (55) uideri per iudicium precipiendum est. Nec *exonia* de *morbo residenti* (56) ipso uiso potest sequi. Nec eciam potest de uia curie in una eademque querela iterari *exonia*. Si uero post captionem feodi, antequam terra *uisa* fuerit, terram suam requisierit, eam per *plegios* (57) habebit.

[52] *Saisina, besiz*, possessio rei tradatur actori. Nam *querulans* idem, quam actor; *querulatus* idem, quam *reus*.

[53] *Exonia, aussaumnüss*, id est, excusatio a contumacia. Potest igitur ueniam rogare citatus per alium &, uti nostro iure loquimur, petere, ut terminus prorogetur, proferatur.

[54] *Exoniati corpus uideatur* idem est, quam, ut demum citatus sistat se in *persona* sitque *praesens*.

(55) *Exoniati corpus*, id est, *excusati persona*. Nam ultra terciam uicem iudicium non licet ita eludere. Interest enim iudicis, ne suam auctoritatem patiatur laedi impune.

(56) *Morbus residens*, idem, quam continuus.

(57) *Plegii, pfleger* iidem hic, quam fideiussores. Praestita ergo cautione depositum aut rem sequestratam recipit.

§. 8.

§. 8. Vnde notandum est, quod si eam ante terminum *assisie* a iusticiario requisierit & in *assisia* ei reddita fuerit, terminum respondendi ad aliam assisiam reportabit. Si uero eam ante *assisiam* non requisierit, si in *assisia* requisierit, eam habebit per *plegios* & in eadem *assisia* contra partem aduersam tenebitur de eodem respondere. Et sic requisitio prius facta permittit terminum respondendi, quem uetat penitus negligencia requirendi. *Qui reddatur?*

§. 9. Notandum item est, quod cum *tres exonie* de *morbo residenti* in huiusmodi querela fieri habeant, si post primam uel secundam factam *exoniam exoniatus* accesserit ad curiam uel defficiens fuerit, terciam *exoniam* de eodem morbo (58) facere non poterit. Cum enim prima *exonia* facta de *morbo residenti* fuerit alie due de eodem morbo sine interruptione sequi debent continue. *Exonia* tamen de *uia curie* (59) post uel ante fieri poterit secundum *exoniatoris* uoluntatem. *Quid si post contumaciam uenerit.* *Vna* absentiae *causa non iteranda.*

§. 10. Notandum eciam est, quod si, factis *exoniis* omnibus, ad curiam *exoniatus* (60) accesserit, omnes suos *exoniatores* (61) cum eorum *testibus* debet habere. Et si pars aduersa requisierit, quod *misse* saluentur *exonie*, precipere debet iusticiarius *exoniato*, ut suas saluet *exonias* (62). Si uero respondet, nullam se ad curiam misisse *exoniam*, Exoniatores *necessarii?*

(58) Licet enim *residens morbus* fonticus sit, non tamen tegumento eius iudicium debet eludi. Haud dubie tamen casus excipiuntur, ubi ille doceri potest testimonio medici.

[59] *Exonium de uia curiae*, est excusatio absentiae a curia, ad quam citatus non iuit.

(60) *Exoniatus* excusatus. Forte *exoniatus* idem, quam *ausgesöhnet*.

[61] *Exoniator*, *aussöhner*, excusator.

[62] *Missa exonia*, est idem, quam *rogatio ueniae missa*. Saluare *exonias*, excusationes probare, quod fuerint *legitimas*.

tunc

tunc de omnibus terminis, in quibus se fecit exoniari, pro *defficiente* debet reputare & in continenti *emendare* & omnes *exoniatores* (63), cum testibus eorum & *plegiis*, (64) grauiter *emendare* (65) tenebuntur ob apertam maliciam & *derisionem curie* (66) manifestam. Ipse tamen exoniatus post hec omnes suas facere poterit exonias, tanquam nullam fecisset earumdem. Ipsis autem factis postea ac receptis eas se fecisse negare iterum, *curia* non permittit.

Lator exoniae sit praesens.

§. 11. Notandum siquidem est, quod omnes *exoniatores* priores, cum alia fit *exonia*, debent personaliter ad illam interesse (67). Et si defficientes fuerint, *emendabunt* & irritabuntur omnes precedentes *exonie*. Nec eciam presens recipietur, sed *lator* eius cum *teste* suo *emendabit* exoniatus eius pro defficienti (68) habebitur. Et si duo alii precesserint *deffectus* in manu principis contencionis *feodum* capietur. Si autem exoniatus, se prelibatas *exonias* fecisse, concesserit, ad instanciam partis aduerse, eas tenetur *saluare* nec alias ulterius de eadem querela facere poterit exonias, cum predictas cognouerit se fecisse.

Saluantur per emendam,

§. 12. Notandum itaque est, quod per *emendam* (69) eas saluare potest, si *uadium* (70) de-

[63] Nam *exoniator* non proprio ausu alterum debet excusare uel *exoniare*; sed nonnisi a parte imploratus.

[64] *Plegii* fideiussores, a *pflegen*.

[65] *Emendare* soluere *emendam* uel mulctam.

[66] *Derisio* curiae idem hic, quam *illusio*, in uernacula *spotten*.

[67] Vt eo melius constet de ueritate rogatae per alios ueniae. Quamuis hoc ualde molestum. Et facilius priorum *exoniatorum* memoria seruari posset scriptis.

[68] *Difficiens* pro *contumaci* hic accipitur.

[69] *Emenda* idem, quam *multa*, saepius dictum.

[70] *Vadium* hic idem, quam *pignus*. *Inuadiare* rem, idem, quam oppignerare.

derit

derit pro eis de emenda ſecundam *minam* (71) iuſticiarii perſoluenda. Si uero per *ſacramentum* eas ſaluare uoluerit, in electione, partis aduerſe eſt, utrum per *exoniatum* uel per *exoniatores* & *teſtes* eorum facte ſaluentur exonie. Quas ſi per *exoniatum* ſaluare uoluerit, ipſe iurare tenebitur, quod quando *exoniatores* ipſum *exoniauerunt* laborabit & de unoquoque *exoniatore* iurabit, ipſam ſaluam & ueram tuliſſe *exoniam* & quod eius *teſtis* uerum perhibuit *teſtimonium*. Si uero per *exoniatores exonias* ſaluare uoluerit, unusquisque eorum iurabit, hoc eſſe uerum, quod in *exonio* propoſuit faciendo in hac forma. *b) iuramentum.*

§. 13. Hoc audiat iuſticiarius, quod N. *morbo reſidenti* opprimebatur quam ipſam *exoniam* & *teſtis* iurabit, hoc eſſe uerum *exonium* & ſimiliter omnes alii *exoniatores* & eorum teſtes iurabunt, qui de *exoniis* teſtimonium tulerunt (72). Si uero, capto in manu principis *feodo* querele per iudicium ac detento, dum tamen nundum per iudicium uiſum fuerit nec reſumptum, ſi defficiens eum requiſierit in curia, illud ei per ſufficientes *plegios* (73) ſtandi iuri, remota eius contentione reddetur & ſi poſt huiusmodi reſtitutionem fuerit *defficiens*, reſtitutum feodum recapietur nec ulterius reſtituetur requirenti, ſed tamdiu in *manu principis* tenebitur, quousque querela fuerit terminata. Formula: *exoniae ſ. petendae ueniae.*

[71] *Mina iuſticiarii* eſt menſura & ualor eius. Nam *menſuras*, pro locorum diuerſitate & ipſas diuerſas eſſe, diximus alibi. Cauſis indicatis. Nam ubi rerum abundantia, ibi maior menſura: ubi penuria rerum, ibi minor. Quod olim uſus commerciorum fuerat in rerum permutatione: non, uti hodie in numis, ubi omnia poſſunt aequari in loco omni.

(72) His ambagibus hodie non eſt opus. Nam ſufficit excuſationem eſſe factam & terminum prorogatum. Nullo pudore habito, utrum cauſa excuſandi uera ſit, an falſa & fictitia.

[73] *Plegii* fideiuſſores, qui tum ſufficiunt.

§. 14

Vbi coeptus *processus*, *ibi* finiendus.

§. 14. Notandum insuper est, quod *terra capta* per ius in curia, in eadem, non alia, nisi in superiori per ius est reddenda (74). Et similiter *uisio* assignata per ius in curia non est facienda, nec eciam assignanda, nisi per eamdem curiam uel superiorem, in qua *contentionis querela* fuerit deducenda.

Vbi locus aduocatis *& procuratoribus?*

§. 15. Notandum eciam est, quod partes aduerse *attornatos* (75) possunt facere & constituere in omni querela, exceptis tamen casibus, in quibus *leges* proprie & *persone* (76) requirunt *actionem*, ut in *monstralibus* (77) & *desresinis* (78) & huiusmodi. *Attornati* autem *attornatorum* (79) non possunt *condiciones* immutare; sed querelas accipiunt terminandas per iudicium in eodem *statu* & *processu* & circonstantiis, in quibus eas *attornatores* habebant, quando pro eis fuerunt *attornati* & sic *attornatores* (80) querelam possunt

[74] Lis ergo, ubi coepta est, debet etiam finiri. Et habet alter exceptionem *litispendentiae*. Quod si tamen superior causam auocet, fieri hoc omnino potest. Nisi iudex inferior *iudicii dominus* sit, nexu clientelari factus: tum enim dominus superior absque causa eum non potest iure primae instantiae priuare & ius quaesitum eidem eripere. Contra *officialibus* & administratoribus iudicii semper obsequii gloria est relicta.

(75) *Attornatus* idem, quam subornatus pro, curator & aduocatus.

(76) Nam casus & causae sunt, ubi *personis litigantibus* ipsis incumbit, in iudicio se sistere praesentes. Praesertim si fauor adsit singularis, uti in matrimonio. Et sane consultum magis esset, prohibere aduocatos aut procuratores, quam sine discrimine admittere. Nam interest horum omnino diuitum personarum lites, sui commodi & compendii ergo, alere, non componere aut finire.

[77] *Monstralia* & *probalia* superius commixta, hic diuisa sunt. Nam *monstraliae* sunt res oculari inspectioni subiectae.

[78] *Desresina* est *deratiocinatio*, *raisoner*, rationari; *deraisonare* est rationem alterius confutare.

[78] *Attornatorum attornati* sunt *aduocati substituti*: qui rem in priori statu adsumere & continuare debent.

[80] *Attornatores* iidem, quam aduocatos aut *attornatos* substitue-

dedu-

deducere *placitando*. Nec tantum *attornatus* aliquis potest componere uel pacificare, qui uidelicet *attornatus* sit solummodo ad *deductionem* querele, ad terminandam in componendo, *pacificando* uel alio modo (81) quam *placitando* querelam non debet audiri, nisi ad hoc *specialiter* fuerit *attornatus*.

§. 16. Si uero, post uisionem factam, querelatus ad curiam accesserit, *querelans* ibi suam exponat querimoniam, prout est superius notatum. Si uero *querelatus* respondeat; hec omnia ei denego, uerbo ad uerbum, nec eius testes uidit nec audiuit, quod paratus sum deffendere ad *esgardium* (82) curie, tunc in continenti debet tendere iusticiario *gagium* (83) suum ad deffendendum, quod iusticiarius debet recipere. Considerato tamen prius & iudicato per iusticiarios VII. seu *milites* ad minus, existentes neutri parti suspectos, quod dicta querela per uerba *secutoris* (84) & responsionem deffensoris (85) potest & debet per illum (86) *uadiari*. *Si lis negatiue contestata?*

§. 17. Et tunc recipiet iusticiarius primo *uadium* (87) *deffensoris* & postea *secutoris* & *plegi*- *Processus ad duellum.*

re aut constituere, ad litem prosequendam.

[81] Mandatum *generale attornati* non ei dat facultatem *transigendi*. Ergo ad hoc speciali opus est mandato. Hac deficiente, frustra limites transgreditur sui mandati nihilque agit.

[82] *Esgardium curiae* est curialis audientia. Quod saepe dictum.

[83] *Tendere gagium* est dare *pignus* ad prosequendam litem. Nam *gage* Gallis & salarium est & pignus praesertim significatu ueteri.

[84] *Secutor* hic idem, quam sectator, *prouocans* ad duellum. Sed tamen *secutor* etiam *heres* dicitur, germanismo manifesto, *der nachfolger*.

[85] *Defensor* ergo, ex natura oppositorum, idem, quam *prouocatus* ad duellum.

[86] Num *querela uadiari* possit? idem est, quam *caueri* idoneo modo.

[87] Nam & *actor* & *reus* cauent de non deserenda lite; summa quidem definita.

os (88) de lege *uadiata* (89) & tunc a iusticiario (90) terminus competens tam loci, quam temporis ad *duellum* assignabitur deducendum. Si uero *querelatus* in responsione sua negato uerbo ad uerbum, quod aduersarius exposuit in *demanda* (91) offerat se deffendere, hoc per se uel per alium, qui hoc possit facere & debeat & habeat secum, qui dicat: *Ego sum suus homo & paratus sum deffendere ad esgardium curie & offerat uadium deffendendi, si hoc conferat querelatus uadium* dabit deffendendi (92) & *uadiabitur* (93) *duellum*, ut supra.

Apud quos locus duello?

§. 18. Notandum siquidem est, quod in *secutionibus* (94) *hereditariis* per *duellum* potest *appellator* (95) sequelam suam facere per *hominem suum* (96), qui se asserat hoc audisse & uidisse. *Secutus* (97) potest similiter deffensionem suam per hominem suum, qui uerba sequele *secutoris* per singula denegat esse uera. Huiusmodi *duellum* deduci debet, sicut superius est expressum. Qui uero *succubuerit* LX. solidos & unum *denarium iusticiario* persoluet de *emenda* (98). Nec

(88) Plegii fideiussores super summa, de qua cauerunt.

(89) *Vadiata* idem, quam cauta.

(90) Duella enim a iudice indicta sunt legitima & partes positae in statum naturalem, qui iudice caret. Ergo idem est, non habere iudicem, quam iudicem nolle in caussa proposita sententiam ferre.

(91) *Demanda* idem, quam requisitio in iudicium.

(92) *Vadium* est cautio; *uadium defendendi* est cautio ad defendendum in tribunali.

(93) *Vadiare duellum* idem est, quam *duellum cauere*.

(94) *Secutio hereditaria* merus Germanismus, *die erbfolge*.

(95) *Adpellator* idem, quam *prouocator*, in uernacula: *aufruffer*.

(96) Igitur *duellum* potest transferre in hominem suum, id est, uasallum & clientem suum: Siquidem ille rei litigiosae conscius.

(97) *Secutus* est idem, quam *prouocatus* ad duellum. Nam iure reciproco etiam huic fas est, se defendere per *homines suos*, uasallos, clientes.

(98) Nam est poena litigantium temere, *emenda* uel mulcta.

de ce-

de cetero ad aliquam *legitimam attentionem* (99) admittetur. Sed a legalibus & testimoniis exhibendis & locutionibus & judiciis proferendis & rebus ceteris, que in iure requiruntur penitus repelletur (100). Dominus autem, pro quo *duellum* subierat, amittet penitus, quicquid per illud intendebat (101) obtinere. Nec aliquid ulterius ipse uel heredes sui in querela contentionis de cetero poterunt reclamare.

§. 19. Et hoc idem intelligendum est de illis, qui pro *catallo* (102) *duellum* subierunt. Notandum siquidem est, quod dominus, pro quo uictus *duellum* subiit, tenetur eidem persoluere pro *duello* faciendo precium, quod promisit (103). *Duellum pro* catallo.

CAP. LXV.

De PRESCRIPTIONE temporis.

§. 1.

PRescriptio autem est *responsionis preclusio* ex processu temporis procreata (*). *Definitio.*

§. 2. Quedam autem fit de *hora*, ut in reuocatione *burgagii* (104) in *burgis*, *opidis* & *ciuitati-* *Diuisio temporis intuitu,*

(99) *Attentio* uel *actio* etiam *attio* barbare. Nam qui semel mendax, semper deinceps talis credendus.

(100) Sed dices; casu aliquem succumbere posse adeoque iniustum fore, cum excludere ideo a consortio honestorum uirorum. Repono: Primum, sibi tribuat ille, qui aleae rem commisit fallacis duelli. Deinde ea tum superstitio, ut crederent illum fore nocentem, qui numinis auxilio relictus, succubuerit.

(101) Nihil enim probante una parte, absoluitur altera. Siue actor siue reus. Quoniam onus probandi in se suscepit. Et reus excipiendo fit actor.

(102) *Pro catallo* duellum subire idem, quam pro *sorte*, *das capital* aut aeris summa.

(103) Igitur non *amore iustitiae*: sed proposito pretio & praemio alii pro aliis duella in se susceperant.

(*) Alia est *praescriptio actionum* seu fatalium in processu, alia *praescriptio rerum*. Vltima absoluitur nonnisi XXX. annis, quo tempore orbis & mortalium quaedam conuersio & metamorphosis: primae autem genera diuersa. De quibus hoc loco.

(104) Igitur de *actione reuoca-*

bus. Si quis autem *uendiderit terram* uel feodum de *burgagio* & uenditio fuerit publice denunciata, *consanguineus* (105) uenditoris illud potest reuocare, si reuocationem suam fecerit, antequam uenditor recepit *perfecte precium* rei uendite & gratanter (106). Post eam receptionem factam habende *responsionis* super hoc *clauditur* uia reuocandi. Et hec prescriptio est quasi de spacio *unius* (107) *diei*.

& modi in retracta.

XV. dierum spatium.

§. 3. Est autem prescriptio quedam que uiam *respondendi* precludit in *submonicionibus* (108) factis de *hereditate*, antequam *quindecimum* diem *attingerit* (109). Nullus enim tenetur de hereditate sua respondere in *minori* spacio, quam in *quindecimo* die. Et hujusmodi præscriptio precludit responsionem *diebus* omnibus usque ad *quindecimum* diem post *submonitionem* factam.

toria hic tantum sermo, quae redundat ex iure retractus.

(105) Nam patrio iure nefas fuerat alienare bona immobilia extra familiam: Imo innouiter acquisitis consanguinei habuere ius *protoemtionis, retractus, reuocationis*.

(106) *Gratanter* forte idem, quam *libere*. Nam *gratis* in uernacula *gern*.

(107) Si quidem consanguineus sciuerit neque contradixerit, habetur pro consentiente.

(108) *Submonitio* idem, quam *citatio*. Vti dictum saepe.

(109) Non hoc aliquid est singulare. Nam iure patrio omnis citatio spatium habuit XIV. dierum: sed, his elapsis, Decimus quintus demum djes habitus pro termino. Cum itaque *trina* citatio solennis patriae iurisprudentiae: nemo non uidet *Saxonici termini* originem *VI. hebdomadum* & *trium dierum*. Quod alibi in *opusculis* meis, exposui planius & plenius. Verum *Saxonici iureconsulti* errarunt in hoc: quod *trium citationum* spatia tribuerint *uni* adeoque immanes ambages indulserint partibus. Demum 1724. in *processu illustrato & emendato ad tit. 4. p. 37.* redierunt in uiam, unde fuerant errore dilapsi. Non *trinam* citationem, olim solennem, cuique spatio adsignato XV. dierum, confuderunt in *unam*. Ita tamen, ut ter XV. dies, id est, XLV. dies haberet eius citationis spatium. Quod idem est, quod patrio & Normannico iuri olim fuerat solemne. Gaudeant ergo Saxonica tribunalia hoc lumine, quo illa perfudimus per Normannica instituta.

LIBER III.
DIPLOMATARIVM HALBERSTADIENSIS EPISCOPATVS.

NVM. I.

Priuilegium Domini OTTONIS super donatione in comitatu uidelicet *Veltheim*, *Hessenheim*, *Arnaldesheim*, *Cugelingen* & *Schusen* an. 966.

DOLPHUS Dei gratia Romanorum Rex semper Augustus, uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas; quod nos *priuilegium* diue recordationis OTTONIS *imperatoris augusti*, predecessoris nostri, nobis exhibitum *uidimus* & perspeximus continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue trinitatis OTTO diuina fauente clementia imperator augustus*, nouerit omnium fidelium nostrorum tam presentium scilicet & futurorum industria, qualiter nos, ob interuentum dilecte coniugis nostre, *Adelheidis filiique* nostri carissimi, *regis* scilicet *Ottonis*, nec non *Theoderici* comitis nostri fidelis cuidam nostro *fideli* nomine *Mamaconi* tradidimus quicquid *predii*, uel *hereditatis* Monasteria fratribusque in *Magdeburg*, Deo sanctoque *Mauritio* die noctuque famulantibus habere uidebatur, predicto *Mamaconi* donauimus in pagis *Derlingen*, *Nortduringen*, in comitatu ipsius *Marchionis*, quem

ADOLFVS *imper. an.* 1295. *renouat firmatque* *donationem* OTTONIS I. *imp. an. 966 Halberstadiensi ecclesiae factam*, *rogatu 1) uxoris 2) filii Ottonis 3) Theoderici comitis praediorum in 1) Derlingen 2) Nordthuringen.*

ipsi in *beneficium* concessimus in locis subscriptis; uidelicet in *Veltheim*, in *Hessenheim*, in *Arnaldesheim*, in *Bernstedertorpe*, in *Engelinge*, in *Etheim*, in *Sebuse*, in *Drogemlexo*, in *Ubaldesleuo*, in *Valdorf*, quod Theodericus *comes* pro remedio anime sue, Monasterio predicto tradere uidebatur, excepto *semisse*, cum omnibus appendiciis & utilitatibus, tam in *mancipiiis*, quam & in *edificiis*, *curulibus*, *terris* cultis & incultis, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, pratis *pastuis*, *siluis*, *aquis*, aquarumue decursibus, *molendinis*, *piscationibus*, *mobilibus*, & immobilibus, *quesitis* & *inquirendis* & cum omni integritate seu cuiuscunque modi utilitatis inueniri possit, predicto nostro fideli *Mamaconi* tradidimus, donauimus, & confirmauimus, & *liberam* habeat *potestatem*, tenendi, donandi, uendendi, commutandi uel quicquid sibi libuerit, exinde faciat, &, ut presens hoc preceptum, nostris *temporibus* firmius habeatur, futurisque *uerius* credatur & inconuulsum permaneat, *cartam* hanc conscribi & annuli nostri impressione signari iussimus, quam & manu propria firmauimus. Signum domini OTTONIS inuictissimi imperatoris augusti. *Lincolfus* cancellarius ad uicem *Wilhelmi* archicancellarii recognoui. Dat. VIIII. Kal. May. anno *dominice* incarnationis CICCCC. LXVI. *Indict.* nona. Anno *regni* domini *Ottonis* tricesimo; *imperii* autem quinto. Actum *Quidelingeborg* in domino feliciter amen. NOS igitur, honorabilium uirorum *Episcopi*, *Prepositi*, *Decani* & *capituli* ecclesie HALBERSTADENSIS predicte, iustis postulationibus grato concurrentes assensu, dictum PRIVILEGIVM, prout proinde & *iuste* concessum est & omnia in eo contenta, RATIFICAMVS, INNOVAMVS, CONFIRMAMVS & presentis scripti

nominatorum sigillatim.

Cum omnibus accessoriis.

A comite impetrata potestate alienandi.

Datum an. 966.

Actum Quedlenburgi.

ADOLFI *confirmatio an. 1295.*

atro-

patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre *ratificationis*, *innouationis* & *confirmationis* paginam infringere, uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, se grauem nostre indignationis *offensam* nouerit incursurum. In cuius rei *testimonium* presens scriptum exinde conscribi, & *maiestatis* nostre *sigillo* fecimus communiri. *Scriptum maiestatis sigillo munitum.* *Datum* MÜLHVSEN V. Id. Ian. *indictione* octaua, *anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto.* Regni uero nostri anno *tercio.* *Datum* Mulhausen 1295.

Num. II.

Priuilegium domini HENRICI *tercii* super *donatione* Lutheri comitis *Comitatuum* an. 1052.

ADOLPHUS, *dei gratia Romanorum rex*, *semper augustus*, uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HENRICI imperatoris, *augusti predecessoris* nostri nobis exhibitum uidimus & perspeximus continencie huiusmodi & tenoris. ADOLFVS *imper. an.* 1295. *confirmat donationem Halberstadiensi ep. factam ab* HENRICO III *imper. an.* 1052. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis*, HENRICVS *diuina fauente clementia romanorum imperator augustus.* Si ecclesias dei, terrenis facultatibus ditando, sublimius hoc nobis & eterne uite salutem nimirum prodesse firmiter credimus; perinde omnes *episcopi*, nostrique *fideles* tam futuri, quam presentes nouerint; qualiter nos, pro nostraque thori ac regni consortis, scilicet AGNETIS IMPERATRICIS AVGVSTE, beatitudine deuota, *familiaris* nostri fidelis ac dilecti BERNHARDI, *Halberstadensis* ecclesie episcopi moniti, eiusque petitionibus *exorati* LV- *cuius tabulae describuntur.* *in salutem imperatricis*

In pagis 1) Nordthuringen 2) Derlingen

THERI comitis comitatum in pago *Northuringen* & in pago *Derlingen* uel in quibusdam locis situs sit determinatus ac eundem Halberstadensis ecclesie, certamen honore sancte & *indiuidue Trinitatis* & sancte *Marie* semper *uirginis* atque genitricis Dei sanctique *Stephani prothomartiris* & sancti *Apti* martiris dedicatam cum omni iure & utilitate, que ullo modo inde poterit prouenire, in proprium tradimus, ea uidelicet ratione ut eiusdem predicte sedis episcopus BVRCHARDVS ceterique sui successores absque omni contradictione nostrorum *successorum*, regum aut imperatorum eundem *comitatum* potestatiue habeant & cum uelint, tradant.

Scriptum 1) manu 2) sigillo munitum. Henricus 1) tertius ut rex 2) secundus, qua imperator.

Et ut hec nostra *imperialis* traditio stabilis & inconuulsa omni permaneat euo, hoc preceptum *iussu* nostro inde *conscriptum*, MANV *propria* coroborantes, SIGILLI nostri impressione iussimus insigniri. *Signum* domini HENRICI TERCII regis inuictissimi.

Datum 1052.

SECVNDI romanorum imperatoris augusti *Wurtelius* cancellarius, uice *Wiltaldi* archicancellarii recognoui. DATA XVI. id. Februarii anno dominice incarnationis M LII. indictione quinta, anno autem domini *Henrici tertii* regis imperatoris *secundi* ordinationis eius *XIIII. regim.* quidem *VIII imperii* autem *sexti*.

Actum in Haselueldo.

In nomine domini *actum* in *Haselueldo* feliciter amen.

Ratificatio.

Nos igitur honorabilium uirorum *prepositi*, *decani* totiusque *capituli ecclesie* Halberstadiensis predicte, iustis postulationibus grato concurrentes assensu, dictum *priuilegium* prout, proinde & iuste concessum est, & omnia in eo contenta *ratificamus*, *innouamus* & *confirmamus*, nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre *ratificationis*, *innouatio*-

tio-

tionis & *confirmationis paginam* infringere uel ei, ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In huius rei testimonium presens *scriptum* exinde conscribi & *maiestatis* nostre *sigillo* fecimus communiri. DATVM in MVLHVSEN quinto idus Ianuarii indictione octaua, anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto*, regni uero nostri tercio.

Scriptum maiestatis *sigillo munitum.*

Datum in Mulhausen *1295.*

Num. III.

Priuilegium domini HENRICI *tercii* super donatione uille *Vpplingen* in comitatu *Lutheri* sitam an. 1048.

ADOLPHVS, *dei gratia, Romanorum rex, semper augustus*, uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos *priuilegium* diue recordationis HENRICI, *imperatoris* augusti predecessoris nostri, nobis exhibitum uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis HENRICVS, diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus.* Si ecclesiasticas res ex nostris bonis augmentauerimus, nobis ad presentis uite salutem & ad eternam beatitudinem firmiter prodesse confidimus. Hac igitur suffulti salubri spe, cunctos *episcopos* nostrosque fideles tam futuros, quam presentes uolumus scire; qualiter nos, pro nostra nostrique thori ac regni consortis scilicet *Agnetis* imperatricis *auguste* beatitudine & ob deuotum seruitium nostri fidelis atque dilecti *Halberstadensis episcopi* BVRCHARDI, unam uillam *Vpplingen* dictam in pago *Norturingen* in comitatu

ADOLFVS *confirmat an. 1295. episcopatui* HALBERSTADIENSI *priuilegium*

ab Henrico III. indultum.

in gratiam imperatricis & seruitium BVRCHARDI *episcopi. in uilla* Vplingen.

Lutheri ſitam comitis, ad altare ſancti *Stephani prothomartiris* tradidimus, cum omnibus ſuis pertinenciis utriusque *ſexus mancipiis*, areis, edificiis, agris, terris cultis & incultis, campis, pratis paſcuis, ſiluis, uenationibus, aquis, aquarumque decurſibus, molis, molendinis, uiis & inuiis, queſitis & inquirendis & cum omni utilitate, que ullo modo inde poterit prouenire, ea uidelicet ratione, ut prefatus epiſcopus BVRCHARDVS ceterique ſui ſucceſſores eidem eccleſie *Halberſtadenſi* preſidentes, deinceps liberam poteſtatem habeant *obtinendi*, *tradendi*, *commutandi*, *precandi uel quicquid illis collibuerit inde faciendi*. Et ut hec noſtra imperialis *traditio* ſtabilis & inconuulſa omni ſuccedentis temporis permaneat euo, hoc *gyrographum*, inde conſcriptum, manu propria corroborantes, *ſigilli noſtri* inpreſſione iuſſimus inſigniri. Signum domini HENRICI *tercii regis* inuictiſſimi *ſecundi*, *Romanorum imperatoris* auguſti. *Wintherius* cancellarius uice *Bardonis* archicancellarii recognoui. Datum IIII. nonas Ianuarii anno dominice incarnationis *milleſimo* XL. VIIII. *indictione* II. anno antem domini *Henrici tercii* regis imperatoris *ſecundi* ordinationis eius XX. regni quidem X. imperii autem tercio. In nomine domini actum Moſeburc feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *prepoſiti*, *decani* totiusque *capituli Halberſtadenſis* eccleſie predicte noſtris poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu dictum *priuilegium*, prout proinde & iuſte conceſſum eſt & omnia in eo contenta *ratificamus*, *innouamus & confirmamus*, nec non preſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc noſtre ratificationis, innouationis & confirmationis paginam in-

Cum poteſtate alienandi donata.

Datum 1048.

Verba confirmationis.

infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei testimonium presens scriptum exinde conscribi & *maiestatis nostre sigillo* fecimus communiri. *Datum Mulhusen* quinto Idus Ianuarii indictione octaua anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto*, regni uero nostri anno tercio.

Scriptum maiestatis sigillo *munitum.* *Datum an. 1295.*

Num. IV.

Priuilegium domini OTTONIS SECVNDI super donatione proprietatis in uilla *Bodenrod* in comitatu *Marchionis* sita an. 980.

ADOLFVS, *dei gratia, romanorum rex, semper augustus*, uniuersis sacri imperii romani fidelibus presentes literas inspecturis gratiam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas; quod nos *priuilegium* diue recordationis OTTONIS, *imperatoris augusti*, predecessoris nostri, nobis exhibitum uidimus & perspeximus *continentie* huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis OTTO, diuina fauente clementia imperator augustus*, nouerit omnium fidelium nostrorum tam presentium, quam & futurorum industria; qualiter nos per interuentum fidelis nostri *Theoderici* uidelicet *Marchionis* talem proprietatem, qualem habuimus in uilla *Bodenrod* nominata in pago *Derlingou* dicto & in predicto *Marchionis comitatu* sitam cum omnibus *utensilibus* ad eandem proprietatem iure pertinentibus in *mancipiis utriusque sexus*, edificiis, areis, terris cultis & incultis, agris, pratis, campis pascuis, siluis, uenationibus, aquis, aquarum

ADOLFVS *an. 1295. confirmat tabulas donationis*,

OTTONIS II. *an. 980.*

rogatione THEODERICI marchionis. Bodenrod *in pago* Derlingau

cum omni accessorio. rum decursibus, piscationibus, molendinis, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, quesitis & inquirendis cunctisque aliis appendiciis, que adhuc diu aliquomodo aut nominari possit, a nostro iure in potestatem cuiusdam *fidelis* nostri *Marchionis* redegimus atque ad integrum sibi in *proprium* tradidimus, ea uidelicet ratione, ut iam antefatus *Marchio* liberam deinceps de eodem predio faciendi, quid uelit potestatem habeat, siue illud *tradere* uel *commutare* aut uendere seu magis sibi retinere uoluerit. Ad hoc etiam ei in proprium dedimus a donis *Litinlburgam* nomine & *filios* & *filias* eius & *Odi* uxorem *Adalburgam* ac filios & filias propter petitionem & interuentum fidelis nostri SIBERTI *comitis* & ut hec nostre donationis autoritas in futuris temporibus firmior ac stabilior habeatur, hoc nostre imperialis donationis preceptum inde conscriptum, *sigilli* nostri *impressione* signari iussimus, *manuque propria* ut *infra* uidetur, insuper corroborauimus. Signum *domini* OTTONIS *inuictissimi imperatoris augusti*, *Wildebaldus* episcopus & *cancellarius* ad uicem *Willigisi* archicancellarii recognoui. *Data* quarto idus Septembris anno domini incarnationis DCCCC. LXXX. indictione VII. anno uero regni secundi Ottonis XX. imperii autem XIII. actum *Borveldon* feliciter amen. Nos igitur, honorabilium uirorum prepositi, decani totiusque capituli *ecclesie Halberstadensis* predicte nostris postulationibus grato concurrentes assensu dictum priuilegium, prout proinde & iuste concessum est & omnia in eo contenta ratificamus, innouamus & confirmamus nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis, innoua-

Resignatio dominii directi.

Donatio hominum.

Scriptum firmatum 1) sigillo 2) manu.

Datum 980.

Actum in Boruelden.

Instauratio *priuilegii.*

nouationis & confirmationis paginam infringere uel ei, auſu temerario, contraire. Si quis autem hoc attemptare preſumſerit, grauem ſe noſtre indignationis offenſam nouerit incurſurum. In cuius rei *teſtimonium* preſens ſcriptum exinde *conſcribi* & *maieſtatis* noſtre *ſigillo* fecimus communiri. *Datum* in Mulhuſen quinto idus Ianuarii, indictione octaua anno domini *milleſimo ducenteſimo nonageſimo quinto*, regni uero noſtri tercio. Datum *in* *Mulhuſen* *1295.*

Num. V.

Priuilegium domini LVDOVICI ſuper *Electione epiſcopi* per duos canonicos an. 911.

ADOLFVS, *dei gratia Romanorum rex, ſemper auguſtus*, uniuerſis ſacri Romani imperii fidelibus, preſentes literas inſpecturis, graciam ſuam & omne bonum. Nouerit preſens etas & ſucceſſura poſteritas, quod nos priuilegium diuine recordationis LVDEVICI, *Romanor. regis*, predeceſſoris noſtri, nobis exhibitum, uidimus & perſpeximus, continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis* LVDEVICVS, *diuina fauente clementia rex.* Eccleſiarum Dei curam gerere, petitionibus quoque Dei ſeruorum annuere *regibus* & honorificum & ſalubre fore, cunctis *fidelibus* liquido claret; quapropter notum eſſe uolumus; qualiter uenerabilis epiſcopus *Sigismundus*, ſancte eccleſie *Halberſtadenſis*, ubi *principalis epiſcopii* ſui ſedis eſt in pago Hardegowe, conſtructa, noſtram adiens clemenciam, piorum *progenitorum* noſtrorum, ipſi ſedi conceſſa *priuilegia* detulit eadem per interuentum fidelium noſtrorum *Hactonis* ac *Wicperti* 1)

ADOLFVS *an. 1295. confirmat ac renouat priuilegium.*

LVDOVICI Romanorum *regis an. 911.*

Exhibentur tabulae an. 911.

in honorem Sigismundi *epiſcopi.* Halberſtad *ſedes principalis.*

Precibus 1) epiſcoporum.

2) *comitum.* *perti* episcoporum *Ottonis* & *Burchardi comitum*, & concedi, & corroborari deposcens: quod, quia iustum ac *rationabile* constat, per hoc nostre autoritatis preceptum eorundem consultu decreuimus, ut omnia, que memorate Halberstadensis ecclesie a *progenitoribus* nostris *regia* munificentia, sine aliorum *fidelium* collatione, seu per *precariam* iuste tradita sunt, firma & inconuulsa permaneant, neque ullus *iudex publicus* seu quelibet *iudiciaria persona*, eiusdem sedis, *litos* aut *colonos* seu quoslibet uiros ad ipsam sedem uariis modis acquisitos uel adhuc inquirendos, quolibet modo, distringere audeat; sed maneat ipsius loci *Episcopo Facultas propria*, que de hiis iuste uoluerit faciendi. Insuper etiam *progenitoris* nostri *Arnolphi imperatoris*, anime saluatione innumeraque prospera incolumitate iam dicte *Ecclesie* concedimus, ut habeant, cui eiusdem clerici sedis *canonice* atque ecclesiastice seu inter se, seu aliunde digne ad hoc & conuenienter *eligendi episcopum liberam ac propriam facultatem*, maneatque eidem loco tam hec concessio, quam omnis immunitas umquam a progenitoribus nostris illuc concessa, firma, & perpetualiter obseruanda. Et ut hoc nostre authoritatis *decretum*, quolibet modo infringi, uel depromari siue permutari nequeat, manu *propria* illud firmauimus atque *sigillo* nostro consignari iussimus. DATVM septimo idus *Augusti*, anno incarnationis *Domini* DCCC. XI. *indictione* 5. anno regni domini LVDOWICI tertio. ACTVM TREBVRIAS in *Dei* nomine feliciter amen. Signum *domini* LVDOWICI, *serenissimi regis*. Arnolfus *cancellarius* ad uicem *Dietmari* archicancellarii gerendis recognoui. Nos igitur honorabilium uirorum *Episcopi*, *Præpositi*, *Decani* & *Capi-*

Carolingici imperatores sunt Ludouici *infantis progenitores.*

Saluo iure alienandi.

Arnulfus *pater* : imperator.

Ius capituli in ELIGENDO EPISCOPO.

Scriptum firmatum 1) *manu.* 2) *sigillo.*

Datum 911.

Actum Treburiae.

Transsumtum Adolfi.

Capituli Ecclesie Halberstadensis predicte, iustis postulationibus, grato concurrentes assensu, dictum priuilegium prout proinde, & ius te concessum est & omnia in eo contenta *ratificamus, confirmamus, innouamus & presentis scripti patrocinio* communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostram *ratificationis, confirmationis, innouationis* paginam infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, se grauem nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei testimonium presens *scriptum* exinde conscribi & *maiestatis* nostre sigillo fecimus communiri. *Datum* MÜLHVSEN 5. idus Ianuarii, indictione VIII. anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Regni* uero nostri anno *tertio.*

Ratificatio.

Datum Mulhusen 1295.

Num. VI.

Priuilegium domini OTTONIS, imperatoris, super sex forestos, scil. *Hacul, Huv, Falstein, Assa, Elun, Nortwalth* an. 944.

ADOLFVS, *dei gratia Romanorum rex, semper augustus*, uniuersis Romani imperii fidelibus, presentes litteras inspecturis, gratiam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis OTTONIS IMPERATORIS, predecessoris nostri, nobis exhibitum *uidimus* & *perspeximus*, continentie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & inuidue trinitatis OTTO, diuina fauente clementia imperator augustus.* Notum sit omnibus nostris fidelibus scilicet atque futuris, qualiter nos rogatu *Arnolphi*, uenerabilis *Halbersta-*

ADOLFVS *an. 1295.*

Diploma OTTONIS I. *an. 944. datum*

Halberstadensi ecclesiae.
in banno VI. forestarum.
Nomina & fines harum forestarum.
Probibita aliis uenatione.
Datum 944.
Actum
Transumtum.

berstadensis episcopi, sibi suisque successoribus, predicti loci episcopis nostri iuris proprietatem *bannum* nostrum super *foresto*, *sex* illi sunt, prediximus, in *proprium* concessimus & donauimus, quorum nomina hic infra sunt scripta *Hacul*, *Hui*, *Falcstein*, *Assa*, *Elu*, *Nortwald*, hos forestos cum eorum *terminationibus*, quas ex una parte diuidit aqua, que dicitur *Suntora* ex sui fontis origine usque ad uillam *Ossendorp* inde *Pina*, que tendit ad uicum *Felerescina*, item inde magnaque ducit ad *Alerum* fluuium & sic eundem fluuium deorsum usque ad fluuium, qui dicitur *Onacra*, illum autem *Onacra* sursum usque ad *Ner*, ea uidelicet ratione, ut in his forestis sex & in eorum terminis predictis & prescriptis nulli penitus mortalium liceat, *ceruum* aut *ceruam* uel *aprum* uel *suem* uel huius generis quiddam capere uel *uenari* sine eius suorumque successorum licentia. Et ut hec nostre donationis authoritas firmior stabiliorque perseueret, perduret & permaneat, hoc preceptum inde conscriptum, *sigilli* nostri inpressione signari iussimus *manuque propria* ut *infra* apparet corroborauimus *Signum domini OTTONIS*, *inuictissimi imperatoris augusti*, Hildeboldus episcopus & *cancellarius* uice Willigisi archiepiscopi recognoui. DATA XII. Kal. Maii anno incarnationis DCCCCXLIIII. *indictione* C. anno uero tertio *Ottonis* regnantis XIV. *Imperii* autem primo. Actum *Crutmundi* feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *prepositi*, *decani & capituli ecclesie Halberstadensis* predicte, iustis postulationibus grato concurrentes assensu, dictum priuilegium prout proinde & iuste concessum est, & omnia in eo contenta ratificamus, confirmamus & innoua-

nouamus, & presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre confirmationis, ratificationis, innouationis paginam infringere uel ei, ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius *rei* testimonium presens scriptum exinde conscribi & *maiestatis* nostre *sigillo* fecimus communiri. Datum in Mülhusen, quinto idus Ianuarii indictione 8. anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Regni uero nostri anno tercio.

Ratificatio & confirmatio.

Datum Mulhusen *1295.*

Num. VII.

Priuilegium domini HERMANNI, *imperat. Rom.* super *Batisleuo*, *Ostersleuo* & *Bischendorp* dat ecclesie *Halberstaden.* an. 1083.

ADOLPHUS, *dei gratia Romanorum rex*, uniuersis sacri imperii fidelibus, presentes litteras inspecturis gratiam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HERMANNI, *Romanorum regis*, predecessoris nostri nobis exhibitum uidimus & perspeximus continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis HERMANNUS, diuina fauente clementia rex.* Quicquid ad utilitatem sanctarum *Dei ecclesiarum* sacerdotes *episcopi* uenerando eorumque petitionibus assensum prebendo conferimus, tam nobis, quam posteris nostris profuturum esse, sine dubio credimus. Quapropter notum esse uolumus, omnibus nostris fidelibus tam futuris; quam presentibus, qualiter nos ob deuotum & fidele seruitium, dilecti nostri

ADOLFUS *an. 1295, confirmat.*

HERMANN. regis Rom. *an. 1083. donationem*

Praedii, imperio aperti.

ſtri BVRCHARDI *Halberſtadenſis* epiſcopi, predium, quod *Theodericus hereditario iure* poſſedit, & eo, ſine heredibus defuncto, in *regiam poteſtatem* iuſte deuenit. Scilicet ſitum in *uilla Batisleuo* in pago *Strevego* in comitatu *Ottonis* filii *Adelberti* comitis, & in duabus uillis, *Oſchersleuo*, & *Biſchendorff*, in pago *Nortoringou*, in comitatu *Sigefridi* comitis cum omnibus appendiciis ſuis, hoc eſt utriusque *ſexus mancipiis*, terris cultis & incultis, areis, edificiis, agris, campis, paſcuis, ſiluis, aquis, aquarumque decurſibus, piſcationibus, molis, molendinis, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, queſitis & inquirendis, & cum omni utilitate, que ullo modo prouenire poterit, ad ſanctam Halberſtadenſem *eccleſiam*, in honorem *ſancti Stephani prothomartiris* conſecratum tradidimus, ea uidelicet ratione, ut predictus epiſcopus ſuique ſucceſſores, de prefato *predio*, *liberam* dehinc poteſtatem habeant, *tenendi*, *dandi*, *commutandi*, uel quicquid eis pro uſu ſue eccleſie placuerit inde faciendi. Et ut hec noſtra traditio ſtabilis & inconuulſa omni permaneat euo, hanc cartam inde conſcriptam, manu propria corroborantes, *ſigilli noſtri impreſſione* iuſſimus *inſigniri*. Signum *domini* HERIMANNI, *regis inuictiſſimi*. Bruno *cancellarius*, uice Sigefridi *archicancellarii* recognoui. *Datum* eſt idus *Apr.* anno incarnationis *Dominice milleſimo octogeſimo tertio*, *indictione ſexta* anno autem *ordinationis & regni* domini *Herimanni* regis ſecundo. *Actum* GOSLARIE in Dei nomine feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *prepoſiti*, *decani* totiusque capituli eccleſie *Halberſtadenſis* predicte, noſtris poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu, dictum priuilegium prout proinde & iuſte

Hatisleue.

Cum acceſſoriis.

Datum 1083.

Actum Goslariae.

Tranſumtum.

ste concessum est, & omnia in eo contenta *ratificamus*, *innouamus & confirmamus*, nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc nostre ratificationis paginam infringere, uel ei, ausu temerario, contraire. Si quis autem hoc *attemptare* presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei *testimonium* presens scriptum exinde conscribi & *maiestatis* nostre sigillo fecimus communiri. *Datum* in *Mülhusen* quinto idus Ian. indictione 8va, anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto*, regni uero nostri tercio.

Datum Mulhusen 1295.

Num. VIII.

Priuilegium domini OTTONIS *secundi* super donatione *libere facultatis, eligendi episcopum* an. 974.

ADOLPHVS, *dei gratia, Romanorum rex, semper augustus*, uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium OTTONIS imperatoris, predecessoris nostri, nobis exhibitum uidimus, & perspeximus, continencie eiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis, OTTO, diuina fauente clementia imperator augustus*, ecclesiarum curam gerere, petitionibus quoque Dei seruorum annuere, *imperatoribus* & honorificum ac salubre fore, cunctis fidelibus liquido claret. Quapropter notum esse, uolumus; qualiter uenerabilis sancte Dei ecclesie HALBERSTADENSIS presul HILDENVARDVS, ubi *principalis episcopii sui* sedes est in pago *Hartigau* constructa, nostram adiens clementiam,

ADOLFI imp. transumtum 1295.

OTTONIS II. priuilegii 974.

Hildeuardus *ep.*

Pagus Hardigau.

piorum progenitorum nostrorum ipsius sedis concessa *priuilegia* detulit, eadem & concedi & roborari deposcens. Quod, quia iustum & rationabile constat, per hoc nostre *authoritatis* preceptum, eorumdem consulta decernimus, ut omnia, que memorate *Halberstadensis* ecclesie a progenitoribus nostris regia uel imperatoria munificentia siue aliorum fidelium collatione seu per precariam iuste tradita sunt, firma & inconuulsa permaneant neque ullus iudex publicus, seu quelibet iudiciaria persona eiusdem sedis *litos* aut *colonos* seu quoslibet uiros ad ipsam sedem uariis modis inquisitos uel adhuc inquirendos, quolibet modo distringere audeat, sed maneat ipsius loci episcopo facultas propria, que de his iuste uoluerit faciendi. Insuper etiam pro Domini genitoris nostri & *imperatoris augusti* beatissime memorie *anime* salutatione nostraque prospera incolumitate iam dicte ecclesie concedimus: *ut habeant eiusdem Clerici, canonice atque ecclesiastice seu inter se, seu aliunde digne adhoc & conuenienter, eligendi episcopum liberam ac propriam facultatem maneatque eidem loco tam hec concessio*, quam omnis immunitas umquam a progenitoribus nostris illuc concessa, firma & perpetualiter obseruanda. Et ut hoc nostre auctoritatis decretum firmius stabiliusque seueret, hanc cartam *inscribi* iussimus *annulloque* nostro insignitum *manu* propria firmauimus. *Signum domini* OTTONIS *inuictissimi imperatoris augusti*, Willigisus *cancellarius* uice *Roberti* archicancellarii, subscripsi. *Datum* VII. idus Iunii, anno incarnationis Domini DCCCCLXXIV. indictione I. anno regni domini *Ottonis terno decimo*; *imperii* autem *sexto*. Actum in *Verla*. Nos igitur honorabilium uiro-

Liti & coloni.

Ius capituli in eligendo episcopo.

Scriptum munitum 1] sigillo. 2] manu.

Datum 974.

rorum *prepositi*, *decani* totiusque *capituli* ecclesie *Halberstadensis* predicte, iustis postulationibus grato concurrentes assensu, dictum priuilegium, prout proinde & iuste concessum est, & omnia in eo contenta *ratificamus*, *innouamus*, *confirmamus* & presentis scripti patrocinio *communimus*. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre confirmationis, ratificationis & innouationis paginam infringere uel ei, ausu temerario, contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei testimonium presens scriptum exinde conscribi & maiestatis nostre sigillo fecimus communiri. DATVM in *Mulhusen* V. idus Ianuar. indictione octaua, anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto*, regni uero nostri anno tercio.

Transumptum. *Ratificatio.* *Datum in Mulhusen 1295.*

Num. IX.

Priuilegium domini OTTONIS tercii super ius in *Minsleue* & *Redebec* an. 9--

ADOLPHVS, *dei gratia*, *Romanorum rex semper augustus*, uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, gratiam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos *priuilegium* diue recordationis OTTONIS *imperatoris augusti*, predecessoris nostri, nobis exhibitum uidimus, & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris, *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis* OTTO TERTIVS *seruus Iesu Christi & Romanorum imperator augustus*, suam uoluntatem Dei saluatoris nostrique liberatoris omnibus sancte Dei ecclesie uniuersisque fidelibus presentibus & futuris notum esse uolu-

ADOLFVS *an. 1295. confirmat & renouat.* OTTONIS III. *priuilegium.* *Nouitas:* Seruus Christi.

uolumus: qualiter nos ob interuentum domini ARNOLDI, *sancte Halberstadensis ecclesie* uenerabilis *episcopi* dedimus prefate sue ecclesie in honorem sancti *Stephani*, prothomartiris edificate tale predium, quale *Vathardus clericus* habuit & ad *nostrum ius* redactum est in uillis *Mimeslauo* & *Redebec* dictis in pago *Hartigoue* in comitatu *Friderici comitis* situm atque id ipsum predium cum omnibus suis pertinentiis in *mancipiis*, utriusque sexus, areis, ædificiis, terris cultis & incultis, agris, campis, pratis, pascuis, siluis uenationibus, aquis aquarumue decursibus, molendinis piscationibus, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, omnibusque aliis appendiciis, que adhuc dici uel nominari possunt, prenominate sancte *Halberstadiensis ecclesie* in perpetuum habendum tradidimus eo tenore, ut prefatus *Arnoldus* reuerendus PONTIFEX suique successores de prefato predio liberam dehinc potestatem habeant, ad utilitatem sue ecclesie faciendi quicquid uelint, & ut hec nostre donationis auctoritas firmior persistat, hanc paginam *manu propria* roborantes, nostro *sigillo* inssimus insignire. Signum Domini OTTONIS TERTII inuictissimi. Heribertus *cancellarius* uice Willigisi *archiepiscopi* recognouit. Nos igitur honorabilium uirorum prepositi, decani, totiusque capituli ecclesie Halberstadensis predicte, iustis postulationibus grado concurrentes assensu, dictum priuilegium prout proinde & iuste concessum est & omnia in eo contenta, ratificamus, innouamus & confirmamus, nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis, innouationis & confirmationis paginam infringere uel ei, ausu temerario con-

Villae in pago Hartigou.

PONTIFEX Halberstadiensis.

Transumtum.

contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei testimonium presens scriptum exinde conscribi & *maiestatis* nostre *sigillo* fecimus communiri. *Datum in Mülhusen*, quinto idus Ian. indictione octaua, anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto*, *regni* ueri nostri anno tercio. *Datum 1295.*

Num. X.

Priuilegium domini HENRICI Regis, super bonis ecclesie & *iure capituli*, eligendi episcopum. an. 1002.

ADOLPHVS, *dei gratia Romanorum rex*, *semper augustus*, uniuersis sacri imperii fidelibus, presentes literas inspecturis, gratiam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HENIRICI, Romanorum regis, predecessoris nostri nobis exhibitum uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis* HENIRICVS, *diuina fauente clementia rex*, ecclesiarum Dei curam gerere, petitionibus quoque seruorum Dei annuere, regibus & honorificum ac salubre fore, cunctis fidelibus liquido claret. Quapropter omnibus fidelibus nostris presentibus atque futuris notum esse uolumus, quomodo uir uenerabilis ARNOLDVS, sancte Dei ecclesie *Halberstadensis* presul, nostram adiens clementiam, porum antecessorum nostrorum *Regum* uidelicet & *imperatorum*, ipsi sedi concessa precepta & priuilegia detulit, eadem a nobis concedi & roborari deposcens. Nos uero ob deuocionem dilecte *coniugis* nostre

ADOLFVS *an 1295. confirmat ac renouat.*

HENRICI S. *an. 1002.*

Preces Cunigundae. *Cunegundis* regine, nec non ob interuentum fidelis nostri *Willigisi*, *Moguntine* sedis reuerendi archiepiscopi, propositioni ejus benignum *assensum* prebentes, omniaque memorate *Halberstadensis* ecclesie ab *antecessoribus* nostris, *regia* uel *imperatoria* munificentia, siue aliorum fidelium collatione, siue per precariam, iuste tradita sunt & insuper MERCATVM, quem beate memorie senior noster OTTO *tertius* uidelicet & imperator augustus in *principali* loco *Halberstad* perpetualiter habendum concessit, quemadmodum & nos, per hoc nostrum preceptum, decreuimus, quique prius precepto *secundi* OTTONIS imperatoris augusti in loco *Saligestadt* uocato, habebatur una cum *theloniis* ac *monnetis*, & *regio banno* in utrisque locis tenendis & accipiendis & *regalem heribannum* super *milites liberos* & *seruos* eiusdem ecclesie, ac nostre preceptionis regia authoritate prefato *episcopo* & eius ecclesie suisque successoribus denuo *donamus* atque *confirmamus*. Precipientes firmiter *regio iussu*, ut nullus *iudex* publicus seu quelibet iudiciaria persona eosdem sedis *Litos* ac *Colonos* seu quoslibet uiros ad ipsam sedem uariis modis inquisitos uel adhuc inquirendos, quolibet modo distringere audeat, sed maneat loci ipsius episcopo *facultas propria*, que de his iuste uoluerit faciendi. Ad hec etiam pro senioris eiusque antecessoris felici memoria nostraque prospera incolumitate etiam predicte ecclesie concedimus, ut habeant eiusdem sedis *Clerici*, canonice atque ecclesiastice seu inter se uel aliunde digne ad hoc & conuenienter *eligendi episcopum*, liberam atque propriam facultatem, maneatque eidem loco tam hec concessio, quam omnis *immunitas* umquam ab antecessoribus nostris

Ius nundinarum indulgetur Halberstadio.

Olim Saligenstadio *adnexum*. *Itemque iura*
1) uectigalium.
2) monetarum.
3) banni *regalis*.
4) heribanni, *in* milites
a] *liberos*
b] *seruos*.

Facultas capituli: eligendi episcopum.

ſtris illuc conceſſa, firma & perpetualiter tenenda. Et ut hoc noſtre authoritatis decretum firmius ſtabiliusque perſeueret, hanc *cartam* inde *conſcribi* iuſſimus *annulloque* noſtro inſignitam *manu* propria confirmauimus. Signum domini HENIRICI, *regis inuictiſſimi*; Eigilbertus *cancellarius* uice Willigiſi *archicancellarii* recognouit. DATVM VI. Kal. Sept. anno domini incarnationis *milleſimo ſecundo*, indictione XV. Anno uero domini HENIRICI *regis*, *primo*. ACTVM *Crarecto* feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *prepoſiti*, *decani* & *capituli* eccleſie Halberſtadenſis predicte, iuſtis poſtulationibus grato concurrentes aſſenſſu, dictum priuilegium prout proinde & iuſte conceſſum eſt & omnia in eo contenta, ratificamus, innouamus & confirmamus, nec non preſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc noſtre ratificationis, innouationis & confirmationis paginam infringere, uel ei, auſu temerario, contraire. Si quis autem hoc attemptare preſumpſerit, grauem noſtre indignationis offenſam ſe nouerit incurſurum. In cuius rei teſtimonium preſens ſcriptum exinde conſcribi & *maieſtatis* noſtre *ſigillo* fecimus communiri. *Datum* in MÜLHVSEN, quinto idus Ian. indictione octaua anno *milleſimo ducenteſimo nonageſimo quinto*, regni uero noſtri anno tercio.

Datum an. 1002.

Transſumtum.

Datum 1295.

Num. XI.

Priuilegium domini HENIRICI, imperatoris SECVNDI, ſuper predio in *Gelinge*, *Gethle*, *Barleſſer* in comitatu *Dithmari* an. 1019.

ADOLFVS an 1295. confirmat.

ADOLPHVS, dei gratia, Romanorum rex semper augustus; uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, gratiam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HENIRICI *imperatoris*, predecessoris nostri nobis exhibitum uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & in diuidue Trinitatis HENIRICVS, diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus.* Si uenerabilium ecclesiarum Dei loca alicuius doni commodo ditare ac sublimare studuerimus, nobis id regnique nostri statui profuturum esse, minime dubitamus. Quapropter nouerit omnium Christi fidelium nostrorumque uniuersitas, qualiter nos pro remedio *anime nostre parentumque* nostrorum, nec non dilectissime *contectalis* nostre *Cunigunde*, uidelicet *imperatricis auguste Halberstadensis ecclesie* in honorem sancti *Stephani* prothomartiris dedicate, cui uenerabilis ARNOLDVS, episcopus preesse uidetur, interuentu ac petitione eiusdem reuerendi presidis tale quoddam in usum *fratrum* Deo ibidem seruientium, quale nobis iusto iudicum iudicio legaliter pertinere uidetur, situm in locis *Zulinga*, *Berto*, *Ochcisefroth*, *Gardulfesroth*, in pago uero *Sueugou*, in *comitatu* autem *Dietmari* comitis, utilitatibus, eidem predio iuste pertinentibus, terris uidelicet cultis & incultis, *manicipiis* utriusque sexus, areis, edificiis, pratis, pascuis, siluis aquarumque decursibus, piscationibus, molendinis, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, quesitis & inquirendis, ceterisque, que quomodocunque nominari possunt utilitatibus, ad idem predium iure pertinentibus, per hanc meam imperialem pagi-

HENRICI s. donationem Halberstadiensi ep. factam.

Villarum.

paginam concedimus atque largimur & de *nostro* *Iure* propri-
iure ac dominio in eius *ius* atque *dominium* tran- etatis.
scendimus, ea uidelicet ratione, ut idem iam di-
ctus *episcopus*, sibique post hunc *succedentes*, libe-
ram de eadem *proprietate* post hac habeant facul-
tatem. Et, ut hec nostre ingenuitatis autoritas
stabilis & inconuulsa omni post hunc permaneat
tempore, hoc preceptum inde conscriptum ma-
nu propria corroborantes, *sigilli nostri* impressio-
ne iussimus insigniri. Signum domini HENIRI-
CI, *Romanorum inuictissimi imperatoris augusti.*
Guntherius *Cancellarius* uice Erkenboldi *archican-*
cellarii recognoui. DATVM *indictione* secunda, *Datum*
anno dominice *incarnationis millesimo nonodeci-* *1019.*
mo. Anno autem domini Henrici secundi *re-*
gnantis septimo. Anno *imperii* uero sexto. A- *Actum*
CTVM *Magdeburg.* Nos igitur honorabilium ui- *Magdeburg.*
rorum *prepositi*, *decani*, *totiusque capituli ecclesie* *Transum-*
Halberstadensis predicte, nostris postulationibus *tum.*
grato concurrentes assensu, dictum priuilegium
prout proinde & iuste concessum, & omnia in
eo contenta ratificamus, innouamus & confirma-
mus, & presentis scripti patrocinio communi-
mus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc
nostre ratificationis, innouationis & confirmatio-
nis paginam infringere, uel ei, ausu temerario
contraire. Si quis autem hoc attemptare pre-
sumpserit, grauem nostre indignationis offen-
sam se nouerit incursurum. In cuius rei testi-
monium presens scriptum exinde conscribi &
maiestatis nostre sigillo fecimus communiri. Da-
tum in *Mulhusen*, quinto idus Ianuarii, indictio- *Datum*
ne octaua, anno domini millesimo ducentesimo *1295.*
nonagesimo quinto, regni uero nostri anno ter-
cio.

Num. XII.

Priuilegium domini HENRICI *tertii* super predio in uillis *Appolderstede*, tredecim mansos in *Sanden* mola molendino, excepto hoc, quod *Halberstadii* ecclesie an. 1042.

ADOLFVS 1295. confirmat.

ADOLFVS, *dei gratia Romanorum rex, semper augustus*, uniuersis sacri Romani imperii fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HENRICI REGIS, predecessoris nostri nobis exhibitum uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis HENRICVS, diuina fauente clementia rex.* Omnibus presentibus nostrisque fidelibus tam futuris, quam presentibus, perspectum esse uolumus, qualiter nos, *ob maternam* petitionem dilectissime *genetricis* nostre GISELE, *imperatricis auguste*, cuidam clienti nostro nomine *Schart* tale predium, quale *Herimannus* pater illius *Schabunorum iudicio* nos *adhereditabit* in pago *Derlingou* in comitatu *Erberti* comitis, situm in hiis uillis *Abolderstaden*, tredecim mansos in *Sanden mola* cum molendino, excepto hoc, quod *Halberstadt* pro remedio anime sue dedit cum omnibus suis pertinenciis, hoc est *utriusque sexus* mancipiis, *areis*, *edificiis*, *terris cultis & incultis*, *agris*, *pratis*, *pascuis*, *campis*, *siluis*, *uenationibus*, *aquis*, *aquarum decursibus*, *molis*, *molendinis*, *piscationibus*, *exitibus & redditibus*, *uiis & inuiis*, seu cum omni *utilitate*, que ullo modo inde potest prouenire, in *proprium* dedimus atque tradidimus, ea uidelicet ratione; ut pre-

HENRICI III. priuilegium ann. 1042.

ad preces matris Giselae

in praedio Schart.

in pago Derlingou,

concessum cum omnibus accessoriis

in proprietate

predictus *Schart* de prefato *predio* liberam potestatem habeat *tenendi*, *commutandi*, *precariandi*, uel quicquid sibimet placuerit inde faciendi. Et ut hec nostre traditionis autoritas stabilis & inconuulsa permaneat euo, hanc cartam inde conscribi eamque *manu propria* corroborantes, *sigilli* nostri impressione iussiimus insigniri. SIGNVM *domini Henrici tertii*, *regis inuictissimi*, Eberhardus *cancellarius* uice Bardonis *archicancellarii* recognouit. DATVM VIII. Kal. Augusti, indictione X. anno dominice incarnationis XLII. anno autem domini *Henrici tertio*, *ordinationis* eius XV. *regni* uero IIII. ACTVM Dullede feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *prepositi*, *decani*, *totiusque capituli ecclesie Halberstadensis* predicte, iustis postulationibus, grato concurrentes assensu, dictum priuilegium, prout proinde & iuste concessum est, & omnia in eo contenta *ratificamus*, *innouamus & confirmamus*, *nec non presentis scripti patrocinio communimus*. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis & confirmationis paginam infringere uel ei, ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis *offensam* nouerit incursurum. In cuius rei *testimonium* presens scriptum exinde conscribi & *maiestatis* nostre *sigillo* fecimus communiri. Datum in MVLHVSEN, quinto Idus Ianuarii, indictione octaua, anno domini *millesimo ducentesimo nonagesimo quinto*, regni uero nostri anno tertio.

manu propria, sigillo, *munitum.*

Datum.

Actum.

Transumtum.

Sanctio.

Datum *in* Mulhusen 1295.

Num. XIV.

Priuilegium *domini* HENRICI QVARTI super *duos comitatus*, unum *Bernhardi*,

ſiue filii eius *Gebehardi* comitum; alterum uero *Lutheri* comitis. an. 1063.

ADOLFVS *an. 1295. confirmat priuilegium.*

ADOLPHVS, *dei gratia, Romanorum rex, semper auguſtus*, uniuerſis ſacri Romani imperii fidelibus, preſentes literas inſpecturis, graciam ſuam & omne bonum. Nouerit preſens etas & ſucceſſura poſteritas, quod nos *priuilegium diue recordationis* HENRICI REGIS, predeceſſoris noſtri, nobis exhibitum uidimus & perſpeximus, continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis HENRICVS, diuina fauente clementia rex*, omnibus, cum regie dignitatis ſit, ius cuique ſeruare ſuum, precipue tamen eccleſiaſtica iura nobis obſeruanda uidentur, quia ſi peccandum, tollerabilius in homines, quam in Deum; ſi non peccandum, reuerentius tamen Deo, quam hominibus obſequendum: Nos quidem *patrum precedentium* ueſtigia imitari optantes, augere bona eccleſiaſtica, aucta retinere noſtroque, in quantum poſſumus patrocinio tueri debemus, quatenus noſtra *tenera etas* ad *uirile robur* anhelans promoueri, ſi promouerit ſperans & dandi in Deo gloriam aſſequatur etatem, inter homines confirmandi gratiam non amittat, uniuerſis igitur ipſius noſtris que fidelibus tam futuris quam preſentibus notum eſſe uolumus: qualiter dilectus & fidelis noſter BVRCHARDVS, *Halberſtadenſis epiſcopus* clementie noſtre *ſerenitatem* ſupplicando adiit, uti ſue eccleſie bona ſua modis unde cunque legalibus ac gratanter iure ſibi perpetuo per noſtri precepti paginam confirmamus. Cumque honeſte petitione noſtrorumque fidelium, uidelicet dilecti noſtri, *magiſtri* ANNONIS *Colonienſis archiepiſcopi*; ADELBERTI *Hamburgenſis* epiſcopi conſentire decernentes *regiam munificentiam* confirmamus.

HENRICI IV. *an. 1063. conceptum.*

in tenera aetate.

ad preces BVRCHARDI *epiſcopi.*

Conſilio 1) ANNONIS, 2) ADELBERTI.

mamus eidem *ecclesie libertatem* & bona omnia, que a CAROLO MAGNO predecessoris nostri *Romanorum* siquidem *imperatoris* siue *Francorum regis* usque ad tempora nostra prenominate ecclesie concessa sunt & nos ei omni tempore habendum atque iure perpetuo possidendum, omni nostra & nostrorum successorum cunctorumque mortalium maiorum uel minorum inquietudine remota, per nostri precepti paginam concedimus. *Parochias* scilicet *decimas*, *terras* cultas & incultas, *comitatus*, *mercatus*, *monetas*, *telonia*, cum omni utilitate, que describi aut ullo modo inde poterit prouenire. Singulariter autem DVOS COMITATVS unum BERNHARDI siue filii eius *Gebhardi* comitum; alterum uero LVTHERI comitis, quos pater noster pie memorie HENRICVS *imperator* prefate ecclesie tradidit, *nos* quoque & pro eius remedio anime & pro *nostra incolumitate* eidem sancte ecclesie *Halberstadensi regie potestatis*, nostra authoritate in *proprium* concedimus, & confirmamus. Et ut hec nostra regalis concessio siue confirmatio stabilis & firma omni euo permaneat, hanc cartam inde conscriptam *manu propria* corroborantes, *sigilli* nostri impressione iussimus insignire. *Signum* domini HENRICI QVARTI regis. Fridericus *Cancellarius* uice Siefridi *archicancellari* recognoui. Datum VII. idus Aug. anno domini incarnationis LXIII. indictione prima, anno autem *ordinationis* domini Henrici quarti regis VIIII. regni uero VI. ACTVM *Goslarie* in Dei nomine feliciter amen. *Nos* igitur honorabilium uirorum *prepositi*, *decani*, totiusque *capituli ecclesie Halberstadensis* predicte, iustis postulationibus grato concurrentes assensu, dictum *priuilegium*, prout proinde & iuste concessum est & omnia in

in bonis & libertatibus a Carolo M.

Priuilegia singularia in 1] *iure* 2] comitatibus *duobus*

a patre donatis.

Actum *Goslarie* 1063.

Transumtum.

eo contenta ratificamus, innouamus & confirmamus, nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis & confirmationis paginam infringere uel ei, ausu temerario, contrare. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei testimonium presens scriptum exinde conscribi & maiestatis nostre sigillo fecimus communiri. DATVM in *Mulhusen* quinto idus Ian. indictione octaua, anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto, regni uero nostri tercio.

Datum *1295.*

Num. XV.

Priuilegium donationis *castrorum* VALKENSTEIN & ENGERSLEBEN an. 1330.

BVRKARD *Comes in* Valkenstein *an.* *1330.*

IN *nomine indiuidue Trinitatis BVRCHARDVS, Dei gratia comes in Valkenstein*, omnibus in perpetuum. Vt ea, que fiunt in tempore simul transeant cum tempore, utile est, ut *scripturarum* testimonio roburentur. Nouerint igitur uniuersi tam presentis temporis, quam futuri: quod pro *remedio anime nostre & parentum nostrorum* donauimus & presentibus donamus castrum in VALKENSTEIN & castrum in ENGERSLEBEN cum oppido & omnibus proprietatibus eisdem castris adiacentibus tam in uillis, quam *nemoribus*, *pratis* & *pascuis* & *aquarum* decursibus, *silvis* & *lignetis*, *hominibus* & *uasallis*, ad proprietatem dictam spectantibus, cum omni iure & proprietate sicut *nos* & *progenitores* nostri tenuimus & possedimus, ecclesie *Halberstadiensi* iure *proprietatis* in perpetuum possidenda, *con-*

Castra *a*) Valkenstein *b*) Engersleben *donat ecclesiae* Halberstadensi *cum* accessoriis.

consensu

sensu matris nostre domine *Luitgardis* & aliorum, quorum *consensus* requirendus fuerat ad id specialiter accedente. Volentes, dictam *donationem* sic per nos factam, ubicunque eccles. *Halberstadiensis* necesse habuerit, recognoscere, quando & quoties fuerit oportunum. Ab hac donatione specialiter excipimus *montes*, qui dicuntur LENZBERCH & HONTBERCH, quos nobis cum omne utilitate & fructu ad *uite* nostre *tempora* specialiter reseruamus. Insuper uolumus, ut *claustra* & *homines* dominii nostri predicti, maneant in eisdem libertatibus & iuribus, quas & que a nobis hactenus habuerunt. Preterea ordinationes factas per nos, pro remedio *anime* nostre & *parentum* nostrorum in diuersis *ecclesiis Domini nostri* predicti uolumus inuiolabiliter obseruari. In cuius rei euidentiam presentem literam nostro & *Capituli* nostri *sigillis* dedimus communitam. TESTES uero sunt *Eckardus* Cammerlengus Erleko de *Vizenhage*, milites Albertus *Rand*, Iohannes de *Asmersleben*, Enecko de *Ersternburg*, Dilicko de *Welpesleben famuli* & alii quam plures fide digni. *Actum* & datum in QVEDLINBVRG, anno domini 1330. XV. Kal. Februarii.

consensu *1) matris 2) aliorum.*

Exceptis montibus.

Sigilla.

Testes.

Actum *in Quedlenburg 1330.*

Num. XVI.

Littera *donationis* officii PINCERNATVS Capitulo *Halberstadiensi* an. 1320.

VEnerabilibus uiris dominis FRIDERICO, decano totique capitulo Halberstadiensis ecclesie HENRICVS, Dei gratia prepositus eiusdem ecclesie. Quicquid beneuolentie poterit & fauoris, consideratis & inspectis uariis & diuersis perplexitatibus, quibus ecclesia nostra pro *debitorum*

HENRICVS D. G. praepositu *Halberstadiensis an. 1320.*

torum oneribus multipliciter premitur & grauatur, ad quorum releuationem libenter, in quantum possemus uellemus intendere. Itaque officium PINCERNE, quod uulgariter SCHENCKAMT uocatur, quod nobis tanquam *preposito ecclesie Halberstadiensi* pertinere dignoscitur, *vobis* & *capitulo* uestro liberaliter donamus cum omni *iure*, quod ad nos & ad *prepositos* ecclesie Halberstad. pertinuisse dignoscitur ab antiquo. Similiter *Pomerm* apud sanctum *Alexium* in ciuitate *Halberstadensi* sitam, que fuerat quondam *Alberti* militis *Velthem*, uobis & capitulo uestro donamus cum *proprietatis* titulo possidendam, gratum & ratum habituri, quicquid cum predictis uidelicet OFFICIO PINCERNE cum suis pertinentiis, similiter & cum *curia* pro commodo & profectu *Capituli* uestri duxeritis ordinandum. In quorum euidentiam has literas nostras *uobis* & *Capitulo* duximus concedendas, *sigilli* nostri appensione munitas. *Actum* & *datum* HALBERSTAD. anno domini *millesimo trecentesimo uicesimo*, incarnationis sancti Bonifacii.

PINCERNAE *munus* & *inde pendentes reditus* *donat* Halberstadiensi *ecclesiae.*

Actum & datum *an.* *1320.*

Num. XVII.

CONCORDIA inter PRINCIPES, COMITES & BARONES ac ecclesiam HALBERSTADENSEM super magna IVRISDICTIONE an. 1409.

Transactio *principum* & *procerum an.* *1409. cum* HALBERSTADIENSI *episcopo super* jurisdictione] *in* Eisleben.

IN *nomine Domini Amen. Anno* NATIVITATIS *eiusdem millesimo quadringentesimo nono*, INDICTIONE *secunda*, DIE *uero Mercurii*, *uicesima tertia mensis* SEPT. *hora uesperorum* uel quasi sede uacante per depositionem EVGENII Pape in oppido *Isleiben Halberstadiensis dieceseos*. In communi

domo

domo *lapidea* eiusdem oppidi; in mei *Notarii* publici, *testiumque*, infra scriptorum adhoc uocatorum & rogatorum, presentia personaliter constitutis, uenerabilibus & egregiis uiris, domino Iohanne SCHWANEFOGEL, decretorum doctore ecclesie *Hildeshemensis*; Agerhardo *Konken* in decretis licentiato, Canonico *Magdeburgensi*; reuerendi episcopi in Christo patris & domini BVRCHARDO, *Dei* & *Apostolice* sedis gratia electi & confirmati *Halberstadensis*, nec non *Capituli* ecclesie *Halberstad.* predicte ceterorumque *iudicum* dicte ecclesie ciuitatis & dieceseos ac *officialium* eorundem ex una: nec non dominis Henrico de BOTTILSTEDE, decretorum doctore ecclesie sancte Marie ISENACENSIS Magunt. dioeceseos & KANVTO de ARVSIA, utriusque iuris doctoribus, Canonico ecclesie sancti Henrici, iam dicte dieceseos, reuerendi in Christo patris ac domini IOHANNIS, Dei gratia episcopi MERSEBVRGENSIS atque illustrium ac generosorum *ducum*, *Landgrauiorum*, *Marchionum*, *Comitum* & *Baronum*, uidicet FRIDERICI & WILHELMI fratrum, dei gracia ducum SAXONIE, *Friderici* eadem gracia *Landgrauiorum Thuringie* & Marchionum *Misnensium*, atque eisdem adherentium infra scriptorum partibus, ex altera *compromissariis*, ut asseruerunt de & super certis articulis exercitium IVRISDICTIONIS ECCLESIASTICE concernentibus, prefati uenerabiles uiri *doctores* & *licentiatus compromissarii* per organum prenominati domini *Henrici* de BOTTELSTEDE, inter partes prefatas de & super materia ante dicta pronunciarunt hoc, quo sequitur, modo: *In nomine Domini amen. Inter reuerendum in Christo patrem & dominum* BVRCHARDVM, *dei gracia electum & confirmatum* HALBERSTADENSEM, *nec non*

Notario procurante.

inter Halberstadiensem episcopum,

& alios proceres

a) *antistites.*

b) *priucipes seculares.*

super iurisdictione *ecclesiastica.*

SENTENTIA AVSTREGALIS.

CAPITVLVM *ecclesie Halberst. predicte ceterosque* IVDICES *dicte ecclesie & dioeceseos ac officiales eorundem ex* VNA: *atque reuerendum in Christo patrem & dominum* IOHANNEM, *Dei gracia episcopum* MERSEBVRGENSEM, *nec non illustres & generosos Principes, Duces, Landgrauios, Marchiones, Comites, Barones* eisque adherentes, qui sequuntur, uidelicet dominum *Fridericum* & *Wilhelmum* fratres, Dei gratia duces SAXONIE, dominum *Fridericum Landgrauium* THVRINGIE, nec non Marchiones MISNENSES; *Bernhardum* principem de ANHALT; *Henricum seniorem & Henricum iuniorem, comites de* SCHWARTZBVRG; *Volratum & Guntherum, comites & dominos de* MANSFELD; *Brunonem dominum in* QVERFVRT, ceterosque eis adherentes, in diecesi *Halberstadensi* IVRISDICTIONEM TEMPORALEM habentes, partibus ex ALTERA: nos *quatuor compromissarii* hinc inde *electi*, hic presentes, *de & super* certis *Articulis* exercitium IVRISDICTIONIS ECCLESIASTICE dieceseos *Halberstadensis* concernentibus oblatis, *pronunciamus* & LAVDAMVS in hunc, qui sequitur, *modum*. Ad euitandum, ne aliquis uel aliqui super causa quacunque non *ecclesiastica*, in foro *seculari* coram competente judice finita, quouis modo uel pendente, ad *iudicium ecclesiasticum* trahatur seu trahantur: uolumus, quod quicunque aliquis in iudicio *ecclesiastico* conuentus fuerit, & *litispendentiam* uel *transactionem* aut alium modum, per quem lis finitur, coram *ecclesiastico* iudice allegauerit uel exceperit, quod *de & super* huiusmodi allegatione uel exceptione litis *duorum uasallorum* aut *aduocatorum* seu aliorum *officiatorum*, *proconsulum* & *consulatus* alicuius oppidi uel duorum *scabinorum*, medio *iuramento*, suis superioribus aut in assumptione suorum

Argumentum, exercitium IVRISDICTIONIS *eccles.* Halberstad. episcopi.

Causa, semel iudicata *non* requirenda.

Litispendentia

probetur

rum officiorum prestito, hoc *testificantium* aut compositorum superiorum iuramento, quod per literam MISSIVAM eorum prestabunt, dicendo, hoc super iuramento nostro, quod per presentem *literam* prestamus, dicimus, credatur; nec *iudex* ECCLESIASTICVS amplius de tali causa iudicare presumat *litispendentiam*. Interpretamur item in causis PROFANIS inter *Laicos*, ad forum *seculare* spectantibus, ad suos competentes iudices fiat remissio ad SEX SEPTIMANAS, *superiore* uel *iudice* seculari ipsius rei hoc pendente a die *citationis* ipsius iudicis secularis computandas, infra quas ipsa causa iuxta *stilum iudicii* secularis in *iure* uel *amicitia* debeat terminari. Quod si factum non fuerit, *actore* causam eandem coram iudice ecclesiastico prosequente, dictus *iudex ecclesiasticus* eandem *examinabit*, salua tamen exceptione seu allegatione ipsius rei super *culpa* uel *negligentia* actoris de non MINISTRATE IVSTITIAE in iudicio *ecclesiastico* proponenda & iuxta modum, in primo concepto conscriptum, probanda. Quodque dictus IVDEX SECVLARIS uel superior remissionem petens *saluum conductum* de accedendo, stando uel residendo actore in *litera*, in qua petitur *remissio*, si ipsam concedere potuerit, adscribat, alioquin apud eum clare huiusmodi *conductum* impetret & unam literam, qua petitur remissio iudici, remissura unico contextu, faciat presentare. Item ubicunque *uia* DENVNCIATIONIS uel ACCVSATIONIS proceditur super CRIMINE, forma *iuris communis* obseruetur iudex suo ex *officio* ad *inquisitionem specialem* alicuius non procedat, nisi *fama precedente* & *inquisito* per *inquisitorem* citato comparente & famam contra eum per inquisitorem probari petente.

nec uioletur

Secularia *ad iudicem* secularem.

Nisi iustitia *negata*.

Saluus conductu.

In crimina libus *1) denuntiatio.* *2) accusatio.*

Ius commune canonicum.

Purgatio per iuramentum. te. *Inquisitor* eam probari teneatur &, ea probata, *inquisitus* semet *purgabit.* Si autem *inquisitus* non exigat, famam contra se probari, ex tunc inquisitus solo suo IVRAMENTO sese ab obiecto crimine purgabit. Nisi iudex ex officio suo *Quid* famae *dandum?* *famam* probet, qua probata semetternus, ut premissum est, expurgabit. Hac discretione nihilominus adiecta, quod iudex contra *mulieres coabitantes* mulieris? suis maritis super crimine *adulterii* duntaxat, nisi contra eos per *testes* inutiles denunciatio precesserit, non procedat & per *famam* non intelligatur *diuulgatio* ab paucis, sed per *totum locum maiorem partem uicinie* & sufficiat, iuxta premissa, famam probari per *duos testes.* Item quicunque aliquis de CRIMINE aliquo *iterationem* recipiente fuerit *conuictus* aut alias facti euidentia *notorium*, simplici *fornicatione* excepta, propter hocque ad *iudicis arbitrium mulctatus*, a huiusmodi *crimine* non destiterit, ex tunc per ipsum *iudicem excommunicetur* nec sic excommunicatum iudex absoluat, nisi per literas *domini principalis* uel *consulatus*, sub quo degit, eidem iudici, quod *excommunicatus* ab huiusmodi crimine destiterit uel resipuerit, fidem & testimonium facientis, fuerit requisitus. Et si constiterit, quod *officialis* aut *iudex* sub pacto *compositionis* aut *spe* alicuius *questus* scienter permiserit, *tolerando* aut *dissimulando* aliquem manere, in uitio turpi, pro quo iam punitus est, ad poenam *pecuniariam* dictus *officialis* aut *iudex* DVPLVM eius, quod propterea accepit, restituat ad *pios usus* & ad id compellatur iuxta decretum sacri BASILIENSIS de publicis *concubinariis.* ITEM pro delictis puniendis imponatur poena, quo plus tenet in *pios usus*, iuxta arbitrium conscientie, subleuantis distribuenda, nec

Crimen iteratum.

Duplum.

Concubinarii.

Poena in pios usus.

nec pena *canonis* in penam *pecuniariam* commutetur, nisi per habentem *potestatem*. Item in deferenda CESSATIONE A DIVINIS uolumus; quod non feratur, nisi lapso *mense* post *aggrauationem*, que si tunc feratur, seruetur *aggrauato* in loco presente: post eius *recessum*, erectionem aut *satisfactionem* mox *diuina* resumantur nec ad eundem locum recipiatur, nisi *canonice* absolutus. Quod, si contra hec receptus fuerit, seruetur cessatio, iuxta tenorem *processuum*. In *interdicto* uero *ecclesiastico* ferendo, seruetur decretum sacrosancti BASILIENSIS CONCILII de interdictis. Quoniam, ex indiscreta *interdictorum* promulgatione, multa consueuerunt scandala euenire; statuit hec sancta *synodus*, *quod nulla ciuitas*, *opidum*, *castrum*, *uilla aut locus*, *ecclesiastico possit supponi interdicto*, *nisi ex causa uel culpa ipsorum locorum aut domini seu RECTORIS seu OFFICIALIVM*, *propter culpam autem seu causam alterius cuiuscunque priuate persone*, *huiusmodi loca interdici nequaquam possint*, autoritate quacunque ordinaria uel delegata, nisi talis persona prius fuerit *excommunicata* & *denunciata* seu in ecclesia *publicata* & *domini* seu *rectores* uel *officiales* ipsorum locorum autoritate iudicis requisiti huiusmodi personam excommunicatam infra *biduum* inde cum effectu non erexerint aut ad satisfaciendum compulerint. Qua etiam predictus *biduum* erecta, recedente, satisfaciente, mox *diuina* resumi possint; quod etiam in pendentibus locum habeat. Item in CITATIONIBVS rei pro *aggrauationibus* faciendis, seruetur *stilus communis*, quodque monumenta portantes *processus uadant* securi atque sine impedimento *dominorum* & suorum subditorum. Item citationes super *obediente*, siue innocens repertus

Cessatio *a diuinis.*

Interdictum *ecclesiasticum.*

Synodi Basiliensis *decreta.*

In citationibus.

Si innocentes.

pertus fuerit, siue pro obiecto satisfecerit, deleatur ex *registro* absque solutione alicuius pecunie. Item *inhibitione*, contra *participantes*, emissa, non omnes de uniuersitate *excommunicentur*; sed actor quatuor *participantes* habeat, nominare in iudicio, quibus nominatis iudex contra huiusmodi *participantes*, ut a temeraria communione desistant, monitorum etiam comminatione ad actoris instantiam decernat, &, si in posterum actor adhuc de *participantibus* conquereretur, ex tunc *iudex* decernat, *citationem* contra sic *monitos & nominatos* ut compareant ad uidendum, se propter *temerariam* communionem *excommunicari* aut ad allegandam causam, quare non, etsi sic citatus comparuerit & se non *participasse* dixerit, *actore* hoc asserenti *probatio* incumbat, &, si probata communio non fuerit, in *expensis* condemnetur & pro hac uice contra eundem ulterius non procedatur. Item seruetur TAXA summe pro *processibus* soluende secundum *taxam infra scriptam* uidelicet VI. denarii pro CITATIONE: pro MONITIONE unus *solidus* denariorum: pro AGGRAVATIONE decem & octo denarii: contra PARTICIPANTES pro processibus duo *solidi* denariorum: pro INTERDICTO octo solidi denariorum: in ABSOLVTIONE pro emenda contumacia tres *solidi* denariorum & duo denarii persoluantur. Item OFFICIALES aut alii iudices non citent prouisores siue *altermannos* ecclesiarum; pro reddenda *ratione administrationis* bonorum ecclesie, nisi prius eos monuerint, ut infra mensem predictus monitorum huiusmodi coram *plebano* & *parochianis* rationem reddant & eum uel eos de reddita *ratione* tres PLEBANI illud testificantes, certificent. Quod si non fecerint, ex tunc idem *officialis*, aut *iudices* ipsos

Inhibitio participantium.

TAXA *sportularum forensium*.

Non citentur prouisores, altermanni.

ipsos *prouisores* ad *reddendam rationem* coram eis infra competentem terminum uocare & compel- MEMBRANAE lere possit. Item uolumus, quod MEMBRANE non *non sigillentur* conscripte aut sine nominibus *partim* scriptae in futurum per officialem aut alios iudices non *sigil-* a] uacuae *lentur* nec concedantur sub pena *falsi*. Et quod *aut blancae.* de cetero *officialis* aut alter *iudex* seu eorum *no-* b] *non* sub- *tarii* se processibus *subscribant*. Alias *plebani* hu- scriptae. iusmodi processum non *subscriptum* exprimi non a Iudice presumant. *Similiter* non exequantur, si *origi-* *aut eius* *nale*, *sigillatum* non uiderint. Item in *citationi-* Notario. *bus* dentur DILATIONES competentes, attentis qua- Plebano. litatibus *personarum* & *distantiis* locorum. Item *Originale* *officialis* aut alius *iudex* non TAXET salarium, mi- *sigillatum.* nistro soluendum per citatum, nisi habito respe- Citatio- ctu ad *ratam* & numerum *personarum* in proces- num *spatia.* su contentarum. Item ad cauendum, ne clan- Salarium destina *matrimonia* aut *sponsalia* contrahantur, *administri.* uolumus, quod absolutus ab impeditione in cau- *In* matri- sa matrimoniali in bona *summe*, si in forma *pu-* monialibus *blici instrumenti* facta conscripta & sigillata fuerit, soluatur *florenus* de Rheno. Si uero fuerit non in forma *instrumenti* publici; sed solo *iudicis si-* *gillo sigillata*, soluetur medius florenus. Item PROCVRATIONES & *subsidia karitatiua* per amplius *In subsidiis* charitatiuis recipiantur, prout de iure & antiqua approbata consuetudine fuerint recipiende &, si super aliqua *exactione* tanquam illicita disceptatio fuerit, in- ter *episcopum Halberstad.* & *clerum* sibi subiectum, recurratur ad remedium *iuris*, uidelicet ad *supe-* *riorem* desuper consulendum. Item *priuilegia* & *In* PRIVILE- LIBERTATES CLERI & ecclesiarum sibi subditarum, GIIS CLERI seruabit dominus *episcopus Halberstadensis*, prout de *iure* seruare tenetur. Item EXENIE seu SINO- *In* EXENIIS DALIA iuxta antiquam approbatam consuetudinem *&* SYNODA- LIBVS.

 reci-

recipiantur: nec a non habente *equum liberum*, uel aliud recipi consuetum *premisso* exigatur; nisi constiterit *defunctum* uel *testamentarios* suos in fraudem sui archidiaconi aliquid huiusmodi alienasse seu extraxisse. Item habentes *iurisdictionem* ARCHIDIACONALEM in diecesi Halberstadensi sint *archipresbyteri*, *commissarii archidiaconorum* aut quouis alio nomine uocentur, exercebunt iurisdictionem suam *concurrentem* cum domino *episcopo Halberstadensi* & eius *officiali* per suos *districtus* & *banna*, & locus sit preuentioni; ita, quod conuentus coram *uno*, lite eadem pendente & de hoc constito, ad *alium*, super eadem causa, non trahatur, quin imo tractus ad *priorem iudicem*, qui preuenit, remittatur. Item hec omnia & singula premissa concepimus & edidimus tanquam rationabilia & equitati consona, licet in certis *punctis* de rigore iuris aliter foret sentiendum, quibus quidem sic pronunciatis per eundem Dominum *Henricum de* BOTTELSTETE, nomine aliorum suorum *compromissariorum* me NOTARIVM publicum, ut talem super huiusmodi pronunciatione & promonstratione requisiuit & ex post *partes* requisiuit hinc inde, an huiusmodi *pronunciata*, *rata*, *grata*, *atque firma* habere uellent? cui primo reuerendus in Christo pater prefatus *Iohannes* Dei gratia *episcopus* MERSEBVRGENSIS respondit suo & prefatorum *Principum*, *Ducum*, *Landgrauiorum*, *Marchionum*, *Comitum aliorumque supra scriptorum eis adherentium nominibus* & dixit, se suo & prefatorum nominibus habere huiusmodi *pronunciata*, *rata*, *grata atque firma* ac domini honorabilis, dominus Henningus *Wendolt*, canonicus Halberstadensis nomine episcopi & capituli HALBERSTADENSIS aliorumque iudicum & officialium diece-

ARCHIDIACONI *iura concurrentia cum episcopali.*

SVMMA conuentorum.

Forma conficiendi.

Super transactione requisita pars aduersa.

Ipsius episcopi.

ecesſeos prefate ſuper huiusmodi pronunciatorum approbatione & ratificatione per dictum honorabilem dominum *Henricum de* BOTTELSTETE requiſitus reſpondit, ſe ſuo & prefatorum dominorum ſuorum predictorum nominibus *ratificare & approbare*, *ratificavit & approbauit* premiſſa. Atque me NOTARIVM ſecundario ſuper huiusmodi approbationibus & ratificationibus dictus dominus doctor *Henricus* requiſiuit, partesque hinc inde *me requiſiuerunt*; petentes unum uel plura *inſtrumentum* & *inſtrumenta*, eis hinc inde confici, prout eſſet ſeu foret neceſſarium & opportunum. Idque ego NOTARIVS prenominatus taliter ſuper premisſis pronunciatione, approbatione & ratificatione requiſitus ab huiusmodi partibus, reuerendo in Chriſto patre prefato domino IOHANNE, *Dei gratia epiſcopo* MERSEBVRGENSI, nec non ab honorabili domino *Henningo* WENDOLT, canonico *Halberſtadenſi* nominibus de quibus ſupra ſuper omnibus & ſingulis premiſſis fui & ſum *ſtipulatus* ſolenniter mihique *Notario* publico prefato, ut premiſſum eſt hominibus & uice premiſſorum *ſtipulanti* quilibet prenominatorum requiſitorum nominibus, quibus ſupra *promiſit manu* & *ore*, ſe & ſuos conſortes atque dominos, omnia & ſingula premiſſorum *firma*, *rata & grata obſeruaturos* & uelle obſeruare. Datum & actum *anno*, *die*, *hora*, *loca*, *indictione*, *pontificatu*, de quibus ſupra pluribus. Ibidem honorabilibus & ſtrenuis uiris dominis Petro *Loſer*, canonico eccleſie Merſeburgenſis, Thoma de *Bottilſtete*, illuſtris principis domini Landgrauii Thuringie *Cancellario*, Nicolao *Icabel* presbitero, Bernhardo de *Kochbergk*, Ioanne de *Schotheim* & Henrico *Hacken*, MILITIBVS, Iohanne Gusalb Friderico *Werterde*, Henrici *Griffogil* & Theo-

Inde notant *fides implorata.*

Datum.

Teſtes a) ſacri.

b) milites.

c) armiferi.

Theoterico *Molhusen* armigeris, Clericis & Laicis *Moguntini*, *Halberstad. Merseburg.* & *Naumburg.* dieceseos & aliis quam pluribus fide dignis TESTIBVS ad premissa *uocatis specialiter* & rogatis. Et

d) Notarii. ego Henricus *Helmoldi* dictus Kunpan clericus *Moguntinensis* dieceseos publicus *sacra imperiali maiestate* NOTARIVS, quia predictis pronunciationi, requisitioni, approbationi, ratificationi promissioni omnibusque aliis & singulis tum sicut premittitur fierent & agerentur una cum prenominatis *testibus*, prenominatis *interfui* eaque sic uere

In Instrumento nominatae personae. *uidi* & *audiui* ideoque hoc presens PVBLICVM INSTRVMENTVM, propria *manu* scriptum exinde, confeci, *subscripsi*, *publicaui*, & in hanc publicam formam *redegi signoque* nomine & recognomine meis solitis & consuetis *signari*, rogatus & requisitus in fidem & *testimonium singulorum* & premissorum. In quorum etiam *Burgkardus* prenominatus *Dei gratia* electus & confirmatus HALBERSTAD. nec non *Capituli* ecclesie prefate pro nobis aliisque *iudicibus* & *officialibus* ordinariis dicte diecesis Halberst. *sigilla* maiora *Episcopatus* & *Capituli* prenominatorum ex una: atque nos FRIDERICVS, dei gracia dux *Saxonie* & FRIDERICVS eadem gracia *Landgrauius* Thuringie & Marchiones Misnenses, pro nobis aliisque superius nominatis & non nominatis in hac parte adherentibus SIGILLA nostra *commixtim* & *diuisim* partibus ex altra hinc inde presentibus appendi fecimus, appendimus & taliter, ut premissum est, presentes *sigillamus* in perpetuum duraturas, maturis tractatibus, deliberationibus & *consiliis capitulariter* per *capitulares*, nec non per *consiliarios* adhec *promissa* necessario uocandos & consulendos *prehabitis* & perscrutatis.

Num.

Num. XIX.

Priuilegium domini OTTONIS ſuper *moneta* & *thelonio* in SALINGENSTADT an. 974.

ADOLPHVS, Dei gracia, Romanorum rex ſemper auguſtus, uniuerſis ſacri Romani Imperii fidelibus, preſentes litteras inſpecturis graciam ſuam & omne bonum. Nouerit preſens etas & ſucceſſura poſteritas; quod nos priuilegium diue recordationis OTTONIS, imperatoris predeceſſoris noſtri, nobis *exhibitum* uidimus & perſpeximus continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine ſancte & indiuidue Trinitatis, OTTO diuina fauente clementia imperator auguſtus.* Nouerit induſtria omnium fidelium noſtrorum tam preſentium quam & futurorum, qualiter nos ob interuentum dilectiſſime *genitricis* noſtre *Adelheidis Auguſte* atque *Adelberti* uenerabilis *archiepiſcopi* pro piiſſimi preſentis noſtri *imperatoris Auguſti* anime remedio HILDEWARDO ſancte *Halberſtad. eccleſie epiſcopo* noſtre licentia auctoritatis conceſſimus: ut in loco quodam ſui epiſcopii *Salingenſtadt* uocato, publica MONETA & THELONIVM inde perſoluendum noſtra conficiatur permiſſione eandemque MONETAM & THELONII ſolutionem noſtra *potentia* & *authoritate imperatoria* ad altare *ſanctis Stephani* prothomartiris ſumme eccleſie eiusdem *Halberſtad. epiſcopi*, ex noſtro iure *donauimus* firmiterque largiti ſumus: ut, omni *iudiciariorum* uel quarumcunque perſonarum poteſtate inde remota, tam ipſe iam prelibatus *epiſcopus*, quam cuncti ſucceſſores eius & *aduocati* eorum ſub ſolo ſuo iure contineant *hec* & *ad altaris* ſeruitium prouideant & ut hec noſtre permiſſionis & donationis authoritas firmior

ADOLFVS imperator an. 1295. confirmat.

OTTONIS II. *imperat. priuil. an. 974.*

quo, rogatione AVGVSTAE

in animae praeſentis imperatoris *ſalutem*, *in* Salingenſtad *concedit* HALBERSTADIENSI 1) *ius* monetandi 2) uectigalium.

mior cunctis sancte Dei *ecclesie* nostrisque fidelibus credatur & diligentius obseruetur: hanc cartam *inscribi* iussimus & annulo nostro *signatam*, *manu propria* eam firmauimus. SIGNVM domini *Ottonis imperatoris augusti*. WILIGISVS *cancellarius*, uice *Rotberdi archicancellarii* notaui. *Datum* Kal. Apr. an incarnationis Dominice DCCCCLXXIIII. *indictione II.* anno *regni* domini Ottonis *XIII.* imperii *VIII.* Actum *Quedlinburg &c.* Nos igitur, honorabilium uirorum *Prepositi*, *Decani* totiusque *Capituli* ecclesie Halberstad. predicte, iustis postulationibus, grato concurrentes assensu dictum priuilegium prout proinde & iuste concessum est, & omnia in eo contenta ratificamus, innouamus & confirmamus, nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis paginam infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei *testimonium* presens scriptum exinde conscribi & maiestatis nostre *sigillo* fecimus communiri. *Datum* in Mulhusen quinto idus Ian. indictione octaua, anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Regni uero nostri tercio.

Scriptura munita 1) sigillo. 2) manu.

Datum 974.

Actum.

Confirmationis formula.

Scriptum.

Datum 1295.

Num. XX.

Priuilegium domini HENRICI *regis* super ciuitate *Ilsenaburg* an. 1003.

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, HENRICVS diuina fauente clementia rex. Si rationabiles fidelium petitiones, quas nobis ad incrementum diuini seruitii ingerunt ad effectum duci-

HENRICI II. *imper. an. 1003. facta donatio.*

ducimus eterne retributionis in coelo meritum & presentis obsequi in sancto lucrum nobis inde comparari liquido confidimus. Proinde notum sit omnibus *fidelibus* nostris *presentibus* scilicet & *futuris*, qualiter nos, per interuentum familiarium nostrorum, *Bernhardi*, uidelicet diui *Henrici* quoque COMITIS & Burchardi comitis PALATINI pie petitioni uenerabilis uiri *Arnolfi Halberstad.* ecclesie episcopi assensum prebentes, ad altare *sancti Stephani* prothomartiris partem quandam de predio NOSTRI IVRIS, per hoc regale preceptum, stabili perhennique dono tradidimus. Id est quicquid in *ciuitate Elisenaburg* quesita est in pago *Hardengowe* & in comitatu *Ridiberdi* nostro tempore *regali* pertinuit *potestati*, intra muros uel extra, cum omnibus *appendiciis*, possessionibus & utilitatibus eidem *predio* iuste & legaliter pertinentibus, mobilibus & immobilibus, *seruis* & *ancillis*, *areis*, *aedificiis*, *terris cultis* & *incultis*, *pratis*, *pascuis* siue conpascuis, *siluis*, *aquis* aquarumue decursibus, *molendinis*, *piscationibus*, *viis* & inuiis, exitibus & *redditibus*, *quesitis* & *inquirendis* ac ceteris, que quolibet modo rite *notari* aut *inueniri* possunt utilitatibus & pertinentiis, eo tempore, quatenus prefatus *episcopus* ARNOLFVS suique in perpetuum successores *liberam* deinceps inde habeant potestatem quicquid sibi in usus suos & predicte ecclesie libeat *faciendi* omnium personarum contradictione remota. Et ut hec nostre traditionis authoritas *stabilis* & *inconuulsa* permaneat, hanc nostri *precepti* paginam inde conscriptam *manu* propria roborantes *sigilli* nostri impressione insigniri iussimus. SIGNVM domini HENIRICI regis inuictissimi, Egilbertus cancellarius uice *Wiligisi* archicapellani recognoui. Datum

rogatione comitis *&* Palatini Alstediensis

In praedio sui iuris.

Ilsenburg. *in* Hartengowe.

Cum accessoriis.

In proprietatem, *non* feudum.

Scriptum firmata 1) *manu* 2) *sigillo.*

Signum.

Datum an. 1003. in Alstede. tum XVII. Kal. Maj. anno *dominice* incarnationis M III. *indictione* prima, anno domini Henrici regis I. actum *Alstede.*

Num. XXI.

Priuilegium domini HENRICI QVARTI regis super *Vineto* una cum uinatoribus in uilla *Brumheim* an. 1063.

ADOLFVS imp. an. 1295 confirmat. **A***DOLPHVS, Dei gratia Romanorum rex semper augustus, uniuersis sacri Romani imperii fidelibus*, presentes literas inspecturis graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HENRICI REGIS predecessoris nostri, nobis exhibitum uidimus, & perspeximus continencie huiusmodi & tenoris. *In nomine* HENRICI IV. donationem an. 1063. *sancte & indiuidue Trinitatis, HENRICVS diuina fauente clementia rex.* Si loca, diuino cultu & officio dedita, ullis incrementis augere studuerimus, id nobis & in *hoc* & in *futuro seculo* prodesse non dubitamus. Vnde notum esse uolumus omnibus Christi nostrisque fidelibus, tam posteris, quam *modernis*: qualiter moderni. nos, ob interuentum ac petitionem fidelium nostrorum, scilicet *Annonis* COLONIENSIS archiepiscopi ad *Alberti* HAMBVRGENSIS archiepiscopi, simulque ob deuotum seruitium *Burchardi* HALBERSTAD. episcopi ad eius ecclesiam in honore sancti *Stephani prothomartiris* constructam & conseruatam de *Vinetis* in uilla BRVMHEIM, dictam in pago *Suaugowe*, in comitatu uero *Bertolfi* comitis tantum tradidimus, quantum ad decem *carratas uini* sufficere possit una cum *uinitoribus*, qui in illo laborare easque colere debeant, bonis o- Vineti in Brumheim pago Sueugow.

omnia,

mnia, que ipsi possidere uidentur in *proprium* dedimus atque tradidimus. Ea uidelicet ratione, ut predictus episcopus *Burchardus* suique *successores* de prefatis bonis liberam dehinc potestatem habeant, *tenendi*, *dandi*, *commutandi*, *precariandi* uel quicquid eis pro usu sue ecclesie placuerit inde faciendi. Et ut hec nostra *regalis traditio* stabilis & inconuulsa omne permaneat euo, hanc *cartam* inde conscriptam *manu* propria corroborantes, *sigilli* nostri impressione iussimus insigniri. SIGNVM domini HENRICI QVARTI *regis*, Fridericus *Cancellarius* uice Siefridi *archicancellarii* recognoui. *Datum VIII.* Kal. Sept. anno dominice incarnationis *millesimo sexagesimo tercio* indict. *I.* anno autem ordinationis domini Henrici quarti regis nono. *Regni* uero sexto. Actum *Erlangen* in Dei nomine feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *Prepositi*, *Decani* totiusque *Capituli* ecclesie *Halberst.* predicte iustis postulationibus grato concurrentes assensu dictum *priuilegium*, prout proinde & iuste concessum est, & omnia in eo contenta *ratificamus*, *innouamus*, *& confirmamus*, *& presentis scripti patrocinio communimus.* Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis, innouationis & confirmationis paginam infringere uel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem nostre indignationis offensam se nouerit incursurum. In cuius rei *testimonium* presens scriptum exinde conscribi & maiestatis nostri sigillo fecimus communiri. DATVM in *Mülhusen* V. idus Januar. indict. octava, anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Regni uero nostri anno tercio.

[*in* propri- um *non feudum.*]

[*Carta munita* *a*) manu. *b*) sigillo.]

[*Datum* 1063.]

[*annus* ordinationis.]

[*Actum in* Erlangen.]

[*Confirmationis* formula.]

[*Sanctio.*]

[*Codicillus.*]

[*Datum* 1295.]

Num.

Num. XXII.

Priuilegium domini OTTONIS SECVNDI imperatoris ſuper proprietatem, quam habent in uilla *Bodenrode*, quam dedit cuidam *Mamechoni* an. 980.

OTTO II. *imp an* 980.

IN *nomine ſančte & indiuidue Trinitatis, OTTO, diuina fauente clemente clementia imperator auguſtus.* Nouerit omnium fidelium noſtrorum tam preſentium, quam & futurorum induſtria; qualiter nos, per interuentum fidelis noſtri *Theoderici* uidelicet MARCHIONIS, talem proprietatem, qualem habuimus in uilla *Bodenrode* nominata in pago *Derlingou* dicto & in predicti marchionis comitatu ſitam, cum omnibus *utenſilibus* ad eandem proprietatem, inde pertinentibus in *mancipiis utriusque ſexus*, *aedificiis*, *areis*, *terris*, *cultis & incultis*, *agris*, *pratis*, *campis*, *paſcuis*, *ſiluis*, *uenationibus*, *aquis aquarumque decurſibus*, *piſcationibus*, *molendinis*, *uiis & inuiis*, *exitibus & redditibus*, *queſitis & inquirendis*, cunctisque aliis *appendiciis*, que adhuc dici aliquomodo aut *nominari* poſſunt, a noſtro iure in poteſtatem cuiusdam fidelis noſtri *marchionis* redegimus atque ad integrum ſibi in *proprium* tradidimus, ea uidelicet ratione, ut iam ante fatus *Marchio* liberam deinceps de eodem predicto faciendi, quid uelit, poteſtatem habeat ſiue illud tradere uel commutare aut uendere ſeu magis ſibi retinere uoluerit, ad hec etiam in proprium dedimus - - - *uxorem Walburgam* nomine, & filios & filias eius & *Odi* uxorem *Adalburgam* ac filios & filias eius propter *petitionem* & interuentum fidelis noſtri *Siberti* comitis. Et ut hec noſtre donationis authoritas in futuris temporibus firmior ac ſtabilior habeatur, hoc

rogatione Marchionis

Bodenrode *in* Derlingou.

donat cum acceſſoriis.

ante traditum Marchioni.

Sanctio.

noſtre

nostre imperialis donationis preceptum inde conscriptum *sigilli* nostri impressione signari iussimus 1] *Sigillum.*
manuque propria ut infra uideatur insuper corroborauimus. 2] *manus.* *Signum* domini *Ottonis* inuictissimi imperatoris augusti. *Hildebaldus* episcopus & *Signum,* cancellarius ad uicem *Willigisi* archicapellani recognoui. *Data IV.* idus Sept. anno dominice incarnationis D CCCC LXXX. indictione VII. anno uero *regni* secundi Ottonis XX. *imperii* autem *XIII.* actum *Botuelden* feliciter amen.

Datum *980.*

Actum *Botuelden.*

Num. XXIII.

Priuilegium domini OTTONIS III. super MERCATV & THELONIO in HALBERSTAD. an. 988.

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, OTTO diuina fauente clementia rex. Si ecclesiis Dei de nostra regia munificentia aliquid accommodauerimus, id procul dubio & ad presentis uite statum & ad eterne beatitudinis premia capescenda nobis profuturum credimus. Quapropter omnium fidelium nostrorum presentium & futurorum nouerit industria, quomodo nos piam supplicationem dilecte *genitricis* nostre *Theophaneae* uidelicet imperatricis *Auguste* sequentes, nec non & interuentum fidelium nostrorum *Hildebaldi* scil. *Wormatiensis* ecclesie uenerabilis episcopi & *Bernhardi* ducis adimplentes dilecto ac fideli nostro HILDEWARDO, Halberst. ecclesie honorabili episcopo ob suam dilectionem & pro *nostre anime* remedio concessimus, ut in eodem loco *Halberstadensi* dehinc teneat & faciat MERCATVM AC MONETAM atque THELONEVM & BANNVM, ibi accipiat & talia iura talesque utilitates de eodem *mercatu*, *moneta*, *theloneo* & *banno*, de-

OTTO III. *an. 988.* *largitur*

rogatione Theophaniae *matris*

Halberstadio

1) *mercatum* 2) *theloneum* 3) *monetam* 4) *bannum.*

inceps ipsi teneat ac possideat, quibus id ipsum ex *preceptionibus antecessorum* nostrorum imperatorum scilicet & *regum*, concessum ac perdonatum est. Et ut hec nostre *donationis* traditio

1] *sigillum.* presenti ac futuro tempore immutabilis per-
2] *manus,* seueret, hoc nostre donationis preceptum inde conscriptum, *sigilli* nostri impressione signare iussimus *manuque* propria ut infra uidetur corroborauimus. SIGNVM domini OTTONIS gloriosissimi regis, Hildebaldus episcopus & cancellarius

Datum uice, Willigisi archiepiscopi recognoui. *Data*
988. *IIII.* nonas Julii, anno dominice incarnationis DCCCCLXXXVIIII. indict. secunda, anno autem

Actum *tertii Ottonis regnantis* sexto. Actum *Kirchberge*
Kirchberge. feliciter amen.

Num. XXIV.

Priuilegium domini HENRICI imperatoris, super predium in *Zceling*, *Betlo*, *Ocharesroth*, *Bardulfesroth* in pago *Sueuum*. an. 1018.

HENRICVS S. *an. 1018. donat* Halberstadiensi *ecclesiae*

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, HENRICVS, diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus. Si uenerabilia ecclesiarum dei loca alicuius doni commodo, ditare ac sublimare statuerimus, nobis id regnique nostri statui profuturum esse, minime dubitamus. Quapropter nouerit omnium Christi fi-

pro remedio animae delium nostrorumque uniuersitas, qualiter nos pro remedio *anime nostre parentumque* nostro-

1] *parentum* rum, nec non dilectissime *contectalis* nostre, CV-
2] *uxoris* NIGVNDE uidelicet *imperatricis auguste Halberstadensi ecclesie* in honore *sancti Stephani prothomartiris* dedicate, cui uenerabilis ARNOLDVS pre-

rogatione Arnoldi *ep.* esse uidetur interuentu ac petitione eiusdem uenerandi presulis tale predium in usu fratrum Deo

bii-

ibidem seruientium, quale nobis iusto iudicum iudicio legaliter pertinere uidetur, situm in locis *Zcelinga*, *Betlo*, *Ocharesroth*, *Bardulfesroth* in pago uero SVEVGOV in *comitatu* autem *Ditmari* comitis cum omnibus utilitatibus eidem predio iuste pertinentibus, terris uidelicet cultis & incultis, mancipiis utriusque sexus, areis, ædificiis, pratis, pascuis, siluis, aquis aquarumque decursibus, piscationibus, molendinis, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, quesitis & inquirendis, ceterisque que quomodocunque nominari possunt utilitatibus, ad idem predium iure pertinentibus, per hanc nostram imperialem paginam concedimus atque largimur, & de *nostro iure* ac *dominio* in eius ius atque dominium omnino transfundimus, ea uidelicet ratione, ut idem iam dictus episcopus sibique post hinc succedentes, *liberam de eadem proprietate* posthinc habeant, quicquid eis placuerit ad usum *ecclesie & fratrum Deo* ibidem seruientium faciendi facultatem. Et ut hec nostre *maiestatis* auctoritas stabilis & firmiter & inconuulsa omni posthinc permaneat tempore; hoc preceptum inde constructum manu propria corroborantes, *sigilli* nostri inpressione iussimus *insigniri*. SIGNVM domini HENIRICI, *Romanorum inuictissimi imperatoris augusti*, Guntherius *cancellarius* uice, Erkenboldi *archicancellarii* recognoui. *Data* indictione II. anno dominice incarnationis millesimo XVIII. anno autem domini *Henirici secundi* regnantis XVII. imperii uero XVI. Actum *Magdeburg*.

Praedia sita in pago Sueugou

Cum accessoriis.

cum proprietate iureque alienandi.

Datum 1018.

Henr. secundus.

Actum Magdeburg.

Num. XXV.

Priuilegium domini HENIRICI III. imperatoris super uilla *Vpplingen* an. 1048.

HENRICVS III. ar. 1048. donat

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, HENRICVS, diuina fauente clementia Romanorum imperator augustus. Si ecclesiasticas res ex nostris bonis augmentauerimus, id nobis ad presentis uite salutem & ad eternam beatitudinem firmiter prodesse confidimus. Hac igitur suffulti salubri spe, cunctosque presentes nostrosque fideles tam futuros quam presentes uolumus scire. Qualiter nos, pro nostra nostrique *thori* ac *regni* consortis scil. AGNETIS, *imperatricis auguste* beatitudine & ob deuotum seruitium nostri fidelis atque dilecti Halberstad. ecclesie episcopi *Burchardi*, unam uillam *Uppelingon* dictam in pago *Northuringou*, in comitatu *Lutheri* comitis sitam ad altare sancti *Stephani prothomartiris* tradidimus, cum omnibus suis pertinentiis, utriusque sexus mancipiis, areis, ædificiis, agris, terris cultis & incultis, campis, pratis, pascuis, siluis, uenationibus, aquis aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, uiis & inuiis, quesitis & inquirendis, & cum omni utilitate, que ullo modo inde poterit prouenire, ea uidelicet ratione, ut prefatus episcopus Burchardus ceterique sui successores eidem ecclesie Halberstadensis presidentes, deinceps liberam potestatem habeant, obtinendi, tradendi, commutandi, precariandi, uel quicquid illis collibuerit inde faciendi. Et ut hec nostra imperialis traditio stabilis & inconuulsa omni succedentis temporis permaneat euo, hoc *chirographum* inde conscriptum *manu* propria corroborantes, *sigilli* nostri impressione iussimus insigniri. SIGNVM *domini* HENRICI TERTII, regis inuictissimi secundi Romanorum imperatoris augusti, Wintherius *cancellarius* uice, Bardonis *archicancellarii* recognoui. Data IV. nonas Januar. anno

in animae suae & consortis thori & regni

rogatione Burchardi

praedia in Northuringou

cum accessoriis

& potestate alienandi.

Chirographo munito 1] manu. 2] sigillo.

anno dominice incarnationis millesimo XLVIII. indict. II. anno autem domini HENRICI TERTII regis, imperatoris secundi, ordinationis eius XX. Regni quidem X. imperii autem tercio. In nomine domini actum Moseburg feliciter amen.

Datum 1048. Henrici tertii regis; secundi imperatoris.

Num. XXVI.

Priuilegium domini HENRICI QVARTI regis super *Drubeck* an. 1058.

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, HENRICVS, diuina fauente clementia rex, imperii nostrisque fidelibus tam futuris quam presentibus, notum esse uolumus; quomodo *Burchardus* Halberstadensis *ecclesie* episcopus, uenerabilis & a nobis & ex nostra regali potestate curtem *Kismebrugge* sibi sueque ecclesie inquisiuit. Illi requirendo, nobisque respondentibus ultimum ad hoc nostra intentio deuenit, quod ex petitione AGNETIS, dilectissime genitricis nostre, *imperatricis* auguste, & cum consilio *Leoboldi*, MOGVNTINENSIS archiepiscopi, atque *Adulphi* BREMENSIS archiepiscopi & *Henrici* AVGVSTENSIS & *Hezilonis* de HILDENESHEIM & Guntheri de *Bauenberge* & cunctis de *Botelebrunin* & *Sicin* de *Virdene* episcoporum & *Bernhardi* DVCIS Ottonisque COMITIS & aliorum fidelium nostrorum Abbatiam *Drubeke* in pago *Hardego* & in comitatu *Bernhardi* comitis sitam, cum omnibus suis pertinentiis, mancipiis, areis, ædificiis, uillis ecclesiis, terris cultis & incultis, agris, pratis, pascuis, campis, siluis, uenationibus, aquis aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, exitibus & redditibus, uiis & inuiis, quesitis & inquirendis seu cum omni utilitate, que ullo modo inde prouenire potest, ad altare, in honore sancti Stephani pro-

HENRICVS IV an. 1085.

rogatione Burchardi.

& uxeris

cum consensu 1) episcoporũ 2) principum

Drubeke abbatiam in Hartegou.

thomartiris Christi in loco Halberstadense consecrato pro *curte* predicta *Kissmebrugga* suisque appendiciis in proprium dedimus atque tradidimus. Et ut hec nostra regalis traditio stabilis & inconuulsa omni permaneat euo, hanc paginam inde conscribi *manuque* propria ut subtus uidetur, corroborantes, *sigilli* nostri impressione iussimus insignire. Signum domini *Henrici quarti regis*, Wuntherius *cancellarius* uice, Lingboldi *archicancellarii* recognoui. Data VII. idus Febr. anno dominice incarnationis millesimo LVIII. indict. XI. anno autem domini Henrici quarti *regis* ordinationis eius IV. *Regni* uero II. Actum *Goslarie* in Deo nomine feliciter amen.

Chirographum munitum 1) manu 2) sigillo.

Datum *anno 1] ordinationis. 2] regni.* Actum *Goslariae.*

Num. XXVII.

Priuilegium *domini* HENRICI QVARTI regis super libertatem & omnia bona ecclesiæ & singulariter super duos canonicatus an. 1063.

HENRICVS IV, *an.* 1063.

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, HENRICVS, diuina fauente clementia rex. Cum regie dignitatis sit, ius cuique seruare suum, precipue tamen ecclesiastica iura nobis obseruanda uidentur, quia si *peccandum* tolerabilius in *hominem*, quam in *Deum*, si non *peccandum*, reuerentius tamen *Deo*, quam *hominibus* obsequendum. Nos quidem *patrum* precedentium uestigia imitari optantes, *augere bona* ecclesiastica, *aucta retinere*, nostroque in quantum possumus *patrocinio* tueri debemus, quatenus nostra *tenera etas*, ad *uirile robur* anhelans, promoueri si promouerit sperans & dandi in Deo gloriam assequatur & data inter homines confirmandi graciam

adauget bona ecclesiae.

in tenera aitate.

ciam non amittat. Vniuersis igitur Christi nostrisque fidelibus tam futuris quam presentibus, notum esse uolumus: Qualiter dilectus & fidelis noster *Burchardus Halberstadensis episcopus*, clemencie nostre serenitatem supplicando, adiit, uti sue *ecclesie bona* sua modis undecunque *legalibus*, *aggregata* iure sibi perpetuo, per *nostri precepti* paginam confirmaremus. Cuius honeste petitioni nostrorum fidelium consilio, uidelicet dilecti nostri magistri *Annonis* COLONIENSIS archiepiscopi, *Adalberti* HAMMABVRGENSIS archiepiscopi, *consentire* decernentes, regia munificentia confirmamus eidem ecclesie libertatem & bona omnia, que a *Karolo magno* predecessores nostri, Romanorum siquidem *imperatores* siue *Francorum* reges usque ad tempora nostra prenominate ecclesie concesserunt & nos ei omni tempore habendum atque iure perpetuo possidendum, omni nostra & nostrorum successorum cunctorumque mortalium *maiorum* & *minorum* inquietudine remota, per nostri precepti paginam concedimus, *parochias* scil. *decimas*, *terras* cultas & incultas, *comitatus*, *mercatus*, *monetas*, *theolonea*, cum omni utilitate, que describi aut ullo modo inde poterit prouenire. Singulariter autem *duos* COMITATVS, unum *Bernhardi* siue filii eius *Gebehardi comitum*. Alterum uero *Lutheri* comitis, quos pater noster pie memorie *Henricus imperator* prefate ecclesie tradidit, nos quoque & pro eius remedio *anime* & pro nostra *incolumitate* eidem sancte *Halberstadensi* ecclesie *regie potestatis*, nostra authoritate in *proprium* concedimus & confirmamus. Et ut hec nostra *regalis concessio* siue confirmatio stabilis & firma omni euo permaneat, hanc cartam inde conscriptam, *manu* pro-

Precibus Burchardi *episc.*

consensu suorum tutorum.

confirmat omnia bona a Carolo M. & Francicis donata.

Sigillatim.
1] *parochias*
2] *decimas*
3] *terras*
4] *comitatus*
5] *mercatus*
6] *monetas*
7] *telonia.*

charta *confirmata*
1) *manu*
2) *sigillo.*

pria corroborantes, *sigilli* nostri impressione iussimus insigniri. Signum domini HENRICI *quarti regis*, Fridericus cancellarius uice Sigfridi *archicancellarii* recognoui. *Data* VII. idus Augusti. anno dominice incarnationis MLXIII. indict. I. anno autem *ordinationis* domini Henrici quarti, regis VIIII. *Regni* uero sexto. Actum *Goslarie* in Dei nomine feliciter amen.

Datum 1063. *anno* 1) *ordinationis* 2) *regni.* Actum *Goslariae.*

Num. XXVIII.

Priuilegium domini OTTONIS TERTII *imperatoris* super proprietate predii, quam habuit in uillis *Misslevo* & *Redebur* in pago *Hardegou*.

OTTO III. *seruus Christi*, *m. Dei ecclesiae fidelibus significat quod* Halberstadiensi *ecclesiae donauerit* *praedia, a clerico ad imperatorem deuoluta, cum accessoriis.*

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis*. *OTTO* TERTIVS, SERVVS IESV CHRISTI & *Romanorum imperator augustus*, secundum uoluntatem Dei *saluatoris* nostrique liberatoris, omnibus sancte *Dei ecclesie nostrisque fidelibus* presentibus & futuris, notum esse uolumus: qualiter nos interuentu domini *Arnoldi*, sancte *Halberst.* *ecclesie* uenerabilis *episcopi*, dedimus prefate sue ecclesie in honorem sancti *Stephani* prothomartiris edificate, tale predium quale *Rothardus Clericus* habuit & ad *nostrum ius* redactum est in uillis *Misslauo* & *Rideburo* dictis *Hardagou* in pago ac comitatu *Friderici* comitis situm, atque id ipsum predium cum omnibus suis pertinentiis, cum mancipiis utriusque sexus, areis, edificiis, terris cultis & incultis, agris, campis, pratis, pascuis, siluis, piscationibus, uenationibus, aquis, aquarumque decursibus, molendinis, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, omnibusque aliis appendiciis, que adhuc dici uel nominari possunt, prenominate

nate sancte *Halberst. ecclesie* in *proprium* habendum tradidimus, eo tenore, ut prefatus *Arnoldus*, reuerendus *Pontifex* suique successores, de predicto predio *liberam* dehinc *potestatem* habeant, ad utilitatem sue ecclesie faciendi quicquid uelint. Et ut hec nostre donationis auctoritas firma persi- 1] stat, hanc paginam *manu* propria corroborantes, 2] *sigillo* nostro iussimus insigniri. Signum domini *Ottonis cæsaris inuictissimi*, Heribertus cancellarius uice, *Willigisi* archiepiscopi recognoui.

Cum potestate alienandi.

Charta firmata 1] *manu* 2] *sigillo.*

Num. XXIX.

Priuilegium cuiusdam WVLFARDI, qui tradidit *omnia bona* sua, preter tres mansos, in loco *Hessenheim* nominato, ex permissione domini OTTONIS imperatoris.

NOuerit *omnium Christi fidelium charitas, postquam WVLFARDVS clericus* ad altare sancti *Stephani* tradidit quicquid hereditario iure possidebat, preter tres mansos in loco *Hessenheim* nominato, 1) permissu OTTONIS *imperatoris sui* TVTORIS, ac 2] consensu *sue sororis*, quomodo *Hildiwaldus* episcopus communi *consilio fratrum*, predicto altari seruientium, beneficio dedit, utendum sue *sorori Abbe* nominate, quamdiu uixerit, quicquid habent in loco *Velthem* nominato ac *Hirteneshem* cum *decimis*, duobus mansis exceptis, & iussit, ut singulis annis post obitum suorum utriusque *anniuersario* die dentur seruitio fratrum quinque *mocime. II. porcine. III. onine. IIII. duce. X. galline & duo porcelli*, panes *de simili*, centum *pauperibus* necessaria uictus atque hanc cautionem scribi iussit, ne quis uellet successori illius

WVLFARDVS *clericus donat omnia bona*

1) *permissu* imperatoris *tutoris sui*, 2] *consensu sororis.*

in loco Veltheim.

sub lege anniuersarii.

illius quicquid inde minuere & ut firmum esse & stabile hoc totum, sui *sigilli* imagine precepit signari.

Num. XXX.

Priuilegium domini OTTONIS regis super *theloneo*, *moneta* & *banno* in ciuitatibus *Halberstad.* & *Salingenstad.* an. 993.

OTTO III. *an.* 993.

rogatione Hildewaldi HALBERSTADIENSI *episcopatui confirmat priuilegia*, 1) *regia*, 2) *imperatoria.*

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis*, OTTO, *diuina fauente clementia rex*, ecclesiarum Dei curam gerere, petitionibus quoque seruorum Dei annuere, regibus & honorificum & salubre fore, cunctis fidelibus liquido claret. Quapropter omnibus *fidelibus* nostris, presentibus scil. & futuris, notum esse uolumus, quomodo uir uenerabilis *Hildewaldus*, sancte Dei ecclesie *Halberstadensis* presul, nostram adiens clementiam piorum *progenitorum* nostrorum, *regum* uidelicet & *imperatorum* ipsi concessa *precepta* & *priuilegia* detulit, eadem a nobis concedi & roborari deposcens. Nos uero ob deuotionem dilecte *auie nostre Adelheidis*, uidelicet *imperatricis* auguste nec non & interuentu fidelium nostrorum *Willigisi* Moguntine sedis uenerandi archiepiscopi, & *Hildibaldi Wormatiensis* cleri honorabilis *episcopi* pie petitioni eius, benignum assensum prebentes, omnia, que memorate Halberst. ecclesie a progenitoribus nostris *regia* uel *imperatoria* munificentia siue aliorum fidelium collatione seu per *precariam* iuste tradita sunt & insuper *mercatum*, quem beate memorie genitor & *equi nominis* noster, OTTO *imperator augustus* eidem ecclesie in loco *Salingenstad* uocato, habendum concessit &, quem nos per nostrum *preceptum* in *princi-*

Praeterea 1) mercatum *in Salingenstad*

cipali loco Halberst. *perpetualiter* habendum decreuimus una cum *theloneis* ac *monetis* & regio *banno* in utriusque locis tenendis & accipiendis & regalem *heribannum* super *milites liberos* & *seruos* eiusdem ecclesie hac nostre preceptionis regia auctoritate prefato episcopo & eius ecclesie suisque successoribus denuo donamus atque confirmamus precipientes firmiter regio iussu, ut nullus *iudex* publicus seu quelibet iudiciaria persona eiusdem sedis litos ac colonos seu quoslibet uiros ad ipsam sedem uariis modis inquisitos uel adhuc inquirendos, quolibet modo distringere audeat sed maneat ipsius loci episcopo facultas propria, que de his iuste uoluerit faciendi, ad hec etiam pro domini genitoris nostri anime saluatione nostraque prospera incolumitate etiam predicte ecclesie concedimus, ut habeat eiusdem sedis clerici canonice atque ecclesiastice seu inter se uel aliunde digne adhoc & conuenienter eligendi episcopum liberam ac propriam facultatem, maneatque eidem loco tam hec concessio quam omnis immunitas unquam a progenitoribus nostris illuc concessa, firma & perpetualiter tenenda. Et ut hoc nostre autoritatis decretum firmius stabiliusque perseueret, hanc cartam inde conscribi iussimus annulloque nostro signatam manu propria subtus firmauimus. *Signum* domini gloriosissimi *regis*, *Hildebaldus* episcopus & cancelarius uice, *Willigisus* archiepiscopi recognoui. Data XIV. Kal. Octobr. anno dominice incarnationis DCCCC XCIII. indict. quinta, anno autem *tertii Ottonis* regnantis nono. Actum *Botueldon* feliciter amen.

2) *telonea*, 3) *monetas*, 4) *bannum*, 5) *heribannum*.

Priuatiue, non cumulatiue.

6) *electionem episcopi a capitulo.*

Datum 993.

Num.

Num. XXXI.

Priuilegium domini HENRICI regis QVARTI super donatione Abbatie in *Trubech* pro *Curte*, *Kissenbrugge* an.1058.

ADOLFVS imperator an. 1295. ADOLPHVS, *Dei gratia Romanorum rex semper augustus*, uniuersis sacri Romani imperii fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis HENRICI, *Romanorum* regis, *predecessoris* nostri, nobis exhibitum uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris.

HENRICI III. *imperatoris an. 1058. donationem* *In nomine sancte & indiuidue Trinitatis* HENRICVS, *diuina fauente clementia rex*, omnibus *Christi nostrisque* fidelibus tam futuris, quam presentibus notum esse uolumus: quomodo BVRCHARDVS *Halberst. ecclesie episcopus* uenerabilis, a nobis & ex Cisembrugge. nostra *regali* potestate *curtim Cismebrugga* sibi sueque ecclesie inquisiuit, illi requirendo, nobisque respondentibus ultimum, ad hoc nostra contentio deuenit, quod ex petitione *Agnetis* dilectissime *genetricis* nostre, imperatricis *auguste* & cum *ex consilio ordinum S. R. I.* consilio *Leoboldi Moguntinensis* archiepiscopi atque *Adelberti* BREMENSIS archiepiscopi & *Henrici* AVGVSTENSIS & *Hessilonis* de HILDESHEIM & *Guntherii* de BABENBVRG & Gerenhardi *ducis*, Ottonisque *comitis* & aliorum fidelium nostrorum *Abbatiam* in *Drubeken* in pago *Hardego* & in comitatu *Bernhardi* comitis sitam, cum omnibus suis perti- *cum accessoriis.* nentiis, mancipiis, areis, ædificiis, uillis, ecclesiis, terris cultis & incultis, agris, pratis, pascuis, campis, siluis, uenationibus, aquis aquarumque decursibus, molis, molendinis, piscationibus, exitibus & redditibus, uiis & inuiis, quesitis & inquirendis

seu

ſeu cum omni utilitate, que ullo modo inde prouenire poteſt, ad altare in honorem ſancti *Stephani* prothomartiris in loco *Halberſtad* conſtructo & conſecrato, pro curte predicta *Ciſsmebrugga* ſuisque appendiciis, in proprium dedimus atque tradidimus. Et ut hec noſtra *regalis traditio* ſtabilis & inconuulſa omni permaneat euo, hanc paginam inde conſcribi *manuque propria*, ut ſubtus uidetur, corroborantes *ſigilli* noſtri impreſſione iuſſimus inſignire. *Signum* domini HENRICI QVARTI regis, Wuntherus cancellarius uice, *Luitboldi* archicancellarii recognoui. Data VII. idus Febr. anno dominice incarnationis *milleſimo* LVIII. indict. VIIII. anno autem domini *Henrici quarti regis*, *ordinationis* eius quarto; Regni uero *ſecundo*. Actum *Goslarie* in Dei nomine feliciter amen. Nos igitur honorabilium uirorum *prepoſiti*, *decani totiusque capituli eccleſie Halberſt.* predicte iuſtis poſtulationibus grato concurrentes aſſenſu dictum priuilegium, prout proinde & iuſte conceſſum eſt & omnia in eo contenta ratificamus, innouamus, confirmamus & preſentis ſcripti patrocinio, communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc noſtre ratificationis, innouationis, & confirmationis paginam infringere uel ei, auſu temerario, contraire. Si quis autem hoc attemptare preſumpſerit, grauem noſtre indignationis offenſam ſe nouerit incurſurum. In cuius rei *teſtimonium* preſens ſcriptum exinde conſcribi & maieſtatis noſtre *ſigillo* fecimus communiri. *Datum* MVLHVSEN V. idus Ianuarii indict. VIII. anno domni *milleſimo ducenteſimo nonageſimo quinto*; Regni noſtri anno tercio.

Carta confirmata 1) ſigillo 2] manu.

Signum.

Datum 1058.

Tranſumtum.

Confirmatio

Sanctio.

Datum 1295.

Num.

Num. XXXII.

Priuilegium FRIDERICI *imperatoris* super *moneta*, quod nullus *monetam* cudere presumat in episcopatu sui episcopi sine autoritate ipsius episcopi.

ADOLFVS *an.* 1295. *confirmat*

ADOLPHVS, *Dei gratia Romanorum rex*, *semper augustus*, uniuersis sacri Romani imperii fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium FRIDERICI *predecessoris nostri*, nobis exhibitum uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris. FRIDERICVS, *Dei gratia Romanorum imperator*, *semper augustus*, omnibus *beneficiatis*, *ministerialibus* & ceteris *fidelibus* in episcopatu *Halberstadensi* constitutis, gratiam suam & omne bonum per presentes nostre autoritatis apices, ad uestram notitiam hoc deducimus: *in presentia curie nostre ab omnibus principibus indicatum esse*, quod in episcopatu alicuius episcopi nullus omnino aliquam MONETAM *ueram* uel *falsam* absque *conscientia* & *uoluntate episcopi*, cuius ipsa diecesis est, facere potest uel habere, quod quia in episcopatu fidelis & dilecti principis nostri *Halberst. episcopi* noua quadam insolentia & presumtione temeraria factum esse, *de moneta* cognouimus. Dolemus quidem & plurimum inde *exacerbati* sumus. Quapropter nostra *imperiali autoritate* & sub poena gracie nostre statuimus & precipimus: quod nulla persona de cetero absque *episcopi consensu* & *gracia*, aliquam monetam in episcopatu *Halberst. cudere* uel formare uel aliquo modo *adulterare* presumat Nos igitur honorabilium uirorum *prepositi*, *decani*, totiusque *Capituli ecclesie Halberst.* predicte, iustis postulationibus

FRIDERICI *imp. priuilegium*

ne quis monetam cudat in Halberstadiensi dioecesi, *sine episcopi permissu.*

Transumtum.

bus grato concurrentes aſſenſu, dictum priuilegium prout proinde & iuſte conceſſum eſt, & omnia in eo contenta, ratificamus, innouamus, confirmamus, & preſentis ſcripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc noſtre ratificationis, innouationis & confirmationis paginam infringere, uel ei, auſu temerario, contraire; Si quis autem hoc attemptare preſumpſerit, grauem ſe noſtre indignationis offenſam nouerit incurſurum. In cuius rei teſtimonium preſens *ſcriptum*, exinde conſcribi & *maieſtatis noſtre* ſigillo fecimus communiri. *Datum* in *Mülhuſen* V. idus Ian. indict. VIII. anno domini milleſimo ducenteſimo nonageſimo quinto. Regni uero noſtri anno tercio. *Datum 1295.*

Num. XXXIII.

Reuerſale domini LUDEWICI REGIS, qui *inpheodari* fecit filium ſuum *Ludewicum primogenitum* cum antiqua *Marchia*, ſcil. caſtro *Tangermundis* cum oppido *Stendal* caſtro *Bardelege* cum oppido *Oſcerborch*, Sehuſen &c. &c. per epiſcopum *Halberſtadenſem* huiusmodi infeudat. anno 1323.

L*VDEVICVS*, *Dei gratia Romanorum rex*, *ſemper auguſtus*, uniuerſis ſacri imperii Romani fidelibus, preſentes literas inſpecturis, graciam ſuam & omne bonum. Quia uenerabilis *Albertus* eccleſie *Halberſt.* epiſcopus, *Princeps* noſter dilectus, illuſtrem LUDEWICUM MARCHIONEM BRANDENBURGICUM *primogenitum* noſtrum cariſſimum, de infra ſcriptis *poſſeſſionibus*, *iurisdictionibus*, & *honoribus*, que quondam MARCHIONES BRAN-

LUDOVIC. IV *an.* 1323.

teſtatur ab Halberſtadienſi *epiſcopo*

marchionem Brandeburgicum. BRANDENBVRGICI predecessores sui ab *ecclesia* Halberst. & *predecessoribus* prefati *Alberti in feodo* habuerunt & possederunt. Videlicet castrum *Angermunde* cum oppido; castrum *Bardelege* cum oppido; oppidum *Stendal*; oppidum *Osterborch*; castrum *Chrumbeche*, *Sehusen*, *Werben* oppida, castrum *Arenborch* & *decimas*, *monetas*, *thelonia*, cum iurisdictionibus districtioni predictorum ad requisitiones & *instantias* nostras recte & *legaliter infeodauerit*, nomine proprio & ipsius pretacti filii nostri, cuius TVTELAM *gerimus*, presentibus profitemur, prefatum *filium* nostrum ac *heredes* suos recognoscere debere, pretacta *feoda* ab ipsa *ecclesia* in *feodo* habere & tenere & quod ab ecclesie *feodali* titulo recipere teneantur. Preterea si forsitan aliqua de pretactis sepe dicto *filio* nostro uel heredibus suis *curta* fuerunt ad *euictionem* seu *recompensam* eorundem ipsam *ecclesiam Halberst.* seu episcopum, qui pro tempore fuerit nec teneri uolumus aut quolibet obligari. In cuius rei testimonium presentes literas conscribi & nostre *maiestatis sigillo* iussimus communiri. *Datum* in *Arenstedten IIII.* idus Aug. anno domini *millesimo trecentesimo uicesimo tercio*. Regni uero nostri anno nono.

Suscepisse, feudi *iure uaria* oppida, castra, decimas, monetas,

Caesare TVTORE.

Sine praestatione euictionis.

Datum 1323.

Num. XXXIV.

Confederatio CAROLI QVARTI imperatoris, facta inter dominum episcopum Albertum *Halberstad.* & marchionem *Brandenburgicum* an. 1377.

CAROLVS IV. *an.* 1377.

WIr CARL *von Gottes Gnaden Römischer Kayser*, zu allen Zeiten mehrer des Reichs und König zu Böhmen, bekennen vor uns und alle

alle unſere Erben und Nachkommen, *Marggrafen zu Brandenburg*, und thun kund öffentlich mit dieſem Briefe: daſs wir vor uns und dieſelben unſer Erben und Nachkommen, Marggrafen zu Brandenburg uns mit dem ehrwürdigen ALBRECHT, *Biſchoff zu* HALBERSTADT, unſerm Fürſten, Räthen und lieben andächtigen mit ſeinem *Capitel* und *Stiffte* zu Halberſtadt mit wohlbedachten Muth und Rechten wiſſen verſchrieben und *verbunden* haben, verſchreiben und verbinden ewiglich mit Krafft dieſes Briefs und haben auch dieſe Verſchreibungen und Bündniſſen vor uns und die ehgenannten unſere Erben und Nachkommen *Marggrafen zu Brandenburg*, *ſtete* und *feſte* zu volführen und zu halten, gelobet und geloben in guten treuen ohne alles *geferde* den ehgenannten Biſchöffen, Capitel und Stiffte von Halberſtadt, in aller der maſſen und weiſe als *hernach geſchrieben* ſtehet. Wir ſullen und wullen unterſtehen beſtellen und ſchaffen, daſs der *Biſchoff* und *Stifft* zu *Halberſtadt* ihr *Land*, *Leute* und *Güter* aus der Marck *zu Brandenburg* und von unſern *Schloſſen* oder *Leuten* nicht beſchediget oder *geraubet* werden, und wenn jemand und obgenannt darwieder thäte, denſelben, wer der ſey und alle die Seinen ſollen und wollen wir *hindern*, *verfolgen*, *angreiffen* und *ſtraffen*, gleicher weiſe ob *uns* und der *Marck zu Brandenburg* ſolcher Schade geſchehen wäre und wir und unſere Erben, Marggraffen zu Brandenburg ſollen den vorgenandten Biſchoff ALBRECHT ſein CAPITEL und ſein STIFT getreulich vertheidigen zu den rechten gegen allermänniglich und ſollen auch allezeit ihrer *Rechten* mächtig ſeyn, und darauf ſollen unſere und der *Marck* zu Brandenburg *Staedte*, *Veſten* und *Schloſ-*

qua marchio Brandeburgicus *cum Alberto episcopo* Halberſtadienſi *foedus init.* *hereditarium.*

Capita foederis

De non offendendo Halberſtadienſes *in* marchia.

De tuendis illis.

sen, die in dem Stiffte Halberstadt gelegen seyn, den ehegenandten *Bischoffe* seinen Nachkommen Stifte zu Halberstadt und ihren *Hauptleuten* offen seyn zu allen solchen ihren Sachen und Nöthen. Doch also bescheidentlich, dass sie uns, unsern Erben und Nachkommen, *Marggrafen zu* BRANDENBVRG, redlich bewarnen thun: dass unsere Städte, *Veste* und *Schlosse* nicht abgehen oder davon *entfremdet* werden mögen, auf eine weise ohne alles gefehrte, und wenn wir und die *Marcken* davon in *Kriege* oder ob wir *Schlosse* oder *Veste* davon verliehren, so soll der vorgenandte Bischoff ALBRECHT *seine Nachkommen* und *Stifft* uns darzu getreuligen und ernstlichen beholfen seyn, ohne alles gefehrte, dass uns und die *Marcken* solche *Schlosse* und *Vesten* wieder werden, und sollen sich auch nicht frieden *siehnen* noch *Rechten* dann mit unsern, unserer Erben und Nachkommen *Marggrafen zu Brandenburg*, wissen und guten Willen, darauf wir unsere Erben und die Marck zu Brandenburg darunter redlich bewahret werden. Und darzu auch sollen wir bestellen und schaffen, dass unsere *Ambtleute* der MARCKEN ZU Brandenburg auf die Orthen, die dem Stifft zu Halberstadt gelegen seyn, die wir itzund haben und wie dücke wir die von *neues setzen* werden dem obgenandten Bischoff und Stiffte mit unsern Schlossen *gewartende* seyn, als davon geschrieben stehet. Als dass auch *Meincke* von *Schierstedt* Richter unser *Ambtmann*, *Rath* und *lieber* getreuer von unsern und unsern Erben wegen Marggraffen zu Brandenburg zu kunde itzund gelobet hat, an eydes statt, wenn auch dass wir unsere *Erben* und *Nachkommen Marggrafen* und die *Marcken zu Brandenburg* von Schlossen des *Stiffts* zu *Halberstadt*

Iure aperturae.

Societate recuperandi amissa.

Pace non ineunda, nisi in societate.

MARCHIAE *plures.*

Schierstedt *marchiae officialis.*

berstadt, die zum *pfandt* versetzet werden, beraubet oder beschediget würden, und solcher *Schlossen* der *Bischoff* und *Stifft zu Halberstadt* nicht mächtig wäre, dass solcher *Raub* und *Schade* wederthan würde, so sollen *wir* unsere *Erben* und *Nachkommen*, *Marggrafen zu Brandenburg* dem Bischoffe und Stiffte und auch uns selbsten darzu beholfen seyn, dass uns solcher *Raub* und *Schade* wiederkehret würde ohne alles gefehrte. Auch sollen wir unsere Erben und Nachkommen, Marggrafen zu Brandenburg ohne des Stiffts zu Halberstadt, Lande, Städte, Schlosse, Veste, Lehne, Leute und Güter nicht unterwinden noch die vertheidigen wieder des Bischofs und Stiffts zu Halberstadt willen ohne alles gefehrte, in was Unwillen, Schaden und *Wiederdrieße* das *Capitel* zu Halberstadt käme, von solcher Articul wegen der *Bindnüsse*, die das Capitel *vorbeschrieben* und *versiegelt* hat. Des sollen wir sie vertheidigen und ihn behulffen seyn, dass sie daraus kämen ohne alles gefehrte. Mit *uhrkund* des *Briefs* versiegelt und mit unserer *Kayserl. Majest. Insigel* der GEBEN ist zu Tangermünde 1377. des nechsten Sonntags vor St. Gallen Tag, unserer *Reiche* im 32. und des *Kaysertbums* im 23. Jahre. De mandato domini imperatoris Nicolaus *camerarius*, prepositus *Willigisius*, Korte langen.

De non adiuuandis subditis aduersus episcopum.

Sigillo maiestatis. Datum Tangermunde 1377.

Num. XXXV.

Priuilegium domini OTTONIS *imperatoris* super *Marcham*, que uocatur *Gunete* in comitatu *pueri Geronis* sitam, quam dedit cuidam Mancellino dicto & omnia ad eam pertinentia an. 981.

ADOLFVS *an. 1295. confirmat*

ADOLPHVS, *Dei gratia Romanorum rex*, semper augustus, uniuersis sacri imperii Romani fidelibus, presentes literas inspecturis, graciam suam & omne bonum. Nouerit presens etas & successura posteritas, quod nos priuilegium diue recordationis Ottonis imperatoris, predecessoris nostri, nobis exhibitum, uidimus & perspeximus, continencie huiusmodi & tenoris.

Ottonis II. donationem an. 981.

In nomine sancte & indiuidue Trinitatis OTTO, *diuina fauente clementia imperator augustus.* Notum sit omnibus nostris fidelibus, presentibus atque futuris, qualiter nos, ob interuentum dilecte nostre coniugis THEOPHANIE & filii nostri *Ottonis*, cuidam nostro fideli *Mancillinus* nuncupato, in comitatu *pueri Geronis* in pago *Colidiki* Marcam, que uocatur *Gunnete* atque cuncta ad eandem pertinencia, cum *siluis, uenationibus, edificiis*, utrisq; *sexibus* cum *frumento* & ceteris *terre fructibus*, pratis, pascuis, aquis, aquarumque decursibus, uiis & inuiis, exitibus & redditibus, quesitis & inquirendis in perpetuum proprietatis usum donauimus, ea uidelicet ratione, ut deinceps liberam habeat potestatem, illud tenendi, uendendi, commutandi seu quidlibet inde faciendi, omni hominum contradictione remota. Sed ut hoc uerius credatur & ab omnibus nostre dignitatis successoribus perpetualiter diligentius obseruetur, hanc cartam scribi eamque nostri annuli inpressione, & propria manu subtus notando, iussimus sigillari. *Signum domini* OTTONIS, imperatoris augusti, *Hildebaldus* cancellarius uice *Willigisi* notaui. *Data II.* nonas Nouembris anno incarnationis D CCCC LXXXI. indict. X. *Regni* uero domini Ottonis secundi XX. *imperii* autem XIIII. Actum *Neapoli.* Nos igitur honorabilium uirorum

rogatione 1) uxoris Theophaniæ 2) filii Ottonis factam in marca cum accessoriis.

Datum 981.

Actum Neapoli.

rum prepositi, decani, totiusque capituli ecclesie Halberst. predicte, iustis postulationibus, grato concurrentes assensu, dictum priuilegium prout proinde & iuste concessum est & omnia in eo contenta ratificamus, innouamus & confirmamus, nec non presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat, hanc nostre ratificationis, innouationis & confirmationis paginam infringere uel ei, ausu temerario, contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, grauem se nostre indignationis offensam nouerit incursurum. In cuius rei testimonium presens scriptum exinde conscribi & maiestatis nostre sigillo fecimus communiri. *Datum* in MVLHVSEN, V. idus Jan indict. IIX anno domini millesimo ducentesimo nonagesimo quinto. Regni uero nostri anno tercio.

Transumtum.

Datum 1295.

Num. XXXVI.

Confirmatio domini OTTONIS imperatoris super omnia priuilegia ab antiquis ecclesie data an. 984.

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis, OTTO, diuina fauente clementia semper augustus.* Ecclesiarum Dei curam gerere, petitionibus quoque seruorum Dei annuere, imperatoribus & honorificum ac salubre fore, cunctis fidelibus liquido claret. Quapropter notum esse uolumus, qualiter uenerabilis sancte Dei ecclesie *Halberstadensis* presul, *Hildiwardus*, ubi *principalis* episcopii sui *sedes* est, in pago *Hartaga* constructa, nostram adiens clementiam, piorum *progenitorum* nostrorum ipsi sedi concessa priuilegia detulit, eadem & concedi & roborari deposcens.

OTTO III. *an. 984. confirmat*

Halberstadio *in pago* Hartegou.

Quod quia iustum & rationabile constat, per hoc nostre autoritatis preceptum eorundem consultu decernimus, ut omnia, que memorate *Halberst.* *ecclesie a progenitoribus* nostris regia uel imperatoria munificentia siue aliorum fidelium collatione seu per precariam iuste tradita sunt, firma & inconuulsa permaneant; neque ullus *iudex publicus*, seu quælibet *iudiciaria persona* eiusdem sedis *litos* aut *colonos*, seu quoslibet uiros ad ipsam sedem uariis modis inquisitos uel adhuc inquirendos, quolibet modo distringere audeat; sed maneat ipsius loci *episcopo facultas propria*, quicquid de his iuste uoluerit faciendi. Insuper etiam pro domini *genitoris* nostri & *coimperatoris augusti beatissime memorie Ottonis*, *anime saluatione* nostraque prospera incolumitate iam dicte ecclesie concedimus, ut habeant eiusdem *clerici*, canonice atque ecclesiastice, seu inter se seu aliunde digne ad hoc episcopum eligendi hac concessione quam omnis immunitas umquam a *progenitoribus* nostris illuc concessa, firma & perpetualiter obseruanda. *Signum domini* OTTONIS inuictissimi imperatoris augusti, *Willigisus* cancellarius uice *Rodberti* archicapellani subscripsi. *Data VII.* idus Junii, anno incarnationis domini DCCCC LXXXIIII. indict. I. anno regni domini *Ottonis XIII.* *Imperii* autem sexto. Actum in *Werla*.

omnia pro-genitorum *priuilegia.*

in salutem animae coimperatoris *ac* patris *sui.*

Datum 984.

Num. XXXVII.

Priuilegium domini OTTONIS *regis Romanorum* super monasterium in *Hatmersleben* an. 961.

OTTO II. *rex Rom.* *an.* 961.

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis*, OTTO, *diuina fauente clementia rex.* Eccle-

Ecclesiarum curam gerere, petitionibus Dei seruorum annuere, regibus & honorificum & salubre fore cunctis fidelibus liquido claret. Quapropter notum esse uolumus, qualiter uenerabilis BERNHARDVS, *Halberst. ecclesie* episcopus nostram adiens clementiam diu multumque postulatus, paterna hereditate in uilla que uocatur *Hathumersleue* monasterium sanctimonialium construi ac suam neptem, scil. *Gundradam* ibidem abbatissam ordinari triumque tantummodo *decimationem* uillarum *Hathumersleue*, *Hettenborn*, *Delthorpp* ad supplementum ipsius *Cenobii*, *prestari* desiderauit. Quod quia nobis dignum ac iustum uidetur esse, petitioni ipsius annuere, per interuentum piorum *progenitorum nostrorum* scil. MATHILDE mitissime *auie* nostre, *matrisque* nostre ADELHEIDE ac iussu serenissimi imperatoris nostri *Ottonis*, nec non & *archiepiscoporum*, uidelicet dilectissimi fratris nostri *Wilhelmi* & *Adaldagi* tali conuentione facta, ut prefatum monasterium ad ipsam sedem *Halberst. ecclesie* totum cum omni substantia firmiter ac perpetualiter sit *subjectum*, concedimus. Deinde, quia rationabile constat, per hoc nostre auctoritatis preceptum, eorumdem consultu decernimus, ut omnia, que memorato monasterio *Hatmersleue* a uenerabili *episcopo* BERNHARDO siue aliorum fidelium *collatione* seu per *precariam* iuste tradita sunt, firma & inconuulsa permaneant. Neque *iudex ullus publicus* seu iudiciaria *persona* eiusdem monasterii *litos* aut *colonos* seu quoslibet uiros ad ipsum monasterium uariis modis inquisitos uel adhuc inquirendos, quolibet modo distringere audeat, sed maneat ipsius loci *Abbatisse* facultas *propria*, que de his iuste uoluerit, faciendi. Insuper etiam pro

rogatione BERNHARDI *Halberst. episcopi*, *coenobium condit* Hathmersleben & *eius sororem instituit* abbatissam. *precibus* 1) *auiae* 2) *matris* *iussu* 3) *Ottonis I. imperatoris.* 4) *antistitum.*

Cum facultate donandi coenobio.

Cum iurisdictione priuatiua.

pro ſaluatione *animarum* noſtrarum ac preſenti proſpera incolumitate iam dicto cenobio concedimus, ut habeant eiusdem monaſterii *ſanctimoniales*, canonice atque eccleſiaſtice inter ſe ſeu aliunde digne ad hoc & conuenienter ELIGENDI ABBATISSAM CUM CONSENSV HALBERST. EPISCOPI liberam ac propriam facultatam maneatque eidem loco tam hec conceſſio quam omnis immunitas unquam a progenitoribus noſtris illuc conceſſa, firma & perpetualiter obſeruanda. Et ut hec noſtre autoritatis decretum quolibet modo depromari ſiue permutari nequeat, *manu* propria illud firmauimus atque *ſigillo* noſtro conſignari iuſſimus. *Signum* domini OTTONIS ſereniſſimi *regis*, Lindolfus cancellarius, ad uicem *Wilhelmi* archicapellani recognoui. *Actum* anno dominice incarnationis DCCCCLXI. domini uero piiſſimi regis Ottonis I. indict. III. Actum *Walhuſen* feliciter amen.

& iure eligendi abbatiſſam *cum conſenſu* epiſcopi.

Charta firmata 1) *manu.* 2) *ſigillo.*

Actum 961.

Num. XXXVIII.

Littera domini *Marchionis* BRANDENBVRGENSIS ſuper caſtrum ESBECKE an. 1263.

IOHANNES, *dei gratia* MARCHIO BRANDENBVRGENSIS, hanc litteram inſpecturis ſalutem & omne bonum. In his litteris proteſtamur, quod nos a uenerabili domino noſtro VOLRADO, *Halberſtad. epiſcopo* caſtrum ESBECKE cum eisdem bonis, cum quibus a domino *Ludouico* de *Esbecke* idem caſtrum emerat, dando eidem epiſcopo *ſeptingentas marcas Halberſtadenſis argenti* nos & *filii* noſtri titulo *pheodali* recepimus, perpetuo poſſidendum, cuius ſumme quingentas marcas, *exami-*

IOANNES *Marchio* BRANDENBVRGENSIS 1263. *a* Volrado *ep.* Halberſtad. *emit* Esbeke *nexu* feudali *ſaluo.*

aminatas, persoluimus, quia *decima* in *Hordorp*, cum quatuor *mansis* ibidem & quatuor mansos in *Eilstede*, que nobis cum castro *Emesleue* obligauerat, predictus dominus episcopus ab huiusmodi obligatione libera sibi dimisimus & soluta. Ceterum castrum *Emersleue* nobis adhuc pro *quingentis marcis examinatis inpheodatum* predictus dominus episcopus aut successor ipsius quicunque a festo beati Martini nunc instantis absoluere poterit usque ad triennium si nobis talis & tanta *pecunia* persoluatur, & si quid citra *uiginti marcas* circa idem castrum *edificabimus* ad predictam summam debet in *castro* absolute computari, preterea *quingentas* marcas memorato domino episcopo persoluemus, si nobis redditus equiualentes assignet, ita, quod si in bonis nobis *examinatam marcam* demonstret, sibi decem marcas *examinatas* dabimus, & pro *una* marca *decem marcas*, & si plus in bonis nobis demonstrabitur, secundum predictam formam omnia persoluemus. Huius rei testes sunt, dominus OTTO, *marchio Brandenburgensis*, dominus *Wick* decanus; Hermannus *scholasticus* ecclesie nostre; Bernhardus de *Wardenberg*; Henricus de *Bardel*; Henricus & Aluericus curie nostre *pincerne*, *milites*. Acta Halberst. anno domini *millesimo ducentesimo LXIII*. VI. idus Nouembr.

Summa argenti examinati.

Testes.

Actum 1263.

Num. XXXIX.

Priuilegium super *tribus decimis* uillarum *Osolstide*, *Mandorp*, *Nordammesleue* per dominum *Bernhardum* episcopum *Halberstad*. sue ecclesie datis an. 965.

BERNHARDVS *an. 965.* *uix nomine* EPISCOPVS, *sine formula* Dei gratia.

IN *nomine domini nostri Jesu Christi, ego BERNHARDVS, sancte Halberst. ecclesie* SOLO *uix* NOMINE *episcopus*, rogo imperii fideles tam presentes quam & futuros pro intellectu percipere firmiterque memorie penetralibus commendare, quod dominus meus OTTO, *imperator augustus* curtem, quam GERO, *marchio* in *Magdeburg* habuit & ecclesiam quam illic in honore sancti *Cyriaci* martiris construxit cum omni ædificio, quod in eadem curte moriens dimisit, *humilitatis* a precibus exoratus, sua michi largitatus gracia ad tempus uite meæ habendam concessit. Ego uero ob tante remunerationem largitionis cum neque *decimationis* trium uillarum, id est *Osolstide*, *Mandorp*, *Nordammesleuie* presente eodem dilectissimo domino meo & *Wilchelmo* Moguntine ecclesie archiepiscopo; *Adalgado* Hammaburgensis ecclesie archiepiscopo; Amione *Wormaciensis* ecclesie episcopo; Brunone *Verdunensis* ecclesie episcopo; Landuvardo *Mindiniensis* ecclesie episcopo; Adaberdoque episcopo, *Magdeburgensi* monasterio cum omni sua utilitate in id ipsum temporis reconcessi ea uidelicet ratione, ut *Halberstadensis* ecclesia, cui indignus presidens deseruio in predictarum *decimis uillarum* suarumque *marcharum* post obitum meum nullum patiatur damnum. Sed in his ut in aliis *uillis* sibi ad *decimandum* antiquitus determinatis proprium *usumfructum* recipiat & in potestate mei successoris consistat quid de prefatis *decimis* disponere uelit. Et ut hec mutua beneficii concessio apud posteros cautius obseruetur & diligentius memorie includatur prenominati & semper memorandi *senioris* mei equissima decernente *censura* illam hoc scripto notatam meo *sigillo* firmaui. Huiusque exemplar super sancti *Mauritii* uene-

Curtem ab Ottone I. *donatam*,

ad dies uitae

& *decimas 3. uillarum*,

praesentibus antistitibus

reddit.

Saluo iure decimandi Halbersta-diensibus.

uenerandum altare reposui. Facta sunt autem hec anno incarnationis dominice DCCCCLXV. indict. IIX. anno autem regni domini *Ottonis XXX. imperii V. ordinationis* autem meæ anno *XLIII.*

Factum anno 1) domini 965. 2) imperii 3) regni 4) episcopatus.

Num. XL.

Littera donationis Capelle GADERSLEVEN & ecclesie in *Northusen* ac officii in *Hornehusen* per dominum VOLRADUM episcopum an. 1262.

VOLRADVS, *Dei gratia Halberst. ecclesie episcopus* omnibus, ad quos presens scriptum peruenerit, salutem in uero salutari. Vt ea, que aguntur in tempore, non labant in dictis testium, poni solent & scripture memorie perennari. Eapropter uniuersorum notitie declaramus, quod nos dilectis nobis HERMANNO *preposito*, WIGERO *decano* totique CAPITVLO *ecclesie* predicte ipsorum uoluntati & precibus annuentes, modo paterno, contulimus *ecclesias* infra scriptas, quarum ius PATRONATVS siue *collatio totaliter* ad *nos* spectat uidelicet in *Gaterleuen*, ecclesiam & capellam in *Northusen*, ecclesiam & officium in *Hornehusen*, quod uulgariter dicitur, cum omni iure & *utilitate*, *fructu* & *commodo* & eisdem ipsorumque successoribus dedimus perpetuo possidendas & libere sub hac forma: ita, quod locatis personis idoneis *uicariis* perpetuis de *consensu capituli* in predictis ecclesiis ita ut decenter & commode ualeant sustentari, fructus, si qui superfuerint, ecclesie nostre *canonicis* & aliis, quorum interest si qui, pro tempore, fuerint, communiter presentibus, more solito, diuidantur. Item statuimus de communi nostri *capituli* uoluntate & con-

VOLRADVS *episcopus an. 1262.*

ius patronatus, *sibi proprium,*

donat praeposito *&* capitulo

cum utilitate & fructu.

Spondet etiam: feuda *aperta*

non infeudare *porro*: *sed destinare*

consensu & adicimus, quod, si qua *feoda*, que de *manu nostra* & antecessorum nostrorum titulo *feodali* hactenus teneri consueuerant, si in antea ad *manus* nostras redierunt, ea *nulli penitus concedimus* uel *infeodabimus* nec obligabimus quoquo modo, sed *medietatem* prouentuum eorundem *mensae episcopali* reseruabimus: reliquam uero partem *mediam* nostre *ecclesie* & *prebendarum duarum* portioni refundendam & *pauperum*, qui alimentandi sunt, perpetuo possidendam. Hanc

episcopi mensae *s.* domanio *&* pauperibus *& solutioni debitorum.*

uero *ordinationem* seu *collationem* nostram *prefatam* nos nostrique successores *fideliter* obseruabimus quousque uniuersi singuli redditus *prebendarum duarum*, qui nostris temporibus pro solutione *debitorum* nostrorum sunt uenditi, plenissime restituti fuerunt & refusi. Vt autem hec nostra seu capituli nostri *ordinatio* seu statutum a nobis nostrisque successoribus & *Canonicis* & *Capitulo* inuiolabiliter obseruetur, presentem paginam no-

Sigilla,

stro *sigillo* & nostri *capituli* sancteque *Marie uirginis*, sancti *Pauli*, sanctique *Bonifacii* capitulorum ciuitatis in *Halberstad.* *sigillorum* munimine fecimus roborari. In testimonium ualidum e-

Datum 1262.

rogandum. Datum *Halberstad* anno domini *millesimo ducentesimo sexagesimo secundo*, *VIII.* Kal. Aprilis.

Num. XLI.

Littera super *dimidietate* DECIME in *Slanstede* an. 1306.

GERARDVS *praepositus Halberstad.* *an.* 1306.

I*N nomine domini amen.* GERHARDVS, *Dei gracia prepositus*, FRIDERICVS *decanus totiusque Halberstad. ecclesie* CAPITVLVM, omnibus in perpetuum cupientes defunctorum piis uoluntati-

tati-

tatibus prouidere & ecclesie nostre indemnitati consulere & in futurum precauere in quantum possumus & ualemus ad uniuersorum notitiam deducimus per presentes: quod nos, de *unanimi consensu* & uoluntate accedente nihilominus consensu *reuerendi patris* domini nostri ALBERTI predicte ecclesie nostre *episcopi*, nos receptis ab honorabili uiro domino *Wernero*, *preposito* ecclesie *Wallebekensis*, Salemanno honorabilium uirorum pie *memorie* Guntherii, prepositi; Olrici *scholastici*, nec non Ludewici predicte ecclesie *Wallebecensis prepositi* canonicorum supra dicte Halberstad. ecclesie *sexaginta* & *septem marcas* puri argenti de *salis* seu *stetamentis* predictorum, defunctorum ad redimendam uidelicet dimidiam partem *decime* in *Slanstede* in usus *prebente nostre* taliter duximus statuendum, quod uice uersa & in *restaurum* predictorum *prouisor* ecclesie in *Northusen* site apud *Hunoldsburg* qui hactenus *sex marcas Stendaliensis argenti* de predicta ecclesia nobis per *annos singulos* ministrabat, cui modo singulis annis *in anniuersariis* sepe dictorum dominorum *defunctorum* ministret sex *talenta* distribuenda, prout in libro OBLATIONVM plenius continetur. Vt autem hec, que per nos rite & rationabiliter statuta sunt, ab aliquo in posterum *calumnari* non ualeant uel infringi, presentes literas conscribi & supradicti *domini nostri episcopi* ac prenotati capituli nostri *sigillis* fecimus roborari. Et nos ALBERTVS, *Dei gratia Halberst. ecclesie episcopus* statutum huiusmodi gratum & ratum habentes, *Sigillum* nostrum presentibus duximus apponendum. Actum & datum *Halberstad.* anno domini *millesimo trecentesimo sexto*, feria quarta in communibus, in Capitulo generali.

Cum consensu
1] *capituli*
2] *episcopi.*

Conuertit decimas anniuersariis *destinatas.*

Datum 1306.

Num.

Num. XLII.

Priuilegium RVDOLPHI *archiepiscopi Magdeburgensis* super comitia in *Seehusen* an. 1257.

RVDOLFVS *Magdeb. Aepiscopus* 1257.

R*VDOLPHVS*, *Dei gratia sancte Magdeburgensis ecclesie archiepiscopus*, omnibus presentem literam inspecturis salutem. In principio rationis existit; preterea bona & laudabilis obtinuit consuetudo, ut ea, que rationabiliter ordinantur & rite ita expediri ualeant in posterum dubitanter. Noverint sane inspectores presentium uniuersi, quod, cum inter nos & *ecclesiam nostram ex una* & uenerabilem patrem dominum VOLRADVM *episcopum Halberst.* & suum *capitulum* ex parte *altera* esset plenarie terminandum quod COMITIAM in SEEHVSEN cum attinentiis aliis pro *quatuor millibus marcis* & *quingentis marcis examinati argenti* comparassemus ab episcopo & ecclesia nominatis in contractu, eadem exstitit condictum & ordinatum hoc modo, uidelicet quod nos & ecclesia nostra in *restaurum* castrum *Aluinsleuen*, quod MARCHIONES BRANDENBVRGEN. ab ecclesia *Halberst.* a retroactis temporibus tenuerunt, tradere & donare debemus immo donauimus castrum *Arensberg* ecclesie *Halberst. proprietatis* titulo perpetuo possidendum. In super in compensationem duorum castrorum *Aluensleben* episcopi, uidelicet & eius quod fuit quondam de *Aluensleuen Geuechardi* & castelli *Hackenstede* & officii adiacentis quod episcopus & capitulum Halberst. nobis & ecclesia nostra in *proprietate* dederunt, tradimus & donamus eisdem proprietatis titulo castrum *Clettenberg* cum redditibus *centum marcarum infeudatarum* argenti. Hanc compensatio-

a Volrado *episc. Halberstadiensi* COMITIAM SEEHAVSEN *emit*

Aluensleben *in manu marchionis* BRANDEBVRGICI.

Arensberg.

Hakenstede

Clettenberg *C. marcae* in feudatae.

ſationem & donationem tam ex parte domini *E-piſcopi* & *Capituli* prediɛtorum, quam ex parte noſtra & capituli noſtri rite & rationabiliter ordinatam preſentibus apertiſſime *proteſtamur*, & ne ſuper *noſtro* & *capituli noſtri* conſenſu in hoc facto unquam dubium aliquot ualeat ſuſcitari, hanc literam in perpetuum teſtimonium huius facti, noſtri & capituli noſtri *ſigillorum appenſionibus* fecimus *ſigillari*. *Actum* in *Quedlingenburg* in domo fratrum minorum anno *milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſeptimo*. Idus Junii *pontificatus* noſtri anno quarto cum *ſubſcriptionibus* teſtium, qui ſunt hi: Hermannus prepoſitus *Halberſt.* Wiekerus *decanus*, Burchardus *uicedecanus*, Cono de *Diepholt*, Hermannus de *Cruceburg*, *ſcholaſticus* canonici Halberſt. Robertus *decanus*, Wernerus *uicedecanus*, Conradus de *Sternberg*, Albertus de *Arenſtein*, prepoſitus, Henricus de *Cromberg*, Wernherus de *Bodenburg*, Burchardus de *Quernuorde*, canonici Magdeburg. & tam NOBILES VIRI COMITES Siefridus de *Blankenburg*, Burchardus Burggrafius de *Quernuorde*, Otto de *Hademersleue*, Geuehardus de *Cronenberg*, Volradus de *Kromkoue*, Fr. epiſc. Halberſtad. Henricus de *Alsleue dapifer*, Berchardus de *Wetten*, Ludeko de *Esbecke*, Gerhardus de *Kepecho*, Erenfridus de *Gunkenſtein*, Heidenricus de *Seburg camerarius*, Arnoldus de *Stecklenberg*, Bartholdus de *Graphorſt*, Hildebardus de *Berdenſte*, Conradus de *Sebuſen*, Halto de *Hartbeke*, Thiedericus de *Badersleben*, Johannes de *Berga*, Johannes de *Lindowe*. Inſuper interfuerunt *nobiles uiri* comes Fridericus de *Kercberge*, Wernerus de *Schernbeke* & alii quam plures *Clerici* & *Laici* interfuerunt.

Actum in Quedlenburg. *an.* 1) *Chriſti* 1257. 2) *pontificatus.* *Teſtes.* 1) antiſtites 2) *comites.* 3) *nobiles.*

Num.

Num. XLIII.

Priuilegium abbatis Corueiensis super aduocatiam Cröningen an. 1253.

HERMANNUS *abbas* CORBEIENSIS *an.* 1253. aduocatorum *ecclesiæ* tyrannidem *incusat*

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis, HERMANNVS, Dei gratia CORVIENSIS ecclesie Abbas* in perpetuum. Cum per *aduocatorum tyrannidem*, quia diebus his malis in dei ecclesiam nimis enormiter deseuiunt & grassantur, seuitiam Varaonis crudeli impietate sectantes iam Pauli doctoris egregii sententia sit impleta dicentis; nos sumus, in quos fines seculorum deuenerunt, non dubitamus, quin gratum domino obsequium impendamus, si in aliqua parte huic morbo curam adhibere poterimus & medelam. Eapropter notum esse uolumus uniuersis Christi fidelibus tam presentis temporis, quam futuri, quod nos *Aduocatiam* in utraque *Cröninga* & in utroque *Kroppenstede* in *Ammendorp* & in aliis uillis, nobis annexis, resignatam nobis a comite Henrico de *Blancenburg* & uxore sua *Engelburgi*, fidelibus nostris uenerabili & dilecte nobis *ecclesie Halberstadensi*, non immemores consolationis & gratie nobis exhibite ob spem defensionis consilii & auxilii de pleno *consensu totius ecclesie Corbiensis* dimisimus perpetualiter possidendam sed *aduocatiam* adhuc *inpheodatam* pari manu cum *episcopo Halberstadensi* ne alienari ualeat, porrigemus *monetam* in *Kroppenstede* denarios cereuisie *thelonium* fori in festo S.V. ipsi ecclesie nihilominus dimittentes hac conditione statuta, quod nunquam obligetur, nunquam *inpheodetur*, nec aliquo modo alienetur, sed semper apud ecclesiam *Halberstad.* immobilis perseueret & quod *bona nostra* cum ecclesia in *Cröningen* & suis *bonis* & *personis* tanquam *propria bona* pro celo ipsi Halberstadi-

Aduocatiam *in* 1) *Groeninningen* 2) *Kroppensted* 3) *Amendorf a Comite de* Blankenburg *resignatam* Halberstadiensi *resignat.* *Cum* 1) moneta *in Kroppenstedt* 2) *telonio cum pacto de non* alienando.

ſtadienſem eccleſiam & epiſcopi pro tempore ſuccedentes *protegant* ſemper fideliter & defendant *Iura* *ſaluo iure noſtro* & ſucceſſorum noſtrorum, quod *1) curiae* a predeceſſoribus noſtris in ipſa eccleſia uidelicet *clauſtralis* in libertate *curie clauſtralis* & *hoſpitalis* in *locatione* & *deſtitutione officiorum* & *correctione clauſtralis* diſcipline hactenus eſt ſeruatum. Item, quod homines noſtri ſupra deputatam & annuam penſionem aduocatie uidelicet *maldratam tridici* & *uerdonam* Halberſtadenſis argenti exactione indebita non grauentur, niſi quantum de caſibus *iudicii* & *iure* competit *aduocato*. Item quod *allodia* noſtra uidelicet *allodium* in *Cröningen* & allodium *Kroppenſtede* cum ſuis pertinenciis & molendinum in *Monekendorp* & *Stagna* ultra *Bodam* ab omni iure *aduocatie* libera ſemper permaneant ut fuerunt. Sed propter *mulctam* & indiſſolubilem *confraternitatis* ac familiaritatis dilectionem ad inuicem habitam & habendam concedimus & fauemus, quod ipſa *ſtagna* eccleſie *Halberſt. communia* ſint nobiſcum. Et ſi precedente tempore una cum eccleſia *Halberſtad. caſtrum* aut oppidum in *Cröninga* edificare decreuerimus, *equaliter participabimus* ad inuicem *expenſas* & *fructus*. Sed eccleſiam Halberſtad. *formaliter* indemnem obtinebit. Huius rei TESTES ſunt IOHANNES illuſtris marchio *Brandenburgenſis*, Gebehardus com. de *Wernigerode*, Olricus com. de *Regenſtein*, Burchardus burggrauius de *Querenfurten*, Wolterus & filii ſui de *Barboie*, Hermannus de *Werberg*, Wernherus de *Suſeliz*, Wernherus de *Schernbege* nobiles. *Miniſteriales* uero Johannes de *Gattersleuen*, Henricus & Albericus de *Donnſtede*, Fridericus de *Hirsleuen*, Henricus de *Aſpenſtede*, Diethernus de *Otteleuen*, Gebehardus

Iura 1) curiae clauſtralis 2) hoſpitalis 3) officiorum 4) correctione 5) penſione

aduocato competente in caſu 1) iudicii 2) iuris.

6) allodiorum libertas

communio in ſtagnis.

TESTES *laici. 1] illuſtres 2] nobiles. 3] miniſteriales.*

dus de *Schlage*, Theodericus de *Kroppenstede* Fridericus *Leo*, Alexander de *Gundelshem* & alii quam plures. Acta sunt haec anno domini 1253. nonas *Maji*, ordinationis nostre XXX. Et ne in posterum super his omnibus calumnie dubium ab aliquo ualeat suboriri; hanc *paginam* duobus *sigillis*, *nostro* uidelicet & ecclesie nostre *Corbiensis* ad totius firmitatis testimonium fecimus insigniri. Nos *Albertus* prior, *Strigerus* prepositus, totusque conuentus ecclesie *Corbiensis* omnium successorum nostrorum huic pagine gratanter & uoluntate plenissima consentimus & hoc per appensionem *sigilli* ecclesie nostre fideliter & *publice* protestamur.

Actum *1253.*

Sigilla *1] abbatis* *2] ecclesiae.*

Num. XLIV.

Litera episcopi HAVELBERGENSIS super permutatione aliquarum *decimarum* & *uillarum* pro uilla, que *Dollniz* nominatur, 1168.

HVGEBERTVS D. G. HAVELBERGENSIS *episc. an. 1168.*

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis*, *ego HVGEBERTVS*, *Dei gratia Hauelberg.* ecclesie episcopus omnibus Christi fidelibus tam futuri, quam presentis temporis in perpetuum. Notum sit omni fidelium uniuersitati, quod ad commodum *Hauelbergensis ecclesie* & *fratrum* inibi Deo seruiencium *decimas* quarundam uillarum *Wittemore* uidelicet *Burstelle*, *Clodene*, *Dalehoue* & *mansorum septem*, quorum quatuor in uilla tenus, que sita est in prato, quod uulgo *Wisch* dicitur. Item in prato, in uilla, que *Alende* uocatur, trium mansorum tam nobis, quam eiusdem ecclesie conuentui pertinencium, que uel qui in *Halberstad.* ecclesie diecesi site uel siti erant, per

decimas ecclesiae Hauelbergensis ecclesiae uariarum uillarum & pratorum wiesen *commutat*

per *donationem uille*, que *Dolniz* nominatur, commutauimus. Eandem enim uillam predicte scil. *Halberst. ecclesie* una cum *uoto* & *adstipulationibus aduocati nostri OTTONIS* & *fratris sui HENIRICI comitis in recompensationem* predictarum decimarum, donauimus. Vt autem hoc factum nostrum, robur sortiri ualeat, nec ab aliquo in contrarium uenire uolenti possit renouari de autoritate & consensu nostri prepositi *Hellenberti* & *totius capituli nostri* scripto annotauimus & *sigilli nostri* impressione consignauimus, statuentes & sub interminatione excommunicationis firmiter prohibentes, ne quis ex parte ecclesie nostre ullo unquam tempore audeat in contrarium uenire. *Acta* sunt hec anno dominice incarnationis 1168. indictione quarta, *epacta* uicesimo octaua concurrente ij. sub *testibus* honestis uiris, *clericis* & *laicis*. *Clericis* his Halberstad. ecclesie *archidiacono Romano*, Hauelberg. ecclesie *preposito* Hellenberto cum conuentu suo, *Jerichonthune* ecclesie preposito, Salemone cum conuentu suo. Laicis autem his, OTTONE *marchione*, cum fratre suo HENRICO *comite*, comite Alberto de *Osterburg*, Sigfrido *burggrauio de Arnburg* & filio eius Conrado, Rochardo de *Schnedlingen*, Brunone de *Bersleben*, Cunone *camerario*, Warnhero de *Gardeleben*, Rudingero & Henrico de *Osterburg* & aliis quam plurimis.

cum uilla Dolniz.

Consensu 1) aduocati *March.* BRANDEBVRG. 2) *fratris comitis.*

Actum *an. 1168.*

Testes 1) *clerici.* 2) *laicis.*

Num. XLV.

Ducum SAXONIAE & marchionum BRANDENBVRG. foedus reciprocum an. 1429.

VON Gottes Gnaden wir FRIDERICH, SIGBERT, HEINRICH und WILHELM, gebrüder *Hertzoge* zu

SAXONIAE ducum

& Marchionem BRANDEBVRGENSIVM

FOEDVS RECIPROCVM *an. 1429.*

initum ob belli & turbarum pericula

zu SACHSEN, *Landgraven in Thüringen und Marckgraven zu Meißen*, *und wir* FRIDERICH, JOHANNS FRIDERICH und ALBRECHT von denſelben Gnaden, HERTZOGEN ZU BRANDEBVRG und *Burggraven zu Nürnberg*, bekennen und thun kund öffentlichen mit dieſem Brieffe vor aller mennlich vor uns alle unſer *Erben* und *Nachkommen*, vor allen denen, die ihn ſehen, leſen, oder hören leſen, wann wir von eignem bewegen und unſes Gemüths betrachtet und angeſehen haben, die SCHWEHREN LAEVFTE *dieſer Lande* und mancherley *Unrechtfertigkeit*, die Leute in dem Lande ſeyn und ſich von Tage zu Tage mehren, die zuvorkommen *Rechtfertigkeit* zu ruffen und zu mehren, darum *GOtt* den allmächtigen *zu Lobe*, dem *heiligen Römiſchen Reich zu dienſte* und zu *Ehren*, dem *Lande* zu Beförderung und um gemeines Nutzens und zukünfftigen Gutes, auch von *angebohrner Liebe* und *Freundſchafft* wegen, ſo haben *wir uns alle ſemtlich zu einander verbunden und vereiniget*, *verbinden und vereinigen uns* auch geinwilliglich in Krafft dieſes Brieffs, als hiernach geſchrieben ſteht,

I. *Vnus alteri bene cupiat.* zum ERSTEN, daſs wir unſere *Erben* und *Nachkommen* alle unſer Lebtage einander *freundlichen* meynen, Ehren fürdern, verantworten und einer des andern Schaden *warnen*, und ſein *beſtes* mit *Worten* und *Wercken* ungeferlich und getreulich fürnehmen ſollen und wollen, gleichweiſe als ob er unſern *ieglichen ſelbſt* antrefe amegende.

II. *Vnus alteri ferat auxilia* Wir ſollen und wollen auch einander mit *Liebe* und *Güte* getreulich *beholffen ſeyn* zu aller unſer iegliches *Nöthen*, *Kriegen* und *Geſchaefften* ohne allerley *Hülffrede* und *Geverde*.

III. *unius rerum adminiſtri* Es ſoll auch unſer DIENER des andern Vihent nicht werden um einander Noth um keinerley ſache willen, noch ihn

ihn beschädigen, oder beschädigen lassen, oder *uasalli,*
unsern MANN und *Untersassen*, die in unsern Lan- *subditi*
den gesessen seyn, dass nicht gestatten zu thuen- *alteri non*
de in keinerley weise ohne Geverde. Geschähe *nocant.*
aber darüber keinerley zugriffe oder Beschädi- *IV.*
gung aus unser eines *Landen* von unsern *Mann* *unus alteri*
und *Sassen* in des andern Herrn Lande, so soll un- *reparet da-*
ser ieglicher dem andern getreulich, beständig *mna illata.*
und behulffen seyn, den oder die, die solche zu-
griffe und schaden gethan hätten, ernstlich darzu
zu bringen, dass solcher *schade* mit *Eyden* oder
mit *Widerrathen* gekehret werde in VIER WOCHEN,
nachdem und wir dess vermahnt werden, ohne
widerrede und ohne Geverde. Wie auch, dass *V.*
zwischen uns icht *schelunge* ufferstunden, dess *Lites oriun-*
Gott nicht en wolle, so soll unser ieglicher ZWEY *dae compo-*
sein FREVNDE oder MANNEN küssen und dieselben *nantur per* *austregas.*
dann uff gelegen *stete zusammen kommen* sollen,
nemlich, wenn es, dass sich solche schelunge
zwischen uns erhoben in den Landen der MARCK
ZU BRANDENBVRG, rürte dann das unser vorgenan- *VI.*
ten HERTZOG ZU Sachsen an, so sollen der genan- *Loca pacifi-*
ten unser *Oheim* der MARGGRAVEN Räthe oder *cationis*
Freunde zu denen unsern gegen Obging *reuten.*
Dessgleichen rürte das unser *Oheim* die MARGRA-
FEN an; so sollen unser *Raethe* und *Freunde* zu
den ihren in ihre Stadt ZU HOFFE reuten. Schul- *Hoff.*
digeten wir auch vorgnanten Hertzogen ZU SACH-
SEN, die das Land ZU FRANCKEN anlangeten; so
sollen die unsern zu den ihren in ihre *Stadt* CVLM-
BACH reuten, dessgleichen schuldigten wir obge- *Culmbach.*
nanten MARGRAFEN *zu Brandenburg*, die vorge-
nanten unser Oheim von SACHSEN um sache, die
das Land zu FRANCKEN anlangend, so sollen die
unsern zu den ihren in ihre Stadt COBVRG reuten *Coburg.*
und

und solch schelunge und zwietracht an iglichen obgeschrieben Städten, wo sich das gebühren würde mit *Freundschafft* oder mit *Rechte* entrichten. Solten sie aber dass nicht eines werden, so sollen sie sich eines OBMANNS vereinigen nach ihren treuen, der sie *beyden theilen ungefehrlichen* gleich duncket seyn, derselbe OBMANN uns dann umb solch schelunge binnen *zweyen Monathen* mit RECHTE entscheiden solle, und was der OBMANN so scheiden und sprechen wird, das sollen und wollen wir obgenante FÜRSTEN also einander halten, und den OBMANN darum nicht verdencken in keine weyse. Es soll auch unser obgenante Fürsten keiner des andern *Feinde*, *echte* und *Raeuber* in seinen Landen, *Schloessern*, *Staedten* und *Gebieten* wissentlich und mit vorsatz nicht *haussen*, *begen* noch *beschirmen*, noch den deynerley zulegunge, Vorderunge, Hülffe oder Rath thun, noch sein Getwenge und Landbote nicht kommen lassen heimlich oder offentlich, oder den seinen das gestatten zu thuende in keinerley weise ohne geverde. Wenn aber, dass unser eines *Mann* oder *Untersassen* ein oder mehr oder sonst iemand und uns in unsern Landen darüber beschädiget würde und dessen Wut und Nahme in des andern *Lande*, *Schlosse*, *Staedte* und *Gebiete* kämen, und dass man demselben wute oder Nahme uff frischer that nachfolgete oder in *vier Tagen* darnach, und dieselben nachfolgte unser *Amtleute Mann*, *Staedte* oder *Untersassen* heuschen oder forderten: So sollen wir oder unsere *Amtleute*, *Mann*, *Staedte* und *Untersassen*, die also geheischet und angeruffen würden, zu den beschädigten des *rechten* helffen, dass die Nahme ohne *Widerrede* gekert und widergegeben werde und

VII. *alias* COMPROMISSARIVS *index aligatur.*

VIII. *alterius hostes non recipiat tueaturque alter*

und nach *rechte* oder *gnaden* wandel darumb ergehe ohne Geverde. Es soll auch unser keiner des andern *Lande* und *Leute*, *Schloß* oder *Staedte* wider den andern nicht *einnehmen*, vertheidigen oder zu hülffe wider den andern thun in keine weyse ohne geverde. Würde er sich auch also machen, dass unser einer den andern zu folgen heuschen oder vordern würde, welche dass uns und sein würde, so soll ihn der ander, der also erfurdert, wem von stund nach seinem besten vermögen folgen und behulffen seyn. Und alsbald der geforderte *deschinen Land reute*, der ihn gefürdert hat, der soll ihm zimlich nothdurfft an *essen*, *trincken* und *futter* geben, so lang, biss dass geendet wird, darum die *folge* geschehen ist, und also lange die gefürderten in desselben *Herrn Lande* seynt anegeude, sündlich ob sich das auch machen würde, wie das käme, dass uns iemand, wer der wäre, und unsern Landen, als nemlich von dem *Hertzogthum* zu *Sachsen* und der *Marggraf zu Brandenburg* und andern unsern Landen und Leuten, wo wir die ietzt haben und vorder gewinnen werden oder von andern unsern *Gerechtigkeiten* und *innhabenden* Gütern dringen oder *noethigen wolte*, darzu sollen wir einander mit gantzen treuen beholffen, *beystaendig* und *berathen* seyn, dass unser ieglich darbey bleibe ohne alle geverde. Wenn auch, dass unser eines *Untersasse* einer oder mehr *uns wiedersetzig* oder *ungehorsam* wären oder würden, so sollen und wollen wir einander getreulich *beholffen* seyn, den oder dieselben, die also *widerspennig* wären, gehorsam zu machen, und welcher unter uns *Fürsten* den andern also um Hülffe gefürdert hätte, der soll sich ohne die andern *Fürsten* mit dem

IX. Vnus alterius terras non inuadat

X. Vnus alterius iura tueatur.

XI. Vnus alterius subditos rebelles reducat ad obsequium.

XII. Neuter pacem ineat, nisi utriusque consilio.

dem oder denselbigen widersetzigen nicht friden *richten* noch sunen, er gehe dann die andern in solchen *Friden richtunge* und sune ohne geverde. Wenn auch, dass unsere obgnante *Herrn* einer oder mehr von *todeswegen* abginge, da Gott lang

XIII. Foedus transeat in heredes & successores.

vor sie; so soll der oder die *lebendig* geblieben wären, dess obgnanten KINDER getreulich beholfen und beraten seyn, dass sie bey solchen ihren Landsleuten Ehren und Würden blieben, als uff sie geerbet und kommen wären ohne allerley *Hülffrede* und ohne alle *Geverde.*

XIV. Etiam agnatos, qui ad hoc foedus cogendi.

Und wir obgnante Fürsten *Er Friderich* und *Er Sigmund*, Hertzoge zu SACHSEN gereden und gesprechen auch, vor *Ern Heinrich* und Ern *Wilhelm* unsere *Brüder* in krafft dieses Brieffs, wann die zu ihren MÜNDIGEN *Tagen* und *Jahren* kommen, dass sie solche obgeschriebene Einrichtungen auch löblich eingehen und halten solten ohne geverde. So gereden wir *Marggraf* FRIDERICH, *Marggraf* JOHANS und *Marggraf* ALBRECHT VON BRANDENBVRG gleichweiss vor unsern *Sohn* und *Bruder Marggrafen* FRIDERICH, der nicht *bey Lande* ist, also, wann der zu Lande kommet, dass Er dann solche obgeschriebene Einrichtungen auch eingehen und halten solle ohne Geverde.

XV. Excepto tamen 1] Papa 2] Caesare, 3] imperio.

In dieser Eingunge und *Verbindunge* nehmen wir obgenante *Fürsten* nemlich von, unsern *heiligen* VATER den PABST, unsern gnädigen Herrn dem *Roemischen* KOENIG, das heil. Römische REICH, darwider wir uns nicht verbunden, alle diese obgeschriebene Stücke, puncte und Articul, haben wir obgenante Fürsten an

XVI. Idque fide instar iuratae.

Eydes statt einander bey unsern *Fürstl. Handgeliebden*, *Treuen*, *Würden* und *Ehren* globt und geredt, stete, feste und unverbrechlich zu halten, alle Argelist hierinne von geschieden. Dess zu

VR-

VRKVNDE und *Bekenntnüß*, haben wir obgenannte Hertzoge *Friederich* zu SACHSEN für uns und die obgenante unsere Brüder. Und wir obgenante *Margrafen* FRIDERICH *und Margrafe* JOHANN *von* BRANDENBVRG vor uns und die obgenante unsere *Soehne* und *Brüder* unser INGESIEGEL mit gutem Wissen an diesen Brieff lassen hengen. Darwider wir obgenante *Hertzoge Sigmund*, *Heinrich* und *Wilhelm* und Wir obgenante *Margrafe Friederich der Junge* und *Albrecht* uns verbinden, alles das getreulich zu halten, zu thun und zu vollführen, dass in diesem Brieff von uns geschrieben stehet, ohne alles Geverde. Das ist *geschehen* und der Brieff ist *gegeben* zu PLAVEN an sancte Jacobs-Tag des heiligen Zwelffboten nach Gottes Geburt *vierzehen hundert Jahre* darnach im XXIX. Jahre.

Hoc fine confectae tabulae.

Actum Plauiae *1429.*

Num. XLVI.

HENRICVS III. imperator *Mansueldensi* comiti largitur firmatque 1) mercatus 2) monetae 3) telonei iura in *Eisleben* an. 1045.

HENRICVS III. *imperator an. 1045. rogatione* BRVNONIS *ecclesiae* MINDENSIS *episcopi matri* MANSVELDENSI 1) mercatum 2) monetam 3) teloneum *largitur in* EISLEBA, *in pago* Helmgou *in comitatu* PALATINO.

I*N nomine sancte & indiuidue Trinitatis*, HENRICVS, *diuina fauente clementia rex*, notum uolumus fieri sanctissime ecclesie uniuersitati, qualiter BRVNO uenerabilis presul sanctissime MINDENSIS ecclesie nostram adiit clementiam humiliter rogans, ut matri sue, Vdae dicte & sibi nostra regali autoritate concederemus *mercatum*, *monetam* atque *thelonea* in predio eorum in loco EISLEBA dicto, in pago HELMGOV, in comitatu N. *Palatini comitis* sito, ea lege ac iustitia uti, qua *antecessores eorum* & illi, nostrorum temporì-

poribus predecessorum grata permissione, hucusque sunt usi. Cuius ergo petitioni pium prebentes auditum, *mercatum*, *monetam* atque *theloneum* inibi *perdurare* concessimus & eos nostra *donatione* posthac eisdem proprie uti nostra preceptali autoritate confirmauimus. Tali lege ac iustitia, ut nullus *comes* uel aliquis ex *iudiciali* potestate ad causas *audiendas* uel *feoda* aut *tributa* seu *monetam* uel *theloneum* exigendum, aut iniustas exactiones requirendas, nostris temporibus & futuris ingredi audeat. Et hoc *nostrum regale* ut preceptum huic *tabule* & *inconuulsum* per succedentium momenta temporum maneat, hanc *chartam* inde conscriptam *manu propria*, ut infra poterit uideri, corroborantes *sigilli* nostri impressione iussimus signiri 1045. Signum domini HEINRICI TERTII, regis inuictissimi. *Theodoricus*, cancellarius uice *Bardonis*, archicancellarii recognoui.

Idque priuatiue.

Charta firmata 1] *manu* 2] *sigillo.*

An. 1045.

Num. XLVII.

FRIDERICVS II. imperator comiti *Mansueldensi* Burchardo *Closchwiz* concambii iure largitur CIↃ CC XV.

FRIDERICVS, *diuina fauente clementia Romanorum rex, semper augustus & rex Sicilie.* Benignitas regie liberalitatis exposcit, ut, ubi, sine graui laesione *imperii* desideriis satisfacere possumus deuotorum, ad id efficaciter intendamus. Ideoque notum esse uolumus uniuersis imperii fidelibus presentibus & futuris: quod nos ad preces dilecti fidelis nostri comitis *Burchardi* de MANSVELD ipsi *duodecim mansos*, quos in uilla *Clozenburg imperium* obtinebat: in ius & proprietatem in *concambio* tradidimus perpetuo possi-

FRIDERICVS II *imperator an.* 1215.

rogatione Burchardi *Com. de* MANSVELD, *XII. mansos imperiales in* Closchwiz *concambiat*

possidendam. Ipse quoque comes *duodecim mansos* nobis in *proprietatem imperii* in uilla *Franckenrode* in recompensatione donauit. Hanc itaque *donationem* per *concambium* rationabiliter hinc inde completam; *regalis banni* munimine roborantes, statuimus, ut nulli omnino hominum alto uel humili, modico uel sublimi liceat, paginam prefate *donationis* infringere, aut ei ausu temerario contraire. Quod si quis atemptare presumserit; *centum libras auri* componat; dimidiam partem, *camerae* nostre; reliquam, *passo iniuriam* persoluendam. Ad hec in memorabile super his in futura tempora *firmamentum*, presentem *paginam* conscribi precepimus, & *imaginis* nostre impressione muniri. *Signum* domini FRIDERICI SECVNDI, Romanorum regis inuictissimi ac regis *Siciliae*. Acta sunt hec anno ab incarnatione dominica millesimo ducentesimo quinto decimo. *Testes* huius rei sunt *Sigfridus*, MOGVNTINVS archiepiscopus, *Apostolicae sedis* legatus; *Albertus* MAGDEBVRGENSIS archiepiscopus, collega ipsius; *Theodoricus*, TRIVIRORVM archiepiscopus; Heinricus *Argentinensis* episcopus; Ludewicus comes *Palatinus* Rheni & dux *Bauariae*; Henricus dux de *Limburg*, Henricus & Galeranus, eiusdem ducis *filii*, comes Lude - - - - comes Adolfus de *Montibus*, comes Adolfus de *Marchia*; comes Henricus de *Seine*; comes Conradus de *Gelre*; comes Gerardus de *Spanheim*; comes Henricus de *Schwartzburg*, & alii *nobiles* & *minores* quamplurimi. *Datum* per manum notarii imperialis aule, uice domini *Conradi Metensis* episcopi *imperialis aulae cancellarii*, V. idus Maji, indictione III. anno regni nostri *Romani II.*

cum XII. mansis in uilla Frankenrode.

Sanctio. C. librae *auri.*

Carta instructa 1) *imagine.* 2) subscriptione.

ACTA.

Testes *clerici* 1) archiep. Mog. 2) Magdeb 3) Treuiren.

Laici.

Datum

(appensa est BVLLA cerea.)

Num.

Num. XLVIII.

LVDOVICVS IV. imper. *feuda imperii* confert MANSVELDENSI comiti an. 1323.

LVDOVICVS IV. *imperat. an.* 1323. *Burchardo* C. *de* Mansueld *confert feuda* 1] *palatinatum* ALSTEDE. 2] *castrum* MORVNGEN. 3] IVDICIVM *in* a) *Quensted* b) *Helffta.* *Charta* maiestatis sigillo *firmata an.* 1323.

N*Os LVDOVICVS, Dei gratia Romanorum rex*, semper augustus, tenore presentium confitemur, Nos spectabili uiro BVRCHARDO, comiti de MANSVELDT, *fideli* nostro dilecto *subscripta feuda* sua, quæ a *nobis* & *sacro imperio* se tenere proposuit cum solennitate debita contulisse. Castrum uidelicet ALSTEDE, cum *oppido adiacente* & omnibus *iuribus*, *honoribus*, *iurisdictionibus* suis, uenationibus, piscariis, hominibus & bonis ac rebus aliis, que ad ipsum castrum dignoscuntur quomodolibet pertinere. Item castrum MORVNGEN cum omni utilitate, iure, iurisdictione, honore ac ceteris suis pertinentiis uniuersis. Item iudicium in QVENSTEDE & HELPHEDA, saluis tamen in premissis & circa premissa nostris & *imperii iuribus* & alterius *cuiuscunque*. In cuius rei testimonium presentes litteras conscribi & *nostræ maiestatis sigillo* iussimus communiri. Datum RATISBONAE XI. Kal. Febr. anno domini MCCCXXIII. *regni* uero Romani nostri anno nono.

Num. XLIX.

Ciues in STENDAL altare condunt cui reditus plures donat LVDOVICVS Brandeburgensis marchio an. 1347.

CVNRADVS D. G. praepositus & IOHANNES D. G. decanus in Stendal *an.* 1347.

I*N nomine domini amen. CONRADVS, Dei gratia* PRAEPOSITVS, *IOHANNES eiusdem gratia* DECANVS, *totumque capitulum ecclesiae beati* NICOLAI *in* STENDAL, HALBERSTADIENSIS *dioeceseos omnibus*, *quorum interest seu quomo-*

dolibet

dolibet interesse poterit in futurum, salutem in salutis auctore ad notitiam subscriptorum Actus hominum quicunque sagaci digesti consilio euanescunt de medio si non perhenniantur cum firmatione scripturarum. Hinc est, quod ad uniuersorum Christi fidelium notitiam cupimus peruenire; quod discreti uiri *Rodolphus* MERZELINVS & Albertus fratres dicti de LVTEN, oppidani in *Stendal* de nostra speciali licentia & omnimoda uoluntate quoddam *altare*, situm in ecclesia sancti *Iacobi* in *Stendal*, in honore *trium magorum* & sancte *Katherinae* uirginis consecratum, ob cultum diuinum ampliandum & suorum progenitorum ac eorundem memoriam fundauerunt. Ad quorum instantem requisitionem & prudentum uirorum SCABINORVM dicti oppidi *Stendal. illustris* PRINCEPS ac dominus, dominus LVDOVICVS, dei gratia *Brandenburgensis* & *Lusatiae* marchio, *comes Palatinus*, *regni Bauarie & Carynthie dux*, *sacrique Romani imperii archicamerarius*, dedit & *solempni* donatione *donauit* ac appropriauit ad dictum altare *octo* frusta annuorum redditquum, quorum uidelicet quatuor frusta duorum talentum denariorum *Brandenburgensium* super agrum qui uulgariter, *dat Morgenland*, dicitur in uilla *Ostere* in curia *Iohannis* ANGERMINDE & in choras *duri frumenti* medietate siliginis & medietate *ordei* in eadem curia cum supremo & III. fimo *iudicio* infra sepius dicte curie & cum libertate seruitii, quod dicitur *Waghendinst*, & *precaciis* quibuscunque eiusdem curie, nec non in *Villa* dicta *ünsel III. choros* in curia *Iohannis* ROXEN, *XVI. modiae siliginis*, item in curia *Tyderici Roxen*, *XVI.* modie *siliginis*, item in curia *Gerardi* SYPPELINGES *XVI.* modiae *siliginis*, item in curia

testantur, quo de LVTEN.

altare condiderit

cui LVDOVICVS Brandeburgensis M.

donauerit

plura frusta *redituum*

ein morgenland *in* Angermunda,

& angarias Wagendinst,

curia *Tyderici Garlypes*, X. modiae *tritici*, item in curia *Henningi* BELLINGES, V. modiae *tritici*, item in curia *Gerardi* BIRMANNES III. modiae *tritici*, & in uilla STEINVELDE in curia dicta CALVE unum chorum siliginis, quibus quidem *frustis* dictum *altare* dicatum est, & qui redditus dicto *altari* per *omnia mundi curricula* permanebunt Adiicientes nihilominus, quod uicarius, cui predictum altare collatum fuit, pro tempore *annitenus* dabit de dictis redditibus *parochiae sancti Iacobi III.* modios *siliginis* pro administratione *uini communis* ac oblatarium & custodi siue *stolari* eius *iuuanti* ad *missam* circa III. modios siliginis annaliter erogabit. Insuper uicarius, qui pro tempore fuerit obedientiam faciet domini *decano* nostre *ecclesie* & sicuti alii uicarii faciunt circa iura parochialia faciendo. Apparatus ecclesie esse debet omni die post *silencium primae misse*, dummodo non fuerit inconueniens rectori parochie ibidem accedendo ad altare missamque celebrando. Istius altaris collacio dictos fundatores, quamdiu uixerint, equaliter attinget, quibus defunctis ad eorum *filios* legitimos deuoluetur. Et cum illi iura carius exsoluerint, cuiuslibet in filios eorundem & non ulterius in eorum *sanguinis successores*; sed praedicta collatio ad nostrum capitulum deuoluetur. DATVM & ACTVM STENDAL in loco nostre eccles. *capitulari*. Praesentibus nobis *Conrado* de ARNSTEDE preposito, *Iohanne* de SCHEPELIZ decano; *Conrado* de OSTHEREN scholastico; Johanne de ROXE thesaurario; Vlrico de BARDELEVE; Wernero de VYNZELBERGHE; Wernero de HYLDENSIM atque Johanne de SANTERSLEVEN nostre ecclesiae praedictae canonicis. In *anno* sub incarnatione Christi *millesimo*, *trecentesimo*

in Steinuelde & Galua

Vicarii *eius*

Acta 1347.

Testes.

mo quadragesimo septimo, feria sexta proxima ante dominicam, qua canitur *laetare Ierusalem* in nostro capitulo generali. Nostri capituli sigillo.

Num. L.

CVNRADI II. imperatoris donatio coenobii *Keminadae* facta *Corbeiensi* abbatiae idque consensu ordinum imperii, ideo sigillatim subscribentium an. 1147.

IN *nomine sancte & indiuidue Trinitatis*, *CVNRADVS*, *diuina fauente clementia Romanorum rex secundus*, principalis dignitatis munificentiam decet bene de republica merentibus premia rependere & per congruos honorum gradus prouectos ceteris in exemplum, uel tanquam bonæ spei signum proponere, ut tam hi sui laboris emolumenta sine fine mansura percipiant, quam illi a simili mercedis gratia sese non fraudandos intelligant. Quocirca nouerit omnium fidelium nostrorum tam futuri quam presentis temporis industria quod nos propicia serenitate fidem, labores & constantiam fidelissimi nostri charissimi *Wiboldi*, *Corbeiensis abbatis*, intuentes tradidimus in perpetuum Corbeiensi monasterio & eidem qui nunc diuina uocatione & communi atque concordi *fratrum electione* præest Abbati scilicet *Wiboldo* nec non cunctis *successoribus* ipsius auctoritate in æternum ualitura *monasterium* fœminarum quod uocatur KEMINADA & de *nostro* atque *regni* iure per manum *Heremanni*, *Palatini comitis de Rheno*, quem ad hoc rite peragendum, assumpseramus *aduocatum* transegimus & firmauimus super reliquias corporis *sancti Viti martyris* per *aureum* donationis nostre

CVNRADI II. *imperatoris an.* 1147. *quo*

donat VVi-boldo & abbatiae Corbeiensi, *de iure* suo *&* regni *coenobium* KEMINADA, *per manum* archipalatini.

stre *anulum* in potestatem & ius atque dominationem *Corbeiensis monasterii* in manum prædicti abbatis *Wiboldi* & ADELBERTI *marchionis de* BRANDENBVRCH, qui uice comitis *Heremanni* de *Winzemburch*, Corbeiensis monasterii aduocati eandem donationem nostram seu transactionem *suscipiebat*.

suscipiente donationem ADELBERTO Brandeburgi.o,

Ita uidelicet, ut *Corbeiense monasterium* prænominatum monasterium scilicet *Keminada* cum omnibus prediis, siluis & aquis, tam foris quam intus ad ipsum locum pertinentibus habeat, possideat, ordinet, utatur & seruet, sicut tenet sub *suo regimine*, iure uidelicet *proprietario*, tres *Abbaciolas*, quas fundator eiusdem noue Corbeiæ *Luthewicus pius*, magni *Caroli* filius ad eandem Corbeiam contulit, scilicet *Eresburch* nobile quondam Saxonum castrum nec non *Meppiam* atque *Visbeke* sane de præfato loco neque *militia* neque *ullum seruitium nobis* aut *regno* debebatur & quoniam *Corbeiensi* monasterio tam in *militia* quam in *seruitio* ad honorem *regni* & defensionem sanctae *ecclesiae* dignitas collata est, ex consensu fratrum & ministerialium ipsius ecclesiae, statuimus, ut, pro argumento præfati monasterii, quod ecclesiae Corbeiensi in perpetuam possessionem tradidimus, ad debitum *regis seruitium sex marcae* aut seruitium *sex marcarum* regno de abbatia Corbeiensi persoluantur, atque hanc nostre auctoritatis donationem ex *iudicio principum regni* nostri, sicut prescriptum est, manere in perpetuum decernimus.

iure proprietatis

1) Eresburg.
2) Meppia.
3) Visbeke

Liberum a militaribus *seruitiis, regi & regno debitis, conuersis in numos.*

Iudicio principum regni, *sit.*

Primam iudicii *sententiam* dedit Burchardus *Argentinensis episcopus*, quam secutus est Adelbero *Treuirensis* archiepiscopus, Arishelmus *Haueleburgensis* episcopus, Henricus *Leodinensis* episcopus, Sifridus *Wirzeburgensis* electus, *Fritbericus* dux SVEVIAE & Alsatiae

Dux Sueuiæ

tiae, *Hermannus Palatinus* COMES *de* RHENO, Cunradus dux de *Ceringa*, Conradus Marchio de *Witin*, Adelbertus Marchio de *Brandenburch*, Otto *filius* ipsius æque *Marchio*, Hermannus *filius* eiusdem *Adalbarti* Marchionis, *Luthewicus* comes palatinus de *Thuringia*, Hermannus Marchio de *Bada*, Wernherus comes de *Bathen*, Vthelricus comes de *Luzenburch*, Vthelricus comes de *Horninga*, Henricus comes de *Cazzenellenbogen*, Marquardus *Sibodo*, Theodericus comites de *Montpeliart* & alii plures qui tunc affluere. Hoc quoque notum esse uolumus, quod uenerabilis pater noster EVGENIVS, sanctæ Romanæ ecclesiæ PONTIFEX, frequenti nos admonitione tam per suos, quam per nostros legatos hortatus est, ut monasteria *faeminarum*, quae nostrae ditioni & ordinationi in *regno nostro* specialiter pertinent, in quibus diuina religio penitus *dilapsa* est regulare & reformare dignaremur. Et quoniam saepe nominatum monasterium *Keminada* non iam monasterium super omnibus prætereuntibus *uiam* in *peccatis* commune corrigi post multos labores non potuit, siquidem multis religiosis & præcipue *Mindensi* episcopo in cuius *parochia* situm est idem monasterium, hanc operam iniunxerámus, ut inibi diuina religio & sacræ conuersationis cultus instituueretur & rite obseruaretur. Et quoniam *Corbeiensi* monasterio uicinum est tam ad *correctionem*, quam in *proprietatem* inibi contradidimus nullo reclamante nisi *sanctæ regulæ inimicus* & *pudicitiæ hostis* fuerit inuentus *Aduocatiam* uero sepe fati loci id est, Keminada & omnium prediorum ibidem pertinentium, quam uir *illustris* HENRICVS, *dux Saxoniae* a nostra & predecessorum nostrorum regum uidelicet seu *impe-*

ante archipalatinum.

Pontifex de emendandis mulierum coenobiis

in Keminada.

Aduocatus D. Saxoniae

ratorum manu habuerat tradidimus iam dicto *Corbeiensi monasterio* nec non prenominato Abbati *Wiboldo* suisque successoribus canonice & regulariter ordinatis in perpetuum ipso duce consentiente & annuente. Et eandem aduocatiam de *manu* ipsius *abbatis hominio* prius ei cum iuramento *fidelitatis* propter ad ipsum facto sponte & ultro recipiente auctoritate uero nostra *Regia* prefate *cellae Keminadae* damus ac decreto in perpetuum ualituro confirmamus eandem libertatem quam habet *Corbeiense* monasterium super prefecturam urbis que uulgo dicitur BVRGBAN ea uidelicet priuilegii ratione, ut nullus *Dux*, nullus *Marchio*, nullus *Comes*, nullus *Aduocatus* potestatem habeat exercendi in atrio predicte ecclesie, sed quicquid preter ius & equum a famulis qui tam *Abbati* quam *Congregationi* obsequio cotidiano deseruiunt, commissum fuerit, & abbate uel ab eo, cui ipse mandauerit, corrigatur. Et ut hec omnia rata & inconuulsa in perpetuum habeantur preceptum hoc conscribi & imaginis nostre impressione insigniri iussimus. *Signum* domini CONRADI *Romanorum regis* sancti inuictissimi. Ego *Arnoldus* cancellarius uice Henrici *Maguntini* archiepiscopi & archicancellarii recognoui. *Data* anno dominice incarnationis M CXLVII. indictione X. anno uero domini *Conradi* inuictissimi *nono*. Actum *Franckenefort* in Christo feliciter amen.

post Abbas Corbeiensis, Burgbann, *iurisdictio urbis.* *Signum.* *Datum 1147. Actum* Franckfurt.

LIB.

LIB. IV.

AVREA BVLLA

FRIDERICI II. IMPERATORIS INDVLTA IN GRATIAM LIBERTATIS PRINCIPVM S. R. I. AN. CIↃCCXXXII.

IN nomine sancte & indiuidue Trinitatis, FRIDERICUS SECUNDUS, *diuina fauente clementia Romanorum imperator, semper augustus, Hierusalem & Sicilie rex.* Excelsa nostri imperii sedes exaltatur a principali moderamine regiminis & in omni iustitia & pace disponimus, cum ad *nostrorum* iura *principum & magnatum* debita prouisione prospicimus, in quibus, uelut *honorabilibus membris*, insidet caput. Ita nostrum uiget & consistit imperium & tanta Caesaree magnitudinis moles regit & euehit eos, quorum humeris innititur & portatur. Nouerit igitur presens etas & futura posteritas, quod in FORO IVLII apud *Videnatum*, una cum dilecto *filio* nostro HENRICO, ROMANORVM REGE, conuenientes, rogati per *principes & magnates*, quorum ibidem deligenda nobis aderat *multitudo*: ut gratiam, ab eodem *rege*, dicto *filio* nostro, in *generali curia* WORMACIENSI indultam, nostre autoritatis munimine, persequi dignaremur;

FRIDERICVS II. *imperat. an.* 1232.

Iura principum *& magnatum*,

quibus caput *n itur & insidet*,

in Foro Iulii *apud* Videnatum *Vtine. ab* Henrico *R Romanor. rogatus a filio indulta* Wormatiae, *confirmat.*

mur; dignum duximus, eorum *precibus*, fauorabilibus annuendum, utpote qui non indigne, in *eorum promotione*, nostrum & imperii *statum* intendimus commode promouendum. Concedimus igitur, iuxta quod idem REX, FILIVS *noster*, noscitur concessisse ac, perpetua concessione, donamus, statuentes; quatenus nullum nouum *castrum* uel CIVITAS in *fundis ecclesiarum* uel occasione *aduocatie* per *nos* uel quemcunqe *alium*, sub pretextu quolibet, extruatur. Item, quod noua FORA non possint *antiqua* aliquatenus impedire. Item nemo COGATVR ad aliquod forum ire inuitus. Item STRATE antique non declinentur, nisi de confinatium uoluntate. Item in ciuitatibus nostris nouis BANNITVM MILLIARE deponatur. Item unusquisque PRINCIPVM *libertatibus*; *iurisdictionibus*; *comitatibus*; *centis*, seu *liberis* uel *infeudatis*, utatur quiete, secundum *terre sue consuetudinem* adprobatam. Item CENTVMGRAVII recipiant terras a domino terre uel ab eo, qui per dominum terre fuit infeudatus. Item *locum* CENTE nemo mutabit sine consensu domini *terre*. Item ad CENTAS nemo synodalis uocetur. Item ciues, que PHALBVRGERE dicuntur, penitus eiiciantur. Item CENSVS uini, pecunie, frumenti uel alii,

Promotione eorum sequenti:

1. *In fundis* ecclesiae *nulla noua* ciuitas *extruatur*.

2. noua fora *non impediant* antiqua

3. *nulla fori* coactio.

4. *nulla* stratae *mutatio*.

5. *bannum* milliare *non in noua ciuitate*.

6. *iurisdictio cuique salua*

7. centgrauii *subuasalli*.

8. centa *adscripta loco*.

9. centgrauii *unde* ?

10. *cessent* pfalburgeri.

11. census *relaxentur*.

lii, quos rustici constituerunt hactenus, se soluturos, relaxentur & ulterius non recipiantur. Item *principum*, *nobilium* & *ministerialium*, ecclesiarum *homines* PROPRII in ciuitatibus nostris non recipiantur. Item *principibus*, *nobilibus*, *ministerialibus* & *ecclesiis* proprietates & feoda, per *ciuitates* nostras OCCVPATA, restituantur, nec ulterius occupentur. Item CONDVCTVM *principum* per terram eorum, quam de *manu nostra* tenent in feodo, uel per nos uel per nostros non impediemus uel infringi patiemur. Item non compellantur aliqui per SCVLTETOS nostros ad restitutionem eorum, quae a LONGINQVO TEMPORE ab hominibus receperant, priusquam se in nostris *ciuitatibus* collocarent. Nisi homines ipsi fuerint *imperio immediate subiecti*, quos curabunt IVVARE super eorum iure in foro eorum, in quorum terris talia sunt percepta. Item in ciuitatibus nostris nullus terre dampnosus uel a iudice damnatus, uel PROSCRIPTVS *recipiantur* scienter; recepti conuicti eiiciantur. Item nullam nouam MONETAM in terra alicuius *principis cudi* faciemus, per quam moneta eiusdem principis deterioretur. Item ciuitates nostre *iurisdictionem* suam *ultra ciuitatis ambitum* non extendant, nisi ad nos pertineat *iurisdictio specialis*. Item in *ciuitatibus nostris* actor forum

12. *homines* proprii *non migrent.*

13. *ciuitates* restituant *occupata.*

14. conductus *in territoriis non Caesaris, sed principum.*

15. praescriptioni *locus*,

nisi homines immediate *subiecti.*

16. proscripti *ab ordinibus non recipiantur ab imperatore.*

17. Caesar *ius* monetandi *non exerceat in territoriis principum.*

18. *Limites iurisdictionis*

ciuitatum.

19. *actor* forum *rei sequatur*

rum rei sequatur, nisi reus uel debitor principalis ibidem fuerit *inuentus*. Quo casu ibi tenebitur respondere.

20. *nefas* oppignerare *feuda*.

Item nemo recipiat bona in *pignore*, quibus quis infeodatus fuit, sine consensu & manu *domini* PRINCIPALIS.

21. *ad opera* ciuitatum *non cogatur*

Item ad *opera ciuitatum* nullus cogatur, nisi de iure teneatur.

22. *residentes soluant, quod debent*

Item homines, in nostris *ciuitatibus residentes*, consueta & debita iura de bonis extra *ciuitatem* suis *dominis* & *aduocatis* persoluant neque indebitis *exactionibus* molestentur.

23. *homines proprii non impediantur.*

Item *homines proprii*, *aduocationibus* feodales, qui ad dominos suos transire uoluerint ad manendum, per *officiales* nostros non arceantur.

Diploma firmatum

1) bulla aurea typario maiestatis.

Ad huius itaque *concessionis* & *confirmationis* nostre memoriam & stabilem firmitatem presens priuilegium fieri iussimus BVLLA AVREA, *typario* nostre *maiestatis* impressa, munitum.

2) testibus ordinis a) ecclesiastici.

Huius autem rei *testes* sunt S. *Moguntinus* archiepiscopus; B. patriarcha *Aquilegensis*; E. *Salzenburgensis*; A. *Magdeburgensis* archiepiscopi; E. *Papenbergensis*; S. *Ratisponensis*, imperialis *aule cancellarius*, H. *Wormaciensis* & *Herbipolensis* episcopi & *Frisingensis* electus; abbas sancti *Galli*;

b) secularis.

A. dux *Saxonie*, O. dux *Meranie* & B. dux *Carinthie*, H. de *Vuirtenberch*, & A. de *Schoemberg*, comites. G. & C. de *Hohenloh*, G. de *Buningen*, Guarnerus de *Pollandia*, Gunzelinus *pincerna* de *Winterstett*, Burggrauius de

de *Nurinberc*, pincerna de *Clingenburc* & alii quam plures. Signum domini FRIDERICI *secundi*, *Dei gratia inuictissimi Romanorum imperatoris semper augusti*, *Hierusalem & Sicilie regis*, ego Sigisfridus *Ratisponensis* episcopus & *imperialis aule cancellarius*, uice domini S. Moguntini archiepiscopi & totius Germanie archicancellarii, recognoui. ACTA sunt hec anno dominice incarnationis *millesimo*, *ducentesimo*, *tricesimo secundo*; mense *Martii*; quinte *indictionis*; imperante domino nostro *Friderico secundo*, dei gratia, inuictissimo *Romanorum imperatore* semper augusto, *Hierusalem* & *Siciliæ* rege; anno *Romani* eius imperii *duodecimo*; regni *Ierusalem* septimo; regni uero *Sicilie* tricesimo quinto, feliciter amen. DATVM apud *Vdinatum*, anno, mense & indictione praescriptis.

3) *monogrammate Caesaris*

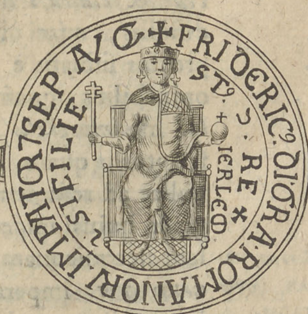
4) *subscriptione a archicancellarii.*

b) *aulae cancellarii.*

ACTVM. 1232.

DATVM.

Notationes ad AVREAM BVLLAM FRIDERICI II. imperatoris, an. 1232. conceptum DECRETVM de priuilegiis PRINCIPVM S. R. I. in VTINENSIBVS comitiis.

PROOEMIVM.

AVREA BVLLA *e tabulario senatus* HALENSIS, *der* CLAVSVR *erogata an. 1724.*

INdulgentia POTENTISSIMI REGIS ad *publica tabularia* nobis patet accessus. Erogauimus igitur ab huius ciuitatis *senatu* diploma hoc argumenti singularis & admodum momentosi. Quod cum de rebus *Halensibus* nihil habeat sigillatim: nescio, qua fortuna illud obtigerit huic urbi idque munitum *aureo sigillo.* Siue autem euenerit hoc ideo, quoniam illud limites ponit *ciuitatibus* uniuersim, ne quid in perniciem agant suscipiantque *territoriorum* principis; siue, quod casu huc delatum e *principali tabulario*, quod temporum in iuria multoties inuasum, distractum & spoliatum: nobis perinde est, postquam *principi* & *ciuitati* nostrae nunc conuenit optime, dissidiis, quae olim fuerant cum archiepiscopo prorsus sublatis e medio. Interim ultimum est opinabilius, quam primum. Quoniam *codicillus* hic *imperialis* in gratiam magis *principum* est scriptus; quam *ciuitatum* : ut adeo his causae nullae ad redimendum eundem in *auro*, quo uulgaria huius imperatoris edicta instructa esse solent necquicquam. Scio, *Halam* nostram, etiam CAROLO V. imperante, somniauisse elogia *urbis imperialis* atque ideo *Italicum doctorem* consuluisse, eo scilicet fine, ut pontificio archipraesuli se

Qua causa casuque illa huc delata?

Gerrae HALAE IMPERIALIS.

ſe ſubtraheret. Sed hominis peregrini tam ſtolidae & immanes gerrae, in gratiam ciuium nouaturientium, effuſae: ut pudeat, earundem tantummodo meminiſſe, noſtro aeuo, quod, in tanta hiſtoriae luce, *ius publicum* non ex commentis aut Latinae reipublicae formulis peregrinis haurit; ſed ex idoneis ac domeſticis rerum argumentis. Interim portenti inſtar eſſe poterit ſerae poſteritati: nouiſſimo tempore *uirum conſularem* fuiſſe, qui tribunalia *Halae* & *Magdeburgi*, poſtliminii quodam errore, habuerit pro *imperialibus*. Cum diplomata eum docere potuiſſent: *praeſidem* eorundem *Burggrauium*, nexu clientelari, *iurisdictionem* ab *archiepiſcopo* habuiſſe, necquicquam ab *imperatore*; qui principio ſtatim archiepiſcopum *banno imperiali* inſtruxit, addita poteſtate, ut illud exerceat per *aduocatum*, *Burggrauium*, quem ſibi ipſe elegerit ac conſtituerit. Vt adeo *Burggrauius* in clientela eſſet archiepiſcopi: necquicquam uero, hoc praeterito, imperatoris. Interim *bannum* hoc *imperiale* adpellatum ideo, quoniam illud ab imperatore, Ottone M. demandatum archiepiſcopo atque ab hoc ſuo aduocato, *Burggrauio*. Idem iudicium ferri debet de *Salzgrauio*. Vti enim primus iudex *ciuium*: ita ultimus iudex *ſalinatorum*. Vterque, quemadmodum ipſae *ſalinae* & urbs, in clientela, iure ac dominio archiepiſcopi ſolius. Quod cum ita ſit, ita autem eſſe, doceant *tabularii principalis* codicilli imperiales fidei incorruptae; inter fabellas aniles referri debet, quicquid uel olim uel nunc ſcriptum ſomniatumque de HALA noſtra *imperiali*. Ante *tria luſtra* huius argumenti ueritas occaſio fuerat doctoribus barbaris ad euomendum calumnias & tantum non conciliandam

Quod BANNVM *in*
a] *urbe*
b] *ſalinis*
ARCHIEPISCOPI *ſolius*

ab hoc demandatum
a) Burggrauio
b) Saltzgrauio

Dentes Theonini contuſi.

iram principis, in cuius gratiam illa fuerat eruta: sed, tenebris dispulsis, radiat nunc illa sua luce, plenae fidei historia.

Aureae bullae ARGVMENTVM *singulare.*

§. 2. Scriptor huius codicilli FRIDERICVS II. imperator, quo doctiorem ac rerum gestarum multitudine illustriorem non habuit Germania. Cum itaque, *Romana* & *Longobardica* iura doctus, intelligeret, utrisque si uiuerent *Germani*, hoc demum faceret ad euehendam Caesaream auctoritatem, quae adhuc temperata fuerat libertate Germaniae ordinum: id egit sedulo, ut persuaderet *Germanis*, quae olim Caesaris Romae & Longobardiae regis trans alpes potestas fuerit; eandem quoque esse REGIS GERMANIAE. Vt adeo patriae ordines, quae officia eorundem, qui nexus erga suum imperatorem, inde addiscere & conspicere imaginem possint in utroque iuris codice descriptam ac depictam. Sedulus igitur *Latini* & *Longobardici* iuris fuit patronus & cultor strenuus. Factum igitur est, ut, his artibus Germaniae principum auctoritas impetita, conuulsa, depressa ac deminuta multifariam. Hoc autem, ut concoqueret stomachus Germaniae PRINCIPVM, illis subuenit quam plurimis *priuilegiis.* In quibus, quod principes quondam *iure* habuerant *originario*, illud largiretur instar beneficii & indulgentiae imperialis. Quid facerent in hoc labyrintho circumducti principes? Cum ipsi litterarum iuriumque ignari prorsus essent: homines autem *docti* ac *iureconsulti* omnes a partibus starent sui *statoris*, *Caesaris* solius, in cuius castris, stipendio conducti, militauerant. Atque haec causa *multiplicium priuilegiorum* huius Caesaris, quibus PRINCIPVM exacerbatos animos sopiuit ac circumuenit egitque posteros, harum

Technae illius: miscere iura 1) Latii 2) Longobardiae cum liberae Germaniae 3) institutis.

Ea, quae officii ac debiti, ob trudere instar beneficii.

rum technarum imperitos in transuorsum. Vt imperiali indulgentiae dent; quod officia exigunt Germanici imperatoris. Speciminis loco esse poterit hic CODICILLVS FRIDERICIANVS plenus harum offuciarum.

Cum ad nostrorum iura PRINCIPVM *prospicimus*) PRINCIPIS Germaniae uox inaudita Carolingicis imperatoribus. Nam *ducis* & *comitis* nomina sunt *officialium* & administratorum: contra *principis* uerbum est rerum *domini*. Habes igitur singulare iterum argumentum discriminum imperii *Carolingici* & *Germanici*. In primo *exularunt* principes, domini prouinciarum: non in ultimo, quod magis a *principum* numeris ac robore pependit. Et licet exempla sint eorum, qui hac uoce sunt abusi, illud tamen procul abest a genere scribendi *curiali*, ubi non exemplum offendes: *regem suos administros uerbo adpellauisse principum*. Quae adpellatio in nostro codicillo ab imperatore tribuitur *dominis rerum* ac prouinciarum, necquicquam officialibus aut administris. Certo argumento, inter nomina *ducis*, *comitis* & *principis* plurimum interesse; ut prima *officialibus* concinna: ultima uero nonnisi prouinciarum *dominis*. Ceterum illud tamen nihil noui est; quod *principis* uox cum additamento, *curiae*, *tribunalis*, *cohortis*, pro *officialibus* usurpata: sed nos requirimus nomen positum absolute, ut liceat intelligere & supponere populum, prouinciam, rempublicam. Est igitur postcarolingica demum GERMANIA PRINCEPS. Omni populo & aeuo inauditum alias; subditos censu *principali* aestimari ab ipsoque imperatore suo adpellari *principes*. Taceo *principes*

PRINCIPIS *uox qui inaudita imperatoribus* Carolingicis?

Quoniam ducis *u. administratorem:* principis *u. dominum notat.*

Sub Carolingicis imp. nulli duces

aut princi- pes GENTILITIIS. *pes codicillares*, eosque, uti *duces gentilitios* (*Fürstliche und Herzogliche Geschlechts-würden*) cognitos nonnisi in postcarolingico imperio.

MEMBRA *S. R. I. uox postcarolingica.* *Membris insidet caput*) Etiam haec formula abhorret ab imperio Carolingico; qua Germaniae ordines audiunt *membra imperii* eaque *honorabilia*. Respicit enim ad *imperii societatem*, inter Caesarem & ordines colendam, iuris optima harmonia. Cum omnia tempore Carolingorum sub imperio absoluto unius.

COMITIA *in* Foroiulio VTINENSIA *an.* 1232. *In Foro Iulii conuenientes*) Teste historia scimus; quod an. 1232. FRIDERICVS II. IMPERATOR pascha celebrauerit in *Fori Iulii* prouincia, *Aquileiae*, patriarchali tum sede, comite itineris filio HENRICO, rege Romanorum, a patre in Italiam tum euocato. Vnde consilium eius de comitiis, in *Foro Iulio* cogendis, in uicinia primariae ibi urbis, VDINI uel VDINATI uel etiam VTINATI imo VIDENATI, quia uti etymon huius nominis; ita illius quoque scriptura est uaria ac multiplex. Nam Germanos *Vtinum* in suo idiomate dixisse *Wedin*, Latine *Vedinum*, *Vidinum*, etiam auctor est Italus geographus *Ioan. Bapt.* NICOLOSIVS in *Hercule Siculo*. Inde igitur metamorphosis *Vtini* in *Videnatum*. Fuere autem haec COMITIA solennissima omnino: cum quod ingens *principum* & procerum Germaniae *multitudo* iter in Italiam fecisset cum *Henrico* rege *Romanorum*; tum, quod hic rerum, in Germania gestarum reddere rationem deberet parenti, absenti; tum etiam, quod *principes imperii* ualde urgerent, ne, quod filius, absente imperatore in Germania statuisset maturo iudicio & animo bono, ille tolleret; sed potius sua *auctoritate*

Quare Vtinum *Germanis* Vidinum & Videnatum?

Causa decreti WORMATIENSIS *an.* 1231.

Offensa hinc Caesaris.

tate confirmaret. Erat autem potiſſimum argumentum hoc: *ut* PRINCIPVM LIBERTAS *in tuto poneretur aduerſus technas*, quibus illa impetita eſſe uidebatur. Res ipſa fuerat haec. Cum ante *opificia* omnia penes *ſeruos* fuiſſent, culta etiam ruri: imperatores *ſeruitutem*, hoc quidem tegumento inani, proſcripſerunt, quaſi hoc nomen indignum chriſtiana *libertate*. Deinde manumiſſionibus acceſſit damnum aliud: quod imperator *opificiorum* operas indulgeret nonniſi hominibus manumiſſis, *laſſis* ſiue *libertis* adeoque ruri opificia interdicta & ſublata. Vnde tertium emerſit malum: quod ideo omnes *aduolauerint* in *urbes*, rure relicto. Imo in urbibus opificibus indulta *collegia* ſingularia, *tribus*, libera *conuenticula*, idque omne ſub *Caeſaris clypeo*: ut poſſent principibus & rerum dominis frontem obuertere. Si quid coniecturis adſequor, FRIDERICI II. inſtitutum fuerat hoc: ut *principum clauſa* territoria aut terras infringeret, *coetus* aliquot priuilegiis muniuit, in quibus ſocii penderent nonniſi ab imperatore. Ita enim *academias* quidem indulſit *ciuitatibus* Italiae; addita tamen lege, ne ſcholares ſiue ſtudioſi *pars* eſſent *ciuitatis*; ſed conſtituerent *ſingularem* quandam ingeniorum *rempublicam*, nemini ſubiectam, niſi imperatori & illius uicario RECTORI, quem ideo donauit *purpura*, *ſceptris*, *clauibus*, inſignibus *principalibus* uere. Cum autem recuſarent ideo *academias* principes Germaniae, inſtar ueneni aduerſus iura clauſi territorii & potentatus; imperator in animo habuit, *opificum collegia* & *tribus* in urbibus ſibi adrogare, inſtar hominum eorum, qui priuilegia accepiſſent a *Caeſare* ſolo ceu ſuo *tutelari*. Taeduit huius inſtituti Germaniae *principes*, eoque

Qui PRINCIPVM iura *uoluit laceſſere*

OPIFICVM *priuilegiis in* urbibus,

& meditata exemtione *a* principum *dominio*.

Inſtar ACADEMIARVM *&* rectoris *in ciuitatibus* Italiae.

que magis, quo insolentiores & licentiosi magis fierent aduersus eosdem opifices eorumque tribus. Nam hinc perpetua *tribuum* dissidia, aemulationes, studia, motus in urbibus aduersus *principes* terrarum, ut imperator ita conciperet spem; urbes omnes demum redigendi sub potestatem imperialem easque subducendi principum dominio ac potentatui. Haec causa erat, quare in WORMATIENSIBVS comitiis, an. 1231. absente imperatore, *regem Romanorum* HENRICVM adierunt Germaniae principes & proceres: ut effreni huic conatui, technis, offuciis & fraudibus demum obex poneretur idque DECRETO COMITIALI. Postquam uero hoc indulsisset *rex Romanorum* HENRICVS, patre in Italia absente, haud dubie in suspicionem uenit apud eundem: quod sibi sumeret plus iusto, imo in patris annos inquireret ante diem. Hinc euocauit filium e Germania iussitque in Italia patri rationes reddere indulti DECRETI. Hoc autem ne, quod sibi in animo proposuerat, tolleretur; *Germaniae principes* iter pariter instituerunt in *Italiam* cum HENRICO, ut sua intercessione eum apud patrem imperatorem, si opus esset, tuerentur. Vidit hoc intellexitque imperator prouidentissimus: igitur tempori cessit & DECRETVM WORMACIENSE, metu turbarum, nolens uolens confirmauit. Mansit tamen alta mente repositum odium in HENRICVM filium: ut eundem *triennio* post an. 1235. in Germania, deinceps in Apulia carceri includeret, in quo ipse, quinquennio captiuus, obiit in uinculis & compedibus, siue morbo siue ueneno. Quem ideo non dubito referre inter MARTYRES GERMANICAE LIBERTATIS. Tragica historia haec omnibus nota est testataque scriptoribus coaeuis abunde. Sed, ut

His technis oppositum DECRETVM WORMALIENSE *an. 1231*

ab Henr. filio R. Rom.

absente imperatore FRIDERICO II. *in Italia.*

Qui ideo filium euocat in Italiam.

Sed ob multitudinem PRINCIPVM *confirmat illud* VTINENSI *decreto an. 1232.*

Inde tamen odium *in filium,* carcer *mors. Germaniae* MARTYR.

ut fieri solet, diuerso iudicio. Qui enim a partibus stant Caesaris, uti stant plerique, spe metuque acti in transuersum, illi filium describunt, ut *perduellem*, *perfidum*, patriae *proditorem*, cetera. Contra scriptores magis sinceri illud uolunt, a filio optimo parentem rogatum esse, ut memor uiueret *adducti* in *Germania imperii* desisteretque a consiliis imperii *absoluti*, quod proxime a *tyrannide* abesset. A qua cum abhorreret filius; ideo omnino recusaret *rex Romanorum*, ut pater illo ceu instrumento uteretur, ad iugum imperii principibus imponendum & conuertendum formulam Germanici imperii. Quod cum suboleuisset pater, non potuisse iram eius leniri in filium conceptam; ut potius ante non quiesceret, quam eum e medio sustulisset. Sane, filio delicti alicuius reo, ab eodem poenam sumere potuisset in Germania neque opus fuisset in Apuliam deportatione. Verum intellexit pater; quam diu innocentem in Germania haberet, non defore principum Germaniae spem positam in illius animum, aequi amantissimum; haec ergo, ut decollaret prorsus, consilia adripuit deportationis, exilii, uinculorum, ueneni ac mortis, meis Germanis omnino deplorandae lachrymis.

Scriptorum diuersi *sensus*, *huius* tragoediae.

HENRICI *martyris Regis Rom.* apologia.

aduersus parentem tyrannum.

Inde ira & deportatio;

supplicium.

Lachrymae *Germaniae principis.*

Videnatum) Est princeps Fori Iulii ciuitas *Videnatum*, uulgo *Vtine*. Scriptura parum legibilis & obscura monogrammatibus: sed de re ipsa nullum dubium. Vt adeo frustra fuerint *V. Cl.* HEINECCIVS legendo *Sibidatum* pro *Videnatum* & SCHILTERVS errans errorem eundem.

In uiam reducitur falsa lectio Schilteri & Heineccii.

Vt gratiam a filio nostro in generali curia Wormatiensi indultam persequi digna-

Num statuendi potestas REGI ROMA-

NORVM, uiuo IMPERATORE? *dignaremur.*) Nemini ignotum est alias, Romanorum REGI nullam esse potestatem, uiuo imperatore. Illud igitur requirendum: quo iure Henricus *rex Romanorum* coegerit comitia; imo *uiginti & plurium priuilegiorum indulserit systema* principibus & magnatibus imperii? Scio, Caesarem, in Italia absentem, filio demandauisse reipublicae Germanicae gubernacula. Vt adeo imperatoris *uicarii* magis; quam *regis* munere functus esse uideretur. Verum limites etiam *uicarii* longe excedit nostri diplomatis argumentum. Nequit igitur illius causa alia proferri; quam quod fuerit filius *principibus* Germaniae aequior; alienus a *formula* minus adducti imperii, quod in animo habuerat pater; quod S.R.I. ordines mouerit haec filii indulgentia, ut ab eo rogarent, quae a patre sibi non promittere; quae tamen, si a filio indulta, expectare poterant facilius, patrem, semel facta, non improbaturum temere cum pari ordinum ac filii sui offensa. Demum etiam intererat imperatoris, ea *gratiae* & *indulgentiae* singularis loco haberi, quae iuris ordinarii alias.

Causa singularis DECRETI *comitialis* Caesare *in Italia* absente.

FRIDERICI II. *iurisprudentia* simulata.

In eorum promotione imperii statum intendimus promouendum) Philosophia haec simulata est, *sincera* necquicquam. Quilibet sensu suo attingit, cum ordinum libertate decrescere imperantis potestatem, haudquaquam autem eandem promoueri. Sed erat hic imperator in aliis etiam causis pluribus egregius simulator. Vnde maleuolis occasio ad calumnias aduersus eum: *quod sectam foueat nihil credentium; quod sacra quaeuis habeat pro hominum callidorum imposturis; quod, colere sacra, studium*

sit

sit hominum ingenii obtusi, simulare etiam prudentum & quae alia.

Perpetua concessione donamus) Dices, quae caussa mouerit ordines, ut, quod *iure* exigebant, tribuerent *gratiae, indulgentiae, largitioni, beneficio, donationi?* Forte parum intellexere has offucias simplices Germani, a studio litterarum alieni etiam tunc. Doctiores tamen a praepotente Caesare maluerunt, illa accipere, loco *beneficii*, quam *iura* exponere & subiicere discriminibus trahendae litis cum imperatore, sagaci, uersuto, rerum ualido.

Qui ordines S. R. I. gratiae dederint, quod requisiuerant iure?

Nullum nouum castrum uel ciuitas in fundis ecclesiarum extruatur] Nihil hic de *territoriis principum*, quae uti *clausa* fuerant: ita non licuerat imperatori, urbem condendo, illa infringere & in republica rempublicam instituere ac formare. Igitur nihil hic dissidii *principibus* cum *imperatore* poterat superesse: ut potius urbes omnes, *in* territorio principis sitae, etiam *de* territorio essent, principis imperio unice subiectae. Sed quid de *fundis ecclesiarum?* Accipe caussas prorsus singulares. Licet in Germania nostra ex eo tempore, ex quo *principes*, rerum *domini* facti, in suis prouinciis, etiam *fundi ecclesiarum* illis subiicerentur essentque re ipsa *prouinciales*; id quod exempla docent *Viennensis*, in Austria; *Labacensis* in Carniola; *Gurcensis* & *Lauantinus* in *Carinthia*; *Seccouiensis* in *Stiria* hodieque episcopi & episcopatus *prouinciales*; imo inter *prouinciales* illi ipsi ideo in ordine *praelatorum*: sacri tamen *muneris* aut *uogteiae* siue tutelae imperialis intuitu illi plerumque adfectarunt, subesse ac subiici soli imperatori. Cuius etiam

ARGVMENTA SINGVLARIA I. *de non* EXTRVENDA VRBE *in fundis* ECCLESIARVM.

num m. in principum territoriis?

EPISCOPI *qui olim omnes* PROVINCIALES?

exemplo Austriacorum *hodieque.*

Qui adfectarint in. subesse soli imperatori? *intuitu* 1) muneris. 2) uogteiae.

etiam interesat, fouere in hoc studio sacros antistites omnino. Hinc id egerunt Caesares, ut episcopatus & potentioris notae praesulatus nunc priuilegiis munirent; nunc territoriis principum subducerent laxarentque nexum utriusque ac conuellerent. Verum ex quo tempore, casu maxime *Henricorum superbi* ac *leonis*, distractis ac discerptis *Saxoniae* & *Boioariae* potentissimis principatibus, episcopi *sui iuris* facti & prouinciali nexui subducti: inde etiam *aemulationis* initium inter *episcopos* & *imperatores*. Nam adfectarant *episcopi*, subducti & exempti, iura potentatus, instar *principum* ordinis ciuilis; quae imperatores illis negabant, nunc imperii causa, nunc *uogteiae* ergo siue *aduocatiae imperialis*. Quid igitur facerent *episcopi* constituti in his discriminibus? Id egerunt, ut ab imperatoribus nunc *beneficii*, nunc *priuilegii* loco illud consequerentur: quod alias *iure* poterant requirere sibique adrogare. Atque hoc ipsum elucet ex *primo* huius diplomatis *capite*. Nam imperatores, ut episcoporum iura & potestatem minuerent, in fundis eorum condiderunt *urbes* & coegere *ciuitates*, alienas ab episcoporum dominatu. Idque tegumento multiplici: *quod*, *ciuitates curare*, *illud esset operae ciuilis*, *relinquendae* ADVOCATO *ecclesiae*, quo loco aestimandus imperator; *quod* inter *principes* & *antistites* hoc ipsum interesset, ut ultimi acquiescerent sacro munere & reditibus sacris, *ciuilibus* Caesari relictis. Facile igitur fuerat ad intelligendum: *breui euersum iri*, *quicquid fundorum* possiderent sacri praesules, nisi obex poneretur *urbium nouarum* institutioni, ab imperatoribus paratae, nunc sub tegumento aduocatiae iterumque ex *potestate imperiali*. Nuntium igitur, in gratiam sacrorum prae-

Fiunt autem IMPERIALES episcopi 1] *exemptione* 2] *distractione principatuum*.

hinc aemulationis initia inter 1) *Caesarem* 2) *episcopos*.

Quam sustulere 1] *non* iure 2] *sed* priuilegiis.

Quod docet cap. I. *diplomatis* praesentis.

praesulatuum, huic causae mittit in nostro diplomate imperator. Et, cum, imperatoris exemplo, id sibi sumerent *aduocati* praesulatuum *principales*: etiam his idem conatus in diplomate eodem fuerat interdicendus.

Quod noua fora non possint antiqua impedire) Erat hoc institutum Germaniae, ut, cum nemo rura uellet relinquere & conferre se in ciuitates; his uaria indulta priuilegia in iisque *mercatus* & *nundinae*, quibus *uillae* singulares *ruri* interdicebantur. Sed, auctis ciuitatum numeris, illud requirebatur: num *nouae ciuitates uetustioribus* auferre aut contrahere possent nundinarum priuilegia, olim collata? Negat hoc imperator. Sed eousque, *nouis urbibus* conditis, noua priuilegia conferre instituerat cum damno iniuriaque *urbium uetustiorum* in uicinia. Hoc quidem iuris tegumento, quasi priuilegia his concessa indultaque, uillarum & pagorum intuitu, nec quicquam urbium, deinceps condendarum. Verum urbium *uetustiorum* causam hic agit diploma: ne priuilegiis earundem *nouae* urbes obessent in ulla aliqua parte. Ratione iuris necquicquam iniqua: licet eandem *gratiae*, *beneficii* & *donationis* loco habere non erubescat in diplomate imperator.

II. Noua fora *non impediant* antiqua

Nemo cogatur ad aliquod forum ire inuitus.] Non solum hoc datum fuerat quibusdam ciuitatibus; ut mercatu interdicerent ruricolas; sed etiam cogerent illos, ad nundinas in alia nulla ciuitate frequentandas, quam sua. Instar parochiae, cui se nequeunt subtrahere parochiales, id est, incolae in definito tractu. *Fo-*

III. BANNA NUNDINATORIA *sublata*?

rum itaque *coactum* in uernacula *bannmarck* dictum ideo: quoniam non licuerat incolis, extra uiciniae limites ire mercatum. Imo merces oportuerat eos uendere nonnisi in urbe, *banno nundinatorio* instructa. Durum etiam hoc fuerat *principum nobilibus landsassiis.* Tollendum igitur *bannum* eius generis & libertas cuique indulgenda, in forum urbis cuiusque se, siue emendi siue uendendi caussa, conferre.

IV. *Strate antiquae non declinentur.*)

VIAE PVBLICAE *non mutentur.*

STRATA eadem huic aeuo, quam *uia publica* siue *regia*, die *land* oder *heerstraßen.* *Declinare* idem, quam *mutare.* Sed additur in diplomate limitatio; cuius tamen uerbi *apices* non licuit, primo intuitu, definire. SCHILTERVS legit: *nisi de* TRANSEVNTIVM *uoluntate*: sed ita sensus esset ualde inconcinnus. Quis enim dixerit, potuisse a *uiatoribus* aut *transeuntibus* requiri aut colligi consensus? sed HEINECCIVS uocem non audet uel legere uel describere. Pingit aenigmata, non soluit. Res ipsa est haec. Saepius euenerat, ut principes, siue lucri siue alia caussa, *publicas uias* indeque praestanda uectigalia mutarent cogerentque iter facientes, praesertim aurigas, pristinis relictis, nouas uias sequi. Cum uero fieret hoc primo cum *peregrinantium* incommodo; deinde plerumque cum damno *principum* in *confiniis*, quibus uel ita erepta & subducta uectigalia uel commercia impedita & onerata: hac lege merito conuersio *publicarum uiarum* interdicta. Idem iudicium esse debet in *declinatione* siue mutatione *fluminum*: quorum alueos nullus princeps mutare debet in uicini perniciem. Quia in rebus obscuris diuinare luet; addo coniecturam. Quod forte *legis prohibitiuae* haec fuerit exceptio aut limita

nisi transeuntes *uoluerint.*

mitatio: *nisi de confinatum* (confinialium, id est, uicinorum) bona *uoluntate.* Nam *uicinos* sermone medii aeui *confiniales* & *confinates* imo etiam *confinios* dictos fuisse; illud facile est ad intelligendum a glossatoribus.

V. BANNITVM MILLIARE *das meilenrecht num dandum urbibus* NOVIS ?

In nouis urbibus bannitum milliare deponatur] Exposui in opusculo *de opifice exule in pagis diff. I. cap 3. p. 22.* quod in leges & mores iuerit *Teutonicales*, cuilibet urbi tractum *unius milliaris* adsignatum, intra quem opifices interdicere potuit commerciis & *bannum* exercere. Inde *bannleutae* uerbum, Germanice *der meilenbann* uel *die bannmeile, bannitum milliare.* Vti dicunt cuique munimento circum circa spatium relinquendum, tantum, quod explosio tormenti non superet, *iede Vestung solle den gerichtszwang haben, so weit ein canonen-schuß gehet.* Posita igitur hac *lege finali*, requiritur illud: *num eadem* NOVIS *urbibus indulgenda, siquidem hae conditae fuerint in uetustioris confinio?* Negat hoc DECRETVM *comitiale.* Partim, ne antiquiori urbi auferatur ius quaesitum: partim, ut tollantur aemulationes & studiis nouantium eatur obuiam. Ne imperatore quidem excepto; qui per *nouas urbes* sic derogare uoluit *uetustioribus.* Nam *deponere* idem hic esse, quam *omittere*, *destituere* medii aeui docent glossae.

VI. IVRISDICTIO *principi cuique in* territorio salua.

Vnusquisque PRINCIPVM *utatur* LIBERTATIBVS; IVRISDICTIONIBVS; CENTIS, *seu liberis seu infeudatis, secundum* TERRAE *suae consuetudinem*) Est haec indulgentia ualde momentosa; cuius uerba primum declarabimus, post de sensibus & iu-

 ris

Quid in decreto uoces: principes? ris rationibus soliciti. De *principibus* hic est sermo: non de aliis ordinibus classium inferiorum. Deinde *libertas* hic non in sensu uulgari accipienda pro *statu*, qui sui iuris; uerum in *iuridico* huius aeui, quo *libertas* fuerat idem, quam *territorio definita potestas* aut *superioritas*. Nam dicimus in uernacula *bannum*, *die freyheit*; Galli *franchise*, locum *singulari iurisdictione* instructum. Sic Naumburgensis ciuitatis ea pars, quae capitulo adsignata subiectaque, audit in uicinia nostra *die freyheit*. Nam *superioritatis* uox tum nondum nata. *Comitatus* hic audiunt, qui olim *pagi*, id est, tractus in ducatu singularis, instructus singulari *iudice*, *praeside*, *praefecto*, quem *comitem* dixere. Pro *centis* Schilterus legit *comitatibus centum*; Heineccius *cencis*. Vterque falso & inepte. Nam comitatibus minores tractus audiuere *centae*, *die centgerichte*, *centenae*. Siue quod Germani in sua lingua iurisdictionem definiuerint *centenario* numero siue quod *zenden* uox esset uetustate amissa; nobis est perinde. Cum in Franconiae & Sueuiae oris hodieque in usu *die Centgerichte*. Addit Schilterus particulam *sibi*: iterum falso. Nam littera *s* in autographo haud dubie denotat siue. *Liberis* hic opponitur *infeudatus*. Nostri seculi more diceremus: siue *allodialibus* siue *feudalibus*. Nam ultimae sunt in *nexu* clientelari, igitur *liberis rebus* possunt omnino opponi. *Allodium* autem hoc tempore idem fuerat, quam bonum *auitum*, *altode* siue liberum siue in nexu. A quo sensus hodiernus *allodii*, quo feudo opponitur, prorsus differt. In uernacula *lehen* und *erbe*. *Quiete* sine Caesaris aut *Caesareanorum* intercessu. *Terra* idem hic, quam *territorium*, *prouincia*, *principatus*;

libertates? comitatus? centae? libera & in feudata? Quiete? Terrae?

patus; Germanice *in seinem Land*. Hoc significatu in AVREA BVLLA *Caroli IV. tit. 25 §. 2.* archiprincipatus dicuntur *electorum terrae*. Consuetudo *terrae* in uernacula *der landesbrauch*: quae iuri communi solet ac debet opponi ac derogare. Sed iam a *uerbis* ad *rerum momenta*, in hoc argumento admodum singularia. Illud uerum est testatumque scriptoribus coaeuis: quod, iure Romano *Iustinianeo* cognito receptoque in *scholis* & curiis *Italiae*, *Germanici* imperatores aperuerint recluserintque fontem nouum ad inundandum & submergendum Germaniae principum libertatem & potentatum. Ita sensere *Caesares*: se esse Romanorum in imperio *successores* adeoque subditos eorundem alligandos *legibus Romanis* &c, si his se *subduxerint*, reuocandos & redigendos iterum esse sub hoc iugum. Hoc si uerum & iustum: *Germaniae duces* ac *principes* Caesaris sunt *magistratus* & administratores rei alienae, *potentatus* eis nullus, *superioritas* nulla: *iurisdictio* principum est *uicaria*, *precaria* pro nutu & arbitratu Caesaris; non *propria* eorundem cum iure dominii: *comitatus* in prouinciis *Caesari* addicti; non *principibus*: *centae* non minus seu tribunalia *minora* in manu Caesaris solius: *terrae* nulla *consuetudo* ualet; sed *leges* unice *Latii*, quibus regi debet orbis Romanus uniuersus. Atque hoc erat portentificum illud uenenum *Fridericianae iurisprudentiae*, quod inspirare debuerant Italici iureconsulti Germaniae nostrae & sic principum libertatem ac potentatum tollere ac perimere. Quid igitur principes facerent, his Latii offuciis conspersi & contaminati? Adeunt illi *regis Romanorum*, HENRICI, filii augustalis indulgentiam; implorant eius auxilium; requi-

der Landesbrauch.

Argumentum REI SVPREMATVS PRINCIPVM *S. R. I.*

impetitus per LEGES & IVRECONSVLTOS *Romanos ab* imperatore.

Vtriusque iuris differentiae *intuitu* principum.

In his discriminibus adeunt regem Romanorum.

 runt-

ab eoque exigunt & obtinent DECRETVM 1231. WORMATIAE.

runtque DECRETVM COMITIALE *Wormatiae* an. CIↃ CCXXXI. ne aliquid, in principum Germaniae iuribus, poteſtate ac potentatu *nouetur:* ne illi ad *peregrini* iuris normam exigantur aeſtimenturque; ſed SECVNDVM TERRAE SVAE CONSVETVDINEM, perpetuo uſu, ADPROBATAM. Sane non poterat Henricus has preces aegre ferre aut accipere in malam partem; probe conſcius: *quod pater ſuſcepiſſet formatum imperium, non formandum;* quod *Germanici* regni *formula*, inde a temporibus Cunradi I. *adducta* & *electitia*, ut adeo aeſtimare illa nequiret ex *formula* imperii uel *Romani* uel *Francici*, qui *libero* iure acceperant & regnauerant imperium, armorum ui ſubactum & ſubiugatum.

Inde ira *patris, quam tamen comprimit nouo* CODICILLO VTINENSI *an. 1232.*

His cauſis permotus HENRICVS, *filius*, DECRETVM indulget, patre in *Italia* abſente. Pater, certior factus, ſuccenſet ideo filio, iuſto, ut uoluerat, indulgentiori eumque ex *Germania* in Italiam euocat. Comparet filius; ſed in comitatu *principum Germaniae*, idem rogantium nunc a *patre*, quod a *filio* obtinuiſſent. Comprimit iram *pater* & DECRETVM WORMATIENSE, filio extortum aut ab eo ultro indultum, nouo CODICILLO VTINENSI in *Foroiulio* firmat an. CIↃCCXXXII. Grauiſſimi erat momenti haec *codicilli* pars, in qua declaranda uerſamur.

Singularia huius ſegmenti.
a) agnoſcitur ſupre-matus.

Fuerant *iurispublici problemata* ſoluta, quae ſequuntur. *Principio* S. R. I. PRINCIPVM ab imperatore agnoſcitur hic LIBERTAS, id eſt, *ſuperioritas* & *potentatus.* Haec enim *ſphaera* erat, in qua principum iura & ſalus etiamtunc uertebantur.

b) iurisdictio *principum.*

Deinde illud pollicetur imperator: ſe *principum* S. R. I. IVRISDICTIONEM porro non aeſtimaturum ex iure *Romano* cenſuque Latinorum magiſtratuum, quae deliria rerum imperiti hodieque audent tueri in litteraria arena, ſed

ſed ex inſtitutis Germaniae prouinciarum, quae principes S. R. I. IVRISDICTIONIS *dominos* fecerit, non magiſtratus & *adminiſtratores*. Praeterea COMITATVS & *comites* S. R. I. duci & *principi* cuiusque prouinciae ſubiectos, necquicquam, quod iure *Latii* & *Francorum* fuerat olim, imperatori. Tum idem de CENTIS, omnibus prouinciae cuiusque tribunalibus ac iudiciis ſentiendum, quae non *Caeſari* parerent, ut olim, ſed *ducibus* & principibus. Porro nullum hic diſcrimen fingendum inter *allodia* & *feuda*. Nam imperatorem, in ordine nexus, ſiue ſubiectionis ſiue clientelae, cedere loco *ſubdominis immediatis*, quem his liceret tueri. Poſt TERRAE *libertatem*, id eſt, dominium & proprietatem principibus S. R. I. fore ſaluam: licet haec nomina olim ignota Latio. Demum *feuda* prouincialia *principis* eſſe, non imperatoris. Tandem *ius publicum* Germaniae & *feudale* ex conſuetudinibus *patriae* aeſtimandum; necquicquam ex *Latii legibus* peregrinis. Ad extremum *uſui* ac *uetuſtati* hic omne punctum dandum, temporum lapſu adprobatae, nil autem cerebri aut Latii argutiis. Diſcant inde & rubore perfundantur doctores illi: qui PRINCIPVM S. R. I. LIBERTATEM requirunt ex CORRVPTELIS INTERREGNI, quod tamen poſtea euenit. Vt rerum iniqui & ignari ſint aeſtimatores, qui, limpidiſſimis fontibus relictis, unde publica imperii iura clare fluunt, malunt illa haurire ex nigris & ſordidis paludibus reipublicae turbulentae.

c) comitatus *ſubiecti principibus*.

d) centae.

e) feuda & *allodia*.

f) territoria

g) ſubfeuda

h) *peſtem iuris* peregrini.

i) *principia iuris* publici patrii.

CENTVMGRAVII *recipiant terras a domino terrae*) CENTGRAVII iidem, quam centenae aut tribunali inferiori *praefecti*, *die centgraven*. Loco, *terras*, SCHILTERVS legit *centas*.

VII. CENTGRAVII *qui?*

Sed frustra cum in autographo *terras* etiam inuenerit uirgula HEINECCII. Sensus igitur huius commatis est hic: omnia *principum* territoria ita clausa esse: ut, siue *uasalli* siue *subuasalli*, agant in clientela principis territorialis. Dixere *subuasallos* ideo *ualuassores* uel *uauassores*, quod hi *uasallorum uassores* uel *uasallorum uasalli*. Quatuor igitur uasallorum classes: principio *imperator*; tum *princeps*; post landsassius *uasallus*; demum *subuasallus*. Sed cum ultimis nihil rei habet imperator: qui eorundem obsequia & nexum omnem hic defert *principi territoriali*. Vt ab *hoc* magis, quam *illo*, si utrique inuicem non constet, pendere uideantur. Siculae gerrae: *iurisdictionem principum*, intuitu imperatoris, *esse cumulatiua*.

Qui ualuassores pareant principi soli?

VIII. LOCVM CENTAE *nemo mutabit.*)

Num adscripticii CENTAE?

Licet igitur *centenae* subiecti homines liberi sint: non tamen, sine principis aut domini terrae permissu, possunt emigrare. Licentiae huius *lytron* esse solet pecunia soluenda nomine detractus, *deß abzugs*.

IX. *Ad centas nemo* SYNODALIS *uocetur*]

A centis immunes qui SYNODALIS?

SYNODALIS idem hic, quam *persona ecclesiastica*, addicta synodo. Nam huic statutum fuerat *fori* priuilegium siue coram *comite*, *duce* aut, quod postea euenit, iudice *ecclesiastico*, episcopo, sacro antistite.

X. PFALBVRGERI *penitus eiiciantur*)

PHALBVRGERI *qui eiiciendi ex* VRBE?

PFALBVRGERIS nomen ab incolatu, quasi *aedium* ergo tantummodo ciues, *der vier* pfäle *halben*. Nam olim plures *nobiles*, *comites*, ipsi *principes* aedes redemerunt in potentioribus *ciuitatibus* & nomen

nomen suum dederunt illarum *leucomati* aut *lexiarchico* (*dem bürgerbuch*); hoc quidem fine, ut essent in earundem *tutela* singulari; imo possent in illas, quoties uellent, *refugere* aut agere ibi, *animi* causa, ob cultum & consortia in ciuitatibus. Hodieque *Hassiae Landgrauius* DARMSTADIENSIS retinet ideo aedes *Franckefurti*; taceo exempla alia. Vnde etiam error eorum, qui *Limpurgensem ducem*, *Wormatiae* dominum somniarunt: *cum Wormatiae tantum egerit pfalburgerum, id est incolam, propriis aedibus instructum*, quae hodieque Wormatiae ostendi solent. Licet consecratae sint coenobio & in Gallico incendio ultimo conflagrauerint pariter. Quae uero causa demum legis nostrae, *de pfalburgeris eiiciendis ex urbibus?* Dico. *Pfalburgeri* uel nobiles fuerunt uel subditi ordinis inferioris. *Primi* saepius inter ciues excitarunt motus in urbe aduersus magistratus & rerum dominos: *ultimi* abusi sunt ciuitatis auxilio, implorato saepius aduersus suos dominos ac principes. Vtrumque igitur turbas & sordes traxit: ut e re esset, ab utroque malo purgari ciuitates & proscribi *pfalburgeros*. Sed huic legi morem forte nemo facile gessit. Nam anno CIↃ CCCLVI. CAROLVS IV. noua lege prohibuit incolatu *pfalburgeros* in AVREA BVLLA *tit. XVI. §. 1.* De quo plene planeque nos in nostro ad eum locum *commentario tom. 2. p. 151. sq.*

Dux WORMACIENSIS Pfalburger.

CENSVS *uini, pecuniae, frumenti uel alii, quos rustici constituerunt hactenus, se soluturos, relaxentur & ulterius non* RECIPIANTVR) Altera uox oculos fugit HEINECCII, qui pro, *uini*, habet uirgulas

XI. *Qui* CENSVS *sublatus?*

las numerorum VIIII. Sed in nostra lectione nulla dubitatio: dummodo rem ipsam aliquis faceret luculentam interpretatione eius aeui genuina. Nam potest *census* accipi pro *uectigali:* sed hoc nunquam sublatum. Potest intelligi sub *censu tributum*, quod forte imperator indicere uoluit, praesertim in Rheni uicinia, ei propria & fiscali. Nam omnem Germaniam a Caesare *stipendiariam* factam fuisse, non est opinabile. Et qui *census* ille? a quo *rustici* absoluuntur sigillatim: licet ad eum soluendum se obstrinxerint? Num *agri* eorundem *tributarii* aut *tributaria capita? der Leibzinß.* Idque in Germania uniuersa uel in Caesaris domanio, uicinia Rheni. Omnia tenebrarum plena, quas nequeo dispellere & argumentum proferre ad lucem.

XII. *Qui nefas, homines* PROPRIOS *ab imperatore recipi?*

PRINCIPVM *nobilium & ministerialium, ecclesiarum homines* PROPRII *in ciuitatibus* NOSTRIS *non recipiantur*) Nefas fuerat omnino, quod imperator *seruis* siue hominibus propriis, *fugitiuis*, indulserit *libertatem* ideo: quoniam se contulissent in suas urbes & albo ciuium essent adscripti. Tale quid ne quidem Latii tyrannus sibi adrogauit; ut dominis seruos ita eriperet & patronum ageret fugitiuorum. Iure igitur meritoque huius instituti puduit piguitque imperatorem in nostro decreto: ut huic iniuriae mitteret nuntium. Sunt autem praeterea etiam notandae hic classes imperii ordinum. Quatuor mentio facta 1) *principum*, 2) *nobilium*, 3) *ministerialium*, 4) *ecclesiarum*. Ad *primam* pertinent domini *terrarum* & territoriorum singularium: ad *alteram* comites omnis generis & prouinciales *dynastae*, *die landherrn:* ad *tertiam* uasalli

uaſalli principum: ad *quartam* omnis ordinis ac ſortis *praeſules* & ſacra *collegia*. Quod uero omiſerit *ciuitates*, in cauſa eſt hoc: quoniam fidentior imperator in homines urbibus *imperialibus* addictos; qui ideo *Königsleute* etiam audiuere.

Principibus, nobilibus, miniſterialibus & eccleſiis PROPRIETATES *&* FEODA, *per ciuitates noſtras occupata, reſtituantur nec ulterius occupentur*) Pudeat ſpolii imperatorem, ſi rebus ſuis alterum deſtituit cum iniuria: ſi iure, quae cauſa huius poenitentiae? Quis unquam crediderit imperiale dogma: *licere Caeſari in Germania, quod lubet & locum dominio eminenti*, id eſt, poteſtati, eripiendi ſua ordinibus ſibique adrogandi pro cupidine & arbitratu. Vix tegumentum adparet huius improbae confeſſionis. Sed credidit forte *Fridericus II.* priuilegia eſſe urbibus, eripiendi ruricolis tantum, quantum illis conducat. Neque enim uel *allodiis* ſiue *proprietatibus* pepercerunt uel *feodis*. Inde conuentio: *de utrisque reddendis*. Hoc uero num *priuilegium*; *donatio*; *conceſſio?* cohibere furtiuas & rapaces manus.

XIII. *Reſtituere* ABLATA *num loco* donationis?

CONDVCTVS *principum per* TERRAS EORVM *non impedietur*) Vulgus docet; *conductum* & *uectigalia* quondam inter reſeruata *imperatoris* fuiſſe etiam in principum territoriis. Os obdurare licet his nugatoribus noſtro codicillo; ubi imperator principibus dat fidem: ſe utrumque relicturum principibus in ſuis territoriis. Facile largior, imperatorem haec iura appetiiſſe, imo principibus ea eripere uoluiſſe

XIV CONDVCTVS *&* VECTIGALIA *principum; non Caeſaris?*

Roma-

Romani iuris offuciis, quasi *arma* in conductu & in uectigalibus *lucra* essent Caesaris solius. Verum potentatus sui retinentiores fuere ordines, quam ut Caesari hic concesserint latum unguem. Idque merito, quod sic collapsa & perrupta fuissent iura *clausi territorii*, quibus *principes* gauisi. Quo igitur consilium Caesaris fuit iniquius: eo magis *gloriosa eius poenitentia*, dextraque data: se *conductus iura* (*das geleit*) cum eius accessorio, *uectigalibus* integra & intacta relicturum esse principibus in suis territoriis. Sed quale hoc demum *beneficium*: manum cohibere de iure alieno?

XV. SCVLTETI *Caesaris qui non iudicent, nisi* IMMEDIATOS?

Non compellantur ad RESTITVTIONEM *eorum, quae* LONGINQVO *tempore receperant, nisi homines* IMMEDIATE *imperio subiecti*] Sententia haec aliquantum subobscura. Inde requirendum lumen. Potuit euenire, ut actionem intenderet aliquis aduersus Titium, incolam *ciuitatis imperialis*. Excipit ille, causam litis natam in alio loca, antequam se huc contulisset, imo actionem iam tum praescriptam. Prohibet imperator scultetos suos, talia trahere in iudicium. Qui uero non? Ne scilicet *principum iudiciis* fecisse uiderentur iniuriam: refricare litem, iam *praescriptam* in territorio principis alieno. Ideoque, si reus imperatori ante & post subiectus, tum *iudicare* posse *scultetos* & uocare in ius ciuem. Quoniam ille habuerit unquam iudicem alium nullum; quam imperatorem, ut adeo nulla metuenda principis querela de *fori principalis* limitibus uiolatis. Quicquid sit, plura tamen elucent ex hoc unico segmento. *Primo*, quod principum iurisdictio

priua-

priuatiua, non *cumulatiua.* Nam ipse imperator prohibet suos scultetos: ne homines alios iudicent, quam imperio immediate subiectos. *Deinde* discrimina hominum *mediatorum* & *immediatorum* clarissima etiam huic aeuo. *Tum* haec iura patria sunt: quibus nihil commune cum iurisprudentia Romana.

In CIVITATIBVS NOSTRIS *nullus terrae dampnosus uel a iudice damnatus uel* PROSCRIPTVS *recipiatur scienter; recepti* EIICIANTVR) Sed annon *Caesaris* est, reos absoluere; condemnatis *subuenire extra ordinem*; suscipere eos in tutelam & *protectionem*; exercere ius *aggratiandi* & *ueniam* indulgendi in delictis etiam grauissimis; imo *prouocationes* admittendi ab ordinum sententiis? Agnoscit hic certe imperator: *se in iudiciis principum damnatos aut proscriptos in suis urbibus fouere.* Quod tamen facere licet hodie principi cuique. Cum nemo obligetur: *perfugos aut proscriptos reos remittere*, nisi uoluerit; nisi alter se obstrinxerit ad idem, datis epistolis *reuersalibus*, ut solent audire. Tantum igitur abest, Germanici imperatoris potestatem posteriori aeuo aut moribus aut legibus deminutam & attritam fuisse; ut potius inde constet, olim non licuisse imperatori, quod hodie solet eidem attribui. XVI. PROSCRIPTVS *a* principe *non recipiatur aut absoluatur a* Caesare?

Nullam nouam MONETAM *in terra alicuius principis cudi faciemus, per quam moneta eiusdem* PRINCIPIS *deterioretur.*) Est etiam huius segmenti argumentum plenae frugis & *publici iuris* nobis aperit arcana; XVII. MONETA principis *ualeat in suo territorio prae* Caesareas.

arcana. Principio patet, *monetandi* iura *principum* potentatui propria, nec opus esse aliquo *monetandi* priuilegio singulari. Quod si enim fuisset ultimum: non de *terris principum* uniuersim scripsisset; sed illos tantum, quae munitae priuilegio. Deinde Caesari nefas esse, suas *monetas* obtrudendi principum subditis. Imo posse *principem* Caesareas *monetas*, si quidem habeat causas, metuendi damna aut turbas, in suo territorio prohibere & proscribere. Instar *Boioariae* ducis, qui circa haec tempora promulgauit *edictum*: ne, praeter suam, alia *moneta* ualeat in Boioaria uniuersa. Hinc licet Fridericus II. in Italiae oris monetas cuderit ex corio bubulo: idem tamen fieri non potuisset in Germania. Quoniam *principibus* licet, uiliores monetas Caesaris interdicere in suo territorio. Quod arcanum nobis prodit hoc nostri *codicilli* egregium segmentum, commendandum omnino cuiuis publici iuris prudenti.

XVIII. IVRISDICTIO *Principum* priuatiua, *Caesarea* exclusa *omnino.*

Ciuitates nostrae IVRISDICTIONEM *suam, ultra ciuitatis ambitum, non extendant. Nisi ad nos pertineat* IVRISDICTIO SPECIALIS.) *Francicis* imperatoribus in moribus fuit usuque; ut *missos* siue generales *iudices* alerent extra ordinem, instar iudicum seu *comitum palatinorum*, qui in omnibus prouinciis, cum ordinariis iudicibus exercerent iurisdictionem concurrentem. Ipso etiam *Francio imperatore* praesente, quiescere dicebatur *iurisdictio principum* eorumque iudicum *prouincialium*. Hoc glaucomate occupati, uulgares doctores perhibent, idem iuris fuisse postea quoque imperatoribus Germanicis. Neque dubium est, hoc tegumento, idem illud sibi *Fridericum II.* adroga-

rogauisse. Obstitere autem conatui illius ordines ac principes imperii, haud dubie ostensis utriusque imperii discriminibus; ut adeo poenitentiam egisse eundem, constet etiam in hoc argumento. Iustior autem imperator, si nihil indulsisset in imperio, cuius eum oportuerit poenitere. Ingenua illius confessio: *Caesaris non esse* GENERALEM *iurisdictionem in Germania*; *sed specialem tantummodo* in domanio imperiali aut sacro patrimonio.

In ciuitatibus nostris ACTOR FORVM REI SEQVETVR: *nisi reus uel debitor principalis ibidem fuerit* INVENTVS.] XIX. *Iure* EVOCANDI *e* PRINCIPVM *territoriis non gaudet* IMPERATOR.

Per iura *Latii* imperator *euocare* poterat ciues reos ex omnibus prouinciis, imperio Romano subiectos. Idem sibi sumpserant imperatores *Francici* in ipsa etiam *Germania.* Sed, *prouinciarum* dominiis formatis, principes recusarunt, subditos suos porro sistere. Certi scilicet, quod *iurisdictio* eorundem *priuatiua*, non *cumulatiua*, technicis uerbis utor; quod ne quidem sit *concurrens*; quod territoria eorundem clausa; quod ne *reus* quidem iurisdictionem queat *prorogare*, inuito domino ac principe, cetera. Nihilominus, cum *imperatores latinizantes*, ius *euocandi* sibi sumerent aduersus ciuitates & loca infirmiora: haec se *priuilegiis* aduersus *euocationes* maluerunt munire, quam *litigare* cum suo *imperatore* aut ab illo expectare *extrema*. Etiam *mediatae* ciuitates hoc consilio usae sunt, in quarum etiam numero HALA nostra, ad Salam. Quam, ob tale *priuilegium*, quod habet, frustra accensueris immediatis. Iure igitur meritoque insolentiae EVOCATIONVM eo ipso nuntium mittit *Fridericus II.* quo-

niam iubet uniuersim, ut actor sequatur *forum rei.* De re ipsa egi plenius in *commentario ad* AVREAM BVLLAM Caroli IV. *tit. XI. §. 1. p. 15. 16. sq.*

Quid de foro DEPREHENSIBVS? Quid autem sentiendum de FORO DEPREHENSIONIS? Illud quidem hic firmatur DECRETO COMITIALI. Sed olim hoc fuerat in dubii euentus arena. Imperii enim *principes* requisiuerant hoc: quod rei, deprehensi, remittendi essent principi *domicilii* neque homo de *Sueuia* iudicari posset extra *Sueuiam* aut alio, quam *Sueuico iure:* inde esset in Sueuiam remittendus omnino. Plura etiam de hoc scripsi in *commentario* ad AVREAM BVLLAM *tit. VIII. p. 765* atque *tomo II. ad tit. XI. p. 35.*

Qui de ADPELLATIONIBVS *mutum decretum?* Ceterum qua causa de ADPELLATIONIBVS hic *muti* sint cum imperator, tum *principes* imperii; requirere liceat omnino. Cum per *adpellationes* earumque abusum pariter damnum adferre potuerit principum clausis territoriis? Persto in sententia, quam latius prodidi ad AVREAE BVLLAE CAROLINAE *tit. VIII. & XI* in commentario: *adpellationes a principum sententiis ad curias imperatorum* tum exulauisse in imperio. *Germanico* scilicet: nam Francicos imperatores a suis ducibus ceu ministris & officialibus *adpellationes* accepisse; illud quidem est testatissimum.

XX. FEVDA *non dentur* PIGNORI, *nisi cum* MANV *domini.*

Nemo suscipiat in PIGNORE BONA, *quibus* INFEVDATVS *sit, sine consensu &* MANV DOMINI *principalis.*]

Est hic significatus MANVS omnino *feudalis.* Nam in uernacula ideo *bona clientelaria* audiunt *manufirmae, mannaria,* id est, *manu domini* concessa, *behandigungs-güter.* Quoniam *feuda* haud dubie concessa DEXTRAE datae fide, *manu* porrecta, stipulata *manu,* cetera. Cum igitur *alienatio*

natio feudi interdicta sit, ne *domino* obtrudatur temere *cliens*, uasallus: etiam interdicta *oppignerratio*, ob causam eandem. Axioma forense barbarum: *quicquid prohibitum est in termino, illud etiam prohibitum in uia.* Quoniam creditori licet demum, auctoritate iudicis, pignus alienare. Imo differt in eo ab hypotheca *pignus*; quod ultimum deueniat in *creditoris manus* & *possessionem*, si non ciuilem; naturalem tamen, in securitatem crediti. Vt adeo etiam *pignerati feudi* possessor siue *detentor*, in uernacula: *ein pfandsinnhaber* nequeat *domino inuito* obtrudi. Sed cum haec definita sint in *iure*; requires causam: quare inserta hic sint DECRETO VTINENSI *comitiali?* Scilicet id sibi sumpserat haud dubie imperator, ut *oppignerationes* feudorum tueretur, imploratus, hoc tegumento, quod *alienatio* facta ad tempus definitum; non autem perpetuo, uti tum in uernacula dictum, *zur vrthaet.* Offendi hoc discrimen in huius & posterioris aeui monumentis multoties: *ut adeo liceret* OPPIGNERARE *quidem; quamuis nefas esset alienare.* Exempli loco esse potest pactum in domo BRANDEBVRGICA: ubi pariter prohibitae alienationes perpetuae, *die veraeuserung zur urthaet*: inde ex argumento contrariorum putant licitas esse *oppignerationes*. Hoc quamuis darem; illud deinde requiritur porro: num, successione deuoluta ad liberos uel ad agnatos, illi obstricti sint, redimere suo aere fundos oppigneratos; an uero, negato licet pretio, eosdem queant *uindicare.* Ultimum defendi, requisitus an. CIↃ IↃCC XVI. in responso singulari. Quod firmaui lege, exemplis, sententiisque, latis in Germaniae tribunalibus supremis. Quae omnia requirere licet ex opusculo: *de obligatione*

Dubium: quod oppigneratio *non sit* zur VRTHAET.

successoris in principatum, quod exhibetur in nostris *miscellis tom. I. lib. I. op. 8. p. 539. seq.* Sane hoc DECRETVM COMITIALE firmat nostram sententiam. Si enim *oppignerationes feudorum* interdictae sine consensu manuque *domini*: pari causa etiam consensus requirendus ab *agnatis*. Quibus ita non minor fieret iniuria. Quid uero sibi uelit adiectiuum PRINCIPALIS? hic potest requiri. Quia significatus illius in hoc aeuo multiplex. Nam accipitur pro *imperii principe*, distincto a *comitibus & nobilibus*, ut locus ALBERICI se habet ad an. 1234. Deinde notat *dominum immediatum* uasalli, distinctum ideo a domino *primo*: quod illi primario & *principaliter* in nexu sit; alteri, loco tantum *secundo*. Atque ita hic accipio uerbum, *principalis*. Nam Friderico differentias subditorum & uasallorum *mediatorum* & *immediatorum* curae cordique fuisse: illud uidimus supra in XV. segmento.

Quid PRINCIPALIS?

XXI. ANGARIAE Caesaris *non sunt in* principum *territorio*.

Ad OPERA *ciuitatis nullus* COGATVR *nisi de* IVRE *teneatur*) Iure *Latii* in Caesarum arbitratu fuere *iura angariandi* subditos, id est, imperandi illis, *seruitia in operis*, *equis*, *manibus*, *pedibus*. Nam obstricti etiam fuerant, epistolas Caesarum ferre & referre; agere *cursores* uel *equum* praebere *celeribus* eorumque uehiculis. Eadem iura *angariarum* sibi tribuerat REX LONGOBARDIAE in Italiae feudis, *2. F. 26.* Neque dubito de imperatoribus *Francicis*, quod usurpauerint idem in Germania. Iuris igitur *tergemini* tegumento usus fuerat *Fridericus II.* requirendi *angarias a principum* Germaniae subditis. Obuertere huic conatui studia sua merito *principes*. Cum enim horum esset, *subditos angariandi*, non pote-

poterant indulgere idem *Caesari*; ne duplici onere illi adficerentur. Egit igitur etiam hic *poenitentiam* FRIDERICVS II. in hoc DECRETI COMITIALIS commate: *quod nullum ad operas cogere uelit.* Quid uero sibi uult adiecta *limitatio: nisi de iure teneatur?* Facile est, ad reponendum, quod in *Rheni* uicinia imperator, ceu in *domanio* suo & *patrimonio imperiali*, duplicem egerit personam, unam *Caesaris*, alteram *principis territorii.* Atque ultimo hoc intuitu omnino potuit *angariare* subditos: necquicquam primo. Discant inde mei Germani in dissoluendo problemate forensi: *utrum celerum siue postarum iura sint Caesaris in principum territoriis?* Aut enim ius *postarum* accipitur pro iure *angariandi*; cui nuntium hic mittit imperator in *comitiis*; aut esse debet facultas, *ex transuectione rerum hominumque captandi lucrum*, quam nisi haberent principes imperii, *utili* dominio destituerentur in suis prouinciis; aut notare debet *litterarium commercium* per imperium uniuersum, quod imperatorem habere, nemo iuerit inficias. Plenius de hoc argumento egi in *opusculo*, de *iure postarum* hereditario & clientelari, *dem general erbpostamt*, quod habetur in *miscellis tom. I. lib. 2. opusc. 5. p. 919. sqq.*

Problema: de iure POSTARVM *inde solutum.*

Homines, in nostris ciuitatibus residentes, consueta & DEBITA IVRA *de bonis* EXTRA CIVITATEM *suis* DOMINIS *&* ADVOCATIS *persoluant neque indebitis exactionibus molestentur.*)

XXII. *ius* COLLECTANDI *est* principum: *non* imperatoris.

Per leges *Latii iure collectandi* nemo fuerat gauisus, nisi imperator *l. 1. omnia tributa C. de officio*

praefecti August. Et quam illi abusi sint hac potestate in indicendis & adaugendis tributis, testis est historia. In *Italiae* prouinciis idem sibi sumpserat & uindicauerat imperator 2. F. 56. unde *collatio extraordinaria ad regalis numinis expeditionem*. Tributaria quoque iura fuisse in Germania imperatoribus FRANCICIS, nemo potest dubitare. Igitur hoc *iuris triuio* uti uoluit FRIDERICVS II. ad interdicendum subditos, in suo patrimonio habitantes, ne *principi* suo soluerent *tributa*. Quasi haec iura accessoria essent *Caesareae* maiestatis solius. Inde querelae *principum*; quod imperator principibus iura collectandi negaret eo ipso, quod suarum ciuitatum incolas tueretur, ne soluerent *collectas*, intuitu *bonorum* ac *fundorum* in principum territoriis. Optimus iterum portus POENITENTI CAESARI, mutatio *consilii*. Nam iubet ciues etiam suos, ut, extraneorum fundorum ergo, *debita iura* persoluant. Modus, qui additur, inter nimium & parum, tenendus, consilii magis, quam praecepti sustinet rationes.

XXIII. Homines adscriptitios principum *nequit* imperator AVERTERE.

Homines PROPRII, ADVOCATIIS FEODALES, *qui ad* DOMINOS *suos transire uoluerit*, *ad* MANENTIAM, *per* OFFICIALES *nostros*, *non* ARCENTVR] Homo *proprius* a domino suo uindicari potest instar *serui fugitiui*. Quid ergo sibi in eos adrogare uoluit imperator? Dico. Agitur hic de *hominibus propriis aduocatorum ecclesiae*. His uoluit ille persuadere, quod posset eos manumittere; facere libertos; retinere subditos; efficere ciues idque qua *ecclesiarum supremus aduocatus*. Sed quinam hic audiunt *feudales*? Nam

uasal-

uasallis semper est integrum, *feudo refutato*, mutare sedem. Verum de *feudis rusticis* hic agitur & talibus clientibus, qui adscriptitii simul glebae. Videtur enim inter *feodalem* & *uasallum* hoc hoc interesse: quod *ultimus* loci honestioris; non *primus*, quo etiam nomine adpellantur *rustici*, *glebae adscripti*. Quos, uix leges, salutatos esse uasallos. Vti uero aduocati, etiam supremi, est, tueri ecclesias; non spoliare ac priuare *hominibus propriis*; *seruis*, *seruabus*; aliis, qui in earundem *clientela*: ita facilis est causa *poenitentiae imperialis*; improbi consilii mutatio. Ceterum SCHILTERVS legit, *homines proprii*, *aduocatitii*; HEINECCIVS habet *aduocatici*. Forte tria hominum genera hic licet distinguere: *homines proprios*; *aduocatitios*; *feodales*. Et ita repetere liceret ea, quae commentati sumus ad *segm. XII.* superius. Porro SCHILTERVS legit, *noluerint*; HEINECCIVS *uoluerint*, quae lectio est sincera. Res ipsa est haec: *manentes* huic aeuo dicuntur *incolae*; *ciues*; *censitae*: qui alicubi fixerunt *domicilium*. Inde formula: *admanentiam* (siue manendum); *artare idem est*, *quam cogere ad incolatum* & figendum domicilium. *Quinam manentes?*

Ad huius CONCESSIONIS *&* CONFIRMATIONIS *memoriam*] *Concesserat* ordinibus & Germaniae principibus haec priuilegia filius HENRICVS *Romanorum rex*: quae suo adsensu confirmauit *imperator* uel potius largitus est instituto *nouo*, ut ipse magis, quam *filius* concessisse uideretur. Superest tamen hodieque in principum tabulariis RECESSVS WORMATIENSIS. an. CIↃ CCXXXI. kal. *Maii*; *indict. IV.* scriptus ac editus in *comitiis*, habitis a *filio* HENRICO VTINENSI *par est* WORMATIENSE DECRETVM *an. 1231.*

rege Romanorum. Legit eum & in epitome recitauit BROWERVS *lib. XV. ad an. 1231. num. 150.* cuius uerba dabimus, alia paulo, quam in nostro CODICILLO FRIDERICIANO. Sunt enim haec: *Ne quis in ECCLESIAE fundo MVNITIONES aedificiaque tollat. Receptis iam atque negotiatorum turba frequentatis hucusque NVNDINIS, RECENTER & nuper admodum instituti MERCATVS ne quid obstent uel detrahant. Nec omnino quisquam ad nundinas, quas nolit adire, COGATVR INVITVS. Nemo PLATEAS* (lectio mendosa, *stratas*) *DECLINET uiasque publicas & longo iam usu tritas, nisi TRANSEVNTIVM* (confinatum) *id fiat uoluntate. CENTGRAVIIS deinde multae praescriptae leges.* Abrumpit hic filum Browerus additque: *TESTES adfuere Sifridus MOGVNTINVS; Theodoricus TREVIRENSIS;* A. *MAGDEBVRGENSIS* & H. *COLONIENSIS* (*) archiepiscopi: *MORAVIAE; LOTHARINGIAE; BRABANTIAE duces* & alii. *Datum* apud *WORMATIAM* in *curia solenni* (comitiis) *anno domini* CIↃCCXXXI. kal. *Maii; indictione IV.* Hortor ac moneo omnes *archiotas*, ut integrum DECRETVM WORMATIENSE, si aliquod in tabulariis exemplum repererint, proferant demum in lucem.

(*) Quae turbati ordinis hic ratio, quod *Magdeburgensis* praeferatur *Coloniensi?* Egimus de dignitate primi in opusculo: *de primatu Germaniae Magdeburgico*, quod habetur in *miscell. tom. 2. lib. 3. op. 1. p. 779.* Res ipsa est haec. Olim inter *ARCHIEPISCOPATVS NVLLA PRAECEDENTIA:* sed archiepiscopus in itu & reditu praelatus alteri, quem superauerat *AETATE* sacri muneris. Vt adeo nobis exempla sint: quod *MAGDEBVRGENSIS* antecesserit *COLONIENSEM* & *TREVIRENSEM* & alia iterum, ubi *primus* utrumque aut alterutrum est in ordine *subsecutus*. Vt scilicet aetatis gradus antistitum fuerant diuersi, diuerso tempore.

BVLLA

BVLLA AVREA, TYPARIO *nostrae* MAIESTATIS, *impressa*) Frustra litigarunt hactenus inuicem in problemate auctores: *cui debeatur origo signandi litteras* AVREA BVLLA? Loca sententiasque *Fresnei*; *Thulemarii*; *Malinkrotii* aliorumque conduxit *b. m.* HEINECCIVS *de sigillis part. I. c. 4. §. 4.* Quibus addere licet illa, quae habent WENKERVS; DATTIVS; LANGLETVS innumerique alii. Qui *Francicis* regibus originem tribuerunt, eo potissimum usi sunt argumento: quod apud *Byzantinos* imperatores *bullae aureae* uetustiores non inueniantur, quam THEOPHILI, *Michaelis* filii, imperatoris *Constantinopolitani*, qui uixerit *an. 830.* cum tamen de PIPINO, CAROLO M. aliisque dicatur, signauisse eosdem litteras AVRO. Sed cum in iure *Graeco-Romano* χρυσοβούλλου uel AVREAE BVLLAE IVSTINIANI habeatur epitome, *lib. II. p. 72.* id est *an. 550.* corruit sententia eique superstructum argumentum. Debetur igitur origo AVREAE BVLLAE imperii BYZANTINI luxui ac profusioni in omnis generis *augustali adparatu.* Codicillus IVSTINIANI scriptus est *templo Sophiae*, Constantinopoli instaurato impensis ac operis immensis uere. Recitat *asyli* aliaque iura tributa eidem. Inscriptio est haec: Ἰουστινιάνου τοῦ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας χρυσοβούλλου, κεφάλαια, *Iustiniani maiori ecclesiae* (Sophianae) *concessae AVREAE BVLLAE capita.* Imo ad *inuentionis* gloriam, imperio *Byzantino* conseruandam, *chrysobullae* etiam audiuere *Byzantia*, (mit einem *Byzantiner* besiegelt) instar synonymorum. Quod uero FRIDERICI II. *aureae Bullae* frequentiores sint, quam Caesarum alio-

AVREAE BVLLAE *demum origines uerae uindicatae* BYZANTINIS.

 rum:

rum: plures forte *causae*. Huius imperatoris *potentia*, *opes*, excelsi animi *magnificentia*. Sed alius commonefacit nos *Bernardus de* MONTFAVCON *lib. VI. paleogr. p. 379.* qui testimonium adfert in codicillo ROGERII, *Siciliae regis*, in quo formula: *quod ille, ASSVETO MORE, signatus AVREA BVLLA*. Cum igitur FRIDERICVS II. fuerit *Siciliae* etiam *rex*, credere ita liceat, morem *signandi auro*, hinc ei fuisse frequentiorem. Caue tamen, existimes, *aurum* in eius generis codicillis Caesares profudisse: nam illi, in quorum gratiam scriptus fuerat codicillus uel suppeditarunt AVRVM uel illud redemerunt nummis, numeratis ideo curiae imperiali. His moribus uiuimus hodieque. Nam statuta est TAXA illi, qui uult, ut diploma, in sui gratiam scriptum, non *cera* signetur; sed *auro* uel *argento*. Licet in *argento capsae* fieri soleant; non uero imprimi *typarium*, *imago* siue *heraldicum idolum*. Ceterum adiectiuum MAIESTATIS significantius longe in lingua Graeca. Num in hac *maiestas nostra* redditur βασιλεία ἡμῶν, quasi nostra IMPERIALITAS. Cum maiestatis nomen sit admodum uulgare, tributum praetori quoque & Latii magistratibus aliis, instar synonymi *potestatis*. Quapropter etiam idem nomen adfectarunt sacri *antistites* & *principes*. Quod fieri non potuisset in βασιλεία, *augustalitate*, *imperialitate*: si quidem haec uerba donata fuissent ciuitate Latii. Ceterum *typarium* idem esse, quam *typum* aut imaginem uel *figuram* principalem, notum est. Illud interea certum, formulam SICILIAE regibus fuisse solennem: *bulla aurea nostro typario impressa*, teste BROMTONO ad an. 1177. Vt adeo

MAIESTATIS *uox* inconcinna.

TYPARIVM *quid?*

adeo coniectura non frustranea sit: *Fridericum moribus curiae Siculae* hic aliquid dedisse.

Huius rei TESTES *sunt S.* MOGVNTINVS *archiepiscopus; B. patriarcha* AQVILEGENSIS) Principio est hic dicendum; TESTES non *sua manu* subscripsisse; sed *manu notarii* scriptum esse codicillum uniuersum. In *opusculo* de *nexu scripturae & subscriptoris cap. IV.* §. *5. n. 128.* dictum, quod satis fuerit *fides*, rei gestae *testes* interfuisse secundum *l. 17. C. si cert. pet.* atque *Nou. 73. c. 8. 9.* Vnde hunc *Latii* morem hausit etiam Fridericus I. & testium litterariam memoriam in subscriptionibus introduxit. Deinde licet imperator sub *falsi* poena prohibuerit, nominibus *breuiatis*, quod diximus de *nexu subscriptoris cap. V.* §. *6.* nemo uteretur: usi sunt tamen Germani *monogrammatibus*, de quibus in opusculo eodem *cap. IV.* §. *6.* Sed uero in *monogrammate* nominis contractae *omnes litterae* singulares in figura unica: cum hic adpareat tantummodo *initialis* siue prima & *unica.* Improbo institutum, cum unica littera potuerit facile imponere & fallere amphibolia, diuersarum personarum synonymis, cetera. Sed forte haec facta sunt spacii parcendi ergo in chartis & quod sufficere uiderentur *munera* testium & *dominia*, quae instar *agnominum.* Porro praefertur hic *Moguntinus* archiepiscopus patriarchae; haud dubie, qua *archicancellarius.* Sed dices, *Italiae archicancellarium*, inde a temporibus FRIDERICI I. *an. 1150.* fuisse *Coloniensem*, quod nos docuimus *exemplis* in *comment. ad* AVREAM BVLLAM *tit. XXVI.* §. *2.* Repono, locum COLONIENSI neque in Italia factum, si causa fuerit

TESTES *subscriptores a*] *manu aliena.*

2] *littera* initiali *unica.*

Proedria MOGVNTINI *qui in ipsa* Italia *ante* COLONIENSEM?

rit *principum Germaniae*, uti confirmatio huius DECRETI WORMATIENSIS.

Henricus C. de WIRTENBERG.

H. de Wertenberg) Schilterus legit *Hortenberg*; Heineccius *Gertenberg*; nostro uiduo *Vertenberg*. Nam ex historia notum, *Henricum* comitem *Wirtenbergensem* isto tempore floruisse.

SCHENBERGENSES *comites*.

A. de SCHOENBVRGE] Schilterus legit *Schaumburg* uel *Scowenburg*. Sed cum litterarum elementa clara sint, contracta tamen: *A. de Schoembe*. Deinde *Schoenbergensium* comitum in *Misnia* illustris fit memoria; illi etiam sibi adrogauerint hoc tempore iura *nexus immediati* in imperio: non uideo, quare fides detrahenda litterarum elementis.

SVBSCRIPTORES *qui in iisdem* diplomatibus DIVERSI?

Burggrauius de NVRENBERG) Schilteri exemplum nomen huius comitis omittit, imo subscriptores etiam memorat hic paulo alios. Cui igitur calculus dandus? Principio illud aduerti, unum exemplum aequale esse necquicquam alii in codicillis imperialibus, intuitu eius subscriptorum. Causa mihi uidetur haec: quoniam plures, praeter nominatos, adfuere testes: ut adeo in arbitratu esset notarii, cuius nomen uellet commemorare uel tacere & praeterire. Ceterum

Quid de NORIBERGENSI *Burggrauio?*

non moueat nobis stomachum, BVRGGRAVIVM NORIBERGENSEM reiectum in locum inferiorem. Nam aetatis ratio tum habita inter *comites*: *Noribergensis* uero Burggrauius anno demum CIↃ CC LXXIV. adscriptus est PRINCIPVM classi. Vt adeo *nugiuenduli* sint: qui ante hoc tempus causam eius agere uelint aduersus posterioris aeui antagonistas.

ALII

ALII *quam* PLVRES.] Requires causam, quare non OMNES illi, qui decreto praesentes, commemorentur etiam in *subscriptione?* Cum hodie omnes ordines, *comitiis* praesentes, subscribere soleant RECESSVI IMPERIALI, nequidem excepto unico? Verum hodie subscribunt *ordines* omnes sua *manu*; deinde non ut *testes*, sed ut *suffragatores*; post, linteis chartis inuentis, nulla causa est parcendo earundem spatio, cum facile sit, ad coniungendum & compingendum plures. *Quare non mentio OMNIVM?*

SIGNVM *domini inuictissimi imperatoris*) Sub *signo* intelligitur imperatoris *monogramma*. Hoc aliqui imperatores sua *manu* delinearunt. Inde formulae: nostro *sigillo* ac *manu* siue etiam *propria manu*. Sed plures, uel taedio laboris uel imperitia uel fastu acti, has figuras aliis reliquerunt ad delineandum. Deinde sunt *monogrammata*, quae solius *nominis proprii* sistunt litteras. Sed nostrum hoc Fridericianum *tot litteras* habet, quot requirit *integra formula tituli imperialis*. Praeterea neque hoc omittendum, quod, ad cauendas imposturas hic imperator uariauerit saepe in monogrammatibus. Quod ante nos pridem docuere alii. *Signum* MONOGRAMMA, manu *factum* *a*] propria. *b*] aliena. *complexum litteras* *a*) *nominis* *b*) *tituli augustalis*. *Illa qui multiplicia?*

Hierusalem & Siciliae rex) De titulo SEMPER AVGVSTI egimus in *miscell. tom. 2. lib. 4. op. 1. differ. 12. p. 1023.* Est autem hoc admodum singulare, quod e codice inedito nobis prodidit MONTFAVCON *lib. VI. p. 389.* quod FRIDERICVS II. imperator quandoque usus sit titulis Graecis in iisque se non Italiae aut Siciliae regnorum prin- FRIDERICI II. Italicus Siculus, Hierosolymitanus, Arelatensis *qui dictus?*

principem scripserit: uerum *Italicum*, *Siculum*, reliqua. Instar IVSTINIANI *magni*. Quasi uero ille in nominibus *Francici*, *Alemannici* adfectauerit *Franciae* aut *Alemanniae* regna. Cum potius ostenderim clare in *miscell. tom. lib. IV. op. I diss. 9. p. 1015.* imperatorem his uerbis tantummodo signauisse uictorias, ab his populis reportatas. Erat igitur titulus Graecus ita conceptus uerbis: Βασιλεὺς Φρεδερίκος, ἀεὶαύγουστος; Ιταλικὸς; Σικελικὸς; Ιεροσολυμίτης; Αρελατένσις; εὐσεβὴς; εὐτυχὴς; νικήτης καὶ τροπαιοῦχος: *Imperator FRIDERICVS, semper augustus; Italicus; Siculus; Ierosolymitanus; ARELATENSIS; pius; felix; uictor & triumphator.* Vnde facile constat, haec nomina imperatorem adhibuisse, regnorum ergo, non uictoriarum. ARELATENSE inprimis nomen meretur uirgulam, cum alibi tale quid non occurrat. Dum uero *Germanicum* se scribere omisit, putauerim hoc ideo factum esse, quoniam uox *imperatoris* iam signet *Germanicum imperium.* Quam coniecturam etiam firmat hoc, quoniam *Italiam* eo ipso distinguit ab *imperio*, dum scribit sigillatim *Italicum*. Desideratur etiam LONGOBARDICI nomen; sed hoc ipsum habere potest *Italicus* in complexu.

Qui omissum nomen Germanicus?

Vice domini S. Moguntini TOTIVS GERMANIAE *archicancellarii*) Sed tamen decretum hoc *Vtini* conceptum extra Germaniam in finibus *Italiae*. Cuius *archicancellarium* inde a *Friderici I.* tempore annoque 1150. egit *Coloniensis*? Iam dixi sparta est *Germaniae* archicancellarii, argumenti causa, quod est *Germani-*

MOGVNTINVS *expedit* curialia *in* ITALIA, *licet eius* archicancell. COLONIENSIS.

manicum tangitque causam *principum Germaniae* sigillatim.

ACTVM & DATVM *apud Vtinum.*) Est alias in diplomatibus inter ACTVM & DATVM illa *differentia*. Quod uerbo ACTVM tempus significetur; quo res, in codicillo scripta, principi *exposita* ab eoque uel *concessa* uel *negata*. Respicit ergo, uti in uernacula dicimus, *den vortrag*. Contra, DATVM, uult tempus, quo codicillus in curia conceptus est *uerbis*, in *litteras* relatus & *subscriptus*, in uernacula dicimus, *wann es ausgefertiget und expediret*. Vti igitur in *primo* opus est principis *praesentia*, qui mentem suam debet aperire, annuendo, iubendo, prohibendo: ita in *ultimo* princeps potest *abesse*, quod hoc sit *curiae imperialis*. Eo praesertim aeuo, quo non ipsi imperatores *codicillis* nomen subscripsere sua manu: sed uel NOTARIVS uel aulae CANCELLARIVS. Dices, qui noster codicillus DATVS sit eodem *mense*, *anno* & *indictione*: quo ACTVM de eo & ab imperatore ita conuentum. Repono fieri hoc uix potuisse, ut eodem die aliquid a principe DICTVM & SCRIPTVM sit in *cancellaria* siue *curia* principali. Sed, cum huius *codicilli* non sit indicatus *dies*, uerum *mensis* solus, MARTIVS, nulla dubitatio est, quin utrumque fieri potuerit menstruo spatio eodem. Praesertim, quod ARGVMENTVM *codicilli* litteris iam ante conceptum fuerit in WORMATIENSI DECRETO *an. 1231.* ut opera faciliori nunc VTINI posset instaurari confirmarique ab imperatore. Interim nomen *mensis* legere nesciuit HEINECCIVS: pro, *Martius*, falso, *Maius*, legit SCHILTERVS. Qui etiam in eo errat; quod suum

Inter ACTVM & DATVM *differentiae.*

Qui tempus VTRIVSQVE *hic idem?*

ſuum repetat *Sibidatum* in fine; cum ſcriptura hic legibilis ſit VTINVM, etiam cognita ab Heineccio. Ceterum non opus fuerat, in formula, ACTVM, repetere locum *Videnatum*, quem ſcriptor indicauerat iam in codicilli ingreſſu. Vnde uero tanta huius codicilli copia *authographorum*? Dico, in cuiusque *principis* ac *ciuitatis*, etiam municipalis, fuiſſe tum arbitratu; aliquod redimere aere. Vti Francofurtani fecerunt in CAROLI IV. AVREA BVLLA, de quo in *praef. tom.* 2. §. 51. Qua redemtione hodie non eſt opus: quoniam exempla RECESSVVM facilius habentur in prelo impreſſis *typis*. Imo foret etiam autographum difficilius obtentu, ideo, quoniam *manu propria* in ſuis nominibus utuntur *ſubſcriptores*.

Vnde TOT *codicilli* AVTOGRAPHA?

ADPENDIX DE AQVILA BICIPITE, CVIVS ORIGO VINDICATA BRANDEBVRGICO MARCHIONATVI.

TYPARIVM *in Friderici II.* CAPITVLATIONE *an. 1232.*

VLtimum, quod facere poſſet ad illuſtrandam FRIDERICI II. imperatoris CAPITVLATIONEM an. CIↃ CC XXXII. uere ſic adpellandam, illud eſſet; ut deſcriberetur aurei ſigilli TYPARIVM, curate ex authentico delineatum in infima eius margine. Sed cum alii hac ſparta ante nos defuncti ſint, locus etiam MATTHAEI PARISIENSIS

sis ad ann. 1229. exhibitus alibi (a), in quo typarium Fridericianum describitur plene curateque, ut nostro respondeat: eius argumenti loco, addere hic lubet lucubratiunculam, nostris musis singularem omnino.

§. 2. Cum hic, tum alibi imperatores, ante FRIDERICVM II. & post in *sigillis*, *numis* & alibi usi AQVILA, uerum simplici. Vnde igitur illa nunc BICEPS, hoc solet a multis requiri ac disputari: quorum sententias multiplices conduxit congessitque nouissime *b. m.* Heineccius.

AQVILA imperialis SIMPLEX.

§. 3. Vti uero *mille ueritates*, nulli ante cognitas, protuli in lucem, idque cum in omni litterarum genere, tum etiam in causis præcipue, tangentibus iura & gloriam DOMVS AVGVSTALIS BRANDEBVRGICAE: ita gaudeo in sinu, me rursus consecutum esse aliquid rationibus, quod iuris publici & historiae interpretes fugit adhuc.

Causa DVPLICIS, *aperta.*

§. 4. Nolo te, lector, suspensum de-

BRANDEBVRGICI *mar-*

(a) Verba MATTHAEI PARISIENSIS ad an. 1229. dedimus in commentario ad AVREAM BVLLAM CAROLI IV. *tom. 2. praefat. §. 52. p. 52.* Sunt autem haec: *Forma AVREAE BVLLAE imperatoris FRIDERICI II. erat talis. Ex una parte IMAGO regia & scriptum in circuitu: FRIDERICVS D. G. ROMANORVM IMPERATOR, SEMPER AVGVSTVS. Super dextrum humerum; REX IERVSALEM: super sinistrum REX SICILIAE. Ex altera parte insculpitur quaedam CIVITAS scilicet ROMA & scribitur in circuitu: ROMA CAPVT MVNDI REGIT ORBIS FRENA ROTVNDI. Erat bulla aliquantulum maior bulla papae.* Non ouum ouo similius, quam haec descriptio nostro typario.

chiones usi BICIPITE AQVILA.

tinere ac demorari. Res est haec: BICIPITE AQVILA *usi sunt, duplicis* MARCHIAE *causa*, BRANDEBVRGICI *marchiones. Inde* CAROLVS IV. *imperator*, MARCHIARVM *dominus*, VTRASQVE *posuit ex latere throni, in quo sedit. Tum, eius filius & successor* WENCESLAVS *imperator* DVPLICEM AQVILAM *impressit cerei sigilli imperialis auerso lateri. Demum* AQVILA BICEPS *ideo in deliciis* SIGISMVNDO *fratri, eius in imperio successori atque electori* BRANDEBVRGICO: *ut eadem uteretur etiam in* TYPARIO IMPERIALI. *Post quae tempora omnes imperatores* BICIPITEM AQVILAM in suis *sigillis & nummis*, inde a temporibus FRIDERICI V. ad hanc usque aetatem, usu constanti & perpetuo, retinuerunt. Vt adeo BICIPITEM AQVILAM ueteri & nouae *marchiis* debeant archiprincipes *Brandeburgici*: ab his autem BICIPITEM AQVILAM mutuati sint *Brandeburgici imperatores*: quorum deinceps in imperio successores BICIPITIS AQVILAE ceu IMPERIALIVM INSIGNIVM fuere retinentissimi.

Inde accepe-runt BRANDEBVRGICI IMPERATORES.

Demum eorundem in imperio SVCCESSORES omnes.

Contra BRANDEBVRGICI *ab an. 1417.* SIMPLICI aquila *contenti.*

§. 5. Contra NORIBERGENSES BVRGGRAVII, marchiae *Brandeburgicae* redemtores an. CIↃCCCC XVII. habuerunt illud forte religioni, BICIPITE AQVILA porro uti, ne BRANDEBVRGICVM insigne idem esset, quam IMPERIALE. *Simplici* igitur *aqui-*

aquila contenti fuerunt: licet plurium *aquilarum*, id est, quatuor demum *marchiarum*, *domini*. Sed quis negauerit illis, recipiendi INSIGNE AQVILAE BICIPITIS, quae olim BRANDEBVRGICIS *marchiis* tantum non propria esse uidebatur. Singula momenta huius argumenti nunc declaranda sigillatim.

Argumenta I. AQVILA BICIPITE *usi* BRANDEBVRGICI.

§. 6. Principio docendum est illud: BRANDEBVRGICOS electores AQVILA BICIPITE usos fuisse ad indicandum *plures* MARCHIAS, *ueterem* praesertim & *nouam*. Quod demonstrare omnino licet oculis: ut, qui haec negauerit, ille dubitauerit, solem esse in meridie.

Quoniam a] QVATVOR MARCHIAS *distinxere* AQVILIS QVATVOR.

§. 7. Vti enim *Venedis* populis fere omnibus AQVILA insigne, quod de *Porussis*, *Polonis*, olim etiam *Bohemis*, aliisque in uicinia est testatissimum: ita, cum BRANDEBVRGICI marchiones *quatuor marchiarum* essent principes, VETERIS iuxta *Albim*: MEDIAE iuxta *Spream* (Sueuum): NOVAE iuxta *Viadrum*: VCARICAE ad *Vcarum* fluuios; deinde singulis *marchiis aquilae* insignia deberentur singularis; ideo BRANDEBVRGICI MARCHIONES insignibus usi sunt QVADRVPLIS, quae uariis idolis delinearunt.

Inde Marchionis BRANDEBVRGICI insignia QVADRVPLA

§. 8. Primum fuerat clarissimum & optimum: quod in unico *nummulo* exhiberent *principem* suum, ad *dextram* cly-

a) aquilarum. clypeis & AQVILIS *duabus*; TOTIDEMque ad *sinistram instructum*. TYPOS habes eius generis in nostra *introductione ad rem monetariam medii aeui cap. 13. p. 218.* sed plura longe exhibebimus in *tabula I. n. 19.* inferius suspendenda.

b) scutorum §. 9. Deinde in aliquibus numis *aquilae* sunt omissae & quatuor SCVTA (*schild*) tantummodo conspiciuntur ad indicandum QVATVOR MARCHIAS. Saepius etiam figurae *scutorum* tam sunt imperite delineatae, ut habueris facilius pro quatuor CORCVLIS, in infima c) corculorum. parte oppositis & coniunctis. Exempla itidem conspicies in *tabula I. n. 13.*

d) stellularum. §. 10. Quod eo facilius est ad credendum, quoniam in *Brandeburgicis nummis* etiam res aliae, symboli loco, conducuntur ad numeros indicandos *plurium marchiarum*. Nam sunt mihi aliqui ad manus, in quibus duae LVNVLAE, sibi oppositae in dorso, quatuor lateribus additis STELLVLIS QVATVOR (b). Quos *ta-*

(b) Sunt passim conspiciendi in Brandeburgicis numis LVNVLAE atque STELLVLAE: ut opinari liceat, etiam his locum fuisse in *Brandeburgicis insignibus*, tempore iam Venedorum antiquissimo. Saine VIZONIS uterque *numus*, aeuo Caroli M. cusus seculo VIII. habet utrumque. *Similunulam* in capite, adiectis in eius finibus, utrisque *stellis* duabus. Vt adeo in tanta numorum STELLATORVM atque LVNATORVM in marchiis *Brandeburgicis* harmonia, credi nequeat, utrasque figuras additas temere aut ob causam nudi ornatus & implendi spatii. Hoc igitur lumine perfundere liceat nummos VIZONIS, Obtritorum regis, quem primus protulit in lucem & insi-

bula

bula I. n. 9. 11. proferet in conspectum. Vbi etiam deprehendes, quandoque, e) liliorum. ad *quatuor marchias* innuendas, adposita fuisse nummis LILIA *quatuor*, ut *tabula II. n. 58.* Idque ideo quoniam *sceptrum* imperiale est LILIATVM, technice, *ein lilien scepter*, quod gerere solet marchio Brandeburgicus, *archicamerarius* imperii.

§. II. Praeterea *quatuor marchiarum* symbolis nullus dubito accensere CAS- f) cassidum SIDES *quatuor*, *cristatas pennis*, inter quas *marchionis* effigies adparet intermedia, uti indicat *tabula I. n. 12.* Sunt porro interdum hac causa eadem picti quatuor ORBICVLI, diuisi *cruce*, teste *tabula I. n. 5.* g) orbiculorum. & *tabula II. n. 63. 62. 72. 97. 102.* Tum paruulae CRVCES QVATVOR per h) crucis. *maiorem* quadripartitae, notae esse uidentur *quadrupli marchionatus*. *Crucem* uero ideo sibi iure adrogarunt in insignibus archiprincipes Brandenburgici: quoniam imperiale *sceptrum* est crucigerum, quod ferunt illi, qua imperii *archicamerarii*. Neque tandem alia cau- i) trifoliorum. sa *quatuor* TRIFOLIIS superposita est *aquila* & in altera numi parte *quadrifolium* insculptum in *aquilae* meditullio; quam ad quatuor marchiarum indicia & emblemata (c). Effigiem inuenies

gni commentariolo explicauit *L. B. de* GVNDLING, *Berolini* 1714. Quid? quod etiam *assula* ideo *lunatis* alis aquilae *Brandeburgicae* impressa esse, uideatur.

(c) Hinc forte proferenda causa: in

in *tabula II. n.* 58. 45. 43. Sed nec ita est satis aenigmatum. In aliquibus numis enim quatuor adparent TVRRICVLAE seu paruæ turres ad habendum & sistendum *quatuor* uel *trium marchiarum* numerum eundem, uide sis *tab. I. n.* 25. 21. 33. 36. *99.* CAPITA quoque nonnunquam etiam ALAE adparent *quatuor*, si quatuor *aquilis* ipsis non sat spatii, uti in *tab. I. n.* 12. 29. 35. 64. Deinde, nisi prorsus fallor, ideo in *scuto Brandeburgico* quatuor TRABES aut *tractus* & totidem fasciae in VEXILLIS *n.* 2. 3. 108. 110. ad *quatuor marchiarum* memoriam. Quodsi est, poenitet coniecturae in *Germania principe lib.* 3. *c.* 7. *p.* 25.

k) turriculum.

l) capitum.

m) alarum.

n) trabium.

o) uexilli.

§. 12. Ad extremum est ualde lepidum illud: quod OTTO marchio BRANDENBVRGICVS etiam quatuor sui nominis litteras, instar mysterii, in QVATVOR disposuerit *classes*, ut ita QVATVOR MARCHIAS significaret. Mirum est, quam luserint & uariauerint hic sculptores in monetis. Imagini enim marchionis in manus dant nunc *duplex* OO nunc TT *duplex*: quas duplicatas litteras nunc superponunt, supponuntque iterum: quandoque etiam sistunt in figura *crucis*: nec minus in exiguum *gyrum* compellunt, quas formas multiplices sistet *tabula II. n.* 60. 61. 63. 65. 67.

p) quatuor litterarum Otto.

---

quare aquilae *Brandeburgicae* hodieque imposita *assula* semicircularis, quae desinit ex utroque latere in TRIFOLIIS. Quae tamen, ob *quatuor* hodie *marchias*, facile possent in *quadrifolia* conuerti.

§. 13. Inter *schemata* haec tantopere diuersa & multiplicia causam requires: quare *archiprincipes* BRANDEBVRGICI tantopere soliciti fuerint de QVATVOR MARCHIARVM memoria? Neque enim tantum in numis illas indicarunt: sed etiam in *diplomatibus* & *litterariis* monumentis. Ideoque frequens formula: MARCHIO QVATVOR MARCHIARVM, certo argumento, illorum principum interfuisse plurimum, ne quis *Brandeburgicum marchionatum* crederet tantummodo *marchiae* unius limite circumscriptum. Quod cum ita sit: *haud dubie suffragii Brandeburgici* ideo essent adaugendi numeri: si quidem olim in mores iuisset, *multiplicatis territoriis* incrementa addere numeris suffragiorum. *Vnde* QVATVOR MARCHIARVM *adeo sacra memoria?*

§. 14. Quanta autem QVADRVPLAE MARCHIAE in numis cura fuerit: sunt tamen aliqui, numeri etiam TERNARII nuntii, qui *tres* tantum *marchias* innuere uidentur. Omissa uel NOVA uel VKARIA. Pertinet huc moneta OTTONIS, cui altera parte TRIA SCVTA inscripta iisque *litterae* OTTO interspersae. Ne autem illae distinctae *quatuor* uiderentur aperire spatia; ideo *OO duplex* instar *duplicati cordis* sculptum offendes in *tabula III. n. 76.* Huc pertinent *tria trifolia* exsurgentia e trunco eodem aliaque *Qui utro* MARCHIAE *tantummodo* TRIPERTITAE?

tab. I. n. 24. 27. 29. 35. 39. 40. 42. 86. 99. 103. (d).

MARCHIAE, *nouae & antiquae* BICIPITIS AQVILAE *causae.*

§. 15. Illud ergo nunc agendum & ostendendum est: BRANDEBVRGICAM AQVILAM esse BICIPITEM. Nam, ut minimum DVPLICIS MARCHIAE seruaretur memoria: illud curatum sedulo diligenterque in *monetis* & *sigillis*, signis tamen ac symbolis diuersis uere. *Principio* tenet ideo *marchio Brandeburgicus* SCVTA DVO, unum in dextra; alterum in sinistra *tab. I. n. 4. II. 37.* Deinde in utraque fert ideo SCEPTRA duo idem causa eadem, *tab. I. n. 10. 32. 39. 41. 53.* Post in unaquaque manu gestit marchio in monetis ensem peculiarem, *tab. I. n. 26. 48. 71. 93.* Certo argumento, in singulis marchiis similem & aequalem potentatum. Praeterea conspicitur in manu eadem *marchionis Brandeburgici* DVPLEX CLAVVS uel TELVM, in *tab. I. n. 10. II. 46. III. 82. 83.* Porro quoties DVAE AVES s. aquilae in monetis comparent, quas uel marchio tenet in utraque *manu*, uti *tab. I. n. 13. 23. II. 64. III. 73. 75. 78.* uel utraque sibi opposita, intermedia siue *sceptro*, in *tab. I. n. 13. II. 37. III. 78.* siue *turricula*, in *tab. III. n. 73. 94.* etiam respicere solent ad *duplicem*

Inde DVO *a)* scuta, *b)* sceptra, *c)* enses, *d)* tela, *e)* claui, *f)* aues.

(d) Sed omnes *Brandeburgicos numos*, ex instructissimo eorundem adparatu, commentario illustrabit *uir summe reuerendus Ioannes* RAV, *praepositus Berolinensis.* Cui mea symbola confero lubens. Debeo etiam hac occasione gratias uiro, rei nummariae peritissimo, *Nicolao* SEELAENDERO, qui *Hannouerae* id agit, ut bracteatos numos tam delineet scite, quam illustret commentariis. Quorum specimina mihi saepius beneuole transmisit.

marchi-

marchiam. Idem iudicium eſt de CRVCIBVS DVABVS in *tab. II. n. 39. 41. III. 74. 87. 88. 89.* [g] quae inſtar ſunt Brandeburgici ſceptri, cum ex ipſo FRIDERICI II. typario noſtro conſtet, *ſceptra imperialia* habuiſſe *crucem.* Sed hoc illud eſt, quod gerere ſolent *Brandeburgici* electores, S. R. I. archicamerarii. Hinc in monetis *marchio* multoties in *dextra* tenet *enſem*; in ſiniſtra *ſceptrum* ſiue crucem, lilia, clauem in *tab. I. n. 2. 6. 10. III. 79.* Tum hoc ſingulare, quod in *Brandenburgicis numis* DVO VEXILLA conſpiciantur, [h] quæ *marchio* tenet in utraque manu, *tab. I. n. 6. 49.* ad ſignificandum partiter *duas marchias.* Quo demum non minus reſpiciunt [i] CASSIDES DVAE *n. 37.*; duo LILIA *n. 28.* [k] *39. 41. 44. 53.*; [l] TVRRICVLAE duae *n. 94. 25. 31.*; [m] STELLVLAE duae *n. 80.*; duae LVNVLAE *n. 11.* [n] CORCVLA [o] duo; duo humana CAPITA, [p] criſtata tamen *n. 2. 37. 34.*; ALAE duae *n. 77.* [q] ſigillatim de quibus ſupra egi §. 9. 10. 11. idolis indicatis ſimul.

g) cruces. h) uexilla. i) caſſides. k) lilia. l) turriculæ m) ſtellulae. n) lunulae. o) corcula. p) capita. q) alae.

§. 16. Ceterum quid de illis numis ſentiendum, ubi in eodem compareant duo PRINCIPES, tenentes unum ſceptrum intermedium ſimul? [r] Commune regimen innui *fratrum duorum*, dixi *introduct. ad nummos bracteatos cap. 13. p. 218.* Neque poenitet coniecturae etiamnunc: niſi quis doceat, *duas marchias* etiam ita ſignificatas fuiſſe. Idque in *tab. I. n. 32. 48. 85.* Praeſertim cum *tabula I. n. 2.* ſiſtat mo-

Quid r) princi-pum *plurium imagines in* moneta eadem?

netam, ubi principi ſubiacent alii duo cum clypeis & *ſcutis cum trabibus*, forte indiculis *plurium marchiarum.* Interim cauſa etiam eſſe potuit alia imaginum plurium in numo eodem. Nam *Romani* & *Graeci* imperatores ſuae adiunxere imagines uxorum; filiorumque. Quod exemplum num imitati marchiones noſtri, de illo ſentiant ac iudicent alii.

BRANDEBVRGICAE aquilae BICIPITIS *exempla in 1) numis.*

§. 17. Cum igitur ſatis nunc clarum ſit: ſignificauiſſe BRANDEBVRGICOS *marchiones duplicem marchiam* ſymbolis multiplicibus ac diuerſis: nemo quoque dubitare poterit, illos BICIPITE AQVILA ſua non minus ad *duas marchias* reſpexiſſe. Accedit, quod in *tab. II. n. 69. 70.* ubi in altera nummi parte AQVILA BICEPS adparet; in prima ſiſtatur ideo *marchio*, ENSES DVOS gerens, unam *dextra*, alteram *ſiniſtra.* Certo indicio, utrumque latus eundem habuiſſe finem, id eſt, ſymbola *principatuum duorum.* Alter numus in *tabula III. n. 81. 82. 83. 84.* teſtatur idem. Nam *bicipiti aquilae* iungit *clauum duplicatum* ob cauſam eandem.

AQVILA BICEPS Brandeburgica 2) *in* SIGILLIS *a) Caroli IV.*

§. 18. Priſtinum igitur morem imitati ſunt CAROLVS IV. filiique eius WENCESLAVS atque SIGISMVNDVS: ut, quam AQVILAM BICIPITEM electores Brandeburgici in *numis* & *monetis* adhibuerant, illi etiam eandem adponerent ſuis ſigillis,

qua

qua domini *Brandeburgici marchionatus*. Principio enim *Carolus IV.* non alio fine utrumque instruxit latus & solium *aquila* peculiari, quam quod Brandeburgici marchiones in numis exhibuerint *aquilas duas*, quarum schemata habes in *tabula II. n. 69. 70. 73. 77. 78. 81. 84.* Sigillum Carolinum exhibet, post plures, BECKMANNVS *in histor. Anhald. part. IV. c. 3. p. 518.* Has enim aquilas non *Imperiales* esse, plura fidem faciunt. Nam tenent rostris suis *insignia*, *Bohemicum leonem*; & *aquilam imperialem* forte instar telamonum. Quod tam indignum esset, quam illud, imperatorem seruire regi aut archiprincipi electori. Deinde imperialis aquila eo tempore simplex & unica: sed *Brandeburgicae duae* aut *biceps* unica. Vt adeo sit opinabilius, Caesarem morem pristinum sequi maluisse, quam aliquid nouare. Taceo, ex AVREA BVLLA Carolina esse manifestum: *typarium imperiale* eundem maluisse ROMAM, *caput mundi*, quam aquilam concorporatam.

§. 19. De WENCESLAO, Caroli IV. in imperio successore res clarior: quod AQVILA BICIPITE BRANDEBVRGICA uere sit usus in *sigillis*. Nam descripsit *Wenceslauianum* sigillum curate librarius DOBRELVCENSIS in *tom. I. reliquiar. n. 289. p. 415.* his uerbis: *Fuit etiam in dorso istius magni sigilli impressum PARVVM SIGILLVM*

b) Wenceslai *aquila biceps* BRANDEBVRGICA *1383.*

LVM de cera rubea, praeferens AQVILAM expansis alis & DVO CAPITA habentem. Erat enim eo tempore *mos curialis*; quod in utraque *cera* adpareret *typarium* singulare. *Vnum, in quo imperator sedebat in archisolio & sella imperiali: alterum, in* quo *gentilitium insigne* referebatur. Auctor DOBERLVCENSIS in *Reliqu. tom. I. n. 288.* etiam primum nobis delineat uerbis, conceptis in uernacula: *An dem INGESIEGEL siet man sitzen ein* bilde *eines gekröneten* mannes, *uf eym* gestülde, *das gar meysterlich mit* saulen *und mit* fenstern *gezieret ist. Und hat in der rechten hand ein* scepter; *in der lincken einem apfel und darauf ein.* crüce. *Unter dem bild stet auf eine site ein schilt mit dem* adler; *auf die andir site mit ein* lewin. *die* umscrifft: *WENCESLAW VON GG. ROM. KONIG; ALLEZEIT EIN MERER UND KUNIC ZU BEMEN.* Sed non opus est uerbis, cum ipsam effigiem nobis exhibeat BEKMANNVS *in historia Anhald. part. IV. c. 3. tab. 3. n. 5. p. 519.* In auersa igitur *sigilli* par-
An. 1385. te, pendentis a diplomate an. 1385. concepto habetur: *AQVILA BICEPS, cui insculptus Bohemicus LEO, cauda bifurca.* In epigraphe dextri lateris habentur uerba: *WENCESLAVS D. G. ROMANORVM SEMPER AVGVSTVS ET BOEMIE REX.* Superest etiam typarium idem in Magdebur-

deburgico *tabulario principali*, quod testor archiota *tab.IV.n.105*. Quid uero dicendū de hoc CONCORPORATAE aut BICIPITIS AQVILÆ monstro? Num Wenceslaus illam adhibuit qua *rex Romanorum*; an uero qua *Brandeburgici marchionatus* heres. Vltimum posset forte adfirmari. Cum quod *Wenceslaus REX Romanorum* fuerit, qui *simplici aquila* solet hodie acquiescere, cum IMPERATOREM *solum* deceat *biceps*. Quod discrimen FRIDERICVM V. obseruasse, exemplis sigillorum ostendit WEKIVS *in hist. Dresd. p.23. n.6. 7.* (e) Deinde quod ouum ouo non similius, quam *biceps* haec aquila *Wenceslai*, uetustioribus *Brandeburgicis*, quas dedimus in numis. Tum, *imperialem aquilam* dorso imprimere sigilli; illud esset indignum. Demum cum *imperialis aquila* simplex in magno sigillo pendeat; esset instar portenti, in dorso eius eandem adparere *bicipitem*. Sed demus; BICIPITEM AQVILAM WENCESLAI tribuendam *imperio* aut *regno Romano*: manet tamen illi gloria consilii & originis: *qua AQVILAM BICIPITEM BRANDEBVRGICAM intulit primus insigni IMPERIALI.* Nam illius successores SIGISMVNDVM, *FRIDERICVM V. MAXIMILIANVM I. CAROLVM V.* loco IM- *aut si mauis* IMPERIALIS.

(e) Imo ante eum *SIGISMVNDVS rex Romanorum* usus est *aquila simplici*, ut uidere est apud BEKMAN. *in historia Anhald. part. IV, c. 3. p. 519.*

PERI-

PERIALIS SIGILLI habuisse *AQVILAM BICIPITEM*, expuncto *simplici* & unica, imo *Romae* illius, *capitis mundi*, idolo reiecto: illud auctoribus, exemplis & effigiebus est testatissimum. Vt adeo *metamorphoseos* huius, magnificae & gloriosae, auctor & actor sit WENCESLAVS imperator. In quem effusae calumniae, nouo argumento, dispelluntur: quod non fuerit homo consilii nullius.

e) SIGISMVNDI *atque* FRIDERIC V. aquila biceps BRANDEBVRGICVM βραβεῖον S. R. I.

§. 20. Posset tamen urgeri: *etiam Sigismundum BICIPITE AQVILA usum fuisse ob causam marchiarum BRANDEBVRGICARVM*, non imperii ergo; sed *FRIDERICVM V.* imperatorem demum captum fuisse deceptumque: ut ex *Sigismundi* imperatoris sigillo requireret AQVILAM BICIPITEM adpellaretque illam primus idolum IMPERIALE. Idque siue ex ignorantia & commixtione sigilli *Brandeburgici* cum *imperiali* siue data opera & *consilio* maturo, ad TESSERAE AVGVSTALIS incrementum: ne porro acquiesceret imperator *simplici aquila*; *bicipite* relicta soli archiprincipi *Brandeburgico*. Neque uel sententia haec studio nostro est aduersa. Qui uolumus hoc: *TESSERAM IMPERIALEM bicipitis aquilae BRANDEBVRGICIS referendam marchiis* & archiprincipibus marchionibus. Vt adeo ultimis AQVILAE BICIPITIS gratia & gloria deberi uideatur nihilominus.

§. 21.

§. 21. Sed dices, inueniri tamen BICIPITES AQVILAS, quibus ante usi sint imperatores *Romani*; quam *marchiae* natae sint *Brandeburgicae*: ut adeo primis magis, quam ultimis origo adscribenda esse uideatur. Sed de his ipsis hic uidebimus. Principio dum sumtuosissimum opus *columnae Traiani*, quod *Alfonsus* CIACCONIVS, *Hispanus* edidit cum descriptione & figuris *Romae* 1576. *f.* uoluerem hoc fine manu; *ut inter militares clypeos AQVILAM inuenirem DVPLICATAM*: incidi demum in p. 38. ubi miles scutum leuat, in cuius meditullio *corona* & ex utroque latere *aquila singularis*. Quem clypeum ideo dedi in *tabula IV. n. 90.* sed abest haec effigies longissime ab *aquila concorporata*. Vt adeo hic nil possit conferre ad rem. Frustra igitur est FRESNEVS *in dissert. de numism. c. XI. p. 7.* dum scribit: *quando uero BICEPS AQVILA inuecta fuerit, non planum est, adsequi. Cum nec in imperatorum uel consulum numis nec in ceteris rei antiquariae monumentis occurrat. Praeterquam in columna TRAIANI, Romae. In qua militis clypeo inscripta uisitur.* Exscripsit uero hic *Fresneus* Lipsium, quem non intellexit. Certe LIPSIus *in analect. ad militiam Rom. ad dialog. II. p. 278.* in effigie sistit clypeum, cui tessera insculpta aquilae bicipitis, quam pariter

Quid de AQVILA BICIPITE Traiani ?

Antonini ?

riter suspendemus in *tabula IV. n.95*. Verba autem, quibus illam illustrat, sunt hæc: *Adnotaui & alibi* (puto in columna Antonini) *duplicem AQVILAM, CONCORPORATAM, sicut in IMPERII insignibus hodie solet.* Vtinam typus *columnae Antonini* esset ante oculos. Nam VILLANEVM, STRADAM & alios plures, ceteroquin non spernendos auctores, in *aquila bicipite*, nunc Iulio Caesari; nunc Constantino M. iterumq; Carolo M. adserenda, uti suppositititiis numis testimoniisq;, illud quidem ante nos uiderunt & deplorarunt uiri doctissimi. De *Byzantinorum* institutis agit FRESNEVS titubatque etiam ipse in eorundem definitione. *Zarum* deniq; Russorum bicipitem aquilam multis seculis ante adhibuisse, instar symboli *Byzantini imperialis*, ad conseruandam succedendi spem, illud quidem tradunt scriptores aeui recentioris. Quicquid sit: nemo tamen crediderit, hunc morem, bicipite aquila uti, mutuauisse inde BRANDEBVRGICOS IMPERATORES, stirpis *Luzenburgensis*. Et quis crediderit in Lazii testatissimis antiquitatibus, post Antonini columnam, aliam nullam memoriam *conseruatam aquilae concorporatae*, si quidem illa, insignium Latii loco, unquam fuisset.

I. Caesaris. Constantini M. Caroli M. Byzantinorum. Russorum.

§. 22. Est etiam fabella alia, ante biennium reuocata in memoriam. Esse enim

Num aquilae *nascantur* BICIPITES?

enim *Africae* quaedam loca, ubi nascantur *aquilae bicipites*, sine ullo naturae portento. Cum igitur Carolus V. in Africana expeditione ipse deprehendisset eius naturae aquilas: ex eo demum tempore prohibuisse eundem, ne imperialibus insignibus alia insculperetur porro, quam BICEPS. *Vulgarium nouellarum* fides nuper fuerat eadem: *nauem Hispanicam pariter ibi* offendisse *bicipitem aquilam*, uolantem in nauiculatorum conspectu. Quam ideo ceperint socii nauales miserintque regi Hispaniarum, ut aleret, memoriae causa, in auiario. Verum enim uero ante *Carolum V.* alios imperatores *bicipitem aquilam* habuisse loco *imperialis tesserae*, illud quidem §. 18. 19. 20. dictum est probatumque. Neque huius loci est historia naturalis uel *ornithologia*. Quoniam monstra etiam naturae indolem rectam habent in *Heraldicis insignibus*, quae fingere licet & comminisci somniando.

§. 23. Disputari solet hodieque: *num aquila imperialis sit* CONCORPORATA, *an uero, corporis unius, tantummodo* BICEPS? Primum uolunt *Cuspinianus*, *Flazius*, alii: alterum *Bellarminus* in *dissidiis de translatione imperii tom. I. pag.* 1169. Primi hoc statuunt ideo, quoniam perhibent; Germanos duas *aquilas*, Varo ereptas ac-

Aquila *num* CONCORPORATA, *an* BICEPS?

accepiſſe, ſymboli ac teſſerae loco, aduerſus Romanos. In quorum imperium ſibi adrogauerint ius. Sed merito ridet commentum *Bellarminus*, quod Vari uictor Arminius de his *bicipitis aquilae* inſignibus ne quidem cogitauerit ſomniando. Vt potius conſtet, illa demum ſeculo XIV. adhibita ab imperatoribus Germanis, eo forſitan fine, ut unum caput *occidentem* reſpiceret: alterum uero *orientem*, iamnunc a Turcis ſubactum. Verum uti hos auctores latuit omnino *bicipitis aquilae* uera origo: quae neque Vari *legionibus* debetur; neque diuiſo imperio in *occidentem* ac *orientem*; ſed teſſerae *Brandeburgicae*, imperiali typario additae ab *imperatoribus Brandeburgicis*: ita facile nunc eſt ad definiendum, quod hoc inſigne *aquilas plures*, uti plures *marchias*, coniungat, copulet ſocietque, ut *concorporatas*, necquicquam ut *biceps monſtrum*. Inde enim Marchiae monetas *duas aquilas* ſiſtere uere, ſceptro intermedio, re ipſa oſtendimus §. 15. ſuperius.

Aquila BICIPITE *num interdictus* Rex Romanorum?

§. 24. Ceterum inter *fictitia diſcrimina*, licet uſu curiali hodie introducta, poſſum omnino referre, *primo*, quod *aquila bicipite* uti nequeat, niſi princeps *Romae* inauguratus a *pontifice*: deinde, quod *ſuffectus* imperator, *rex Romanorum ſimplici*

plici aquila debeat acquiescere; necquicquam adfectare duplicatam. Vsus est horum curialium institutorum magister; non ratio aut argutiae. Opinatur quidem WEKIVS *in hist. Dresd. p. 23.* quod ante Fridericus V. *simplici aquila* sit usus; post demum *bicipite*, quam Romae esset inauguratus. Verum est hoc aduersum AVREAE BVLLAE CAROLINAE omnino *tit. 26.* Nam eligunt *septemuiri* imperii candidatum, *Aquisgrani* euehendum in *imperatorem*, non *Romae* demum. Vt adeo nulla causa sit, ab eodem dissimulari *imperiale diadema.* Taceo, quod WENCESLAVS *bicipite aquila*, sit usus, qua Romanorum *rex*, non qua *imperator.* Nisi respexerit ad *Brandeburgicum* Marchionatum, quo de supra §. 19. Inde Carolus V. etiam *bicipite aquila* est ante usus: quam *Bononiae*, pontificis manu, esset unctus & consecratus. Quem etiam morem secuti sunt illius, ad nostram usque aetatem, successores. Quod *suffectos* imperatores attinet, olim *Caesares* adpellatos, post, in Germaniae curiis, *reges Romanorum*, neque his caussae idoneae *ad simplicem aquilam.* Nam uti, uulgi sermone, dicimus: *cingendum* pro *cincto* habendum; deinde *apanagiati* etiam gaudeant insignibus iisdem cum principe regente: ita inconcin-

num nihil, *Romanorum* etiam *regi* indulgendam tesseram imperialem, *aquilam bicipitem.* Nulla *lex* aut *ratio* interdicit eum *aquila bicipite*: quo autem tempore in mores iuerit, quod *simplici aquila* illi acquiescendum: hoc quidem exponant illi, quibus aditus ad *tabularium imperiale.* Nam potuit huius instituti causa esse haec: ne, uiuo imperatore, sibi aliquid sumat *Romanorum rex*, tot schematibus admonitus *tituli, diadematis, sigilli* aliorumque, inferioribus longeillis, quae decent *imperatorem.*

Aquila 1) TRICEPS 2) QVADRIFIDA.

§. 25. Sed, ut eo certior sis, CAPITA AQVILARVM ad numeros respexisse BRANDEBVRGICARVM *marchiarum*: damus *numos*, quibus nunc *tria*, nunc *quatuor capita* insculpta sunt *aquilina.* Vt scilicet uel *trium* uel *quatuor* marchiarum indicare debuerant dominia. Cum notum sit, *marchias* quandoque *diuisas*, quandoque *pigneratas* fuisse: imo aliquot principes *marchionatum Brandeburgicum* uoluisse *quadripartitum*, alios rursus *tripartitum*, iterum alios *bipartitum.* Vt adeo nequeat numerorum diuersitas turbare circulos rationis & ueritatis; historiae luce facile concilianda. Non alibi ergo, quam in *Brandeburgica* domo *aquilarum* tot genera, sortes, figuras dispariles ac uarietates inuenies: ex quo prom-

promtuario etiam Germania requisiuit accepitque *aquilam imperialem.*

§. 26. Sed urges, *Brandeburgicae* tamen *aquilae* impressam esse *curuam falcem* aut *similunulam*, desinentem in *trifolio* aut *quadrifolio*, quibus figuris careat imperialis. Vt *rubrum* colorem taceam, cum imperialis sit *niger*. Verum quod principio ad *falcem* attinet, illa abest saepius ab *aquilis Brandeburgicis.* Quod iterum *nummi* docent, qui exhibent *aquilam stantem*, alis submissis, necquicquam expansis. Quorum exempla offendes in *tab.I.n.13. III.73.75.78.* Post uero quam in mores iuisset apud *rerum heroicarum artifices*, animalia in tesseris alia nolle, quam in *actu* constituta, non *quiescentia:* igitur *Brandeburgica* quoque *aquila* in nummis & sigillis, non alia, quam *uolitans*, explicatis *alis.* Fefellit, hoc alios. Cum enim passim uiderent *affigi* in *ualuis accipitres*, miluios, animalia nociua & rapacia idque *alis expansis*, imo his superponi *assulas*, ne *claui alas* nudas uel transirent uel rumperent; idem putarunt in *heraldicis aquilis* exprimendum. Vt adeo illae non tam *uolantes* sint: quam clypeis *adfixae*, superposita *assula alis*, ne uellerentur. Hae causae illius *falcis* aut *semilunulae*, in coloribus adeo *multiplicis*, pro diuersitate

AQVILAE Branbeburgicae quid procurua FALX ?

heraldicarum aquilarum. Quarum plurimae uti his *assulis* carent: ita etiam *imperialis* illis destituitur. Extremitates ASSVLAE huius habent quoque suos reconditos significatus ac sensus. Cum enim docuerim nummis, qui *tabula II. n. 59. 86.* suspensi, quod *marchiarum Brandeburgicarum* numeri indicati *nunc trifoliis* iterumque *quadrifoliis*, ut scilicet uel *noua* marchia uel *ucaria* omittendae: nemo etiam poterit dubitare, aquilam *Brandeburgicam* simplicem, hoc fine *trifoliis* instructam, ut etiam ex simplici constet, *marchiam* esse *tripartitam* aut *quadripartitam*. Hinc est, quod in *aquila bicipite* Brandeburgica nullae *assulae*, *lunulae*, *semicirculi tab. III. n. 81. 84.*; quod tum *capita* sint satis ad indicandum marchiarum numeros. In *rufo* seu *rubro* colore *aquilae Brandeburgicae* etiam hoc meretur notam: quod *aquilae cohortales* uel *legionariae* pariter hoc colore tinctae multoties in signis militaribus, ut *sanguinem* spirare & hostibus terrorem incutere, uiderentur. Quae etiam ratio haud dubie barbaris, ut marchiam ita significarent militarem, instructam militibus praestantissimis. Qui uero *flauus* color in aquilae Brandeburgicae *rostro*, *lunula*, *cruribus*, *unguibus?* Erat omnino *sanguine*, id est, fortitudine & uicto-

Cuius extremitates a) TRIFOLIA b) QVADRIFOLIA.

Qui color RVFVS?

FLAVVS *in a) rostro b) assula c) cruribus d) unguibus?*

uictoria dignum *aurum*, instar praemii. Fabellas alias de *formula Christi*, Venedis paganis obtorta armis ac ferro indeque *aquilae rutilae* ducendis originibus, legere licet apud scriptores uulgares. Sit etiam innocentiae argumentum *color albus*, quo clypeus tingi debet, cui aquila Brandeburgica debet inscribi. Omnia alia, dices, offendi in *aquila imperiali*? Sed usi imperatores diu ante *aquilis* suis *nigris* & clypeis, quam instruerent illas *bicipitio* seu eas facerent BICIPITES. Atque ultimum demum *Germanicum* imperium acceptum ferre marchionatui *Brandeburgico*; hoc est, quod primus uolueram docere idque in gratiam gloriamque archiprincipatus BRANDEBVRGICI.

ALBVS *in clypeo.*

APPENDIX II.
RECENSIO IN AERE EXHIBITORVM NVMMORVM, POTISSIMVM BRANDEBVRGICORVM, SECVNDVM NVMEROS ET ORDINES TABVLARVM.

Occasio ad studium rei nummariae.

§. 1. CUm multis adhinc annis inter otia a grauioribus negotiis studioque iurisprudentiae, collegerim *nummorum medii aeui* adparatum, non spernendum: occasione hac aeri passus sum incidi illos, qui uel BRANDEBVRGICI sunt uel faciunt ad eorundem illustrationem. Nam ex quo tempore an. CIↃIↃCC IX. in *cap. XV. introductionis* ad *rem monetariam medii aeui* fidem meam dedi, de *maiori pretio* soluendo nummorum uenditoribus, quam pondus & ratio eorundem fert argenti & aeris: plures, praesertim Iudaei, mihi illos attulerunt uendideruntque. Vt menstrua uere supellex mea acceperit incrementa.

Ordo numerorum.

§. 2. Equidem in animo fuerat, disponere hos nummulos in certas classes ac ordinem: sed chalcographus non semper mihi praesens fuit. Quapropter ille pensa, uti accepit, ita absoluit reddiditque in tabulis ac numeris illos, ut uenit quisque eidem in manus uel ut spatii & marginis ratio requirere uidebatur.

Tabula I.

tur. Habes igitur illos ordine ac numeris, qui iamnunc sequuntur, cum descriptione, binis uerbis absoluta cursim & per epitomen.

Tabula I.

Num. I. OTTO BRANDEBVRGICVS eques PARMATVS cum ENSE, LORICA, CLYPEO, CASSIDE. Ab hoc typario non multo diuersus, qui habetur *num. 107.* *Num. 1.*

Num. 2. OTTO BRANDEBVRGICVS iterum conspicitur: sed stans tenensque *dextra* manu *ensem*; sinistra *uexillum*, striatum. Ex utroque latere *sceptra*. *Laureatum* unum; alterum *liliatum*; ob symbolum muneris *archicamerarii*. Num *duo homines*, pedibus illius suppositi, *duos filios* sistant *Ottonem* & *Albertum*; an uero *satellites* duos, ad significandum *duas marchias*, illud nolim ego definire. Nam filiorum his imagines esse, hoc ideo mihi non uidetur opinabile: quoniam plures habuit. *Num. 2.*

Num. 3. Idem OTTO cum *uexillo* & *sceptro* liliato. Adposito *scuto*, cum *trabibus*, uulgo Ballenstadiensibus aut potius *marchicis* ob marchiarum numeros. Pendet ei *pallium* ab humeris, purpureum cum *uellere herminio*, subdititio. Vnde constat, hoc *uellere* uti licuisse *Brandeburgico archiprincipi*, instar regum: *Num. 3.*

qui hoc indumentum habuere iure praecipui, ut inde formula *pellitorum regum*, de qua egimus in *opusculis miscellis* plene planeque de *formula marchiae*.

Num. 4. 5. Num. 4. 5. est *solidus*: ubi in primo latere *marchio* sistitur cum *duabus alis* aquilae marchicae & *scutis duobus* haud dubie, quibus aquilae pariter inscriptae. De *cruce* agemus num. 62. 63. 65. 72.

Num. 6. 7. Num. 6. 7. est solidus. Marchio cum *uexillo* & *claue*, adiecto in media eius parte *lilio*. In parte auersa adparent *lilia quatuor* sibi opposita instar crucis, siue ornatus ergo siue ob *quatuor marchiarum* numeros.

Num. 8. 9. Num. 8. 9. solidus OTTONIS MARCHIONIS cum effigie & superposita *cruce*. In altera parte *marchio stat* inter *stellas* quatuor ad significandum *quatuor marchias*.

Num. 10. 11. Num. 10. 11. in *solidi* una parte hac *marchionem*, instructum siue *hastis duabus* siue *sceptris*, siue *uexillis*. Quicquid sit; augere symborum numeros idque in minutissimi moduli nummulis, neque rationem habet neque morem aeui illius. Vnde iterum puto, significari ita *marchias duas*. Sed in auersa parte *quatuor stellae* signa iterum *quatuor marchiarum*. Interiectis *duabus lunulis*. Nam archiprincipatus Brandeburgicus *bipartitus* est, intuitu marchiarum *ueteris* & *nouae*;

nouae: quadripartitus autem, si accensueris his *mediam* & *Vkariam*.

Num. 12. 13. *Marchio* inter *quatuor cassides*. Qua causa? Sane alia non, quam ob *quatuor* marchiarum numeros. In auersa parte *duae aquilae*, *sceptro* forte *liliato* intermedio: superposito *quadrifolio* marchico. Quod etiam n. 15. 45. 43. 54. inuenitur. *Num. 12. 13.*

Num. 14. 15. *Marchionem* habes inter *parmas* seu *corcula quatuor* ob *quatuor* marchias. *Trifolia* marchica ob *sceptrum liliatum*, in parte aduersa comparent cum hic, tum alibi n. 27. 28. 36. 36. 58. 125. *Num. 14. 15.*

Num. 16. 17. admodum singularis exhibetur in eo nummus *quatuor capitum aquilarium*, in collo oppositorum coniunctorumque, instar crucis ad significandum *aquilas quatuor* & per has *quatuor marchias*. Tantum igitur abest, ut dubitare queas de *aquila bicipite Brandeburgica*, ut potius hic portentum habeas QVADRICIPITIS aquilae Brandeburgicae. Eodem modo n. 29. *tres alae* sibi iunctae ad denotandum *tres aquilas* trium *marchiarum*. In primo latere marchio stat cum *sceptro* liliato & *ense*; suppositis ex utroque latere *scutis duobus*. *Num. 16. 17.*

Num. 18. 19. In prima facie legis nomen OTTONIS marchionis Brandeburgicae cum *aquila*: in altera uero *marchio* *Num. 18. 19.*

stat

ſtat cum *quatuor* iterum *ſcutis* & *aquilis* ad denotandum quatuor marchias. Nam alias abſurdum fuiſſet, inſignia in nummulis multiplicare temere, praeter omnem cauſam.

Num. 20. 21. Num. 20. 21. *Marchio* ſedet in *arcu* cum *uexillo* & ſcuto, cui *aquila* inſcripta & ſuperpoſita casſis. In altera parte tres *turriculae* ſuppoſita *aquila*. Nam *turres* adhibuere marchiones etiam alibi, ut num. 31. 33. 36. 42. 73. 94. 99. reperies. Vt vix audeam, talia habere tantum, inſtar ornatus, aut *urbium* argumenta.

Num. 22. 23. Num. 22. 23. De *marchione*, tenente duas *alas* in utraque manu, ſuppoſitis *ſcutis* duobus, nullus dubito; nam eandem effigiem habuimus n. 4. Quid vero in auerſa parte ſibi velint *tres corollae*, *aquila* intermedia, iudicent alii. Sane etiam n. 101. *corona* adparet in nummo *Ludouici* marchionis. Vt adeo nihil prohibeat, quo minus etiam hic *marchiarum* numeros indicatos fuiſſe, exiſtimemus. Taceo num. 24. qui ſequitur.

Num. 24. 25. Num. 24. *tria ſceptra liliata* ſibi opponuntur ex infima parte, interiectis *tribus coronis*. Num. 25. marchio *duas turres* habet in manu utraque. Vnde firmatur, quod n. 20. 21. diuinauimus.

Num. 26. 27. Num. 26. 27. Marchio geſtat *duos gladios*

dios in utraque manu. Abſonum hoc eſſet, niſi utriusque marchiae numeris poſſet ſuſtineri. In altera parte n. 27. *ſcuta tria* cum *trifoliis* & *quadrifoliis* marchicis, uti ſcripſimus ſupra *num. 14. 15.*

Num. 28. 29. Prima facie ſiſtitur *marchio* cum *caſſide* criſtata & *toga*. Dextra tenet ille *gladium*, ſiniſtra *ſcutum*; ſuppoſitis marchicis *trifoliis*, ut num. 14. 15. ſed alterum latus *tres alas*, ſibi in gyro oppoſitus, ſiſtit ad numeros *trium aquilarum* & *trium marchiarum* Brandenburgicarum, uti habuimus ſupra *n. 16. 17.* *Num. 28. 29.*

Num. 30. 31. nihil habet ſingulare. Nam marchio geſtat *uexillum* & *ſcutum*: in altera facie *duae turres*, inter quas interpoſita *caſſis criſtata* & ſuppoſita *aquila* in ſcuto. *Caſſidum* numeros indices eſſe numeri marchiarum illud uidimus *n. 12.* *Num. 30. 31.*

Num. 32. 33. IOHANNEM & OTTONEM III. fratres marchias in ſocietate rexiſſe nomine communi ad an. 1260. usque, notum eſt. Igitur non inanis coniectura hos fratres referri in hoc nummulo. Vterque una manu tenet inter medium *ſceptrum*, altera *enſem*. In auerſa parte comparent *turriculae*, teſſerae Brandeburgicae, quod dictum num. 20. 21. ſuperius. *Num. 32 33.*

Num. 34. qui *bracteatus* eſt, pariter exhibet *Num. 34.*

hibet duos *uultus principales*, intermedio *ſceptro* archicamerarii Brandenburgici.

Num. 35. 36. Num. 35. 36. ſubobſcuri exempli. In primo latere *marchio* ſtat tenetque una *lilium*, inſtar ſceptri *archicamerarii*: altera caput *aquilae*. In auerſa parte *turriculae* tres, uti n. 20. 21. dictum atque *Brandeburgica* trifolia tria, de quibus n. 14. 15.

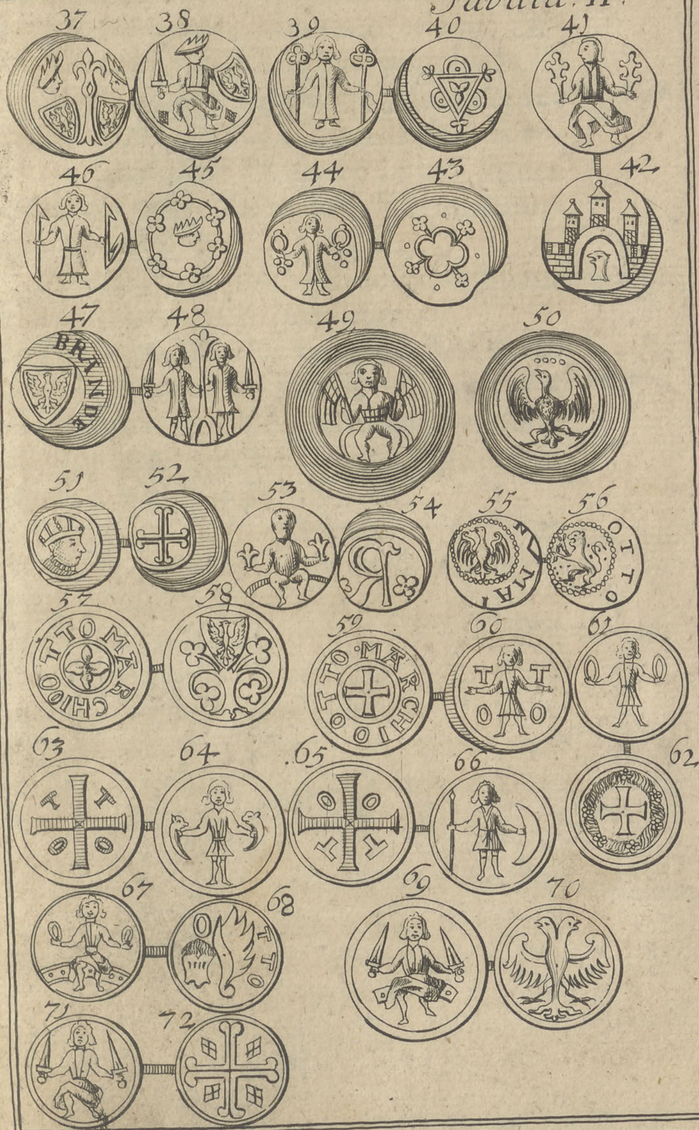
Tabula II.

Num. 37. 38. Num. 37. 38. in prima facie *ſceptrum*; ex utroque latere *caſſides duae*, uti n. 12. & *ſcuta* duo, inſcriptis aquilis, uti *n. 4. 5.* In parte auerſa *marchio in arcu* aut ſella, cum *caſſide* & enſe in manu *dextra*, *ſcuto* in ſiniſtra.

Num. 38. 39. Num. 38. 39. *Marchio* delineatur ſtans in utraque manu tenens *ſceptrum* cum *trifolio* aut ſceptro *liliato* Brandeburgico: in altero latere *triangulum*, cum *trifoliis* Brandeburgicis.

Num. 41. 42. Num. 41. 42. in primo latere *marchio* ſedens: in utraque manu *ſceptrum* tenens ſingulare non *liliatum*; ſed *duplicatum*, inſtar *duplicatae crucis*. In auerſa parte *tres turriculae*, ſuppoſito *capite* aquilae Brandeburgicae.

Num 45. 46. Num. 45. 46. *Marchio* uidetur, utraque manu tenens peculiare *telum*. In altero late-

Tabula. II.
37
38
39
40
41
46
45
44
43
42
47
BRANDA
48
49
50
51
52
53
54
55
56
MAT
OTTO
57
OTTO MARCHIO
58
59
OTTO MARCHIO
60
T T
O O
61
63
T T
O O
64
65
66
62
67
68
O TTO
69
70
71
72

latere: *caput marchionis* cum *corona*, circumdatum ſex *quadrifoliis* marchicis.

Num. 43. 44. *Marchio* duos *annulos* te- *Num. 43. 44*
net utraque manu, ſuppoſitis tribus *orbiculis* ſ. trifoliis: in altero latere figura *quadrata* orbicularis; infixis Brandeburgicis *quadrifoliis*. Vti n. 14. 15.

Num. 47. 48. Idem eſt iudicium, quam *Num. 47. 48*
illud, quod n. 32. 33. prodidimus.

Num. 49. *Marchio* cum duobus *uexillis*. Non reperies in aliis ullis *inſignibus* *Num. 49.*
Germaniae principum huius aeui, quod illa ſint multiplicata temere. Igitur hoc *duplicis marchiae* ſymbolum.

Num. 50. *Aquila* Brandeburgica cum *Num. 50.*
quatuor *orbiculis*, ſignificantibus quatuor marchias.

Num. 51. 52. nummulus hic cum aliis *Num. 51. 52*
Brandeburgicis eſt repertus in loco eodem. Vnde opinor, eundem Brandeburgicum eſſe pariter. In cuius latere primo marchionis *effigies*; in altero *crux* Brandeburgica. Vti n. 59. 62. 63. 65. 72. 102. 124. conſpicitur.

Num. 53. 54. *Marchio* cum duobus *liliis* *Num. 53. 54.*
ſiue *ſceptris* liliatis ſedens in arcu triumphali: ſed *litteram* in altero latere B. initialem *Brandeburg* non uero R. eſſe, puto, ob adiectum etiam Marchicum *quadrifolium*.

Num. 55. 56. in prima facie *aquila* *Num. 55. 56.*

Bran-

Brandeburgica, cum ſcriptura adpoſita parum legibili, niſi quod *ma* ſyllaba aliter diuinari nequeat, quam *marchio.* *Leo* autem eſſe uidetur *Brunſuicenſis*. Quia nummus OTTONIS *Brunſuicenſis*, qui an. 1320. *marchiae ueteris* dominus ex aliqua parte, ob dotem uxoris *Agnetis*, *Cunradi marchionis* filiae. Poteſt hic conferri *lib. I. n. 17. p. 11. 12.* ſuperius.

Num. 57. 58. Num. 57. 58. legitur OTTO MARCHIO circa orbiculum *quadrifolii* Brandeburgici: ſed in auerſa facie *quatuor trifolia* comparent ſuperpoſita *aquila*, ad quatuor marchias ſignificandum.

Num. 59. 60. Num. 59. 60. in prima facie legitur MARCHIO OTTO circa cruciculam: in altera marchio tenet in unaquaque manu T ſuppoſito utrinque elemento O. Opinor hunc marchionem fati inſtar habuiſſe: quod nominis ſui quatuor elementa OTTO reſponderent numeris quatuor marchiarum Brandeburgicarum. Vti ſpecimina alia plura n. 61. 63. 65. 67. 76. commonſtrant idem.

Num. 61. 62. Num. 61. 62. MARCHIO OTTO utraque manu tenens elementum litterae O. in altero latere crucicula Brandeburgica cum lauro & quadrifoliis.

Num. 63. 64. Num. 63. 64. in prima facie OTTO legitur interpoſita Brandeburgica cruce, quod typarium etiam conſpicitur n. 65.

in

in altera marchio tenet *duo capita* aquilarum Brandeburgicarum. Nam alibi marchio utraque manu tenet *aquilam* peculiarem, uti *n.73. 75. 78.*

Num. *65. 66.* Idem OTTO, uti *num.63.* *Num.65. 66* praecedente. In altero latere marchio cum *lancea* ſeu haſta & *parma.*

Num. 67. 68. marchio *Otto* ſedens in *Num.67.68.* arcu, in utraque manu tenens orbiculum elementi O. in altera facie *caſſis* adparet cum *ala* Brandeburgicae aquilae.

Num. 69. 70. inuenitur illud, quod *Num.69.70.* omnino requiſiuimus & inuenimus feliciter ad gloriam adaugendam AVGVSTALIS DOMVS. Nam adparet in hoc nummulo *marchio ſedens* in *arcu* tenensque in unaquaque manu *enſem bipennem*: in parte auerſa habes AQVILAM BICIPITEM *Brandeburgicam.* Dixi *n.26.* duplicata inſignia non adhibita ullibi temere & praeter cauſam ullam, in minimi moduli praeſertim nummulis. Sed hanc manifeſtam eſſe in *Brandeburgicis* ad ſignificandum *marchias* duas *ueterem* & *nouam.* Inde marchionibus nunc *ſceptra* duo eſſe *n. 41. 89.* nunc duo *lilia n. 53.* nunc *alas* duas *n. 4.* nunc duas *caſſides n.37.* nunc *tela* duo *n.46.* nunc duo *capita n.64.* nunc *ſtellas* duas *n. 80.* nunc duo *ſcuta n.87. 88.* nunc duos *enſes n.26. 69.71.93.* nunc duos *orbiculos n.44.61. 67.*

nunc capita duo *n.34.* Quod cum ita ſit, facile eſt ad intelligendum, quare AQVILAE quoque DVAE in nummulis Brandeburgicis inueniantur idque *n. 73. 75.78.113.152.153.159.* Vti uero alibi AQVILAE DVAE ex utroq; latere columbatim: ſic in parui ſpatioli nummis *duæ aquilae* contractae demum & exhibitae AQVILA BICIPITE ſiue CONCORPORATA. Idque intelligere licet e numulis noſtrae ſupellectilis, quae priuata eſt, quam plurimis *num.* 70. *81. 84. 105. 137.* ut dubitare non liceat de aliis pluribus, qui in inſtructioribus mues offenduntur.

Num.71.72. Num. 71. 72. *Marchio* adparet ſedens & in unaquaque manu inſtruitur *enſe* peculiari. In altero latere *crux* cum *quatuor quadrangulis*, ſymbolo forte quatuor marchiarum.

Tabula III.

Num.73.74 Num. 73. 74. *marchio ſedens* adparet una manu *ſceptrum;* altera *enſem* tenens. In auerſa parte *duae aquilae* Brandeburgicae interpoſita *turricula*, ſuppoſitoque arcu & *quadrifolio.*

Num.75.76. Num. 75. 76. marchio duas *aquilas* Brandeburgicas geſtat manu utraque: altera pars nomen OTTONIS habet, duplici O contracto in *corculum.* Interpoſitis *ſcutis tribus* cum aquilis ad ſignificandum tot marchias. Num.

Tab. III.

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

Num. 77. 78. *marchio stans* ex utroque latere *alae* duae, sinistra manu tenens *sceptrum*. In auersa parte iterum AQVILAE DVAE BRANDEBVRGICAE interposito Brandeburgico sceptro. Num. 77. 78.

Num. 79. 80. *marchio* cum corolla aut *casside cristata*, dextra manu *gladium*: sinistra *crucem* tenens. Certo indicio, *crucem* Brandeburgicis insignibus accensendam. Quod *cruce* utantur imperatores instar *sceptri imperialis*. In auerso latere *aquila* marchica cum *stellulis* duabus & superposita *lunula*. Nam & haec esse Brandeburgicis insignibus accensenda, diximus supra *n. 11.* Num. 79. 80.

Num. 81. 82. iterum conspicimus AQVILAM BICIPITEM BRANDEBVRGICAM cum *marchione* instructo clauo aut *telo* bipenni, uti *n. 46.* Num. 81. 82.

Num. 83. 84. *marchionem* habes instructum *telo* in dextra: in auersa parte AQVLIA BICEPS BRANDEBVRGICA adparet, diuersa a priori in eo, quod, loco *ungularum*, habeat *Brandeburgica trifolia*, notata *n. 15. 27. 28. 36. 39. 40. 58. 86.* Num. 83. 84

Num. 85. 86. duo adsident figurae humanae *sceptro* intermedio liliato, quod est Brandeburgicum, uti patet *n. 48. 53. 113. 121.* Num *duo homines* principatus *collegae* aut socii? dictum *n. 48.* Tria *trifolia Brandeburgica*, in auersa parte, Num. 85. 86.

explicata *n.58.40.39.* *Scuta* duo ſuppoſita habes etiam *n.4.37.*

Num. 87. Num. 87. adparet *marchio ſedens* tenensque ex utroque latere duo *ſcuta* cum *trabibus* quatuor: ſuperpoſita *cruce* Brandeburgica, uti *n. 63. 65. 72. 79. 89. 102. 104.*

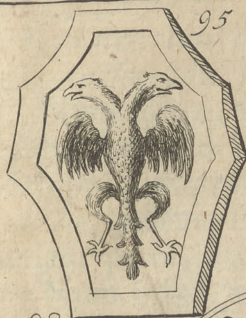
Num. 88. Num. 88. figura prorſus eadem. Vterque nummus eſt *bracteatus.* Requiris, quorſum *duo ſcuta* in figura eadem? Repono, *utramque marchiam* illa denotari. Sed urges: haec inſignia *ſtriata* eſſe tamen Saxonica. Verum *Ottonem Brandeburgicum* illis uſum fuiſſe, conſtat nummorum exemplis *n. 108. 110.* qui neſciunt fallere. An uero *ſtriae* illae *marchias quatuor* reſpiciant, eo praeſertim tempore, quo, praeter nouam marchiam, aliae plures principem habuere Brandeburgicum: illud quidem nolim definire neque meam coniecturam obtrudere aliis. Illud certum eſt: unum hominem utraque manu inſtructum & occupatum eſſe ſcuto ſingulari, illud mereri inter oſtenta referri.

Num. 89. Num. 89. portentum ſimile, unum principem gerere plura SCEPTRA. Sed hi numeri Brandeburgicis nequeunt inuideri ob plures *marchias.* Exempla alia habes *n. 10. 39. 41. 53.*

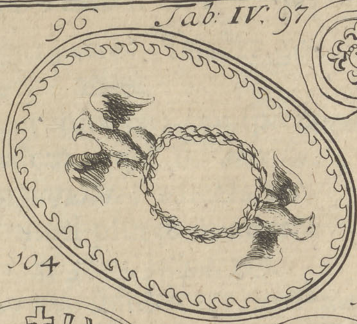
Num. 90. Num. 90. nihil habetur ſingulare. Nam

Tab: IV:

95

96

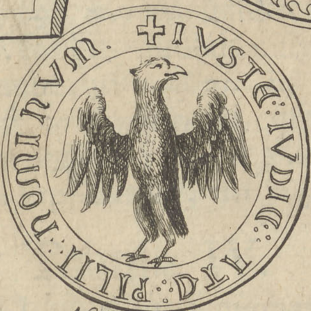
97

98

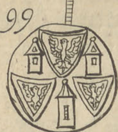
104

107

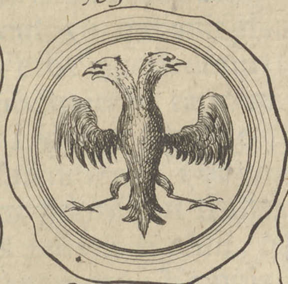
99

100

105

108

101

110

102

106

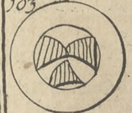

111

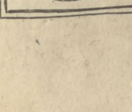

112

103

Nam marchio dextra *ensem*; sinistra gerit *uexillum*, uti saepe alias.

Num. 91. 92. marchionem conspicis cum symbolis iisdem, *ense* & *uexillo*. Suppositum caput *aquilae*; adiecta *turricula*, quarum numeri plures in auersa etiam parte, uti *n. 21. 31. 33. 36. 94. 119.* *Num. 91. 92.*

Num. 93. 94. *marchio* stans inter *turriculas* duas, ensibus duobus instructus in manu utraque, uti *n. 26. 71.* In parte auersa, post *turriculas caput* cum corolla aut *cristata cassis*, uti *n. 12. 31. 37.* atque CAPUT *aquila* suppositum, uti *n. 17. 64.* *Num. 93. 94.*

Tabula IV.

Num. 95. Lipsius hoc aenigmate omnes aliorum culos occupauit glaucomate insigni. Verba eius dedimus supra p. 576. Nulla mihi quidem ratione persuadere possum, Lipsium hunc typum *aquilae bicipitis* offendisse. Tot enim uiri, rerum Latii peritissimi frustra quaesiuerunt eius generis typum, quem tamen non inuenerunt. Et quis crediderit, inter mille *aquilae simplicis* insignia, quibus usi Romani in militia passim, neminem mortalium uestigium aliquod praeterea inuenisse *aquilae* BICIPITIS aut *concorporatae*. Est quidem *Daniel* PAPEBROCHIUS, qui in *actis SS. tom. V. mensis Maii p. 210.* in medium producit *aquilam* *Num. 95.*

bicipitem in uertice utroque coronatam, quae effoſſa & reperta fuerit e ſepulchro S. *Luciferi*, epiſcopi *Calaritani* an. 1623. Sed cum epitaphium ipſum uiri docti pridem uocauerint in dubium: quis illo utetur, ad ſoluendum problema, tantopere diſputatum. Quod ſi autem an. 1368. in naue Ioannis Palaeologi haec teſſera ſpectata aquilae bicipitis, illud aeui eſt Caroli IV. & Wenceslai, qui *aquila bicipite Brandeburgica* fuerant iam capti & occupati. Vt inde gloria inuentionis nequeat ſic eripi *imperatoribus Brandeburgicis*.

Num. 96. Num. 96. cum uiri doctiſſimi fallant fallanturque, qui adfirmant, BICIPITEM AQVILAM inſculptam columnae *Traiani* & *Antonini*: e re fore duxi, hoc idolum hic delineare & exhibere aeri inciſum. Cum uero *duae aquilae*, ſibi ex interuallo non leui oppoſitae, differant toto coelo a noſtra BICIPITE: ualde nugatorium eſt, hanc picturam habere ſimilem aquilae bicipiti. Nam plures *aquilas* ſparſiſſe Romanos in pariete aut muſiuo eodem, nihil noui eſt: ſed quid hoc ad noſtra portenta *aquilae concorporatae*?

Num. 97. Num. 97. habes forte hic caput marchionis circumdatum finibus quatuor *liliatorum ſceptrorum*. Vti *n. 24. 36. 39. 58.*

Num. 98. 99. *aquila* cum *cruce* Brandeburgica: in latere auerſo, alia nulla cauſa, adparent *tres parmae*; tres *aquilae*; tres *turres*, quam ob *marchias tres* Brandeburgicas. Num. 98 99.

Num. 100. 101. circa aquilam Brandeburgicam legitur LVDOVICVS marchio, Boicae ſtirpis. Vnde autem in auerſo latere *corona* ac *diadema regale*? Etiam hoc alibi inſtructa ſunt Brandeburgica inſignia *n. 22. 24. 106. 127. 159.* Liceat hac occaſione in memoriam nobis reuocare *Venedorum regni* uetuſtatem. Num. 100. 101.

Num. 102. 103. Cum tam *crux* in Brandeburgicis nummis conſpicua, *n. 41. 52. 59. 63. 65. 72.* quam multiplicata *ſcuta*, uti *n. 14. 19. 27. 37.* nullus dubito etiam hunc inter Brandeburgicos referre. Num. 102. 103.

Num. 104. *aquila imperialis* ſiſtitur, qua uſus eſt Carolus IV. imperator; certo argumento, illum *de aquila bicipite* adſciſcenda in inſignibus imperialibus tunc nondum cogitauiſſe. Typus idem habetur in *ſigillis Carolinis* innumeris; quorum plura in *tabulario* principali Magdeburgico adſeruantur. Num. 104.

Num. 105. *aquila biceps* ſiſtitur, qua in ſigillis plurimis uſus eſt *Wenceslaus* rex Romanorum, quorum exempla plura non minus habentur in *principali archiuo Magdeburgico*. Et licet de Maximiliano I. il- Num. 105.

I. illud conſtet uel ex *imperialibus thaleris*, quod ipſe ante contentus fuerit *aquila ſimplice*, quam imperator eſſet factus; poſt quae tempora in omnibus *uncialibus nummis* adhibuit aquilam bicipitem, uti exemplis docet probatque *Iacob. a* MELLEN *in ſylloge uncialium p. 19. 20.* contra tamen WENCESLAVS non dubitauit BICIPITE AQVILA uti, qua *rex Romanorum*. Vt eo tempore uel nondum fuerit factum hoc diſcrimen uel BICEPS AQVILA eius Brandeburgica fuit, non imperialis.

Num. 106. Num. 106. AQVILA CORONATA eſt, uere *biceps*; licet rudi manu *duo capita* contorta & redimita ſint *diademate*. Qualia cum *n. 22. 24. 101.* pariter compareant in *Brandeburgicis nummis*; non dubitaui etiam hunc inter illos referre.

Num. 107. Num. 107. *Otto marchio* adparet eques, quod *n. 1.* iam dictum & explicatum.

Num. 108. Num. 108. OTTO MARCHIO BRANDEBVRGENSIS ſcite delineatur, cum *ſcuto* ſtriato, ut nequeat dubitari, hoc inſigne non tributum fuiſſe ſoli *Saxoniae*. Quod

Num. 110. Num. 110. egregie illuſtrat; cuius epigraphe plena ac plana eſt mereturque omnino primum locum.

Num. 111. Num. 111. *duo clypei.* Primo *ſceptrum*; alteri *aquila* inſcripta, utrumque Brandeburgicum inſigne.

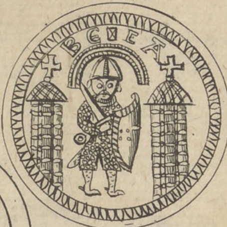
Num.

Tabula V.

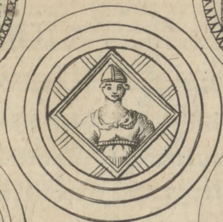
113

120

117

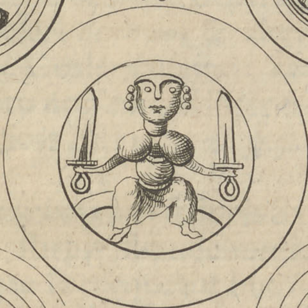
114

121

118

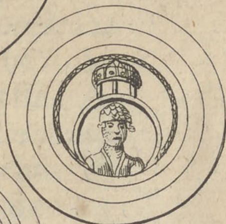
127

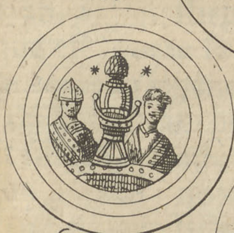
128

122

115

119

123

116

125

124

126

Num. 112. *aquilae* Brandeburgicae infixus *clypeus* cum *sceptro*, notae paulo recentioris. Num. 112.

Tabula V.

Num. 113. OTTONEM Brandeburgicum produnt sceptra, *laureatum* & *liliatum* uti *n.2. 53.* tum *duae aquilae* sibi positae ex aduerso columbatim, uti *n.73.75.78.* demum *manus*, uti *n.123* Quod cum ita sit, opus non est, fingere munus *aduocati Goslariensis*, quasi datae Caesari *dextrae*, & alteram aquilam credere Goslariensem. *Turres* ex utroque latere non minus inter tesseras Brandeburgicas, uti *n. 25. 21. 33. 36. 42. 92. 94.* Num. 113.

Num. 120. BERNHARDI est ducis Saxoniae an. 1170. stirpis Brandeburgicae. Neque est, quare se torqueant huc & illuc autores in legendis elementis BEEA siue BERA. Nam penultima littera siue R. sit siue E. perinde est: quia clarum est siglum, quod notare debet nomen BERnArdi aut BErnEArdi. Cum autem *tertia* littera ductibus non respondeat *secundae* uel sculptor errauit uel lector conuertitque R in E. Lepidis ergo coniecturis non est opus, qua facere hunc ducem uolunt *equitem Anhaldinum*, quod rationi ac aeuo est inconcinnum. Vt non mereatur refelli. Num. 120.

Num. 114. 117. Num. 114. 117. 121. tres nummos ideo coniunxi, quoniam ultimus est haud dubie Brandeburgicus, ut produnt *ensis* & *sceptrum* liliatum cum *turriculis*. Inuenti autem cum hoc reliqui duo, inde non separandi temere.

Num. 118. Num. 118. BRANDEBVRGICVS est. Nam inuenies in aliis nullis causas *duorum gladiorum*, quam in marchiarum Brandeburgicarum numeris, uti uidimus *n.* 56. 71. 93.

Num. 115. Num. 115. forte repondet numeris 32. 48. ubi pariter duo uiri coniuncti sibimet ex aduerso, sceptro intermedio uel turricula.

Num. 116. 119. 122. Num. 116. 119. 122. habent nummi notas uulgares & pluribus communes, ut adeo dubium sit, quomodo hic locum suum queant sustinere.

Num. 123. 124. Num. 123. 124. *crux* repondet illi, quam nummus Brandeburgicus habet *n.* 102. Dubium pariter, an nostrae classis. Vtitur Hala Sueuorum patria MANVS insigni in nummis & *cruce*, in quam solet iurari imposita manu. Sed raro nummi in medio aeuo lati extra prouinciam in loca tantopere remota, ob causas plures, indicandas alibi.

Num. 125. 126. Num. 125. 126. omnino est *Brandeburgicus* cognoscendus ex *quatuor telis* signantibus *quatuor marchias* uti *n.* 82. 83. & *tri-*

foliis

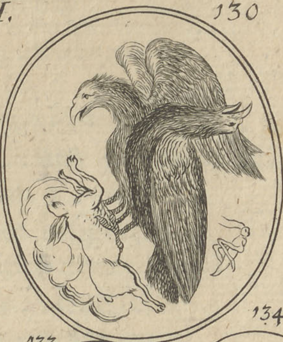
Tab: VI.

129

130

131

132

133

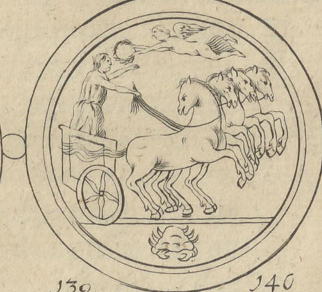
134

135

136

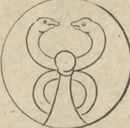
137

138

139

140

141

142

143

144

Sysang sc Halæ.

foliis Brandeburgicis, ut *n. 15. 40. 43. 45.* quod dictum saepius.

Num. 127. 128. *Vizonis reguli Venedorum* nummuli, in quibus *luna* cum *stellulis* notanda, conspicimus etiam *n. 9. 11.* Vnde illud clarum, utrumque insigne fuisse Venedis solenne tempore uetustissimo. Prouocauimus *p. 564. n. b.* ad schediasma, in quo huius monetae ratio habetur plenior. *Num. 127. 128. 135 136.*

Tabula VI.

Num. 129. 130. exhibetur *numisma* AGRIGENTINORVM (*Gergenti* hodie *Siciliae* urbis) desumtum e cimelio REGIS PORVSSIAE: sed admodum peruerse explicatum a *Laur.* BEGERO *in obseruationibus & coniecturis in numismata antiqua p. 21. 22.* quasi scilicet *Agrigentini leporis* symbolo usi sint, quod ab hostibus aquilis essent deuicti ac praeda facti. Merito ridet commentum Begerianum illustrissimus SPANHEMIVS in addita laudato *schediasmati epistola.* Cui facile fuerat, ostendere illud: quod potius AGRIGENTINI ciues uictoriam significauerint, reportatam olim ab hostibus, quos sub effigie *leporis*, ferae timidae, instar symboli, delinearunt. Quae nummismata cum *duas aquilas* referant, frustra est LIPSIVS, quod *n. 96.* picturam cum aquila bicipite audet conferre. *Num. 129. 130.*

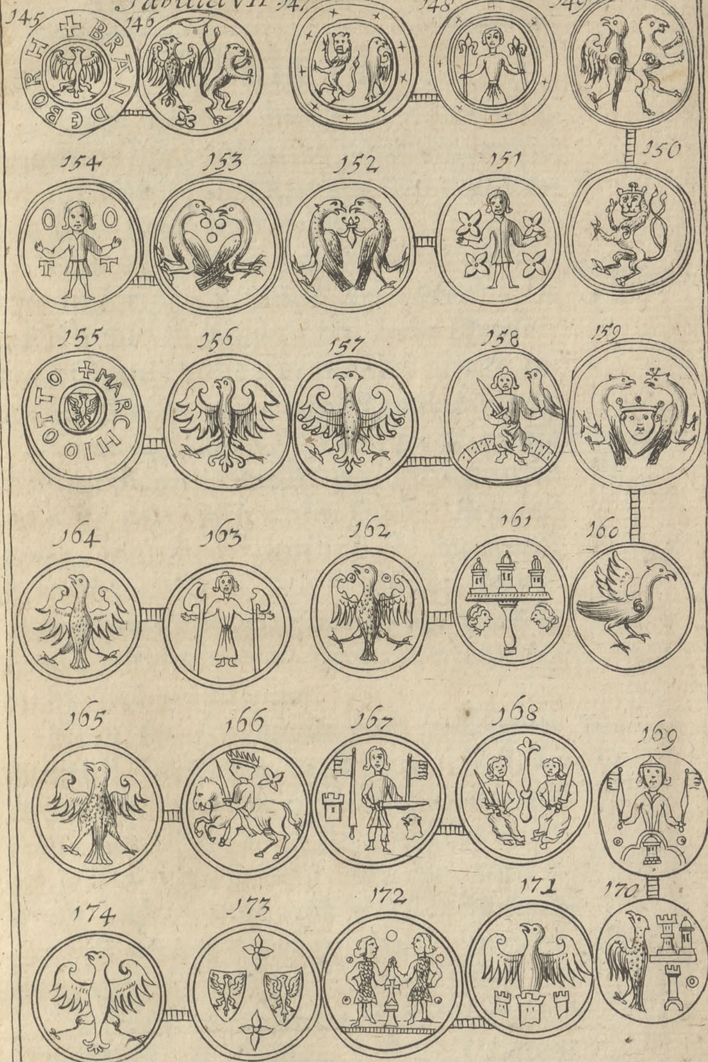
Num.

Num. 131. 132. 133. 134. 139. 140. Num. 131. 132. 133. 134. 139. 140. delineata insignia ex NOTITIA IMPERII, quae illustrauit suo commentario PANZIROLVS. Nos alio fine eadem non exhibuimus, quam ut constet, Romanos pariter nunc *aquilas duas*, nunc *bicipitia animalium* diuersorum *canis* n. 132. 133. *aquilae* n. 134. *anguium* n. 139. *draconum* n. 140. adhibuisse: abstinuisse autem ab animalibus concorporatis.

Num. 137. 138. Num. 137. 138. iterum habes *aquilam bicipitem Brandeburgicam*; in altero latere *marchio* in arcu sedet cum *duobus ensibus*, haud dubie insignibus *plurium marchionatuum* Brandeburgicorum.

Num. 141. 142. Num. 141. 142. marchio *Brandeburgicus* in arcu sedet cum *duobus sceptris laureis* uel *alis* duabus *aquilinis*. In latere altero duo *marchiones* intermedio sceptro. De qua effigie dictum supra *n. 32.*

Num. 143. 144. Num. 143. 144. in prima facie DVO MARCHIONES uterque *gladium* tenens manu; alterius sinistrae insidet *aquila*, alis expansis. *Duumuiri* quid uelint, dictum *n. 32. 48.* Etiam illi offenduntur alibi *n. 85. 142. 168. 172.* In facie auersa *marchio* cum uexillo & ense inter *turriculam* & *aquilam* stans.

Tabula VII
145
+ BRANDEBORH
146
147
148
149
150
151
152
153
154
O O
T T
155
+MARCHIO OTTO
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174

Tabula VII.

Debeo omnes huius tabulae VII. nummos beneuolentiae peritissimaeque manui domini SEELENDERI, qui delineatos usui meo transmisit.

Num. 145. 146. In primo latere *aquila*, circumscripta nomine *Brandeborh*: in auerso autem *aquila* cum *leone Brunsuicensi*. Quod explicatur plenius in *n. 55. 56.* idemque etiam *n. 147. 149.* est repetendum. *Num. 145. 146.*

Num. 147. 148. Quid sibi *leo* & *aquila* uelint, dictum statim prouocatumque ad *n. 55. 56.* Nisi enim *Ottonis Brunsuicensis*, marchiae domini ibi legeretur nomen; credere aliquis posset, *leonem Bohemicum* cum *bifida cauda*, uti *n. 146.* In latere auerso *marchio*, utraque manu tenens *sceptrum liliatum*. *Num. 147. 148.*

Num. 149. 150. *aquila* cum *leone* Brunsuicensi, ut statim explicaui. Sed *leo* n. 150. est *coronatus* signatusque litterula siue *g* siue *d* siue *b*. Quas notulas etiam in *prima* facie habent cum *leo*, tum *aquila*. Cum nummuli sint *Ottonis Brunsuicensis* ueteris *marchiae domini*: non habeo, quo referam elementa. Nisi fallat ductus in gyrumque sit actus notetque O id est *Ottonem*. Potest tamen dici, quod *d ducem* innuat aut b *Brunsuicensem*. *Num. 149. 150.*

Num.

Num. 151. 152. Num. 151. 152. marchio inter *quatuor* marchiarum *quadrifolia*, illustrata *n.15. 36.45.* In *auerso* latere *duae aquilae* se columbantes. Intermedio *lilio* sceptri Brandeburgici acumine.

Num. 153. 154. Num. 153. 154. habes iterum *columbantes aquilas duas*, interpositis *orbiculis*; in altera facie *marchionem* stantem inter litteraria elementa sui *nominis*, OTTO.

Num. 155. 156. Num. 155. 156. *Otto marchio* cum *aquila* in meditullio. *Aquila* in altero latere alis expansis.

Num. 157. 158. Num. 157. 158. iterum *aquila expansis* alis: in altero latere *marchio* in arcu dextra *ensem* tenens, sinistra *aquilam*. Vti *n.143.*

Num. 159. 160. Num. 159. 160. *duae aquilae columbantes*, uti *n.152.153. capite marchionis intermedio*, cum *diademate*. Quod etiam in Brandeburgicis offenditur *n. 22. 101. 127.*

Num. 161. 162. Num. 161. 162. tres *turriculae*, instar tesserae *marchicae* etiam *n. 21. 31. 33. 36. 42. 92. 94.* Sustinentur illae *sceptro* Brandeburgico, utrinque *caput humanum*, uti *n. 34. 37.*

Num. 163. 164. Num. 163. 164. marchio cum *securibus duabus*, duplicis marchiae tesseris, uti *n.* 10. *26. 45.* & alibi. Auersum latus habet *aquilam* uulgaris formae.

Num. 165. 166. Num. 165. 166. *aquila* Brandeburgica formae uulgaris: in altera parte *marchio*

eques

eques cum *corolla* aut *casside*, uti *n.* 12.31. 37.79.94. In dorso addito *marchico quadrifolio*, uti *n.* 45.43.173.

Num. 167. 168. marchio cum *duobus uexillis*, omittendis necquicquam ad *marchiarnm* indicandos numeros, uti *n.* 49. 169. cum *gladio* in dextra, cui suppositum *caput* aquilae & in dextro latere adposita *turricula*. In facie altera duo *marchiones* cum *ense*; interposito *Brandeburgico* sceptro, uti *n.* 32.34.48.85.142. 143.172. *Num.* 167. 168.

Num. 169. 170. marchio cum *duobus uexillis* uel *clauibus*. De primo *n.* 167. de altero *n.* 6. scripsimus, ad significandum marchias plures. In latere altero, *aquila & turriculae* tesserae Brandeburgicae uulgares. *Num.* 169. 170.

Num. 171. 172. *aquila* cum *tribus* suppositis *turriculis*, tesseris marchiae uulgaribus: in altero latere *duo marchiones* iunctis manibus, supposito *sceptro cruciato*. Vti notatum *n.* 32.34.48.85.142.143.168. *Num.* 171. 172.

Num. 173. 174. *scuta* duo cum *aquilis* ad significandum plures *marchias* uti *n.* 4.19.37.86.87.88. superposito suppositoque marchico *quadrifolio*, uti *n.* 27.45.43. in altero latere *aquila Brandeburgica* notae uulgaris. *Num.* 173. 174.

F I N I S.

Aeri incisas TABVLAS disponat COMPACTOR ordine, qui sequitur:

